6 M
3-c
3

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
2 B
7

Ex Bibliotheca
[M]ajori Coll. Rom.
Societ. Jesu

3-6.c.3
6-3.c.3
25.6.15.
II
14
D
II
14
D

Coll. Rom. Soc. Jesu cat. inscripti. Bib. Maior:

Q. MARII CORRADI VRITANI

DE LINGVA LATINA,

AD

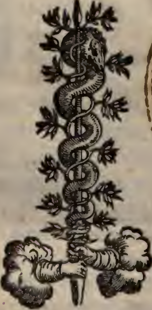
MARCELLVM CORRADVM

FRATREM,

Libri XII.

CVM PRIVILEGIO.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

IN VTRVMQVE

Venetijs, Apud Andream Valuaſſorem. 1569.

DONATI ARGENTONIS PERIPATETICI

Ad Marcellum Corradum breuis ac dilucida librorum Q. Marij ſententia.

LIBRORVM Quinti, fratris tui quos de lingua latina ad te ſcripſit, uolui ſententiam breuibus argumentis explicare. Antiquitatis enim ſcribendi morem quem ille ſequitur, & naturalem artis ordinem à cæteris alienum, qui his de rebus antè ſcripſerunt, ſciebam paulo obſcuriorem iuuenibus uiſum iri. Peruolui igitur paucis diebus quæ de familiaribus etiam ſermonibus illius antè cognouiſſem, deque iȷs admonui lectorem, totidem uerbis, quid in quoque librorum diſputetur. Tu uerò

Marcelle, donec erunt latinæ literæ habebis à fratre pulcherrimum monumentum ingenij, eloquentiæ, & amoris in te ſummi; ſtudioſi autem latinitatis, maxima hæc adiumenta & elegantiſſima, quibus ad bonas artes capeſſendas, etiam frui poſſint. Ego præterea gratulor uirtuti amiciſsimi hominis, propinqui & præceptoris mei, gratulor bonis literis, & patriæ noſtræ, quæ ut iniquitate, & inuidia hominum, ac fortunæ iniuria, his annis octoginta, magis quam unquam antè afflicta ſit, deque uetuſtiſſimis ornamentis ac dignitate ſemper uſque ad hodiernum diem in diſcrimen uocata, adhuc tamen præter quotidie reuiuiſcentes fortunas, huius etiam in uiri doctiſſimi ſplendore & gloria conquieſcet. Vtinam is fortuna eſſet meliore neque hoc etiam triennio leuiſſimorum hominum, qui rebus illum omnibus euerterunt, perfidia laboraret. Equidem pro eo quanti illum facio, uehementer doleo quæ illi nuper acciderunt, maximeque uellem (ſi illius oculi ferre quædam poſſent) ab Aloysij Iſſapi-

çæ,

cæ, & Salernitanorum conſuetudine, do- ctorum hominum quibus utitur amiciſ- ſimis, ad nos, ſuaque ſtudia ſe reciperet. Nam ciuitas etiam noſtra illum in ijs quo rum cauſa ac dolore, poſtquam diſceſſit, nos, domum, ſeſeque ipſum negligere ui- detur, ſæpius quam antehac & libentius audiret. Sed illum cogitare uelim, Vrita- nam urbem ad multa millia annorum, ſem per eſſe habituram aliquos patriæ ſtudio- ſos, male autem de illa meritos, uel ipſos ciues, uel undecunque aduerſarios, una re adiutum iri ne audiant pro dignitate, quod nulla, non uita modo, atque ætas, ſed ne memoria quidem hominum par eſſe poteſt religioſarum urbium memo- riæ ſempiternæ. Sed uenio ad ſummã quã dixi librorum.

Primo libro, de literis literarumque na- tura ac diuiſionibus, diphtongis, aſpira- tione, ſyllabis, & ratione breuium, longa- rum, uel communium ſyllabarum, diſpu- tatur.

Secundo, de accentibus, Aldi ſenioris, Donati, Sergij, Priſciani, & ueterum do-

ctorum hominum ſententia, latinorum uel græcorum defenditur, Quintiliani ea de re contra indoctum neſcio quem, locus explicatur: de dictione etiam & ijs quæ dictionem ſequuntur, etymologia, analogia, orthographia, ex M. Varronis, & antiquorum ſenſu, diſſeritur.

Tertio, ſermonis uis, octo in partes orationis tribuitur, de nomine, illiusque multiplici ac ſuptili diuiſione, & declinationibus quanta minima ſcrupuloſitate fieri poteſt, & ex naturæ ordine, de patronimicis comparatiuis ſuperlatiuisque nominibus, ex ueterum caſtiſſima loquendi conſuetudine tractatur.

Quarto, de uerbo, & ijs quæ accidentia partium orationis, grammatici dixerunt, ex ratione artificioque dialecticorum, & rectiſſimè diſſerentium quæritur: de uerborum quoque declinationibus ac formis omnibus, & inchoatiua, cum cæteris, & excogitato ad ea uerba nouo inchoandi nomine, etiã Valla non reprehenſo, antiquorum, eius rei doctrina, defenditur.

Quinto,

Quinto, exploſa de communibus uerbis ſententia, uerborum quatuor ſola ex rectiſſimo uſu antiquitatis genera, ſtatuuntur, deque imperſonalibus ad actiua paſsiuaque relatis, poſtremo loco abſoluitur.

Sexto, de modis ac temporibus uerborum, indicatiui ſubiuntiuique differentia, de infinitis, gerundijs, ſupinis, participijs, & numero participiorum, nouo more, rectiſſima ueterum oratorum conſuetudo perquiritur.

Septimo de pronominibus, ac pronominum uſu, declinatione, reciprocatione relationibus, ex utriusque linguæ auctoribus, ea tractantur, quæ nemo literatorum hactenus in præcepta collegit.

Octauo, de præpoſitionibus, & quarundam ex ijs recondita ſententia, ex accuratiſſima ueterum cõſuetudine loquendi.

Nono, de aduerbijs, in uiginti ſex genera diſtributis, uſuque illorum, ad ſingula, oratorum, poetarumque diuerſis recitatis exemplis, quibus rectiſsimè natura illorum, & copioſiſsime declaratur.

Decimo de interiectionibus primùm, de coniunctionibus ſecundo loco, plurimorum generum, diſputatur, uſusque illarum, ex maximis latinæ linguæ auctoribus probatur.

Vndecimo de figuris uerborum & ſententiarum ex uetuſtiſsimis grammaticorum, uel rhetorum, & oratorum exemplis, noſtrorum & græcorum, de quibus tamen auctor nos ad copioſiora quædam & illuſtriora in ſuis de arte dicendi libris, reiecit.

Duodecimo, quùm latinè loquendi præcepta omnia collegiſſet, ad orationemque iam ſpetaret faciendam, ex ijs ſimpliciſſimis uerbis quæ ante tradidiſſet, pedes, uſque ad πενταϲυλλάβυς, ad componendos uerſus conſtituit. Hinc omnia uerſuum genera è græcis & latinis omnibus, præcipueque Horatio & Catullo collegit. Mox ordine ad ſolutæ orationis præcepta, ex Diomedis, Valerij Probi & ueterum grammaticorum exemplo deſcendens, imitationis etiam uias, eleganter, dilucidè ac breuiter eſt complexus.

Q. MARII CORRADI DE LINGVA LATINA

AD MARCELLVM CORRADVM FRATREM

Liber I.

LATINAE linguæ opem afferre aliquam & ſtudia iuuentutis quoad poſſem adiuuare cupiens, Marcelle frater, poſtquã à uobis Vria diſceßi, ea tempora ſum expertus, quæ utinam (id quod mihi tamen erat maximum) hos tantum libros tuo rogatu à me iampridem inſtitutos retardare potuiſſent. Nam lugere iſta, quibus noſtri ciues gloriantur, & alia quotidie mala, ex alijs, noſtra ipſorum culpa atque ſcelere naſcentia, quum uidere amplius non poſſem, & inuenti eſſent qui me à diſperatis iam rebus omnibus, ad ſpem ſummam otij uocarent, eo loco atque auctoritate homines

mines quibus parum ſapienter quis non euertendum ſeſe crediдiſſet, ad ea loca ſum profectus ubi cum ueteribus patriæ fortunis, mearum quoque nouas acerbitates rerum inexpiabiles dolerem. Hæc tamen Deus aliquando reſpexerit, ut mea ſtudia, fluctuanteſque res omnes, conſiſtere aliquo in ſtatu uelit & mentem noſtris ciuibus immittat eam, qua ſe ipſos denique circumſpiciant, & mea auguria, meaſque prædictiones, ex illa oratione quam ante ſex annos poſt obitum Aleandri ad illos miſi recordentur. Niſi enim plurima & grauiſſima eo tempore ante prouidiſſem quæ partim euenere, partim imminent peſtilentiora, nunquam ſic ſtultus fuiſſem ut bonis ac fortunis, uitaque omnium & meo ſanguine ea redimenda eſſe prædicarem. Sed nobis res eſt illis cum hominibus mi frater qui intenti auaritiæ ac rapinis, omnia depeculantes, neque ſe patriæ, ſed ſibi patriam uolentes eſſe natam, conſilia noſtra differunt ad ea tempora, quum ſibi & cupiditati ſuæ de ærario ſuperſint, quæ tanquam de ſuo ciuitati donare uideantur. Non deſpero tamen fore hæc aliquando meliora, ſi, uel nouis legibus corrigentur; uel ſuperior ſi poteſtas reſpexerit: uel quùm longa ſaltem in poſteritate aliqua (ut ſpero & opto) extabunt, qui nos, ignauiam, auaritiamque noſtram & inanitates ingeniorum diris execrationibuſque deteſtentur, & hanc urbem quæ ſemper à duobus millibus annorum amplius,

ad paulo

ad paulo ſuperiorem ætatem rebus omnibus floruit non prorſus ante mundi interitum ipſius, interire patiantur. Nos uerò mi frater, ſi priuatas per fortunæ iniurias liceat, & noſtris à rebus turbulentiſsimis reſpirare detur, his in literis uerſemur, quibus & ſi frui propter aduerſa & acerba multa non poſſumus, à cura ſaltem ac ſollicitudine abducere animum ſæpius, & nos ipſos harum tractatione crebra fallere poterimus. Nunc mihi his in libris illud uolo eſſe primum, ut ſi ad omnes diſciplinas, integri & ſola cum uoluntate diſcendi in partemque nullam perſuaſi debemus accedere, multo id magis ad hæc ſtudia neceſſarium putemus quæ iudicio potiſsimum conſtant, magno, ſuptili, & uario, ut qui opinione fallatur uel ſua uel præceptorum, ei nulla ſatis futura ſit ætas ad ueram formam latinitatis conſequendam. Quumque toto de genere quæ à peruerſitate ſunt uel iudicij uel naturæ mihi uideam alio loco pluribus eſſe diſputandum, nunc rationem exigi ab ijs qui docentur paulo accuratiorem uolo religionis & pietatis non quam ſibi quisque perſuaſit, uel à parum ſanctis hominibus accepit, ſed quam diuino ſpiritu inſtinctam, Romanæ ſedis & huius quæ nunc eſt imperij maieſtas auguſtiſsima terminauit. Hoc erat in primis admonendum, ut mentis uſquequaque rectiſsimæ hominibus hæc ſcribi uiderentur, de quibus mihi (ut rogaueras) cogitanti, alia ratio

non eſt uiſa commodior neque uberior latiusque patens, quam ſi certa ratione ac uia grammaticæ ipſius partes omnes à principio tractarem. Nam quod multi fecerunt, ut obſcuros media ex antiquitate locos & uerba ſingula, maximis ex auctoribus quædam notarent, ſentio equidem prodeſſe bonis literis multum, nec minima, olim quoque, adiumenta latini ſermonis ea fuiſſe à doctiſsimis exiſtimata, ſed non minus obſcura ſunt, & certe uſu quotidiano, maxime omnium uſurpata, quæ in hac diſciplina proponuntur nobis ad explicandum. In illa enim ἀφορισμένα *caſu accidit ut ſæpius etiam incurramus, in his* μεθοδικοῖς *fieri non poteſt, ne ſemper, ut in cancellis quibuſdam incluſi uerſemur: ad illa ſæpe accedimus, ab his egredi nunquam poſſumus. Qui uitari igitur, aut latere ſaltem poſſunt uitia rerum quæ magnas innumerabileſque difficultates habent & explicatione ac iudicio carent ueterum, & ſingulos penè ad motus linguæ ipſe patefacias neceſſe eſt? Nam ſi fontes quidam ſunt ea quæ in grammatica docentur, locorum etiam, quos alij (ut iam dixi) perſequuti ſunt, & omnium quæ in ſermone uerſantur, cæteraque omnia, his primis ex fontibus deriuata ſunt, illud profectò uerè dicimus, hæc ſi planiſsimè ſint rectiſsimeque tractata, diligentiam hanc & lumen, ad reliqua ferè omnia permanare. Vtinam ergo aut monumenta ueterum quæ pulcher*

rima

rima quondam & plurima fuerunt, his de rebus extarent, aut iampridem noſtros homines doctiſſimos, præſtantiſsimæ artis, tanta cum bonarum iactura literarum, pudere non cœpiſset. Ego uerò tantum mihi non ſumo ut ſcripta à ſapientiſſimis, quæ amiſſa ſunt me confidam reſtituere, nec tamen ſi ut illi doctrinis, & ingenio abundarem, tanta ſuperbia eſſem, ut ea me pudeat mandare literis, quæ Cæſio Baſſo, Cornelio Frontoni, Terentio Scauro, Valerio Probo æquales plurimi, tractare pulcherrimum ſibi eſſe putauerunt. An maiore exiſtimatione ſumus quam P. Nigidius, M. Meſſalla, M. Varro, C. Cæſar, Magnus Baſilius & Plato clariſſimisque olim ſcientijs omnibus, eloquentia, amplitudine rerum geſtarum, imperijsque & religione ſumma uiri, qui ſcriptis luculentiſsimis honorem ab hoc ſtudio petiuere? Errant enim uehementer, qui nimis magna opinione uel ſcientiæ ſuæ uel dignitatis, nec adduci ullo pacto ipſi poſſent ut huiuſmodi de rebus cogitarent & nos qui hoc ſtudio tenemur, neque multum doctos uideri, neque præſe homines eſſe arbitrantur. Contra enim quam arrogantes & ignari homines putant grammaticæ præcepta negligi ſine interitu literarum omnium, aut colligi & explicari utiliter niſi à doctiſsimis, & eloquentiæ artiumque plurimarum, & latini græcique ſermonis ſtudio, & ſcriptorum omnium in genere diu recteque uerſatis minime poſſunt. Quunque

que hæc ſententia ſemper fuerit ſummorum hominum, & eorum qui ſcriptis etiam excellentiſſimis (ut iam dixi) hanc diſciplinam adiuuerunt, me non ſcientia mea, ſed aliorum potius magnum ac diuturnum in hoc genere ſilentium, & cupiditas excitandi præſtantiora ingenia, ad ſcribendum induxit. Spero enim & opto, ſiquibus fortaſſe antiquitatis rationem, & literas docendi non ſatis uidebor eſſe conſequutus, fore ut inuenire ipſi ſtudeant, quæ uideantur eſſe meliora. Illud ego poſſum affirmare, in his libris, quoad licuit, quantunque uiſum fuit, me noſtri & græci ſermonis uias omnes & ueterum oratorum loquendi morem, & maximè probatam perfectiſsimæ conſuetudinem Romanæ linguæ, omniaque diligenter, quæ ad rem pertinere ſunt uiſa, perſecutum eſſe. Nec illud quis reprehendat, quod alios ad latine loquendum inſtituens oratione ſim uſus mundiore quam in ſcholis fieri conſueuit. Verba autem quæ in ueterum ſunt grammaticorum libris non erat cur omnia pertimeſcerem. Non modo enim qui inclinante iam Romano Imperio, ſatis latinè ſcripſerunt homines docti & eruditi, ſed M. etiam Varro ex ijs plurima, grammaticæ arti propria nobis conſeruauit. Noſtris uerò in diſputationibus de copia uerborum, unde ſpero ſtudioſos noſtri ſermonis, maiorem quam ex his libris fructum eſſe capturos, multa collegi quæ ut parum latina etiam à doctis

hominibus uitantur. Denique tamen ut ueniam ad ea quæ inſtitui, grammaticam eſſe definunt recte loquendi, recteque ſcribendi ſcientiam. Hæc duas in partes diſtributa eſt. Vnam, quæ rationibus tractatur, ijsque uel proprijs ut quæ nominum ac uerborum, cæterarumque partium declinatione, totaque analogia ſpectantur, uel naturalibus, quales numerorum ſunt, generum, temporum, ac perſonarum. Altera pars eſt, quæ in poetarum, auctorumque aliorum, explicatione ponitur. Quare hanc ἐξηγητικὴν *illam autem* ὁριστικὴν *& rectè loquendi ſcientiam noſtri dixerunt. Huius, quatuor ſunt partes, litera, ſyllaba, dictio, oratio. Literæ, ſunt, aut uocales, A, E, I, O, V, & græca Y, aut conſonantes, ut reliquæ omnes, quarum aliæ ſemiuocales dicuntur, L, M, N, R, S, X, Z, aliæ mutæ B, C, D, F, G, P, Q, T. Ex uocalibus diphthongi fiunt AE, AV, EI, EV, EO, & in græcis quibuſdam apud nos YI, ut Muſæ, Laus, Vrbeis, Eurus, Cœlum, Arpyia. Præterea I, & V, ſæpe conſonantium loco ſunt in noſtra lingua, uel ſecum iunctæ, ut Iuno, Via, uel cæteris uocalibus præpoſitæ, ut Ianus, Venus. Fiunt etiam conſonantes quùm ipſe ſibi anteeedunt, ut;*

Diſijce compoſitam pacem:

& huiuſmodi in uerbis, uultus, ſeruus, uanus. V, litera in multis apud nos, nec uocalis, nec conſonans habetur, idque ſemper Q, ſæpe etiam S, antecedente,

cedente, ut quæro, quatio, ſuadeo conſueſco. Sed I, inter duas uocales, duarum inſtar eſt conſonantium, ut maius, peius Aiax. De ſemiuocalibus liquidæ ſunt L, M, N, R, in uerſu tamen S, quoque ueteres poetæ ſæpiſſimè ui conſonantis priuabant, id quod interdum ſunt poſteriores etiam imitati, ut;

Inter ſe coijſſe uiros, & decernere ferro.

Semper X, & Z duplicium prædita ſunt conſonantium poteſtate.

H, aſpirationis quidem nota eſt, ſed conſonantem aliquando faciunt poetæ, ut;

Ille latus niueum, & molli fultus hyacinto.

Quando autem, in ſua genera, ſatis hæc diuiſa ſunt, placet mihi ſuptilius, à principio, ſingulis de literis, & plenius diſputare. In his enim ſunt plura, quæ maiorem adhuc diligentiam requirunt, & profecto ars ipſa, honorem his debet, unde etiam nomen accepit. Itaque litera eſt minima pars dictionis. Oratio enim in uerba, dictionesue, reſoluitur, uerba in ſyllabas, hæ demum in literas. Litera autem ſimplex atque indiuidua eſt, ut alias in partes, dirimi, diſtrahique non poßit. Huic, elementi etiam nomen dederunt, quæ duo uerba hoc inter ſe diſtant, quod elementa minimæ ſunt partes uerbi, quùm pronuntiantur: literæ autem elementorum notæ quæ ſcribuntur. Literam à lituris nomen accepiſſe, non placet eruditis. Non enim ex eo nominari debuit, unde litera eſſe deſinit. Itaque

dictam

dictam potius à legendo maluerunt. Hoc tamen ego ſcrupuloſius non quæram. Elementum uero dictum ſine dubio eſt à ſimilitudine quatuor mundi elementorum. Vt enim illa initia ſunt rerum omnium, ita hæc, recte permiſta ſimul, in ſyllabas, in uerba, & in quaſi corpus coaugmentatur orationis. Quod ſi, & literæ prò elementis, & hæc pro illis dicta ſunt, puerilis tamen eſt ſcientiæ diſcernere. Vt enim plura ne dicantur, quum literas alias, alijs iungi negamus, tum non ipſis de literis, quæ arbitratu cuiuſque, pingendo tranſponi queunt, ſed elementorum de pronuntiatione agimus. quorum ea natura eſt, ut (quod exempli uim habere uolo) ſecunda ſemiuocalis quartam ferre ſequentem non poſſit. Literæ igitur, aut literarum notæ ſunt, quas ante iam diximus, uoces autem, ſeu pronuntiationes earundem, (ut obſeruauerunt ueterum doctiſſimi) tot omnino, quot modis, accentu acuto, uel graui, correpta uocalis, aſpirata uel tenuis mutatur, ut háurio, hàurimus, ádeo, àdimus. Quatuor modis hic prima uocalis pronunciatur: eadem, tribus alijs adhuc, ſi erit longa, & acuta, uel grauis, uel circumflexa aſpirationemque habebit, ut hámos, hàmorũ, hâmus: totidem, ſi abſit aſpiratio, ut damas, damarum, dâma. Idem cæteris quoque de uocalibus dici poſſet, denis uidelicet ſonis, aut pluribus etiam ſingulas pronuntiari. Propriè uocales nominantur, quòd aliter ac cæteræ quas conſonantes dicimus,

B uoce,

uocem per ſe plenam efficiunt, nec ſine his eſſe uox humana poteſt ulla. Hinc ſemiuocales etiam, quod, nominis quanquam indiuidui, principium tamen à uocalibus, finem, à ſe ipſis habere uideantur, ut L, M, N, R, X. His, mutæ, contrario more proferuntur, ut ab ipſis cœptum nomen, in uocales finiant. Nunc ergo, ipſis de uocalibus dicere aggrediar ſingulatim: quarum propria uox eſt, unde & propriũ nomen his datum. Non enim, ut conſonantes, externæ egent opis ad formandam uocem. Contra uerò, ſine his, eſſe uox ulla non poteſt. Quamobrem, has uocales dixerunt, quomodo Horatius;

Vnde uocalem temere inſequutæ
Orphea ſyluæ

Hinc ordine ſingulis de uocalibus quum dixero, ſingulas etiam ad conſonantes accedam. Prima uocalium, ſeu longa, ſeu breuis, in alteram ſi uerti debeat, in ſecundam ſemper uertitur longam, ut frango, capio, ago, facio, unde ſunt, fregi, cepi, egi, feci. Nam, cecidi, peperi, tetigi, & ſimilia, non ex uerbi litera, ſed ex ratione augmenti, primas corripiunt ſyllabas, ut memordi, tetondi, ſpepondi, & alia quæ hodie pronuntiantur, momordi, totondi, ſpopondi, ut à fallo etiam fefelli. In huiuſmodi geminatur ipſo etiam ex uerbo ſyllaba, ut curro, cucurri. Alia uerba, in tertiam uocalem breuem, hanc mutant, ut facio, unde afficio, deficio, & huius formæ plurima. Hæc maximum habet ſonum, ſonantioraque uerba

reddit,

reddit, quibus reſperſa crebro membra orationis, pleniora fiunt. Maiore enim hiatu oris effertur, quam ulla de cæteris alia, ut;

Arma uirumque cano,

Quanto pleniore uoce eſt, quam illud?

Dic mihi muſa uirum.

Ita denique exprimitur, ut undique ſuſpenſa lingua, dentes, ne inferiores quidem ualde attingat. Commune hoc habet cum reliquis quatuor uocalibus, ut pro uerborum natura, nunc longa, nunc breuis ponatur. Vt autem prima in ſecundam, ita hæc in tertiam uertitur, ut queo, quiui. Alia uerba hanc mutant in quintam, ut moneo, monui, doleo, dolui, doceo, docui. Pronuntiatur ora linguæ tota molaribus circum, primiſque dentibus appulſa, & mandibula ſuperiore, magis depreſſa, quam in prima. Tertia quoque, ſimiliter ac ſecunda, niſi quod lingua in alueum curuata quendam, palatoque leniter apta, tenuiorem ſonum reddit, quare, apud Platonem Socrates, locum ad omnia tenuia, ac penetrantia, huic eſſe credit, ideoque uerbis ἰέναι & ἵεσθαι olim à uerborum ſapientiſſimis auctoribus eſſe datam. Quum breuis eſt, ultimamque antecedit, ſonum habet ſimilem quintæ. Non enim (ut Quintilianus ait) ſic ſonat optimum, ut opimum. Hinc factum, ut optumè, & maxumè, & carnufex, & lacruma, & ſexcenta id genus olim dixerint. Poteſt etiam hoc accidere, quum tertia eſt ab ultima, aut maiore etiã in nume-

ro ſyllabarum, in ijs præſertim uerbis, quæ uel compoſita ſunt, uel declinando fiunt productiora, ut;

– Interim collacrumabat.

Inter duas poſita uocales, duarum habet uim (ut iam dixi) conſonantium, aio, Maia, Troia, ſed in uerborum principijs unam dumtaxat in conſonantem tranſit, ut ianua, iecur, iocus, iucundum, nec dubitandum eſt, quin ſibi etiam præpoſita, conſonantis loco habenda ſit, ut in illo;

– Diſijce corpora ponto.

Vocalis tamen eſt in huiuſmodi, Valerij, Latij, Capitolij, audij, uenij, ut;

– Audijt omnipotens.

Solita eſt huius loco haberi quondam ſuperior uocalis, ut uea, uella, pro uia, uilla: item ſequens, ut uerto, uorto, uertex, uortex. Meminerimus tamen conuenire hoc latinis tantum uerbis, aut latinè ſaltem inclinatis. Ita conuerſa, mutataque, aſpirationem ferre antecedentem non poteſt, ut nec alia conſonantium ulla cæterarum. Quum ſimplex eſt conſonans interdum à prima ſyllaba ad medias tranſit, ut coniuro, & iniuſtitia, coniuncta uerba à ſimplicibus iuro, & iuſtitia. Huius cum ſuperiore ſimilitudinem, declarat quod illa, quibuſdam in uerbis, huius loco poni conſueuerit, unde here apud Plautum, & ueteres pro heri dictum eſt. Quocirca Menerua etiam, & leber, & mageſter dixerunt. Quarta multo aliter, multoque ſonat robuſtius longa atque breuis, ut

ſentire

ſentire cæteris etiam de uocalibus neceſſe eſt. Poſita eſt olim hæc locis aliquot, pro ſuperiore, ita ut in duodecim tabulis, ollos & ollas, & olla etiam legamus, cui antiquitati, honorem habens Vergilius, illum imitatur ſcribendi morem;

Igneus eſt ollis uigor, & cæleſtis origo.

Sed hoc potiſsimum loco admonendum fuit, quod alia figura breuem, alia longam græci eſſe uoluerunt. Qua de re, ſic Philoſophi etiam diſſerebant, ut eſt in cratylo Platonis, τὸ δ᾽ αὖ ω, τῷ μεγάλῳ ἀπέδοκε, καὶ τῷ μήκει, τὸ η, ὅτι μεγάλα γράμματα, εἰς τὸ στρογγύλον τοῦ δεόμενος σημείου, τοῦτο πλεῖστον αὐτῷ εἰς τὸ ὄνομα ἐνεκέρασε, καὶ τ᾽ ἄλλα οὕτω φαίνεται προσβιάζειν, καὶ κατὰ γράμματα, καὶ κατὰ συμβαίνων ἑκάστῳ τῶν ὄντων σημεῖόν τε καὶ ὄνομα ποιῶν ὁ ὀνοματοθέτης. ἐκ δὲ τούτων, τὰ λοιπὰ εἴδη αὐτοῖς τούτοις συντιθέναι ἀπομιμούμενος. *Idem doctiſſimi homines, minore litera, maioris loco antiquitatem eſſe uſam dixerunt, ut etiam* ἔρος *pro* ἔρως *antea fuerit. Tertiam habent iidem, è ſeptem uocalibus natura ſemper longam, pro ſecunda noſtra quum producta eſt. M. Tullius de oratore, à quibuſdam reprehendit etiã pro noſtra tertia pronuntiari. Quare Cotta (inquit) noſter cuius tu illa Sulpiti nonnunquam imitaris, ut iota literam tollas & E pleniſsimum dicas, non mihi oratores antiquos, ſed meſſores uideris imitari. Noſtri etiam ſingulas uocales utrique tẽpori dederunt. Ita enim exiſtimaſſe uidentur, aut ſingulas binis figuris eſſe*

oportere quibus longæ, breuesque ſyllabæ notarentur, aut ne illas quidem quas (iam dixi) addendas prioribus fuiſſe. Terentianus quidem duobus ſotadeis ita rem iudicauit.

Compendia noſtri meliora crediderunt,
Vocalibus ut non niſi quinque fungeremur.

Nec dubium, quin ſecunda apud nos ac tertia, quum producuntur eundem habeant ſonum, quem tertia, & poſtrema græcorum, duploque maiorem productioremque uocem omnes longæ uocales habeant quam breues, quod ut ſignificarent ueteres, aliquandiu uſque ad Actij ſæculum ſyllabas quæ producendæ eſſent binis uocalibus notarunt. Quinta uocalis eſt, ut Ianus, Remus, & conſonans ut uorax, uinum, & quemadmodum tertia de uocali dictum eſt, ipſi præponitur ſibi, ut uultur, ſeruus, ignauus. Valere hic eam tantum, quantum Aeolicum digamma docti homines dixerunt. Diuerſam ac propriam ex antiquitate æolica, Cæſarem aiunt figuram huic ſono uoluiſſe reſtituere, ſed conſuetudinem tamen uincere nequiuiſſe. Pro duabus eſſe conſonantibus quidam arbitrantur in locis huiuſmodi uerborum, audiui, laudaui, laudaueram, laudauiſſem. Aiunt etiam hanc pro aſpiratione habuiſſe quondam Aeoles, ut nunc, etiam, & Heſperus, & Veſper, & alia quædam, ubi græcæ aſpirationis loco hanc literam ſuſtituimus. Noſtri poetæ unius diſſolutione ſyllabæ in duas, hanc iterum ex ijs uerbis,

bis, ubi conſonans eſt, faciunt uocalem, quod Horatio, Catullo, & Tibullo conſuetum eſt, ut;

Hunc cecinere diem Parcæ fatalia nentes
Stamina non ulli diſſoluenda Deo.

Huius uice quum uocalis eſſet, quarta olim, quibuſdam in uerbis, ac uerborum locis utebantur, ut Quom, Seruos, Dauos, coruos. Altera enim alterius loco interdum ponebatur, ut Ecoba, notrix, Pulyxena, Chulcides, & eorundem nominum, alij caſus aliam literā depoſcunt, ut robur, fœmur, corpus, tempus, & innumera huiuſmodi, quorum tamen ad quartam uocalem cæteri caſus reuertuntur. A uolo, fiebat olim uolt, unde, tum uoltus, nunc uultus. Quamplurimis in uerbis noſtræ linguæ, neque uocalis, neque conſonantis nemero habetur, ut qualis, quæro, querela, Quirinus, Quirites, quocunque, iniquus, ſuadeo, conſuetus: olim pro ſuperiore, ut hoc, iſtoc, pro huc, & iſtuc. Carent græci hac litera, proque ea, uel ſuam ponunt quintam, uel antepoſitam quintæ, ſextam. Vocalis denique ita pronuntiatur, ut quemadmodum in prima & quarta, paulum ſublata lingua, nullam attingat oris partem, & maxime reſtrictis labris, dilatatisque faucibus interiore ex arteria uox ducatur. Quum uerò conſonans eſt, eam habet uocem, ut ſuauiſſimè una pars inferioris labri, ſuperioribus admota primis dentibus, multo exiliorem, quam F, ſonum reddat. Quibuſdam in uerbis, geminatur uocalis, ut ambiguus,

 arduus,

arduus, conſpicuus, occiduus. Sexta, græcarum eſt uocum, & ſimili quidem, ſed tenuiore eſt ſono, quam ſuperior. Pronuntiandam aiunt, ut ſi ex noſtris quintam uelis dicere, ad inferiores dentes paulum admota lingua, ſono propemodum, quo noſtram Lygures, Tranſalpinique Galli poſtremam dicunt uocalem. Quare alteram pro altera, quibuſdam in uerbis aliquando poſitam inuenimus, ut Sulla pro Sylla: &, quæ à græco tranſtulimus, unde (ut Verrius ait Flaccus) κύμινον, κυπάρισσον, κυβερνήτην, nos cuminum, cupreſſum, gubernatoremq; dicimus. qua ratione ὑρίαν quoque, & μανδυρίαν ut mille alia, Vriam fecimus, & Manduriam. Mutauerunt hanc rarò in quartam noſtri ſermonis uocalem, unde ſcriptas in lapidibus aliquot antiquis Romæ lacrimas adhuc, latina litera uidemus. Nec mirum tamen, (ut ante iam dixi) quintam correptam uocalem, in ſyllabis quæ antecedunt ultimas, in tertiam eſſe mutatam, & contra quam ſupra iam dictum eſt, ex lacrumis factas eſſe lacrimas, quum uix diſcernere in his differentiam ſoni poßimus. Hodie tamen quaſi ἀπὸ δακρύων græca hic litera potius utuntur. De noſtra dicam Ciceronis potiſſimum uerbis; Purrhum (inquit) ſemper Ennius, nunquam Pyrrhū. Vi patefecerunt Phruges, non Phryges, ipſius antiqui declarant libri. Nec enim græcam literam adhibebant: nunc autem, etiam duas, & quum Phrygum, & quum Phrygibus dicendum eſſet: abſur-

dum

dum erat, aut tantum barbaris caſibus græcam lite ram adhibere, aut recto caſu ſolum græce loqui, ta men & Phryges, & Pyrrhum, aurium cauſſa dici mus. Verum tranſeo iam ad ſemiuocales, quarum in numero, quando liquidæ continentur, etiam de his dici ſimul intelligatur. Hæ ſunt enim primæ qua tuor ſemiuocalium L, M, N, R, quarum de natura, tum uidebimus, quum de ſyllabis tractandum erit. Nunc uero dicendum illud eſt primum, ex his, lin gua palato ſuauiter, & nullo cum labore admota, conſonantium omnium, iucundiſſimè in aures labi. Hoc uidens Plato idem, ſcripſit in Cratylo ὀλισθάνει μάλιςα, ἐν τῷ λ ἡ γλῶττα. *Quare ijs uerbis uult eſſe da tam, quæ aliquam labendi, fluendique notionem ha beant, ut* λεῖα καὶ αὐτὸ τὸ ὀλισθάνειν, καὶ τὸ λιπαρὸν, καὶ κολλῶδες, καὶ τ' ἄλλα πάντα τὰ τοιαῦτα. *apud nos etiã lene, lenitas, labi, liquidum, lubricum, lumen, & fe rè huiuſmodi. Secunda clauſo ex ore, in mugitus quandam ſimilitudinem erumpit. Habet hoc lingua noſtra commune cum græca, cæterarumque gentiũ linguis. Ex noſtra tamen illud non ferunt multi, quod uerbis in hanc literam ſæpe cadentibus, uocem pene in his ferinam cogimur imitari. Hæc, præter cæteras, cauſſa Quintiliano fuit, cur ſermonis græci ſuauitatem noſtro anteponendam exiſtimarit: quod negare, ſeu non poſſim, ſeu nolim, recte mihi tamen cupere uideor, mentem homini doctiſſimo eam eſſe quæ M. Tullio fuit, ut alijs etiam in locis patrium*

ſermo-

ſermonem pluris faceret. In carmine, ſi conſequens uerbū incipiat à uocali, auferunt latini poetæ hāc, & antecedentem uocalem, ut;

Littora multum ille

Vertitur in ſemiuocalem tertiam, quum duo uerba coniunginius, aliqua mutarum ſequente, præterquā ſi P, ſequatur, uel B, ut quicunque, tanquam, nunquis, nuncubi, circunquaque, eorundem, tantum, tantundem. Manet ergo ſi P, ſuccedat, uel B, ut ampliare, ambigere, ambire, amplecti, amputare. Hāc ratione ſequitur IN præpoſitio, aut una ex his duabus, aut aliqua cæterarum conſonantium adiuncta, ut imbuere, imperare, quibus tamen ſi quarta ſemiuocalium ſequatur in eam tertia conuertitur, ut irrorare, irruere, irretire. Tertia ſonum habet multo ſuauiorem quam prima. Illa enim, tota ferme lingua in cauum curuata ad alteramque tantam palati partem accommodata, ſpiritus effertur leniſſimus; hac uero ſimiliter, atque illa prorſus, niſi quod extrema lingua, extremoque palato diutius aliquanto, iucundiſſimeque tinnientem literæ uocem ſeruamus. Tinnit enim, ut æs, argentum, oricalcū, cæteraque metalla, ita ut nemini dubium ſit, quæ ad tinniendum pertinent uerba, iis hanc literam ſonum uocis dediſſe, ut tinnire, tintinnare, tinnitus, tinnulus, tintinnabulum. Dulciter enim aures tinnitu ſuo feriunt, quæ ſunt eiuſmodi.

Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

Adiu-

Adiuuant ſoni dulcedinem ſequutæ hanc literam cõ ſonantes. Nam præpoſita hæc uocalibus G, litera interdum à ueteribus modo quodam mitigata eſt, ut gnatum potius, & gnarum dicerent, quam uel natum, uel narum, ut poſtulat natura. Immo etiam propter nonnullam ſoni ſimilitudinem, quæ eſt inter ſecundam, & tertiam ſemiuocalem κακόφατα dixerunt illa.

- Numerum cum nauibus æquet.

Sine conſonantibus uerò uel uno in uerbo, uel pluribus faſtidium longe maius parit, ut in illo accidit;

O fortunatam natam me conſule Romam.

Quod ſi fortunatè natam dixiſſet, ſaltem coniunctionis faſtidium uitaſſet. Tametſi enim eadem litera quæcunque ea ſit, in principio ſequentis uerbi, & in fine antecedẽtis uocem ubique faciat auribus moleſtam, hæc tamen cum alijs quibuſdam ſonat moleſtius, ut, uelim quæras (Cicero inquit) fundus nunquis in Nolano uenalis ſit. Auctores enim ſeu latini, ſeu græci, ſuperuacuæ putant eſſe diligentiæ, ſemper in ijs moroſum eſſe, quæ ne uitari quidem ſemper queunt. Vno quidem in uerbo, medijſque in ſyllabis, modo geminatam eſſe patimur hanc literam; ut innocuus, & innocens modo præpoſita G, uoce ſuauiore mollimus, ut ignobilitas, ignoti, ignaui, ignari, quibus in locis dubitandum non eſt, quin tertia ſemiuocalis meliore ſono, quam extra Italiam, pronunciari debeat. Ipſius enim literæ naturalem ſi uocem hic

ſequa-

ſequamur, contra conſilium quod ſequuti ſunt ueteres aſperrime ſonabit. Itaque non ſumma lingua, ut ueritas poſtulat, ſed tota prorſus, totum ad palatum apta coniunctaque, proferenda eſt. Huius loco poſitã inuenio G, a ſcriptoribus antiquis, ritu græcorum, ut agcoram, & aggulos, & agguilla, & iggerere, multaque id genus ita ſcriberent. Quarta pronunciatur quomodo tertia, extrema lingua ad palatum paulo cis dentes admota, ſed concitata ac tremente, ſonumque terribilem, inſtar canum rigentium edente. Itaque litera canina à ueteribus quibuſdam nominata eſt. Solet orationem in ijs adiuuare, quæ terribilia ſunt, & maiore quodam ſonitu uocis indigent, ut;

— Centum uinctus ahenis
Poſt tergum nodis fremet horridus ore cruento.

Et in ſexto idem Virgilius

Irruat & fruſtra ferro diuerberet umbras.

Quo de genere ſunt etiam

Ἀλλότριον σπάρτας εἶπεν γένος, ἔῤῥε πρὸς ἅδαν
Ἔῤῥ', ἐψδίσω πατρίδα καὶ γενέταν

Quinta ex ijs una eſt quæ maiore ſpiritu pronunciantur, ideſt quæ à Platone γράμματα καλεῖται πνευματώδη *ζ, σ, φ, ψ. Tenuem hæc ſibilum facit, lingua modice extremis utriſque dentibus admota. Vocis eſt iniucundæ ſæpius repetita, ut;*

Iſtis tuis fœdis factis facis.

Quare ſi Demetrio Phalereo credimus, ueterum nõnulli

nulli odas etiam totas fecerunt, in quibus hæc litera uitata prorſus fuerit. Ludum tamen illum arbitror fuiſſe poetarum. Nam recte adhibita non expers eſt ſuauitatis, nec linguarum eſſet omnium, ſi ea carere uox humana potuiſſet. Inter duas uocales poſita mutat ſibili tenuitatem, & ſonum quendam efficit pleniorem. Neque ita hæc litera ſonat in his ſator, & ſatis, & faſtus, ut in muſa, uiſus, & auſus. Itaque ex Valeſijs, Fuſijs, Papiſijs, Auſelijs, milleque huiuſmodi, Valerij, Furij, Papirij, & Aurelij facti ſunt. Germanitas enim eſt nonnulla quartæ & quintæ ſemiuocalium, & ſimilitudo uocis quædam, & alterius in alteram tranſitus, ut poſtremis etiam in ſyllabis, clamos, lepos, uapos, teposque olim fuerit, ubi nunc tepor, uapor, lepor, & clamor dicitur. Cauebatur in huiuſmodi hæc litera, ubi creare ambiguitatē poſſet, nec eodem loco dolor eſſe poterat, uel dolos, ſudor, uel ſudos. Nunc etiam uulgo tum honor, tum honos dicitur ab omnibus. Alia ſunt quæ ſolam in rectis quintā norunt ſemiuocalē, ut flos, ros, mos, unde ſunt floris, roris, moris. Attici quoq; μάρτυς pro μάρτυρ. Quam plurima ſunt huiuſmodi noſtro in ſermone, ubi quinta ſemiuocalium, in quartæ ſonum, ac natura conuerſa eſt. Nam & oſnamenta pro ornamentis, & oſcines, quaſi oricines, & fœdeſum pro fœderū, & pluſima, & aſena, & ianitos, & melios, & laſes, quæ ſunt hodie plurima, arena, ianitor, & melior, & lares, dicta olim ex Varrone cognouimus.

mus. Quid? non ne illa ſunt etiam, quæ puerili, quotidianoque uſu trita ne miratur quidem aliquis? non modo enim à quæſo factum eſt quæro, ſed hinc, pro quæriui, & quæritum, quæſiui diximus, & quæſitum. Iam quid ita uulgare eſt, ut corpus, munus, pignus, uellus, holus, & mus, & mas, & lygus, idque genus infinita, quæ in obliquis omnibus, quemadmodum in rectis quintam ſemiuocalem habere debuiſſent? at contra non corpoſa, decoſa, muneſa, pignoſa, uelleſa, holeſa, muſes, & maſes, & lyguſes, ut ratio poſtulabat, ſed corpora, munera, hiſque ſimilia omnia per quartam de ſemiuocalibus, latinitas, & publica loquendi conſuetudo ſeruauit. Hinc ſunt illa quæ M. Varro idem, è carmine ſaliorum nobis recitat; Coſauli, doloſi, eſo, pro eo quod nobis Corauli, dolori, ero, quarta ſemiuocali nunc dicendum eſſet. Olim detrahebatur ſæpe hæc litera, quum breuis ultima, uel media, uel poſtrema occurrebat, ut;

Sati uehemens cauſa ad obiurgandum.

Pleni ſunt Lucretij, Terentij, Plauti, & ueterum libri ſimilibus exemplis. Fiebat hoc, ſed rarius, quum accidebat longa, ut ſupra dictum eſt;

Inter ſe coiiſſe uiros, & decernere ferro.

Hac de re ſic M. Tullius in Bruto ſcripſit; quin etiã quod iam ſubruſticum uidetur, olim autem politius, eorum uerborum, quorum eædem erant poſtremæ duæ literæ quæ ſunt in optimus, poſtremam literam detra-

detrahebant, niſi uocalis inſequebatur. Ita non erat ea offenſio in uerſibus, quam nunc fugiunt noui poetæ. Ita enim loquebantur, qui eſt omnibu Princep, non omnibus Princeps, & uita illa dignu locoque, non dignus. Quod ſi indocta conſuetudo, tam eſt artifex ſuauitatis, quid ab ipſa tandem arte, & doctrina poſtulari putamus? pro hac, mutarum poſtrema quibuſdam in uerbis, ex Atticorum conſuetudine ueteres utebantur, ut mertare, & pultare, quorum loco ſunt hodie merſare, & pulſare. Sæpius etiam duæ ſi ſint ijdem in duas conuertunt, ut ubi θάλασσα eſt, & γλῶσσα, θάλατταν eſſe malint, & γλῶτταν. Nec ſcio equidem, an mihi præcipienda hæc putarem, ſi uno, aut altero, aut paucis denique in uerbis obſeruata eſſent. At uide enim, quid eſt, cur multa in hanc literam exeuntia, non eandem ſeruare in obliquis debeant. Nam cos, in genitiuo coſis non facit, neque, ut flos, floris, ros, roris, ex germanitate illa quam huic eſſe diximus cum ſuperiore coris, cori, corem obliquos de ſe creare potuit, ſed cotis, coti, cotem, unde cautes etiam fuerunt. Eadē ratione, mars, ſors, ars, mors, non ex poſtremæ conſonātis natura, martis, ſortis, artis, mortis, genitiuos, & hinc alios obliquos omnes fecerunt. Ex rectis præterea ſingularibus, Camers, Tuders, Tiburs, impos, & compos, & teres, & præpes, numero multitudinis fuerunt, Camertes, Tudertes, Tiburtes, impotes, compotes, teretes, milleque id genus talia. Contra

tra uero ſunt, quæ à muta poſtrema ad quintam redeunt ſemiuocalem, ut uerto, cuius in præterito, eſt uerti, facit in ſupino uerſum, unde fuit uerſare, uerſus, & peruerſus: quæ muta in ſermone græco ſi gemina occurrat, in duplicem ſe conſonantem uertit, ut αἰνοίπτομαι, αἰνοίξομαι & αἰνοιξάμενος. Ex noſtris, eſt poſſum, cuius aliæ perſonæ duæ, poſſes debuerant eſſe, & poſſeſt, ſed libertate hic etiam ſumus uſi neceſſaria, alterius literæ in alteram conuertendæ. Mutant eandem græci præterea in ſextam, ut;

σφῶε ξυνέηκε μάχεσθαι

Sexta porro, & numero eſt (uti iam diximus) duplicium. Antecedentis enim uocalis producendæ uim habet, ut axis, exul, uxor, quippe, quæ duas in ſe conſonantes literas habeat, ſecundam ex mutis, quintæ ſemiuocalium præpoſitam. Suauitatis gratia, hanc ſequuntur Attici, quæ tamen apud nos, quibuſdam in uerbis, uaſtior Ciceroni uiſa eſt. Is enim ita ſcribit in Oratore, Axilla, Ala factus eſt, fuga literæ uaſtioris, quam literam e maxillis, & taxilis, & uexillo, & paxillo, conſuetudo elegans latini ſermonis euellit. In hac litera quintam ineſſe de ſemiuocalibus, & ſecundam ex mutis, declarat quod à pax pacis, à felix felicis, à rapax rapacis, & à pertinax fiat pertinacis, quæ non exigua multitudo eſt uerborum. Septima quoque duplex eſt, ut ſuperior, & græca omnino, græcisque tantum uerbis com-

commoda, ut Zacynthus, Troezene. Crediderim non recte hanc pronunciari à quibuſdam, nimis tenui ſpiritu, ſiniſtrorſum lingua, à primis dentibus expreſſo. Quando enim hac pro quinta ſemiuocalium, tertiaque mutarum utimur, non dubium, quin pro earum literarum natura, ſumma lingua, ad ſuperiores primos alliſa dentes, ea dici conueniat. Quare etiam, Dores hanc rationem ſequuti, non ualde mutato ſono δαμάσδειν cæteraque multa huiuſmodi ſcribunt pro δαμάζειν. Sed profecto eundem in modum, & hac ipſa in litera, & in ſuperiore, & in ſecunda mutarum, & in poſtrema aliquid à nationibus quibuſdam peccatur. Verrius tamen Flaccus has duas poſtremas duplices inter mutas cenſuit poni debere. Atque ipſis iam de mutis dicendum uidetur. Prima igitur cum cæteris præter ſeptimam in fine uocis, ſecundam uocalem repræſentat, quam ſi diſsimules, dici nullo modo hæ poſsint. Mutæ autem rectiſsimè dicuntur nomine apud Platonē quoque uſitato, qui hæc ἄφωνα γράμματα uocauit. Ac de prima tamen prius ut abſoluam, puto hanc paulo lenius dicendam eſſe, quam eſt in uſu Italiæ uulgato, nimium ſonante, & uelut inflatis ambobus labris, ui quadam erumpente ſpiritu. Id ex eo palam eſt, quod erat olim in uſu, & ſeruatum uidemus quibuſdam in antiquis operibus urbis Romæ, ut pro ea, quinta uocalis ſcriberetur, eſſetque pro Danubio, Danuuius, & Fabio Fauius. Immo etiam altera, loco al-

terius ponebatur, ut Balerius quoque, & balere, & baletudo, multaque id genus dicerent. Ne illud quidem ignorat aliquis, traditum à doctiſsimis, hanc literam, poni aliquando pro aſpiratione ſolitam, ut Belena, pro Helena ſcriberetur. Hæc, niſi uocum ſimilitudine aliqua, fieri non quiuiſſent: quæ ſi uera ſunt, apparet id quod Hiſpani ſeruant, hanc literam uoce minus inflata dici oportere. Hæc tamen ipſa à conſonantibus quibuſdam, ſed à quinta de ſemiuocalibus præſertim, uel poſtrema de mutis, eodem in uerbo, excepta, ſonum habet ſeptimæ mutæ ſimilē, ut in his obſes, obſequium, obtinere, obtuſus; immo etiam aliquo in tempore, hæc pro illa, à maioribus accepta eſt, ut Byrrhus, & Bruges, pro Pyrrhus, Pruges, Phrugesue ſcriberent. Secundam non dubium eſt pro K, eſſe à maioribus quæſitam. Quare lingua non ſumma ad ſiniſtram (ut iam dixi) dentium partem, tenui ſibilo ſtridente, uel paulo pleniore, (ut nunc fit) uoce, ſed tota prorſus, totumque ad palatum apta pronuncianda eſſet. Tertia uero nihil habet in quo multum peccetur, niſi quod noſtri homines, præterquam tota in Apulia, Brutijs, Etruria, & Gallia Ciſalpina, eam, tertia ſemiuocalium antecedente, molliore uoce pronunciant, ut in Campania, Pelignis, Marſis, & Latio, nihil interſit, utrum pandum, an pannum, pendas, an pennas dicant. id uitium ex eo natum exiſtimo, quod muta etiam poſtrema, cum tertia ſemiuocalis antecederet,

ret, ita quodam tempore pronunciata eſt, ut ſimiliter, atque hæc tertia audiretur. Quare, & Alexanter, & Caſſantra memoriæ proditum eſt noſtros homines pro Alexander & Caſſandra ſcripſiſſe. Sequebantur enim græcæ literæ ſonum, quod u derent nihil, aut profecto minimum pronunciando differre, utrum ἐνδελέχεια, an ἐντελέχεια ſcriberetur. Aelius tamen Donatus in Terentij Phormionē ſcribit hanc tertiam de mutis pro tertia de liquidis antecedente, ab antiquis pronunciatam fuiſſe. Hæc, & prima de ſemiuocalibus altera ſæpe in alteram tranſit: quocirca & à ſedendo ſella, & ab olendo odor, quaſi olor, & talia quædam in alia huiuſmodi mutantur. Quarta, nullam dubitationem habet, niſi quod, mutáne haberi, an ſemiuocalis debeat, curioſe meo quidem iudicio nonnulli diſputarunt. Multis in utranque partem argumentis pugnatum eſt: ſed acuti homines, illud non uiderunt, una re tantum fieri ut mutarum hæc, aut ſemiuocalium numero eſſe uideatur: nam ſi uerum hanc, apud nos eum locum tenere, quem φ apud græcos teneat, non dubium, quin quum illa mutarum loco ſit, hanc etiam apud nos mutam eſſe oportere. Sed quando negare audent, illam eſſe natura eiuſmodi, hoc non à grammaticis, & argumentorum captioſo genere quodam, ſed ex antiquiſſimorum, doctiſſimorumque hominum ſententia, & ipſius ui literæ cognoſcendum erat. Quæ eſt autem literæ uis? Nempe, ſi (ut ipſi loquuntur)

tur) πρὸ τῶν ἀμεταβόλων κειμέν, *communẽ ſyllabam reddit, ſtultum ſit in dubium uocare, mutamne eã, an ſemiuocalem putemus. Nam ſi exempli gratia* τυφλὸς, ἀφροδίτη, *& ſimilia his multa primas queant ſyllabas corripere, tameſi binæ ſequantur conſonantes, profecto eam quam dixi literam, eſſe mutam neceſſe eſt. Hoc autem fit ſæpiſſime à ſummis omnibus græcorum poetis, ut ab Heſiodo, uel ſemper, uel Theogonia*

καὶ θέμιν αἰδοίην ἑλικοβλέφαρόν τ' ἀφροδίτην

& Ariſtophane, in Pluto

Ὅςις ἀκολουθεῖ κατόπιν ἀνθρώπου τυφλοῦ.

Si nihil poſſem aliud afferre, magnum tamen hoc eſſet argumentum quo inter mutas hæc litera poni deberet. Nunc uerò quùm ſint hæc per ſe magna, illud eſt multo maximum quod hæc ipſa noſtra litera ante liquidas poſita, uocalem natura breuem, poteſt communem efficere, ut Catullus;

Perſequamur eam, & reflagitemus;

& Virgilius;

-Rurſusque Latini
Clamorem tollunt, & mollia colla reflectunt.

Nec ſyllabam hic poſſet eam corripere, ante mutã ſemiuocalis, nec finis eſſet eiuſmodi exemplorum, ſi perſequi ea uellem à græcis, uel à noſtris. Quapropter conſtitutum ſit recte a ueteribus eſſe factũ, prudenter à nouis, qui hãc literam inter mutas eſſe uoluerunt. Cariſius tamẽ hac de litera nouum quid-

dam

dam exiſtimauit, & ſemiuocalem eſſe, & quaſi muta ſit quùm præponitur liquidis, antecedentem ſyllabam natura breuem, efficere in uerſu communem. Hanc eo nomine Quintilianus, & alij quidam reprehendunt, quod ea pronuncianda, uideamur dentes mortui hominis imitari. Iis auditu iucundior græca aſpiratio uiſa eſt, quibus & ſi nolim repugnare equidem, doleo tamen apud rudes obeſſe latinitatis exiſtimationi, doctos homines qualicunque iudicio ſuo. Quintæ ratio breuior eſt quā ſuperioris. Illud enim habet unum, quod ſi uerum eſt græcæ mutæ ſecundæ loco à noſtris quæſitam eſſe, dici non ſumma, ſed paulo interiore lingua, interioreque palato, ut eadem illa græcorum, debeat. Quod autem grammatici ſcripſerunt, hanc tertiæ mutarum in uerbis quibuſdam ſuccedere, ut in his Cneus, Lycurgus, Curculio, Amurca, nec multo pluribus, non mirandum erit. Mutabant enim ueteres aliquando illius uocem, huius leniore ſono. Nam ſimiles eſſe inter ſe, antiquiſſimi etiam iudicarunt, non ſolum quod à gerendo, ceruum, ut ait Varro, & Cererem ut quidam alij dictam putauere, ſed quod Aragnen, Prognen, Gnidum, & Cygnum, & huiuſmodi talia, harum quas dixi commutatione literarum, latine uerterunt. Sexta nihil habet, quod in ea rectius uelim. Semiuocalem aſſumit quintam in præteritis perfectis, & futuro modi ſubiunctiui, in uerbis quibuſdā tertiæ coniungationis, ut repo, repſi, repſeram, repſiſ-

C 3 *ſem,*

ſem,repſerim,repſero. Commune eſt hoc illi, paucis dumtaxat at uerbis, cum prima, ut ſcribo, ſcripſi, ſcripſeram, ſcripſiſſem, ſcripſerim, ſcripſero: item nubo, nupſi, nupſeram, ubi prima etiam ipſa in mutã ſextam conuerſa eſt. Sed hac de re plura dicemus libro quarto quum de uerbo diſſerendum nobis erit. Septimæ, ſtatim quinta uocalium ſemper adiungi debet, quæ nec uocalis tamen, ut ſupra dictum eſt, nec omnino conſonans habetur, ut quaſſo, queror, quia, quoties, equus, nec ratio patitur, nec mihi placet unquam minus duabus uocalibus hanc literam ſequi. Huius loco ſæpius mutarum ſecunda ponitur. Quorundam enim uerborum alij caſus, aut perſonæ alijs literis ſcribuntur, ut quis, & qui, unde ſunt cuius, & cui, quum eſſent quodam tempore quoius, & quoi: item loquor, & loquimur, unde loquutus naturaliter ſeptima de mutis & ex uſu locutus & locuti ſecunda, ut melius cuique hactenus, uiſum fuit, ſcripſerunt, alijs recte ſcribendi rationem, alijs uetuſta marmora ſequentibus. Alio ſono pronuncianda eſt ac ſecunda, quam dixi conſonantium, quod niſi fieri deberet, peſſima illa foret Catulli coniunctio literarum;

Peliaco quondam prognatæ uertice pinus.

Poſtremam uero fateor equidem ipſo à M. Tullio inſuauiſſimam dici, qua inſuauitate, aſperitatiſque fuga factum arbitror, ut omnes literatiſſimi quoque homines huic literæ ſonum maxime à natura alienũ tribuant.

tribuant. Nam ſi tertia ſequatur uocalis, cui altera quælibet uocalium ſuccedat, perinde habent, quaſi nouiſsima ſemiuocalium pronuncianda eſſet, ut mitius, uitium, iuſtitia, magnificentia. Inter alios tamen Gregorium Corteſium noui Romæ admiranda doctrina hominem, qui hæc ita diceret, ut mutarum ultima, ubique naturali uoce ſentiretur. Huius tamen aſperitatem literæ, non uidetur Demoſthenes uitare uoluiſſe, ut; λέγοντος τὰ τοιαῦτα τέτε τότε *: quod genus in illo eſt ualde frequens. K uerò non inter mutas tantum, ſed ne inter literas quidem, numerari debuit. Et ſi enim in Kalendis maneat, & alijs quibuſdam in uerbis olim in uſu fuerit, illius tamen locum ſecunda ex mutis nunc tenet. Tranſeo ad notam aſpirationis, qua quum erit abſoluta diphthongos explicare, ac ſyllabas aggrediar. Aſpiratio igitur quondam, ſolas ad uocales literas adhibita eſt: qua de re in Oratore M. Tullius hunc in modum ſcripſit. Maiores, nunquam niſi in uocali, aſpiratione utebantur. Loquebantur enim ſic, ut dicerent Pulcros, Cetegos, triumpos, Cartaginem. Auctor idem ait, Orcinios, Matones, Otones, ſepulcra, coronas, lacrimas dici, quia per aurium iudicium ſemper licet. Nec porrò quiſquã ignorat, cum temporibus, aſpirationem aliquando fuiſſe mutatam. Oedos enim, ircosque, & cætera huiuſmodi infinita olim dicebant. Deinde quum aſpiratio uocalibus data eſſet, illud ſeruatum eſt, ne con-*

 ſonan-

ſonantibus aſpirandum eſſet, ut Gracci, & Calpurnij, triumpi, milleque huiuſmodi nomina leniter ſcriberentur. Tempus deinde inſequutum eſt, quo nimia aſpirationis licentia quædam inualuit. Itaque centurionibus etiam, & coronis, & præconibus, uerbisque ſimilibus dabatur. Qua in re Catullus Arrium hoc epigrammate reprehendit:

Chommoda dicebat, ſi quando commoda uellet
Dicere, & hinſidias, Arrius inſidias;
Et tum mirificè ſperabat ſe eſſe loquutum,
Quum quantum poterat, dixerat hinſidias.
Credo ſic mater, ſic liber, auunculus eius,
Sic maternus auus dixerat, atque auia,
Hoc miſſo in Syriam, requierant omnibus aures,
Audibant eadem hæc, leniter, & leuiter:
Nec ſibi poſt illa metuebant talia uerba,
Quum ſubito affertur nuncius horribilis,
Ionios fluctus, poſtquam illuc Arrius iſſet,
Iam non Ionios eſſe, ſed Hionios.

Nunc autem ſex uocalibus pro uerborum natura licet aſpirari, ut haurio, Hecuba, hiatus, homo, hubertas, Hymen. Licet idem ſecundæ mutarum, ut pulcher, ſextæ, ut philoſophus, octauæ, ut thalamus, & quartæ ſemiuocalium, ut rhetor. Singulis igitur his nouem de literis dum expono, quoties aſpirari debeat, & ſi Iouianum Pontanum ſequar, breuius tamen, quam uir doctiſsimus fecit, complectar, ſiqua inſigniora, frequentiora, aut latius patentia

tentia uidebuntur. Itaque aſpiratur primæ uocaliũ in uerbo habendi, uel in pronomine demonſtrandi, uerbisque uel aduerbijs quæ illorum ex origine profecta ſunt, ut hic, hæc, & hac, item habitare, cohibere, cæteraque id genus multa ex his nata: adhuc, Hadria, Haia, halo, haſta, halec, hala, hamus, Hamadriades, haſpis, hara, hariolus, haruſpex, harpæ, harmonia, & uerbum haue. Nam alicæ nomini Verrio Flacco uiſum eſt aſpirandum non eſſe. Secunda uocalis aſpirationem habet in Hebes, Hebetudo, Helluo, Hebdomada, Hebe, Hercules, Hebræus, Hecate, Hecatombe, Hector, Hædus, Hedera, Hæreo, Hegeſippus, Hegeſander, Hegeſias, Hegeſiphyle, Heu, Hei, Heiulo, Heluius, Heluetij, Helena, Helenium, Heliades, Heliadorus, Heliogabalus, Helle, Helleſpontus, Hem, Helice, Hemina, Hemicyclus, Hemus, Hæmonia, Heneti, Hendecaſyllabum, Heous, Herus, Heraclitus, Heros, Herillus, Herodotus, Herodes, Hermes, Heri, Herennius, Hernicus, Hernia, Herba, Heritius, Herinatius, Heſperus, Heſiodus, Heſione, Heta, Heus, Hexameter, Hexagonus, Hymnus. Pauca ſunt hactenus collecta ex infinitis, quæ ſic accipienda ſunt, non quaſi ad rem docendam ſatis eſſe putem, ſed quaſi ratione adhibita, ac ſtudio, quæ ſunt prætermiſſa omnia cognoſci ex paucis uelim. Hic enim illud moneo, quod eſt in magna parte grãmaticæ præcipuum, & uiderimus quæ quibus ex uerbis naſcantur, quæ quibus alijs dederint principium

naſcen-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

naſcendi. Profectò enim cognata uerba omnia eandem habere uel temporis rationem, uel aſpirationis, uel ſcripturæ totius neceſſe eſt. Itaque ſi (quod iam dixi) Hebes, Hebetudinis uerbum creauit, altero ex his rectè cognito, ignorari alterum non poßit. Sed pergam dicere ut inſtitui, quæ uidebuntur eſſe communiora cum cæteris. Aſpiramus ergo, his quæ ſequuntur, Hio, & hinc, hiatus, hiulcus, Hiarbas, hibex, Hiero, Hieronymus, & quæ ſunt in primis ſyllabis talia, & Hiempſal, hilum, hilaris, Himera, hinnire, hinnulus, Hippolitus, Hippocrates, quæque huiuſmodi ex principio naſcuntur. Item hirſutus, hirtus, hircus, hirquus, Hirpinus, Hircius, hirundo, hiſtoria, Hiſpania, Hias, hiacynthus, Hiblas, Hidaſpis, hydra, Hydrûs, cæteraque his cognata, hyems, himber, hibernus, hiæna, Hyella, Hyginus, Hilas, Hymē, Hymenæus, Hymettus, Hymella, hyoſciamus, Hyphe, Hypſiphyle, Hypanis, Hyperbole, Hyperboreus, & quæ duas huiuſmodi primas habent ſyllabas. His adde Hircanus, Hirtacus, hyſtrix, hiſſopus, bolus, holor, homo, honor, honeſtus, honorare, & multa his cognata. Præterea, hortus, Hortenſius, horreo, horreum, hora, Horatius, hortor, horizon, Horontes, hoſtis, hoſtia, hoſtimentum, hoſpitor, Hoſtilius, huber, hubera, hubertas, hudus, humidus, hui, hululo, hulcus, humus, humor, humilis, humerus. Dicam nunc quatuor de conſonantibus, quibus ante iam dixi aſpirandum eſſe. Atque ut hinc

initium

initium ſumatur. Septem ex cauſis potiſſimum aſpiratio uerbis adiecta eſt, prima omnium quia iuncta ſunt, originemque habent à ſimplicibus, aſpiratione præditis, ut humanus, & inhumanus: altera ipſius eſt naturæ, quoties uidelicet, cur aſpiratam ſit, reddi certa ratio non poteſt, ut halo, & hebes. Tertia, hiatus uitandi cauſa, ut cohors, uehemens, prehẽdo. Quarta differentiæ eſt, ut hora, & ora, habeo, & abeo. Quinta ſpiritus, uehemẽtiæque augẽdæ, ut helluo, hebes, eheu, aha. Sexta ex mutatione fit literarum, ut hircus, hædus, & hordeum, pro quibus olim ſircus, fœdus, fordeumque dixerunt. Septima etiam conſuetudine, ut pulchrum, & ſepulchrum. Aſpiramus ergo his quæ ſequuntur hiatus uitandi cauſa, traho, ueho, & hinc natis, adueho, inueho, ſubtraho, deprehendo, comprehendo, & omnibus fere huius modi. Hiatus enim ut uitetur, conſonantem ſæpe interpoſitam uidemus, ut redimo, redintegro, redundo; Panhormus quoque Panhormitanusque, aſpirationem habere debent. Cum aſpiratione ſcribuntur chaos, chaon, Chabrias, Chalcis, Chalybs, Chaldæus, Chamæcyſſus, Chamæleon, & quæ duas habent huiuſmodi ſyllabas primas. Græcorum tamen, à græcis petenda ratio eſt, ut chelidon, Achaia, Achilles, choraules, orchades, Athenæ, Achelous, Archelaus, Strophades, bruchus, concha, & ex noſtris bacchari, ſtomachari, mæchari, Gracchus, lutheus, Rhemus,

trium-

triumphus. Siquid uerò præcipi de Græcis generaliter poſſit, obſeruare oportet ea, quæ poni in principijs nominũ conſueuere, ut ὑπὲρ, ὑπὸ, χρυσὸς, ἀχαιὸς, ἵππος, φίλος, χέρσος, χαμαὶ, χεὶρ, ἀρχὸς, ἀμφὶ, κυθέρα, θεὸς, ἀγαθὸς, ἑρμῆς, ἥρα, ἱερὸς, ἓν, ἓξ, ἑπτὰ, *& ſiqua ſunt alia; unde naſcuntur Hyperides, hypocriſis, chryſolytus, Archippus, Achiuus, Hippocrates, Philargyrus, Cherroneſus, chamæleon, chiragra, amphitheatrum, Theodorus, Cytherea, Agathocles, Hermodorus, Herodes, Hierapolis, hendecaſyllabum, hexameter, hephthimemeris, ſimiliaque his innumera. Ac de aſpiratione tamen literiſque omnibus, arbitror ſatis à me hactenus eſſe dictum. Reliquæ nũc diphthõgi ſunt, quas hoc loco breuiter percurram. Itaque duæ uocales primæ, unam in ſyllabam coeuntes, una uoce duarum ſonos literarum faciunt, ut Muſæ, diuæ, Præſul. Inuenio tamen antiquis in monumentis quibuſdam ita ſcriptum aliquando fuiſſe, ut prime uocali, pro ſecunda tertia iungeretur, ut CAISAR PRAISVL, & poſtremis in ſyllabis DIVAI COLONIAI, credo quod propter ſimilitudinem uocis, (ut ſupra dictũm eſt) ſecundæ cum tertia, aliquo in tempore noſtri homines alteram pro altera locari poſſe exiſtimarent. Iam diximus enim heri & here, liber & leber, Minerua & Menerua, magiſter & mageſter aliquando ab illis dictum eſſe. Sæpius etiam noſtri poetæ diphthongum huiuſmodi binas in ſyllabas diui-*

bas diuiſerunt, ut;

Aulai in medio libabant.

Quinta uero eidem primæ uocali addita, pleniſſimæ, iucundiſſimæque uocis diphthongum reddit, haurio, hauſtus, aurum. Secundæ tertiæ præpoſita, conflatur diphthongus ea, quæ non prorſus quidem obſoleuit, ſed rarum tamen hodie habet uſum. Vix enim accuſatiui caſus declinationis tertiæ, hanc retinent illi, quorum in multitudinis numero, genitiuus, in tertiam & quintam finitur uocalem, ut omneis, arteis, dulceis, ſuaueis. Olim uerò ut in ueteribus adhuc eſt monumentis uocali tertiæ, in ultimis præſertim ſyllabis aut penultimis, uocalis præponebatur ſecunda, ut rarei, magiſtrei, & boneis amiceis. Plautus quoque hanc rationem ſequutus, fabulam ſcripſit, cui nomen Capteiuei eſſe uoluit. Sciunt literati homines, apud hunc poetam legi aliter non poſſe. Ac præter antiquitatis monumento quæ ſunt in lapidibus Italiæ, M. etiam Varro in ſacris Argiuorum ita ſcriptum fuiſſe teſtatur; OPPIVS MONS QVADRICEPSOS LVCVM ESQVILINVM VIAM DEXTERIOREM IN FIGLINEIS EST. *Græca nomina quæ ſic ſcribuntur, ad nos una dumtaxat cũ uocali producta uenerunt, nunc ſecunda ut* αἰνείας *Aeneas, nunc tertia, ut* ἀλεξάνδρεια *Alixandria, unde palam fit, à maioribus etiam noſtris, hæc neglecta magnam partem fuiſſe. Tertiam inuenio uocalem eſſe*

lem eſſe adiunctam quartæ, in diphthongum, quæ nunc producta quinta uocali pronunciatur, ut loidus, foimus, doirum, pro ludus, fumus, durum. Secunda quum præponitur quintæ ſuauem & ipſam uocem diphthongi facit, ut;

Eurum ad ſe Zephyrumque uocat.

Pauciſſima tamen habemus, quæ ita ſcribantur. Quartam ſecunda quum ſequitur, in diphthongi ſonum coit, ut cælum, fædus, fæmur. Sexta uocalis græca tertiam antecedens noſtram duos in eadem ſyllaba (græcis dumtaxat in uerbis) literarum ſonos reddit, ut Arpyia, Cynomyia, Orithyia. Omnes ita pronunciari debent, ut uno & eodem in ſono literarum, utraque uocalis ſeruetur. Nec audiendi ſunt, qui eas pronunciandi aiunt amiſſam eſſe rationem: iniquiſsimi in latinam linguam homines, qui latinitatem eſſe extinctam cupientes, nunc literarum ſonos, nunc ſyllabarum tempora, nunc aſpirationum uoces, nunc uerborum accentus, nunc ſermonis doctrinam, nunc rectè ſcribendi ſcientiam, nullam eſſe hodie cauillantur. Verum ego poſt literas, literarumque diuiſiones, ac ſonos, tranſeo de ſyllaba, ut præcipiam ea quæ ad hunc locũ pertinebunt. Syllaba igitur, ut Soſipatri Cariſij definitionem ſequar, eſt litera uocalis, aut literarum, per aliquam uocalem comprehenſa coitio. Huius attributa duo mihi propoſita ſunt ad explicandum, tempora uidelicet & accentus, quæ quum erunt abſoluta, tertiam

gram-

grammaticæ partem aggrediar. Nec mirentur, qui iampridem aliter hæc ab alijs tradita uiderunt, ſi naturæ ordinem ſequar, ut ante ſubtilia hæc proponam rudi adhuc auditori quam ulla de oratione præcepta dederim. Vt enim quidque primum natura obtulerit, primumque natum erit, ita primo loco in his libris tractandum putabimus. Fecerunt etiam hoc doctores antiquiſſimi, in quibus idem Cariſius fuit, ut exquiſitam hanc de ſyllabis accentibusque rationem traderent, quum orationis præceptio nondum eſſet ulla. Syllaba igitur nunc, aut prima eſt, aut media, aut ultima: item aut breuis, aut longa aut communis. Longam, duorum eſſe temporum, ſciamus, breuem unius. Prima ſyllaba, uel poſitione cognoſcenda eſt, uel natura, Poſitio eſt, quum duæ ſequutæ conſonantes, breuem natura ſyllabam producunt, ut noxa, interpres. Nos tamen hoc loco, diſcentium gratia, pingui (ut aiunt) Minerua, quoquomodo binis conſonantibus excipiatur ſyllaba, illam eſſe dicimus poſitione longam, ut arma, uirtus, Maia. Nam tertia uocalium inter duas poſita (ut iam ſupra dictum eſt) alias uocales, duarum obtinet uim conſonantium, ut peius, maior, aio, niſi in bijugus, quadrijugus, ac ſimilibus, ut;

Quadrijugo uehebitur curru. Natura diſtributa eſt in uocalem ante uocalem, deriuationem, diphthongum, regulas, & exempla. Vocalis, altera ſequente uocali, apud nos breuis eſt, ut lues, Deus, quies.

Sed

Sed uidendum in græcis eſt an ex his, aliqua per naturam producatur, ut;

Chaoniamque omnem Troiano à Chaone dixit,

& ;

Eoasque acies, & nigri Memnonis arma.

Sed huiuſmodi græca uix numerare quis poſſet. Hæc igitur noſtro in ſermone quoties occurrunt, græca omnia, ideſt conſuetudinem doctorum, uerbi ipſius græci, & uocalium naturam intuebimur. Hoc ſi diligenter fiat ſine errore, in character, crater, æther, Nais, Aon, Eous, ac ſexcentis, quanta quæque ſyllaba ſit iudicabimus. Nam Diocles, Empedocles, Patroclus, Themiſtocles, & huiuſmodi innumera, quibus in ſyllabis, ijs præſertim, quæ antecedunt ultimas, quomodo pronuncianda ſint, non iam ex binis conſonantibus, ſed ex uocalium natura, iudicandum erit, id quod tota in ratione ſyllabarum ſequi oportebit, uel noſtro in ſermone, uel Græcorum. Ego tamē præcipue de latinis puto mihi præcipiendum eſſe: ex uſu deinde, animaduerſioneq; poetarum, reliqua omnia cognoſcere licebit. Nunc Dia etiam, & aer pro latinis recepta priores ſyllabas producunt, ut Dia Camilla in Virgilio, & aera magnum. Præceptione tamen res aperta non egebat, uerbum quoque fio, ubi duas tantum habet ſyllabas, eandem ſeruat longam priorem, ut;

Omnia uel medium fiant mare.

Idem ſeruant nō caleſio ſolum, & frigeſio, & huius

formæ cætera, ſed quorum alia ratio eſſe debuiſſet. Nam à deficio & interficio naturale erat deficior & interficior, quemadmodum à perficio & afficio eſt perficior & afficior. Quoniam uerò eſt etiam ſæpius defio & confio & aliquando interfio, dubitandum non eſt quin his quoque in uerbis ſecundæ ab ultimis producantur, ut apud Lucretium in tertio;

Aut flammis interfiat, maliſuę ferarum.

Sin fio trium ſit in declinando ſyllabarum, & ſecundam R, litera ſequatur, ut fierem, fieres, fieri, primam ex omnibus corripere oportebit, ut;

Quod fieri ferro, liquidoquę poteſt helectro.

Sed quia eadem prorſus ratio eſt uocalium, in medijs etiam ſyllabis, ad quas paululum, neceſſario ſum delapſus à fio, illud quoque non ſit alienum dicere, nominum, ac pronominum genitiui unius, nullius, alius, utrius, alterius, illius, iſtius, ipſius, ſecundas ab ultimis ſyllabas in uerſu nunc longas habere, nūc breues, ut;

- Noſtro illius labatur pectore uultus:

Alibi contra; illius ergo uenimus. Verum utrius & alterius, breui potius ea ſyllaba pronunciari debent, alius uero longa, idque tam in uerſu, quam in ſoluta oratione faciendum: cuius rei eam cauſam exiſtimant grammatici, quia quum genitiuus hic nō plures nominatiuo ſyllabas potuerit habere, illum uel producta ſyllaba uincere deberet. Quorundam idgenus uerborum, ſæpius duæ ſyllabæ, in unam coe-

unt, Dij, Cui, ei, Dijs, iiſdem, anteeo, deinde, dehinc, deinceps, ſeorſum, deorſum, ſemianimis, ſemiuncia, ſemijuſtus, hei. Nam ſemias omnino tertiam amiſit uocalem, unde palam factus eſt ſemis. Illud etiam poetæ ſibi aſſumpſerunt ut E, uocalem ſæpius detrahant, uel unam faciant cum ſequenti huiuſmodi in genere uerborum, Alueus, Bultheus, Aureus, Argenteus, Ferreus, ut;

Ferreique Eumenidum thalami, & diſcordia demens.

Duobus autem in uerbis, O, remanet ſequente altera uocali, aut longa, ut;

O ego quantum egi

Aut breuis, ut;

Te Corydon ò Alexi, trahit ſua quenque uoluptas,

Alias enim, ex binis diuerſorum nominum, aut uerborum ſyllabis dumtaxat in uerſu coeuntibus fit, quam ſupra dixi συναλοιφὴν à grammaticis nominari, deque iis prior amittitur, ut;

Nec poſſe Italia Teucrorum auertere Regem.

Redit ſæpe in uocalis naturam apud poetas V litera in his, ſuadeo, ſoluo, ſylua, ut primum quatuor, poſtrema duo trium fiant ſyllabarum, ut Tibullus;

Sit ſatis è membris tenuem perſcindere ueſtem,
Sit ſatis ornatas diſſoluiſſe comas.

Longæ ſyllabæ ſunt uocali ſequente in huiuſmodi forma nominum, Rhodopeius, Aeneius, Phœbeius, & illorum

illorum quoque, Minoius, Acheloius, Achaia, Panchaia. Nec de his præcipiendum, tametſi rationis d uerſæ, Medea, Galatea, Aeneas, Penthesilea, Academia, Alexandria, multiſque id genus. Nec arbitror eſſe admonendum altera detracta ex diphthongis uocali, alteram nihilominus produci debere. Accidere græcis in uerbis hoc ſolet quæ ad nos per ſecundam, ac tertiam uocalem uenire debuiſſent, ut Antiochea, Alexandrea, idque genus multa, è quibus alterutra ſublata uocali, alteram produci oporteret, ſed quædam noſtri poetæ corripiunt, ut;

Aeneadasque meo nomen de nomine fingo.

Redeo autem primis de ſyllabis, ut abſoluam. Deriuationem dicunt igitur qua inter ſe cognata ſint uerba, aut unum ex altero naſcatur, ut uelle, & uoluntas, facio & conficio, ſtudium & ſtudioſus. Sic enim præcipiunt: quanta ſyllaba eſt eorum, unde alia naſcantur, tantum in ijs eſſe conuenit, quæ inde manauerunt. Præpoſtera quidem, ſed optima uia eſt ſyllabas cognoſcendi. Dixi præpoſteram, quod non tam ex lepido lepor, quam ex lepore lepidum, quanta in his quæque ſyllaba ſit ſpectari debet. Sequar tamen hunc traditum ab alijs docendi morē, ut quia præſidium ex aliquo poeta cognoueris tertiam ab ultima ſyllabam corripere, ſtatuas eandem quoque eſſe rationem in uerbo ſedendi. Rectius tamen, & magis naturale eſt ita ſi inſtituas, ut quod opes nomen breuem habeat priorem, idem ſit iudiciū

in opulentus, & opulentia. Item pecus, pecunia, pecunioſus, peculium: & ſenex, ſenectus, ſenium, ſeneſco, ſenatus: contra ciuis, ciuitas, ciuilis, ciuicus prima ſemper longa. Eorum quæ cognata ſunt, & coniugata, quanta in primo ſyllaba eſt (ut grammaticis conſuetudo eſt loquendi) tanta eſſe in cæteris omnibus debebit. Modo enim quodam reciprocatur hæc ratio, ut ſyllaba antiquioris uerbi cauſa ſit, cur produci, aut corripi debeat in poſteriore, & huius non cauſa quidem erit, ſed indicium tamen quodã, tantam eſſe etiam in antiquiore. Nam breuis prima ſyllaba in facio, cauſam affert, ut breuis etiam ſit in facilitas: huius autem breui cognita indicatur quãta eſſe debeat in facio, quæ reciprocatio ualde commoda eſt ijs qui nondum iudicare poſſunt, quæ quibus ſint antiquiora, ut in fugiendo, & fuga; utrum utri dederit principium naſcendi. Sic denique eorũ quæ eundem ortum habent uno in uerbo quolibet, ſyllabæ ratione cognita nihil, aut non ſæpius erit, quod in cæteris dubitare poßimus. Nihil eſt enim ad hanc rem quod tantum lumen poßit afferre, quantum explicatio uerborum, quæ etymologia, & comparatio, proportioque ea, quæ analogia nominatur. Hæc duo qui ignoret, uel non adhibeat ad iudicandum de ſyllabis, ei profectò non ſatis reliqua ſunt præcepta, quæ ſcribimus. Valerius enim Probus declinationes partium orationis, & ſubtiliter earum omnium rationes etiam percurrit, quæ non declinantur,

tur,

tur, ut ex analogia, cuiuſque ſyllabæ tempora demonſtret. Tanta igitur ex innumerabilitate uerborum pauca admodum ſunt à longis breuia, ut ligula à lingua, curulis à curru, fatuus à fando, lotium à lotum, cognitum, & agnitum, & noto à notum, Apulus ab Apulia, acerbus ab acer, ſagax à ſagio, deiero & peiero à iuro, ſiquidem à ſi & quidem, ofella ab offa, farina à farre, ſtrigilis à ſtringendo, tigillum à tigno, mamilla à mamma, uadum à uado, fragilis & fragor, à frango, diſertus à diſſero, ſopor à ſopio, lucerna à luceo, arena & ariſta ab areo, odium à uerbo odi, & liquor à liquitur, dux à duco, maledicus, fatidicus, & alia quædam à dico. Rurſus alia ſunt longa à breuibus, à matuta matutinus, à iugo iugerum, à fero feralis, à pede pædor, à Cerere ceritus & cerites, à ſecus ſecius, à macer macero, à tribus trinus, à decem denus, à nouem nonus, ab humus humor, humanus, & humanitas, à uitium uitupero, à iuuenis iunior, à remeo remus, remigium, remiges, & remigo, à foueo fomes & fomentum, à uenio uena, à uomo uomer, à ſequor, uel à ſene ſeculũ, à lateo laterna, à tego tegula, à rego Rex & regula, à ſedeo ſedes, à lego lex, à uoco uox. His fere exceptis, reliqua à longis longa, à breuibus breuia pronunciantur: nec pulchrior alia ratio eſt ſyllabas cognoſcendi, aut quam ego putem eſſe debere magis cognitam, aut latius patere. Quanquam uerò ſyllaba omnis aut longa ſit, aut breuis, & nihil tertium eſſe

poſsit, nec rectè unquam longa breuis loco, aut hæc illius ponatur; quædam tamen poetæ breuia pro longis, & contra pro breuibus longa, uerſus neceſsitate κατὰ συστολὴν καὶ ἔκτασιν poſuerunt, ut in his;

Obſtupuit ſteteruntque comæ, & uox faucibus
hæſit, &;
Ipſius ante oculos ingens à uertice pontus, &;
Vrbemque Fidenam, &;
Quum ſubito aſſurgens fluctu nimboſus Orion.
Breuium uerò pro longis hæc exempla ſint;
Italiam fato profugus, lauinaque uenit, &;
Exercet Diana choros.

Poſitione etiam breues produxerunt, ut;

Reliquias Danaûm, atque immitis Achilli:

Eadem porrò uerba alio intellectu, aliam pronunciandi rationem ſortiuntur, ut;

Nunc tantum ſinus & ſtatio male fida carinis,
&;
Sinum lactis & hæc te liba Priape quotannis
Malo me Galatea petit laſciua puella, &;
Aduerſaque infigitur arbore mali, &;
- Flauentem prima lanugine malas, &;
Hinc mihi prima mali labes, &;
– Nota conduntur in aluo, &;
- Vna Eurusque, Notusque ruunt,
Dant animos plagæ &;
– Siquem extenta plagarum

In cæteris autem pluribus obſeruatione, diligentiaque

que magiſtra utamur. Mihi enim pauca de multis monſtrare, ſatis eſſe ſum arbitratus. Diphthongi ſyllabas omnes faciunt longas, ut Cæſar, Laurus, Eurus, Cælum, Arpyia, arteis, niſi interdum ſequente uocali, ut;

Stipitibus duris agitur, ſudibusue præuſtis.

Sed notum eſt aliqua hic eſſe græcorũ nomina apud nos in primam uocalem ac poſtremam exeuntia, ut Critolaus, Arthelaus, Menelaus, Proteſilaus, Amphiaraus. Hæc penultimã producunt ſyllabam, à poſtrema ſeparatam. Regula, quàm ipſi nominant, eſt huiuſmodi. Præteritorum quæ binas tantum habẽt ſyllabas, etiam ſi à breuibus naſcantur, priores tamen longæ ſunt, ut egi, uidi, legi, feci, præterquam à do, bibo, findo, ſcindo, ſto, fero. Quòd ſi plures inueniantur ſyllabæ quam erant in præſentibus, tum primæ erunt breues, ut cecidi, dedi, pupugi, tetigi, tutudi, peperci, pependi, momordi, pepedi. Sed quorum præteritorum perſonæ tertiæ numeri multitudinis (quod nemo ignorat) proximas producunt ſyllabas à poſtremis, ut laudauerunt, monuerunt, legerunt, audiuerunt, legere, & audiuere: has iure ſuo corripiunt aliquando poetæ, ut;

Menandri Eunuchum poſtquam Aediles emerunt, &;

Matri longa decẽ tulerunt faſtidia menſes, &;

Obſtupui, ſteteruntque comæ, & uox faucibus hæſit. &;

Miſcueruntque herbas, & non innoxia uerba.
Supina quoque binarum ſyllabarum longis prioribus efferuntur, ut latum, motum, fletum, uiſum, præter itum, quitum, ſitum, citum, ſatum, litum, datum, ratum, aliaque non multa. Quando igitur itum breui eſt priore ſyllaba, idem ſeruant exitum, tranſitum, abitum, præteritum, reditum, aditum, initum, & quæ ab eo deducuntur omnia, & ex his nomina uel ſubſtantiua, uel adiectiua, unde inita ratio, & præteritum tempus dicitur, & reditus, aditus, tranſitus, exitus, ut;
Votum pro reditu ſimulant.
Contra naturam quartæ coniugationis. Sed quoniã hic neceſſario delabor ſæpius ad medias ſyllabas, eas dumtaxat quarum cum primis communis ratio eſt, pergam dicere ſiqua huic loco uidentur eſſe coniuncta. In præteritis nanque, & ſupinis omnibus primæ coniungationis, & quartæ producuntur ſecundæ ſyllabæ ab ultimis, ut paraui, nauigaui, afflaui, paratum, nauigatum, afflatum, audiui, ſeruiui, muniui, auditum, ſeruitum, munitum, quod non ita conſtanter de ſecunda & tertia coniungatione præcipitur. Præterea uerò in tertia uidendum eſt ne qua uerba nos fallant, quæ præterita habent & ſupina ad morem quartæ coniungationis declinata, quo de genere ſunt cupere, petere, & quæ ab his plurima ducuntur, ut cupiui, petiui, cupitum, petitum, unde appetiui, repetiui, impetiui, appetitum, repetitum, impetitum.

& om-

& omnino rectè uidendum hoc genus eſt, quoties nõ una eſt, uel certa in uerbis ratio declinationis. Præcipiunt obſeruandas eſſe præpoſitiones, ut quanta ſyllaba eſt in ijs quùm ſimpliciter pronunciantur tanta eſſe debeat, uerbis, aut nominibus coniuncta, niſi quod Di longa in cæteris, pronunciatur breuis in uerbo dirimo, & diſertus. Præterea ab, ad, ob, ſub, in, præ, con, uerbo iaciendi præpoſitæ, adijcio, abijcio, obijcio, ſubijcio, inijcio, reijcio, conijcio, primas faciunt ſyllabas poſitione longas; nam quod Virgilius dixit,

Tytire paſcentes à flumine reice capellas,

alteram detraxit uocalem, ut pes eo loco fieret pro celeusmaticus, ut alibi etiam,

- Labat ariete crebro.

Semper longa eſt Pro, aut ſola, aut coniuncta, præterquam in procella, profugus, proteruus, pronepos, proficiſcor, procurro, propero, profecto, profundo, profanus, profundum, profiteor, propago, profuſus, propino, profugio: quorum obuia ſunt ubique exempla. Re natura breuis eſt, ut;

Collectasque fugat nubes, ſolemque reducit.

Verum adijciunt ipſi aliquando poetæ alteram conſonantem, quo illam reddant poſitione longam, ut;

Dij tibi dent capta claſſem redducere Troia.

Quod facere alijs adhuc in uerbis conſueuere. Exemplum dixerunt quod bonorum illuſtriumque poetarum, ac doctorum hominum recepta auctoritate,

de pri-

de primis, aut etiam medijs ſyllabis conſtituimus. Nihil tamen aliud exemplum eſt, quam ipſa natura. Non enim longa uel breuis quæque ſyllaba eſt, quod ſic in poetarum uerſibus eſt poſita, ſed contra omnino id ſequuti illi ſunt, quod in uerbis à natura ineſſe intelligebant. Siquidem norunt omnes dimidio plus temporis in longa ſyllaba eſſe, quam in breui, ita ut quodam tempore binis uocalibus etiam ſcribi ſolitas eſſe longas, nemo ſit qui ignoret. Paucas uerò docti homines, uel iure ſuo, uel quia patiebatur natura ſermonis, nunc longas, nunc breues uſurparunt, ut Sicamus, Sicheus, rudere, rubigo, propinare, profundere, prouocare, Pyrene, propago, Pachinnus, Orion, Lycas, liquidus, liquor, Hymenæus, Gradiuus, Fidenæ, Diana, Curetes, coſire, Cacus, Bithinnus, Britannus, & quæ in medijs etiam ſyllabis paulo poſt notabuntur. Medijs quibuſdam conſonantē addunt alteram, quo ſyllaba ex breui fiat longa, Porſenna, repperi, rettuli, reppuli, quæ ſunt propria poetarum. Contra à quibuſdam auferunt alteram conſonantē, quo faciant ex longa breuem: quæ apud illos exempla ſunt plurima. Medias uero ſyllabas, poſitione concurſu uocalium diphthongo, regula & exemplo cognoſcemus. Poſitione, ut Catullus, Dolabella, concurſu uocalium, ut Liuius, Iulius, Scipio. In his enim breuis media eſt, in illis poſitione longa. Sed in genitiuis ac datiuis quintæ declinationis mediam ſequente uocali producimus, ut aciei, diei.

diei. Si tamen eiuſmodi ſint nomina, quorum in caſu nominandi ultima ſyllaba Es non ſtatim ſequatur poſt I uocalem ſyllabæ ſecundæ ab ultimis illorum quos dixi caſuum fient breues, ut ſpes ſpei, res rei, fides fidei. Non enim eandem habent proximam poſtremæ ſyllabam, acies aciei, dies diei, quã ſpes ſpei, fides fidei, quando in his aliter atque in prioribus, conſonantes antecedunt ultimas uocales, & conſonantium huiuſmodi cauſa contra quam in illis ſecundas ab ultimis corripere debemus, etiã ſi Lucretius ad uſurpationem antiquitatis quædam ex his producere conſueuit. Diphthongo mediæ ſyllabæ cognoſcuntur quemadmodum primæ. Regula uerò eſt, ut uerba omnia per ſingulas formas, caſus, modos, tempora, ſignificationes, numeros, perſonas & incrementa declinationum obſeruemus. Certa enim ſunt loca in declinationibus nominum, uerborum, pronominum, participiorũ, deductionibusque partium inter ſe orationis, quæ ſi rectè intuebimur, breuium & longarum in medijs ſyllabis rationem rectiſſimè nos admonere poterunt, ut quoniam audiui & laudaui ſecundam producunt ab ultima, eadem in laudaueram laudabo, laudarem, laudauiſſem, laudauerim, & laudauero producenda erit. Si conſtet laudes, & ames, & ores ultimam producere, certè ratio erit eadem in laudemus, & laudetis, quorũ mediæ ſunt ab illa ultima declinatæ. Ergo ſi duas tantum habeant ſyllabas, ut ſtemus, & ſtetis, demus, & detis,

nemo

nemo dubitare poſſit, quin ſint priores longæ, qua ratione etiam demur priorem demini tertiam ab ultima producet. Præterea ſi ultimam ſyllabam futuri ſubiunctiui noris in ſecunda perſona eſſe longam, ut illo nos exemplo admonet Horatius.

Audieris hæres ergo nunc Dama ſodalis.

Profectò in cæteris numeris ac perſonis audierimus & audieritis producendam eſſe non falſo Diomedes, Valerius Probus, aliique ueteres præceperunt. Seruant hoc & cæteri omnes, & antiquiſſimi etiam poetæ, quemadmodum affert ex Ennio M. Tullius exemplum;

Non mi aurum poſco, nec mi pretium dederitis.

Noti etiam Catulliani ſunt uerſiculi;

Dein quùm millia multa fecerimus,
Conturbabimus illa ne ſciamus.

Quanquam aliquid hic poetarum licentiæ, ac neceſſitati concedamus. In ſoluta uerò oratione, à ſyllabarum, uocaliumue natura cenſeo non eſſe diſcedendum. Sed tamen, quod poetæ aliquando ſuis in uerſibus aliter poſuiſſe uideantur, fortaſſe rarius hoc illi fecerunt, quam ipſi arbitramur. Magna enim affinitas eſt præteriti cum futuro ſubiunctiui, in eo uidelicet, ut poni alterum pro altero, præſertim loco futuri præteritum, minimè oporteat mirari. Nam uulgo etiam dicimus; Is hortator monet, cui ego non facile obtemperauerim. Eorum iudicio utendum eſt, quibus ego minime crediderim. Huiuſmodi

iuſmodi Terentianum illud exemplum eſt;

Si paulum quid te fugerit, ego perierim:

Et Ciceronis in Lucullo; Illud uerò non cenſuerim, ut eius auctoritate moueare. Nihil magis tritum in conſuetudine loquendi. Quod ergo ſecundam ab ultima ſyllabam, aut ipſam inueniamus ultimam hic breuem, ſæpe ea non magis ad futurum poterit, quã ad præteritum referri. Sunt præterea huiuſmodi formæ nominum, à ſubſtantiuis, uel adiectiuis, primæ declinationis, uel ſecundæ, uel tertiæ, agricola, omnipotens, cauſidicus, magnificus, tubicen, fidicen, cornicen, & ſimilia multa uel nomina, uel nominum formæ, ut etiam dulciculus, matercula, paterculus, ubi proximæ ſyllabæ à poſtremis, utrum breues an longæ ſint, non arbitror admonendum eſſe. At eadẽ longa eſt in tibicen, ex duabus genitiui cõflata ſyllabis, longa etiam in alijs, quæ apertam retinent uocẽ genitiui, datiui, ablatiui, aut nominatiui pluralis, quanticunque, qualicunque, plerique, & ubique aduerbium. nec mirum ſi undique ex unde aliter pronunciandum ſit, quam ſuperiora. Item bonitas, pietas, mortalitas, & horridus, humidus, inuidus, filiolus, Tulliolus, aureolus, & utilis, amabilis, flebilis, & neutra monimen, regimen, ſpecimen, quæ tertiam habent à poſtrema breuem. Sin à prima ſint coniungatione, uel quarta, eandem producunt, ut ab oblectando, uel muniendo, oblectamen, & munimen. Iam ſi dubitatio ſit ceruical, tribunal, uectigal,

nemo dubitare poſſit, quin ſint priores longæ, qua ratione etiam demur priorem demini tertiam ab ultima producet. Præterea ſi ultimam ſyllabam futuri ſubiunctiui noris in ſecunda perſona eſſe longam, ut illo nos exemplo admonet Horatius.

Audieris hæres ergo nunc Dama ſodalis.

Profectò in cæteris numeris ac perſonis audierimus & audieritis producendam eſſe non falſo Diomedes, Valerius Probus, alijque ueteres præceperunt. Seruant hoc & cæteri omnes, & antiquiſſimi etiam poetæ, quemadmodum affert ex Ennio M. Tullius exemplum;

Non mi aurum poſco, nec mi pretium dederitis.

Noti etiam Catulliani ſunt uerſiculi;

Dein quùm millia multa fecerimus,
Conturbabimus illa ne ſciamus.

Quanquam aliquid hic poetarum licentiæ, ac neceſſitati concedamus. In ſoluta uerò oratione, à ſyllabarum, uocaliumue natura cenſeo non eſſe diſcedendum. Sed tamen, quod poetæ aliquando ſuis in uerſibus aliter poſuiſſe uideantur, fortaſſe rarius hoc illi fecerunt, quam ipſi arbitramur. Magna enim affinitas eſt præteriti cum futuro ſubiunctiui, in eo uidelicet, ut poni alterum pro altero, præſertim loco futuri præteritum, minimè oporteat mirari. Nam uulgo etiam dicimus; Is hortator monet, cui ego non facile obtemperauerim. Eorum iudicio utendum eſt, quibus ego minime crediderim. Huiuſmodi

huiuſmodi Terentianum illud exemplum eſt;

Si paulum quid te fugerit, ego perierim:

Et Ciceronis in Lucullo; Illud uerò non cenſuerim, ut eius auctoritate moueare. Nihil magis tritum in conſuetudine loquendi. Quod ergo ſecundam ab ultima ſyllabam, aut ipſam inueniamus ultimam hic breuem, ſæpe ea non magis ad futurum poterit, quã ad præteritum referri. Sunt præterea huiuſmodi formæ nominum, à ſubſtantiuis, uel adiectiuis, primæ declinationis, uel ſecundæ, uel tertiæ, agricola, omnipotens, cauſidicus, magnificus, tubicen, fidicen, cornicen, & ſimilia multa uel nomina, uel nominum formæ, ut etiam dulciculus, matercula, paterculus, ubi proximæ ſyllabæ à poſtremis, utrum breues an longæ ſint, non arbitror admonendum eſſe. At eadẽ longa eſt in tibicen, ex duabus genitiui cõflata ſyllabis, longa etiam in alijs, quæ apertam retinent uocẽ genitiui, datiui, ablatiui, aut nominatiui pluralis, quanticunque, qualicunque, plerique, & ubique aduerbium. nec mirum ſi undique ex unde aliter pronunciandum ſit, quam ſuperiora. Item bonitas, pietas, mortalitas, & horridus, humidus, inuidus, filiolus, Tulliolus, aureolus, & utilis, amabilis, flebilis, & neutra monimen, regimen, ſpecimen, quæ tertiam habent à poſtrema breuem. Sin à prima ſint coniungatione, uel quarta, eandem producunt, ut ab oblectando, uel muniendo, oblectamen, & munimen. Iam ſi dubitatio ſit ceruical, tribunal, uectigal,

quan-

quantas habeant medias ſyllabas, ad ea unde hæc nata ſunt, magis quã ad grammaticorum præceptiones reſpicere te uelim. Multa enim millia per nos ipſos hanc rationem ſequuti cognoſcemus. Verſibus etiam notandis poetarum, ea quoque uidere, quæ aut nullam, aut occultam rationem habent, poterimus, ut libido, caligo, lupanar, puluinar, lacunar, aliaque innumera. Aperta ſatis ratio eſt illorum nominum, errabundus, uagabundus, cogitabũdus, ſitibundus, ab erratum, uagatum, cogitatum, ſititum, quibus in eadem ſyllaba contraria ſunt furibundus, ludibundus, ridibundus, moribundus, à ſupinis, quæ olim relicta obſoleuerunt. Quare minus acuti hominis eſſet expectare de his dum præcipiam, quemadmodum nec de illis, ſimulacrum, lauacrum, ambulacrum, à ſimulatum, lauatum, ambulatum. At cryſtallinus, adamantinus, amethyſtinus, ianthinus, hyacynthinus, bombicinus, ſandycinus, & latina priſtinus, craſtinus, hornotinus, ſerotinus, oleaginus, faginus, lentiſcinus, myrtinus, proximas corripiunt à poſtremis, ut Horatius;

Quis Martem tunica tectum adamantina,

& Virgilius;

Fagina cælatum diuini opus Alcimedontis.

Tertias producunt à poſtremis, hæc nomina, quæ à tertia uel quinta declinatione profecta ſunt ad primam, uulpecula, diecula, plebecula. Verum ſint

& hæc ſatis, non quidem ad docendum, ſed ad ingenia excitanda, ut quiſque ſecum animo & cogitatione perluſtrans naturam ſyllabarum, per ſe diligētius cætera perquirat. Vltima uerò ſyllaba quanta ſit poſitione ſpectatur, ut opifex, murex, diphthongo, ut ſyluæ, nymphæ, & regula, quæ tam multiplex eſt, quam ſunt uocales diuerſæ, & quam conſonantes multæ, uocalibus uariè adiunguntur. Nam quæ primam in uocalem finita ſunt, corripiuntur, ut arma, Roma, Lucretia; ſed ablatiui, & uocatiui à græcis nominibus & primæ coniungationis imperatiui & indeclinabiles partes orationis, & quæ ad numerum pertinent nomina, triginta, quinquaginta, nonaginta ultimam habent ſyllabam productam. Contra uerò ita, puta, quia, & illa maiorum nomina numerorum ducenta, trecenta, quadringenta, ſexcēta, octingenta, quoniam in caſus declinantur, & huius generis aduerbia recta tranſuerſa, poſtrema breui ſyllaba pronunciantur. Coniunctiones etiam aduerbiaque à pronominibus, poetæ aliquando corripiunt, ut poſtea, interea, præterea. Græca in ſecundam uocalem Euterpe, Cyrce, Calliope, pronomina Me, Te, Se, imperatiui ſecundæ coniungationis, Exhibe, Moue, Doce, & quintæ declinationis ablatiui, Spe, Die, Macie, & ablatiuus huius nominis fames, & græca à nominatiuis in Es Anchiſæ, Laerte, Perſe; item ferè, fermè, præpoſitiones quoque E, De, Se, & aduerbia ab adiectiuis nominibus Pulchrè, Doctè,

ctè, exceptis Bene, & Male, ſunt longa. Reliqua uerò ſeu nomina, ſeu uerba, ſeu coniunctiones, ſeu caſus, ſeu partes denique orationis quæcunque, ut Marce, Patre, Cubile, Mille, Scribe, Scribite, Legere, Legiſſe, Penè, Rite, Impune, & quicquid eſt noſtro in ſermone finitum in ſecundam uocalem corripitur. Ne ſi interrogandi eſt aduerbium breui conſtat ſyllaba, ut;

Sola ne perpetua mærens carpere iuuenta.

Sin uetandi, longa, ut;

Ne pete connubijs natam ſociare latinis.

In tertiam uerò latina quæ uel deſinunt, uel cadunt, longa ſunt omnia, præter Mihi, Tibi, Sibi, Ibi, Vbi, Niſi, & Quaſi, quæ tum corripere, tum producere, ut in uerſu commodum eſt, licebit, ut; Datiuos autem & uocatiuos græcorum corripimus, ut Amarylli, Phylli, Daphni, Amaryllidi, Phyllidi, Daphnidi, ut;

Mirabar quid mæſta Deos Amarylli uocares.

Quæ in quartam finita ſunt, Cato, Virgo, Carthago, Lentulo, & primæ uerborum perſonæ indicatiui modi, Scribo Lego, item Scribendo, Legendo, & græca mulierum nomina Sappho, Calypſo, & ille Atticorum genitiuus;

In foribus letum Androgeo,

Et ò uocandi aduerbium, & ſiqua ſunt alia, uel interiectionum, uel præpoſitionum, ſemper longa ſunt. Aiunt etiam ſero, ergo, profectò, nunc breuia eſſe,

nunc

nunc longa, id quod ego ueniæ locum habere putô magis quam præcepti. Nam præter Modo, Cito, Duo, Illico, Scio, Neſcio, & quæ ſunt cum his compoſita uelim omnia produci, ſuadeo, tamen hæc obſeruari in poetis, Virgilij in hoc modeſtiam adamari, & ſobriam Horatij libertatem ſatis putari, nec ſibi amplius quenquam arrogare. Nam primas quoque uerborum perſonas indicantis modi corripere aliquando, non ualde permitterē, niſi alijs quidem, ſed Horatio potiſſimum auctori permittēdum eſſet. Quæ terminantur ultima uocali tam latina quā græca ſine exceptione ulla producemus. Cadentia quoque, ſeu deſinentia in As, longa ſunt, ut Muſas, Laudas, Humanitas, Aeneas, Hyarbas, ijs exceptis nominatiuis & accuſatiuis, quæ ex græcorum nominum quinta declinatione ad tertiam noſtram ueniunt, Pallas, Arcas, Heroas, Arcadas, Garamantas. Græca in Es primæ declinationis, ut Anchiſes, Laertes, & tertiæ, ut Socrates, Demoſthenes, Tales, producuntur, ſed quintæ declinationis græcorum corripimus, ut;

Nymphæ noſter amor Libethrides: &;

Naiades indigno quum Gallus amore periret.

Latina uerò creſcentia in obliquis in proximam à poſtrema longam, ſunt ipſa in nominatiuis longa, ut Hæres, hæredis, Merces, mercedis, Quies quietis, quam ſi habeant correptam in obliquis, ipſa corripi in nominatiuis neceſſe eſt, ut Miles militis,

Hoſpes hoſpitis, Præſes preſidis. Rationem hanc illa non ſequuntur, paries, fides, ſpes, res, teres, pes, ceres, abies, aries, quorum ultima longa, declinando, in ſyllabas augetur breuē. Corripimus à uerbo ſubſtantiuo ſum cognatiſque illius uenientia, ut;

Quiſquis es armatus &;

Huc ades ò Galatea &;

Nate Dea potes hoc ſub caſu ducere ſomnos?

Secunda perſona Es ab Edo, ut ab his differat longa eſt: Inquies uerò & penes corripiunt ultimas, ut;

Quem penes arbitrium eſt & uis & norma loquendi.

In uerbis autem cæteris, uidendum eſt an longa ſyllaba creſcant, ut clames, dices, faceres, hæc produci ex eo cognoſcimus argumēto, quod hinc fiant clamemus, dicemus, faceremus, quanquam ſit rectius (ut iam dixi) inferiora uerba à ſuperioribus iudicare. Datiui, & ablatiui in Is contra quam fit in rectis producuntur. Verba quibus in declinatione accedere alia ſyllaba non poteſt, breues habent ultimas, ut oratis, quæreretis, ueniſſetis, quibus poteſt, uidendū, longane accedat, ut audis, uenis, adſis, unde ſunt auditis, uenitis adſitis, an correpta, ut pergis, contemnis, dicis. Hinc enim breuia ſunt à breuibus, illinc longa à longis. Queis etiam, & uis, tam nomen, quam uerbū, & mauis, & quamuis, & accuſatiuus in EIS diphthongum, & creſcentia in obliquis in proximam

ximam à poſtrema longam, & lis litis, ſamnis ſamnitis producimus. Quæ uerò illam in ſyllabam augeſcunt breuem, non dubium eſt eſſe breuia, ut lapis lapidis, puluis pulueris. Breues pronunciantur omnes alij nominatiui, & genitiui, tertiæ declinationis, & mis, tis, ſis, cis, magis, fortaßis. Secunda perſona in præterito ſubiunctiui breuis eſt, in futuro autem longa: illius igitur quæ antecedit ultimam in numero multitudinis, correpta eſt, huius uerò (quemadmodum ſupra dictum eſt) longa, niſi alterum capiamus pro altero, uel dari hic placeat aliquid auctoritati poetarum. In Os latina, producimus, impos, compos, os pro oſſe, & in proximas creſcentia breues à poſtremis, & græcos genitiuos, Pallados, Paridos, Daphnidos, & nominatiuos Delos, Claros, Paphos, Tenedos, in quibus uocalium natura inſpicienda eſt. Nam contra quædã alia iure producuntur, Heros, Minos, Androgeos. Quæ in Vs deſinunt breuia ſunt, ut filius, corpus, legimus, oramus. Græca producimus omnia, Calypſus, Sapphus, Didus, Oedipus, Melampus. Noſtra etiam quibus accedente ſyllaba declinando ſunt longa, etiam ſine ea producimus, ut ſus, mus, thus, plus, ſalus, palus, tellus, uirtus, ſeruitus, iuuentus, ſenectus. Nec miremur hinc excepta eſſe neutra omnia comparatiuorum nominum. In quarta declinatione, præter nominandi caſum & uocandi, quicquid eſt in Vs producitur, ut;

Induerat Cyrce in uultus, ac terga ferarum.

Ex iis tamen quorum ſuperant cæteri caſus, una ſyllaba nominatiuum, palus interdum corripit poſtremam, ut apud Horatium;

Regis opus, ſterilisque diu palus, aptaque remis:
contra Virgilius;

Fata obſtant triſtique palus innabilis unda.
Cætera ſunt ſemper longa, ut;

Sed mihi uel tellus optem prius ima dehiſcat.
Illa etiam, Hydrûs, Hiericûs, Hemaûs, Opûs, Ceraſus longas habere ſyllabas poſtremas, ratione ſermonis græci rectiſſime admonemur. Præterea autem, ex mutis literis, C, in fine uerborum locatur, & ferè longa eſt, ut hic, hæc, iſtuc, dic, duc, fac. Sed hic pronomen, modo lungum eſt, modo breue, ut;

Hic ait, & noſtris illuſerit aduena regnis:
Alibi contra idem Virgilius;

Solus hic inflexit ſenſus, animumque labantem
Lac, nec, donec, & alec breuia ſunt. In reliquas finita, B, D, T, produci nunquam naturaliter poſſunt, quanquam illo in uerſu;

- Omnis humo fumat Neptunia Troia,
Non falſo dicant produci potuiſſe etiam, illud uerbum fumat, ſi ἀποκοπὴν in præterito eſſe uolumus. De aliis uerò mutis quatuor, quæ ſuperſunt, nullam inuenies in fine uerborum. De litera M, nihil in uerſu dicere neceſſe eſt. Nam aut ſequitur uocalis, & omnino detrahitur, aut conſonans, & ſyllabam facit poſitione longam. Finita in primam ſemiuocalē,

aut longa creſcunt ante poſtremam ſyllaba, ut ſol, ceruical, tribunal, aut breui, ut exul, conſul, Annibal, Aſdrubal, de quibus iam putidum eſt amplius dicere. Simul uerò & ſemel corripimus: nil produ cimus, quum ſit una ſyllaba ex duabus breuibus, ideſt nihil, contracta, quemadmodum ni à niſi; mi à mihi, & cogo à coago: qua ex ratione ſunt etiam cos, malo, ſodes, bobus, nolo, ſis, & ſultis. Eadem ratio quæ primæ ſemiuocalis, eſt eorum quæ in tertiã finita ſunt. Nam aut in breuem proximam à poſtrema augentur ut nomen, omen, carmen, inguen, uel in longam, ut Pan, Titan, Simon, Pæan, Solon, Ariſton, Corydon, & cum his quin, non, ſin, lien, ſplen, ſyren. His contraria ſunt, forſan, forſitan, in, an, tamen. De græcis autem iudicandum eſt uariè, quorum tamen aperta ubique ratio eſt. Quæ in ſemiuocalem exeunt quartam, ſi latina ſunt, corripimus, præter ſingularum nomina ſyllabarum, fur, lar, uar, far, par, uer, & græca aer, æther, character, ex ratione uocalis literæ, quæ per naturam longa eſt. Sequitur iam ut communibus de ſyllabis dicendum ſit. Vocalis quæ natura breuis eſt, ſequente muta, & liquida eodem in uerbo, fit communis. Nam ſi muta & liquida, in principio ſint uerbi ſequentis, antecedens in ſuperiore uerbo uocalis, corripienda eſt, ut;

Fudit equum magno tellus percuſſa tridenti.

Ex liquidis tamen, prima & quarta ſemiuocalium

ſæpius communem in uerſu faciunt ſyllabam, ut;

Immemores ſocij uaſto Cyclopis in antro, &;

Luſtra domosque traho, uaſtosque ab rupe Cyclopas. Item;

Et matutini, uolucrum ſub culmine cantus, & contra;

Genus æquoreum, pecudes, pictæque uolucres:

Raro tertia ſemiuocalis, ut Horatius;

Donatura cygni ſi libeat ſonum,

Sic Ariſtophanes, & græci ſæpius,

ἤδηποτ' ἐπεθύμησας ἐξαίφνης ἔτνους

Vulgare denique apud illos eſt ſic loqui, ut Antipater,

οὔτε χίμαιρα, τοιοῦτον ἔπνει κακὸν· ἢ καθ' ὅμηρον:

οὐκ ἀγέλη ταύρων ὡς ὁ λόγος πυρίπνους

Rarius ſecunda, ut apud Horatium;

Forma captiuæ dominum Techemeſſæ.

Sunt alij modi communium ſyllabarum, ut quum poſt conſonantem, ſequitur aſpiratio, ut;

Suſtinet, ac natæ, Turnique canit Hymenæos:

Vel dum correptam uocalem, duæ ſequentis uerbi excipiunt conſonantes, aut una duplex, ut;

Iam medio apparet fluctu nemoroſa Zacynthos: &;

Lappæque, tribulique, interque nitentia culta.

Vel quum correpta uocalis, in unam deſinit conſonantem, & initium eſt pedis, ut;

Omnia uincit amor, & nos cedamus amori.

Vel

Vel quum uocalem ſequitur alterius uerbi conſonans, ut;

Liminaque, laurusque Dei, Et Poeta idem;

Cœumque Iapetumque creat, &;

Dona dehinc auro grauia, ſectoque elephanto.

Vel quum ſimplex uocalis diphthongum ſequitur, ut;

Inſulæ Ionio in magno.

Vel quum uocalis, longam uocalem ſequitur, ut;

Et longum, formoſe uale, uale inquit Icla: &;

Clamaſſent, ut littus Hyla, Hyla omne ſonaret.

Vel quum diphthongum ſequitur uocalis producta, ut;

Ardea, Cruſtumenique, & turrigeræ Antennæ.

Alij ſiqui adhuc ſunt modi communium ſyllabarũ, eos, ut ne falſo poetas accuſemus, & quum ipſi uerſum pangimus ancipiti ſollicitudine liberemur, arbitror eſſe cognoſcendos.

Q. MARII CORRADI
DE LINGVA LATINA
AD MARCELLVM CORRADVM FRATREM.

Liber II.

S*VPERIORE Libro, Marcelle frater, quæ ſunt prima ſermonis elementa, literas, ſyllabas, earumque naturas, aſpirationes, ac tempora ſatis uidemur eſſe perſequuti. Nunc, tractare dum pergo cætera, quæ huius erant loci, fiunt quaſi obuiam, quos iam à principio fore moleſtos mihi, & huic labori meo aduerſarios cognoueram, homines, qui diſputẽt, uel nullum eſſe amplius hoc ſtudium, uel non ita magnam, in eo conſumi operam oportere. Ego uerò, mi frater, ut, quanto ſint latinæ literæ hominibus doctis ornamento, uel diſciplinis omnibus, quantum afferant adiumenti, ac luminis, taceam, illud ſcio eſſe maximum ex rebus humanis omnibus, quod nullæ artes, nulla ſcientia, nulla iura, aut leges, ac ne communio quidem ipſa religionis conſtare ſine his ulla poſſet. An hæc omnia cum cæteris nationibus communia*

munia eſſe non oportet, & ſingulæ gentes propria quædam habebunt in doctrinis, in legibus, & in religione inſtituta, & morem ſacrorum arcanum, à ſuis tantum populis intellectum? Nouámne hanc, Italiæ nationes exteræ barbariem, omnes complectentur, an Italis hominibus omnium gentium linguas putamus eſſe diſcendas? Non cogitant enim ignari homines, ſi latinitas auferri poſſet, quæ ſit neceſſe eſt ſempiterna, uel hunc infinitum laborem eſſe ſubeundum, uel religionem, & res omnes quæ literis continentur, ſocietatemque ſacrorum & generis humani, & illam neceſſario ex Italia amittendam eſſe linguam, cuius gratia latinam, id eſt uitam ac lumen de rebus humanis omnibus tollere conantur. Quanta eſt hæc hominum temeritas, qui non hanc auferre ſolùm, deque humanæ naturæ terminis eijci poſſe & oportere clamitant, ſed huius loco ſuam fore credunt, aut eſſe iam gloriantur? Numera, quæſo te, ſi potes, quot uno, uel pauciſſimis in uerbis, dicta inſanè ſignificata impudenter. Barbariem conferunt cum ſplendore latinitatis: ſuam cum Romanorum eloquentia: ſuas cantiunculas & amores, cum literis omnibus, humanaque ſapientia: hæc tempora cum illis, quibus facile Romani aut græci in uacua uenire potuerunt: deſperationem & res maximè omnium afflictas cum fortuna & rebus florentiſſimis: ſummam ſeruitutem cum ſummo imperio: ſingularem turpitudinem cum infinita gloria: omnium ge-

nerum calamitates cum glorioſiſſimis toto de orbe terrarum & creberrimis triumphis. O ſtultiſſimam ſermonis audaciam, & animi dementiam ſingularē. Non modò enim fatuè hoc iactatum eſt, quod lingua nulla eſt illorum, quæ cum latina conferri aut linguæ numero duci poſſit, nec ulla ſcripta quibus non carere poſſimus, Verùm, ſi hæc illis eſſent paria cum Romanis, immò adeo ſi Athenienſes etiam copia ſcriptorum, & multitudine doctiſſimorum hominum uincerent, inſaniæ tamen eſſet ſperare, illam ſe barbariem ſermonis uel unum pedem extra fines Italiæ proferre. Nam duo ſunt (id quod noſtrorū, & Athenienſium exemplo cognouimus) non dico maxima, ſed ſola, quibus lingua ad nationes exteras aliqua afferri queat. Vnum imperij maieſtas atque amplitudo, exercitus uictores, multa in locis præſidia, frequentes coloniæ, celebritas iudiciorum, atque legum, ut prope à noſtris hominibus habitari gentiū aliarum urbes ac regna uideantur. Alterum eſt, ne quod genus aliud ſermonis antiquiſſimas in ciuitatibus illarum, altiſſimasque in patrio ſolo radices egerit, quæ inde euelli non poſſint, uel non debeant. Quid enim obfuit in Grecia, obſecro te, uel Athenis græcæ linguæ, niſi imperium Romanorum? Crede mihi, ſi uſque ad hanc memoriam, & infinitis poſtea ſæculis manere id imperium atque opes illorum tantæ potuiſſent, ſermonis Attici ſplendorem ij in omne tempus conſeruaſſent. Ipſa uero Græcia, quæ, tot bellis

bellis afflicta, denique libertatem ſibi auferri paſſa eſt, deleri millies, quam patrij ſermonis uſu priuari, ſe tuliſſet. Tu ergo tanta inſania, quantam nemo ullo in homine unquam uidit, qui tuam barbariem, tuos amatorios cantus, atque ineptias, Athenienſiũ & Romanorum gloriæ anteponendam credis, illud cogitato, ne Gallos quidem, aut Hiſpanos, aut nationes Europæ cæteras expertes eſſe iſtius uel cupiditatis, uel ſenſus, uel ſtultitiæ tuæ, ut ſuam linguam putent cæteris omnibus eſſe præſtantiorem: & aliquando fore tempus, quum tu, pulſa ex terris omnibus barbarie tua, iſtos meretricis cantus, & quæ apud indoctos & in lupanaribus & in tonſtrinis leguntur ſermone ſuo (quod omen Deus auertat) ſcribere cogaris. Vtinam abſis longiſſimè ab hoc metu: utinam ad priſtinas etiam opes atque imperij dignitatem aliquando uel minimam illius partem redire poſſemus, nec perpetuis obruta ruinis Italia premature: ſed præſente fortuna atque ſtatu rerum ſi futuri ſemper ſimus, iam nullus iſti linguæ honos habebitur unquam, niſi intra anguſtiſſimos fines à rudibus literarum, à ſcortorum gregibus, à fæce & ignauia hominum, à Traſonibus, qui ſe, à latinis contempti, à uobis laudari gloriantur. Quod ſi intra alpes tantum & mare legi uis, nec res noſtræ uidentur tibi unquam fore meliores, & linguam tamen iſtam bis terminis incluſam, alijs gentibus inauditam, à doctis hominibus irriſam, ad ſcientias & res grauiſſimas

mas à literatis non adhibitam, à domeſtica tantum ſtultitia, & in ſinu magni æſtimatam, Linguæ nomine dignam putas: næ tu abes longiſſimè à ſenſu, & rectiſſimè factis Romanorum, & Aethenienſium, quibus te parem, uel (ſi Dijs placet) ſuperiorem eſſe arbitraris. Quid enim tanto ſpiritu in re omnium perditiſſima exultas? Nihil eſt, quod te inſolenter iactare poſsis. Adhuc tibi debellandus eſt orbis terrarum, neque ſolum id efficiendum, ut ab alijs gentibus iſta nouitas linguæ recipiatur, ſed latinitas etiã ut relinquatur. Quid enim putas iſtam fore linguam uel hinc ad uiginti millia annorum florente (ut ſciẽtiarum & religionis communicandæ cauſa floreat neceſſe eſt) lingua uetuſtiore, quæ diuinis rebus conſecrata eſt? Hanc enim ut ſummo loco Romani collocarent, Volſcam, Sabinam Hetruſcam aliasque gentium aliarum linguas omnino ſuſtulerunt. Age tu, aufer Latinam ex Europa, aufer ex Italia, infer bellum nationibus, impetu & clamore legionum iſta uoce & oratione comminantium, aures imple atque mentes nationum. Nunquam tonitrua ſunt illis audità maiora, quam uoces Romanorum, quibus ad Latinè loquendum aſſueuerunt. Quapropter expecta etiam tu illa tempora, quibus tanto imperio efficias eadem, quæ Romani fecerunt: nos interim fruamur hoc cœleſti dono, quod tum ſuis, tum noſtris, tum legum, & myſteriorum, atque externarum gentium plurimis ac firmiſſimis præſidijs muni-

munitum conuelli unquam, aut nobis eripi de manibus non poterit. Adeſt enim illa manus fortiſſima Gallorum, & robur maximarum urbium, atque hominum Hiſpanorum, & Germaniæ etiam, & fideliſſima Britanniæ, totiuſque Europæ auxilia ad ultimos Pannoniæ, paludis Mæoticæ, Ponti, borealis Oceani, atque Atlantici fines, quæ nobis hanc partem Romani imperij in omne tempus tuebuntur. Nunc illud mihi reſpondeas uolo, quam longum tempus concedi poſtules tibi, quo tuam barbariem eo loci uideas, quo latinam linguam? Si mille annos eſſe ſatis arbitrabere, mecum ridebunt omnes homines: ſin quinque millia, per me quidem uel futuram omnem temporis æternitatem dabo. Nihil enim (ad te ut redeam, frater) aliud maius iſti poterunt quam inſanire. Cantent ſuos amores, placeant ſibi, & multitudini, & ſuis æqualibus, adulentur ignaris literarum principibus, tractent philoſophiā, diſciplinaſque cæteras, obſcuri ſemper, atq; in tenebris iaceant neceſſe eſt, & latinitas ex ipſis penè dixerim hortis cæli, in quibus tam altas radices egit, donec homines, donec humanæ diuinæque leges erunt, euelli non poſſit. An uero aliquid magnificentius de illa, quam par eſt, cuiquā dicere uidebor, quæ diuinis legibus, communicatione ſacrorum, & ipſa religione conſecrata eſt, & quum ſola eſſe potuerit communis plurimarum gentium, conſecrari ſola debuit? Taceant mihi nūc illa,

uel

uel non eſſe amplius noſtram, uel à pauciſſimis intelligi, uel recte à nemine pronunciari, uel eſſe iam rebus humanis omnibus defunctam, uel ſtudium illius obeſſe literis ac doctrinis, uel damnum hoc à nobis in Italia nutriri, uel ſcribi omnia ſermone uulgi, ac multitudinis oportere: quod ſi fiat, quamplurimos in ſua lingua Ariſtoteles, Platones ac Theophraſtos fore. Illa uero nunc magis quam incolumi Romanorum imperio noſtra eſt, & omnium gentiũ, & religionis, & rerũ diuinarũ omniũ, & nouis quotidie, excellentiſſimisque diſertorũ hominum tota ex Europa ſcriptis illuſtratur, & omni ex orbe terrarum docti homines, quamplurimi latinè, multo autem plures græcè, ideſt aliena & communiore lingua ſcripſerunt. Sed prouehor longius iſtorũ inſulſitate, & inſolentia prouocatus. Neque tamen ad me ſolum, uel ad paucos pertinet hic dolor, uel confutatio, irriſioque ſtultiſſimi erroris. Itaque uir ætate noſtra omnium doctiſſimus Lazarus Bonamicus, & ſumma eloquentia ſummoque ingenio Romulus Amaſæus, à quo præceptore hoc arripui, ſi quid eſt in me ſpiritus, aut literarum, luculentiſſimis olim orationibus cauſam latinitatis defenderunt. Paulus deinde Manutius, is, quem iure optimo elegantia, & ſuauitate orationis ut Romanum quendam hoc tempore Theophraſtum omnes homines admirãtur, una quadam in epiſtola rationes iſtorum, quibus moueri ſe aiunt ad Latinitatem oppugnandam, omnes diſſol-

diſſoluit. Carolus uero Sigonius, literis omnibus ornatus, quo cum mihi amicitia non minor, quam ipſo cum Manutio, nuper eſſe cœpit, quaſi iſtorum uocibus iam re in dubium uocata, de uſu latinæ linguæ retinẽdo Venetijs orationẽ habuit. Vides ergo grauiſſimam eſſe cauſam cur ſæpius iſtos mihi refellendos putẽ, nec ea uoluerim occultari, quæ ſunt à mediu ante cum Crotta ijſdẽ de rebus & ſtultitia multorum Romæ diſputata. Nunc uenio, ut, quæ mihi ex ratione ordinis, de accentibus, etymologia, analogia, orthographia propoſita ſunt, hoc libro exponã. Treis igitur doctis hominibus placuit eſſe eos, qui propriè accentus dicuntur, Acutum, Grauem, Circumflexum. Sua loca ſingulis ita aſſignantur. Verbum uel unius, uel duarum, uel trium eſt ſyllabarũ. In uerbis enim longioribus, quæ ſyllabæ hunc numerum excedunt, ijs ſyllabis accentuum nulla ratio moderabitur. Quare ſciamus debere eos, tantum in ultima ſyllaba, uel ſecunda, uel tertia ab ultima uerſari. Quo igitur in uerbo una tantum ſyllaba eſt, eã neceſſe eſt aut longa ſit, aut breuis. Si per naturam longa ſit, ea erit circumflexa, ut lîs, flôs, rês, ſin poſitione, illam acute proferemus, ut píx, dúx, néx: quæ ſi breuis fuerit, eodem accentu, quo poſitione longa, pronuncianda erit, ut uír, íd, ſtát. Ex duabus uno in uerbo ſyllabis, aut utraque longa eſt, ut auras, aut breuis, ut pater. Rurſus aut poſitione longæ ſunt, ut uertex, aut natura, ut muſæ, aut quæ antecedit, na-

turã,

tura, quæ ſequitur, poſitione longa erit, ut murex, aut contra, ut noxas. Omnium igitur facilis ratio eſt. Sola enim, quæ naturaliter longa eſt ſequente breui, accentu erit circumflexo, ut mâter. Nec aliquid refert, utrum ſequens duas in conſonanteis cadat, modo per naturam ſit breuis. Nam quod murex uideatur poſitione producere ſecundam, naturaliter tamẽ quum ea ſit breuis, circumflexus accẽtus erit in priore. Semel enim conſtituere oportet quæ ſyllaba poſitione longa ſit, eam hac in ratione accentus, loco breuis ducendam eſſe, id quod illi ineſt à natura. Cæterum, ſiue utraque, ſiue alterutra, ſit breuis, uel poſitione longa, uel natura, ſemper antecedẽs acuto accentu pronuncianda erit, ut ádes, máre, diés, rémex, ſtérops, félix. Ergo in iјs etiam quæ ſingulas habẽt ſyllabas idem ſeruare conuenit, ut néx, dúx, tràbs, quæ breuia ſunt, acuta: pâx, uôx, lêx, naturaliter producta circumflexo accentu pronunciare oporteat. Quo in uerbo tres aut quamuis multæ ſint ſyllabæ, tantum poſtremarum, (ut dixi) trium ratio habetur. Hæ, quemadmodum ſuperiores, aut corripiuntur omnes, ut anima, aut producuntur, ut uirtutes, aut primam longam duæ ſequuntur breues, ut carmina, aut breues duas longa, ut Cúrios, aut unam lõgam circumſtant utrinque breues, ut pruîna, aut unam breuem longæ, ut fábulas, aut breuem duæ ſequuntur longæ, ut Corínthо, aut lõgas, breuis, ut Orâtor. Diuiſiones alias non patitur natura, ne-

que

*que plures,neq; pauciores. Hinc ergo pedes neceſſa-
rio extiterũt octo,de quibus infra à nobis dicet̃, Tri-
brachus, Moloſſus, Dactylus, Anapæſtus, Am-
phibrachus, Amphimacrus, Bacchius, Palimbac-
chius. Aperta in his quoque ratio eſt cognoſcẽdi pro-
nunciandique ſyllabas. Quoties enim proximæ ante
poſtremas fuerint breues, ut in Tribracho, Dactilo,
Anapæſto, Amphimacro, tertiam ab ultima acuto
accentu pronunciabimus, ut Hélena, Líttora, Sócra-
tes, flúuios. Sin ea ſyllaba erit longa ut in quatuor
eſt reliquis pedibus, Moloſſo, Amphibracho, Bac-
chio, Palimbacchio, accentum ipſa habebit Cir-
cumflexum, ſi natura longa eſt ſequente breui, ut arê-
na, Polydôrus: acutum uerò ſi poſitione produca-
tur, aut ultima ſuccedat naturaliter longa, ut facéſ-
ſunt, Románi. Grauis autem accentus, (ut omittam
de eo, quæ neceſſaria in hoc libro non uidentur) ul-
timis tantum in ſyllabis ponetur, ut infra dicemus.
Nunc illud non prætermittam, in calefácio, tepefá-
cio, conſuefácio, & ſimilibus perſonam ſecundam
ac tertiam numeri ſingularis, calefácis calefácit, te-
pefácis, tepefácit acuto accentu debere in ſyllabis
quæ antecedunt ultimas pronunciari. In forma uerò
paſſiua ſecũdæ ac tertiæ perſonæ ſingularis numeri,
erunt in contextu uerborum graues, in fine orationis
fiant acutæ, ut calefís, madefís, tepefís, calefít, made-
fít, tepefít. Nec de numero multitudinis dicere neceſ-
ſe eſt, cuius dictũ eſt, ſecunda ab ultimis eſſe longas*

nemoque dubitat eas acuto ſono uocis pronunciãdas eſſe, ut calefiunt, madefiunt, tepefiunt: ſed illud prius quod iam dixi rectiſſimè ſeruandum eſt, quod quum obſoleuiſſet patrum noſtrorum memoria, docti homines, ab antiquis grammaticis acceptum renouarunt barbarumque morem pronunciandi ſuſtulere. Præterea tamẽ, alijs adhuc modis accidit, ut ſuperior accentuum ratio ſeruari non poſſit. Primum igitur bene præceptum eſt, uerba, quibus media ſyllaba, aut ultima detracta ſit, eodẽ eſſe accentu, quo erant integra, tametſi cõtingat breuis, cuiuſmodi fit in uocatiuis, Virgíli, Valéri, Turpíli, acuta ſecũda ab ultima, præter eam, quæ tradita ante à nobis ratio eſt. Itẽ noſtrâs, ueſtrâs, cuiâs, Arpinâs, Aquinâs, Ferentinâs, quæ ſunt innumera huius formæ nomina, antiquiſſimum pronunciandi morem ſeruantia. Erant enim antea noſtrâtis, ueſtrâtis, cuiâtis, Arpinâtis, Aquinâtis Ferentinâtis, quorum nominum longa ſyllaba quæ antecedit ultimam, ſequente breui, erat circumflexa. Præpoſitiones graui ſunt accentu in poſtremis, idque ſiue unas habeant ſyllabas, ſiue plures, ut Pèr terram; dè rebus noſtris: intrà parietes: ſuis uerò caſibus poſtpoſitæ, acutè pronunciari debent, ut rebus dé noſtris

Tranſtra pér & remos: &;

His magnum Alcidem contrá ſtetit.

Eadem ratio eſt, ſi quoquo modo tranſeant in aduerbij naturam, ut;

Anté

Anté leues ergo paſcentur in æthere cerui.

Circúm uerò præpoſitio, acutum (ut à nomine differat) accentum habebit in ſecunda. Græca etiam, & peregrina ſuis accentibus pronuncianda ſunt, id quod ego ſeruari in ijs dumtaxat uelim, quæ declinationem, caſus, ſcripturam, literasque omnes de ſuo ſermone ad nos afferunt, ut Amaryllís, Dorís, atque id genus alia, quæ tametſi latine declinari poſſint, Amaryllidis, Amaryllidi, Amaryllidem, noſtri tamē poetæ ſunt potius græcum declinādi morem ſequuti. Nullius igitur, ne literæ quidem mutatio quum ſit, non multum uererer equidē hæc nomina græcis quoque accentibus proferre. Sunt quædam græca, ſemel aut raro à noſtris uſitata, nec publicam in loquendi conſuetudinem recepta, ut illud Sotêra, Ciceronis in Verrem, (ſi à noſtra ratione differret) ut alia huiuſmodi, non audeat quis à græca ratione diſcedere. Sunt alia uſu quotidiano detrita, ſemperque in ore omnium, quæ & obliquos habent caſus, ad latinitatis normam declinatos, quorum nominatiuus non idem omnino potuit eſſe, qui græcorum, ut Sócrates, Diógenes, Demóſthenes, in quibus noſtro more tertiam à poſtrema acutam dicere magis placet mihi, quam ſecundam. Qui aliter ſentit, illi equidem non repugno. Me certe illud præterea mouet, quod cæteros caſus à nominatiuo, iſta uarietate accentus nolim eſſe diſcordes. Quocirca (ut mea etiā de conſuetudine dicam) grammáticam, rhetóricam,

 dialé–

dialécticam dicere ſoleo potius quã grammaticên, rhetoricên, dialecticên, quando hæc etiam græcis accentibus ponunciari uolunt, in quibus certè neceſſe eſt à reliqua declinatione, accentibusque differat ablatiuus: & laudo eos, qui omnia, quoad eius fieri poßit, latinè dicere conantur, quemadmodum noſtris in uerbis græci plus etiam, quam deceat, omnẽ latinitatis rationem fugiunt. Illa porrò tota ſunt græca Sapphûs, Didûs, Calypſûs, quibus neceſſe eſt ſæpius utamur. Conijcias tamen ex eo licet, qualia habenda ſint, quod Virgilius diligentißime utrunq; uitauit, neue inſolenter Didonis, neue dure Didûs unquam pronunciaret, unaque ſe in forma nominatiui continuit. Denique peregrinitatem cenſeo, quantũ fieri poteſt, eſſe fugiendam. Rectè etiam ſcrutãtur, ut, ſi uerbum poſtrema ſyllaba ſit graui, & in fine ſententiæ ponatur, eadem grauis mutetur in acutam, ut, Moritur in Gallia Quintius, quùm adeſſet Næuius, & moritur repentinó. Contrà enim quam in circumflexa, fit hoc in ultima graui, ſeu pluribus uerbum conſtet ſyllabis, ſeu tantum una. Aduerbia, quæ ſunt ab adiectiuis nominibus rectè, planè, caſtè, purè, doctè, plenè, exceptis béne, & mále, ſyllabam deſinunt in grauem. Hoc enim præter amiſſas diphthongos diſcernenda hæc à nominibus fuerunt: cuius differentiæ cauſa illa etiam ſunt mutata, certò, falsò, liquidò, perpetuò, ut illa quoque à pronominibus, eò, illò, aliquò, aliquà, alià, eà. Illa præterea

Miſe-

– Miſerûm ſeptena quotannis: & ;
Picus equûm domitor: & ;
Troas relliquias Danaûm,

Et amicûm, & aduerſariûm in Terentio, & tuorum liberûm in Cicerone, poſtrema ſemper ſyllaba dicuntur circumflexa, non minus, quam ſuperiora, Arpinâs, Aquinâs, Larinâs, Rauennâs. Iudæorum nomina, uel Syrorum, uel Chaldæorum, aliarumue gentium, niſi quæ latine declinantur, nos quemadmodũ Græci faciunt, poſtrema graui ſyllaba pronunciamus, ut Aßùr, Babèl, Labàn, Raphaèl, Pharès, quæ tamen in fine ſententiæ reperta, eadem ſyllaba acuta, ut latinis de uerbis aliquot iam dixi, omnia proferenda ſunt. Atque hæc ita ſint hactenus tradita à nobis, quemadmodum accepimus: quæ ſiquis non probet, is cogitet, me doctis hominibus, qui ante mille annos fuerunt, minime repugnare debuiſſe. Nã, quod afferunt Quintiliani locum, negantis latinam uocem acuto, aut circumflexo tono claudi, & barbare nos loqui exiſtimant, qui contra hominis doctiſſimi, eiuſdemque auctoris grauißimi ſentẽtiam etſi non ſemper, aliquo tamen in genere uerborum facere uideamur, ego primum de noſtra barbarie, quando (ſi Dijs placet) eo etiam nomine accuſamur, tum de Quintiliano ad poſtremum reſpondebo. Barbarè nos loqui, aut uerba quædam uitiosè pronunciare dicimur. Ego uero nihil habeo in his libris, ne exiſtimationẽ quidem ingenij, uel doctrinæ, quod

latinitati anteponam. Huic perdiſcendæ diu operam nauaui, quantam homines doctiſsimi tota ex Italia, aut laudare, aut certe non multum reprehendere potuerunt. Hanc pro uiribus adiuui ſemper, hanc de barbarorum falſa ſententia, & indoctorum criminationibus uindicare ſum conatus. Itaque ſcire omnes homines uolo, ſiquid afferatur noui, quo barbariæ partem aliquam tollere de latinitate poßim, id me, uel à mediocriter eruditis, libentiſsime eſſe accepturum. Nunc uero non eſt, quod metuat quiſquã, ne ipſi barbarè, aut præter morem antiquitatis iſthæc dicere uideamur. Sunt enim ex his multa, de quibus nemo dubitet, ſi illorum una tantum naturalis eſt uia pronunciandi. Nam genitiuorum illud genus, quod ſupra oſtendi, non poetis modo, ſed oratoribus quoq; uſitatum, miſerûm, equûm, danaûm, amicûm, aduerſariûm, liberûm, ſemper olim ex neceßitate naturæ noſtri maiores accentu in poſtremis circumflexo dixerunt. Qui enim aliter dicere licuiſſet? Nam ſiue κατὰ συγκοπὴν *ſyllabæ à poſtremis proximæ his detractæ ſint, ſiue (quod magis placet eruditis) ex uſu græcorum apud nos quoque hæc (ut illorum uerbo utar)* συναιρεῖται, *ipſis in poſtremis circumflexus eſſe accentus debuit, ut in illis, unde noſtra hæc ratio nata eſt,* μουσῶν, ἀρετῶν, θορῶν, ἡμερῶν, *pro* μουσάων, ἀρετάων, θοράων, ἡμεράων. *Noſtri enim genitiui non diſsimiles eſſe potuerunt, miſerôum, equôum, danaôum, quorum ſyllabæ poſtre-*

mæ

mæ uel quartam de liquidis acceperunt, ut miſerô-rum, equôrum, danaôrum, uel duas inſtar græcorum genitiui in unam ſyllabas coegerunt, ut miſerûm, equûm, Danaûm. Innumerabilia ſunt huiuſmodi, quorum antiqui extremas inflectere, non opinione, ſed ipſa natura cogebantur. Quamobrem res noua in ſermonem latinum minime ab ijs introducta eſt, qui ſyllabis poſtremis accentum dederunt. Quod ſi non συνειρημένα *hæc eſſe uelis, &* συγκοπὴν *magis habere contendas, nihil equidem laboro. Vtrunque enim efficit, quod nobis literatiſſimi homines tradidere. Sint igitur, quos ante iam dixi, nominandi caſus, noſtrâs, ueſtrâs, Arpinâs, Larinâs, horum nemo locum accentus mutare audebit quem poſtulat natura. Nec ignorat quiſquam, noſtrâtis, ueſtrâtis, Arpinâtis, Larinâtis, (ut quondam dicebantur) proximas inflectere à poſtremis natura longas, quũ ſequantur breues. His correptis duarum detractione literarum, accentus manere debuit idem omnino, qui prius erat integris. Non igitur à nobis inuentam, ſed antiquiſſimam, & à maioribus in uſu habitam, ipſaque à natura profectam neceſſe eſt eam rationem confiteri qua in uerborum generibus quibuſdam ſyllabas poſtremas uel acuta, uel circumflexa uoce, uel graui dicimus. Mitto illa dicere, quæ doctiſſimi quondam illo in Virgilij loco, alijſque eiuſmodi cenſuerunt,*

Omnis humo ſumât Neptunia Troia.

Quod ſi tamẽ parui hæc momenti exiſtimet quiſquã, nec ualde magnos eſſe auctores, unde prolata ſint, ego primum naturæ malo hæc eſſe, quam auctoritatis, deinde, ſi auctoritate niti uelim, ea eſt eiuſmodi, uel antiquorum, uel recentium doctiſsimorum hominum, quam diſputando, non ridendo refelli conueniat, neq; ad me reprehenſio hæc pertinere debeat, donec probatũ ſit, illis credi non oportere: nec tam arrogans eſſe quiſquam debet, ut contra Priſciani, minimè indocti hominis, ſententiam ſibi non ex ratione ſaltem exiſtimet eſſe pugnãdum. Hic enim (ut alios taceam, quos ante nominaui, magnos auctores) totis in duo de uiginti, & alijs etiam de grammatica libris admonet ſæpiſsimè ijs de uerbis, quæ ac centum habent in poſtremis. Quamobrem cogitent iſti, quota quæque pars mea eſſe debeat huiuſce reprehenſionis. Tota enim hac de re uiderint potius literati omnes. Priſciani uero librorum nulla pars uitio carebit, ſi nunquam eſſe debet accentus in fine ſyllabarum. Et cum cæteris igitur magnam, & cum illo ſatis accuratam diſputationem eſſe oportebat. Aiunt mihi, eiuſmodi formæ nomina, Priuernȳs, Caſinâs, Rauennâs, & genitiuos, talentûm, ſeſtertiûm nihil ſe eſſe à Quintiliano admonitos inflexa uoce poſtremis dici conuenire. Quaſi uerò is auctor ſibi omnia ſubtiliſſimè tractanda ſuſceperit, ut nihil eſſe iudicare debeamus, qđ ille prætermiſit. Quiſquamne ſanus id pro argumento ſibi eſſe uelit? Ne ſui quidẽ

ille

ille arbitrabatur eſſe inſtituti, omnia, quæ ad grammaticos pertinerent. Itaque extitere circa illius tēpora, aut non multo poſt literatiſſimi homines, qui ex P. Nigidij, & antiquorum omnium, & ipſius Quintiliani libris, & ex natura ſermonis latini, & rectiſſimo uſu Romanorum, quibus proximi ſaltem fuere, his de rebus non generalia quædam, ut oratores, & pauca, ſed minutiſſima etiam præcepta ſcripſerunt. Quamobrem, ſi pugnantia inter ſe uis eſſe, quæ ab his, & ab illo ſunt hac de re mandata literis, uide, ne quas in difficultates contentionum impellas auctorem tuum, quas ipſe cupiat uitare. Ego enim ſic puto, nihil inuenturum eſſe Quintilianum, cur uel repugnandum credat, uel qui poſtea ſcripſerunt non doctorum hominum loco ponat. Quando autem is uidetur graui de accentu liberum nobis eo loco reliquiſſe, illud ſciamus, hāc uocem eſſe debere eiuſmodi, ut neque multum, neque nihil in uerborum fine audiatur. Nam, quum dicimus δεξιὸς, περιστερὰ, *aut latine liquidò, iuſtiùs, non putabimus acutam uocem à primis ad poſtremas eſſe ſyllabas transferendam, ſed eam prorſus interire, & æque poſtremas, ac duas, quæ antecedunt, id eſt (ut græci docti homines quidam ſcripſere)* καθ᾽ ὁμαλισμὸν, *dici oportere. Quamobrem, etſi in eo peccetur hodie aliquid à parum eruditis, non tamen eſt, quod uocis inſolentiam putemus eſſe pertimeſcendam, ſi rationem hanc ſequamur. Sed nunc redeo iam ad Quintiliani locū.*

Is (ut

Is (ut arbitror) eſt huiuſmodi. Eſt autem in omni uoce utique acuta, ſed nunquam plus una, nec ultima unquam, ideoque in diſſyllabis prior. Præterea nunquam in eadem, flexa & acuta, quia eadem flexa, ex acuta: utique neutra claudet latinam uocẽ. Non uidetur hic eſſe ſententia quam iſti interpretantur, diſceſſumque ab ea quod non ſatis animaduertunt, noſtri de conſuetudine ſermonis comparatè ad græci ſermonis uſum hoc loco diſputari. Quid enim ab eo ſcriptum eſt? Neutra claudet uocem latinam. Confirmo doctè, ſapienter, & uerè ſcriptum eſſe, nihil ex his tamen reprehenſoris ullius contra nos adiuuari ſententiam. Quid eſt enim, quod ait; Neutra claudet uocem latinam? Si nulla prorſus dubitatio erat, unde illi in mentem uenit, hoc ut admoneret? Nempe auctor grauiſsimus non hæc leuia cogitauit: non uerba quædam (ut his uidetur) à paucis quibuſdam diſcernere uoluit, ſed, utriuſque linguæ doctiſsimus, generalem ſermonis latini pronunciandi morem diſtinxit à græcorũ. Omnes enim ſciunt, non eandem noſtri, & illorum ſermonis eſſe naturam, ut ſimiliter, atque illi, ſyllabis poſtremis accentum nos dare poſsimus. Illi, duo uerborum genera faciunt, unum βαρύτονον *alterum quod* ὀξύτονον *dixerunt. Vtrum hæc illis, an illa his plura ſint, non facile quis reſpondere poſſet. Sunt autem huiuſmodi,* λαὸς, ἀριστερὸς, κελαιὸς, βαιὸς, κραταιὸς, οὐρανὸς, παλαιὸς, γηραιὸς, ἀχαιὸς, *& infinita nomina, uerba, parti-*

participia,pronomina,cæteræque partes orationis, quæ non differẽtiæ cauſa dicuntur, ut pauciſsima de noſtris quædam, ſed ex natura uel circumflexam uocem, uel acutam, uel grauem acceperunt. Hac tanta de infinitate uerborũ, cuius omnino latinitas eſt expers, & uniuerſo diſcrimine latini ſermonis, quo differt à græco, illi tacendum non fuit, quum præſertim hac ratione excepta ſimilia græcis omnia ſequuti ſimus, ut mirandum fuerit, nos hac una in re, ab illis tam longo interuallo differre. Itaque rem tantam quatuor uerbis explicauit: Neutra claudet uocem latinam. Hæc tota de linguæ noſtræ natura quum diceret, non tamen is impedimento fuit,quin paucíſma,diſcernendi gratia,aliter ac cæterorum omnium poſtulat natura, dicamus. Quid mirum igitur,ſi uel hoc ſumus græcos auctores imitati,quando genus totum, uniuerſamque pronunciandi legem (ut iam dixi, Quintilianusque ſignificauit) non licuit imitari? Neque uero mihi tantum ſumo, nec tantũ audere uelim cæteros, ut Quintilianum à Donato, Sergio,Priſciano,Seruio,& cæteris uſque ad memoriam noſtram ſequutis non ualde intellectum eſſe putem. Ex his enim omnibus,alij nullo uerbo noſtram ſententiam lædunt,alij multis uerbis adiuuant. Atque,ut non pauciſſimis de uerbis quibuſdam,ſed toto (ut iam dixi) de genere uerborum, & uniuerſa de lingua intelligere Quintilianum eo loco ſcires,illud quoque argumentum eſt,quod,ante

quam

quam eo ueniret, ita pauca diſtinxit ab uniuerſis: Cæterum inquit, iam ſcio quoſdam eruditos, nonnullos etiam grammaticos, ſic docere, ac loqui, ut propter quædam uocum diſcrimina, uerbum interim acuto ſono finiant, & quæ ſequuntur. Nondum uidero, quid hoc loco ſentiat. Nunc enim ſatis mihi eſt, alio loco illum agere de quibuſdam, alio de uniuerſis. Sed quando etiam contra nos eſſe arbitrantur, quæ ſunt huius loci, quum de hoc paucis reſpondero tum perſequar cætera, quæ mei uidebuntur eſſe inſtituti. Honeſtam igitur uideo mentionem fieri non modo grammaticorum, ſed eruditorum hominum, qui, ut uerba quædam diſtinguerent à uerbis, acuto ea ſono terminarent. Primum animaduertis illos ab eo neque reprehenſos, & honorificentiſſime eſſe nominatos, deinde non à me, uel à Manutijs, ſed ipſis à ueteribus excogitatum, ut acuto ſono quaſdam ſyllabas finirent. Quod ſi hoc loco uel unum poſſent uerbum oſtendere, quo illi uideantur à Quintiliano eſſe reprehenſi, neſcio tamen, utrum hunc, an illos mihi ſequendos putarem. Non enim huius uel ingenium, uel doctrina, uel dicendi artificium, aliquid affert, quo putemus eum ueriora quam illos poſſe tradere, quanquam ſubrudes eſſent literarum. Nam ueritas & incorrupta pronunciatio uerborum, non reconditæ ſcientiæ eſt cuiuſdam; ſed illius, quæ olim fuit, conſuetudinis Romanorũ. Quod ſi mihi uel M. Tullium opponas, uel quemlibet è ſummis uiris, ex eo

non

non tam præcepta arripiam doctrinæ, quam teſtimonium antiquitatis, quod maiorē ſcientiā non requirit. Quando ſum igitur admonitus, illa ætate, quùm latinitas magnam adhuc partem floreret, ſic pronunciatū eſſe ab eruditis, ut nos uolumus, & literatiſſimi omnes dixerunt, nullo id ingenio, uel argumentis labefactare quiſquam poteſt. Mihi enim in hoc recta conſuetudo, nō ſcientia, quærenda eſt, quorum tamen is auctor neutrum prætermiſit. Quoniam uero illos ab eo uolunt eſſe reprehenſos, uide oro te quanta reprehenſio illa ſit: Mihi (inquit) ui detur conditionem mutare, quod his locis uerba coniungimus. Nam quum dico circum littora, tanquam unum enuncio diſſimulata diſtinctione. Hic, ut cætera non dicam, prima duo uerba, quæ ſunt, MIHI VIDETVR, utrum refutantis eſſe putamus alienam ſententiam, an de ſua potius conſtituere nequeuntis. Sed putidū eſt huic loco immorari. Itaque poſtremum ſit illud, eum de accentibus non ſemper ita loqui, ut ex arte grammatici fecerunt. Nam quod Atreus, etiam Tereus, Nereus, acuta priore ſyllaba à præceptoribus illius dicerentur, quo ſequens grauis eſſet, nego ſecundas horum nominum ſyllabas, quum latine dicuntur, hoc pacto graues fieri. Quod ſi Cámillus, & Céthegus ita pronuncies, quemadmodum græci, acuto ſono in primis, κάμιλλος κέθηγος, non aſſentior, illic eſſe grauem pro acuta, hic uero grauem pro inflexa. Quod etiam is duode-

cimo libro ſcripſit in extremo, ultimas noſtræ linguæ ſyllabas, uel in grauem, uel duas in graues cadere, niſi falſa ſunt, quæ ſupra à me ſunt, atque à cæteris de accentuum locis tradita, non ex grammaticorum ſubtili ratione, & proba, ſed communi ex loquendi more accepit. Aelius etiam Donatus in ijs commentarijs, quos in Terentium fecit, ubi dictum à poeta eſt in Phormione,

Regem me eſſe oportuit,

contra ſermonis, aut uerbi naturam, Mé pronomen eo loci, acui præcipit. Dare etiam neceſſe eſt aliquid conſuetudini, uel ſæculis, uel auctoritati doctiſſimorum hominum. Quis enim hodie P. Nigidio uel parere, uel repugnare audeat, qui Valeri, & ſimiles huiuſmodi caſus nominum, ſi uocatiui ſint, primam ſyllabam; ſin genitiui, ſecundam ſummo tono eſſe præcepit? Hæreas hic profecto neceſſe eſt, & erubeſcas, Váleri prima acuta dicere, uel tanti uiri pertimeſcas auctoritati repugnare. Denique res tota ſubtilis eſt, & magnæ ſcrupuloſitatis, & multarum plena difficultatum, quod à principio ſtatim Quintilianus admonuit. Quod ſi non aliter pronunciandū eſſet, quam iſti arbitrantur, & ſyllabarum tempora, uel quas à principio attigi præceptiunculæ ad hoc ſatis forent, nihil ita ut accentuum leges pueri omnes cognitū haberent, & falsò Quintilianus rem difficilem eſſe crediđiſſet. Res enim ita ſe habet, ut uerba tum alia quædam innumera, tum quæ aduer-

bia dicuntur, à nominibus adiectiuis, iuſtè, rectè, piè, uerò, certò, ſubitò, graui accentu pronunciari debeant. Neſcio an hoc etiam iſti negare audeant. Falſo enim uolebant Quintilianum uideri de acuto, & circumflexo nobis repugnare. Ac priore quidē in exemplo illius quod ante recitaui, nullam de graui accentu mentionem uidemus eſſe factā, nec alius quiſquam eſt, cuius ex auctoritate id negent. Itaque nos grauem, nemine adhuc repugnante, in his, quibus dixi, locis retinendum putabimus. Age nūc illud mihi reſpondeant, quod nos ante docuimus, uideturne ſibi grauem debere in acutum uerti in fine ſententiarum? Hoc enim apud nos de auctoritate, ac ſententia dictum eſt literatorum omnium, & recta conſuetudine ſermonis Græci. Nec eſt, quod mihi ſolam afferant opinionem ſcientiæ, quam de ſe haberi uolunt, & obſtinationem uoluntatis. Hoc ſumus ad noſtræ linguæ naturam, de Græcorum fontibus imitati. Noſti enim tu, Marcelle frater, illum Græcorum pronunciandi morem, qui maxime eſt à natura:

Ανθ' ὧν ἐγὼ πρὸς τὸν θεὸν

Προσδεξόμενος ἥκω δικαίως ἐνθάδε.

Poſtremum prioris uerſiculi uerbum, ultima graui ſyllaba dictum eſt, alijs utrinque uerbis circumiacentibus. Contra uero, quum poſtrema in ſententia locatur, ut eodem Ariſtophanes loco:

καὶ τοῦτ' ἀνναθησων ἔρχομαι πρὸς τὸν θεόν.

Atque

Atque hæc quidem exempli uim, non auctoritatis, habere uolo. Nam, & ſcriptura corrumpi poteſt, quæ tamen eſt hic rectiſſima, & res eſt huiuſmodi, ut per naturam, quæ graui accentu medijs in periodis, membris, aut inciſis dicuntur, acute proferri debeāt in fine ſententiarum: quod qui aurium ſenſu nō diſcernit, is profecto nullos habere ſenſus dignoſcitur. Quid enim aliud, quàm quod ipſa natura poſtulat, uel Quintilianus, uel M. Tullius, uel cæteri omnes, qui hac de re uerbum aliquod fecerunt, propoſitum habent? Sed uideo, qui ſic diſputant, ſolis grammaticorum præceptionibus, ijſque nullo modo adhuc intellectis, rem totam eſſe terminandam arbitrantur, & ab illis explicare ſe nondum poſſunt. Sed ſciant, & ratione ſumma grauari, quæ iam dixi, omnia, & rurſus Græcorum ritu, mutato loco eadē fieri acuta. Dicant enim mihi, ecquod ipſi norunt (quod hanc ad rationem attinet) inter nos, & Græcos eſſe diſcrimen? Equidem, niſi utranque linguam ignoro, nihil hic uideo noſtros ab illis imitatos non fuiſſe. Vnum illud intereſt, in quo tamen locus nō erat imitationi, quod noſtro in ſermone uerba non ſunt, ut Quintilianus ait, quæ poſtremis in ſyllabis inflexum aut acutum habeant à natura. Cæterum, quæ inſtituti eſſe potuerunt, maxime ad naturam uocis accomodati, ea ſi diligentius intueri uelint ad noſtræ linguæ uſum tranſlata eſſe omnia cognoſcēt. Quod ſi grauem à poſtremis auferre ſyllabis nō poſſunt,

ſunt, nec inueniunt, quorum ſe auctoritate ac ſententia fretos eſſe dicant, ſi auferre uelint, eumque in acutum neceſſario mutari uident, quid eſt quod acuta ſaltem de uoce poſtrema, dubitari poßit? Sed ſcilicet grauari deprimique poſtremas, Quintiliano etiam auctore fatebuntur, eaſdem uerò acutas fieri, ex illius auctoritate non putabunt eſſe concedendum. Hic ego non modo largiar his multum, ſed proſpiciam, ne ambiguo ſe ipſos ludant. Id enim concedunt, quod ſi intelligerent, maxime negarent. Nam graue illud eſſe arbitrantur, quòd in grauem, duasue in graues Romanæ linguæ uerba exire (quod ignorabat nemo) Quintilianus admonuit. Ita in grauem dixit ut Mûſa, Déas, náutæ, léuis: in graues, ut férreus, piétas, nímia, pérfidos. Verum non hac de grauitate agitur, quæ nullam in uoce propriam habet notam, omnisque artificij eſt expers. Ex arte enim dum loquimur, id eſſe graue dicimus, quòd græci βαρεῖαν dixerunt, quæ ambiguitas apud illos etiam uidetur eſſe, quod aliud eſt βαρύτονον, aliud βαρεῖαν eſſe in poſtremis. quæ omnia quibus perfectißimè tota ex noſtra & ex Græcorum antiquitate, ac ſcientia, cognita non ſunt, ijs nullum ius permiſſum eſt de accentibus, latinitate, uel prorſus aliqua de parte Grammaticæ, quamuis minima diſputandi. Quare ſic à principio mihi ſtatuendum erat, ut hos eſſe audiendos non putarem. Itaque redeo ad quæ propoſui. Illa igitur hîc, illîc, iſtîc, ſeu aduerbia, ſeu pronomina,

G

nomina, cum cæteris, huiuſmodi in uocem deſinentibus, illûc, illâc, iſtâc, ſyllabam habent ultimam cir cumflexam. Pronomen qui, uel quæ, uel quod, aut referendi eſt, aut interrogandi, aut infinitatis, quemadmodum alia quædam ſeu nomina, ut qualis, & quantus, ſeu aduerbia, ut unde, & ubi. Vt igitur morem ſequar meum, nihilque ex ijs improbem, quæ tum alij, tum Priſcianus præcepit, mihi quidem illa magis ratio probatur, quam is auctor decimoquinto (ut opinor) libro tradidit. Nam de accentibus quorundam aduerbiorum eo in loco diſputans, huic aduerbio ubi, quum interrogandi eſt, acutum priore in ſyllaba accentum dedit, ut;

úbi illic eſt ſcelus?

Quoties autem referendi, grauem, ut;

Sæuus ùbi Aeacidæ telo iacet Hector, ùbi ingens
Sarpedon, ùbi tot Simois correpta ſub undis.

Nec dubium eſt quin eodem accentu pronunciandũ ſit quoties infinitè ponitur, ut; Neſcio ùbi ſocios quærã. Hãc ipſam legem ſequuntur, quò, quà, unde, & ſiqua ſunt alia ternis huiuſmodi ſignificationibus prædita, in quibus ſunt qualis, & quantus, & qui, & ſimilia. Quamobrem, cur hæc non eundem omnino cum illis habeant pronunciandi morẽ, uix poſſet aliquis inuenire. quod ſi neſcius nõ ſim aliter quiddam in libris ueterum ac doctorum hominum inueniri, libet ſuſpicari tamẽ ſecus alquid fortaſſe atque illi ſcripſere hic nobis eſſe traditum à librarijs. Si

enim aduerbia, quum à referendo, aut infinitate, ad interrogandum tranſeunt mutant accentum, & à graui tranſeunt in acutũ, ut Aldus quoque uidetur ſentire, cur non eadem ſit nominum lex, uel pronominũ, quum præſertim acuta uox interrogationibus maxime à natura conueniat? Sunt enim hæc nõ tam artificij cuiuſdam, uel auctoritatis, quam uocis ipſius, & aurium iudicij, ac naturæ. Coniunctiones etiam, quas uocant præpoſitiuas, ſi poſtponantur, mutant accentum. Suo enim loco poſitas idem Priſcianus ait eſſe graues: item Sic, ſi obteſtandi eſt, grauari, ut;

Sìc tibi quum fluctus ſubterlabere Sicanos:
Sin eſt ſimilitudinis, circumflecti, ut;
Sîc oculos, sîc ille manus, sîc ora ferebat.

Hic non quæram illud ſcrupuloſius, pronomina, præpoſitiones, aut alia uerborum genera extra orationem poſita, quo ſono uocis pronunciari debeant. Quid enim obeſt latinitati, ſi grammaticam diſcentes, nuda uerba, quemadmodum in compoſita oratione, proferant? In uerbis autem coniunctis, unum eſſe debere in tertijs à poſtrema ſyllabis accentum, ſimiliter atque in ſimplicibus; nemo ignorat, ut in his, déinde, éxinde, périnde, próinde, ſúbinde, intereá loci, síquando, alíquando, néquando, ábusque, dúmtaxat, idque genus alijs. ergo, ſi ad concludendum pertinet, habet in priore ſyllaba acutum: ſin pro Cauſa ponitur, circumflexum in ſecunda, ut; Neue

funeris ergô leſſum habento. Nam diſcernendæ ſignificationis cauſa, aliâs, etiam flectit ultimam, & quædam non multa, & circum præpoſitio mutat ut iam dixi accentum. Iam illa, quæ ἐγκλιτικὰ nominantur, apud nos propriè ſunt que, ne, ue, & accentum à ſyllabis quibuſcunque antecedentibus, ad proximam à poſtrema trahunt, cumque his unum uerbum fiunt, ut;

– Claßíque immittit habenas:
– Túne ſpolijs indute meorum: &;
Moliriúe moras.

His tribus annumerant Cum præpoſitionẽ in his mẽcũ, técũ, ſécum, nóbíſcũ, uóbíſcũ, exceptis, quocùm, quicùm, & quibuſcùm, illud prius ut à nomine differat, poſteriora duo ne coniunctionem Quùm adiunctam habere uideantur. Interiectionibus certos non eſſe accentus nõ eſt cur hoc loco admonendi ſimus. Illa porrò, philoſophia, geographia, ſimphonia, & eiuſmodi cætera, quùm ſint hæ ſyllabæ à poſtremis ſecundæ breues, dubitari nõ poteſt, quibus eſſe debeãt accẽtibus. Magna tamẽ uis eſt conſuetudinis apud multos, ut hic rationi uix relinquatur locus. Alia uerò quædã, artéria, comoédia, tragoédia, hiſtória, uel quia mutatio aliqua in his eſt facta literarũ, uel quia numero quoque multitudinis declinata, caſus habent magis proprios latinitati latinam legem ſeruant. Vt dicam tamen quod ſentio in ijs quæ ſuprà dixi, Sapphus, Didus, Inus, Calypſus diſcedi non po

teſt à ratione Græcorum, ſed quæ ad poſtremũ ſunt hunc locum reſeruata, & illa præterea Amaryllis, Doris, Nereis in caſibus numeriſque omnibus, non reprehẽdam, ſiquis latinè etiam pronunciare uolet, ut à Græcis noſtra, Græcè tantum dicuntur. De graui accentu non eſt cur multis diſputandum ſit. Eius enim loca ſunt quæ iam dixi, ut uel in fine differentiæ cauſa ponatur, uel etiam in proximis à poſtrema ſyllabis ut illis in Virgilij uerſibus apparuit,

Sæuus úbi Aeacide telo iacet Hector

& quæ iam ante recitaui, uel in tertijs, quum antecedens ultimam eſt longa. Ita enim ueteres etiam grammatici quidam præceperunt, ut, ſi poſitione media ex tribus producatur, ea ſit acuta; quæ uerò prima eſt, accentu graui notetur, ut Mètéllus, Màrcéllus. Non falsò quidem hoc ab illis dictum eſt. Si enim inſpicias, non tertia modo, ſed quarta & quinta ac deinceps, in quamuis magno numero unius uerbi ſyllabarum, ſpeciem uidebis ineſſe quandam, uel acuti, uel grauis. Qui autem ueri ſunt accentus, ij neque plures uno in uerbo poni ſolent, neque alias quam treis poſtremas ſyllabas tenere, ut M. etiam Tullius admonuerit ſonum uocis non eſſe à poſtrema ſyllaba citra tertiam. Ac de his denique infinitum eſſet colligere ſingula, & ſuperuacui laboris. Ipſi diſcentes, præceptoreſque, iudicio utantur. Mihi ſatis eſt genera monſtrare, ad quæ partes à me neceſſariò prætermiſſas referri oporteat. Præterea lon-

gum accentum ſi accentus hi nominari debeant, qui ſequuntur, eſſe dicant lineam dextrorſum, rectéque ductam, quæ ſupra uocalem poſita, ſyllabæ longitudinem demonſtret, ut ſimulācrum. Breuem, circuli partem inferiorem, qua breuem eſſe ſyllabam oſtendimus, ut muliĕbre, pariĕte, ariĕte. Sub in curuam lineam, ab ultima ſyllaba antecedentis uerbi, ad primam ſequentis inferius poſitam, quæ ad uerba duo in unum copulanda adhibetur, ut;

Neque enim ignari ſumus ſumus ante, &;

Nanque erit ille mihi ſemper Deus.

Ὑποδιαστολὴ, *dextram circuli partem, ad imum literæ appoſitam, qua ſyllaba antecedentis uerbi à conſequenti ſeparamus, ut;*

Viridique in littore conſpicitur, ſus.

Adhibetur hæc, ne ſequens uerbum cum antecedenti iungatur, & Vrſus dicere uideamur. Ἀπόστροφος, *eſt eadem pars circuli, quæ, ad ſummum uerbi poſita, oſtendit, ultimam deeſſe uocalem, ut;*

Pyrrhin' connubia ſeruas.

ψιλὴν καὶ δασεῖαν, *ſuſtinet aſpirationis nota, uocalibus addita, uel detracta, ut homo, & omen, hara, & ara, hora, & ora.*

Dictionem uerò nunc, tertiam grammaticæ partem, aggrediar, quæ ipſius ex naturæ ordine hunc ſibi locum uendicauit. Vt enim è copulatione literarum, ſyllabæ, ita è ſyllabis copulatis dictiones fiunt, etſi quædā ſyllabæ dictionesque, unis tantum literis aut

ſyllabis

ſyllabis conſtantur. Atque, ut ſyllabis temporum, & accentus ratio, ſic dictionibus, tum etymologia, tum analogia, tum orthographia moderatur. Quando igitur de ſyllabis arbitror ſatis eſſe diſputatum, tribus his etiam de partibus quùm diſſeruero, ad orationem illiusque partes mihi tranſeundum erit. Etymologiam igitur ad Trebatium Cicero Notationem nominauit. Proprium enim quod erat, quodque ipſe excogitauerat ex ἐτυμολογίας *appellatione, ut Veriloquium diceret, uerbi extimeſcens nouitatem, reliquit. Quare ſequutus eſt illud potius, quod, ab Ariſtotele* σύμβολον *hanc dici quum uidiſſet, notationem ipſe nominaret, quia ſunt uerba, rerum notæ: duobus enim his uerbis utitur, quorũ diſcrimen ſiquod eſſe uolumus, arbitror à me in rhetoricis libris dictum eſſe. Nemo unquam de ſapientibus hanc partem neglexit, aut alijs negligendam putauit in ſermone diſcendo, obſcuris de rebus diſputando, legibus interpretandis. Quid rhetores, quid grammaticos dicam ueteres, quid philoſophos, quid oratores, quorum pleni libri ſunt, & orationes de interpretationibus uerborum? Vſus mehercule quotidiani ſermonis, hoc lumine ſublato interpretationis, conſtare nullus poteſt. Quapropter, etſi philoſophis quidem omnibus, maximè tamen Stoicis, acutiſsimis diſſerendi magiſtis, fuit inſtitutum, unde uerba ducta eſſent, ſuis in diſputationibus rectiſsimè explicare. Quanta hæc res eſſet, quantum etymologia*

afferret luminis adhibita, uel tenebrarum neglecta. M. Varro intelligens, ex libris quatuor & uiginti, quos de lingua latina fecit, ſex primos etymologiæ dedit. Habet enim hæc non minimum in definitionibus locum, eſtque ex multis, unum definiendi genus. Quota enim quæque res non ex ui ac proprietate aliqua nomen inuenit, qua explicata, aut omnino, aut magnam partem, quid ea ſit, intelligatur? Rectè igitur, uel à grammaticis hæc tenenda ſunt, quæ non difficilia ſunt cuiquam, & omnium ſunt uel rerum, uel ſcientiarum. Ego Varronem hoc loco potiſſimùm ſequar. Itaque ſit ea diſtinctio in uerbis, ut prius de locorum uocabulis dicatur, & ijs rebus, quæ ſunt in locis, tum de temporum, & quæ in temporibus fiunt, poſtremo de poetarum. Qui ſubtilem his de rebus doctrinã tradunt, cælum ipſum & terram inquirunt, & quæ in cœlo, terráque ſunt, unde nomen acceperunt. Verum ego non, quæ ſunt locorum, omnia tractabo, immò & ex ijs, quæ alij tractauerunt, faciliora prætermittam. Pauca igitur ſumam, eáque perſtringam breuiter, non tam docendi, quam potius admonendi gratia, quid ex ueterum ac doctiſſimorum hominum uſu, inſtitutóue, in cæteris omnibus fieri uelim. Loca uel cæli ſunt, uel maris, uel terræ. Ac primum de Cælo quærunt, utrum ex Aelij ſententia ab eo quod cælatum ſit nominetur, an contrariũ habeat nomen, quod ſit maximè apertum, an potius cælandi uerbum naſcatur à cælo, an

quod

quod interdiu cœletur, an (quod Varroni placuit) cœlo cauum, cauo, chaos ipſum nomen dedit? Terram uero dictam uolunt quod pedibus teratur, idque Aelium ſcribere. Quare in Augurum libris Teram ſimplici quarta ſemiuocali ſcriptam inueniri. Hinc Territorium, Trituram, Linteum, Tribulam, Terminum qui fuit olim Termen, hinc Iter denique aiunt eſſe nominatum, niſi malumus etiam ab Eundo. Humus eſt eadem quæ terra, & inde humare, & humatus, inhumatusque. Agrum à uoce græca ideſt ἀγρῦ *dictum uolunt. Viam, & Villam, à uehendo, propter eam, quæ dicta eſt, ſecundæ cum tertia uocali germanitatem, & ius quodam alterius in alteram tranſeundi. fundum uero à fundendo. Iam Semitam non recte quis diſtinguat à uia, niſi ſciat, unde nomen ductum ſit, ut nec à monte collem, nec à ſylua lucum, nec à mari ſinum. Saltum uerò quis nominatum à Sylua, & alendi uerbo crederet? Eadem ratione eſt Semen, qua Semita, quod non planè, id eſt, quod inde futurum eſt. Rem ſumus ualde ſubtilem ingreßi. Vim ergò uino, uinum uitibus, uites uineæ, uineam uinetis, nomen dediſſe non mirandum erit. Ab Ariditate Area dicta eſt, unde loca pura in urbibus Areæ dicuntur: hinc etiam Ara, niſi ſi utrunque ab Ardore malis eſſe dictum. Reſtibilis, & noualis agri, & aruorum, & pratorum, & ruris, & prædiorum appellatio puerilis eſt notitia: quare & hæc, & alia quædam præteribo. Infini*

& Hu-

& Humidi nomina, eiuſdem eſſe originis, non fere putaret quiſquam: item Humoris, Vliginoſi, Vdi, Vuidi, & Sudoris: hoc ſi uerum eſt, erit Sudor quaſi Hudor in aſpirationem conuerſa quinta ſemiuocali, ut mutari etiam hanc in illam dixi. Putei nomen ſcire, & Puteolorum, & eorum, qui Puticuli olim dicebantur, credo eſſe omnibus in promptu: item Stillicidij, Lacus, Lacunæ, Stagni, Paludis, Fluuij, Amnis, & quæ animalia ſuis à uocibus nomen habuerunt, Vpupa, Cuculus, Coruus, Hirundo, Vlula, Bubo, Turtur, Pauo, Anſer, Gallina, Columba, Rana: uerba etiam, Coaxare, Rudere, Balare, Pipire, Crocitare. Noctua uero, & Luſcinia, Galerita, Motacilla, Merula, Graculus, Ficedula, Miliaria, manifeſtas habent nominum cauſas. In aquis uiuentium nomina ſunt quædam à terreſtribus propter aliquã uim, aut ſimilitudinem, ut Anguilla, Turdus, Canis, Torpedo, Lupus. Hic prætereo, ſiqua uidentur communi ab uſu remotiora, & uenio ad quæ ſunt hominum, primumque ad honores publicos. Conſul, ſine Controuerſia à Conſulendo: ſed, quùm uis huic uerbo ſit multiplex, unde potiſsimum Conſul dicatur, nondum ſanè conſtituunt. Prætor, quod iure & exercitu præiret. Cenſor à cenſendo populo. Hoc enim illius arbitrio fiebat. Aediles, ædes ſacras priuatasque procurabant. Quæſtores duum generum fuerunt, uel à quærendo de maleficijs, uel pecunijs publicis conquirendis. Sic etiam Tribuni, uel militares,

tares, qui terni ad exercitum tribus ex tribubus mittebantur, uel plebei, qui tribus, plebemque defenderent: Dictatoris dicto omnes audientes erant, isque à conſule dicebatur, eratque magiſter populi, ut Magiſter equitum, cuius erat ſumma in equites, & in accenſos poteſtas. Sacerdotes dicti à ſacris. Pontifices, quod poſſent facere, uel quod pontem Sublicium primi fecerint, ſæpiusque reſtituerint. Curiones dicti, qui ſacra in curijs facerent. Flamines, quod caput cinctum haberent filo: id Filamen, deinde, ſecunda extrita litera, Flamen dixerunt. Erant ij, Martiales, & Vulcanales à ſuorum nominibus deorum. Item Diales, à Ioue. Furinales, à Furina. Falacres, à Falacre. Salij, à Saltando. Luperci, quod in Lupercali ſacra facerent. Iam Fratres Aruales quis crederet à ferendo eſſe nominatos, quod ſacra facerent pro aruis, ut fruges ferrent? Sodales Titij, à titijs auibus, quas obſeruabant. Fetiales, quod fidei publicæ apud hoſtes Populi Romani præerant. Imperatoris nominandi, aut legati, aut exercitus, aut legionis, aperta ratio eſt. Cohortem à ſimilitudine cohortis pecudum eſſe dictam, Varro ſcripſit. Manipulis, Centurijs, Militibus, uel Haſtatis, uel Pilunis dubium non eſt, unde nomen fuit. Principes à principijs nominati, eo ſenſu, qui in Terentij Eunucho eſt.

Tu hoſce inſtrue, hic ego ero poſt principia, inde omnibus ſignum dabo.

Triarij,

Triarij, tertij ordinis extremi. Turma primùm, quaſi terna fuit, quod terni deni ex tribubus Tatienſium, Ramnenſium, & Lucerum legebantur. Decuriones, qui præerant ſingulis decurijs. Tubicen, Cornicen, Liticen, Tibicen, & quæ huius formæ ſunt, præceptorem non requirunt. Pauperem à paruo lare dictum uolunt, ut;

Pauperis, & tuguri congeſtum ceſpite culmen.

Inopem, cui etiam Ops, terraque deſit, ut;

Hæc omnis, quam cernis, inops, inhumataque turba eſt.

Cui fortunæ, contraria eſt Opulentia. Miſer, cui eſt minus. Diues, quaſi Diuus, Deusque, ut is, cui nihil deeſt. Ideoque Diuites beati etiam dicuntur. Sunt Pecunioſi à pecore, unde nomina plura etiã naſcuntur. Mendicum Verrius Flaccus nominari exiſtimat à mente eius, quem feſellerit fortuna, uel quod precetur quenque, ut cibo, uitæ ſuæ medeatur. Repudium uero, quod ob rem pudendam fiat. Percontari, & Percontatio, idem à Conto deducit, alij à Cunctus, quod per cuncta eat, qui eo more interroget. Occandi, Occationiſque uocabulum à maioribus glebis occædendis natum putat, quanquam Ciceroni uiſum aiunt à ſatis frugibus occecandis factum eſſe. Venator à Ventis, quos feram, prædamque perſequens, ſcrutatur. Pecus, dictum à Paſcendo, neſcio, an alij, quam Varroni, credidiſſem. Plura hinc facta nomina, Peculium, Pecunia, Pecunioſus,

ſus, Peculari, Peculatus. Bos, Taurus, Ouis, Græca ſunt originis. Armentum, quod arandi cauſa paretur. Vituli appellatio dubia eſt, utrum à græco ἰταλός, an quaſi Vigitulus dicatur. Iuuencus eſt, qui iuuare iam incipiat. Capra, à carpendo, ut;

- Salices carpetis amaras.

Hircum, Hædumque, ſunt à Sabinis, qui Fircum dicebant, ac Fœdum. Porcum idem Sabini, Poridum nominabant, niſi uocem eſſe Græcam uolumus. Arieti, Ares, unde Aruix, & Aruignus, & Veruec:, inuerſi teſticuli nomen dedere. Canes, dicti, quod in uenatione, aut cuſtodia nocturna, ueluti ſignum canant. Leo, & Panthera, à Græcis nomen duxerunt. Tygris, à uelocitate fluminis Armeniæ. Vrſus, ab ipſius uoce animalis dicitur. Camelus, à Syria, & Syrorum lingua, nomen ſecum deportauit. Camelopardalis, à figura pardi, & cameli. Aper, à locorum aſperitate, quæ incolit, niſi malimus origine Græca eſſe nomen. Ceruis maiorum cornuum geſtatio uocabulum fecit, quaſi prima conſonans litera ex mutarum quinta conuerſa ſit, niſi ἀπ' αὐτῶν κερῶν malimus. Leporem Græci Siculi ueteres λέποριν dicebant, alij à pedum leuitate, ut Vulpes ab eorundem uolatu pedum dixerunt. Nucem, arbores multæ ferunt; eam quæ princeps eſt, & à Ioue Iuglans cognominatur, à Nocte aiunt habere nomen, quod manibus atrorem ſucco inducat. Panis uerò unde appellatio ſit, quis dicere, niſi Varro,

ro, poſſit? Quis non ridiculum crederet, niſi à Varrone dictum eſſet? quod in panificio mulieres in Panos dei formam ſubactæ farinæ maſſam ducerent. Pultem quoque (niſi Græca ſit ratio) uidetur non auſurus fuiſſe dicere Varro nominatam à ſono, quem facit in feruentem aquam inſperſa, niſi Apollodori auctoritate fretus. Oleribus autem ſi olla nomen dedit, ut Varro idem ſcribit, non eſt cur ijs aſpirationē demus. Tranſeo denique hic multa, uel quia minutiora, anguſtioraque, & à conſuetudine quotidiani ſermonis aliquantum remota, uel quia nimis aperta, uel quia propter antiquitatem, amiſſoſque ueterum libros, nimis eſſe obſcura uidebantur. Quid ergo dicat aliquis laborandū in etymologia ſuades, quam te nec debere, nec poſſe totam docere confiteris? Primum, res omnes quantumuis neceſſariæ, modum habent quadā, ſuos habent quoſdam fines. Quid enim tantum habent literæ, aut omnis hominum uita, quod nimietate etiam nocere non poſſit? Non tamē hoc mihi uerendū hoc loco eſt, ſed quod non ſolam hanc mihi partem tractandam ſuſcepi, & maturandum eſt ad maiora, quæ ſequuntur, & quæ attigi, quæque ſtatim his adiungā, ſatis putaui, ſi non ad docendum, at ſaltem ad exempla proponenda, uiamque plura quærentibus aperiendam ad infinita, quæ ſemper neceſſe eſt in libris deſiderētur. Nulla enim grammaticæ pars hac infinitior eſſe poteſt, ubi ſingulis penè de uerbis, ijs potiſſimum quæ

primigenia dicuntur, dicendũ eſſet, ut opera ad finẽ ducta uideretur. Nam quũ habeat analogia, quùm habeant res aliæ, quæ in grammatica docentur, pauciora genera, ad quæ multæ ſpecies referantur, hæc, & orthographia fere ſpeciatim decurrit, ſimplicibusque, & indiuiduis plurimum conſtat. Sed locorũ de uerbis quùm ea dixerim, quæ locus hic & ratio tulit, uenio iam ad quæ dixi eſſe temporum. Ac tempus ipſum philoſophis definiendum relinquamus. Id Solis & Lunæ curſu deſtinguitur. Quare, ab eorũ tenore temperato, tempus ac tempeſtiuum, & illius pars à dio dies appellatur. Meridiẽ quaſi Medidiem eſſe dictum omnes conſentiunt. Mane, uel quod tùm dies manat; uel quod bonum ueteres manum dicebant. Solis occaſum, ut cæterorũ quoque ſyderum, atque hominum à cadendi uerbo dixerunt, ut;

Teſtor in occaſu ueſtro.

Crepuſculum à Crepero antiquorum uerbo, quod tũ ſit inter noctẽ ac diem dubium tempus quoddam. Noctem (extra quam ſi Græcum putemus nomen) à Nocẽdo, quod, niſi dies exoriretur, eſſet rebus humanis obfutura. Prima apparens ad occidentẽ ſtella, Heſperus dicta eſt, ut;

—Tibi deſerit heſperus Aetam.

aut ultimam in uocalem aſpiratione conuerſa, ut;

—Inuito proceſſit ueſper Olympo.

Appellant hanc noſtri Veſperuginem, ut in Plauti Amphitruone ſeruus; Nec ueſperugo, nec Virgiliæ

occi-

occidunt. Quæ ſtella ad principiũ diei, ſolis ortum præit, Iubar nominata eſt, quod iubata uideatur. eſt eadem Lucifer ſatis manifeſta uerbi origine, ut;

– Age lucifer almum.

Temporis quantũ eſt inter duo hæc lumina interpoſitũ, Nox intẽpeſta dicitur, quod nihil tum agatur, uel Concubia, quod tum homines cubent, uel, à communi omnium ſilentio, Conticinium. Bruma, à dierũ breuitate nomen accepit. Solſtitium, à ſtatu ſolis, q̃d eo die conſiſtat, nec ultra ad lõgiores dies, aut noctes procedat. æquinoctio, diei ac noctis parilitas, appellationẽ attulit, quod ita Virgilius deſcripſit;

Libra die ſomnique pares ubi fecerit horas.

Inter duas brumas, annus dicitur à circuitu duodecim menſium confecto, ut;

– Sua per ueſtigia uertitur annus.

Huius prima pars hiems, fortaſſe παρὰ τοῦ ὕεσθαι. *quod maiores eo tempore ſint imbres, unde hiberna, hibernare, & hibernum tempus. Alijs ductum eſſe nomen Hiemis à uerbo Hiandi placuit. Ver, quod Iones* βὴρ *dixerunt, uel quod tum ex terra quæ naſcuntur uiuere incipiant. Deinde Aeſtas à caloris æſtu, unde Aeſtiuum tempus anni, & Aeſtiua. Poſtremo Autumnus ex eo nomen habuit, ut à quibuſdam exiſtimari Sex. Pompeius tradit, quia tunc maxime augeantur hominum opes, coactis agrorũ fructibus. Menſiũ denominatio eſt à Luna, quæ* Μήνη *appellatur, unde* Μῆνες *& ex his menſtruum tempus.*

pus, aut intermeſtre, ſemeſtre, bimeſtre, & trimeſtre, & ſiqua alia ſint in uſu. Luſtrum, quinquennale (ut Varro ait) ſpatium temporis à luendo, hoc eſt à ſoluendo. à quo ſenſu non multum abeſt quod Virgilius ait;

Poſt mihi non ſimili pœna commiſſa Luetis,

quod quinto quoque anno uectigalia tributaque ſoluerentur. Sæculum dixere ſpatium eſſe centum annorum, contra ſyllabæ naturam à Senectute nominatum, quod tempus id uideretur longiſſimum ſenectutis. Aeuum, Aeuitas, Aetas, Aeuiternum, & Aeternum eiuſdem rationis uerba ſunt, ut alterum ab altero naſcatur. De diebus hic loquar, primumque de feſtis. Agonales, ab AGONE, duabus latinis uocibus in unam coeuntibus. Interrogabatur enim princeps ciuitatis, & aries princeps gregis immolabatur; quod in Faſtis ita deſcripſit Ouidius;

Nominis eſſe poteſt ſuccinctus cauſa miniſter,
Hoſtia cœlitibus quo feriente cadit;
Qui, calido ſtrictos tincturus ſanguine cultros
Semper, agatne, rogat, nec, niſi iuſſus, agit.

Carmentalia, à Carmenta, Regis Euandri matre. Lupercalia, ex eo, quod Luperci in Lupercali facerent. Quirinalia, à Quirino. Feralia, ab inferis, & ferendi uerbo, quod ferrent ad ſepulchrum epulas tum, quibus ius ibi eſſet parentandi. Terminalia, quod is poſtremus eſſet anni terminus. Equiria, ab equorum curſu. Liberalia, quod Liberi patris eſſet

feſtus dies. Quinquatrus, ideſt . . . .
Mineruæ erant feſti dies, ut Ouidius;

- Fiunt ſacra Mineruæ,

Nomina, quæ à iunctis quinque diebus habent.

Ea ratione dicebantur, qua Sexatrus, & Septimatrus à Tuſculanis dictæ. Putant ſyllabas poſtremas duas, (niſi atri diei cauſam habeant) productiones eſſe tantùm, nihil agentes, ut in poſtliminio ac meditullio. Id nomẽ habuerunt quod quinto ab Idibus die celebrarentur. Binæ autẽ Quinquatrus fuere, minores Idibus Iun. maiores. xiiij Cal. Aprilis. Tubiluſtrũ, quod eo die in atrio Sutorio, ſacræ tubæ luſtrarẽtur. Megaleſia, dies erat Magnæ matri Deũ dicatus. Ludi Megalẽſes in quarundã principijs fabularũ Terentij ſunt, quos eo loco M. Tullius intellexit: Nã quid ego de illis ludis loquar quos in Palatio noſtri maiores, ante templum, in ipſo Matris magnæ conſpectu, Megalenſibus fieri celebrarique uoluerunt? Fordicidia, à boue forda, ideſt prægnante, cæſa, ut;

Forda ferens bos eſt, fecundaque, dicta ferendo
Hinc etiam fetus nomen habere putant

Palilia, Veſtalia, Cerealia, Saturnalia, rationem habent nominum ſatis apertam, à Pale, Veſta, Cerere, Saturno. Vinalia, à uino, Ioui libato. Rubigalia, à Rubigo, cui tria ſacra fiebant, ne rubigo ſegetibus noceret. Quinquatrus Minuſculæ Iuniæ erant Idus, à ſimilitudine maiorum. His ferijs tibicines feriati per urbẽ uagantes cõueniebant ad Mineruæ. Fortis

fortunæ dies erat, quo Tullus Rex, fanum huic Deæ, extra urbe Romam propter fluuium Tiberim dedicauit. Populi fugia dicta ſunt, quod eo die Populus tumultu ſubito fugerit, quùm Siculeates, & Fidenates contra urbem Rumam coniuraſſent. Nonæ Caprotinæ, quibus Iunoni Caprotinæ mulieres ſub caprifico ſacra faciebãt. Tum Neptunalia, Furinalia, Portunalia, Vulcanalia, Vortunnalia, Opalia, Angeronalia, Accalia ſeu Laurentalia, dubium eſſe non poteſt, unde nomina acceperint. Vinalia Ruſtica xij cal. Septembris erant, quod tum Veneri dedicata ædes foret, & horti eius tutelæ aſſignati, & feriati holitores. Conſualia à Conſo Deo, cui ludi fiebant illi, quibus Sabinæ uirgines raptæ. Opeconſiua, ipſius à Deæ Opeconſiuæ nomine dicuntur. Meditrinalia à medendo, quod eo die nouum, & uetus uinũ libari deguſtarique conſueſſet medicamenti cauſſa. Fontinalibus uerò coronas iaciebant in fontes, ac puteos ornabant. Armiluſtrio, armati ſacra faciebant, & cum ancilibus ludentes circuibant. Septimontium dies, à ſeptem montibus dicebatur, ubi ſita eſt urbs Roma, quæ feriæ & Pop. Rom. erant, & montanorum, qui circa finitimi eſſent. Paganalia, Pagorum erant omnium. Compitalia, à compitis, ubi ſacra laribus fiebant. Latinæ feriæ, à latinis populis ductæ ſunt, quibus ex Albano monte carnem petere ius erat cum Romanis. Sementinæ, à ſemẽte, quæ ſationis cauſa fieri ſolebãt. Paganicæ, ſimiliter

H 2 ac ſu-

ac ſuperiores, agriculturæ cauſa inſtitutæ ſunt, ut in pagis omnibus haberentur, unde illis nomen datum. Calendæ παρὰ τῷ καλεῖν dicuntur, unde poſtea Calare etiam fecerunt, quod, nondum faſtis à populo cognitis, Pontifici minori negotium dabatur, primũ ut nouilunium Regi ſacrificulo nunciaret, quo facto Pontifex plebi in Capitolium uocatæ, dierum numerum à Calendis ad Nonas prædicebat, ſi quinque ſuperesſent, quinquies CALO IVNO NOVELLA, pronunciabat, ſin dies forent ſeptem, ſepties repetitis üſdem uerbis res peragebatur. Nonæ dictæ ſunt, uel quia ſemper ante diem nonum Idus eſſent, uel quia tunc nouus menſis foret, nouaque Luna, ut nouus annus Cal. Ian. Idus uero nominantur, ex eo quod Itus à Tuſcis, aut Idus à Sabinis dictæ ſint. Poſtridie Cal. Nonas. & Id. dies erant atri, quod nihil ijs diebus noui inciperent. Faſti dies, à Fandi uerbo dicuntur, quia tum Prætoribus liceret ſine piaculo fari. His contrarij Nefaſti dies erant, quùm Prætori nefas eſſet fari tria uerba, Do, Dico, Addico. Interciſi, per quos mane & Veſperi, nefas medio tempore inter hoſtiã cæſam, & exta porrecta fas habebatur. Ex eo igitur, quod fas tum interciderat, Interciſi dies nominati, uel quod nefas interciſum eſſet. Comitiales, quibus comitia haberi licitum eſſet, niſi ſiquæ feriæ conceptæ eſſent, ut Latinæ, ut Compitalia, ut cæteræ. Allienſis, à Fluuio Allia dies, nomen accepit, quod, ibi Romanorum

exercitū fugato, urbem obſederunt. Venio ad Menſium nomina, Martius à Marte, Aprilis aut à Venere quæ eſt ἀφροδίτη, aut à uerbo Aperiendi potius. Maius à Maioribus, Iunius à Iunioribus, Quintilis, Sextilis, September, & reliqui tres à numero. Ianuarius à Iano, Februarius à Dijs inferis, quibus tum parentabatur, uel à die februato, quod februaretur tum populus, ideſt nudis Lupercis luſtraretur. A nominibus tranſeo ad uerba, & quæ dixi, agi cū tempore. Primum ſit Ago unde actio, agito, agitatus, agitatio. Hinc agere, geſtum in comœdijs, aut perſonam, aut fabulas, agere cauſam, agere pecus, ut;

- Potum paſtas age Tityre.

Item Cogo & cogito, quod mens plura cogit unde eligat; quæ duo uerba, prima ſyllaba producta dicuntur, propter duas uocaleis in unam contractas. Reminiſci, comminiſci, meminiſſe, unde ſint, omnes dicunt. Tremere, & horrere, unū fortaſſe à τρομεῖν, alterum ab hirriditate pilorum, quæ male uehementerque timentibus, aut iratis accidit, ut;

- Obſtupui, ſteteruntque comæ.

quod ipſum eſt horrere, ut;

Cui Vates horrere uidens iam colla colubris.

Curare à Cura ſit. Cura, quaſi cor urens nominata. Recordari, ad cor iterum, quæ non cogitabamus, reuocare. Volo, à Voluntate Varro inquit, aut à Volando, ut;

- *Animum celerem nunc huc, nunc diuidit illuc. Libet, & hinc Libido, à Labendo quia ad inconceſſa quis prolabitur, quod Libidinoſus declarat, & Libidinoſè. Metuere à motu mentis, quùm ea refugit, horretque imminens malum, quæ ſi uehementius extra ſe feratur, Formidare tum, & hinc Formido dicitur. Alia, differensque perturbatio eſt pauendi, & pauoris. Narrare, gnaros audientes reddere. Fari, primæ puerorum uocis eſt, quum formare uerba primum incipiunt: antequam id ſciant, Infantes nominantur. Hinc eſt Fatuus, & fatuitas loquendi uitium in ijs qui nec ſe ipſos intelligunt, quo ex uerbo ſunt Fatidici, qui non ſponte omnino, ſed furore, aut motu aliquo inſtincti loquuntur. Sunt etiam Effata, effari, fanum, profanum, fabula, fateri, profiteri, confiteri, fama & (quod Varroni credendum eſt) falli falſum, fallacia, Faunus, affabile. Loqui, à Loco aiunt eſſe dictum, quod non uerè is loquatur, qui per ætatem non recte id faciat, aut qui naturæ uitio ſit fatuus, ſed qui ordine uerba ad ſententiam, ſuo quæque loco diſponit. Hinc Loquax, eloqui, eloquentia & quæ ſunt nota omnibus plura. In Pronunciandi uerbo aiunt Pro, eſſe idem quod ante, ut Græca præpoſitio in* προειπεῖν, προλέγειν, προοιμιάζειν, προλογίζειν *altera pars uerbi, à nunciando eſt, unde nuncius à nouitate rerum, quas affert, quo ex princip o etymologiæ ſunt Nominare & nuncupare. Dicere, à* δικάζειν, *& inde indicare, indicare,*

care, indicium, dictum, caſtrenſe uerbum, ut parere dicto, & Dictata in ludis literarum, &, quod eſt in M. Tullio, Dicis cauſa: item Docere, diſcere, diſciplina. Putare, purum facere, unde Purum putum argentum: hinc Diſputare, computare, & plurima, quæ nec dubitari poſſunt. Murmurare, à ſono uocis, ut fremere, gemere, clamare, crepare. Facere is proprie dicitur, qui formam rebus, ac faciem inducit, quamuis per translationem ſit etiam facere iniuriam, facinus, & quæ de animo dicuntur. Sermo, à ſerie rerum, quæ ordine dicuntur: nec opus eſt, quæ à legendi uerbo ſunt, referre. Pauca ſuperſunt ex uſu (ut iam dixi) poetarum: quæ & ipſa locorum ſunt, uel temporum, ut ſuperiora, aut eorum quæ in loco, aut in temporibus fiunt. Templum eſt aut à natura, in cœlo, quod in Terentio adoleſcens intellexit,

Qui templa cœli ſumma ſonitu concutit;

aut ab auſpicijs, aut à ſimilitudine, ſub terra. A Tuendi uerbo dictum uolunt, quod uerbum ad ſpectandum, uel ad cuſtodiendum refertur. Fretum à feruendo. Mare Aegeum, à ſcopulorum frequentia, non multum dißimili à grege caprarum. Quærit hic Varro, unde Camœnæ ſint, Caſcum, ambages, adagium, latrare, Camilla, ſubulo, paluda, luca, bos, orator, olli & ollos, ancilla, libum, titulus, catus, cortina, quæ omnium ferè in ſcriptis hodie ſunt explicata, non minus quam latronum, latrocinandi, per-

duellium, hoſtium, & caſſabundi, & carendi etiam pro carminandi apud ueteres, rerumque ſimilium nomina. Rorarij milites à rore dicebantur, quod eſſent eorum leuia certamina antequam pugna iuſta fieret, ut ros ante pluuiam. Tramites, à tranſuerſo itu, uibices excitatum dicunt uerberibus corpus. Limax à limo, ſcrantiæ à ſcreando, grallator à gradibus, temo à tenendo, aurora ab aureo colore cœli, numen ab nutu, & imperio Deorum. Alciones, apud nos Alcedones uocantur, quod mare ἅλα poetæ dicunt. Cicures, cicurandi uerbum fecerunt, quæ ſunt ex feris manſuefacta animalia, à cico tenui, ac molli (ut Varro ſcribit) membranula, quæ eſt in malo Punico diſcrimen. Poſtremo, clepere, cernere, obſcenum, frequens, aßiduus, foſſare, auerruncare, gannire, rudere, hinnire, grunnire, ululare, mugire, fremere, uagire, fringutire, uitulare, unde nata ſint, omnes dixerunt. Hæc nos de Varronis potißimum libris in hunc locum tranſtulimus, quod & nihil erat aliud in aliorum ſcriptis, quod imitatione dignum uideretur, & in re tam uaria, & dubia ſummi uiri teſtimonium habere noluiſſem. Valde enim tractatio hæc lubrica à ueterum quoque doctißimis exiſtimata eſt, & in qua ſemper non ſolum grammatici, ſed oratores etiam & magna ſcientia cumulati homines reprehenſi fuiſſent. Eidem nanque uerbo ſæpius origo multiplex datur, ex quibus profecto plus una uera eſſe non poteſt. Non enim uerbi natu

ra, ſed uerbi obſcuritas, aut ignorantia noſtra facit, idem uerbum plures ut cauſas habere uideatur. Non tamen ita imprudentes erimus, ut, ſi quædam rectiſſimè explicare nequeamus, omnia ſtatim contemnenda credamus, ita propemodum, ut ſi nuditate quis perire malit, quia ornatu regio uti non poſſit. Nam, quod multis ratio diuerſa eſt aſſignata à doctiſſimis antiquorum, & ex ijs nulla fortaſſe diuinata ſit, omnes tamen rei uiam aliquam demonſtrant. Adde etiam, quod fere uiliſſimarum rerum nomina ignorari poſſunt, unde ea ſint nata, ut obſcuri homines plerunque nec ſcimus, nec aliquid intereſt ſcire, quos habeant maiores: quæ uero grauia ſunt, & illuſtria, eorum cauſæ, ut familiarum origo maximarum, latere uix poſſunt. Quare ſint ex philoſophia, ſint ex iure ciuili, aut alijs grauiſſimis ex rebus uerborum controuerſiæ, quæſtionesque illæ, quæ definitione rerum, & nominum explicatione conſtant. in ijs haud inuenire eſt uerbum, cuius reddi cauſa illuſtrior aliqua non poſſit. Illud etiam nemo ignorat, non modo rei uni aliud potuiſſe dari nomen, ſed & quemadmodum iam dixi, unius nominis, aut uerbi, etſi una ratio ſit à primis inuentoribus nominum cogitata, illam tamen aliam eſſe potuiſſe. Quare non grammaticos tantum, ſed Varronem quoque dignũ uenia iudicabimus, ancipites aliquando uerborum cauſas afferentem. Quin & illud fit etiam à doctiſſimis interdum, ut uerbis explicandis id, quod ſignificatur,

ſicatur, ſequi malint, quam literas. Supra enim, de Nocte mihi uideor dixiſſe, inde fuiſſe illi nomen, quod, perpetua ſi foret, rebus humanis obfutura uideretur. Recta hæc etymologia eſt, quoties ita docti homines loquuntur, etiamſi de nocendi uerbo, (unde nox dicta eſt) mentio nulla fiat. Siquis hoc reprehendat, is Varronem doctiſsimosque omnes, & M. Tullium ſe ſciat reprehendere. Hic enim illud etiam ſibi permittit aliquando, ut (quod ſtulti non intelligunt) à rebus non ueris etymologias ducat uerborum, ſed ex ijs quæ uocum ſimilitudines habeant, ac literarum. An is, qui uidit omnia, ſuæ linguæ rationem dicendus eſt non uidiſſe, quùm fidem, ex eo quod fiat, quod dictum eſt, nominatam ſcripſit? Euenit hoc, etiam neceſsitate, quum uerbi nouitas fugienda eſt, ut;

Ipſa ſi cupiat Salus ſeruare nõ poſsit hanc domũ. Hic, ſeu etymologiam, ſeu coniugata ſpectes, quorum utrunque rationem ducit ex uerbo, nullam uerbi rationem fuiſſe habitam uidemus. Nulla enim affinitas eſt Salutis & Seruandi. Sed hoc uerborum fecit natura, quod neque Salus, uerbum de ſe aliquod, nec uerbum Seruandi nomen creare potuiſſet. Quamobrem ne illud quidem reprehendi debet, quod animi ſenſum, & uerborum ſimilitudines potius, quam naturam, ſpectantes quidam etſi non docti homines, Teſtamentum tamen quaſi teſtationem eſſe mentis dixerunt. Sint igitur hæc ſatis, uel ipſam

ad ra-

ad rationem explicandi uerborum, uel ad uiam patefaciendam ad quæ infinitum eſſet explicare, & mandare literis. Varrone autem hic mihi auctore utendum fuit, primum, quo plus fidei res apud obſtinatos haberet, deinde, quod in re tam difficili & obſcura, ipſe etiam Varro, non unum aut alterum, ut ego, ſed plurimos habuit auctores, unde analogiæ, uel etymologiæ doctrinam accepit. Hæc mihi auxilia, amiſsis Callimachi, Polybij, Chryſippi, Ariſtophanis, Antipatri, Hypſicratis, & Apollodori libris, omnia defuere. Nec (ut Romanis de hominibus dicam) erat à Sulpitio, Aurelio, Claudio, Coſconio, quod ſperare poſſem. Nec ij, qui Varronem, & antiquitatem omnem adiuuerunt, mihi operam Q. Lutatius, L. Piſo, Q. Scæuola, Fuluius Flaccus, Aelius Gallus, Iunius Gracchus, ullam præſtare potuerunt. Illud præterea me ad Varronis doctrinã impulit, quod à feſtorum dierum nominibus exemplum capere nos uelim, quo religionis etiam noſtræ feſtos dies, antiqua & pulcherrima nominum forma exornemus. Quid enim impedit, quo-minus Feralia, Vinalia, Laurentalia, nos etiam dicamus? quæ ſi uideantur eſſe duriora, nec ſatis uehemens eſſe cauſa, cur his utendum ſit, quid eum diem, qui eſt ante viij. Cal. Ian. Natalia dicere extimeſcimus? quid Pſtridie Cal. Nouemb. Parentalia, quid Cineralia, Paſcalia, Floralia? quid multa, quæ tum facile molliri, tum nullo negotio duci ad formam Latinitatis

tis poſſunt? Age uero, ſint hæc præſenti figura nominum ſatis latina, uideantur non oportere fieri latiniora. quid illa, quæ profectò nominibus carent, uel ſeptenas in parteis, atque horas diſtributus publice ſupplicandi ritus, uel Pontificij honores, uel Sacerdotum gradus, uel penè omnia, quæ iure Pontificio continentur? Sed, quando ſatis uidemur iam de accentibus, & etymologia, in hoc libro etiam ſcrupuloſiora eſſe perſequuti, deinceps ad analogiã nobis tranſeundũ erit. Hanc M. Tullio placuit Comparationem proportionemue dicere. Quanti hæc facienda ſit, quantumque habeat in lingua ponderis, declarat, quod M. Varro, & C. Cæſar, eam ſuo ingenio, ſtudio, ac labore dignam putauerunt. Eſt autem hæc aut in uerborum natura, aut in conſuetudine loquendi, aut uſu poetarum. Prima à Varrone definita eſt uerborum ſimilium declinatio ſimilis. Altera, uerborum ſimilium declinatio ſimilis non repugnante conſuetudine communi. Tertia eſt eiuſmodi, ut, ſi proximæ aut ſuperiori adiungas, QVADAM EX PARTE, poetica analogia definita eſſe intelligatur. Quando igitur ea uerborum eſt ſimilium, quatuor uidenda ſunt, ne ſimilitudine fallamur: primum ut eiuſdem ſint generis, quæ inter ſe conferuntur, nec nomen cum uerbo, uel pronomen cum participio, uel denique diuerſa cum diuerſis putemus conferenda. Alterum, ut utrinque maſculina ſint, aut feminina, aut neutra, nec inter maſcu-

lina, & neutra, aut feminina analogia quæratur: tertium, ne diuerſis in caſibus: poſtremum, ne alio in literarum exitu. Ad quadripartitam hanc ratio nem, duo caſuum genera referuntur, eorum, qui obli qui, & eorum, qui recti nominantur. Obliqui ſunt, qui recto à caſu ueniunt, ut albus, albi, albo; recti, qui eodem ex recto caſu in rectos, ut albus, alba, album. Diſputatum eſt contra analogiam à multis, & quidem non indoctis hominibus, uerum ijs argumentis, quæ facile refelli poſſunt. Neque uerò, ſi præteritum aliter faciunt ſeco, ueto, iuuo, quam libo, laudo, canto, ideo analogiam nullam eſſe putabimus, aut, ſi aliqua eſt, ſequendam nō credemus, quia mutabilis incertaque uideatur. Qui enim ita hoc ratiocinaretur, ſimiliter faceret, atque ſiquis per tenebras ire malit, quam lumine uti aliquo minore. Eſto igitur, eſſe in præteritis primæ coniugationis legem, ſitque ab his libaui, laudaui, cantaui, ab illis uero ſecui, uetui, iuui: non contemnendum tamen, immo adeo faciendum plurimi, quantum hic analogiæ ratio nobis præſtet. Deinde, etſi paulum hæc ab illis diſcordent, non tamen ſunt aut obſcura, aut ſola, ut multorum ſimilium uerborum, ab alijs diſtincta, ſimilisque ratio, uelut altera coniugationis forma, quædam haberi debeat. Poſtremo hanc in præteritis uarietatem, quæ nihil afferre poſſit incommodi, accipiunt ipſæ etiam aures non iniucundam. Quod autem fero & fers, & fert, tuli facit, & latum, non

idem profectò ſequitur, quod alię coniugationũ ulla cæterarum, nemo tamẽ pro nihilo habendum iudicabit, quod huius ex uerbi declinatione, plurima etiam alia cognoſcuntur. Iam uero, iaceat hæc ratio tota analogiæ, quod feriendi, & furendi uerbum habeat præteritum percußi & inſaniui. Summæ ſtultitiæ eſt, propter unum aut alterum uerbum, uelle rationem Latini ſermonis uniuerſam negligere, & ignorare omnia, quia unum aliquod ab infinitis rectißimè declinatis deſſideat. Nam, quod à Roma, Parma, Rauenna, Placentia, quæ ſimilia ſunt, non ſimilia naſcantur adiectiua, ſintque à primo Romani, à ſecundo Parmenſes, à tertio Rauennates, à quarto Placentini, quod ab atrio atrienſis, ab æde æditus, quod ab aucupando auceps, à piſcando ueniat piſcator, quod à tibijs, tibicen, à cythara, cytharedus, quod non eoſdem caſus habeant Caſtor, & Neſtor, & Hector, quos paſtor, doctor, lector, quod ab auro aurifodina, à lignis uero non ſimile nomen fiat, quod primo libro denique infinitam Varro colligat à reprehenſoribus uarietatem in uerbis uerborumque deriuationibus: non hoc anologiam lædit, ſed analogiæ diuerſas rationes conſtituit. Sint ergo nomina, Cato, Sipio, Curio, unde Catonis fiat, Scipionis, Curionis, aliter quam uirgo, Carthago, turbo, unde uirginis, Carthaginis, turbinis, utrum his tollitur, an confirmatur potius analogia? Itaque ſecundo libro rectiſſimè reprehendit eos Varro, qui hanc rationem

auferre

auferre conabantur. Non uacat hic omnia commemorare, quæ dicerēt ij, qui male de ea ſentiebant, uel (quod otioſi conſueuere homines) eloquentia, & ingenio ludebant. Nam, quid aliud Crates cogitabat, nobiliſſimus (ut Varro ſcribit) grammaticus, qui, Chryſippo fretus, homine acutiſſimo, ſex libros περὶ ἀνομαλίας *reliquit? Quare [illegible]demus id, quod uerisſimū eſt, ſed pro nobis eſſe credamus, quod aiunt fieri uerba à ſimilibus ſimilia, ut à bono & malo bonum & malum. A ſimilibus diſſimilia, ut à lupus, lepus, lupo, lepori. Contra à diſsimilibus diſsimilia, ut Priamus, Paris, Priamo, Paridi. A diſsimilibus ſimilia, ut Iuppiter, Iouis, Iouis, Iouis. His inquam ex uerbis omnibus, & infinitis huiuſmodi, nemo analogiam poſsit auferre. Eſt enim ea ut in rebus omnibus, ut in cælo etiam atque mundo, & cæli mundique partibus maximis ac minimis, à natura uel ab arte quibuſcunque, ſic etiam in uerbis & in latina lingua, unde abeſſe illam nullis artificijs Crates, nullo ingenio Chryſippus, Varroni aut cuiuis ſanæ mentis homini perſuadere potuiſſet. Hæc ſi nullis in rebus agnoſceretur, ne in uerbis quidem; quum uero ſit in rebus omnibus, ſtultum eſt à uerbis etiam remouere. Repetam longius hic ſententiam Varronis, idque faciam ipſius potiſsimū uerbis, quo maior ei fides habeatur, & gratum amatoribus illius ingenij, & antiquitatis fiat. Quæ enim (inquit) eſt pars mundi, quæ non innumerabiles habeat analogias?*

gias? Cœlum, an mare? an terra, an aer, & cætera, quæ ſunt in his? Nonne in cœlo ut ab æquinoctiali circulo ad ſolſtitialem, & hinc ad ſeptentrionalem diuiſum, ſic contra à paribus partibus, item à bruma uerſum contraria parte? Non quantum polo ſuperiori abeſt, tantundem abeſt inferior ab eo, quem ἀνταρτικὸν *uocant aſtrologi, & is ad brumalem? Non quemadmodum quodque ſignum exortum hoc anno, quot annis eodem modo exoritur? Num aliter Sol à bruma uenit ad æquinoctialem circulum, & inde ab brumam? Nonne Luna ut à Sole diſcedit ad aquilonem, & ille redit in eandem uiam, ſic inde fertur ad auſtrum, & regreditur inde? Sed, quid plura de aſtris, ubi difficilius reperitur quid ſit, aut fiat in motibus diſſimiliter? At in mari credo motus non habēt diſſimilitudines geminas, qui in xxiiij horis lunaribus quotidie quater ſe mutant. At quum ſex horis æſtus creuerint totidem decreuerunt rurſus identidē alij. An hanc analogiam ad diem ſeruant, ad menſem non itē alios motus, ſic item quum habeant alios inter ſe conuenientes, de quibus in libro, quē de æſtuarijs feci, ſcripſi. Non in terra in ſationibus ſeruata eſt analogia? Nec cuiuſmodi in præterito tempore fructuum genera reddidit, ſimilia in præſenti reddit? & cuiuſmodi à tritico iacto, reddit ſegetes, ſic hordeo ſato proportione parilis? Nonne, ut Europa habet flumina, lacus, monteis, campos, ſic habet Aſia? Non in uo-*

lucribus

lucribus ſeruatur analogia? Nõ ex aquilis aquilæ, atque ex turdis qui procreantur, turdi, ſic ex reliquis ſui cuiusque generis? An aliter hoc fit, quam in aere, in aqua? Non hic conchæ inter ſe generatim innumerabili numero ſimiles? Non piſces? An è murena fit lupus, aut merula? Non bos ad bouem collatus ſimilis? & qui ex his progenerãtur uituli? etiã ubi diſſimilis fœtus, ut ex equa & aſino mulus, tamen ibi analogia, quod ex quocunque aſino & equa naſcitur item mulus, aut mula, ut ex equo & aſina hinnuli. Non ſic ex uiro & muliere omnis ſimilis partus? quid pueri, & puellæ? Non horum ita inter ſe omnia ſimilia membra, ut ſeparatim in ſuo utroque genere ſimilitudines ſint pariles? Non homines omnes quũ ſint ex anima & corpore, partes quoque horum proportione ſimiles? quinque quibus ſentimus, ſexta qua cogitamus, ſeptima qua progeneramus, octaua qua uoces mittimus? Igitur, quoniam, qua loquimur uocem orationem, hanc quoque neceſſe eſt natura habere analogiam, itaque habet an non? uides, ut Græci habeant eam quadripartitã unam, in qua ſit caſus; alteram, in qua tempora; tertiam, in qua neutrum; quartam, in qua utrunque, ſic nos habere? & quid uerba neſcis ut apud illos ſint alia finita, alia non, ſic utraque eſſe apud nos? Equidem non dubito, quin animaduerterint ijdem in eam innumerabilem ſimilitudinem numerorum, & trium temporum uerba, ut trium perſonarum. Quis

enim poteſt non animaduertiſſe in omni oratione eſſe ut legebam, lego, legam, ſic lego, legis, legit: quum hæc eadem dicantur alias ut ſingula alias ut plura ſignificent? Quis eſt enim tam tardus, quin illas quoque non animaduerterit ſimilitudines, quibus utimur imperando, quibus in optando, quibus in interrogando, quibus in infectis rebus, quibus in perfectis, ſic in alijs diſcriminibus? Quare, qui negat eſſe rationem analogiæ, non uidet naturam non ſolum orationis, ſed etiam mundi: qui autem uident & ſequi negant oportere, pugnant contra naturã, non contra analogiam: & pugnant uolſellis, non gladio; quum pauca excepta uerba ex pelago ſermonis puri, minus trita afferant, quum dicant propterea analogias non eſſe: ſimiliter ut ſiquis uiderit mutilum bouem, aut luſcum hominem, claudicantem equum, neget in cornibus boum, hominum & equorum naturam ſimilitudinis proportione conſtare. Qui autem, quum duo genera eſſe dicunt analogiæ, unum naturale, quod ex lentibus ſatis naſcuntur lentes, ſic ex lupinis lupini: alterum uoluntarium, ut in fabrica quùm uident ſcenam ut deſteriore parte ſint oſtia, ſic eſſe in ſiniſteriore ſimili ratione facta: de his duobus generibus, naturalẽ eſſe analogiam, ut ſit in motibus cœli: uoluntariã uerò eſſe, quod, ut cuique fabro libitum ſit, poſſit facere partem ſcenæ, ſic in hominum partibus eſſe analogias, quod eas natura fecit, in uerbis non eſſe, quod & ho-

& homines ad ſuam quisque uoluntatem fingunt. Itaque de eiſdem rebus alia uerba Græcos, alia Syros, alia Latinos. Ego declinatus uerborum & uoluntarios, & naturales eſſe puto. Voluntarios, quibus homines uocabula impoſuerint rebus quædam, ut à Romulo Roma, à Tybure Tyburtes. Naturales, ut ab impoſitis uocabulis, quæ inclinantur in tempora, aut in caſus, ut ab Romulus, Romuli Romulum, & à dico dicebam dixeram. Itaque & in uoluntarijs declinationibus incõſtantia eſt, in naturalibus conſtantia: quas utrasque quoniam id non debeant negare eſſe in oratione, quod in mundi partibus omnibus ſit, & declinationes uerborũ innumerabiles, dicendum eſſe in ijs analogiã. Hæc uir unus Romanorum omnium doctiſſimus Varro de analogia diſſeruit. Perſequutus eſt plura etiam diuinitus, eaque euertit omnia, quæ contra analogiam dicerentur. Apparet etiam ex his, quæ dicta ſunt, non in declinatione ſola totam hanc eſſe poſitam, uel potius declinandi uerbum patere latius, eique deriuationes & formas nominum, ac uerborum, ut ſpecies generibus, ſubiectas eſſe. Quare aduerbia quoque, ac cæteræ partes orationis, quanquam eas declinationum expertes dicamus, tamẽ fortius à fortiter, fortiſſime à fortius declinatur. Itaque uerba quum eo ſenſu nunc accipi uelim, quo,

Nec uerbum uerbo curabis reddere,

uerborum omnium genera, formæ, uoces, deriuatio-

nes, diuiſioneſque ubi aliquid ab altero naſcatur ἀναλόγως, rectiſſime teneri debet. Hanc enim loquendi magiſtram, ac ducem ſequemur. Hæc dubijs uocibus moderatur aut ueteribus, aut ſiqua noſtro alijſue ſæculis naſcantur. Nam uerba ac nomina ſiquando fingere noua ſit neceſſe, aut latinitate quæ ſunt barbara donare, ex aliorum ſola analogia, & comparatione latinæ uocis figurã accipient, & aliquam in declinandi ueterem conſuetudinem, ac doctrinam, ueluti aliquam in Romanam tribum, aſcribentur. Nec enim peregrinari in Latio, ac Romæ ſemper debent, ut illa græcorum Alectò, Sapphò, Didò, Calipsò. Hæc enim uel auſi non ſunt ita declinare, ut Iuno, Carthago, uirgo, uel qui auſi ſunt, ij parum fortunati aliorum duces fuerunt. De ueteribus etiam Latinis uerbis, non dubium eſt quarto caſu duos & ambos dici debere, ea ratione, qua Diuos etiam, ſonoſque. at acceptum conſuetudine eſt multorum ueterum, ut contra analogiam Græco more duo & ambo diceretur eodem caſu. Probat hoc Soſipater exemplis antiquorum, ut Terentij in Andria;

Hem Charine ambo oportune uos uolo.

& Virgilij;

Verum, ubi ductores acie reuocaberis ambo.

Eiuſdem alibi;

Nam ſæpe ſenex ſpe carminis ambo Luſerat.

Sed hac de re tertio libro nobis dicendum erit. Theo-

rematis, epigrammatis, ænigmatis & huiuſmodi alia à tertia declinatione in ſecundam; quod uox duriuſcula eſt uiſa, epigrammatibus, pronunciare. Similis ratio coegit, ab eo, quod eſt, Arabs, & Elephas, & Delphin, tertio caſu & ſexto, Arabis, Elephantis, & Delphinis dicere. Fuere tamen, qui olim Arabus, Elephantus, Delphinusque dixerunt. Cuiâs, & noſtrâs, & ueſtrâs, circumflexa poſtrema ſyllaba dicuntur, quod olim cuiâtis erant, noſtrâtis, & ueſtrâtis. Eadem ſunt ratione damnâs in iure ciuili, & Ferentinâs, & Rauennâs, & Arpinâs, & ciuitatum homines huiuſmodi plurimarum. Sed his de rebus eo, quem iam dixi, libro ut ſcriberem, magis idoneo loco mihi putaui eſſe reſeruandum. Nunc dicam ea, quorum gratia hæc tam multa uolui ex ueterum libris doctiſsimorum hominum repetere. Debent enim obſeruata eſſe, & propoſita quædam nobis pauciſsima, quorum exemplo in cæterorum omnium, quæ infinita ſunt, declinatione utamur. Ac prima quidem ſunt ea, quæ ad nominum declinationes docendas olim notata, ſuis in ſcriptis literati homines dederunt. Hæc antiquiſsimi grammaticorum Ordines dixerunt, ut ſit primus nominum illorum, quæ ita declinantur, ut Pirata & Muſa; alter, ut uentus, bellum; tertius, ut pauo, mater; quartus, ut gelu, uiſus; quintus, ut meridies, & luxuries, & cætera ſimilia his infinita. Nobis uero placuit à communioribus, & noſtri temporis in con

ſuetudinem receptis non diſcedere, ut more omnium declinationes has potius nominarem. Verba quoque declinãdi ratio quatuor in partes diſtributa eſt. Alia enim ſic declinantur, quemadmodũ paro, alia ut moneo, alia ut ſcribo, alia ut ſeruio. Quatuor ſunt hæ coniugationes, inclinato à Græcis uerbo, qui συζυγίας *dixerunt. Soſipater, & uetuſtiores cum tertia quartam iunxere, ut non plures tribus coniugationes eſſent. Neque illi tamen reprehendendi, qui breuitatem ſequuti ſunt, & laudandi, qui eas diſtinctas eſſe maluerunt. Ad quadripartitum hoc exemplum uerba ferè omnia declinantur. Pronominum uerò, ac participiorum declinatio ſimilis eſt nominum adiectiuorum. Laudaturus enim, & laudatus, & meus, & tuus, & ſuus, & noſter, cæteraque omnia ſic declinantur, ut magnus. Laudans uero, & monens, & legens, & ſeruiens, & noſtrâs, & ueſtrâs, & huiuſmodi cætera, ut fortis, demens, rapax, felix. Hi ueluti fontes quidam ſunt primi declinationum omnium, qui mihi breuiter attingendi fuerunt. Res enim quum eiuſmodi ſit, quæ non demonſtrari tota queat, ſed ex paucis, & ex generũ exemplis oſtendi, qualeis parteis habere poßit eas, quæ reliquæ ſunt infinitæ, ſuperſedendum cæteris putaui, quæ diſcentium ingenia rectè animata, magis quam doctoris induſtriam, requirunt. Sed mihi tranſeundum eſt iam, ut paucis quæ de Orthographia, tertia Dictionis parte, propoſui, exoluam. Huius illud munus*

nus primum ſit, ut, quæ ſunt ambigua diſtinguat, quo de genere ſunt quæ diuerſos una uoce caſus, habent, ut Rôma, ſi nominatiui eſt, accentu circumflexo prior ſyllaba; ſin ablatiui, acuto diſtinguatur. Similia quædam ſupra iam collegi, quum accentuum leges traderem, ut liquido, ſi nomen ſit, tertiam à poſtrema ſyllabam, acuti; ſin aduerbium, eius ipſam poſtremam grauis nota ſignemus. Vulgata ſunt etiam, nec à ueteribus prætermiſſa, palus, acuta priore, aliud oſtendere, quam circumflexa. Sunt his minutioria, uerbum expecto, utrum à pectendo, an à ſpectando fiat, quinta ſemiuocali addita, uel detracta ſignificandum eſſe, quæ ſecundo eſt affixa per naturam. Illa etiam dicere non ſanè uelim, in Quicquid, ſecundam eſſe conſonantem, in priore ſyllaba, non ſeptimam de mutis oportere, ne duæ eſſe interrogationes putētur. Illud uero Quùm, aliam habere conſonantem primam ſi tempus notat, aliam ſi eſſe præpoſitionem uolumus. Quando enim antiqui, aduerbium temporis muta ſeptima, & quarta uocali ſcribebant, credibilius eſt uiſum doctis, eandem in principio manſiſſe literam, cui tamē coniunctio tanta fuit cum ſecunda ex cōſonantibus, ut, quemadmodum in literis dictum eſt, eodem in uerbo modo hanc, ut Quem, & Quibus, modo illam ſcriberent, ut Cui, & Cuius, quæ erant olim Quoi, & Quoius. Eadem ratio in Sequor, & Sequimur, unde Sequutus, & Sequuti, malunt quidam eſſe quam ſe-

cunda muta Secutus, & Secuti. Veniam paulo poſt ad ſingula, ut, Maeciorum nomen ſecunda ſcribi debere conſonante, in ſyllaba, quæ duas poſtremas antecedit, Malliorum, & Malleolorum, geminata prima ſemiuocali, Mærendi uerbum, unde mæſtus, & Mæniorum, & Mæcenatium diphthongo ex duabus primis uocalibus eſſe ſcribenda, tametſi longum eſt, non prætermittam, & in pauca multa conferam. Nunc ea mihi ſunt colligenda potius, quæ pertinere uidentur ad multa. Ac primum non mirandum arbitror, quod in uerbo abſtinendi, obtinendi, & ſimilibus ſexta ex mutis audiatur, quanquam poſtulet ratio, ut primam eo loco ſcribamus. Deinde præpoſitiones curam ancipitem cogitandi grammaticis attulerunt, utrum antecedens præpoſitionis litera, in ſequentem uerbi mutetur, ut aſſerere an adſerere, afferre an adferre ſcribendum putent: qua de re quod mihi uenit in mentem, ita exponam, ut aliorum ſententias, uel qui adhuc ſcripſerunt, uel qui melius hæc illuſtrare uolent, neque impedire cupiam, neque reprehendere. Etenim res nulla eſt tota in ſcientia literarum, quæ tam ſæpe cum temporibus mutata ſit, uel ita facilè conſuetudini obtemperarit. Antiquis mehercule in operibus uel urbis Romæ, uel Italiæ, idem uerbum aliter alia ætate ſcriptum uidemus. Quid igitur aut ego te reprehendam, qui aliquo in tempore uſitata imitaris, aut tu me refellas, qui, mea ſequens, tibi repugnare nolim? Quamobrem

obrem eſto, ut uolet quiſque, præpoſitionum literas, quæ uerbis iunguntur, aliquando non mutari, aut plurimum integras eſſe oportere: mihi tamen placet, linguæ, aurium, & ſuauitatis gratia, conſuetudine etiam ſecunda, afficio magis quam adficio, ſurripio magis quam ſubripio, aggredior quam adgredior ſcribendum eſſe. Itaque percurram, ſiqua etiã huic rationi ſunt contraria. Conſonans præpoſitionis Ab nullam aliam in conſonantem uerti poteſt. Non enim, ut aſſum Ligario, & Miloni dicimus, ita aſſum à negotijs, uel aſſum à re familiari, aſſum ab urbe, ſed manente eadem litera abſum ab urbe, abſum à negotijs. Immo & præpoſitionis Ad, contra quam dictum eſt, in ſecundam, uel tertiam ſemiuocalem, ſi mutare uolumus, certè non cogimur, ut admonere, & adniti, quamuis annuere, & annumerare, & ſimilia dicuntur. Abnuere autem neceſſario dicimus, quia uerbi contrarij diſcrimen faciendũ erat. Aufugere, & auferre primam non ſeruarunt conſonantem. Quanquam uidetur M. Tullius Au præpoſitionem exiſtimare. Ita enim ſcribit: Quid ſi etiam abfugit turpe uiſum eſt? & abfert noluerunt, aufer maluerunt? quæ præpoſitio, præter hæc duo uerba, nullo alio in uerbo reperitur. Hæc eadem conſonans uertitur in ſequentem, in uerbo Offerendi. De præpoſitione tamen Ad perſequar, ſiquid aliud uidebitur. Eius conſonans remanet, quum ea eſt prima ſequentis etiam uerbi, ut addere, adducere;

re ; item ſequente uocali, ut adorare, adumbrare ; ſimiliter, ſi uocalis in conſonantem ſit mutata, ut adiuuare, aduolare, aduenire, adijcere. Mutatur in ſecundam ex mutis uerbi, quod ſequitur, ut accidit, accurrit, accumbit. Tranſit in mutam quintam ſequentem, ut aggere, aggrauare ; in primam ſemiuocalem, ut allabi, allidere, allaborare ; aliquando in tertiam, ut annuendi, annitendique, modo attuli exemplum: in ſemiuocalem quintam, ut aſſurgo, aſſimilis ; in poſtremam conſonantem, ut atterere, attendere, attollere. Eadem, ſi mutarum octaua ſequatur, in ſecundã uertitur conſonantem, ut acquiro, acquieſco. Sola enim hæc de mutis duplicari nequit. Denique, præter mutarum ſeptimam, & Aeolicum digamma poteſt in conſonantes omnes mutari. Præpoſitionis Ab conſonans litera, uel manet ipſa, ut abſumo, abſoluo, abſimilis, abdo, abduco, abluo, abditus, abrado, abnego, abnuo, uel præpoſitio mutatur in ſociam Abs, ut abſcindo, abſcondo, abſtineo. Ab denique literis iungitur huiuſmodi uerborum, abdidi, abfui, abiuraui, abnui, ablegaui, abrogaui. Non mirandum igitur, immunis, & immanis, & immitis, & ſimilia his quum dicuntur, ex tertia ſemiuocali fieri ſecundam. Quæ ſupra enim expoſui, & conuerſio literarum in eas, quæ ſequuntur, ſatis cognoſci ex Plauti loco poſſunt, ubi ſeruo, ab adoleſcente inclamato, quum diceret Aſſum, adoleſcens ex uerbo illudens, EGO ELISSVM VO-

IO, reſpondit. Non fuiſſet hic iocandi locus, niſi pro tertia conſonante, quinta ſemiuocalis pronunciata eſſet. Nam, ſi præpoſitionum conſonantes con uertendæ in uerborum ſequentes nunquam eſſent, quis pro corruo, conruo, pro συῤῥέω & συῤῥάπτω, συνρέω, συνράπτωque, & mille id genus, ferre poſſet? Quod autem ſupra dixi, rationem recte ſcribendi conſuetudine ſæpius mutatam, intelligi uolo tamen, ius nullum eſſe conſuetudini, quibus in uerbis ratio etymologiæ aperta uideatur. Nam uel ſcenam, uel obſcenum, uel frena ſcribi ſine diphthongo debere, uel Porcium ſecunda conſonante, uel Plautium mu ta poſtrema, uel nefas quarta, uel Flaminium una ſe miuocali ſecunda, uel bellum geminata earundem prima, uel Cæcilium, Cæcinam, Cælibem, Cæliam, ærumnam, cæruleum primæ ac ſecundæ uocalis diphthongo, non doctorum præceptis, uel monumẽtorum auctoritate, ſed ipſa uerborum natura, admo nemur. Itaque illud eſſe præcipuum in Orthographia debet, ut, uerborum fontibus inſpectis, eorum, quæ alijs à uerbis naſcuntur, quas literas poſtulent, aut reſpuant, recte cognoſcere poßimus. Siquid igitur uel præceptis, uel auctoritati dandum erit, id omne ſimplicibus tantum in uerbis, quorum origo aut nul la eſt, aut incerta, ualebit. Quis enim Bæbios, Fæſulas, Cæſtum, Næuios, Læcam, Lælios, Lænam, Lætorios, Læuinos, Læuam, Pæduceum, Pænam, Pænitet, Sæculum, Scæuolam, tædet, Cæſetios, diphthongo uo

calium

calium quæ primæ ſunt; ſecundum uerò, felix, fenus, feminam ſingulis tantùm ſcribenda eſſe uocalibus per ſe diuinare ſine antiquorum auctoritate poſſit? Non ſum neſcius tamen, quædam naſci longa à breuibus, & habentia diphthongos ab ijs, quæ illarum ſunt expertia, ut Sæculum Varro ſcribit eſſe à ſene, uel ſequendo. Sed pauca huiuſmodi ſunt, nec alia ratio Orthographiæ poteſt eſſe certior, quam ut primos uerborum ortus, unde nata ſint, ſcrutemur. Scrupuloſa nimis cuiquam poterit uideri circa uerborum diuiſiones Quintiliani præceptio. Is enim obſeruare nos iubet, utrum conſonans litera quæpiam uerbi eiuſdem, quod ex duobus, pluribusue compoſitum ſit, ad priores, an ad conſequentes pertinere ſyllabas debeat. Quando enim Aruſpex poſtremam ſyllabam à uerbo Spectandi natam habet, ad illam quinta ſemiuocalis iungi debet. Abſtemius uerò, quia ex abſtinentia temeti compoſita uox eſt, eandem ſemiuocalem primæ eſſe ſyllabæ putabimus. Siquis autem inaniter hoc præcipi exiſtimet, is alia huiuſmodi uerba cogitet, ubi manifeſtius erratur, ac turpius. Vtrumuis enim quum dicimus, & quamuis, & quoſuis homines, & quaſuis tabulas, age ſecundam uel quintã ſemiuocalem pronunciando, refer ad ſyllabam poſtremam, quales eſſe riſus poterunt? Hoc tametſi ad legendi potius, quam ad ſcribendi rationem pertinet, huius eſſe loci putauerunt, quod ſcribendo etiam hæ literæ ſyllabis, ad quas referun-

feruntur, eſſe uiciniores debent, à contrarijs autem longiuſculè remoueri. Neſcio, an putem nunc ad ſingula eſſe ueniendum. Video enim diſcordes inter ſe literatorum hominum ſententias. Video eſſe multa, quorum nulla ratio afferri poteſt, cur hoc, aut illo modo ſcribantur. Itaque paucis de uerbis dicam ea, quæ minus inconſtanter ſunt ab alijs tractata. Deliciarum nomen cognatum eſſe delicatis, nemo ignorat: unde ſequitur, conſonante ſecunda, non mutarum poſtrema, ſcribendum eſſe. Adſciſco, præpoſitione integra ſcribi, & corrupta poteſt, quæ corrumpi ſequente eadem litera non potuit in adduco, ubi præpoſitionis conſonans manet neceſſario. Seruandum aiunt idem in exſurgo, exſupero, exſulo, exſpecto, exſoluo, exſilium, exſcribo, adſcendo, adſpiro: unde, ſi aurium gratia placeat unam de conſonantibus auferre, ſciamus facere nos, quemadmodum poſtulat ratio lenitatis. Exantlare, mutam liquidæ præpoſitam habet poſtremam. Auctoritas, & auctor, ſecundam in prima ſyllaba conſonantem. Oſtium, & Etruſcus, & Carus, & Caritas, & hinc nata, ſiue ad pretium referãtur, ſiue ad affectionem animi, his nota aſpirandi nunquam erit. Fœcem, & cœlum, & cœpi, quarta uocali eſt ſecunda litera: otium, & negotium, & negotiari, mutarum ultima poſt quartam uocalem placuit antiquitati ſcribere. Concio uero, & conuicium, quia hoc à uocibus, illud à ciendo fiat, dubium non erit, quin ſecunda conſonante

ſcribi

ſcribi debeant. Aduerbium Immò, geminata ſemiuocali ſecunda inuenio ſcriptum à doctis: nummum quoque ſimiliter ſcribendum eſſe, cognitum habemus ex Trinummo, Plauti fabula. Multam uero ſine conſonante ſecunda ſcriptã uideo conſenſu multorum. Cunctari, primam ſyllabam, ultima uocali, non quarta, ſcribi aiunt oportere, nec eſſe id à Conto, ſed à Cunctus. Inchoare à Chaos nomine dictum uolunt, quare prima in ſyllaba, non in media, aſpirationem eſſe debere. Solicitum, & ſolenne, ſimplici prima ſemiuocali, ſecundum tamen, duplici ſemiuocalium tertia ſcribimus: unguo, tinguo, linguo, & ſimilia quædam poſtrema uocali poſtremæ ſyllabæ antepoſita, ut à tinguo duci poßit extinguo. Cætera, aut ratione, aut conſuetudine, aut iudicio cuiusque gubernari uolo. Lapides etiam, & inſcriptiones ueterum, eodem iudicio ac ratione adhibita ſi legantur, ſentio ijs multùm ad recte ſcribendi ſcientiam nos adiuuari poſſe. Sin huiuſmodi ex monumentis ita nos inſtrui ad Orthographiam credimus, ut, neglecta uerborum natura, doctorum hominum recteque ſcribentium uſu, aurium iudicio, linguæ, pronunciationisque ſuauitate, nihil præterea ſit nobis requirendum, incurramus neceſſe eſt in multa difficilia, quæ nos ipſi, in ſermonis conſuetudinem induci minime debere, confitebimur. Hoc dicerem, ſi, quas iam dixi inſcriptiones, inter ſe nihil omnino unquã differrẽt. quid quod alijs in marmoribus, idem

uerbum

uerbum aliter ſcriptum uidemus? Quid, quod noſtri homines aliter alia ætate quadam ſcripſerunt? Quid, ſi monumentorum non eadem eſſe debeat omnium auctoritas? Eademne fides erit publicis operibus, ac priuatis? Quot autem uel Romæ ſunt, uel ubique priuatorum hominum ſepulchra, quæ nos pudeat imitari? Quanta uero in ijs diuerſitas eſt ſcribendi?

Pulcherrimũ nuper Aldus Manutius iunior Pauli F. de Orthographia librum compoſuit. Romæ, Italiæ, & Europæ marmora conquiſiuit. Pugnantia quum uideret multa, illud arbitror cum riſu doctiſſimum adoleſcentem notauiſſe, quod idem nomen ſex modis olim in ijs eſſe ſcriptum cognouit, CONIVX, COIVX, CONIVNX, CONIVNXS, COIVNX, COIVS. Non poterat in duarum ſyllabarum nomine uarietas eſſe maior, & neſcio, an ex tam multiplici ſcriptura plus una uera eſſe poſſit. Esto autem ex his probentur duæ: tres etiam concedantur: immo (quod fieri non poteſt) ſit ueritas in quatuor, quid reliquis faciendum erit, ſi nobis una tantum, & conſtantiſſima ſcribendi ratio quæritur? Quod igitur ad Inſcriptiones antiquorum attinet, primum illas equidem probo uehementer, ſi nonnullo adhibito iudicio legantur, itáque lectæ plurimum huic labori meo profuerunt. Deinde antiquiſſimis, & naturæ, conſuetudini, ſuauitati, maxime conſentaneis, maiorem auctoritatem concedi uelim. Tum in ijs, quæ nata ſunt ex alijs, placet mihi,

non

non tam ea, quæ ſunt in monumentis, quam primigenia, unde profecta hæc ſunt, conſuli oportere. Item in uerbis coniunctis non ſemper, nec prorſus neceſſariò, cenſeo faciendum eſſe, ut poſtremæ antecedentis, & primæ inſequentis uerbi omnes literæ ſeruentur. Laudo enim illius ingenium, qui mihi aperiat, exſpectandi uerbum quod paulo ante iam dixi, & exſcribendi, & exſtandi, & exſtruendi, præpoſitione Ex, & quinta ſemiuocali primis in ſyllabis eſſe conflata. Prodeſt enim hoc ad etymologiæ quoque rationem. Quod autem ad recte ſcribendum attinet, neque eos reprehendo, qui unis uocalibus quaternas, aut etiã quinas iungere conſonantes, ob difficultatem nolunt, neque uel Terentij Scauri, uel quorumuis auctoritate, ut contra fiat, audeo præcipere: & quintam ſemiuocalem in his uel ſcribi, quia ſic poſtulat natura, uel diſsimulari, quia uitanda eſt aſperitas, libentiſsime patior. In illis uero minus eſt aſperitatis ita, ſi ternis conſonantibus placeat ſcribere, exſaturo, exſilia, exſulo, exſupero, exſurgo, quemadmodum, Pontifices quoque maxſumi uti dicerentur, ex nimiùm antiqua ſcribendi conſuetudine, quidam renouare conati ſunt. Ad Inſcriptiones autem ut reuertar, quibus maximè Orthographiæ ratio adiuuatur, eas è nobiliſsimis quibusque operibus imitari nos cenſeo debere. Poſtremò, totum ad hunc locum ſuadeo uehementer illud M. Tullij transferre: ut hic etiã ſuauitatis gratia peccare interdum liceat:

ſcia-

ſciamusque ſæpius, aliud uſum, aliud ſcientiam poſtulare, ut ex illo multa lenitati concedamus, hanc uerò nobis reſeruemus: & quoniam in marmor, & in æs quæ ſunt inciſa, non tantùm à ſuis quæque ætatibus, uerùm ex remotiſſima etiam antiquitate, uerba, aut uerborum uoces, literaſque, ornatus loco mutuantur: nos illud quoque iudiciũ ſequamur, ut, non quæ marmoribus antiquis, uel tabulis æneis, nummiſue ex argento, uel auro, eadem conſuetudini apta eſſe omnia credamus. Multis enim poſt occupatam remp. annis ut plurima in ſermone Latino duriſsima ne dicantur, ollos, & ſtlites, & oſſua in monumentis quibuſdam inuenio: ut mirum non ſit, etiam ſolo ex amore uetuſtatis, in diphthongis, aſpiratione, ac literis penè omnibus, mutationes, additiones, uel detractiones ſiquæ factæ eſſe uideantur. Nuper Salerni, quod fortaſſe aliquis non credat, ex faſtis Romanorũ fractas marmorũ tabellas quaſdã uidimus, quales Romæ in Foro, Paulo III. Pont. Max. repertæ ſunt; (utinam ex ijs plurimum legere potuiſſemus) in quibus erat ſcriptũ, Q. MARCIVS. L. F. L. N. PHILIPPHVS. II. poſtremæ ſyllabæ Philippi nominis aſpiratione prępoſita. Aliquid hic habeo, quod mirari; nihil, quod imitari poſſim.

Q. MARII CORRADI
DE LINGVA LATINA
AD MARCELLVM CORRADVM FRATREM
Liber III.

QVAE ſit accentuum ratio, quæ uerba à quibus nata ſint, quibusue ſimiles declinationum formas habeant, & hinc ducta ratione, quibus ea ſcribi literis oporteat, ſine magnis auctoribus neſcio an tractare uoluiſſē. Hæc enim quatuor proximo libro ſum complexus, è quibus, alij antiquorum obſcuriſſimam eſſe multis in uerbis analogiam cognouere, alij propter inæquabiles rōnes declinandi analogiā omnino ſuſtulerūt. Quapropter hactenus feci ut non à M. Varrone tantum plurima transferrem, ſed à Cicerone etiam ſæpius nonnulla acciperem, & à Verrio Flacco & alijs quibus potui inueſtigarem, ut hominum doctiſſimorum uel auctoritate meam ſententiam tuerer, uel communicatione erroris à ſe ueritate nimia reprehenſionum alios retardarem. Quid autem ipſa de orthographia dicam, recte ſcri-

bendi magiſtra? Eius enim exempla in marmoribus etiam antiquis non ſolum diuerſarum, ſed eiuſdem ætatis, inter ſe pugnantia fuere. Itaque ſpero nos mediam, quandā ſequutos eſſe uiam, ut ex natura uerborum, uſu recte ſcribentium, ſuauitate pronunciandi, auctoritate doctorum, adhibita ratione ac iudicio, rei inconſtantiam temperaſſe uideamur. Nunc uero, antequā ad ea uentum ſit, quæ propria ſunt huius libri, quum de uſu & cauſa latinitatis ex animi mei ſententia diſputauerim ſupra, quæ ego rectiſſima eſſe crederē, placet hoc loco, doctiſſimorum hominum iiſdem de rebus, & lingua orbis terrarum ſententias explicare. Intelligi enim uolo de quamplurimorum iudicio doctiſſimorum hominum, quid me, quid mortales omnes, aut iſtos potius, qui latinitatem oppugnant, ſentire oporteat. Quid porrò iudicare putamus eos, qui ſemper his in ſtudiis uerſentur, nunquam à latinis literis diſcedant? Quantus uerò latinè loquendi ſplendor in Sadoleto ſeniore eni tuit? Vtinā hic à Paulo III. Pont. Max. ad ſummū gradum honoris cooptatus non fuiſſet. Conſtituerat enim id, quod M. Tullio ſimul cum uita ereptum fuit, omnem philoſophiam latinis literis illuſtrare, quod ſtudiis Europæ, & exiſtimationi Italiæ multo pulcherrimum, & illius, latinoque nomini uniuerſo illuſtrius accidiſſet. Vides tamen, ut ſumma uir ſanctitate, & ſingulari modeſtia auderet ea de ſe polliceri ex fiducia latinæ orationis, quæ tot ſæculis erāt

uno tantum à Cicerone cogitata, & optandum eſt præſtantibus ſcientia uiris aliquando in mentem uenire. Huius collega Bembus fuit paribus ſtudijs & eloquentia, niſi uoluntas quædam iuuentutis, eum ſequuta eſſet ad ſenectutē, ut multa aliter, quam latine, ſcriberet. Eodem ex Collegio nobiliſſimi uiri Caſparis Contareni, magna abditiſſimarum rerum & elegantiſſima ſtudia fuerũt. Huius de republica Venetorum, & prima de philoſophia ſeptem libri declarant ei conſilium & facultatem non defuiſſe eam, quæ Sadoleto, & Ciceroni fuit. Vixit hic tamē in ſuæ reip. ſummis occupationibus: deinde, ingraueſcente iam ætate Cardinalis factus, ex legatione Germanica, alteram coactus eſt legationem Flaminiam obire, in qua eſt mortuus, ut nunquam ei ſuas licuerit pulcherrimas cògitationes explicare. Nondum ab illius ordinis poſſum clariſſimis uiris diſcedere. Quis enim Gregorij Corteſij nomen, Reginaldi Poli, Benedicti Accolti, Adriani Caſtilleuſis, Hieronymi Seripandi, in ſermone de literis præterire ſine iniuria literarum poßit? Certat in his perfecta doctrinarum cognitio, cum antiquitatis, literarum omnium, & orationis faciendæ ſcientia. Eum uero, qui minimum ſcripſit, Corteſium, non uereor equidem uiris illis Romanorũ doctißimis conferre. Duos addam Collegij eiuſdem homines, Hieronymũ Aleandrum qui iampridem eſt mortuus, & Gulielmum Sirlettum cuius ego Romæ doctißimis olim ſermoni-

bus

bus & conſuetudine ſanctiſsima fruebar. Nunc eũ, ab honoris ampliſsimi gradu, omnes boni expectant ad maiora. Verumtamen in doctrinis, & linguarum ſcientia his duobus ne cogitando quidem fingi poteſt aliquid excellentius. Conueniant licet omnes, qui ſtudio latinitatis aiunt impediri nos à ſumma illa, & perfecta antiquorum hominum ſcientia: horum doctrinæ omnes, cũ literis omnibus coniunctæ declarant, magno errore illos teneri. Oſtendant mihi enim, quid his latine literæ, quid Græcæ obeſſe potuerunt, quid lingua Iudæorum, uel Chaldæorum, uel Arabum, adeptiones omnium ſcientiarum aut his ipſis aut cæteris remoratæ ſunt? Contra uerò atque opinantur, non illa modo barbaries, quam ſolã, & miſeram latinitati, Dijs atque hominibus inuitis, opponunt, ad eas nihil afferre poteſt conſequendas, ſed (quod miremur licet) nemo unquam apud nos præſtitit ullo in genere doctrinæ, qui non idem ſermonis Græci, & Latini exactiſsimam ſit ſcientiam conſequutus. Simul omnes recordare, ſingulos enumera qui poſt Romam conditam ad noſtram uſque memoriam fuerunt. Hoc ergo, quando uerum eſt, ſiue cauſas effectrices atque apertas habeat, ſiue arcana ui numineque diuino fieri dicas, illud non dubium eſt, ſcientiarum cognitiones etiam, eos tollere de mundo qui Latinam linguam de ſtudijs, & Græcam tollere conantur. Eam tamen ex illorum, quos dixi, manibus auferre non poterunt, aut aliorum

præterea innumerabilium, ac doctiſſimorum hominum. Habetur hoc in numero Antonius Auguſtinus qui prudentiam iuris hoc ſtudio & literis omnibus ornabat olim Romæ Duodecemuir litibus iudicandis, nunc Ilerdæ Pontificatum gerit. Ad maximam philoſophiæ & rerum diuinarum ſcientiam, latinitatis, & elegantioris diſciplinæ ſplendorem adiunxit Carolus Bonius, quem Philippus Rex nuper ob uirtutem & ſtudium religionis Vritanorum Pontificatu & Brundiſinorum affecit. Ipſa per ſe loquitur, nec eget prædicatione mea ſingularis elegantia ſcribendi, ſingularisque doctrina, uel Romuli Amaſei, uel Fräciſci Robortelli, uel Pauli Manutij, uel Sebaſtiani Corradi, uel M. Antonij Flaminij, uel Iulij Pogiani: item Lazari etiam Bonàmici, Caroli Sigonij, Petri Victorij, Achillis Statij, Michaelis Bruti, Petri Perpiniani, hominum, quos in hac laude non dubites ipſa cum Romana antiquitate conferre. Ex his quos dixi magna te mi frater ante hoc biennium Romæ allexit Perpiniani uirtus, & acumen, ſuauitasque latinè loquendi, diſputandi, ſentiendi. Nunc homo Hiſpanus, ad humanitatem, ad religionem, ad hæc ſtudia natus, uehementer diligit utrunque noſtrũ. Miſit ad nos Luſitania Achillem Statium: ſed eum pulcherrima ſui ſtudij monumenta poſteritati commendabunt. Mittit Gallia quotidie plurimos, nec uolo contemnat quiſquã Dionyſij Lambini, M. Antonij Mureti, Petri Rami, Perionij,

Cormœriaceni ingenium, qui ſeipſos iam apud omnes pulcherrimè ſcriptorum copia illuſtrauerunt. Perionio quidem certè neſcio an ulla ætas habuerit in oratione facienda concinniorem. Itaque nobis, & gloriæ, immortalitatique ſuæ, multam ac pulcherrimam Tranſalpini homines ad hanc rem, ampliationemque latinitatis operam nauare ſolent. Sed ex noſtris cognoui plurimos, uel quos iam dixi, uel quos infinitum eſſet nominatim ponere. Quis enim ſe uel Antonio Minturno, uel Iano Cæſario, uel Conſtantio Sebaſtiano, uel Braccio Martello, uel Theophilo Zymaræ, uel Fumano, Lollio, Abſtemio, Galleſinio, æquales promittat omnes eſſe dicturum? Octauij autem Pantagathi grauiores illæ Muſæ, & arcanæ, domi tantum, & intra domeſticos parietes ſemper, cũ doctiſſimis loquuntur. Hic nobis uir, ut Gabrieles etiam Trypho ueterem Socratis illum renouat morem, ut alijs communicare malit, quæ ſcribant. Infinitum prætereo numerum, nec de omnibus dici poteſt. De poetis autem reſeruaui mihi, ut poſtremo libro dicerem. Nunc uolui barbariæ patronos intelligere, turpiſſimum eſſe illis, in tanto lumine ſuas tenebras, carbonesque extinctos nominare. Sed uenio, ut iam de nomine, prima orationis parte, dicere aggrediar. Ac primùm de litera, ſyllaba, & ijs, quæ ſyllabam attingunt, arbitror mihi adhuc dictum ſatis. Dictio nunc ſequitur, ideſt minima ut græci dixerunt, indiuiſibilisque pars componendæ orationis,

 ut ma-

ut mare, planta, uirtus. Nec ſolum nomina, ſed partes omnes complectitur, ut Scribo, Legens, Qualis, Extra, Clementer, Heu, Atque. His enim oratio omnis conficitur, quæ eſt dictionibus conſtans, abſoluta ſententia. Huius porrò ſunt partes quæ ſequuntur, quibus omnibus etymologia, & analogia moderatur. Natura enim (Varro ait) omnis tripartita oratio eſt, cuius prima pars, quemadmodum ſint uocabula rebus impoſita, oſtendit; ſecunda, quo pacto de ijs declinata in diſcrimina ierunt; tertia, ut inter ſe ratione coniuncta ſententiam afferant. Quam tertio loco poſuit, ea eſt recta uerborum compoſitio, quam σύνταξιν dixerunt. Hæc proprium locum non habet, ut ſuperiores duæ, ſed ubique diffuſa omnem gubernat orationem, & ratione ſingula uerba diſponit, ut latinè, ut propriè, ut eleganter, ut emendatè dicatur. Itaque de literis, de ſyllabis, de ſyllabarum temporibus, toniſque earundem, etymologia etiam, analogia, orthographia, quæ compoſitione priora ſunt, ſatis mihi dixiſſe uideor: accedo nunc ad orationem, cuius (ut omittam quæ inutiliter hoc loco diſputari ſolent) octo ſunt partes, nomen, uerbum, participium, pronomen, præpoſitio, aduerbium, interiectio, coniunctio. In his interiectio à Græcis numerata non fuit, à nobis hinc ratio articulorum detracta. Primum igitur nomen eſt pars orationis, cum caſu, corpus, aut rem, propriè, communiterue ſignificans. Non malam hanc nominis definitionem à

Donato traditam putaui, quam Priſcianus tantum quod non ijſdem uerbis reddidit. Cum caſu uero dictum eſt, quo declinabilem eſſe partem orationis, & caſibus declinabilem eſſe intelligeremus. Quod autem corpus, aut rem ſignificare dixit, propter nomina dixit rerum, quæ ſub aſpectum cadunt, & uideri tangiue poſſunt, ut lignum, domus, templum, ſol, cælum, ſydus, & quarum ſola eſt intelligentia, ut numen, iuſtitia, uirtus. Illa priora Quintilianus uocabula ſcripſit à quibuſdam eſſe nominata, hæc autem poſteriora, appellationes. Duo uerba propriè communiterue, in definitione ſunt poſita, unum cauſa nominum illorum, quæ propria ſunt hominum, Deorũ, aliarumue rerum, ut Cato, Mercurius, Garumna; alterum, quia illa etiam nomina intelligenda erant, quæ ſpeciei cuiusque ſunt, & generum communia ſingulorum, ut homo, Deus, animal, taurus, flumen. Nomen conſequuntur (ut Priſciano placuit) ſpecies, genus, numerus, figura, caſus. Speciem nobis in primitiuam, ac deriuatiuam grammatici diſtributam dederunt. Mihi uero conſtitutum eſt, niſi præter naturam artis diuiſum, aut contra rationem latinitatis aliquid præceptum ſit, his in libris, quam minimè poſſim ab illis diſcedere. Primitiuam igitur ſpeciem dicunt eorum eſſe nominum, quæ primigenia ſint, nulliſque à nominibus alijs naſcantur, ut mons, terra, mare: deriuatiuam eſſe aliorum, quæ ex his primis ortum habent, ut montanus, terrenus, marinus.

nus. Vtriusque ſpeciei nomina tum propria ſunt ut Pompeius & Pompeianus, tum ea quæ ſpeciei cuique dixi communiter conuenire, quæque appellatiua nominantur, ut ſylua, & ſylueſtris. Ac de proprijs nominibus hominum illud ſcire oportet, non eandem ſequutos eſſe rationem Grecos, & Romanos. Illis enim ſingula fuerunt nomina, ut Socrates, Plato, Alexander, noſtris autem uel bina, ut P. Vatinius, uel terna, ut M. Terentius Varro, uel quaterna etiã, ut Q. Cæcilius Metellus Creticus. Publius autem, uel Marcus, uel Quintus, uel cætera, quæ alijs præponuntur, Appius, Aulus, Caius, Cnæus, Decimus, Seruius, Sextus, Spurius, Tiberius, Titus, prænomina ſunt, quibus inter ſe fratres, aut eiuſdem familiæ plures diſcernantur. Hæc uel ſingulis notantur literis, ut A. Poſtumius, uel binis, ut Cn. Pompeius, uel ternis ut Sex. Roſcius. Quod ſecundo ponitur loco, nomen eſt familiæ totius, Vatiniorum, Terentiorum, Cæciliorum, Poſtumiorum. Tertio autem loco ſunt hominum, aut familiarum cognomina. Terentij enim, Varrones cognominati ſunt: & Porcij, Catones: & Iulij, Cæſares: & Sulpitij, Galbæ: & Claudij, uel Pulchri, uel Marcelli. Cornelij uerò, Lentuli, Syllæ, Scipiones, Dolabellæ. Papirios etiam, uel Mugillanos, uel Craſſos, uel Curſores, uel Maſſones, uel Turdos, uel Pætos, uel Carbones, alios alia ætate dictos fuiſſe legimus. Quin etiam cognomen idem diuerſis familijs, aut plurium familiarum hominibus data

eſſe,

eſſe, uel hoc inter alia multa ſit exemplum, quod Papirijs quibuſdam Liciniæ gentis cognomen fuiſſe ex his,quæ diximus apparet,ut Papirij, Craſſi dicerentur. Quartum uerò tenet locum agnomen, cuius non ualde crebra mentio in libris eſt Romanorum. M. enim Tullius, etſi non refugiat interdum agnomen dicere, huius tamen loco ſæpius cognomen uſurpare conſueuit. Nam de amicitia in principio Catonem dixit cognomem iam habere in ſenectute Sapientis. Vſitatius illud eſt in oratione pro Sex. Roſcio; Duo iſti Roſcij, quorum alteri Capitoni cognomen eſt,iſte,qui ad eſt, Magnus uocatur. Nomen etiam pro cognomine ſæpius dictum eſt,ut Sex. Clodius,cui nomen eſt Phormio. Eſt igitur agnomen, ſeu mauis dicere cognomẽ,quod homini ex uirtute, aut euentu aliquo imponitur,ut Creticus, Africanus, Aſiaticus, Diues, Magnus. Mutant aliquando rectũ hũc ordinem auctores, ut Criſpus Salluſtius. Quidam ſolis cognominibus notabantur,ut Cato, Cæſar, Craſſus, Lentulus; quidam nominibus,ut Fabius, Ventidius, Horatius: hinc leges nominatæ ſunt, Iulia, Tullia, Aquilia, Sempronia. Fœminis dari prænomen, cognomenue moris non fuit. Itaque plures in eadem familia, ac domo ſorores, alia Prima,alia Secunda,alia Tertia,uel deinceps ex naſcendi ordine dicebantur. Sunt in his etiam nomina adoptionum, quarum einſmodi ratio fuit, ut P. Clodius exempli gratia à M. Fonteio adoptatus ex Fonteiorum nomine, M. Fonteius

teius Claudianus dici deberet. Nam, qui in aliam adoptabatur familiam, ei nomen ex familia capiundum erat, in quam adoptabatur, ſuæ familiæ nomine ſeruato, ſed huiuſmodi in formam uerſo, ut è Clodio fieret Clodianus, è Tullio Tullianus, Aemilio Aemilianus, quomodo T. Pomponius Atticus ab auunculo adoptatus, ex nomine illius, Q. Cæcilius Pomponianus Atticus nominari cœptus eſt. Proprij nominis, & appellatiui genera multa ſunt, ut quæ iam dixi ad res corporeas, uel incorporeas referri, ut liber, & uirtus. His addunt ὁμώνυμα, quorum ex una uoce plura intelliguntur, ut nepos, canis, turdus, & his contraria; συνώνυμα, quorum nominibus diuerſis res una demonſtratur, ut enſis, gladius, mucro. Quædam generis ut arbor, animal, uirtus. Quædam ſpeciei, ut quercus, homo, prudentia. Alia ſunt uniuerſitatis, ut omnis, cunctus, quilibet, quicunque, uniuerſus. Alia faciunt, ex ijs, quæ cum aliquo conferuntur, ut filius & pater, dux & miles. Alia non omnino quidem, ſed quaſi cum aliquo conferri dixerunt, ut nox & dies, dextra & ſiniſtra, lux & tenebræ. Alia gentis, ut Ligur, Sabinus, Etruſcus. Alia patriæ, ut Romanus, Tyburtinus, Mutinenſis, Salernitanus, Camers. Alia interrogandi, ut quis, quot, qualis, & quantus. Alia infinitatis, quorum ſunt eadem exempla, quæ interrogandi, & ſono uocis graui ab illis diſtinguuntur. His germana ſunt relationis eiuſdem exempli cum

inter-

interrogandi & infinitatis, ut eadem nomina tribus his poſtremis generibus pro exemplis conueniant. Quædam alia multitudinis, ut gens, populus, turba. Quædam diſtributionis, ut alter, uterque, uteruis, utercunque, alteruter, ſinguli, bini, terni, centeni, mil leni. Quædam ficta, ut grus, turtur, grunnitus, balatus. Quædam ordinis, ut primus, tertius, centeſimus, milleſimus. Quædam numeri, ut unus, duo, cen tum, trecenti, mille. Quædam dici uoluerunt abſolu ta, quæ per ſe intelligantur, ut Deus, Mundus, Cœlū. Quædā temporis, ut annus, menſis, dies. Quædā loci, ut propinquus, longinquus, proximus, uicinus. Nunc reliquæ ſunt ſpecies nominum, quæ deriuatiua nomi nantur. Prima eſt eorum, quæ Patronimica dixerunt. Hæc proprie à Græcis patrum nominibus fiunt, per quā raro à Latinis. Poetæ ſolum his (præter comicos tamen) utuntur. Nam, quod à Cicerone æacidarum genus dictum eſt, non patronimicum, ſed familiæ nomen eſſe uoluit, à Romanis nominibus Memmiadem Lucretius, ornandi gratia nominauit, & uirtutem Scipiadæ Horatius, & Scipiadas cladem lybiæ Virgilius, quod heroico in uerſu dici aliter uix poſſet. Ducta inuenimus etiam à nominibus matrum, fratrum, ſororum, auorum, patriæ, Regum. Quatuor hæc literarum terminationes apud nos ha bent, Priamides, Atlantias, Libetris, Nerine. Sed poſtremi exempla non adeo ſunt multa, ut Adraſti ne, Acriſione, Nerine, ab Adraſto, Acriſio, Nereo,

Ex

Ex his quædam perincommodè à forma latinæ declinationis ducuntur, & neceſſe eſt ad Græcam ea rationem potius referre, ſed ego maxime, Latinis poetis uſitata, quòd eius fieri poteſt, ad latinas nominum declinationes accommodabo. In prima igitur à ſingulari genitiuo formatur, diphthongi corripienda ſyllaba, quæ antecedit ultimã, & in locum ultimæ ſuſtituendo DES, ut Anchiſes Anchiſæ Anchiſiades, altera breui ſyllaba ante breuem poſita, ne contra uerſus heroici legem una ſit breuis inter duas longas, ut;

Tros Anchiſiade facilis deſcenſus auerni.

In ſecunda eodem à genitiuo ſingulari, ut Priamus Priami Priamides, Menœtius Mnœtij Menœtiades. Ergo, quæ duo II. habent in genitiuo ſingulari, uocalem ultimam uertunt in A breuem. In tertia à datiuo, ut Neſtori Neſtorides, Antenori Antenorides. Sic Amphitrionides atque huiuſmodi cætera, niſi quod ſyllabam quæ antecedit ultimam, inter duas longas non recipit uerſus, (ut dixi) heroicus, quum ea ſit breuis. Quamobrem coacti ſunt poetæ, Amphitrionides dicere. Ac tanti eſt in eo uerſus breuem inter longas uitare, ut etiam auferant ſyllabã à nominibus quibuſdam, ut Deucalides, pro Deucalionides ponant, & à nomine Latino Scipiades, pro Scipionides. Hæc de maſculinis dicta ſint, à quibus fœminina formantur duabus literis ablatis à fine, quæ antecedunt ultimas, ut Anchiſiades, Anchiſias,

ſias, Priamides Priamis, Menœtiades, Menœtias. In quibuſdam uero nominibus à tertia declinatione, Atlantias, & Phaethontias poetæ dixerunt ut Virgilius

Tum Phaethontiadas muſco circundat.

Etenim ſunt hæc à maſculinis Atlantiades, Phaetontiades. prouidendumque fuit, ne Atlantis, Phaethōtisque, nominatiuus fieret in uocem cadēs primitiui nominis maſculini. quæ ut ambiguitas uitaretur, Aeneis quoque dictū eſt, pro Aeneas, & Pelias pro Pelis. Videndum hic recte à nominibus Tydeus, Prometheus, Peleus, Atreus, Coroneus, multisque id genus hanc terminationem habentibus nominatiui, patronymica fieri duabus in unā ſyllabis κατὰ συναίρεσιν *in genitiuo coeuntibus, Tydides, Prometides, Pelides, Atrides, Coronides, producta ſyllaba, quæ proximam antecedit à poſtrema, ut in Virgilio ſæpe legimus;*

-Tydide, mene Iliacis occumbere campis: &;

Atridas, Priamumque.

A quibuſdam uero eiuſdem formæ nominibus, patronymica per contrarium ſuperiori διαίρεσιν *formantur, ut Achilleides, Teſeides, quæ quum à poſtrema tertiam producant, non eadem ratione ſunt omnino, qua ſuperiora. In illis enim (ut iam dixi) binæ breues in ſingulas coeunt lōgas, ut* τυδεῖ τυδείδης, ἀτρεὶ ἀτρείδης, πηλεῖ πηλείδης, κορονεῖ κορονείδης. *In his uero, ex binis uocalibus prior longa eſt, altera breuis, ut;*

Vexatus

Vexatus toties rauci Theſeide Codri.

Sunt enim hæc ex Ionica ratione declinandi, ut Ἀχιλλῆι ἀχιλληίδης, θησῆι θησηίδης. Cæteris autem ex nominibus penultima ſyllaba (ſic enim Varro loquitur) apud nos, & Græcos ſemper breuis eſt, Priamides, Agamemnonides, Neſtorides, ut;

ζεῦ πάτερ ἡμέτερε κρονίδη.

Et noſter Latinus;

Atque hic Priamiden laniatum corpore toto
Deiphobum uidit.

Alteram ſpeciem fecerunt poſſeſſiuam, ut Regius, Euandrius, Aeneius, Agamemnonius. Horum nec una forma, nec eadem ſignificatio eſt. Sunt enim, ut Italicus, Aſiaticus, Libicus, Parthicus, Ciuicus, idque genus plurima. Sunt, ut argenteus, aureus, lapideus, marmoreus, iligneus, abiegnus, quernus, colurnus, & omnia ſimiliter his cadentia, ad materiamque referuntur, ut lapideus murus, plumbea pila, ſcortea ueſtis. Materiæ uero partem illa notant quandam, herbaceus, hordeaceus, teſtaceus. Tametſi cum prioribus numerantur etiam igneus, uirgineus, arbuteus, ideſt, quod naturam habeat ignis, quod pertineat ad uirginem, ut uirginea manus, uirgineus pudor, & arbutei fœtus apud Virgilium, qui ex arbuto ſunt nati. Sunt quoque pauimentitius, cæmentitius, lateritius, ſtramentitius, cratitius, aſcriptitius, conductitius, fœneratitius, pignoratitius, commentitius, fictitius. Priora quinque à nominibus

profecta, cum cæteris ferè eiuſmodi omnibus, ad materiæ ſimilitudinisque ſignificationem accedunt: reliqua uero à ſupinis uerborum, (ut grammatici nominant) ad paſſionem, ut res conducta, fictaq́; aſcripta, pignori, fœnoriue data intelligatur. Sunt à Græcis Pythagoreus, Epicureus, & ſimilia multa, quæ propter Græcam diphtongum ſecundas ab ultimis producunt ſyllabas. Sunt, ut mandatarius, legatarius, hoſtiarius, lignarius, ſtatuarius, & ſubſtantiua, tabularium, pomarium, roſarium, armamentarium. Sunt ex his innumera, ad miniſteria quædam pertinentia, aquarius, olearius, carbonarius, ueſtiarius, ſolearius, unde fiunt omnia pene opificum nomina. Subſtantiua autem, ut ſacrarium, ærarium, pœnarium, loca ſunt, ubi ſacra, ubi æs, ubi pœnus, ubi denique res ipſæ reponuntur: ſæpius etiã, ubi uel natæ ſunt, uel educatæ, uel ſeruatæ, uel magnam in copiam auctæ, ut pomarium, roſarium, uiuiarium, ſeminarium, plantarium, auiarium. Cibaria autem, donaria, & ſimilia his pauca, pro ipſis rebus, cibiſque, ac donis capere ſolemus. Sunt etiã huius formæ calcaria, & ſulfuraria, unde ad cæterarum officinas rerum nomina ſimilia fingere accommodareque poterimus, ut uitraria, lignaria, ſpecularia, uaſaria. Significationis notæ ſunt illa, à uerbis quibuſdam nata, accuſatorius, petitorius, gladiatorius, declamatorius, & quæ ſunt id genus: rurſum, quæ à nominibus, tributarius, depoſitarius,

munerariusque : unde palam eſt, quæ ſunt à uerbo, quartam habere uocalem in tertijs ab ultima ſyllabis; quæ autem à nomine, primam, ut uas potorium, à poto, eſcarium ab excalentis rebus. Quare etiam auditorium, tectorium, amatoriū, portorium, & his cognata plurima, ab audiendi, tegendi, amandi, portandique uerbis deriuata. Sunt præterea huiuſmodi multa, fictilis, coctilis, teſtilis, altilis, ſutilis, ſculptilis, futilis, apertilis; item fuſilis, penſilis, raſilis, flexilis, exilis. Quæ ex his in participium reſolui paſſiuum queunt, eundem habent cum participio intellectum, ut ferrum tortile, ueſtisque ſutilis, quod hæc ſuta, illud uero tortum ſit: quæ autem nequeunt, illud ſaltem quibunt, ut in præſentis temporis participium reſoluantur, unde à neutris uerbis res uolatilis, ſeßilis, exilisque, ideſt uolantes, ſedentes, exeuntes. Sciſſilis autem, & uerſatilis, & fißilis, & ſolutilis res eſt, quæ ſcindi, uerſari, findi, ſoluique poteſt, eodem penè ſenſu, quo illa eſt forma nominum, amabilis, nauigabilis, permeabilis, penetrabilis, quæ amari debeat, uel nauigari poßit, quanquam ſit penetrabile etiam agendi natura præditum; ut;

Penetrabile frigus adurat.

Sed è ſuperiorum genere, ſunt aquatilis, ſaxatilis, fluuiatilis, umbratilis, uulgata omnibus. Illa uero, ſitibundus, errabundus, moribundus, concionabundus, ludibundus, quæ A. Gellio, Terentio Scauro do

ctisque hominibus olim digna ſunt uiſa, de quibus diſputetur, nunc ſciunt omnes multo plus in ludibundo, ac ridibundo, quam in ludente, & ridente, ut his ludendi, ridendique abundantia quædam notetur. Multa enim ſunt, quale M. Tullij illud eſt exemplum; Auſtro leniſsimo ad Hydruntem ludibundi peruenimus. Tranſeo ad illa, ſeditioſus, ſtudioſus, mulieroſus, libidinoſus, uinoſus, idque genus multa, quæ hominem ſeditionibus, ſtudijs, mulieribus, libidini, aut uino deditum ſignificant. At ingenioſus, animoſus, lacertoſus, aquoſus, uitioſus ſaxoſus, neruoſus, qui ingenio, animo, lacertis, aqua, uitijs, ſaxis, neruisque abundat. A quinta uero declinatione ſunt fructuoſus, quæſtuoſus, uultuoſus, ſaltuoſus, flexuoſus. Sed, quod tortuoſum quoque, & monſtruoſum, & montuoſum dicatur, nec mirandum eſt ab ratione diſceſsiſſe quædam, ut à Virgilio ſcimus ita ſcriptum eſſe,

Et te montoſæ miſere in prælia Nurſæ.

Videndum hic erit, quæ agendi naturam habeant, ut ſtomachoſus, faſtidioſus; quæ patiendi, ut inuidioſus, odioſus; quæ utranque, ut formidoloſus, operoſus, laborioſus, uoluptuoſus, religioſus, & nonnulla ex his etiam, quæ ante recitaui, perſonis attributa ad agendum, rebus uero adiuncta ad patiendum pertinent. Quædam, aliud ad res inanimes relata ſignificant, ut non idem ſit glorioſa res, glorioſa uictoria, quod glorioſus homo, glorioſus miles. Signi-

ficationis apertæ ſunt etiam imperioſus, famoſus, moroſus, curioſus, cerebroſus, pannoſus. Sunt ut egenus, alienus, terrenus, & illa, quæ ſecundam ab ultima ſyllabam corripiunt, oleaginus, faginus, myrtinus, lentiſcinus, adamantinus, craſtinus, hornotinus: contra producunt illa paternus, maternus, fraternus, uernus, æternus, acernus, alternus, infernus, heſternus, ſupernus, hibernus, & à temporis aduerbio heſternus. Sunt ut ciuilis, hoſtilis, iuuenilis, anilis, & diuerſè cadentia, cæleſtis, caſtrenſis, paluſtris, ſolaris, lunaris, ſolſtitialis, equeſter, pedeſter. Addere ſuperioribus licebit Epicureus, Pythagoreus, item Pythagoricus, Platonicus, Ariſtotelicus, adhuc illa edax, bibax, loquax, dicax: item bibones, comedones, labeones, lurcones. Multa etiam eiuſmodi, ut mortalis, triumphalis, capitalis, extemporalis, adipalis, hoſpitalis, & una litera mutata, conſularis, militaris, manipularis, ſingularis, nec pauca illam in uocem cadentia cenſorius, uxorius, prætorius: pauciora ſunt eiuſmodi, ut aquaticus, uenaticus, fanaticus; plura autem, ut illa, æditimus, legitimus, finitimus, & producta ſyllaba quæ antecedit ultimam bimus, trimus, quadrimus. Sunt quoque ſagittarius, fundibularius, baliſtarius, buſtuarius, tumultuarius, ſexagenarius, centenarius, ſaltuarius; & ſylueſtris, paluſtris, terreſtris; item placidus, acidus, horridus, hiſpidus: pauca uero illius formæ ſuperbus, acerbus:

præter

prætar hæc hornus, diurnus, nocturnus, & ueſpertinus, matutinus, & menſtruus, annuus, cernuus: denique fugitiuus, tēpeſtiuus, aſſumptiuus, definitiuus, deliberatiuus, quam formā nominum ad nimis multa grammatici tranſtulerunt. Sunt poſtremo Rheginus, Peruſinus, Venuſinus, Canuſinus, Placentinus: quia tertia uocalis in primitiuorum nominibus, Rhegium, Peruſia, Venuſia, Canuſium, Placentia. A Roma enim, & Mantua, cæteriſque huiuſmodi urbium nominibus, unde ea uocalis abeſt, eſſe debuit Romanus, Mantuanus, Capuanus, Piſanus, Cumanus, Volaterranus. De ueterum uſu tamen hæc petenda ſunt, quorum longa eſt, nec ſatis firma præceptio. A Parma enim fit Parmenſis, ut à Mediolanum Mediolanenſis, & à Bononia, neque ut à Placentia, nec ut à Mantua, ſed Bononienſis, ut à Brixia fit Brixienſis. Nec Vria quidem ut à Placentia, aut Peruſia patrium nomen facit, quamuis tertiam habent uocalem, ſed Vritanus, ut Formis Formianus, aut Ancon Anconitanus, & à Drepano Drepanitanus, Salerno Salernitanus, Neapolis Neapolitanus. Quæ tertiam habent, quam dixi, uocalem generis fœminini, raro nomen faciant, ut à Mantua Mantuanus, neutrius uero, etſi à Tuſculo paucisque huiuſmodi Tuſculanus fiat, & ab Aſculo Aſculanus, plura tamen ſunt, ut à Mediolano Mediolanenſis, & Tarento Tarentinus. Græcæ ſunt rationis Troezenus, Cyzicerus, Damaſcenus. Ra-

uenna autem, & Ferentinum, & Aquinum, & Arpinum, & alia quædam ciues habent ſuos Rauennates, Ferentinates, Aquinates, & Arpinates, & illa, quæ non patriæ ſunt, Primates, Optimates, Cuiates, noſtrates, ueſtrates. Rudiæ uerò, neque ut à Mantua, neque ut à Brixia, neque ut ab Vria, neque ut à Tarento, ſed ſimile, & æquale ſibi patrium nomen faciunt, quod illis eſt commune cum paucis, ut Rudius, quo uſus eſt M. Tullius pro Archia poeta. Sunt illa à Græcis etiam nominibus, Hydruntij, Hiericuntij, Emauntij, Opuntij. Romanenſes autẽ ſunt, & Hiſpanienſes, qui Romæ, aut in Hiſpania uerſantur, ut Romanenſis homo, Hiſpanienſis exercitus: nec raro dicimus etiam, Tarraconenſes literas uel Mediolanenſes, Mediolano allatas, uel Tarracone, ut Hiſpanienſem fugam, Britannienſe naufragium. Nec miremur, à propriorum quoque nominum quibuſdam fieri, ut à Pompeio, & Sylla Pompeianus, Syllanus, à Iugurtha uero, & Meſſalla, Iugurthinus, Meſſallinus. Tertiam comparationis: huius tres quidam ſunt gradus, poſitiuus, ut fortis, diligẽs; comparatiuus, ut fortior, diligentior; ſuperlatiuus, ut fortiſſimus, diligentiſſimus. Formantur autem comparatiua à nominum adiectiuorum, quæ, ut recte Sergius, Donatusque dixerunt, qualitatem ſignificant, uel quantitatem, primo caſu, deſinente in tertiam uocalem, ut doctus docti doctior, fortis forti fortior. Hanc tamen legem non ſequuntur, bonus,

malus,

malus,magnus, paruus, multus, quorum ſunt comparatiua melior,peior,maior,minor,plus. Hoc poſtremum in ſingulari nomen eſt ſubſtantiuum neutrius generis, in plurali trium generum nomen adiectiuum, ut hi & hæ plures & hæc plura,quorum ſuperlatiua fiunt optimus, peßimus, maximus, minimus,plurimus. Sunt autem comparatiua & ſuperlatiua nomina à præpoſitionibus quibuſdam. Intra interior,intimus: Vltra,ulterior,ultimus: Citra,citerior, citimus: Infra, inferior, infimus: Supra,ſuperior, ſupremus: Poſt poſterior poſtremus: Ante,anterior: Prope,propior, proximus: ab aduerbio pridem fortaſſe ut uolunt prior & primus. Adiectiua nomina; quæ literam habent in ſecunda à poſtrema ſyllaba uocalem,raro comparatiua fiunt, aut ſuperlatiua, ut arduus,tenuis, conſpicuus, ſtrenuus, exiguus. Cauendum igitur à comparationibus huiuſmodi, etiam ſi Tenuiora ſæpe,& Tenuiſſima cũ Cicerone dicamus. A nouus comparatiuum non ducimus quanquam ſit ab eo ſuperlatiuum inuſitata apud antiquos uoce, Nouißimus. Ita enim Varro teſtatus eſt; Nouißimum pro extremo,mea memoria, ut Aelius Gallus, ſic ſenes alij, quod nimium nouum uerbum eſſet, uitabant. A quibus autem fiant cõparatiua,ſuperlatiuaque, uel non fiant, ipſa nos conſuetudo ſermonis admonebit. In his aduerbio magis,aut maxime comparationum loco utimur,ut magis arduus,maxime ſtrenuus. Sunt quæ-

dam præterea, à dico, à loquor, à facio, à uolo, maledicus, grandiloquus, magnificus, maleuolus, idque genus alia, quorum comparatiua ſunt maledicentior, grandiloquentior, magnificentior, maleuolentior, à participijs, quæ ſunt inuſitata, maledicens, grandiloquens, magnificens, maleuolens: ſuperlatiua maledicentiſsimus, grandiloquentiſsimus, magnificentiſsimus, maleuolentiſsimus, beneuolentiſsimus: quanquam Terentius Mirificiſsimum protulit in Phormione. Sunt etiam aduerbia comparatiua & ſuperlatiua à neutro genere ſingulari, ut prudentius & prudentiſsime. Comparatiuo damus ablatiuum, ut Cæſar clementior Pompeio, uel nominatiuum adiecto Quam, ut clementior quam Pompeius, aut magis clemens quam Pompeius. Superlatiui autem ſecundæ à poſtremis ſyllabæ, ſunt fere huiuſmodi, à doctus doctiſsimus, à ſaluber ſaluberrimus, à prope proximus, à poſt poſtremus, ab infra infimus, à minor minimus. A ſex nominibus adiectiuis ſuperlatiua, duo LL ſeruant in ſecundis ſyllabis à poſtremis. Eſt enim à facilis facillimus, ab agilis agillimus, à gracilis gracillimus, à docilis docillimus, ab humilis humillimus, à ſimilis ſimillimus. Eadem ratio eſt compoſitorum, ut indocilis, difficilis, diſsimilis, indocillimus, difficillimus, diſsimillimus. Superlatiuo iungimus genitiuum pluralem, ut; Lælius Romanorum omnium ſapientiſsimus: uel ſingularem eorum dumtaxat nominum,

quæ multitudinem ſignificant, ut M. Tullius pro Rabirio. Virum unum totius Græciæ facile doctiſſimũ Platonem. Semper utendum eſt comparatiuo in omni genere ſermonis, ubi comparatio quæcunque inſit, niſi quum ea ſit ad plura generis eiuſdem. Hæc uia breuiſſima eſt, & planiſſima ad ueram comparatiui, & ſuperlatiui differentiam cognoſcendam. Non ignoro, contra hanc multa eſſe à multis diſputata. Mihi uero non puto faciendum, ut pluribus rationes illorum, uel argumenta diſoluam. Immo ne meam quidem, uel doctorum hominum potius, aut antiquitatis diu confirmabo ſententiam. Vnum illud non uerebor dicere, ſi hoc diſcrimen ſuſtuleris comparationum, ut ſine delectu inter plura ſui generis, ſecundo gradu utendum ſit, uidebere ſuperlatiuum non ualde neceſſarium putare, & nouam intolerandamque in latinam linguam confuſionẽ ac tenebras inducere. Nam quid ais? Vtrum omnia ſui generis per comparatiuum dici putas, an quædam? Vtrum poſſe ais, an debere? Si poſſe reſpondes, profectò mihi liberum eſt, uti nec ne iſta libertate uelim: ſin debere, nec omnia debere, ſed quædam, tibi fuerant hæc diſtinguenda: ſin omnia, te non ego iam, ſed maiorum auctoritas, & omnium doctorum hominum conſuetudo refellit. Verum ego meum ſequar inſtitutum, ut cum grammaticis nolim diſputare. Quare nec illud oſtendam, exempla, quibus hoc probare conati ſunt, uel non allata unde opor-

oportebat, uel habere ad quæ nullo negotio reſponderi poſſit. Mittamus igitur iſtorum maledicendi, aut repugnandi cupiditatem, & quoties in Romana lingua ſtatuere per nos aliquid non poſſumus, crebriorem loquendi doctiſsimorumque hominum & antiquitatis uſum pluris quàm grammaticorum omnium præceptiones, argumentaue faciamus. Itaque uniuerſo generi alieno comparantes aliquid, non uereamur dicere, Scipionem Carthaginienſibus fortiorem: totum uero ad ſuum genus collatum, Romanorum omnium Cæſarem fortiſsimum. Eſt autem fortiſsimus, prudentiſsimus, ditiſsimus ferè, qui ſingulos fortitudine, prudentia, diuitijsque ſuperat. itaque intelligendum eſt, quod afferunt grammatici pro huius loci exemplo, medium eſſe longiſſimum digitorum, & comparationis huiuſmodi quamplurima. Raro enim accidit ita loqui, ut ab uno ſuperari uniuerſos dicamus, quemadmodum Iuppiter in fabulis gloriatur, ſi cathena de cœlo ſuſpenſa conentur omnes Dij ſe ad terram trahere, ſibi uni fore plus uirium, quam illis eodem tempore pugnantibus uniuerſis. Et profectò, ſi ditiſſimum Romanorum dicimus Craſſum, aut humani generis ingenioſiſſimum Platonem, non id intelligi uolumus, in illo diuitiarum & in hoc ingenij pluſquã in cunctis mortalibus fuiſſe. Eſt etiam fortiſſimus, uel prudentiſſimus unus ex pluribus, qui maximè fortitudine, uel prudentia excellunt, ut;

O Da-

-O Danaûm fortiſſime gentis,
Tydide.

Recte igitur, aut in ueterum aut noſtris ipſorum in ſcriptis uidendum erit, utrum ſuperlatiuus ad ſingula, an ad uniuerſa referatur. A natura enim utranque uim habet. Nam ſi dicatur (id quod apertiſſimum erit exēplum) Romulus primus Rex Romanorum, Tarquinius ultimus, aut nouiſſimus, aut poſtremus omnium fuit, nemo tam excors, non uidet aliud quodam eſſe genus quam illud; plurima omnium in philoſophia ſcripſit Ariſtoteles. Non enim hic, ſolus Ariſtoteles plura ſcripſit, quàm cæteri ſimul omnes: quod ſtultiſſime diceretur, ſed plura quam ſinguli, plura (exempli gratia) quam ſolus Plato, ſolus Zeno, quàm per ſe Theophraſtus, quàm de cæteris alius quiſquã. Romulus uerò ita primus, & Tarquinius ita poſtremus fuit, ut, ſi mille, aut infiniti reges alij fuiſſent, ſimul uniuerſi, neque hoc poſteriores, neque illo priores eſſe potuiſſent. Ita propemodum ſi dicas, Venerem, aut Solem omnium ſyderum eſſe luminoſiſſimum, diuerſæ omnino comparationes fiant, quod Sol omniũ ſyderum lumen ſimul uincat, Venus autem dumtaxat ſingulorum. Hactenus ergo duo ſunt quidam ſuperlatiui gradus conſtituti, unus quo ſuperantur ſingula, alter, quo uniuerſa, quibus tertium addere neceſſe eſt quum ſignificamus aliquid non ipſum toto ſuo genere eſſe præſtabilius, ſed unum eſſe de cæteris quæ ſunt in eo præſta-

præſtabiliora,ut ſi græcos robore animi & corporis Achilles uincat,non uereare tamen,alios etiam græcorum fortiſſimos nominare,ut;

– Danaûm fortiſſime gentis
Tydide.

Soſipater enim Cariſius ita exiſtimauit ex Terentij Scauri ſententia

Troiæ qui primus ab oris

Dictum eſſe non quod Aeneas anteuerterit omnes qui in Italiam uenenerunt, ſed quod is unus fuerit è primis, illo propemodum ſenſu quo dicimus etiam in primis,cum primis,inter primos, ut ſciamus hac loquendi forma,non unum uel Diomedē,uel Aeneam, ſed plurimos etiam eodem in genere, loco ac tempore primos fortiſſimosque poſſe nominari. Hanc in ſuperlatiuo dubitationem Virgilius quum intelligeret, quo ex preſſius aliquo in genere unum ſignificaret eminentiſſimum aliquando inter plura ſui generis,uti comparatiuo maluit,ut;

– Cunctis altior ibat
Anchiſes

Soluta uero in oratione quidam ita huic uitio medentur ut comparatiuo huiuſmodi nomina iungant adiectiua Reliquus, Cæteri, Alius, minusque uitioſum putent ſic loqui, Cæteris hominibus Cato ſapientior. Communis autem uſus oratorū adiuuat ſententiam ut quum ſuperari ab uno ſolo genus totum ſignificant, Ciceronis quod ante poſui exemplū ſequantur.

Virum

Virum unum totius Græciæ facile doctiſſimum Platonē, iniquitate Dionyſij, Siciliæ tyranni cui ſe ille cō miſerat, in periculis inſidijſque eſſe uerſatum accepimus. Vt Plato igitur, non unus ex alijs Græciæ doctiſſimis uideretur, ſed ſolus græcos omnes, qui doctiſſimi tum uiuerent, aut ante uixiſſent ſuperare, tria uerba poſuit quibus ad hunc ſenſum faciendum adiuuaretur oratio, ideſt, Vnum, Facile, Totius, Græciæ. Sic etiam doctiſſimus Romanorum omnium dicitur: ſic inter omnes ciues prudentiſſimus, ex omnibus qui uiuunt clementiſſimus Cæſar. Omnū quos literis uel fama accepimus huic imperio infeſtiſſimus Annibal. Omniū quos terra ſuſtinet crudeliſſimus Verres. Hoc loco Virgilius comparatiuo eſt uſus, ut;

Pygmalion ſcelere ante alios immanior omnes
Quos inter medius uenit furor

Item poſitiuo, ut;

O felix una ante alias Priameia uirgo
Hoſtilem ad tumulum Troiæ ſub mœnibus altis
Iuſſa mori.

Quàm uerò pro ualde ſuperlatiuo iungi debet, ut quam doctiſſimus, quam ſapiētiſſimus, & per aduerbium quam doctiſſime, quam ſapientiſſimè. Præpoſitio Per pro ualde, poſitiuo, ut perdoctus, perſapiēs, perdoctè, perſapienter. Perquam ſimul iuncta, iterum poſitiuo, ut perquam doctus, perquam ſapiens, perquam docte, perquam ſapienter. Quod ſi Quam pro Quantum ponatur, dandum eſt poſitiuo; ut Scio

quam

quam crudelis oratio, quam acerbæ tuæ ſoleant eſ-ſe literæ; nec ſum oblitus quam egeris iracundè, & meminiſti quam te leniter ſim paſſus: niſi interue-ueniat queo, poſſum, ualeo, licet, aut aliud ſimile uerbum. Tunc enim ſuperlatiuo utendum eſt, ut; Scripſi ad te quamplurimis de rebus potui. Quam-breuiſsime, accuratiſsimeque potero ad tuas reſpõ-debo literas. Vbi eſt Quam, poteſt eſſe Vt, quem-admodum pro Cluentio dictum eſt; Appellat hila-ri uultũ hominem Balbus ut blandiſſime poteſt. Quod autem hæc duo, ad quantitatem (ut dixi) re-lata, ſine huiuſmodi potentiæ uerbis aliquando eſſe poſita uidebuntur, illud inſpicere tamen oportebit, ſi non expreſſa, at ſignificata ſaltem ea uerba, & modo quodam in ſenſu latentia intelligi debere, ut in Aulularia Plautus

Quam ad probos propinquitate proximè te ad-iunxeris
Iam optimum erit.

Seu græcè enim loquamur, ſeu latinè; fit ſæpius ut uel potentiæ, uel debitionis uerba in ſermone ui-deantur prætermiſſa. Nec arbitror hic multis eſſe diſputandum, quando uel pueri ſciunt eſſe morem diſertiſsimo cuique ſic loquendi; Neque ijs qui mea opera uti uellent probarem me non ualere, quia fe-brim non haberem, fugi in Tuſculanum. Vide etiã ex infinitis illud Platonis in Sympoſio; πάντες γὰρ ἴσμεν ὅτι οὐκ ἔστιν ἄνευ ἔρωτος ἀφροδίτη, ταύτης μιᾶς οὔσης

εἷς

ὡς εἷς αὖ ἦν ἔρως. *Quare eadem in fabula poeta idem ita ſcripſit;*

Acceßit animus ad meam ſententiam,
Quam minimo ſumptu filiam ut nuptui darem.

Nemo enim ignorat quæ ſunt illiusmodi; Mihi Cuſpius, quam maximas, quam primum, quam ſæpiſſime gratias agat. Paßim hæc ſe offerunt, idque genus quamplurima, & ſæpe hæreas neceſſe eſt niſi debitionis uerba, aut potentiæ, ut iam dixi hic & in ſimilibus aliquando intelligamus deeſſe. Quoties uerò Quam pro uehemẽtiæ aduerbio poſitiuis eſſe præpoſitum uideatur, attendi uelim diligenter, & uideri num ad quantitatis, an admirationis uim potius referri debeat, quod ſi omnino fieri non poßit, ipſaque ſentẽtia prorſus repugnet, ſuadeo tamen eam loquendi formam parcius imitari. De Quam uerò pro ualde nihil opus eſt afferre exempla ueterum. Diximus autem comparatiuo ſextum dari caſum oportere, ut Achilles fortior Troianis. Quod ſi duabus propoſitis rebus perſoniſue, ita loquamur ſæpius, duorum fratrum amiſit natu maiorem, & (quod grammatici uſu iam triuere) manuum dexteram eſſe meliorem, non tamen genitiuus is comparandi, ſed diſtribuendi naturam habet, quem diſtributio uel duorum, uel plurium poſtulat etiã ubi comparatio nulla ſit, ut, fratrum, aut è fratribus, alter naufragio periјt alter in itinere comprehẽſus eſt. Animantium aliæ ſunt uolucres, aliæ natan-

tes,

tes, aliæ terreſtres. Hanc diſtribuendi naturam habet, Quis noſtrum fortiſsimus, ubi genitiuus non eſt à comparationis natura. Lex autem Latini ſermonis, ut Cæſar fortiſsimus Romanorum dicatur, ex eo eſt, quod is eſt fortiſsimus Romanus. Aliter enim fortiſsimus illorum, inter quos ne fortis quidē ſit, eſſe uel nominari quomodo poteſt? Nam genitiuum præterea ſuperlationi, fortaſſis non male ſentiat qui poſſeſsionis cuiuſdam ſignificandæ cauſa tributum exiſtimet, ut fortiſſimus Romanorum dicatur, qui etiam remota ſuperlatione, Romanorum ſit, aut ciuis, aut ratione qua uis alia generis illorum. Itaque Scipio Carthaginenſium fortiſsimus non dicitur, quia is Carthaginenſium ullo modo nō ſit, neque fortiſsimus, neque fortis, neque alio pacto ad illorum genus referatur, unde Carthaginenſium is eſſe dici poſsit. Quare nec ſapientiſsimus Lælius ſuorum ciuium dicitur, neque ego meorum, neque ipſe tuorum, ſi neque ego meus, neque ipſe tuus, aut aliquis quiſquam ſuus eſt ciuis. A ſuperlationibus ergo poſſeſsionum pronomina Meus, Tuus, Suus, Noſter, Veſter, item Alius, Cæteri, Reliquus auferri oportebit, ne quis dicendum putet; ſuorum ſociorum omnium Ariſtoteles acutiſsimus fuit, impediente pronominis poſſeſsione. Cum ſuperlatiuo iungitur Quiſque, ut prudentiſsimusquiſque, infimusquiſque propenſus in alteram partem. Vt quiſque optime natus inſtitutusque eſt. Cæſar de bello

Ciuili;

Ciuili; Nominatim ex omnibus ciuitatibus nobiliſſimo & fortiſsimo quoque euocato. Hoc Cæſaris exemplo admonemur, dici unusquisque de ſingulis hominibus, ut contra omnis refertur ad uniuerſos: quanquam loca poſſunt eſſe quædam aliquando ubi nihil aut parum interſit, utrum, omnes docti an doctiſsimus quisque dicere uelimus. Iungitur etiam quisque his nominibus numerorum, primus, ſecundus, tertius, quartus, quintus. Dicimus enim primo quoque tempore, tertio quoque die, decimo quoque anno. Quinto quoque anno in Sicilia cenſetur. Tertio quoque uerbo orationis ſuæ me appellabat. Vndique ſuppeditant exempla, quibus probare hoc poſſis. Quisque iungitur cũ Quotus, ut; Quotus quisque fidem ſeruat, aut ſolidam uirtutem colit? Quotus enim quisque epiſtolam paulo grauiorem ferre poſsit? De diuinatione; Quota enim quæque res euenit prædicta ab his? Hoc in orationis genere, non de omnibus, ſed maiore de parte negatio eſt. De omnibus enim ſi negandum ſit, ita loqui neceſſe erit, quemadmodum Cicero de finibus; Quis eſt enim, aut quotuquisque, cui mors quum appropinquet, Non refugiat timido ſagnuen. Aut nullus inquit aut paucisſimi. Omnis, adiectiuum, non comparatiuo ſolum, uerum ſuperlatiuo quoque iunctum, ſæpius repertum eſt. Cicero ad Lentulum grauiſſimas omnes iniurias Craſsi, uoluntaria quædam ſe obliuione contriuiſſe ſcribit. Hoc ego non probarem niſi

& rectum eſſet, & frequens, & neceſſarium loquẽdi genus. Idem auctor ad Trebonium; Omnes ferè familiariſsimi eius, quaſi deuincti magnis meis ueteribus officijs, me diligenter obſeruant. Pro Cornelio Balbo; Quis dubitet, de fœderibus, & de toto iure pacis & belli omnibus uiris peritiſsimis, imperatores noſtros anteferre? Ne illud quidem rectè quis dubitauerit, an cum ſuperlatiuo poni ſimul gradum conueniat poſitiuum, ut; Iter feci nocte longiſsima & obſcura. Quis enim hoc non uideat natura etiam fieri ſæpius, ut ne dici quidem poſsit aliter? Nam perſona aut re propoſita cui duo quædam ſint attributa alterum altero maius, immo alterum perexigui momenti, alterum longe eminentiſsimum, neceſſario ſic loquendum erit, ut ueritatis ratio habeatur, quæ pluris eſſe debet quam falſa præceptio, ne diuerſorum graduũ nomina coniungamus. Sit enim ſermo nobis introductus aliquo de homine qui plurimum ualeat fortitudine, non expers omnino literarum, ut plurimi ſemper ſint neceſſe eſt, qui una re aliqua à pauciſsimis, aut etiam à nemine, in alia à quamplurimis, aut ab omnibus facile ſuperentur. Hunc tu uel falſo literatiſsimum & fortiſsimum, uel diminuta laude uirtutis, literatum & fortem nominabis. Quare neceſſario etiam diſertiſsimi Romanæ linguæ auctores, ita ſæpius loquuntur ut M. Tullius ad filium; Altera eſt res, ut quum ita ſis affectus animo (ut ſupra dixi) res geras magnas illas quidem,

dem, & maxime utiles, & quæ loci ſunt illius. Natura enim accidit ſæpius non modo ut ſuperlatiuo, ſed comparatiuo etiam poſitiuus iungi debeat, quemadmodum Theophraſtus ὁ μὲν ἀσφόδελος μακρὸν καὶ στενώτερον καὶ ὑπόλισχον ἔχει τὸ φύλλον. Hoc denique admonendum putaui quia dubitare hic poſſe adoleſcẽtes credidi, qua in re aliquando hærere doctos etiã cognoui. Memini enim reprehendi ab homine huius ætatis literatiſſimo ſtudioſoque noſtri locum epiſtolæ meæ in quo mortem optimi ac diuini adoleſcentis dolerem. Nec alienum eſt ab uſu comparatiui illud genus apud M. Tullium: Maiorem opinione hominum cepi dolorem. Sunt cogitationes iſtæ maiores fortuna ueſtra: rem aggrederis maiorem ingenio & uiribus tuis: expectabantur maiora quam pro exitu rerum. Vt, & Ita, uel Sic ſuperlatiuo iungi debent, Quò etiam & Eò, uel Hoc, uel Tanto, Quanto, Aliquanto, Multo, & ſimilia ſæpius comparatiuo. Nec ullum erit in ſenſu diſcrimen utrum ſint, ex his priora quinque, an tria ſuperiora; ut poßit arbitratu cuiuſquã dici; Quanto quis indoctior, tanto inſolentior eſt: uel; ut quisque indoctiſſimus, ita inſolentiſſimus eſt. Nec dubitandum eſt quin loqui ita etiam poßimus; Quanto quis eſt aliis indoctior, tanto inſolentior, uel; Vt quisque omnium indoctißimus, ita inſolentißimus. Cicero de Oratore; Vt quisque optime dicit, ita maximè dicendi difficultatẽ pertimeſcit. Pro Q. Roſcio; Quo

quisque eſt ſolertior, & ingenioſior, hoc docet iracundius. Item alibi; Vt in quoque oratore plurimum eſt, ita maximè is pertimeſcit. Pro A. Cæcina; Vt quæque res eſt turpiſſima, ſic maximè, & maturiſſimè iudicanda eſt. Ergo Quisque, & comparatiuo & ſuperlatiuo iungi diuerſa tamen in loquend figura conſueuit. Tantum uero & Quantum, & Aliquantum, & Multum, propria ſunt poſitiui: at ſiquando inuenias comparatiuis hæc, aut ſuperlatiuis coniuncta, ſcias eſſe tum pro aduerbijs uſurpata, ut; Quantum quisque turpior, tantum impudentior eſt. Plurimùm tamẽ, ſunt nomina, quocirca dicendum potius; Quanto quisque turpior, tanto impudentior eſt. Frequens eſt in antiquorum ſcriptis, dimidio maior, aut multis partibus maior, uel multis partibus plures, ut Cicero ad Lentulum, Perſpiciebant enim in Hortenſij ſententiam multis partibus plures ituros. Quare, infinitis etiam partibus eſſe maius aliquid, aut altius, aut melius dicere licebit. Eſt & communi in uſu, multo doctiſſimus, multo ſtultiſſimus, multo omnium furioſiſſimus, & Socrates multo omnium patientiſſimus, continentiſſimusque fuit. Præterea, multo, tanto, & cætera quæ dicebam eſſe cõparatiui adiungere ſolemus, uel his præpoſitionibus ante & poſt, uel aduerbijs, aliter, contra, ſecus, uel nominibus adiectiuis, alius, diſſimilis, diuerſus, alienus, aut uerbis, excellere, uincere, præſtare, malle, ſuperare, alijsque multis, tale quid-

le quiddam ſignificantibus, ut; Multo ante quam profectus es, & ; Te aliquanto ante (ut ſpero) uidebimus: quæ à Cicerone ſunt loquendi formæ.

Longo poſt tempore uenit.

Multo aliter euenire intelligit

Cicero ad Atticum; Nec me quidem contemno, in eoque iudicio multo ſtare malo, quam omnium reliquorum. Nihil tamen impedit quominus, tantum, & quantum, & multum his dare poßis. Aduerbijs etiam comparatiuis quibuſdam, aut ſuperlatiuis, caſum adiungimus aliquando uerborum, unde ea nata ſunt, ut longius à mari: longius à ſtudijs: propinquius mari; uicinius tẽplo: propior muris: proximè Alpes: proximè urbẽ. Vulgatũ eſt enim Salluſtij exemplũ; Proximè Hiſpaniam Mauri ſunt: & Ciceronis; Cum ſuis copijs quamproximè Italiam ſit. Nihil eſſet neceſſe quamproximè Italiam eſſe. Officium meum putaui, exercitum habere quamproximè hoſtem: & in Antonium Propius urbem. Ex his quæ iam diximus cognoſci etiam poteſt, neutrius generis comparatiua loco eſſe aduerbiorum, ut melius dicere, peius audire, turpius loqui, honeſtius uiuere. Itaque palam ſic loquimur; Clementiam Cæſaris imitabor libentius, quam arrogantiam Pompeij. Hinc aduerbia fiunt ſuperlatiua in ſecundam exeuntia uocalem, optimè, peſſimè, turpiſſimè, honeſtiſſimè, ut; Sceleratißimè omnium feciſti. Ad comparatiua etiam referuntur magis, & minus, & plus:

ad ſuperlatiua maximè, minimè, plurimum. Magis aduerbium eſt ſemper, minus, & plus nunc aduerbium, ut; Minus diligit quam cæteri, nunc ſubſtantiuum nomen, ut minus diligentiæ, quam laboris. Plus habet uirium, quam doctrinæ. Maximè autem, & minime, ſemper aduerbia ſunt, ut maxime omnium laborat: Minime omnium ualet. Ponitur minimè etiam extra comparationes, ut; Minime laboro, quicquid ſentias de me, aut loquare. Minimum, & plurimum, uel comparandi ſunt aduerbia, ut minimum ex omnibus patriam curare: Plurimũ uero omnium de republica ſolicitum eſſe: aut etiam loco nominum ponuntur ſubſtantiuorum, ut minimum ſtudij, plurimum uenuſtatis. Comparatiuorũ ſæpe nulli ſunt caſus, eaque nullam ad rem aliam referimus, & ferè loco habenda ſunt poſitiuorum. Superlatiua quoque eundem hunc in modũ poſita, ut fortiſſimus, doctiſſimus, prudentiſſimus, pro ualde fortis, multum doctus, uehementerque prudens capere ſolemus. Sed quando ad plura ſui generis tantum ſuperlatiuo utendum eſt, illud uidere oportet, eodem de genere comparationem dici, non quum res, aut perſonæ ſimpliciter, ſed quum inter ſe ipſarum qualitates rerum, attributaue comparantur. Nam ſi à Catone ad ſenatores cæteros comparatio fiat, non ſtatim eodem de genere comparatio dicenda eſt. Sit enim ſolus Cato Stoicus in ſenatu, tum non recte dicas Stoica ſapientia Catone maximè omnium eſſe

præſtan-

præſtantē. Ac ſtudioſi latinitatis non indocti hoīes illud præterea in dubium uocāt, quo in genere unum ſit quiddam eminens, ad plura inter ſe omnino paria collatum, ſuperlatiuúmne in eo eſſe, an comparatiuū debeat. Nam ſuperlatiuum nomen eſſe non poteſt quo in loco magnitudinis duo ſoli ut in hoc exemplo ſunt gradus: Comparatiuum autem non datur ijs quæ ſunt generis eiuſdem. In rebus igitur quæ ſunt unius exactiſſimi pōderis & mēſuræ, ut plurimis in templo, uel porticu, uel theatro columnis una dumtaxat ſuperante cæteras, comparatiui, aut ſuperlatiui collatio nulla eſſe poteſt, eiuſmodi, ut hæc maior columnis, uel maxima columnarum dici queat. Quamobrem ad nomina adiectiua quæ ante iam poſui confugiendum erit, ut nihil adiuuante hic ſuperlatiuo, columnam hanc, cæteris maiorem, aut reliquis altiorem, aut alijs proceriorem dicamus. Ex his autem aduerbijs, longè, multò, facile, ualde, ſimilibusque, aliud comparatiuo, aliud ſuperlatiuo, aliud utrique adiungitur, ut; Longè omnium in dicendo grauiſſimus Plato. Multo omnium ingenioſiſſimus Ariſtoteles. Multo ſuauior in loquēdo Theophraſtus. Facile Sylla deterrimus. Totius Græciæ facilè doctiſſimus Plato. Valde ſapiens, & literatus Varro. Tria ſuperiora, ponimus cum ante, poſt, aliter, contra, & quæ ſolere iungi cum tanto, quanto, multo, & cæteris, quæ propria eſſe dicebam comparatiui. Præterea, in primis, cum primis, inter pri-

mos: in paucis, cum paucis, inter paucos, danda ſunt ferè poſitiuo, ut; Homo in primis diſertus: Familia in primis honeſta. Atque inter duo utendum eſſe comparatiuo, inter plura ſuperlatiuo, & comparatiuo dandum eſſe Vtrum, ſuperlatiuo Quid, ne admoneri quidem oportebat, ut; Duobus propoſitis honeſtis, utrum honeſtius, pluribus uerò quid ſit honeſtiſſimum dicamus. Verum de comparatiuis & ſuperlatiuis non dicam plura, ſi ad extremum, de Amplius, de Plus, de Minus aliquid monebo. Hæc igitur ſi ad uerba, uel ad nomina adiectiua, aliudue tale quemadmodum aduerbia referantur, nihil difficultatis habent, ut; Nolo amplius laborare, ſcribere, dormire, quieſcere, luctari, & quod ueteres dicebant amplius pronunciare. Minus prudenter fecit, minus doctè ſcripſiſti, minus elegans oratio, minus acute reſponſum. Nomina etiã fiunt ſubſtantiua ut minus prudentiæ, minus conſilij, minus literarum, plus doctrinæ, plus ingenij, plus diuitiarum quam humanitatis. Quoniam uero aduerbiorum ſunt loco interdum, non mirum eſt dici; Plus uiginti homines affuerunt: Amplius octo milia ueteranorum deſiderata ſunt: Plus decem talenta, Minus decem drachmæ ſunt erogatæ. Sed comparandi natura quum ſpectanda eſt, his caſum tribuimus comparationũ, ut plus uiginti hominibus, amplius octoginta milibus ueteranorum, plus decem talentis, minus decem drachmis. Quod autem accuſatiuus aliquandò

quando his adiunctus uideatur, erit is plurimum à uerbis, aut præpoſitionibus, aut more Græcorum ex ratione temporis, loci, ſpatij, menſuræ, ut; Non plus uiginti dies nauigaui: Amplius tres annos ad urbem non uenit: Non plus quinque paſſus amabulauit. Quartam ſpeciem, diminutionis fecerunt, ut Regulus, parteculus. Nec difficile erit cuiquam uidere qua mutatione, uel additione literarum ex unaquaque nominum forma declinatione aut genere nomina hæc ducantur, ut uncia unciola, filius filiolus, pallium palliolum, piſcis piſciculus, latro latrunculus, uirgo uirguncula, mater matercula, corpus corpuſculum, uerſus uerſiculus, genu geniculum, dies diecula. A ſecunda tamen declinatione, quæ unam de quatuor liquidis habent in fine, diminutiua faciunt ut umbra umbella, & culter cultellus. Nam tabula tabella, & oculus facit ocellus, & primum primulum, & fœmina fœmella, lamina lamella, pagina pagella, fiſcina fiſcella, & uinum uillum. Mamma mamilla, mala maxilla, hala haxilla, palus paxillus, ſignum ſigillum, tignum tigillum, qualus quaſillus. Addere huc licebit etiam, deſtera deſtella, ſiniſtra ſiniſtella, dolabra dolabella, feneſtra feneſtella, libra libella, mitra mitella, terebra terebella, teſſera teſſella, flabrum flabellum, flagrum flagellum, raſtrum raſtellum. Item à patina patella, ſitula ſitella, matula matella, poculum pocillum, oſculum oſcillum, anulus anellus, ruma rumella, geminus gemellus

lus, ut bonus etiam facit bellus. Sunt etiam non à primigeniorum forma, ſed alijs à diminuendi nominibus profecta, ut porcellus non porcũ habet unde ſit natum, ſed porculum, ut nauicella à nauicula potius quam à naui ducitur. Eandem rationem habet naſcendi, ſed aliam ſignificandi, bouillus, ouillũs, caprillus, ſuillus & ſiqua ſunt id genus alia, nihil ad ſuperiorum diminutiones pertinentia. Diuerſa ratio eſt aliarum declinationum. Frater enim fraterculus, & anus anicula. Vſus tamen antiquitatis obſeruandus eſt. Nam & à ſecunda declinatione anima quoque facit animula, & forma formula, & ſarcina ſercinula multorumque huiuſmodi ſolam hic igitur conſuetudinem debere eſſe magiſtram putabimus. Sunt etiam quæ uel imitationem, uel diminutionem ſignificant, ut Antoniaſter, Fuluiaſter, item ſurdaſter, & recaluaſter. multarumque rerum nomina hanc in uocem cadentia. Docent hoc loco, ut alia nomina ex alijs naſcantur, ut prudentia, duritia, ſapientia, continentia, cubile, ſedile, ceruical, exul, oliuetum, calcar, præſidium, lacunar, à ſuis primigenijs. Appellantur hæc denominata, ut ſuperiora etiam dicta ſunt à doctiſſimis quibuſdam potius diminuta. Sed rem nimis longam, neque ſatis certam, aut neceſſariam perſequuntur. Nihil enim eſt negotij uidere, utrum pudicus à pudicitia, an pudicitia à pudicus natum ſit, ut lætus etiam & lætitia, miſer & miſeria, cliens & clientela, dulcis &

dulcedo,

dulcedo, habitus & habitudo, aſper & aſperitas, auctor & auctoritas. Nam hic dubitare quæ à qui bus naſcantur nemo poteſt. Qua uero mutatione, adiectione, detractione literarum hoc in omnibus fiat, per ſe quiſque ſexcentas præceptiones poterit notare. In obſcuris autem uel rationem, ſiqua modo appareat, uel conſuetudinem ſequetur. Genera nominum proprie tria ſunt, maſculinum, ut hic ſplẽ dor, fœmininum, ut hæc arundo, neutrum ut hoc tem plum. Quatuor adhuc alia grammatici fecerunt commune duum generum ut homo, uel trium ut uetus, promiſcuum ut uultur, incertum ut dies, & finis, margo, cortex. Nam quia ſingula genera proprias uoces non habent, una uox data eſt, uel duobus ut homo & lenis, uel tribus ut anceps & uetus. Tum quia animantium ſexus cognoſci non poterat ut inſectorum, ut uolucrum, ut piſcium, ut immanium ferarum quibuſdam ex his tam maribus quam fœminis datum eſt maſculinum genus, ut hydrus, ſcombrus, gurgulio, tabanus, gracchus, paſſer; quibuſdam uerò fœmininum ut aſpis, formica, murena, ueſpa, cornix. Neceſſario igitur ſic de his conſtituerunt auctores illi primi latinitatis. Illud nõ neceßariò ut quædam genere nunc maſculino, nunc fœminino dicerent, ut finis & alia non multa. Nam dies aliud alio genere ſignificat. Hoc poſtremum ge nus incertum nominarunt. Cognoſcendi generum ſiqua eſſe alia præter auctorem conſuetudinem ra-

tio

tio poteſt, illa ſit prima quæ maximè à natura eſt ut uirorum nomina ac Deorum, & quæ ad Solos uiros, Deosque pertinent dubitari non debeat quin uirili genere dicenda ſint, ut Cato, Vulcanus, orator, poeta, philoſophus, geometra, paſtor, conſul. Idem ferè ſit iudicium de montium, de fluuiorum, de uentorum, de menſium nominibus, ut Apenninus, Tyberis, Boreas, December. Ratione ſimili ac de ſuperioribus dictum eſt, fœminis quoque ac Deabus, & Nymphis muliebre genus dari oportuit nominum quæ uel propria ſunt, uel appellatiua, ut Lucretia, Venus, Minerua, Iuno, Mater, Saga, Regina, Soror, Venatrix, Glicerium, Philotium πολυδώκιον, σωκράτιδιον. *Quanquam huius formæ apud græcos neutra ſeu propria ſint ut* φίτατον πολυδώκιον *ſeu appellatiua ut* νήπια τέκνα *apud Homerum, noſtro in ſermone ad muliebre genus adiectiuum accomodantur, ut;*

Mea Glycerium quid agis?

Noſtro enim in ſermone pauciſſima huiuſmodi neutro genere pronunciantur ut Scortum & mancipium. De uirili autem genere nihil eſt quod nos quidem in hac forma nominum præcipere debeamus. Cætera ad uiros ac fœminas pertinentia communis eſſe generis neceſſe eſt, ut conuiua, auriga, aduena, comes, dux, princeps. Videndum eſt præterea quæ ſpecies ſequuntur genus, quæ non ſequantur. Nam quia genere fœminino arborem dicimus & inſulam,

eodem

eodem ſunt genere quercus, pinus, ilex, acer, item Sicilia, Rhodus, Creta, Sardinia, Baleares. Vt etiam prouincia eſt, & regio & terra, ſic Italia, Hiſpania, Gallia, & Aegyptus; ut fluuius & amnis, ita Liris, Aufidus, Brenta, Padus, Anio, Tyberis. At uero non quemadmodum Roma, Fauentia, Mutina, & illa uoce Berithus, Tyrus, Damaſcus, ita Sulmo, Puteoli, Saguntum, Patauũ, muliebre ſequuntur, ideſt ſuum generale nomẽ. Quin & eorum quæ iam dicta ſunt ſæpius nos fallet ratio. Quare illud meminerimus poſſe nos quidem ex his doceri multa, ſed errorem caueri tamen diligenter oportere. Præcipi uniuersè adhuc poteſt, pomorum nomina atque fructuum exceptis baccarum, nucum & admodum paucis neutrius eſſe generis, ut fraga, mora, pruna, ceraſa, pira, ſorba. A maſculinis quibuſdam, aut communibus duorum generum tertiæ declinationis ueniunt fœminina declinationis primæ ut à fidicen fidicina, antiſtes antiſtita, hoſpes hoſpita. Reliqua ex lectione auctorum ad ſingulas declinationes relata ſuas de quibus iam præcepta dabimus, cognoſcentur. Nimis enim ſuptilis, ac ſpinoſa nec ſatis conſtans tractatio, eſſet, ſi uelim ex ultimis uocalibus conſonantibusue literis genera nominum docere, quod ſi adiuuare poteſt aliquid, malo tamen ad ſiqua poſſim altiora minusque exilem doctrinã exercendaque ingenia rudes excitare. Numeri duo ſunt ſingularis ut hoſpes, pluralis ut hoſpites, Figuræ

etiam

etiam duæ ſimplex ut doctus, prudens; compoſita ut indoctus, imprudens. Figuram igitur eſſe docti homines in grammatica dixerunt, uerborum ſimplicium, aut compoſitorum diſcrimen. Componuntur autem modis quatuor. Ita enim Varro hæc diſtinguit, ut ſint quædam ex duobus integris, ut ſuburbanus, ex duobus corruptis, ut municeps, ex integro & corrupto ut ineptus, ex corrupto & integro ut armipotens. Nec duobus tantum, ſed pluribus etiam uerbis quædam componuntur, ut inexpugnabilis, imperterritus. Quæ duobus ex nominibus compoſita ſunt utrinque declinantur, ut Eques Romanus, Tribunus militaris: quæ autem nominatiuo conſtant & alio caſu, tantum à parte nominatiui, ut Magiſter equitum, ſenatus cõſultum. Caſus ſex, Nominatiuus Cato, Genitiuus Catonis, Datiuus Catoni, Accuſatiuus Catonem, Vocatiuus Cato, ablatiuus Catone. Septimum caſum eſſe dixerunt quoties ablatiuo, ſine prepoſitione materiam, aut inſtrumentum quo res fiat notamus, ut;

Sinus lacrimis impleuit abortis: &;

Nec duro poteris conuellere ferro.

Huic ſeptimo, quibuſdam placuit octauum adiungere, ut;

Inferretque Deos Latio.

Caſibus porrò nomina dedimus ea, quæ non ſolum Fabio Quintiliano, & antiquiſſimis grammaticorum, ſed M. etiam Varroni uſitata cognouimus.

Neque

Neque enim eſt cur non iiſdem quibus olim noſtri maiores nominibus contenti ſimus. Nec laudo, quod antiquitate reprehenſa, temere uidentur ſibi quidã inueniſſe meliora. Quid .n. latinitas eſt, ſi ea quæ nobis eſſe debet grauiſſima ueterũ auctoritas, corrigẽda eſſe uideatur? Mihi quidẽ certè uolo ſanctum eſſe quicquid circa ſæculũ Varronis placitũ literatis hominibus fuiſſe ſciam, ut ne illud etiã dicatur grammaticæ, ut philoſophiæ, cæteriſque artibus, propria quædam uocabula conceſſa olim fuiſſe, uel à cõmuni uſu remota, uel ſenſu paulo aliter cõmutata. Nõ uerendũ igitur his nominibus uti, et caſus, & rectos, & obliquos, ideſt. ὀρθείας πλαγιάςque dicere, ſi & rõne ipſa, & Varronis etiam auctoritate hac nituntur. Caſus autem nominatur non quod à recto cadant, ſed quod propriè, ac latine in ſyllabas cadere has aut illas uerba dicimus, translato à græcis, uerbo πίπτειν unde à philoſophis quoque & ipſo Ariſtotele πτώσεις dicuntur: quare, & ὁμοιώπτωτα noſtri ſimiliter cadentia uerterunt. Proprium eſt nominatiui ſemper eſſe cum uerbo, ut Cato ſcribit, Fabius docetur, unda incaneſcit. Proprium genitiui aut actionem ſignificare, ut ſtudium Platonis, aut perpeſſionem ut ſcientia iuris, aut poſſeſſionem ut epigrammata Catulli, uel regi à uerbis, ut miſereor tui, egeo librorum, uel ſimilem eſſe ablatiuo, ut magni ingenij, uel magno ingenio adoleſcens. Itaque dicimus indifferenter ubi adeſt nomen ſubſtantiuum, nullo conſilio, &

nullius

nullius conſilij hominem, magna ſapientia, & magnæ ſapientiæ, ſtultitia ſingulari, & ſtultitiæ ſingularis. Nolim tamen eodem loco ſimul hos duos eſſe caſus. Nam quod exempla quædam genitiuo ablatiuoque uariata eſſe uideantur, non eſt recipiendum in præcepta, & commune in conſuetudinem loquendi. Aliqua enim ex ijs uideri poſſunt genitiuum habere nullius commercij cum ablatiuo, quale fortaſſe illud ſit; Lentulum noſtrum, eximia ſpe, ſummæ uirtutis adoleſcentem, quum cæteris artibus quibus ſtuduiſti ſemper ipſe, tum in primis imitatione tui fac erudias: ut in adoleſcente non tam ſummam uirtutem, quam adhuc ætas non ferret, quam ſummæ ſpem uirtutis laudaret. Proprium datiui, aliquid rebus uel perſonis acquirere, ut; Attulit mihi epiſtola tua dolorem, attulit uoluptatem, aut παρελκόντων loco poni, ut Cicero ad Atticum; Hic tibi roſtra Cato aduolat: & in Lucullo; Vos autem mihi ueremini ne labar ad opinionem, & aliquid aſciſcã & comprobem incognitum: & Virgilius;

Depreſſo incipiat iam tum mihi taurus aratro
Ingemere, & ſulco attritus ſplendeſcere uomer:

& T. Liuius; Ad illa mihi per ſe quiſque acriter intendat animum. Accuſatiui eſt pendere à uerbis, ijs quæ κατηγορήματα uocantur, ut habere cauſam: diſcere literas: uel à præpoſitionibus, ut iuxta littus, prope uiam: uel dici abſolute ad ſignificationem temporis, ut;

Noctes

Noctes atque dies patet atri ianua Ditis.

Abſolute etiam illo more; Magnam partem apud me hoc anno fuiſti. Vocatiui autem in ſyllabas cadere ſemper nominatiui, præterquam ſi generis maſculini ſint nomina ſecundæ declinationis, ut Romanus Romane. Noſtri tamen Atticos imitati ſunt aliquando, ut caſum hunc eundem facerent cum recto, ut;

Corniger Heſperidum fluuius regnator aquarum

Eſt eiuſdem ſibi nominatiuum ſubſtituere, ut;

Nate meæ uires mea magna potentia ſolus

Appoſitionem uocant grammatici hoc genus, & propriè hoc loco tria quæ ſequuntur uocatiuum, participio præſentis temporis, à uerbo ſubſtantiuo græcè, uel articulorum adiectione dicerentur. Ablatiui denique eſt pendere, aut à uerbo ut utor diligentia, aut à præpoſitione ut homo ſine literis, aut à materiæ inſtrumentiue ratione aliqua, ut res plena uento, plena mendacijs, terra proſciſſa uomere, nauis onuſta auro, uel præda: aut regi (ut grammatici loquuntur) abſolute, qualia ſunt illa uulgata omnibus; Te repugnante res confecta eſt: aut ſignificare tempus, ut Cicerone & Antonio Coss. extincta coniuratio eſt. Sunt autem quinque formæ, huiuſmodi in caſus, declinandi nomina, quas uocant declinationes, quarum prima eſt maſculinorum, fœmininorum & communium, in Ae diphthongum cadente genitiuo datiuoque ſingulari, ut hic poeta, hæc

muſa, hic & hæc aduena: huius poetæ, muſæ, aduenæ. Itaque ſint hæc primæ declinationis exempla

Nominatiuo hic nauta, Genitiuo huius nautæ,
Datiuo huic nautæ, Accuſatiuo hunc nautam,
Vocatiuo ò nauta, Ablatiuo ab hoc nauta:
Plurali nominatiuo hi nautæ, Genitiuo horum nautarum,
Datiuo his nautis, Accuſatiuo hos nautas,
Vocatiuo ò nautæ, Ablatiuo ab his nautis.
Nominatiuo hæc uia, Genitiuo huius uiæ
Datiuo huic uiæ, Accuſatiuo hanc uiam,
Vocatiuo ò uia, Ablatiuo ab hac uia:
Plurali nominatiuo hæ uiæ, Genitiuo harum uiarũ,
Datiuo his uijs, Accuſatiuo has uias,
Vocatiuo ò uiæ, Ablatiuo ab his uijs.
Nominatiuo hic & hæc conuiua, Genitiuo huius conuiuæ,
Datiuo huic conuiuæ, Accuſatiuo hunc & hanc conuiuam,
Vocatiuo ò conuiua, Ablatiuo ab hoc & ab hac conuiua:
Plurali nominatiuo hi & hæ conuiuæ, Genitiuo horum & harum conuiuarum,
Datiuo his conuiuis, Accuſatiuo hos & has conuiuas,
Vocatiuo ò conuiuæ, Ablatiuo ab his conuiuis.
Nominatiuo hic Aeneas, Genitiuo huius Aeneæ,
Datiuo huic Aeneæ, Accuſatiuo hunc Aeneam,

Voca-

Vocatiuo ò Aenea, Ablatiuo ab hoc Aenea.
Nominatiuo hæc Danae, Genitiuo huius Danaes,
Datiuo huic Danae, Accuſatiuo hanc Danaen,
Vocatiuo ò Danae, Ablatiuo ab hac Danae.
Plurali nominatiuo hæ Thebæ, Genitiuo harum Thebarum,
Datiuo his Thebis, Accuſatiuo has Thebas,
Vocatiuo ò Thebæ, Ablatiuo ab his Thebis.

Vrbium nomina quæ in plurali tantum, declinantur plura ſunt alia præter hæc uulgata, Thebæ, Athenæ, Mycenæ, Piſæ, Senæ, Venetiæ, Lupiæ; multo etiã plura aliarum rerum, ſcalæ, tenebræ, ſcopæ, uigiliæ, excubiæ, ſuppetiæ, copiæ, repetundarum, diuitiæ, minæ, induciæ, inſidiæ, nonæ, calendæ, nundinæ. Huius formæ nomina ſunt arbitror, nouem adiectiua, quæ legitimum hunc genitiui ac datiui caſum non ſequuntur, unus una unum, unius, uni; ullus ulla ullum, ullius, ulli; nullus nulla nullum, nullius, nulli; ſolus ſola ſolum, ſolius, ſoli; totus tota totum, totius, toti; alius alia aliud, alius, alij; uter utra utrum, utrius, utri; neuter neutra neutrum, neutrius, neutri; alter altera alterum, alterius, alteri. Item illa nequa, necuius, necui; aliqua, alicuius, alicui; ſiqua, ſicuius, ſicui; tametſi unæ etiam, & ullæ, & nullæ, & ſolæ, & totæ, & aliæ, & alteræ, in Terentio & uſu eſſe antiquorum ſciamus & grammatici etiam ueteres nomina ac uerba non tam neutrius, quam neutri dicant eſſe generis. Erant etiam aliorum quoque no-

que uocum diuerſarum adiectiua, lætus læta, lætum, quorum tamẽ maſculinum genus & neutrum dumtaxat eſt ſecundæ declinationis, fœmininum primæ.
Hic patronus, huius potroni, huic patrono,
Hunc patronum, ò patrone, ab hoc patrono:
Hi patroni, horum patronorum, his patronis,
Hos patronos, ò patroni, ab his patronis.
Hic uir, huius uiri, huic uiro,
Hunc uirum, ò uir, ab hoc uiro:
Hi uiri, horum uirorum, his uiris,
Hos uiros, ò uiri, ab his uiris.
Hæc fagus, huius fagi, huic fago,
Hanc fagum, ò fage, ab hac fago:
Hæ fagi, harum fagorum, his fagis,
Has fagos, ò fagi, ab his fagis.
Hic liber, huius libri, huic libro,
Hunc librum, ò liber, ab hoc libro:
Hi libri, horum librorum, his libris,
Hos libros, ò libri, ab his libris.
Hoc templum, huius templi, huic templo,
Hoc templum, ò templum, ab hoc templo:
Hæc templa, horum templorum, his templis,
Hæc templa, ò templa, ab his templis.
Hi Puteoli, horum Puteolorum, his Puteolis,
Hos Puteolos, ò Puteoli, ab his Puteolis.
Hic Lælius, huius Lælij, huic Lælio,
Hunc Lælium, ò Læli, ab hoc Lælio.
Hæc Glycerium, huius Glycerij, huic Glycerio,

Hanc Glycerium, ò Glycerium, ab hac Glycerio.
Hic Perſeus, huius Perſei, huic Perſeo,
Hunc Perſeum uel Perſea, ò Perſeu uel Perſeus, ab hoc Perſeo.
Hæc Delos, huius Deli, huic Delo,
Hanc Delon uel Delum, ò Dele uel ò Delos, ab hac Delo.
Lætus læta lætum, læti lætæ læto,
Læto lætæ læto, lætum, lætam lætum,
O læte læta lætum, à læto læta læto:
Læti lætæ læta, lætorum lætarum lætorum
Lætis, lætos, lætas, læta,
O læti lætæ læta, à lætis.
Pulcher pulchra pulchrum, pulchri pulchræ, pulchri,
Pulchrò pulchræ pulchro, pulchrum pulchram pul chrum,
O pulcher pulchra pulchrum, à pulchro pulchra pulchro:
Pulchri pulchræ pulchra, pulchrorum pulchrarum pulchrorum,
Pulchris, pulchros pulchras pulchra,
O pulchri pulchræ pulchra, à pulchris.
Hic nomina uirorum propria quædam in geminam tertiam uocalem faciunt genitiuum unde altera ſublata uocatiuus extat ſeu uocalis loco ſit prius, ut Iulius, Iulij, Iuli; Antonius, Antonij, Antoni; Caſſius, Caßij, Caßi; ſeu conſonantis ut Cocceius, Coc-

ceij,

ceij, Coccei; Pompeius, Pompeij, Pompei; Proculeius, Proculeij, Proculei; quibus in ultimis binæ uocales poſtremæ ſingulas coeunt in ſyllabas, quod niſi fieret, fortaſſe in obliquis, corripienda prior uocalis eſſet, quæ per naturam longa eſt. Ita enim uertitur à græcorũ doctiſsimis πομπήιος κοκκήιος προκουλήιος. Cœunt uero ut dixi, quemadmodum illo Horatij Priſcianus oſtendit.

Durus ait Vultei nimis attentusque uideris.

Filius quoque facit in uocatiuo fili, quamuis appellatiuum nomen. Finitur autem nominatiuus latinè quinque modis, ut patronus, uir, liber, ſatur, templum. Ex nominibus quæ ſunt ſimilia tribus poſtremis, erit idem uocatiuus cum recto, ex ijs autẽ quæ primo uenient in ſecundam uocalem breuem, ut patrone, Tite, Catulle, raro ad uocem nominatiui, idque paucisſimis ex nominibus apud poetas, ut;

Corniger Heſperidum fluuius regnator aquarũ.

In huiuſmodi nominibus fiet ſingularis accuſatiuus ſecunda de ſemiuocalibus ad ultimam uocalem nominatiui appoſita. De neutris uero nihil dicere neceſſe eſt. Semel enim atque uniuerſe dictum ſit, horum omnium quacunque in forma declinationis, nihil accuſatiuum & uocatiuum à recto unquam poſſe differre. Ex his quæ propoſui pro exemplo nominibus diuerſa ratio eſt obliquorũ declinandi. Nam ſi id ſequare quod uir facit in genitiuo uiri, ſatur ſaturi, templum templi, indeque cæteri caſus, liber

quoque faciet liberi, libero, liberum. Quæcunque igitur ſint nomina in ER ſyllabam finita, uel ſecundæ ſint, uel tertiæ declinationis, uidendum eſt ut recte ex nominatiuo, fiant cæteri caſus totidem ſyllabis cum recto, ut Creber crebri, Alexander, Alexandri, Periander, Periandri, contra uero περιττοσυλλάβως tener, teneri, exter, exteri, idque genus multa. Multitudinis autem accuſatiuus ac uocatiuus ſeu maſculini generis, ſeu fœminini per tertiam uocalem longam dicitur, ut liber libri, & laurus lauri. Genitiuus eſt librorum ultima adiecta ſyllaba ad caſum ablatiui quo ex genitiuo ſublata ſyllaba quæ antecedit ultimam remanet ſæpius poetarum conſuetudine librûm, uirûm, puerûm circumflexa poſtrema, pro librorum, uirorum, puerorum, ut Virgilius;

Deiphobe armipotens genus alto à ſanguine Diuûm

& Terentius

Omnes uos oratos uolo,
Ne plus iniquûm poßit quam æquûm oratio

Quin aliquando oratoribus etiam ſic loqui permiſſum eſt, quemadmodum M. Tullius in Verrem; Nemo iam Dolabella neque tui neque tuorum liberûm quos tu miſeros in egeſtate, atque in ſolitudine reliquiſti miſereri unquam poteſt. Nominum uerò quorundam hic genitiuus rarò aliter pronunciatur, ut nummûm, ſeſtertiûm, modiûm, medimnûm, talētûm, iugerûm, & præfecti fabrûm dicuntur magis quam fabro-

fabrorum. Datiuus atque ablatiuus huius numeri eſt uiris, libris, ſaturis, patronis, templis ſingulari in hanc uocem conuerſa. Feſtorum dierum nomina, tam ſecundæ quam tertiæ declinationis habent genitiuum numeri pluralis ut ſaturnalium & ſaturnaliorum, datiuum uerò & ablatiuum, tertiæ ut floralia floralibus, terminalia terminalibus, compitalia compitalibus, lupercalia lupercalibus, liberalia liberalibus. Domus quoque domibus facit, quanquã ſit accuſandi caſu domos, quemadmodum ambos, & duos, atque hinc duobus & ambobus. Iam uero ſum delapſus ad accuſatiuum generis maſculini qui ita fit, litera quinta ſemiuocali addita ad uocalem ablatiui ſingularis ultimam, ut uiros, libros, patronos, qua litera ex nominibus quibuſdam pauciſsimis aliquando ſublata ambo dicimus & duo pro ambos & duos ut apud Virgilium,

Si duo præterea taleis Idea tuliſſet

Horatius quoque iiſdem penè uerbis

Si duo præterea diſcordia uexat inertes

Plautus in Aſinaria

Quid nunc, quoniam ambo, ut eſt lubitum, nos deluſiſtis,

Datisne argentum?

Cicero ad Gallum; Præter duo nos loquitur iſto modo nemo. Neſcio an multo plura ſint huiuſmodi, niſi quis dicat huius etiam eſſe loci, quod ſupra ex Virgilio allatum eſt;

Inter ſe

Inter ſe coiiſſe uiros, & decernere ferro.

Tertia declinatio generum eſt omnium cadẽs quamplurimas in uoces, ut quàm diuersè nomina in uocales, conſonantesque finiuntur, ſeu latina, ſeu græca, tanta ſit hic uarietas nominatiui ſingularis. Mittit genitiuum in IS correptam ſyllabam, ut pater patris, datiuum in uocalem tertiam productam.

Hic pater, huius patris, huic patri,
Hunc patrem, ò pater, ab hoc patre:
Hi patres, horum patrum, his patribus,
Hos patres, ò patres, ab his patribus.
Hæc mater, huius matris, huic matri,
Hanc matrem, ò mater, ab hac matre:
Hæ matres, harum matrum, his matribus,
Has matres, ò matres, ab his matribus.
Hæc uirgo, huius uirginis, huic uirgini,
Hanc uirginem, ò uirgo, ab hac uirgine:
Hæ uirgines, harum uirginum, his uirginibus,
Has uirgines, ò uirgines, ab his uirginibus.
Hæc ciuitas, huius ciuitatis, huic ciuitati,
Hanc ciuitatem, ò ciuitas, ab hac ciuitate:
Hæ ciuitates, harum ciuitatum, his ciuitatibus,
Has ciuitates, ò ciuitates, ab his ciuitatibus.
Hic & hæc homo, huius hominis, huic homini,
Hunc & hanc hominem, ò homo, ab hoc & ab hac homine:
Hi & hæ homines, horum & harum hominum, his hominibus,

Hos & has homines, ò homines, ab his hominibus.
Hoc corpus, huius corporis, huic corpori,
Hoc corpus, ò corpus, ab hoc corpore:
Hæc corpora, horum corporum, his corporibus,
Hæc corpora, ò corpora, ab his corporibus.
Hoc ſedile, huius ſedilis, huic ſedili,
Hoc ſedile, ò ſedile, ab hoc ſedili:
Hæc ſedilia, horum ſedilium, his ſedilibus,
Hæc ſedilia, ò ſedilia, ab his ſedilibus.
Hic Iuppiter, huius Iouis, huic Ioui,
Hunc Iouem, ò Iuppiter, ab hoc Ioue.
Hæc Calypsò, huius Calypsûs, huic Calypsô,
Hanc Calypsò, ò Calypsò, ab hac Calypsò.
Hic & hæc omnis, & hoc omne, huius omnis,
Huic omni, hunc & hanc omnem & hoc omne,
O omnis & ò omne, ab hoc & ab hac & ab hoc omni
Hi & hæ omnes & hæc omnia, horum & harum & horum omnium,
His omnibus, hos & has omnes & hæc omnia,
O omnes & ò omnia, ab his omnibus.
Hic & hæc & hoc uetus, huius ueteris,
Huic ueteri, hunc & hanc ueterem & hoc uetus,
O uetus, ab hoc & ab hac & ab hoc uetere & ueteri:
Hi & hæ ueteres & hæc uetera, horum & harum & horum ueterum,
His ueteribus, hos & has ueteres & hæc uetera,

O ueteres & ò uetera, ab his ueteribus.
Hic & hæc fortior & hoc fortius, huius fortioris,
Huic fortiori, hunc & hanc fortiorem, & hoc fortius,
O fortior & ò fortius, ab hoc & ab hac & ab hoc fortiore & fortiori:
Hi & hæ fortiores & hæc fortiora, horum & harum & horum fortiorum,
His fortioribus, hos & has fortiores & hæc fortiora,
O fortiores & ò fortiora, ab his fortioribus.

Verum ſint hæc à me ſatis, & præceptores ipſi proponant ſuis auditoribus plura, quæ difficultatis aliquid uel in recto, uel in obliquis caſibus habere uidebuntur. Quod genus erit fortaſſe gummi, ammi, thlaſpi, epigramma, Amathûs, Oedipus, Aeneis, Thebais, Melos, ac de noſtris etiam frugi, plus, annales, Vulcanalia, Camers, Ferentinâs, & quæ numerari uix poſſint. Moneant Calypsò, Didò, Inò, Alectò, Sapphò, Caliſthò non eſſe latinè à noſtris declinata, & quamuis alij poetæ latinam his uocem dederint, alij græcam ſint ſequuti, Virgilium tamen hac uoce ſola contentum fuiſſe. Singularis accuſatiuus eſt patrem, cardinem, Iunonem, ſed quorum nominum ſyllaba IS extrema eſt nominatiui, ut peluis, reſtis, ſecuris, puppis, turris, eorum accuſatiuus erit uel peluim, reſtim, ſecurim, puppim, turrim, uel peluem, reſtem, ſecurem, puppem turrem. Burim, tamen, &

ſitim,

ſitim, & tuſſim in uſu magis eſt quam burem, ſitem, ac tuſſem. Claſſis uerò, uallis, piſcis, canis, uermis, panis, aliter quam claſſem, uallem, piſcem, canem, uermem, panem, & unguem facere accuſatiuos non poſſunt. Eandem rationem ſequuntur comis, fortis, utilis, hilaris, triſtis, debilis, atque huiuſmodi adiectiua omnia quorum ſecunda finitur uocali neutrum genus: item græca Leucaſpis, Tanais, Tigris, Acis, Vocatiui ratio breuis eſt qui nulla omnino litera diſcrepat à nominatiuo, niſi græcorum nominum, à quibus poſtrema conſonans remouetur, ut leucaſpi, Tanai, Tigri, Aci, Philli, Daphni. At uero ablatiuus à neutris appellatiuis nominibus, quorum nominatiuus cadit in ſecundam uocalem, ut monile, mare, cubile ablatiuus fiet potius monili, mari, cubili, credo quod inter hos duos caſus diſcrimen poſtremæ ſyllabæ quærendum fuit. Ratio eadem eſt habita in adiectiuis, quorum neutrum genus, ut iam dictum eſt ſecundã habet in fine uocalẽ, ut forte forti, come comi, utile utili, hilare hilari, triſte triſti, debile debili, uile uili, putre putri, ſuaue ſuaui, dulce dulci. Idẽ ablatiuus erit ſi prima aut quarta ſemiuocaliũ finiantur nominatiui ſubſtantiuorum, ut ceruicali, tribunali, calcari, lacunari, lupanari. Nam dubitari non debet quin per ſecundã uocalem ſint quondam hæc in recto caſu pronunciata, quomodo à pedeſtre nominatiuo fit pedeſtri, à ſalubre ſalubri, à nominibus menſium Septembri, Octobri, Nouembri, Decembri,

& à

& à græcis quæ antedixi, leucaſpi, Tanai, Aci, Tygri. Vtroque autem modo finiuntur quæ una uoce ſignificant omnia genera, ut par pare & pari, uetus uetere & ueteri, audax audace uel audaci, felice uel felici, terete uel tereti, hebete uel hebeti, locuplete uel locupleti. Huc referuntur omnia etiam comparatiua. A maiore enim dicimus & à maiori, à minore & à minori. Cauſam putant eſſe ueteres grammatici, docti homines, quod maior & minor & ſimilia his, communia trium fuiſſe generum apud ſcriptores antiquiſſimos, Pricianusque eius rei ex Valerio Antiate, Caſſio Emina, & Claudio Quadrigano affert exempla. Duæ res ergo magnum afferunt momentum ad huius uocem ablatiui cognoſcendā. Vna ſi nomen trium ſit generū, aut fuerit ali quando à primo latini ſermonis ortu, ut etiā ſenatuſconſultum prior & bellum punicū poſterior ſcriptores olim dixerunt: altera ſi uox ablatiui diſcernenda ſit, à neutrius generis nominatiuo ut ſequeſtre ſequeſtri, celebre celebri, illuſtre illuſtri, uel ſi aliter atque ueteres fecerunt, nunc ſyllaba detrata ultima nomen ſcribatur, ut ceruical eſt hodie quod aliquo in tempore ceruicale, tribunal quod tribunale, calcar, lucunar, & lupanar, quod calcare, lacunare, lupanare. Vtramque uocem ſeruant Capenâs, Ferentinâs, Arpinâs, Caſtnâs, Larinâs, & quæ ſunt id genus multa, itē auis, nauis, ciuis, anguis, unguis, pinguis quæque ſimilia his habent nominatiuum, ut

etiam ignis,uectis,amnis. Contra uictrix,ultrix. At poſtis,claſſis,pauper, hoſtis uocalem habent ſecundam in fine. Quæ à nomine caput ortum habent, ut biceps,triceps,præceps, anceps caſum hunc tertiam in uocalem terminant,ut bicipiti,tricipiti,præcipiti, ancipiti: in ſecundam uero generis feminini comparatiuo, & quos gramatici abſolutos uocant non à uerbo aut præpoſitione pendentes ablatiuos, ut flante auſtro aut flantibus Eteſijs nauigare, impendente pluuia ſerere, imminente bello urbem relinquere,ut;

– Teſta quum ardente uidebis
Scintillare oleum & putreis concreſcere fungos.

Pluralis nominatiuus eſt patres,ciuitates, uirgines, ueteres,dulces in ſyllabam cadens longam à genitiuo ſingulari quæ breuis erat,paululum declinatam. De neutris uero ſic ſtatuas neceſſe eſt. Quorum ſingularis nominatiuus eſt in ſecundam uocalem,id uertitur in primam breuem, fitque à corpore corpora, tempore tempora,uetere uetera, & à maiore minoreue, maiora ac minora; quorum in tertiam correpto eo propter aliam aſſumptam uocalem cui adhæret,fit hic nominatiuus à ſedili ſedilia, à dulci dulcia, à forti fortia, à ſublimi ſublimia. Genitiuus ab eodem quem dixi fit ablatiuo, isque ſecundam ſi habeat uocalem, ea in quintam conuerſa & ſubiecta ſecunda ſemiuocali,genitiuus erit patrum,uirtutum, ciuitatum,uirginum, ueterum, dulcium corporum:

ſin

ſin tertiam,erit monilium, ſedilium,illuſtrium,cœleſtium; ſin ſit ex ijs nominibus quæ uocalem excepta ſecunda habere aliam non poſſit, ea in tertiam conuerſa, additisque ijs literis quæ ſunt huius genitiui, propriè fit ex arte artium,ex parte partium. Aliter enim fieret genitiuus quemadmodum à corpore corporum,& uetere fit ueterum, quod quum foret abſurdum fit quoque à fronde frondium, à monte montium, à colle collium, à fonte fontium. Quæ uero à capite ortum habent nomina, ſine tertia uocali pronunciantur, à principe principum, municipe municipum,forcipe forcipum,mancipe mancipum. Huius tamen generis, eiuſmodi ſi ſint nomina quæ duabus nominatiuum ſuperent ſyllabis, ut biceps, triceps, anceps,unde bicipiti,tricipiti,& ancipiti,tertia erit uocali, in ſyllaba quæ antecedit ultimam,ut bicipitium,tricipitium, ancipitium. A ciuitate,& uicinitate innumerabilibusque huiuſmodi,fit ex uſu quidem ciuitatum, & uicinitatum, etſi eſſe grammatici aiunt oportere ciuitatium, & uicinitatium. A uigili uigilum, quia fortaſſe,ut quidam ſuſpicantur, ſyllaba quæ antecedit ultimam huic genitiuo detracta ſit. A memor,memore & memori,ſupplex ſupplice & ſupplici, artifex artifice & artifici contra rationem genitiuus eſt memorum,ſupplicum. Vires, & penates, quæ multitudinis tantum numero ſunt prædita, genitiuum habent uirium & penatium. Nam ſi habeant etiam unitatis, ut uirtutes & affinitates,

nitates, dicendum erit uirtutum & affinitatum, ut à conſule conſulum, capite capitum, ſic etiam à boue boum, qui genitiuus bouum potius eſſe debuiſſet, ſicut in datiuo & ablatiuo plurali bobus dicitur pro bouibus. A quibuſdam neutris græcorum, fiunt more ſecundæ declinationis, ut poematis, emblematis, ænigmatis, peripeſmatis; Cicero ad Atticum; epigrammatis quæ in amaltheo poſuiſti contenti erimus; Idem ſæpius in Verrem; Duo pocula cum emblematis. Etiam à maſculini generis forma, ut delphin, & elephas, ad noſtræ potius linguæ morem delphinis, elephantisque dicimus. Nec tamen hi ſoli caſus hoc habent. Quædam enim tota latina fecimus, ut delphinus etiam dicatur, & Arabus, & elephantus. Accuſatiui eadem ratio quæ uocatiui, quamque nominatiui eſſe iam oſtendimus, ut patres, homines, corpora, ciuitates. Illa enim græca ſunt, Syrteis, Sardeis, Tralleis, & alia quædã his affinia. Noſtrorum denique ea breuis ratio, ut quæ in genitiuo plurali tertiam habent uocalem in ſyllaba quæ antecedit ultimam, ut urbium & ciuium ea tum urbes & ciues faciant accuſatiuos, tum urbeis & ciueis. Illi uero genitiui quibus non uoluntate cuiuſquam, ſed tota ſermonis conſuetudine de medio imminuta ſyllaba eſt, non idem poſſunt quod cæteri. Etenim ſiquid aliud ratio poſtulet non quæram, certè aliter quam ciuitatum, improbitatum, calamitatum nemo dicit. Quare ſolum ciuitates, improbi-

O tates,

tates,calamitatesque dictum eſſe ne miremur. Parenteis uero pro parentes, & forteis pro fortes non ualde ſanè ſcribi uelim,neque ita mirum debet uideri ex nomine adiectiuo, cui minus contra naturam eſſe potuit,ſiquando parentium quis dixit,ut legentium ſimiliaque omnia, quum ciuitas, improbitas, calamitas,& mille huiuſmodi alium genitiuũ prorſus ignorent.

Quarta declinatio tota latina eſt, generis maſculini ut currus, fœminini ut manus, neutri ut genu.

Hic currus,huius currus,huic currui,
Hunc currum,ò currus,ab hoc curru:
Hi currus,horum curruum,his curribus,
Hos currus,ò currus,ab his curribus.
Hæc manus,huius manus,huic manui,
Hanc manum,ò manus,ab hac manu:
Hæ manus,harum manuum,his manibus,
Has manus,ò manus,his manibus.
Hæc quercus,huius quercus,huic quercui,
Hanc quercum,ò quercus,hac quercu:
Hæ quercus,harum quercuum,his querquubus,
Has quercus,ò quercus,his querquubus.
Hæc domus,huius domus uel domi,huic domui,
Hanc domum,ò domus,hac domo:
Hæ domus, harum domuum uel domorum, his domibus,
Has domus uel domos,ò domus,his domibus.
Hoc genu,huius genu,huic genu,

Hoc

Hoc genu,ò genu,hoc genu:
Hæc genua,horum genuum,his genibus,
Hæc genua,ò genua,his genibus.

Hic genitiuus fit currus, & manus, ſyllabis ultimis producendis. Datiuus eſt currui & manui, à genitiuo antiquo curruis, anuis, ſenatuis, manuis. Accuſatiuus currum & manum, ut cæteri accuſatiui declinationum omnium. Vocatiuus eſt idem qui & rectus. Ablatiuus detracta à genitiuo poſtrema cõſonante litera. Genitiuus pluralis curruum, manuum, genuum, à ſingulari, detractione additioneque literæ ac ſyllabæ eius quæ non indiget admonitionis. Eeodem à genitiuo datiuus, ablatiuusque ut curribus, manibus, genibus, mutata quinta uocali in tertiam, qui duo caſus quibuſdam in nominibus, eandem habent loco tertiæ, ultimam uocalem, ut artus, partus, arcus, lacus, quercus, ficus, tribus, acus, ſpecus, portus, quæſtus. Artubus enim, & arcubus, & partubus, non artibus, arcibus, & partibus, uel illa cauſa dicendum fuit, ne artes, arces, partes, reſque alias intelligere uideare. Neutrorũ declinandi uia erit eadem, quæ iam dicta eſt ſuperiorum.

Quinta declinatio, eſt ut quarta, nominum dumtaxat latinæ linguæ, ut ſpecies, dies, acies, materies.
Hæc res, huius rei, huic rei,
Hanc rem, ò res, hac re:
Hæ res, harum rerum, his rebus,

Has res, ò res, his rebus.
Dies, diei, diei, diem, ò dies, die:
Dies, dierum, diebus, dies, ò dies, diebus.
Species, ſpeciei, ſpeciei, ſpeciem, ò ſpecies, ſpecie.
Materies, materiei, materiei, materiem, ò materies, materie.

Plures acies interdum legimus, & ſpes meas inanes Cicero pro Milone dixit, accuſandi caſu & multitudinis numero, quem in huiuſmodi nominibus, præter quædam pauca, non facile ſine bonorum exemplis auctorum imitari uelim. In his ſunt materies, luxuries, barbaries, mundicies, aliaque huius formæ nomina quibus paßim omnes utuntur. Quoties uero accidit plurali ut numero utendum ſit, hæc in primam, declinationem ab oratoribus inuenio eſſe mutata, cuius rei Trebatium in Topicis M. Tullius admonuit, ut formarum & formis, quam ſpecierum & ſpeciebus potius dicere debeamus. Quin ſingularis etiam numeri libentius uno quam altero caſu utendum putemus, ut ipſius ex M. Tullij, tum locis omnibus, tum ex illo in oratione pro Sex. Roſcio intelligimus; In urbe luxuries creatur, ex luxuria auaritia, ex auaritia erumpit audacia. Quamobrē & auribus conſulendum cenſeo quod ad caſus, numeros, & genera attinet, & antiquitatis conſuetudini parendum. Doceant præceptores ea declinare nomina, quæ duabus ex partibus conflata ſunt, quæque ex una parte tantum declinantur, ut ſenatus

conſul-

conſultum, ſenatus conſulti, & quæ ex duabus, ut res publica, rei publicæ, & quæ ex priore, ut pater familias, patris familias, uel poſteriore, ut iuriſconſultus, iuriſconſulti, & quæ numeralia à grammaticis dicuntur, ab uno uſque ad multa milia, & numeralium formas notionesque cognoſcere. Admoneant quæ ſingulari careant numero, quæ plurali, item quæ quos caſus non habeant in uſu, quæ ad plures declinationes pluraue genera referuntur, quæ genus mutant, quæ declinationes, ut domus quartæ, & fœminini generis aliud eſt quā ſecundæ. Vtrunque eodem in numero mutat ficus. Mutant eadem ab unitatis ad multitudinis, illa, euentus, iuſſus, permiſſus, quartæ, & euenta, iuſſa, permiſſa, ſecundæ, contra atque iugerum, quod in multitudinis numero iugera facit & iugeribus.

quoque faciet liberi, libero, liberum. Quæcunque igitur ſint nomina in ER ſyllabam finita, uel ſecundæ ſint, uel tertiæ declinationis, uidendum eſt ut rectè ex nominatiuo, fiant cæteri caſus totidem ſyllabis cum recto, ut Creber crebri, Alexander, Alexandri, Periander, Periandri, contra uero περιττοσυλλάβως tener, teneri, exter, exteri, idque genus multa. Multitudinis autem accuſatiuus ac uocatiuus ſeu maſculini generis, ſeu fœminini per tertiam uocalem longam dicitur, ut liber libri, & laurus lauri. Genitiuus eſt librorum ultima adiecta ſyllaba ad caſum ablatiui quo ex genitiuo ſublata ſyllaba quæ antecedit ultimam remanet ſæpius poetarum conſuetudine librûm, uirûm, puerûm circumflexa poſtrema, pro librorum, uirorum, puerorum, ut Virgilius;

Deiphobe armipotens genus alto à ſanguine Diuûm.

& Terentius

Omnes uos oratos uolo,
Ne plus iniquûm pòſſit quam æquûm oratio

Quin aliquando oratoribus etiam ſic loqui permiſſum eſt, quemadmodum M. Tullius in Verrem; Nemo iam Dolabella neque tui neque tuorum liberûm quos tu miſeros in egeſtate, atque in ſolitudine reliquiſti miſereri unquam poteſt. Nominum uerò quorundam hic genitiuus raò aliter pronunciatur, ut nummûm, ſeſtertiûm, modiûm, medimnûm, talētûm, iugerûm, & præfecti fabrûm dicuntur magis quam fabro-

fabrorum. Datiuus atque ablatiuus huius numeri eſt uiris, libris, ſaturis, patronis, templis ſingulari in hanc uocem conuerſa. Feſtorum dierum nomina, tam ſecundæ quam tertiæ declinationis habent genitiuum numeri pluralis ut ſaturnalium & ſaturnaliorum, datiuum uerò & ablatiuum, tertiæ ut floralia floralibus, terminalia terminalibus, compitalia compitalibus, lupercalia lupercalibus, liberalia liberalibus. Domus quoque domibus facit, quanquã ſit accuſandi caſu domos, quemadmodum ambos, & duos, atque hinc duobus & ambobus. Iam uero ſum delapſus ad accuſatiuum generis maſculini qui ita fit, litera quinta ſemiuocali addita ad uocalem ablatiui ſingularis ultimam, ut uiros, libros, patronos, qua litera ex nominibus quibuſdam pauciſsimis aliquando ſublata ambo dicimus & duo pro ambos & duos ut apud Virgilium,

Si duo præterea taleis Idea tuliſſet

Horatius quoque iiſdem penè uerbis

Si duo præterea diſcordia uexat inertes

Plautus in Aſinaria

Quid nunc, quoniam ambo, ut eſt lubitum, nos deluſiſtis,
Datiſne argentum?

Cicero ad Gallum; Præter duo nos loquitur iſto modo nemo. Neſcio an multo plura ſint huiuſmodi, niſi quis dicat huius etiam eſſe loci, quod ſupra ex Virgilio allatum eſt;

Inter ſe

Interſe coiſſe uiros, & decernere ferro.

Tertia declinatio generum eſt omnium cadẽs quamplurimas in uoces, ut quàm diuersè nomina in uocales, conſonantesque finiuntur, ſeu latina, ſeu græca, tanta ſit hic uarietas nominatiui ſingularis. Mittit genitiuum in IS correptam ſyllabam, ut pater patris, datiuum in uocalem tertiam productam.

Hic pater, huius patris, huic patri,
Hunc patrem, ò pater, ab hoc patre:
Hi patres, horum patrum, his patribus,
Hos patres, ò patres, ab his patribus.
Hæc mater, huius matris, huic matri,
Hanc matrem, ò mater, ab hac matre:
Hæ matres, harum matrum, his matribus,
Has matres, ò matres, ab his matribus.
Hæc uirgo, huius uirginis, huic uirgini,
Hanc uirginem, ò uirgo, ab hac uirgine:
Hæ uirgines, harum uirginum, his uirginibus,
Has uirgines, ò uirgines, ab his uirginibus.
Hæc ciuitas, huius ciuitatis, huic ciuitati,
Hanc ciuitatem, ò ciuitas, ab hac ciuitate:
Hæ ciuitates, harum ciuitatum, his ciuitatibus,
Has ciuitates, ò ciuitates, ab his ciuitatibus.
Hic & hæc homo, huius hominis, huic homini,
Hunc & hanc hominem, ò homo, ab hoc & ab hac homine:
Hi & hæ homines, horum & harum hominum, his hominibus,

Hos

Hos & has homines, ò homines, ab his hominibus.
Hoc corpus, huius corporis, huic corpori,
Hoc corpus, ò corpus, ab hoc corpore:
Hæc corpora, horum corporum, his corporibus,
Hæc corpora, ò corpora, ab his corporibus.
Hoc ſedile, huius ſedilis, huic ſedili,
Hoc ſedile, ò ſedile, ab hoc ſedili:
Hæc ſedilia, horum ſedilium, his ſedilibus,
Hæc ſedilia, ò ſedilia, ab his ſedilibus.
Hic Iuppiter, huius Iouis, huic Ioui,
Hunc Iouem, ò Iuppiter, ab hoc Ioue.
Hæc Calypsò, huius Calypsûs, huic Calypsô,
Hanc Calypsò, ò Calypsò, ab hac Calypsò.
Hic & hæc omnis, & hoc omne, huius omnis,
Huic omni, hunc & hanc omnem & hoc omne,
O omnis & ò omne, ab hoc & ab hac & ab hoc omni
Hi & hæ omnes & hæc omnia, horum & harum & horum omnium,
His omnibus, hos & has omnes & hæc omnia,
O omnes & ò omnia, ab his omnibus.
Hic & hæc & hoc uetus, huius ueteris,
Huic ueteri, hunc & hanc ueterem & hoc uetus,
O uetus, ab hoc & ab hac & ab hoc uetere & ueteri:
Hi & hæ ueteres & hæc uetera, horum & harum & horum ueterum,
His ueteribus, hos & has ueteres & hæc uetera,

O ue

O ueteres & ò uetera, ab his ueteribus.
Hic & hæc fortior & hoc fortius, huius fortioris,
Huic fortiori, hunc & hanc fortiorem, & hoc fortius,
O fortior & ò fortius, ab hoc & ab hac & ab hoc fortiore & fortiori:
Hi & hæ fortiores & hæc fortiora, horum & harum & horum fortiorum,
His fortioribus, hos & has fortiores & hæc fortiora,
O fortiores & ò fortiora, ab his fortioribus.

Verum ſint hæc à me ſatis, & præceptores ipſi proponant ſuis auditoribus plura, quæ difficultatis aliquid uel in recto, uel in obliquis caſibus habere uidebuntur. Quod genus erit fortaſſe gummi, ammi, thlaſpi, epigramma, Amathûs, Oedipus, Aeneis, Thebais, Melos, ac de noſtris etiam frugi, plus, annales, Vulcanalia, Camers, Ferentinâs, & quæ numerari uix poſſint. Moneant Calypsò, Didò, Inò, Alectò, Sapphò, Caliſthò non eſſe latinè à noſtris declinata, & quamuis alij poetæ latinam his uocem dederint, alij græcam ſint ſequuti, Virgilium tamen hac uoce ſola contentum fuiſſe. Singularis accuſatiuus eſt patrem, cardinem, Iunonem, ſed quorum nominum ſyllaba IS extrema eſt nominatiui, ut peluis, reſtis, ſecuris, puppis, turris, eorum accuſatiuus erit uel peluim, reſtim, ſecurim, puppim, turrim, uel peluem, reſtem, ſecurem, puppem turrem. Burim, tamen, &

ſitim,

ſitim, & tuſſim in uſu magis eſt quam burem, ſitem, ac tuſſem. Claſſis uerò, uallis, piſcis, canis, uermis, panis, aliter quam claſſem, uallem, piſcem, canem, uermem, panem, & unguem facere accuſatiuos non poſſunt. Eandem rationem ſequuntur comis, fortis, utilis, hilaris, triſtis, debilis, atque huiuſmodi adiectiua omnia quorum ſecunda finitur uocali neutrum genus: item græca Leucaſpis, Tanais, Tigris, Acis, Vocatiui ratio breuis eſt qui nulla omnino litera diſcrepat à nominatiuo, niſi græcorum nominum, à quibus poſtrema conſonans remouetur, ut leucaſpi, Tanai, Tigri, Aci, Philli, Daphni. At uero ablatiuus à neutris appellatiuis nominibus, quorum nominatiuus cadit in ſecundam uocalem, ut monile, mare, cubile ablatiuus fiet potius monili, mari, cubili, credo quod inter hos duos caſus diſcrimen poſtremæ ſyllabæ quærendum fuit. Ratio eadem eſt habita in adiectiuis, quorum neutrum genus, ut iam dictum eſt ſecundã habet in fine uocalẽ, ut forte forti, come comi, utile utili, hilare hilari, triſte triſti, debile debili, uile uili, putre putri, ſuaue ſuaui, dulce dulci. Idẽ ablatiuus erit ſi prima aut quarta ſemiuocaliũ finiantur nominatiui ſubſtantiuorum, ut ceruicali, tribunali, calcari, lacunari, lupanari. Nam dubitari non debet quin per ſecundã uocalem ſint quondam hæc in recto caſu pronunciata, quomodo à pedeſtre nominatiuo fit pedeſtri, à ſalubre ſalubri, à nominibus menſium Septembri, Octobri, Nouembri, Decembri,

& à

& à græcis quæ antedixi, leucaſpi, Tanai, Aci, Tygri. Vtroque autem modo finiuntur quæ una uoce ſignificant omnia genera, ut par pare & pari, uetus uetere & ueteri, audax audace uel audaci, felice uel felici, terete uel tereti, hebete uel hebeti, locuplete uel locupleti. Huc referuntur omnia etiam comparatiua. A maiore enim dicimus & à maiori, à minore & à minori. Cauſam putant eſſe ueteres grammatici, docti homines, quod maior & minor & ſimilia his, communia trium fuiſſe generum apud ſcriptores antiquiſſimos, Pricianusque eius rei ex Valerio Antiate, Caſſio Emina, & Claudio Quadrigano affert exempla. Duæ res ergo magnum afferunt momentum ad huius uocem ablatiui cognoſcendã. Vna ſi nomen trium ſit generũ, aut fuerit aliquando à primo latini ſermonis ortu, ut etiã ſenatuſconſultum prior & bellum punicũ poſterior ſcriptores olim dixerunt: altera ſi uox ablatiui diſcernenda ſit, à neutrius generis nominatiuo ut ſequeſtre ſequeſtri, celebre celebri, illuſtre illuſtri, uel ſi aliter atque ueteres fecerunt, nunc ſyllaba detrata ultima nomen ſcribatur, ut ceruical eſt hodie quod aliquo in tempore ceruicale, tribunal quod tribunale, calcar, lucunar, & lupanar, quod calcare, lacunare, lupanare. Vtramque uocem ſeruant Capenâs, Ferentinâs, Arpinâs, Caſtnâs, Larinâs, & quæ ſunt id genus multa, itẽ auis, nauis, ciuis, anguis, unguis, pinguis quæque ſimilia his habent nominatiuum, ut

etiam

etiam ignis,uectis,amnis. Contra uictrix,ultrix. At poſtis,claſſis,pauper, hoſtis uocalem habent ſecundam in fine. Quæ à nomine caput ortum habent, ut biceps,triceps,præceps, anceps caſum hunc tertiam in uocalem terminant,ut bicipiti,tricipiti,præcipiti, ancipiti: in ſecundam uero generis feminini comparatiuo, & quos gramatici abſolutos uocant non à uerbo aut præpoſitione pendentes ablatiuos, ut flante auſtro aut flantibus Eteſijs nauigare, impendente pluuia ſerere, imminente bello urbem relinquere,ut;

– Teſta quum ardente uidebis

Scintillare oleum & putreis concreſcere fungos.

Pluralis nominatiuus eſt patres,ciuitates, uirgines, ueteres,dulces in ſyllabam cadens longam à genitiuo ſingulari quæ breuis erat,paululum declinatam. De neutris uero ſic ſtatuas neceſſe eſt. Quorum ſingularis nominatiuus eſt in ſecundam uocalem,id uertitur in primam breuem, fitque à corpore corpora, tempore tempora,uetere uetera, & à maiore minoreue, maiora ac minora; quorum in tertiam correpto eo propter aliam aſſumptam uocalem cui adhæret,fit hic nominatiuus à ſedili ſedilia, à dulci dulcia, à forti fortia, à ſublimi ſublimia. Genitiuus ab eodem quem dixi fit ablatiuo, isque ſecundam ſi habeat uocalem, ea in quintam conuerſa & ſubiecta ſecunda ſemiuocali,genitiuus erit patrum,uirtutum, ciuitatum,uirginum, ueterum, dulcium corporum:

ſin tertiam,erit monilium, ſedilium,illuſtrium,cæleſtium; ſin ſit ex ijs nominibus quæ uocalem excepta ſecunda habere aliam non poſſit, ea in tertiam conuerſa, additisque ijs literis quæ ſunt huius genitiui, propriè fit ex arte artium,ex parte partium. Aliter enim fieret genitiuus quemadmodum à corpore corporum,& uetere fit ueterum, quod quum foret abſurdum fit quoque à fronde frondium, à monte montium, à colle collium, à fonte fontium. Quæ uero à capite ortum habent nomina, ſine tertia uocali pronunciantur, à principe principum, municipe municipum,forcipe forcipum,mancipe mancipum. Huius tamen generis, eiuſmodi ſi ſint nomina quæ duabus nominatiuum ſuperent ſyllabis, ut biceps, triceps, anceps,unde bicipiti,tricipiti,& ancipiti,tertia erit uocali, in ſyllaba quæ antecedit ultimam,ut bicipitium,tricipitium, ancipitium. A ciuitate,& uicinitate innumerabilibusque huiuſmodi,fit ex uſu quidem ciuitatum, & uicinitatum, etſi eſſe grammatici aiunt oportere ciuitatium, & uicinitatium. A uigili uigilum, quia fortaſſe,ut quidam ſuſpicantur, ſyllaba quæ antecedit ultimam huic genitiuo detracta ſit. A memor,memore & memori,ſupplex ſupplice & ſupplici, artifex artifice & artifici contra rationem genitiuus eſt memorum,ſupplicum. Vires, & penates, quæ multitudinis tantum numero ſunt prædita, genitiuum habent uirium & penatium. Nam ſi habeant etiam unitatis, ut uirtutes & affinitates,

nitates, dicendum erit uirtutum & affinitatum, ut à conſule conſulum, capite capitum, ſic etiam à boue boum, qui genitiuus bouum potius eſſe debuiſſet, ſicut in datiuo & ablatiuo plurali bobus dicitur pro bouibus. A quibuſdam neutris græcorum, fiunt more ſecundæ declinationis, ut poematis, emblematis, ænigmatis, peripeſmatis; Cicero ad Atticum; epigrammatis quæ in amaltheo poſuiſti contenti erimus; Idem ſæpius in Verrem; Duo pocula cum emblematis. Etiam à maſculini gener s forma, ut delphin, & elephas, ad noſtræ potius linguæ morem delphinis, elephantisque dicimus. Nec tamen hi ſoli caſus hoc habent. Quædam enim tota latina fecimus, ut delphinus etiam dicatur, & Arabus, & elephantus. Accuſatiui eadem ratio quæ uocatiui, quamque nominatiui eſſe iam oſtendimus, ut patres, homines, corpora, ciuitates. Illa enim græca ſunt, Syrteis, Sardeis, Tralleis, & alia quædā his affinia. Noſtrorum denique ea breuis ratio, ut quæ in genitiuo plurali tertiam habent uocalem in ſyllaba quæ antecedit ultimam, ut urbium & ciuium ea tum urbes & ciues faciant accuſatiuos, tum urbeis & ciueis. Illi uero genitiui quibus non uoluntate cuiuſquam, ſed tota ſermonis conſuetudine de medio imminuta ſyllaba eſt, non idem poſſunt quod cæteri. Etenim ſi quid aliud ratio poſtulet non quæram, certè aliter quàm ciuitatum, improbitatum, calamitatum nemo dicit. Quare ſolum ciuitates, improbi-

tates,calamitatesque dictum eſſe ne miremur. Parenteis uero pro parentes, & forteis pro fortes non ualde ſanè ſcribi uelim,neque ita mirum debet uideri ex nomine adiectiuo, cui minus contra naturam eſſe potuit,ſiquando parentium quis dixit,ut legentium ſimiliaque omnia, quum ciuitas, improbitas, calamitas,& mille huiuſmodi alium genitiuũ prorſus ignorent.

Quarta declinatio tota latina eſt, generis maſculini ut currus, fœminini ut manus, neutri ut genu.

Hic currus,huius currus,huic currui,
Hunc currum,ò currus,ab hoc curru:
Hi currus,horum curruum,his curribus,
Hos currus,ò currus,ab his curribus.
Hæc manus,huius manus,huic manui,
Hanc manum,ò manus,ab hac manu:
Hæ manus,harum manuum,his manibus,
Has manus,ò manus,his manibus.
Hæc quercus,huius quercus,huic quercui,
Hanc quercum,ò quercus,hac quercu:
Hæ quercus,harum quercuum,his querquubus,
Has quercus,ò quercus,his querquubus.
Hæc domus,huius domus uel domi,huic domui,
Hanc domum,ò domus,hac domo:
Hæ domus, harum domuum uel domorum, his domibus,
Has domus uel domos,ò domus,his domibus.
Hoc genu,huius genu,huic genu,

Hoc

Hoc genu, ò genu, hoc genu:
Hæc genua, horum genuum, his genibus,
Hæc genua, ò genua, his genibus.
Hic genitiuus fit currus, & manus, ſyllabis ultimis producendis. Datiuus eſt currui & manui, à genitiuo antiquo curruis, anuis, ſenatuis, manuis. Accuſatiuus currum & manum, ut cæteri accuſatiui declinationum omnium. Vocatiuus eſt idem qui & rectus. Ablatiuus detracta à genitiuo poſtrema cõſonante litera. Genitiuus pluralis curruum, manuum, genuum, à ſingulari, detractione additioneque literæ ac ſyllabæ eius quæ non indiget admonitionis. Eodem à genitiuo datiuus, ablatiuusque ut curribus, manibus, genibus, mutata quinta uocali in tertiam, qui duo caſus quibuſdam in nominibus, eandem habent loco tertiæ, ultimam uocalem, ut artus, partus, arcus, lacus, quercus, ficus, tribus, acus, ſpecus, portus, quæſtus. Artubus enim, & arcubus, & partubus, non artibus, arcibus, & partibus, uel illa cauſa dicendum fuit, ne artes, arces, partes, resque alias intelligere uideare. Neutrorũ declinandi uia erit eadem, quæ iam dicta eſt ſuperiorum.

Quinta declinatio, eſt ut quarta, nominum dumtaxat latinæ linguæ, ut ſpecies, dies, acies, materies.
Hæc res, huius rei, huic rei,
Hanc rem, ò res, hac re:
Hæ res, harum rerum, his rebus,

Has res, ò res, his rebus.
Dies, diei, diei, diem, ò dies, die:
Dies, dierum, diebus, dies, ò dies, diebus.
Species, ſpeciei, ſpeciei, ſpeciem, ò ſpecies, ſpecie.
Materies, materiei, materiei, materiem, ò materies, materie.

Plures acies interdum legimus, & ſpes meas inanes Cicero pro Milone dixit, accuſandi caſu & multitudinis numero, quem in huiuſmodi nominibus, præter quædam pauca, non facile ſine bonorum exemplis auctorum imitari uelim. In his ſunt materies, luxuries, barbaries, mundicies, aliaque huius formæ nomina quibus paſſim omnes utuntur. Quoties uero accidit plurali ut numero utendum ſit, hæc in primam, declinationem ab oratoribus inuenio eſſe mutata, cuius rei Trebatium in Topicis M. Tullius admonuit, ut formarum & formis, quam ſpecierum & ſpeciebus potius dicere debeamus. Quin ſingularis etiam numeri libentius uno quam altero caſu utendum putemus, ut ipſius ex M. Tullij, tum locis omnibus, tum ex illo in oratione pro Sex. Roſcio intelligimus; In urbe luxuries creatur, ex luxuria auaritia, ex auaritia erumpit audacia. Quamobrē & auribus conſulendum cenſeo quod ad caſus, numeros, & genera attinet, & antiquitatis conſuetudini parendum. Doceant præceptores ea declinare nomina, quæ duabus ex partibus conflata ſunt, quæque ex una parte tantum declinantur, ut ſenatus

conſul-

conſultum, ſenatus conſulti, & quæ ex duabus, ut res publica, rei publicæ, & quæ ex priore, ut pater familias. patris familias, uel poſteriore, ut iuriſconſultus, iuriſconſulti, & quæ numeralia à grammaticis dicuntur, ab uno uſque ad multa milia, & numeralium formas notioneſque cognoſcere. Admoneant quæ ſingulari careant numero, quæ plurali, item quæ quos caſus non habeant in uſu, quæ ad plures declinationes pluraue genera referuntur, quæ genus mutant, quæ declinationes, ut domus quartæ, & fœminini generis aliud eſt quã ſecundæ. Vtrunque eodem in numero mutat ficus. Mutant eadem ab unitatis ad multitudinis, illa, euentus, iuſſus, permiſſus, quartæ, & euenta, iuſſa, permiſſa, ſecundæ, contra atque iugerum, quod in multitudinis numero iugera facit & iugeribus.

Q. MARII CORRADI
DE LINGVA LATINA
AD MARCELLVM CORRADVM FRATREM
Liber IIII.

VELLEM ita res tuliſſet Marcelle frater, cogitare ut latinæ linguæ ſolis de præceptionibus deberem, neque inuito mihi inanes aliquorum opiniones hominum, caſus neſcio qui, uel rationes ſtudij mei, refellendas obieciſſet. Videor mihi æquiore animo fuiſſe accepturus omnia, uel fortaſſe me non defenſurus omnino, ſi ego ipſe accuſarer. Soleo enim quoties, parum boni uiri, parumue docti homines mihi non uitam, ſed ſtudia reprehendunt, multo ſæpius me ſilentio quam diſputatione defendere. Nunc uerò latini ſermonis cauſa oppugnatur, quam ego ſtatuti in his libris, ut unam ex rebus omnibus maximam, ac ſanctiſsimam tueri. Si enim uera ſunt quæ in ſecundo libro diſputauimus, quid huic poſsis oro te frater ex rebus humanis omnibus anteferre? Verum ſatis ut arbitror ijs reſponſum eſt,

qui

qui hanc de commercio generis humani eijciendam credunt, nunc ad eos uenio qui non ualde magnum in ea poni debere ſtudium arbitrantur. Ii uero ſi ſcia mus quo ex genere hominum ſint, qui ſic ratiocinan tur, non dubito quin ſtatim referas turpiſſimum eſſe talibus reſpondere. Illi enim ita ſentiunt, aut ita ſen tire omnes homines uellent, qui ſcientias omnes, uel iuris, uel medicinæ, uel theologiæ, uel de rerum na- tura, ſolo quæſtu uulgique exiſtimatione termina- tas habent. Itaque non longiore diſputatione res in- diget. Nam ſi philoſophos iſtos non mouent Pla- tonis, Ariſtotelisque, & antiquorum omnium exem pla, qui philoſophiam attingere ſine perfectiſſima linguæ græcæ ſcientia totoque artificio dicendi ne- fas credidiſſent, minus profectò auctoritas eos mo- uebit orationis meæ. De ijs autem qui medicinæ ſtu dijs tenentur non longius repetenda ratio eſt. Nam reliquas diſciplinas, quùm pauciſſimi ſaltem, uel ani mi cauſa, uel ſcientiæ, uel ornatus expetant, medi- corum ſola ars minimum habet elegantiæ aut ſplen doris, quam remoto quæſtu nemo ſibi putaret eſſe di ſcendam. Itaque arripiunt illam iſti ſententiam quod medicinam aiunt orationis cultu non egere, fauent imperitiæ, contaminant omnia ſœditate ſcriptorum, maledicunt hominibus literatis: quaſi uerò Corne- lius Celſus, aut Hippocrates, aut cæteri, non literarũ & elegantiſſimè ſcribendi numeros tenuerint om- nes, aut ſuas ſordes cum Celſi Hippocratisque ſplen

dore orationis ac ſapientia conferre poßint. Iure autem ciuili neſcio quid elegãtius, iuriſconſultis (quod ſine doctorum hominum contumelia dictum uolo) non uideo quid eſſe dicam, non ſordidius modo, ſed à literis à rectoque hominum ſenſu alienius. Iuriſdicundi munere ſe iactant, & ex iure cõtra iura omnia reſpondendi, tanquam ij qui legibus præſunt, qui in res maximas aut in populos habent imperium, in literas quoque dominentur, uel non deceat eos cum humanitate aliquid habere commune. Sed quid ijs facias, qui ueteres iuriſconſultos & legum conditores ne natos quidem fuiſſe, unquam recordentur? Ego uerò quid ſentiant illiterati omnes de literis, non puto mihi aut cuiquam eſſe laborandum, qui ne de illis quidem plura dici uelim, qui latini eſſe cupiunt, ſed quibus ea, quam eſſe ueram latinitatem ducimus in rebus poſita ſit, quamque uim habeat conſtituere non poſſunt. Quare adhuc manet ea oratio apud multos rationem latinitatis non unius M. Tullij ſed latinorum omnium obſeruatione eſſe terminandam. Inanem hic laborem ſuſcipiunt quidam, & huius mentionem loci, qui ad neminem pertineat ineptißimè introducunt. Nemo enim fuit unquam (ut ego quidem arbitror) qui uno ab auctore diſcendum ſermonis latini ſplendorẽ uel copiam iudicauerit. Hac tamẽ de re tota ad eum differre locum uolui in quo nobis de imitatione ſcribendum erit. Nunc tantum illud monendum fuit, non fortaſſe Ciceronis ingenia

aut

aut ſcientiæ ſolum dari quod is maximè ex omnibus proponitur ad imitandum, ſed felicitati illius ætatis atque temporum quibus incorruptiſſima latini ſermonis integritas tenebatur. Donec Romæ imperium uiguit, ſemper doctrinæ omnes & optima ingenia floruerunt, ſed germanus ille ſplendor latinitatis non ferè multum poſt Octauiani Cæſaris dominatum, fuit. Etenim id quod latinè loqui dicimus, non ut in cælo ſidera eundem ſemper habet ſtatum, ſed (excepta æternitate quam habet ipſi mundo parem) ut res humanæ omnes, & natum aliquando eſt, & creuit, & ſuas ætates habuit, & pro ætatibus, pro conuerſionibus rerum, pro ſtudio, pro ingenijs, & facultate hominum, & minus extitit & maius, & ſterile & cultum & inquinatum ſordibus & rurſum ab ijs purgatum. Huic poſt Ennium, Plautum, Terentium, feliciſſima ætas C. Cæſaris fuit. Eloquentiſſimi tum homines floruere, ita prorſus ut nunquam Romæ, aut ne Athenis quidem ea ſtudia maiora fuerint aut illuſtriora. Quis ergo inuidiæ locus eſſe poteſt quod ea ætate uiuere Ciceroni cõtigerit? Fortaſſe ne laus quidem eſſe poteſt ulla. Immo uerò illud etiam hominis fato dandum erit, quod tanta in Salluſtij, Varronis, Liuij, Nigidij, Meſſalæ, Luccei, Siſennæ, plurimorumque doctiſſimorum libris iactura facta ſit minus multa ex eo amiſſa ſunt quàm de cæteris. Latinè autem loquendi ſermoniſque ampliandi & illuſtrandi, omnium ſtudioſiſſimus fuit, ut non miran-

dum

dum ſit neque moleſtè accipiendum quod non ſolus quidem, ſed primus inter alios proponitur nobis quē præcipue imitari debeamus. Nibilo inferior locus Terentio debetur Plauto, Catoni & ijs etiam qui uſque ad Liuij ætatem uixerunt. Verum hac de ratione magis idoneo loco dicendum erit. Nunc ſatis hæc ſint, unde ad quartum librum & uerbi diuiſiones tractationesque omnes reuertamur. Verbū eſt pars orationis cum tempore & perſona, ſine caſu, agere aliquid, aut pati, aut neutrum ſignificans. Sunt octo quæ uerbum conſequuntur, coniugatio, ſpecies, figura, perſona, numerus, genus, modus, tempus. Sunt coniugationes quatuor, quæ tribus maxime uocalibus cernuntur. Nam quorum uerborum ſecunda perſona præſentis indicatiui modi in primam uocalem finitur longam, ea primæ ſunt coniugationis, ut laudo laudas: quorum in ſecundam ſimiliter longam, ſecundæ ut moneo mones: quorum in tertiam breuem, tertiæ, ut lego legis: quorum eandem in tertiam longam, quartæ, ut audio audis. Species duæ, primitiua ut caleo, deriuatiua ut caleſco. Figuræ etiam duæ, ſimplex ut lego, compoſita ut intelligo. Perſonæ tres, prima ut amo, ſecunda ut amas, tertia ut amat. Numeri duo, ſingularis ut amo, pluralis ut amamus. Genera quatuor, actiuum ut amo, paſſiuum ut amor, neutrum ut ſeruio, deponens ut fruor. Modi quinque, indicatiuus ut lego, imperatiuus ut lege, optatiuus ut le-

gerem, ſubiunctiuus ut legam, infinitus ut legere. Tempora ſunt quinque, præſens ut lego, præteritum imperfectum ut legebam, præteritum perfectum ut legi, præteritum pluſquam perfectum ut legeram, futurum ut legam. Quod autem nominatur genus, ab antiquis etiam grammaticis, & ijs etiam qui recte & latinè loquuti ſunt, non id ſolum intelligi oportet quod alias diſtribuitur in formas quemadmodũ philoſophi accipiunt, ſed contra ipſam ſpeciem generi ſubiectam, ut crudelitatem uitio, prudentiam uirtuti. Etenim hoc ipſum quo de nunc agitur, non eo genus dicitur, quia in actiui, paſſiui, neutrius, deponentisque uerbi tanquam in ſpecies inferiores diſtributum ſit, ſed quia latini ſermonis conſuetudo ijs etiam rebus accommodat hoc uerbum, quæ ſubiectis de formis non dicuntur, ut;

Eſt genus hominum, qui eſſe primos ſe omnium
rerum uolunt.

Sed hic non committam, ut exemplis recitandis id in dubium uocare uidear, quo nulla re alia plenior eſt latina lingua. Itaque genus hoc loco non eſt quod ſubiectis alijs de rebus dicatur. Teramus enim hoc dicendi uerbum pro eo quod apud illos eſt κατηγορεῖσθαι, quemadmodũ de uitio, crudelitas, ac de uirtute prudentia. Falſo enim actiui, paſſiui, neutrius deponentisque in uerbi naturam, ut ſuas quaſdam in ſpecies cuipiam uideri poterit eſſe diſtributum. Nam de his, ut ſubiectis de formis dici non poteſt.

Quis

Quis enim dicat, uerbum actiuum eſt genus, ut prudentia eſt uirtus, aut homo eſt animal? Ac poterat quidem aliquod eſſe nomen aliud quod loco eſſet generis, huiuſmodique formas complecteretur. Eſto enim exempli cauſa ſignificatio potius quam genus dicta ſit. Tum actiua, paſſiua, cæteraque ſignificationes, ad illam, ut formæ ad ſuum genus referrentur, & actiuam paſſiuamque, rectè ſignificationes dicere poſſemus, quas tamen eſſe genus more dialecticorũ loquens nemo dicere audebit. Ergo grammatici quum ita dicunt, in uerbo inſunt coniungatio, ſpecies, figura, perſona, numerus, genus, modus, tempus, non eſt ea diuiſio generis in formas, quando neque tempus, neque modus, neque aliud ex his uerbum eſt: ſed diſtributio totius quædam in partes. Non tamen quærere ita ſolent; Quot in partes uerbum diſtribuitur: quia non quemadmodum tempus, perſona, ac numerus, ſic cætera etiam ex octo inter uerbi partes numerari poſſunt, ut coniungatio, ut figura, ut genus, ut ſpecies. Poſteriora enim hæc formæ ſunt potius dicendæ quædam uerborum, quibus agendi, patiendiue ſignificatu, aut caſu literarum, aut principio naſcendi, aut ſimplicium natura, aut plurium copulatione, aut genere declinandi, ipſa cognita ſint interſeque diſtincta. Nam pars eſſe non poteſt quod partium eſt cæterarum omnium, ut ne corporum quidẽ habitudines, aut animi aut colores. Ac de genere quidem hoc loco non ſubiectas id, in

formas

formas ut uerum genus,ſed in partes,ut totum,diſtri bui, aliarum quoque ſunt rerum non leuiſſimarum exempla. Rhetorica enim in uim oratoris, in orationem, & in quæſtionem à M. Tullio diuiditur, quorum trium (ut formis omnibus naturale eſt) nihil rhetoricæ nomen retinet,ut nec genus de uerbo dicitur, nec ipſo de genere uerbum aut cætera ſex ante numerata. Denique ſæpius multa hunc in modum partimur: ſed quod ad grammaticã attinet non de genere uerbũ,ſed ijs de partibus, quæ ſunt generi ſubiectæ dicitur, quemadmodum non figura, ſed in quæ ea diuiditur, uerba eſſe dicimus, uel ſimplicia, uel copulata. Eadem eſt in nomine ratio, uel qualitatis, uel comparationis. Iam uerò ut alijs in partibus orationis alia non dicam, quid in præpoſitione caſus, quid in coniunctione ordinem eſſe uolumus? Non ſunt enim hæc,neque ſpecies, neque partes, neque formæ,quem in uerbo locum,uel genus, uel figuram,uel coniungationem habere diximus.Hactenus quæ dicta ſunt eo potiſſimum pertinent, ut quum eorum quæ in ſingulis partibus orationis inſunt, non una & certa quædam, ſed uaria ſit multiplexque ratio mirum non uideatur, uerba à grammaticis quæſita eſſe hoc loco, ea quæ non ad ſpecies, uel ad partes referantur, ſed quæ latius paterent & ſi minime apta aut propria,ut accidere,accidentiaque nominarent. Nec uidentur mihi quidem, omnia quæ ſubiecta ſunt, cuique partium orationis, ſingulas

ſemper

ſemper uniusque modi tantum in quæſtiones poſſe conferri. Nam de uerbo (ut exempli cauſſa dicam) ſeparanda erant quæ ad partes, ab ijs quæ ad formas illius pertinerent, ne octo illa quæ tam diuerſa ſunt inter ſe, eandem ſub rationem conijcere uideremur. Nec de eorũ quæ nomini, quæ uerbo, quæ participio, quæ cæteris partibus ſubiecta ſunt, numero, ſatis inter omnes conuenit, grammaticorũ alijs uel plura uel pauciora, uel diuerſa tradentibus: nec profectò res ea eſt, quam certiſſima lege aliqua naturæ perpetuò ratam, nulla ratione liceat mutare. Itaque nos his in libris nemo reprehendet, quod uideat hæc uel paulo aliter à nobis iudicata, uel ad latinitatem potiſſimum ſpectantibus minoris æſtimata. Nunc uerò quum cætera facillima ſint ad cognoſcendum, nec figuræ quidem, nec ſpeciei, quæram, numquæ rectiora nomina eſſe potuiſſent. Itaque accedo ad cõiungationes, quæ fundamentum quoddam ſunt partium aliarũ. Coniugatio eſt igitur ante nos à multis definita conſequens uerborum ſimilium declinatio ſimilis. Nititur enim hæc tota in uerbo, ut in cæteris quoque partibus orationis quæ diclinantur, analogia, ideſt ea ratione quam uel comparationem, uel conuenientiam, uel proportionem Cicero nominauit. Hic enim ad quatuor uerborum exempla proportionemque collata uerba omnia proponuntur ad declinandum, ut quum rectè quis amo, doceo, lego, audio didicerit, eandem eſſe in laudo, teneo, ſcribo, munio,

munio, infinitiſque huiuſmodi ſciat eſſe rationem. Nunc ergo illarum exempla ſubiungam.

Indicatiuo modo temporis præſentis, uocis & ſignificationis actiuæ, coniungationis primæ

Amo amas amat: Pluraliter Amamus amatis amant.

Preterito imperfecto, Amabam amabas amabat: Pluraliter Amabamus amabatis amabant.

Præterito perfecto, Amaui amauiſti amauit: Pluraliter, Amauimus amauiſti amauerunt uel amauere.

Præterito pluſquam perfecto, Amaueram amaueras amauerat: Pluraliter, Amaueramus amaueratis amauerant.

Futuro, Amabo amabis amabit: Pluraliter, Amabimus amabitis amabunt.

Imperatiuo modo, temporis præſentis ſecundæ & tertiæ perſonæ, Ama amet: Pluraliter, Amate ament.

Futuro, Amato amato: Pluraliter, Amemus amatote amanto.

Optatiuo modo, temporis præſentis, & præteriti imperfecti Amarem amares amaret: Pluraliter, Ama remus amaretis amarent.

Præterito perfecto, & pluſquam perfecto, Amauiſſem amauiſſes amauiſſet: Pluraliter, Amauiſſemus amauiſſetis amauiſſent.

Futuro, Amen ames amet: Pluraliter, Amemus

ametis ament.

Subiunctiuo modo, temporis præſentis & numeri ſingularis, Amen ames amet: Pluraliter, Amemus ametis ament.

Præterito imperfecto, Amarem amares amaret: Pluraliter, Amaremus amaretis amarent.

Præterito perfecto, Amauerim amaueris amauerit: Pluraliter, Amauerimus amaueritis amauerint.

Præterito pluſquam perfecto, Amauiſſem amauiſſes amauiſſet: Pluraliter, Amauiſſemus amauiſſetis amauiſſent.

Futuro, Amauero amaueris amauerit: Pluraliter, Amauerimus amaueritis amauerint.

Infinitiuo modo, temporis præſentis & præteriti imperfecti, Amare.

Præterito perfecto & pluſquam perfecto, Amauiſſe.

Futuro, Amaturum eſſe.

Gerundia ſunt, Amandi, amando, amandum.

Supinum, Amatum.

Participia duo, Amans & amaturus.

Indicatiuo modo temporis præſentis, uocis & ſignificationis paßiuæ coniugationis primæ, Amor amaris uel amare, amatur: Pluraliter, Amamur amamini amantur.

Præterito imperfecto Amabar amabaris uel amabare

bare amabatur : Pluraliter, Amabamur amabamini amabantur.

Præterito perfecto, Amatus ſum uel fui, amatus es uel fuiſti, amatus eſt uel fuit : Pluraliter, Amati ſumus uel fuimus, amati eſtis uel fuiſtis, amati ſunt, fuerunt, uel fuere.

Præterito pluſquā perfecto, Amatus eram uel fueram amatus eras uel fueras amatus erat uel fuerat: Pluraliter, Amati eramus uel fueramus, amati eratis uel fueratis, amati erant uel fuerant.

Futuro, Amabor amaberis uel amabere amabitur: Pluraliter, Amabimur amabimini amabuntur.

Imperatiuo modo, temporis præſentis ſecundæ uel tertiæ perſonæ, Amare ametur : Pluraliter, Amemur amemini amentur.

Futuro, Amator amator : Pluraliter, Amemur amaminor amantor.

Optatiuo modo, temporis præſentis, & præteriti imperfecti, Amarer amareris uel amarere amaretur: Pluraliter, Amaremur amaremini amarentur.

Præterito perfecto & pluſquam perfecto, Amatus eſſem uel fuiſſem, amatus eſſes uel fuiſſes, amatus eſſet uel fuiſſet : Pluraliter, Amati eſſemus uel fuiſſemus, amati eſſetis uel fuiſſetis, amati eſſent uel fuiſſent.

Futuro, Amer ameris uel amere ametur: Pluraliter, Amemur amemini amentur.

Subiunctiuo modo, temporis præſentis & numeri ſin

gularis, Amer, ameris uel amere, ametur: Pluraliter, Amemur amemini amentur.

Præterito imperfecto, Amarer amareris uel amarere amaretur: Pluraliter, Amaremur amaremi amarentur.

Præterito perfecto, Amatus ſim uel fuerim, amatus ſis uel fueris, amatus ſit uel fuerit: Pluraliter, Amati ſimus uel fuerimus, amati ſitis uel fueritis, amati ſint uel fuerint.

Præterito pluſquam perfecto, Amatus eſſem uel fuiſſem, amatus eſſes uel fuiſſes, amatus eſſet uel fuiſſet: Pluraliter, Amati eſſemus uel fuiſſemus, amati eſſetis uel fuiſſetis, amati eſſent uel fuiſſent.

Futuro, Amatus ero uel fuero, amatus eris uel fueris, amatus erit uel fuerit: Pluraliter, Amati erimus uel fuerimus, amati eritis uel fueritis, amati erunt uel fuerint.

Infinitiuo modo temporis præſentis, & præteriti imperfecti, Amari.

Prærito perfecto & pluſquam perfecto, Amatum eſſe, uel fuiſſe.

Futuro, Amatum iri.

Gerundium, Amandus amanda amandum.

Supinum, Amatu.

Participium eſt, Amatus.

Indicatiuo modo, temporis præſentis, uocis & ſignificationis actiuæ, coniungationis ſecundæ, Doceo, doces,

ces,docet : Docemus,docetis,docent.

Præterito imperfecto,Docebam,docebas, docebat: Docebamus,docebatis,docebant.

Præterito perfecto, Docui docuiſti docuit, Docuimus,docuiſtis,docuerunt uel docuere.

Præterito plusquam perfecto, Docueram, docueras,docuerat : Docueramus,docueratis,docuerant.

Futuro, Docebo, docebis, docebit; Docebimus,docebitis,docebunt.

Imperatiuo modo,temporis præſentis ſecundæ & tertiæ perſonæ Doce, doceat : Doceamus docete, doceant.

Futuro, Doceto, doceto : Doceamus, docetote, docento.

Optatiuo modo, temporis præſentis & præteriti imperfecti,Docerem doceres,doceret : Doceremus doceretis docerent.

Præterito perfecto & plusquam perfecto, Docuiſſem, docuiſſes, docuiſſet : Docuiſſemus, docuiſſetis, docuiſſent.

Futuro, Doceam, doceas, doceat : Doceamus, doceatis, doceant.

Subiunctiuo modo, temporis præſentis & præteriti imperfecti, Doceam, doceas, doceat : Doceamus, doceatis,doceant.

Præterito imperfecto, Docerem, doceres, doceret : Doceremus,doceretis,docerent.

Præterito perfecto, Docuerim, docueris, docuerit:

Docuerimus,docueritis,docuerint.
Præterito pluſquam perfecto, Docuiſſem, docuiſſes, docuiſſet: Docuiſſemus,docuiſſetis,docuiſſent.
Futuro, Docuero, docueris, docuerit: Docuerimus docueritis,docuerint.
Infinitiuo modo,temporis præſentis,& præteriti imperfecti, Docere.
Præterito perfecto,& pluſquam perfetto,Docuiſſe.
Futuro,Doctum eſſe.
Gerundia ſunt,Docendi,docendo,docendum.
Supinum,Doctum.
Participia,Docens & docturus.

Indicatiuo modo, temporis præſentis,uocis ac ſignificationis paßiuæ coniugationis ſecundæ, Doceor, doceris uel docere, docetur: Docemur, docemini, docentur.
Præterito imperfetto, Docebar, docebaris uel docebare, docebatur: Docebamur, docebamini, docebantur.
Præterito perfecto, Doctus ſum uel fui, doctus es uel fuiſti, doctus eſt uel fuit: Docti ſumus uel fuimus, docti eſtis uel fuiſtis, docti ſunt, fuerunt, uel fuere.
Præterito pluſquam perfecto, Doctus eram uel fueram, doctus eras uel fueras, doctus erat uel fuerat: Docti eramus uel fueramus, docti eratis uel fueratis,docti erant uel fuerant.

Futuro,

Futuro, Docebor, doceberis uel docebere, docebitur: Docebimur docebimini, docebuntur.

Imperatiuo modo temporis præſentis ſecundæ & tertiæ perſonæ, Docere, doceatur: Doceamur, doceamini, doceantur.

Futuro, Docetor, docetor: Doceamur, doceminor, docentor.

Optatiuo modo, temporis præſentis & præteriti imperfecti, Docerer, docereris uel docere, doceretur: Doceremur doceremini, docerentur.

Præterito perfecto & pluſquam perfecto, Doctus eſſem uel fuiſſem, doctus eſſes uel fuiſſes, doctus eſſet uel fuiſſet: Docti eſſemus uel fuiſſemus, docti eſſetis uel fuiſſetis, docti eſſent uel fuiſſent.

Futuro, Docear docearis uel doceare, doceatur: Doceamur, doceamini, doceantur.

Subiunctiuo modo, temporis præſentis, Docear, docearis uel doceare, doceatur: Doceamur doceamini, doceantur.

Præterito imperfetto, Docerer docereris uel docerere, doceretur: Doceremur, doceremini, docerentur.

Præterito perfecto, Doctus ſim uel fuerim, doctus ſis uel fueris, doctus ſit uel fuerit: Docti ſimus uel fuerimus, docti ſitis uel fueritis, docti ſint uel fuerint.

Præterito pluſquam perfecto Doctus eſſem uel fuiſſem, doctus eſſes uel fuiſſes, doctus eſſet uel fuiſſet:

Docti eſſemus uel fuiſſemus, docti eſſetis uel fuiſſetis, docti eſſent uel fuiſſent.

Futuro Doctus ero uel fuero, doctus eris uel fueris, doctus erit uel fuerit: Docti erimus uel fuerimus, docti eritis uel fueritis, docti erunt uel fuerint.

Infinitiuo modo, temporis præſentis, & præteriti imperfecti Doceri Præterito perfecto & pluſquã perfecto Doctum eſſe uel fuiſſe.

Futuro Doctum iri.

Gerundium Docendus docenda docendum.

Supinum Doctu.

Participium Doctus, docta, doctum.

Indicatiuo modo, temporis præſentis, uocis ſignificationisque actiuæ coniugationis tertiæ: Lego legis legit: Legimus, legitis, legunt.

Præterito imperfecto Legebam, legebas legebat: Legebamus legebatis legebant.

Præterito perfecto Legi legiſti legit: Legimus legiſtis legerunt uel legere.

Præterito pluſquam perfecto Legeram legeras legerat: Legeramus legeratis legerant.

Futuro Legam leges leget: Legemus legetis legent.

Imperatiuo modo, temporis præſentis ſecundæ & tertiæ perſonæ Lege legat: Legamus legite legant.

Futuro Legito legito: Legamus legitote legunto.

Optatiuo modo, temporis præſentis, & præteriti imperfecti Legerem legeres legeret Legeremus legeretis

geretis legerent.
Præterito perfecto & pluſquam perfecto Legiſſem legiſſes legiſſet: Legiſſemus legiſſetis legiſſent.
Futuro Legam legas legat: Legamus legatis legant.
Subiunctiuo modo, temporis præſentis Legam legas legat: Legamus legatis legant.
Præterito imperfecto Legerem legeres legeret: Legeremus legeretis legerent.
Præterito perfecto Legerim legeris legerit: Legerimus legeritis legerint.
Præterito pluſquam perfecto Legiſſem legiſſes legiſſet: Legiſſemus legiſſetis legiſſent.
Futuro Legero legeris legerit: Legerimus legeritis legerint.
Infinitiuo modo, temporis præſentis & præteriti imperfecti Legere.
Præterito perfecto & pluſquam perfecto Legiſſe.
Futuro Lecturum eſſe.
Gerundia ſunt Legendi legendo legendum.
Supinum Lectum.
Participia Legens & lecturus.

Indicatiuo modo, temporis præſentis, uocis ac ſignificationis paßiuæ coniugationis tertiæ. Legor legeris uel legere legitur: Legimur legimini leguntur.
Præterito imperfecto Legebar legebaris uel legebare legebatur: Legebamur legebamini legebantur.
Præterito perfecto Lectus ſum uel fui, lectus es uel

fuiſtis lectus eſt uel fuit: Lecti ſumus uel fuimus lecti eſtis uel fuiſtis lecti ſunt fuerunt uel fuere.
Præterito pluſquam perfecto Lectus eram uel fueram, lectus eras uel fueras lectus erat uel fuerat: Lecti eramus uel fueramus lecti eratis uel fueratis lecti erant uel fuerant.
Futuro Legar legeris uel legere legetur: Legemur legimini legentur.
Imperatiuo modo, temporis præſentis, ſecundæ & tertiæ perſonæ Legere, legatur: Legamur, legamini, legantur.
Futuro Legitor, legitor: Legamur, legi minor, leguntor.
Optatiuo modo, temporis præſentis, & præteriti imperfecti Legerer, legereris uel legerere, legeretur: Legeremur, legeremini, legerentur.
Præterito perfecto & pluſquam perfecto Lectus eſſem uel fuiſſem, lectus eſſes uel fuiſſes, lectus eſſet uel fuiſſet: Lecti eſſemus uel fuiſſemus, lecti eſſetis uel fuiſſetis, lecti eſſent uel fuiſſent.
Futuro Legar, legaris uel legare, legatur: Legamur, legamini, legantur.
Subiunctiuo modo, temporis præſentis Legar, legaris uel legare, legatur: Legamur legamini legantur.
Præterito imperfecto Legerer, legereris uel legerere, legeretur: Legeremur legeremini, legerentur.
Præterito perfecto Lectus ſim uel fuerim, lectus ſis

uel

uel fueris, lectus ſit uel fuerit: Lecti ſimus uel fuerimus, lecti ſitis uel fueritis, lecti ſint uel fuerint.
Præterito pluſquam perfecto Lectus eſſem uel fuiſſem, lectus eſſes uel fuiſſes, lectus eſſet uel fuiſſet: Lecti eſſemus uel fuiſſemus, lecti eſſetis uel fuiſſetis, lecti eſſent uel fuiſſent.
Futuro Lectus ero uel fuero, lectus eris uel fueris. lectus erit uel fuerit: Lecti erimus uel fuerimus, lecti eritis uel fueritis, lecti erunt uel fuerint.
Infinitiuo modo, temporis præſentis, & præteriti imperfecti Legi.
Præterito perfecto & pluſquam perfecto Lectum eſſe uel fuiſſe.
Futuro, Lectum iri.
Gerundium Legendus, legenda, legendum.
Supinum Lectu.
Participium Lectus, lecta, lectum.

Indicatiuo modo, temporis præſentis, uocis ac ſignificationis actiuæ, coniugationis quartæ. Audio, audis, audit: Audimus, auditis, audiunt.
Præterito imperfecto Audiebam, audiebas, audiebat: Audiebamus, audiebatis, audiebant.
Præterito perfecto Audiui, audiuiſti, audiuit: Audiuimus, audiuiſtis, audiuerunt uel audiuere.
Præterito pluſquam perfecto Audiueram, audiueras, audiuerat: Audiueramus, audiueratis, audiuerant.

Futu-

Futuro Audiam,audies,audiet : Audiemus, audietis,audient.
Imperatiuo modo,temporis præſentis, perſonæ ſecundæ & tertiæ Audi, audiat : Audiamus, audite, audiant.
Futuro Audito,audito : Audiamus, auditote, audiunto.
Optatiuo modo,temporis præſentis,& præteriti imperfecti Audirem, audires, audiret : Audiremus, audiretis, audirent.
Præterito perfecto & pluſquam perfecto Audiuiſſem, audiuiſſes, audiuiſſet : Audiuiſſemus, audiuiſſetis, audiuiſſent.
Futuro Audiam,audias,audiat: Audiamus,audiatis, audiant.
Subiunctiuo modo,temporis præſentis Audiam, audias,audiat : Audiamus, audiatis, audiant.
Præterito imperfecto Audirem, audires, audiret : Audiremus, audiretis, audirent.
Præterito perfecto Audiuerim, audiueris, audiuerit : Audiuerimus, audiueritis, audiuerint.
Præterito pluſquam perfecto Audiuiſſem, audiuiſſes, audiuiſſet : Audiuiſſemus, audiuiſſetis, audiuiſſent.
Futuro Audiuero, audiueris, audiuerit: Audiuerimus, audiueritis, audiuerint.
Infinitiuo modo,temporis præſentis, & præteriti imperfecti Audire.

Præterito perfecto & pluſquã perfecto Audiuiſſe.
Futuro Auditurum eſſe.
Gerundia Audiendi, audiendo, audiendum.
Supinum Auditum.
Participia Audiens & auditurus.

Indicatiuo modo, temporis præſentis, uocis & ſigni ficationis paſſiuæ coniugationis quartæ. Audior, au diris uel audire, auditur: Audimur, audimini, au diuntur.
Præterito imperfecto Audiebar, audiebaris uel au diebare, audiebatur: Audiebamur, audiebamini, audiebantur.
Præterito perfecto Auditus ſum uel fui, auditus es uel fuiſti, auditus eſt uel fuit: Auditi ſumus uel fui mus; auditi eſtis uel fuiſtis, auditi ſunt fuerunt uel fuere.
Præterito pluſquam perfecto Auditus eram uel fue ram, auditus eras uel fueras, auditus erat uel fue rat: Auditi eramus uel fueramus, auditi eratis uel fueratis, auditi erant uel fuerat.
Futuro, Audiar audieris uel audiere, audietur: Au diemur, audiemini, audientur.
Imperatiuo modo, temporis præſentis, ſecundæ & tertiæ perſonæ Audire, audiatur: Audiamur, au diamini, audiantur.
Futuro Auditor, auditor: Audiamur, audiaminor, audiuntor.

Optatiuo modo, temporis præſentis, & præteriti imperfecti Audirer, audieris uel audirere, audiretur: Audiremur, audiremini, audirentur.

Præterito perfecto & pluſquam perfecto Auditus eſſem uel fuiſſem, auditus eſſes uel fuiſſes, auditus eſſet uel fuiſſet: Auditi eſſemus uel fuiſſemus, auditi eſſetis uel fuiſſetis, auditi eſſent uel fuiſſent.

Futuro Audiar, audiaris uel audiare, audiatur. Audiamur, audiamini, audiantur.

Subiunctiuo modo, temporis præſentis Audiar: audiaris uel audiare, audiatur: Audiamur, audiamini, audiantur.

Præterito imperfecto Audirer, audieris uel audirerere, audiretur: Audiremur, audiremini, audirentur.

Præterito perfecto Auditus ſim uel fuerim, auditus ſis uel fueris, auditus ſit uel fuerit: Auditi ſimus uel fuerimus, auditi ſitis uel fueritis, auditi ſint uel fuerint.

Præterito pluſquã perfecto Auditus eſſem uel fuiſſem, auditus eſſer uel fuiſſes, auditus eſſet uel fuiſſet: Auditi eſſemus uel fuiſſemus, auditi eſſetis uel fuiſſetis, auditi eſſent uel fuiſſent.

Futuro Auditus ero uel fuero, auditus eris uel fueris, auditus erit uel fuerit: Auditi erimus uel fuerimus, auditi eritis uel fueritis, auditi erunt uel fuerint.

Infinitiuo modo, temporis præſentis & præteriti imperfecti

perfecti Audiri.

Præterito perfecto & pluſquam perfecto Auditum eſſe uel fuiſſe.

Futuro Auditum iri.

Gerundium Audiendus, audienda, audiendum.

Supinum Auditu.

Participium Auditus.

Hæc denique ſunt noſtrarum quatuor coniugationū, quæ iam propoſui exempla. Verba igitur omnia quorum inæquabilis ratio non ſit hanc declinationis legem ſequuntur. Similium enim ſimilis declinatio eſt. Plures autem ad coniugationes referuntur fulgeo, ſtrideo, ferueo quæ in ſcriptis ueterum ſunt etiam fulgo, ſtrido, feruo, ut Vergilius

Quem fulgere cernis in armis

A lauo quoque fit lauis, & lauit ad formam tertiæ, ut;

Fluidum lauit inde cruorem

Eſt & ſecundæ cieo, & tertiæ cio, & illa duo acceſſio & acceſſo quorum ab altero acceſſiui, & acceſſire, ab altero acceſſi & acceſſere, à quarta in tertiam & à tertia in ſecundam, tergo & tergeo. Sed cui rectè cognita ſint quæ adhuc diximus ei dubitatio eſſe non poterit, ſeu tertia eodem in uerbo ſequenda ſit, ſeu ſecunda, ſeu prima. Sunt etiam quæ alijs in temporibus, aliarum ſunt coniungationum, ut peto, ſino, cupio quæro. Hæc enim in præſentibus modorum omnium tertiæ ſunt coniugationis, in præ-

teri-

teritis uerò perfectis, & ijs quæ inde naſcũtur, quartæ ut petiui, ſiui, cupiui, quæſiui, quæſiueram, quæſiuiſſem, quæſiuerim, quæſiuero, quæſiuiſſe, quæſitũ, eodemque modo cætera. Sapio etiam, nunc ſapiui facit, nunc ſapui, & à diuido eſt diuiſi & diuiſum. Vt uerò ex tertia ad quartam, ſunt etiam cõtra quæ de quarta migrant ad tertiam, ut haurio, facit hauſi, & hauſeram, hauſiſſem, hauſerim, hauſero, hauſtum, & experior, expertus ſum. Sunt quæ de tertia ad primam, ut ſterno, ſtraui, ſtraueram & quæ hinc ſequuntur. Alia denique mutant præteritum primæ coniugationis ueto, cubo, frico, domo, ſono, crepo, tono, ſeco, præſto, lauo, iuuo. Vetui enim & uetitum, cubui, cubitum, fricui frictum, domui domitum, ſonui ſonitum, crepui crepitum, tonui tonitũ, ſecui ſectum, laui lotum, iuui iutum, præterita habent & ſupina tametſi nominum quæ uerbalia uocantur ſit unum genus à prima coniungatione magis uſitatum, ut uetatio, cubatio, & fricatio, frequentiora ſint, quam uetitio, cubitio, frictio: alterum uero tertiæ ſonitus, crepitus, tonitus tanquam tonit, crepit, ſonit etiam ueteres dixiſſent, id quod Ennium & alios circa Ennij ætatem dixiſſe accepimus. A plico ſunt explico, explicui, & explicaui, explicatum explicatio, & complico complicui, ueruntamen à prima coniungatione fuere explicatio, duplicatio, complicatio, quamuis rem atque rationẽ implicitam nominaque alia ab huiuſmodi uerbis ſecundum eam rationem

ſæpe

ſæpe legimus. Taceo quæ his in temporibus ad uocē tranſeunt paſſiuam, quo de genere illa ſunt, audeo, fido, ſoleo, gaudeo, aut quæ uoce modo actiua modo paſſiua pronunciantur, ut à cæno, odi, poto, iuro, ceteriſque non ualde multis præter illa quæ ſunt à natura cænaui, potaui, iuraui, ſunt etiam cænatus ſum, oſus ſum, potus ſum, iuratus ſum, & prandeo præteritum habet pranſus ſum. Quartæ etiam coniugationis quædam uerba futurum transferunt indicatiui ad primam uel ſecundam, ut eo ibo, id quod ſeruant etiam quæ compoſita dicuntur, ut exeo exibo, ineo inibo, tranſeo tranſibo, redeo redibo. Perquam rarò enim hæc futurum habent naturæ ſuæ quod eſt à Tibullo ſeruatum.

At, ſi tardus eris, errabis, tranſiet ætas,
Quam cito non ſegnis ſtat, remeatque dies.

Horum ſupina & nomina participiaque ex ijs nata, contra quam in reliqua horū uerborū forma oporteat, ſecundā ab ultima ſyllabā corripiunt, ut tranſitus, reditus, exitus huiuſmodique omnia. Eſt enim in his perpetuū ut compoſita inſtar ſimpliciū declinentur. Itaque ut redeā ad ſuperiora à requiro præteritum fit requiſiui, à repeto repetiui, & ſupina requiſitū & repetitum, ab exhaurio exhauſi, à conſterno conſtraui, à cōcrepo cōcrepui, ab adiuuo adiuui, à confido confiſus ſum, cōpoſitiſque cæteris ut à ſimplicibus quæ uel hactenus à me dicta ſunt, uel quæ dicere neceſſe erit. Vltimi generis eſt ueneo unde

fit

ſit uenibo quemadmodum à redeo redibo. Ipſum eſt eadem origine qua cætera, tãquam ſi dicatur uenum ire ut exire, & redire. Hæc ſunt hodie in uſu quorum non eſt alia uox futuri. Apud ueteres autem fuerunt aperibo, audibo, obedibo, ſcibo, expedibo, eorumque paſſiua aperibitur, audibitur, ſcibitur, de quibus non dicerem, niſi illorũ exempla nobis multa Plautus, Terentiusque reliquiſſent. Alijs detracta eſt uocalis ultima præſentis imperatiui. Nemo enim hodie ſic loquitur, ut quondam, dice, duce, face, fere, neque à compoſitis addico, diduco, ſatisfacio, perfero, & quamplurimis. Pauca ſunt quorum tempus inſtans abeſt à modis omnibus, odi, noui, memini, cœpi. Alia quam ad coniugationem accommodes non erit in quibus eſt fero, unde preteritum tuli, & ſum & uolo, & quæ ſiunt ex his refero, deſum, nolo. Vnum tertiæ eſt coniugationis, ſed aliunde perſonam ſecundam ac tertiam præſentis indicatiui mutuatur edo, es, eſt, & in paſſiuo eſtur, & in futuro imperatiui actiui eſto, & pro infinito habet eſſe. Cætera præceptores ipſi, diſcentibus demonſtrent inæqualitatis aliquid ſiqua habebunt præterea declinandi. Ego nunc ex his quæ dixi pauca propoſitis aperiam exemplis.

Indicatiuo modo, temporis præſentis, numeri ſingularis. Sum, es, eſt: Sumus eſtis, ſunt.

Præterito imperfecto Eram, eras, erat, Eramus, eratis errant.

Præterito perfecto Fui,fuiſti, fuit: Fuimus, fuiſtis, fuerunt uel fuere.

Præterito pluſquam perfecto Fueram,fueras, fuerat:Fueramus,fueratis,ferant.

Futuro Ero,eris,erit: Erimus,eritis,erunt.

Imperatiuo modo, temporis præſentis, perſonæ ſecondæ & tertiæ. Sis uel es,ſit: Simus,eſte,ſint.

Futuro Eſto,eſto: Simus,eſtote,ſunto.

Optatiuo modo, temporis præſentis,& præteriti imperfecti Eſſem,eſſes,eſſet: Eſſemus,eſſetis,eſſent.

Præterito perfecto & pluſquam perfecto Fuiſſem, fuiſſes,fuiſſet Fuiſſemus,fuiſſetis,fuiſſent.

Futuro Sim,ſis,ſit: Simus,ſitis ſint.

Subiunctiuo modo, temporis præſentis. Sim,ſis,ſit: Simus,ſitis,ſint.

Præterito imperfecto Eſſem, eſſes, eſſet: Eſſemus, eſſetis,eſſent.

Præterito perfecto Fuerim, fueris, fuerit: Fuerimus,fueritis,fuerint.

Præterito pluſquam perfecto Fuiſſem, fuiſſes, fuiſſet: Fuiſſemus,fuiſſetis,fuiſſent.

Futuro Fuero,fueris,fuerit: Fuerimus,fueritis,fuerint.

Infinitiuo modo, temporis præſentis, & præteriti im perfecti Eſſe.

Præterito perfecto & pluſquam perfecto Fuiſſe.

Futuro Futurum eſſe,uel fore.

Indicatiuo modo, temporis præſentis, numeri ſingularis Volo,uis,uult; Volumus,uultis,uolunt.
Præterito imperfecto Volebam, uolebas, uolebat; Volebamus,uolebatis,uolebant.
Præterito perfecto Volui, uoluiſti, uoluit; Voluimus,uoluiſtis uoluerunt uel uoluere.
Præterito plusquam perfecto Volueram,uolueras, uoluerat; Volueramus,uolueratis,uoluerant.
Futuro Volam,uoles,uolet; Volemus, uoletis, uolent.
Imperatiuo modo, temporis præſentis, ſecundæ & tertiæ perſonæ Velis, uelit; Velimus, uelitis, uelint.
Futuro Velito,uelito; Velimus,uelitote.
Optatiuo modo,temporis præſentis,& præteriti imperfecti Vellem, uelles, uellet; Vellemus, uelletis, uellent.
Præterito perfecto & plusquam perfecto Voluiſſem, uoluiſſes, uoluiſſet; Voluiſſemus, uoluiſſetis, uoluiſſent.
Futuro Velim, uelis, uelit; Velimus, uelitis,uelint.
Subiunctiuo modo, temporis præſentis Velim, uelis, uelit: Velimus,uelitis,uelint.
Præterito imperfecto Vellem, uelles, uellet; Vellemus, uelletis, uellent.
Præterito perfecto, Voluerim, uolueris, uoluerit; Voluerimus,uolueritis,uoluerint.
Præterito plusquam perfecto, Voluiſſem, uoluiſſes,

uoluiſ-

uoluiſſet: Voluiſſemus, uoluiſſetis, uoluiſſent.
Futuro, Voluero, uolueris, uoluerit: Voluerimus, uolueritis, uoluerint.
Infinitiuo modo, temporis præſentis, & præteriti imperfecti Velle.
Præterito perfecto & pluſquam perfecto Voluiſſe.
Participium, Volens.

Indicatiuo modo, temporis præſentis, uocis ac ſignificationis actiuæ Fero, fers, fert: Ferimus, fertis, ferunt.
Præterito imperfecto Ferebam, ferebas, ferebat: Ferebamus, ferebatis, ferebant.
Præterito perfecto Tuli, tuliſti, tulit: Tulimus, tuliſtis, tulerunt uel tulere.
Præterito pluſquam perfecto Tuleram, tuleras, tulerat: Tuleramus, tuleratis, tulerant.
Futuro Feram, feres, feret: Feremus, feretis, ferent.
Imperatiuo modo, temporis præſentis, perſonæ ſecundæ & tertiæ Fer, ferat; Feramus, fer atis, ferant.
Futuro Ferto, ferto: Feramus, fertote, ferunto.
Optatiuo modo, temporis præſentis, & præteriti imperfecti Ferrem, ferres, ferret: Ferremus, ferretis, ferrent.
Præterito perfecto & pluſquam perfecto Tuliſſem, tuliſſes, tuliſſet Tuliſſemus, tuliſſetis, tuliſſent.

Futuro Feram, feras, ferat: Feramus, feratis, ferant.
Subiunctiuo modo, temporis præſentis Feram, feras, ferat: Feramus, feratis, ferant.
Præterito imperfecto Ferrem, ferres, ferret: Ferremus, ferretis, ferrent.
Præterito perfecto Tulerim, tuleris, tulerit: Tulerimus, tuleritis, tulerint.
Præterito pluſquam perfecto Tuliſſem, tuliſſes, tuliſſet: Tuliſſemus, tuliſſetis, tuliſſent.
Futuro Tulero, tuleris, tulerit: Tulerimus, tuleritis, tulerint.
Infinitiuo modo, temporis præſentis, & præteriti imperfecti Ferre.
Præterito perfecto & pluſquam perfecto Tuliſſe.
Futuro Laturum eſſe.
Gerundia, Ferendi, ferendo, ferendum.
Supinum, Latum.
Participia, Ferens, & laturus.

Indicatiuo modo, temporis præſentis, uocis ac ſignificationis actiuæ Feror, ferris uel ferre, fertur: Ferimur, ferimini, feruntur.
Præterito imperfecto, Ferebar, ferebaris, uel ferebare ferebatur: Ferebamur, ferebamini, ferebantur.
Præterito perfecto, Latus ſum uel fui, latus es uel fuiſti, latus eſt uel fuit: Lati ſumus uel fuimus, lati eſtis uel fuiſtis, lati ſunt fuerunt uel fuere.

Præte-

Præterito pluſquam perfecto Latus eram uel fueram, latus eras uel fueras, latus erat uel fuerat: Lati eramus uel fueramus, lati eratis uel fueratis, lati erant uel fuerant.

Futuro Ferar, fereris uel ferere, feretur: Feremur, feremini, ferentur.

Imperatiuo modo, temporis præſentis, ſecundæ & tertiæ perſonæ Ferre, feratur: Feramur, feramini, ferantur.

Futuro Fertor, fertor: Feramur, feriminor, feruntor.

Optatiuo modo, temporis præſentis, & præteriti imperfecti Ferrer, ferreris uel ferrere, ferretur: Ferremur, ferremini, ferrentur.

Præterito perfecto & pluſquam perfecto Latus eſſem uel fuiſſem, latus eſſes uel fuiſſes, latus eſſet uel fuiſſet: Lati eſſemus uel fuiſſemus, lati eſſetis uel fuiſſetis, lati eſſent uel fuiſſent.

Futuro Ferar, feraris uel ferare, feratur: Feramur, feramini, ferantur.

Subiunctiuo modo, temporis præſentis Ferar, feraris uel ferare feratur: Feramur, feramini, ferantur.

Præterito imperfecto Ferrer ferreris uel ferrere, ferretur: Ferremur, ferremini, ferrentur.

Præterito perfecto Latus ſim uel fuerim, latus ſis uel fueris, latus ſit uel fuerit. Lati ſimus uel fuerimus, lati ſitis uel fueritis, lati ſint uel fuerint.

Præterito pluſquam perfecto Latus eſſem uel fuiſ-

ſem, latus eſſes uel fuiſſes, latus eſſet uel fuiſſet: Lati eſſemus uel fuiſſemus, lati eſſetis uel fuiſſetis, lati eſſent uel fuiſſent.

Futuro Latus ero uel fuero, latus eris uel fueris, latus erit uel fuerit: Lati erimus uel fuerimus, lati eritis uel fueritis, lati erunt uel fuerint.

Infinitiuo modo, temporis præſentis, & præteriti imperfecti Ferri.

Præterito perfecto & pluſquam perfecto Latum eſſe uel fuiſſe.

Futuro Latum iri.

Gerundium Ferendus, ferenda, ferendum.

Supinum Latu.

Participium Latus.

Indicatiuo modo, temporis præſentis, numeri ſingularis Edo es, eſt: Edimus, editis, edunt.

Præterito imperfecto Edebam, edebas, edebat: Edebamus, edebatis, edebant.

Præterito perfecto Edi, ediſti, edit: Edimus, ediſtis, ederunt, uel edere.

Præterito pluſquam perfecto Ederam, ederas, ederat: Ederamus, ederatis, ederant.

Futuro Edam, edes, edet: Edemus, edetis, edent.

Imperatiuo modo, temporis præſentis, ſecundæ & tertiæ perſonæ Ede uel es, edat: Edamus, edite uel eſte, edant.

Futuro Eſto, eſto: Edamus, eſtote, edunto.

Opta-

Optatiuo modo, temporis præſentis, & præteriti imperfecti Eſſem, eſſes, eſſet Eſſemus, eſſetis, eſſent.
Præterito perfecto & pluſquam perfecto Ediſſem, ediſſes, ediſſet: Ediſſemus, ediſſetis, ediſſent.
Futuro edam, edas, edat Edamus, edatis, edant.
Subiunctiuo modo, temporis præſentis Edam, edas, edat: Edamus, edatis, edant.
Præterito imperfecto Eſſem, eſſes, eſſet: Eſſemus, eſſetis, eſſent.
Præterito perfecto Ederim, ederis, ederit: Ederimus, ederitis, ederint.
Præterito pluſquã perfecto Ediſſem, ediſſes, ediſſet: Ediſſemus, ediſsetis, ediſſent.
Futuro Edero, ederis, ederit: Ederimus, ederitis, ederint.
Infinitiuo modo, temporis præſentis, & præteriti imperfecti Eſſe.
Præterito perfecto & pluſquam perfecto Ediſſe.
Futuro Eſurum eſſe.
Gerundia Edendi, edendo, edendum.
Supinum Eſum.
Participia Edens & eſurus.

Indicatiuo modo, temporis præſentis Fio, fis, fit: Fimus, fitis, fiunt.
Præterito imperfecto Fiebam, fiebas, fiebat: Fiebamus, fiebatis, fiebant.
Præterito perfecto Factus ſum uel fui, factus es uel

fuiſti, factus eſt uel fuit: Facti ſumus uel fuimus, facti eſtis uel fuiſtis, facti ſunt fuerunt uel fuere.
Præterito pluſquam perfecto Factus eram uel fueram, factus eras uel fueras, factus erat uel fuerat: Facti eramus uel fueramus, facti eratis uel fueratis, facti erant uel fuerant.
Futuro Fiam, fies, fiet: Fiemus, fietis, fient.
Imperatiuo modo, temporis præſentis, ſecundæ & tertiæ perſonæ Fi, fiat: Fiamus, fite, fiant.
Futuro Fito, fito: Fiamus, fitote, fiunto.
Optatiuo modo, tēporis præſentis & præteriti imperfecti Fierem, fieres, fieret: Fieremus, fieretis, fierent.
Præterito perfecto & pluſquam perfecto Factus eſſem uel fuiſſem, factus eſſes uel fuiſſes, factus eſſet uel fuiſſet: Facti eſſemus uel fuiſſemus, facti eſſetis uel fuiſſetis, facti eſſent uel fuiſſent.
Futuro Fiam, fias, fiat: Fiamus, fiatis, fiant.
Subiunctiuo modo, temporis præſentis Fiam, fias, fiat: Fiamus, fiatis, fiant.
Præterito imperfecto Fierem, fieres, fieret: Fieremus, fieretis, fierent.
Præterito perfecto Factus ſim uel fuerim, factus ſis uel fueris, factus ſit uel fuerit: Facti ſimus uel fuerimus, facti ſitis uel fueritis, facti ſint uel fuerint.
Præterito pluſquam perfecto Factus eſſem uel fuiſſem, factus eſſes uel fuiſſes, factus eſſet uel fuiſſet: Facti eſſemus uel fuiſſemus, facti eſſetis uel fuiſſetis, facti eſſent uel fuiſſent.

Futuro

Futuro Factus ero uel fuero, factus eris uel fueris, factus erit uel fuerit: Facti erimus uel fuerimus, facti eritis uel fueritis, facti erunt uel fuerint.
Infinitiuo modo, temporis præſentis, & præteriti imperfecti Fieri.
Præterito perfecto & pluſquam perfecto Factum eſſe, uel fuiſſe.
Futuro Factum iri.
Gerundium Faciendus, facienda, faciendum.
Supinum Factu.
Participium Factus.

Indicatiuo modo, temporis præſentis, & præteriti perfecti Memini, meminiſti, meminit: Meminimus, meminiſtis, meminerunt uel meminere.
Præterito imperfecto, & pluſquam perfecto Memineram, memineras, meminerat: Memineramus, memineratis, meminerant.
Imperatiuo modo, temporis præſentis, & futuri tantum perſonæ ſecundæ Memento: Mementote.
Optatiuo modo, temporis præſentis, & præteriti imperfecti, & pluſquam perfecti Meminiſſem, meminiſſes, meminiſſet: Meminiſſemus, meminiſſetis, meminiſſent.
Subiunctiuo modo, temporis præſentis, & præteriti perfecti. Meminerim, memineris, meminerit: Meminerimus, memineritis, meminerint.
Præterito imperfecto & pluſquam perfecto Meminiſſem,

niſſem,meminiſſes,meminiſſet : Meminiſſemus,meminiſſetis,meminiſſent.
Futuro Meminero,memineris,meminerit: Meminerimus,memineritis,meminerint.
Infinitiuo modo,temporis præſentis,præteriti perfecti & pluſquam perfecti Meminiſſe.
Primam numeri multitudinis perſonam imperatiuo dedimus tam præſentis quam futuri temporis non quod imperet ſibi quiſquam, ſed quod is quem hortandi modum grammatici uocant, non erat ubi commodius locari poſſet. Quod autem ad inæquabiles uerborum declinationes attinet, ſolent proponere ad huc plura quæ tamen ex his quæ oſtendi exemplis cognoſcentur. Nihil enim erit negotij, Audeo, Soleo, confido, Gaudeo, & ſiqua præterea ſunt eiuſmodi, ita declinare quemadmodum ſuperiora, præteritis duntaxat uoce paſſiua pronunciandis, ut auſus ſum, auſus eram, auſus eſſem, auſus ſim, auſus ero, auſum eſſe. Sic & à ſoleo, & à gaudeo ſolitus ſum & gauiſus ſum, ac cætera deinde, quæ ſequuntur; alijs uerò in temporibus formam ſecundæ coniugationis imitabimur actiuæ. Nam confido exemplum declinationis habet, fio, immo adeo quamuis multa paſſiuè huiuſmodi in temporibus declinentur, ad illius rationem accommodari poſſunt. Ita enim dicimus ſolitus ſum, gauiſus ſum, & ſimilia his, ut factus ſum, & à compoſitis, calefactus ſum & tepefactus ſum. Nec illud admonitionis eget, fio, paſ-
ſiuum

ſiuum omnino eſſe uerbum,non minus quam diligor, amor,uocor,ſolis tamen huiuſmodi in præteritis,futuroque ſubiunctiui paſſiuorum uoce poſſe declinari. Hæc eadem ratio eſt compoſitorum,non quidem omnium ſed eorum duntaxat quæ primam uocalem ſeruant in præſenti, ut à calefacio, tepefacio, manſuefacio ſint paſſiua,calefio,tepefio,manſuefio,at in quibus ea in tertiam commutatur breuem ut perficio, conficio, afficio inde ſit communis ratio paſſiuo rum perficior, conficior, afficior. Veneo autem, eo, & quæ ex his orta ſunt, neceſſe non fuit oſtendere quam habeant rationem declinandi. Solis enim in futuris indicatiui modi ante iam diximus à coniugatione quarta diſcrepare, ut uenibo, ibo, redibo. Illud uerò non fruſtra admonendum uidetur, à uerbo Eo participium fieri iens,unde obliqui euntis,eunti, euntem,euntes,euntium,& euntibus, quomodo à cæteris omnibus, rediens redeuntis, exiens exeuntis, iniens ineuntis, & gerundia eundi, eundo, eundum, & redeundi, redeundo, redeundum. Vt memini autem ſic odi etiam,& noui, cœpi in aliquo modorum, tempus inſtans non habent, primaque in his declinatio aut præteriti, ut cœpi, cœpiſſem, cœperim,cœpero, cœpiſſe, aut futuri ut memento. Nolo & malo declinantur ut uolo; innumera etiam, ut fero, quæ uidelicet, ex illo & præpoſitionibus, alijſque quaſi membris conflantur, ut affero, confero, perfero. Sunt quorum una tantum uox eſt unius temporis.

modi,

modi, numeri, perſonæ, qualia ſunt aue, ſodes, capſis, inſit, cedo, quod poſtremũ eſt apud Ciceronẽ ſæpe, ut cedo mihi leges Atinias. Cedo qui ſit ordo ſomniorũ. Quæſo nihil aliud eſt, niſi quæro ex affinitate quartæ ſemiuocaliũ & quintæ, neſcio tamẽ an plura habeat præter ſecundã perſonã pluralis numeri, quæ tertiã ne uocalẽ habere, an poſtremã debeat non eſt cur du bitare poſſis, quùm tertiæ coniugationis uerbũ nõ ſit ullum, quod eo loco poſtrema uocali pronunciari oporteat, niſi ſi rationem illam ſequi uolumus qua ueteres tertiam ab ultima ſyllabam quæ eßet breuis per quintam potius quam per tertiam pronunciabant, quum eiuſmodi in ſyllabis medius quidam ſonus harum utriusque uocalium audiatur, ut optimus, maxumus, proxumus, & ſexcenta à quibus non tam aperte diſſidente ſono ſeparantur, optimus, maximus, proximus, quam illa ut Quintilianus mo nuit, quorum ea ſyllaba producta eſt, Sabinus, opimus, Capitolinus. Aio totum habet unitatis numerum indicatiui modi, aio, ais, ait, multitudinis uerò tertiam dumtaxat perſonam quæ eſt aiunt, præteriti autem imperfecti numeros ac perſonas omnes. A uerbo Inquam eſt inquis, inquit, & inquiunt, aliæ uoces perquam rarò, ſed inque Terentius & inqui to pronunciauit Plautus in Aulularia. A uale, & ſalue inclinantur ſolum ualete, & ſaluete. Vt etiam à refrigeſco præter analogiæ rationem eſt refrixi, ita ab eo quod eſt audeo, auſim, auſis, auſit, & auſint.

Forem

Forem quoque totidem habet eaſdemque perſonas atque numeros, ut fores, foret, & forent, notione ex prorſus qua ex uerbo ſubſtantiuo ſunt eſſem, eſſes, eſſet, & eſſent uenit ab eo quod eſt forem, tempus futurum infiniti, fore, quod manſit iam prope ſolum in uſu pro uoce ſubſtantiui futurum eſſe. A faxo ſubiunctiuus eſt faxim, deinde faxis, faxit, & numero multitudinis faxint. Poſtremo, quam legem declinationis habet ſum, eandem ſequentur, ſubſum, ſuperſum, interſum, deſum, obſum, proſum, adſum, niſi quod à præſum & abſum participia ſunt etiam præſens, & abſens, quum à cæteris naſcantur ſolum profuturus, & affuturus, quanquam ſit ferè ab omnibus præfore, affore, profore, confore futurum infiniti. Tranſeo nunc ut cæteris de partibus dicam aliquid, ijs quæ uerbo ſubiecta ſunt. Sed quærere hoc loco ſolent grammatici de modis ac temporibus uerborum. Nos autem neceſſario fecimus à principio ſtatim huius libri, ut hæc duo poſtrema eſſe uoluerimus ex ijs octo quæ uerbum conſequuntur. Quare de modis in ſexto libro diſſerendũ erit: tempora autem quæ modorum ſunt partes quædam, fieri non poteſt, quin modos eodẽ loco ſtatim ſequantur: ſed nunc tamen de his quædam prius dicere hic neceſſe eſt. Nam quia non de uſu tantum latinitatis dubitari hoc loco poteſt, ſed illorum formatio quædã (ſic enim grãmatici σχηματισμὸν dixerunt) perdiſcenda eſt, quùm eò peruentum erit, uſum loquendi

quendi oratorum ſcrutabimur, & poetarum. Hic autem locus antequam abſoluatur, præteritorum temporum, & eorum quæ ſupina uocantur formationes, quibus magnam partem conſtat uerborum declinatio, & participiorum quorundam, quomodo fieri debeant cognoſcamus. Ac primum tempora ſunt quinque apud nos, illa, quæ iam diximus. Quum tria hæc ſint à natura, inſtans, præteritum, futurum, neceſſe tamen fuit; alia duo ingenera præteritum habere diſtributũ, impefecti, & pluſquam perfecti de quibus quod ratio ſermonis poſtulat ſolùm perſequèmur. Preteriti igitur imperfecti & futuri, facilis atque in proptu formatio quædam eſt, ut legebam, legam, & legerem. Sunt autem ſimul cognata quinque, pluſquam perfectum indicantis, optantiſque modi, & infiniti, perfectum, & futurum ſubiunctiui, manantia à perfecto indicatiui omnia. Quare quùm in his tota penè declinatio poſita ſit uerborum omnium, neceſſariam hic dabimus operam, ut ipſius de præteriti perfecti indicantis modi quam dixi formatione quæramus. Prima coniugatio præteritũ facit poſtrema remota conſonante à ſecunda perſona præſentis indicatiui appoſitaque ultima & tertia uocali, ut amas, laudas, amaui, laudaui. Hinc tamen ſunt exepta domo, cubo, mico, neco, frico, plico, tono, ſono, ſeco, crepo, neco, ueto, unde ſunt domui, cubui, micui, eademque præteriti forma à cæteris. Alia ſunt quatuor, ne hanc ipſam quidem rationem

tionem ſequentia, do, lauo, ſto, uiuo à quibus fiunt dedi, laui, ſteti, uixi. Plico, & mico obſeruatum eſt, ſi nomen ſibi ad principium habeant adiunctum, eſſe ex his præteritum ſine dubio multiplicaui, duplicaui, ſin præpoſitionē tum applicui, & dimicui, tum applicaui, & dimicaui ſæpius fieri ſolere. A neco, necui nectum, & necaui necatum legimus. Verbũ, do, ſiquid præpoſitum coniunctumque hebeat, quod ſyllabæ tantum ſit unius, tertiæ erit coniungationis, ut reddo, ſin plurium, non diſcedit à prima, ut circundo. Vtrum uerò fiat, præteriti ſyllaba duplicabitur, ut reddidi, circundedi. A ſecunda coniungatione ita præteritum fit quemadmodum à moneo monui, doceo docui, teneo tenui, habeo habui, ſileo ſilui, torpeo torpui, ſorbeo ſorbui; tametſi hoc poſtremum faciat etiam ſorpſi, ut mulceo mulſi, iubeo iuſſi, rideo riſi, ardeo arſi, & urgeo urxi, ſedeo ſedi, foueo foui, faueo faui, moueo moui, paueo paui, caueo caui, uideo uidi, neo neui, fleo fleui, prandeo prandi, cieo, cij & ciui, hæreo heſi, ſuadeo ſuaſi, indulgeo indulſi, fulgeo fulſi, torqueo torſi, turgeo turſi, maneo manſi, frigeo frixi, lugeo luxi, pelliceo pellexi. Horũ tamen erit infra apertior, & altiuſculè repetita ratio; nunc moueo, & uoueo moui faciunt & uoui, & ferueo ferui, in futuro autem ſubiunctiui feruero, ut Cicero pro M. Cælio; Iam iſta deferuerint, iam ætas omnia, iam dies mitigarit. Pauca ſunt huiuſmodi, impleo impleui, deleo deleui, exoleo exoleui. Sunt

quæ iterant primam præteriti ſyllabam, mordeo momordi, tondeo totondi, ſpondeo ſpopondi, pendeo pependi. Plura ſunt autem coniungationis tertiæ, pungo pupugi, fallo fefelli, parco peperci, poſco popoſci, pedo pepedi, tundo tutudi, tendo tetendi, pango pepigi, tango tetigi, pello pepuli, tollo tetuli, cano cecini, curro cucurri, pario peperi. Syllaba his præponitur, eadem prorſus ratione qua illis etiam uerbis φροντίζω πεφροντίκα, κλέπτω κέκλοφα, κεδδίω κεκέδδικα, θαυμάζω τεθαυμάκα. *Etſi enim peregrina magis interdum animaduerſa, magisque notata habere ſoleamus quam noſtra, Romanæ tamen linguæ uerba quemadmodum græcæ his in temporibus, altera adiecta ſyllaba augentur. Fuit ergo olim apud nos eadem uocalis, quæ græcorum, tetondi, ſpepondi, memordi, ſicut pependi, fefelli, peperci, quæ mutata eſt hodie in primam uerbi ipſius uocalem, ut mordeo momordi, tondeo totondi. Eſt hoc igitur, quod ſyllabæ augmentum à grammatis græcorum nominatur. Nec illud quidẽ nobis deeſt quod eſſe temporis dixerunt quoties præteriti cauſa, breuis mutatur in longam ſyllabam, ut uenio ueni, facio feci, lego legi, uideo uidi. Sunt hæc innumera neque his ignota qui latinas literas aliqua ex parte attigerunt. Alia per literarum coitiones augeri non poſſunt, ut monui, tenui, ſilui, tepui, quanquam M. Varro plui, rui, & quæ ſunt id genus præteritorum, priores ſyllabas pro longis habere uideatur. Alijs uero ut multis Græ-*

corum addere aliquid, ne oportet quidem quum ſint ipſa naturaliter longa, ut lædo læſi, ludo luſi, claudo clauſi, item cedo ceßi, cudo cuſi, trudo truſi. Multa uel tempus ad medias aſſumunt ſyllabas ut interfeci, prouidi, uel cum tempore ſyllabam quoque adiungunt ad poſtremas, ut quæ à principio dixi laudaui, amaui, paraui, & impleui, deleui, audiui, ſeruiui. Quoniam uerò ab illis præteritis huc ſum delapſus, momordi, totondi, ſpopondi, pependi, illud etiam ſcire oportet, ſi compoſita ſint hæc uerba, præpoſitioque his, aut aliquid eiuſmodi ad primas apponatur ſyllabas, tum ipſam pro augmento ſatis eſſe præpoſitionem, ut remordi, reſpondi, niſi à uerbis do, ſto, diſco, poſco, ut condidi, conſtiti, dedidici, repopoſci, quamuis à curro decurri ſit & decucurri, & à repungo repupugi. Vt igitur ipſa de tertia coniugatione ſeparatim à ſecunda dicam, illud prius conſtituendum eſt, quorundam uerborum nobis communem eſſe rationem cum græcis. Ita enim eius linguæ natura poſtulat, ut quæ uerba ante ultimam uocalem conſonantes eas habeant quæ reſpondent noſtris B, C, D, G, P, T, quas ipſi χαρακτηριστικᾶς, *dixerunt, ea faciant in præteritis ut.* λείβω ἔλειψα, τεκω ἔτεξα, ἄδω ἦσα, λέγω ἔλεξα, τέρπω ἔτερψα, αἰνίττω αἴνιξα. *Latina etiam, ut ſcribo, dico, ludo, rego, carpo, plecto, amplector, magna ex parte hanc ipſam rationem ſequuntur, ut ſcripſi, dixi, duxi, fixi, luſi, plauſi, rexi, carpſi, repſi, plexi, & amplexus ſum,*

quamuis à ſtrepo fiat ſtrepui, & à rumpo rupi. Immò etiã ſecundæ coniugationis quæ ſupra dixi quorum ſecunda etiam ab ultima, uocalis eſt, poſt illã rationem, quæ propriè noſtra eſt, doleo dolui, moneo monui, præteritum faciunt, ut algeo alſi, turgeo turſi, indulgeo indulſi, torqueo torſi, hæreo hæſi, ut λωβέω ἐλώβησα, ςυγέω ἐςύγησα, ποίεω ἐποίησα. Mulgeo autem, & lugeo, & augeo, multaque ſimilia his, ſecundæ coniugationis faciunt in præteritis, mulxi, luxi, auxi, perinde atque ſi ante finem, ſecunda uocalis non eſſet, quemadmodum à rego, pungo, fingo, unguo, pingo coniugationis tertiæ, unde ex natura conſonantis, ultimæ ſunt rexi, punxi, finxi, unxi, pinxi. Similem eſſe rationem cognoſces in quatio & concutio, quaßi, & concußi, ut à plecto, & amplector plexi, & amplexus tertia dißimulata uocali. Fundo uero, & findo, & ſcindo, tinnientem abijciunt conſonantem faciuntque præteritum fudi, ſcidi, fidi. Seruatur eadem conſonans in pando, accendo, ſcando, abſcondo, ut pandi, accendi, ſcandi, abſcondi, quamuis hoc poſtremum fieri poßit etiam ab ſcondidi, quemadmodum id unde natum eſt condo condidi. Verum, ũt ad G reuertar conſonantẽ, frango, & ago, & lego, faciunt præteritum fregi, egi, legi, ſed à poſtremo quæ nata ſunt negligo, diligo, intelligo, contra quam oportere uidebatur ad eandem quæ ſupra dicta eſt græcam rationem reuertuntur ut neglexi, dilexi, intellexi. A trabo & uebo, traxi

dici-

dicimus & uexi. Hanc enim in conſonantem aſpiratio uertitur, ut coniunctis etiam in uerbis attraxi, & conuexi. Facio & iacio, & huiuſmodi ſeu ſimplicia ſint, ſeu coniuncta uerba, habent in præteritis, feci, ieci, confeci, conieci: quæ uero tertiam habent uocalem ante finem, ut aſpicio, reſpicio, & his cognata, aſpexi faciunt & reſpexi: eamque recipiunt ſecundã uocalem quæ in primigenijs erat præſentis, ut etiam accipio accepi, intelligo intellexi, redimo redemi. A uerbo autem icio eſt ici, & ab elicio elicui. Fodio & fugio, & quæ has habent conſonantes ante uocales poſtremas, fodi in præteritis faciunt & fugi. Meio quaſi à mingo non ſatis latino uerbo mutuatur minxi ut alia quædam ab alijs & ferio facit præteritum percuſsi. A capio fit cepi, ſed cupio in præteritis perfectis quartæ eſt coniugationis unde eſſe debuit cupiui. Sapio tenuit utrunque. Habet à tertia ſapui, deſipui, reſipui, à quarta ſapiui, deſipiui, reſipiui. Alo facit alui, & malo, malui, ſed uello uulſi, & pſallo pſalli. Detracta uerò hic altera de conſonantibus, percello perculi, & quæ ante iam dixi pello pepuli, tollo tetuli, quemadmodum ne græci quidam binas illas potuerunt in huiuſmodi uerbis ferre conſonantes. A demo longa priore ſyllaba eſt præteritum dempſi, ſed à tremo breui, tremui, niſi quod emo facit emi, & premo preſsi. Eſt igitur hic mihi ſermo his de uerbis quartæ coniugationis, quæ liquidas habent cõſonan-

tes ante poſtremam uocalem. Quare à gigno ſit genui, & à concino concinui & concini, quam legem ſequuntur omnia à cano uenientia. A ſperno, ſpreui, ſterno ſtraui, ſino ſiui, lino liui, temno tempſi, cano (ut iam dictum eſt) cecini, ſed à pono poſui, ut à βλαςάνω ἐβλάςησα. Denique fit à tero triui, à ſero ſeui, ab inſero inſeui, quod uerbum ſi à plantis ad res incorporeas transferatur, non mutat præteritum; ſin ad res alias, facit inſerui, unde inſertum & inſertus, ut Virgilius

Clara per inſertas fundebat luna feneſtras.

A deſero autem deſerui fit & deſertus, à gero geſſi, ab uro uſſi, à uerro uerri & uerſi. Accerſo, & laceſſo præteritum habent accerſiui, & laceſſiui, & laceſſi, ut quæſo etiam quæſiui & quæſi, capeſſo capeſſi, faceſſo faceſſi, & uiſo uiſi, ſed pinſo tamen pinſui. Peto, iam dixi à tertia coniugatione tranſire ad quartam, quocirca eſt ab eo præteritum petiui, appetiui, repetiui, eodemque modo à cæteris. A meto meſſui, à uerto uerti, à ſterto ſtertui, à mitto miſi, à deſiſto alijſque à ſto uenientibus deſtiti, conſtiti, reſtiti. A flecto autem, necto, plecto, pecto, more quo dixi græcorum flexi, nexi, plexi, pexi, quamuis & nexui, & pexui & pectui etiam legantur. Voluo, ſoluo & huiuſmodi Aeolicum digamma ſeruant in præteritis ut ſolui & uolui tametſi à uiuo fiat uixi. Quod ſi ea litera ſit uocalis, ut acuo, renuo, ſuo, ruo, pluo, fiant præterita, acui, renui, ſui, rui, plui. Alin-

quo

quo uerò eſt liqui, & à coquo coxi. Poſtremò à texo, & necto texui ueniunt & nexui. Coniugationis uerò quartæ multo apertiſſima eſt ratio præteritorũ ut ſeruiui, nutriui, audiui, unde ſublato digammate ſeruij etiam & nutrij & audij pronunciantur. Hãc ſub legem non ueniunt ſancio, uincio, farcio, haurio, ſepio, à quibus eſt ſanxi, uinxi, farſi, hauſi, ſepſi; itẽ à uenio ueni, operio operui, ſalio ſalui, diſſilio diſſilui, comperio comperi, reperio reperi cum cæteris à pario compoſitis. Præteritum à paſſiuis eſt laudatus ſum, monitus, lectus, & auditus ſum, à ſupino participioque præteriti paſſiui conflatum. De ſupinis igitur quædam hoc loco breuiter percurram quorũ ea ratio eſt ut ex præteritis amaui, laudaui, petiui, audiui, ſeruiui, ſupina fiant, amatum, laudatum, petitum, auditum, ſeruitum. Nullum hic negotium eſt uidere, qua literarum commutatione ſupina his à præteritis naſcuntur. Illa uero aliter ac ſuperiora aboleui abolitum, adoleui adultum, noui notum, cognoui cognitum, caui cautum, ſeui ſatum, conſeui conſitum, inſeui inſitum, laui lotum & lautum, paui paſtum, potaui potum, ſaliui ſalitum & ſaltum, ſolui ſolutum, ſepeliui ſepultum, uenij uenum. Quæ præterita huiuſmodi exeunt in uocem temporis præteriti, qualis domui, ſonui, terrui, ea in promptu ſupinum habent domitum, ſonitum, territum. Hanc rationem illa non ſequuntur aperui apertum, carui caſſum, colui cultum, conſului conſultum, ſentij ſenſum,

necui nectum, miſcui miſtum, indui indutum, fricui frictum, occului occultum, excellui excelſum, docui doctum, concinui concentum, patui paſſum, pinſui piſtum, rapui raptũ, ſecui ſectũ, ſteti ſtatũ, texui textũ, torrui toſtum, tenui tentum, meſſui meſſum. Obſeruandum quoque ut à præterito uici fiat uictum, à legi lectum, reliqui relictum, duxi ductum, ſed à fixi tamen fixum, fluxi fluxum, minxi mictum, pinxi pictum, rinſi rictum, conuixi conuictum, ſtrinxi ſtrictum. A fungor autem eſt functum, à proficiſcor profectum, à fruor fructum, ſed adipiſcor adeptum facit, comminiſcor commentum, iraſcor iratum, naſcor natum, obliuiſcor oblitum, paſcor paſtum, ulciſcor ultum, paciſcor pactum, & in ſecunda coniugatione uereor ueritum, miſereor miſertum, fateor faſſum, confiteor confeſſum, reor ratũ, tueor tutum & tuitum. Momordi, tutudi, fefelli, ſali, uerti, ſenſi faciunt ſupina morſum, tunſum, uel tuſum, ſalſum, uerſum, ſenſum. Pando, & pateo idem ſupinum habent cum patior, ut;

Crinibus Iliades paßis.

Sunt etiam geſſi, hauſi, indulſi, tuli, mulxi, pinxi, peperi, ſteti, tenui, torſi, uſſi, dedi, prodidi, abſcondi, aut abſcondidi, farſi, fulſi quæ ſupina faciunt geſtũ, hauſtum, indultum, latum, mulctum, pictum, partum, ſtatum, tentum, tortum, uſtum, datum, proditum, abſconditum, farctum, fulctum. A deponentibus uero ordior, aſſentior, utor, labor, loquor, orior, amplector,

ctor, mentior, partior, ſortior, queror, morior, largior, molior ſunt orſum, aſſentitum, uſum, lapſum, loquutum, ortum, amplexum, mentitum, partitum ſortitum, quæſtum, mortuum, largitum molitum. Carent autem ſupinis timeo, metuo, compeſco, reſpuo, urgo, lambo, caluo, refello, poſco, arceo, diſco, ambigo, mico, ſtudeo, rudo, ſterto, dego, obedio, pſallo, con quiniſco, horreo, paueo, ſcabo, luo, tremo, gliſco, fulgeo, luceo, uolo, furio, horreſco, ferueſco, eſurio, caleo, oleo, pareo, & quædam alia quæ legendo notabuntur. Tranſeo iam ad reliqua. Sunt (ut ante iam diximus) quinque modi uerborum, indicatiuus, imperatiuus, optatiuus, ſubiunctitiuus, infinitiuus. Indicatiuus nominatur à Varrone fatendi modus. Poſſunt eſſe quatuor priorum, nomina illius formæ noſtro ſermoni tantum conſuetæ indicandi, imperandi, optandi, ſubiungendi, poſtremus rectè infinitus nominatur. Quando autem ſiquid in his dubitari poteſt, in temporibns dubitationem eſſe neceſſe eſt, ut ex his quicque primum occurrit, ita primum explicandum erit. Indicatiuus quinque in tempora diſtri buitur. Habet præſens, ut laudo, præteritum imperfectum, laudabam, præteritum perfectum laudaui, pluſq uam perfectum, laudaueram, futurum laudabo. Imperatiuus, præſens tantum habet, & futurũ, & lauda, & laudato. Optatiuus præſens. & præteritum perfectum & pluſquam perfectum, & futurum, & laudarem, laudauiſſem, laudem. Subiun-

ctiuus, omnia quemadmodum indicatiuus, ut laudẽ, laudarem, laudauerim, laudauiſſem, laudauero. Infinitus habet ſolum præſens, præteritum perfectum & pluſquam perfectum, & futurum, ut laudare, laudauiſſe laudaturũ eſſe. Cognitum ergo ex his, quinque tempora eſſe uerborum, præſens, præteritum imperfectum, præteritum perfectum, præteritum pluſquam perfectum, futurum. Totidem ſunt atque eadem in paſſiuis, laudor, laudabar, laudatus ſum uel fui, laudatus eram uel fueram, laudabor. Ac paſſiui quidem præteriti perfecti, & pluſquam perfecti, binæ ſunt uoces. Vnæ laudatus ſum & laudatus eram quibus rem paulo ante geſtã oſtendimus, quod genus παρακείμενον græci dixerunt; alteræ laudatus fui & laudatus fueram, per quas multo ante geſtũ eſſe aliquid monſtramus. Eſt hoc in optatiuis etiam, ut laudatus eſſem, uel fuiſſem, communi uoce cum præterito pluſquam perfecto, quod in ſubiunctiuis eſt, & infinitis, ubi ratio eſt eadem præteriti perfecti, & futuri, ut laudatus ſim, uel fuerim, laudatus ero uel fuero, laudatum eſſe uel fuiſſe. Ex his præteritum imperfectum, inchoatas, nec dum abſolutas actiones demonſtrat, ut;

Forte recenſebat numerum, caroſque nepotes,

Anchiſes enim interuentu filij, quod ante cœperat imperfectum reliquit. Sæpius tarditatem ac moram declarat rei qua de agitur, ut;

His commota fugam Dido ſocioſque parabat.

Paulatim enim ac lente agenda erant omnia Reginæ quo frater de fuga cælaretur. Præſens adhiberi conſueuit, etiam ubi multa breuiter colligenda ſunt, ut;

Conueniunt quibus aut odium crudele tyranni
Aut metus acer erat. Naues quæ forte paratæ
Corripiunt, onerantque auro, portantur auari
Pygmaleonis opes pelago.

Præteritum perfectum res omnino confectas oſtendit, nt ueni in Cumanum, Diſceſſi Puteolis. Accommodatur ad quæ deſiſtere, finire, deſinere, aut aliud ſimile uerbum requirunt, ut quum perorata cauſſa Dixi, uel Dixere pronunciabatur, ut Virgilius,

Dixit & inuito proceſſit ueſper Olympo.

Apud eundem Regina quæ ſtatim ſibi mortem erat allatura

Vixi & quem dederat curſum fortuna peregi.

Species uerborum ſunt, ut iam dixi, duæ, primitiua, ut habeo, deriuatiua, ut habito. Huc referunt grammatici uerborum quas appellant formas. Sunt autem ſex, quarum primæ quatuor ſunt, perfecta ut lego, meditatiua ut lecturio, inchoatiua ut caleſco, frequentatiua ut lectito. Hæc à ueteribus etiam grammaticis uſurpata ſunt nomina, itaque huiuſmodi de formis conſtitutum. Ego nolim doctos homines, qui poſtea ſequuti ſunt, reprehendere, tanquam omnino hæc non intellexerint. Puto enim re ab illis cognita, nominum inſolentia laboratum, quæ & noua &

minus

minus propria ſint uiſa, inchoatiuis præſertim ac meditatiuis attributa. Fuerint hæc (ſi quis ita uelit) non hominum uitia, ſed temporum, quibus exquiſita uerborum nouandi, magis quam rectè iudicandi facultas defuit. Eam tamen gratiam Vallæ habendam puto homini ingenioſo ac docto quod hæc & ſi non falsò quidem omnino at obſcurè fortaſſis olim tradita poſteris explicauerit. Quamobrem & hunc ſequendum hac in parte, & ueterum de iudicio non male ſentiendum puto. Lecturio igitur, parturio, eſurio, cænaturio, & alijs huiuſmodi uerbis conſilium, aut appetitio quædam, deſideriumque declaratur. Quare is deſideratiua magis appellari uoluit, quorũ uſum atque exempla uideamus. Dij faciant ut hoc quod conceptum reſpublica periculum parturit conſilio diſcutiam & comprimam. Item aliud; Vtinã aliquãdo dolor populi Romani pariat quod iam diu parturit. Alio quodam in loco; ſecuritate frui non poteſt animus ſi tanquam parturiat unus pro pluribus. Ciceronis hæc tria ſunt exempla quorũ in uno reipublicæ, in altero populi Romani ſollicitudinẽ ac metum cum ſtudio & conatu euadendi periculi, ulciſcendique ſcelera, in tertio ſuſpenſum unius pro multis animum deſcribit. Pregam auctoris eiuſdem alia recitare. Ecce autem ebrio Cleomene (inquit) eſurientibus cæteris nunciatur naues eſſe in portu. Item alibi; Nunquam uidelicet ſitiens biberat, nec eſuriens ederat. Eſt hic eſurire,

famem

famem ſentire ac pati, quod poteſt eſſe etiam, ſine edendi uoluntate, aut cum famis longiore patientia ut in illo eſt M. Calij ad Ciceronem exemplo; Noſtri ualde depugnare, & facile algere & eſurire conſueuerunt. Locus etiam fuerat in quadam T. Pomponij eundem ad Ciceronem epiſtola; Ita Syllaturit animus eius & proſcripturit iam diu. Syllaturire & proſcripturire animum ſignificat hominis cogitatam diu Syllanam proſcriptionẽ cupientis imitari. Multa adhuc poſſem colligere unde appareat modo hoc, modo illud, modo etiam aliud nomen his uerbis conuenire, ſed mihi ſatis eſt æquis æſtimatoribus indicaſſe uiam qua per ſe ipſos uideant quod oportet. Inchoatiua dixerunt illi idẽ ueteres caleſco, frigeſco, tepeſco. Rectè autem negatur inceptionem his uerbis demonſtrari, quod ea nullo prorſus ex auctorum exemplo ſignificata eſt, & quod uerba ad incipiendum uel ad temporis longitudinem pertinentia, ſæpiſſimè iiſdem inchoatiuis adiungantur. Multa enim ſunt M. Tullij, multa ſcriptorum omnium quale ex tertio Georgicorum Virgilij illud eſt exemplum,

Fluctus ubi primo cœpit quum albeſcere ponto.

Hic non repugno equidem. Duo ſunt potentiſſima quibus probetur inſanire eum qui hæc uerba uim incipiendi habere arbitretur. Verum nos illud uideamus non fortaſſe ueterum, ſed recentium potius grammaticorum hic errorẽ & barbariem hac reprehenſione iudicioque Vallæ eſſe damnatam. Ita

enim iſti docebant, ita ſententiam nō aſſequuti ueterum loquebantur, ita in libris ponebant ſuis, ut caleſco, frigeſco, ceteriſque eiuſdē formæ uerbis palam incipientis naturæ eſſe teſtarentur. Sed meo quidem iudicio non hoc illi ueteres dicere uoluerunt, neque tam rudes latini ſermonis habendi ſunt ut hoc ſenſerint nec uerba inchoatiua ab inchoando, hoc eſt ut recentiores poſtea ſunt paulo ante Vallam interpretati ab incipiendo, ſed à nomine, participioue inchoatus hoc nomē habuerunt. Norunt enim omnes qui latinè ſciunt, norunt etiam pueri illud Ciceronis ad Lentulum; Apelles Veneris caput & ſumma pectoris politiſſima arte perfecit, reliquam partem corporis inchoatā reliquit. Sunt huiuſmodi innumera, ut; Cognitio contemplatioque naturæ manca atque inchoata. Idem quarto libro de finibus; Hoc autem inchoati cuiuſdam officij eſt, non perfecti. Quin & ipſo uerbo inchoandi eandem uim explicat, Vt; Natura hominem inchoat, ſapientia perficit. Alio idē in loco; Meos libros quos expectas inchoaui, ſed conficere non poſſum. Quum res denique imperfectæ ac rudes hoc uerbo declarentur, ut illis etiam duobus adumbrare & informare, nouè illi quidem, ſed elegāter, & propriè, caleſco, frigeſco, tepeſco, & huiuſmodi formæ omnia inchoatiua nominarunt. Illud enim docti homines uiderunt, res caleſcere, aut frigeſcere non ideo dici quia iam incipiant calere, aut frigere, ſed quia ſemiplenum in ijs inchoatumque eſſi quen-

ſe quendam calorem aut frigus intelligerent ut partem corporis inchoatam Cicero, & contemplationem naturæ, & officium, & hominem, & libros, & res item cæteras inchoatas Romani omnes dixerunt. Rectè igitur ueteres illi, qui poſt ſæculum Varronis de latina lingua ſcripſerunt. Non rectè natio illa ab hinc circiter trecentos annos quæ à ueteribus tradita non intellexit, perſuaſeratque omnibus ita ſenſiſſe ueteres ad incipiēdum hæc uerba pertinere. Rectè Valla, qui tametſi ad rationem uerbi non reſpiciens, errorem tamen qui in re inerat undecunque eſſet ortus patefecit, falſamque de his uerbis opinionem confutauit. Poſtremum, illud ſit præterita friguit, caluit, floruit, macruit cæteraque omnia inchoatiuorum eſſe potius, quam frigeo, caleo, floreo, macreo, ideſt eorum quæ perfecta dixerunt. Illo enim in uerſus,

Conticuere omnes,

Id ſignificatur, ſilentium eſſe ab omnibus, tacitosque & attentos omnes teneri ad quæ dicerentur. & in his;

Hoſtia iamque domus patuere ingentia centum

Item,

- Ceſſit furor, & rabida ora quierunt

Ad huc

- Dixit, preſſoque obmutuit ore.

Sic & patuere hoſtia, & quieuerunt ora, & obmutuit Sibylla; ut hæc perdurent etiam poſtquā facta

eſſe

eſſe memorantur quod ſolum in præteritis eſt inchoatiuorum. A cæteris enim, rem qua de agitur factam eſſe iam, nec fieri amplius demonſtrant. Nam & ſi fieri poteſt ut quis ante ſcripſerit, & nunc ſcribat, & ſcripturus poſtea ſit ſemper, tamen quum dico ſcripſi epiſtolam, ſcripſi orationem, illa ſcriptio ipſa quæ tum fuit eſſe nunc præſens non poteſt. Patuiſſe autem hoſtia quoniam dicuntur ab inchoatiua, illa profecto adhuc patent; Sin uelis præteritum eſſe à perfecto, contra ſententiam clauſa iterum intelligere oporteret. Ita ſingula iudicare ſi uolumus, hæc præterita inchoatiuorum potius eſſe cognoſcemus. Frequentatiua nominãt, quæ iteratione͂ ſignificant ut à lego lectito, à ſcribo ſcriptito, à dico dictito, à minor minitor, unde paſſiua lectitari, ſcriptitari, dictitari, uentitari, etiam dicuntur. Sunt quoque uerba frequentatiua, à uerto uerſo, à curro curſo, à mergo merſo, à uebo uexo, à necto nexo, à flecto flexo. De his omnibus quoniam uideo à nemine aliquid eſſe dubitatum, nec de formatione ſignificatuque eorum, uel coniugatione aliter ac uerũ ſit, exiſtimare quenque, tranſeo, ut quam breuiſſime poſſim cætera perſtringam. Sunt illius etiam formæ uiſo, faceſſo, capeſſo, laceſſo, quorum tota ratio nota eſt omnibus, Virgilius;

Vndique uiſendi ſtudio Troiana iuuentus
Circumfuſa ruit

Cicero ad Atticum; Cupio equidem, & iam pridem

cupio, Alexandriã, reliquamque Aegyptum uiſere. Ad Papirium; Conſtitui ad te uenire, ut uiderem te, & uiſerem, & cœnarem etiam. De uniuerſitate in principio ſcribit, ſui ſalutandi, & uiſendi cauſa Mitylenis Cratippum ueniſſe. In Verrem ea in oratione quæ eſt de ſignis, Cupidinẽ fecit illũ qui eſt Theſpijs, propter quem Theſpiæ uiſuntur; nam uiſendi alia cauſa nulla eſt. Terentius in Andria;

Id uiſo, tune, an illi inſaniant.

Satis multa uno de uerbo, ex quibus tamen apparet uiſere eſſe, tum uidere, ſalutare, ſpectare, tum ire, aut uenire ad uidendũ, ſpectandũ, ſalutandũ, unde unum huic formæ nomen dari non poſſe. Faceſſere etiam eſt abire, diſcedere, & negotium alteri faceſſere, moleſtiam afferre, ut pro Cluentio; Polliceor omnibus ſi cui forte hac lege negotiũ faceſſetur. In Verrem; Quum audiſſent ei negotium faceſſitum. Item capeſſere pro ſimplici ſuo, capere, uel ad capiendum ire. Laceſſere, eſt tentare, incitare, commouere, prouocare. Plena ſunt exemplorum omnia. Præteritum facit etiam laceſſiui coniungationis quartæ, & ut accerſere etiam, & accerſire, ſic etiam laceſſere, laceſſire. Sed in hanc formã plurima antiqui primæ & ſecundæ coniugationis inclinabant, quæ à Flauio Soſipatro παράγωγα nominãtur, ut laceſſo, uetaſſo, leuaſſo, prohibeſſo, quorum ſe in Terentio, Plauto, ac xij. in tabulis paſſim offerunt exempla. Sunt etiã diminutiua, ut ſorbillare, titillare, cauillari, & pauca huius

ca huius formæ. Adiungunt huc impersonalia, tædet, pœnitet, legitur, ſtatur. Hic memorant, quæ uerba à uerbis, quæ à nominibus multifariam naſcantur. Figuras, diximus iam eſſe duas, ſimplicem ut lego, compoſitam ut intelligo. Quærunt ſcrupuloſius hoc etiam loco, quæ uerba, alijs cum uerbis, aut nominibus, aut participijs, aut præpoſitionibus, aut aduerbijs componantur, quæ coniugationes in compoſitione mutent, ut dare & prodere & facere, & amplificare; quæ ex duobus pluribusq́; integris uerbis, quæ ex integris & corruptis, totidem ſimiliter iungantur. Sunt uerba compoſitæ figuræ, quæ nullis à ſimplicibus ortum habent, ut affligo, offendo, reperio, experior, ſuffragor, aſpicio, impleo. Perſonæ ſunt uerborum tres, ut laudo, laudas, laudat. Eædem ſunt pluralis numeri, laudamus, laudatis, laudant. Numeri duo ſingularis ut laudo, pluralis ut laudamus. Poſtrema hæc ſunt à me dicta breuius, quod & ſuperuacaneis abſtinere me debui, & magis neceſſaria de uerborum generibus quæ ſequuntur ubi res uidebitur poſtulare, puto mihi eſſe uberius explicanda. Hæc ubi erunt abſoluta, ad modos ordine accedam, à quibus ad tempora mox tranſeundum erit, quam à principio poſtremã uerbi partem fecimus.

Q. MARII CORRADI DE LINGVA LATINA

AD MARCELLVM CORRADVM FRATREM

Liber V.

NON dubito mirari eos, frater, quibus nota ſit ratio ſtudij mei, nec ſatis perſpecta mea in te uoluntas, atque amor, quibus à te rebus, uel precibus ad rem tractandũ, à qua ſemper antea plurimum uiderer abhorruiſſe, ſim adductus. Ac profectò ſtatuere ſic debes, niſi ad eam neceßitudinem, quæ mihi intercedit à natura tecum, ſuauitas etiam accederet ingenij tui, & ſingularis quædam uis pluſquam fraternæ pietatis, quam ego ſæpius in rei domeſticæ ruinis, grauißimisque in rebus & maxima in temporum acerbitate ſum expertus, me nihil tam inuitè, aut maiore cum animi moleſtia ſuſcepturum fuiſſe. Acceßit etiam illa, etſi à minore natu, maiore tamen animi firmitudine, maioreque doctrina uehemens, & crebra adhortatio, ut conſilio, & auctoritati tuæ non obtemperare nefas mihi putauiſſem.

Sed nunc exponam tibi, mi frater, quæ res à ſcriptione huiuſmodi me ita remouerent, ut à te ſolo mihi perſuaderi ſim paſſus, id quod nunquam arbitrarer me eſſe facturum. Primùm illa grauiora, quæ ualde magnis de cauſis & multum ac diu cogitata ratione, de arte dicendi iam pridem ſcribere ſum aggreſſus, ea faciebant, ut non poſſem, ex ipſa uerò diſciplina, qua de agitur, non multum laudis mihi acceſſurum arbitrabar. Ex ingenuis enim artibus ego ſciebam eſſe nullam, in qua facilius exiſtimatio docti ac literati hominis amitti poßit. Nam, ſi literas ij docerent, qui à ſummis præceptoribus illas accepiſſent, nec tanta fœx eſſet hominũ arrogantiſsimorũ, qui uel à primis grammaticæ elementis, ad ſumma omnia feſtinare, ad ſordesque turpiſsimas atque inſaniam præcipitare ſolent, mihi de literis, de cultu orationis, & Romana lingua apud eos, qui rectè ſaltem animati eſſent, exiſtimarem eſſe pulcherrimum diſputare. Nunc uerò, quum uideam illius artis, quæ una ſit omnium difficillima, una id promittat quod pauciſſimi queant adumbrare, una cæterarum omnium præſidio diſciplinarum carere non poſſit, ſtultos homines ſcientiam ſibi uindicare, & de ſcriptis ueterum ac doctiſsimorum hominũ qui uiuunt, iudicare, maximè inuitus faciebam ut ſermonem de me quoque iſtorum arrogãtiæ ac temeritati darem. Sed, quum ab ijs non reprehenſio modo, ſed laus etiã, & teſtificatio doctrinæ ac uirtutis minimè nobis honeſta

neſta putari debeat, tum grauius illud eſt, multoq; pernicioſius quod obſunt ingenijs, obſunt latinæ linguæ & contagione ſui nominis literatorum nomen, literasque ipſas turpes atque infames ubique reddiderunt. Verum ego & ita eſſem nollem, & pro doctrina ſtultitiam eſſe ſcio, & ſordes literarum loco haberi doleo, & ferendum hoc ciuitatibus non puto, & mea ſcripta ab ijs legi duco eſſe turpiſſimum. Siqui autem ſunt aliquibus tincti literis, natura prædìti humaniore, uſu & uoluntate nonnulla docendi, ſed maiore etiam tenentur diſcendi, multos annos in ſtudijs apud homines doctos magno cum labore uerſati, minimam tamen literarum partem ſe adeptos eſſe arbitrantur, ijs exponendam cenſui rationem conſilij mei, quam in his præſertim, qui ſequuntur, ſeptem libris mihi & omnibus tenendam puto. Breui igitur ſic tu mi frater, ſic omnes docti ſtatuant neceſſe eſt, hanc partem, & latinæ loquendi præceptiones, atque id ipſum quod eſt Romanè loqui, nullum eſſe prorſus, niſi totum uetere conſuetudine ſermonis latini, atque exemplis, & maximorum auctoritate ſcriptorum confirmetur. Hic ſcio te, qui rectiſſimè ſentias de ſtudijs & latina lingua, non putare mihi in hanc rem plura eſſe dicenda, de qua pudet me uehementer aliorum inſania prouocatum multa iam diſputauiſſe, & mandaſſe literis. Quid enim hæc ſunt, niſi à ueterum oratorum fontibus, ac rectiſſimè loquentium uſu proficiſcantur? Vtrum oratores

aut poetæ à grammaticis debent, an illi ab his Romanam linguam diſcere? Olim iſta fortaſſe quærebantur, quùm infuſa antè mille annos in Italiam barbaries, penè ipſum quoque nomen latinitatis extinxiſſet, nec certus grammaticæ diſcendæ finis aliquis teneretur. Hac uerò ætate, lingua Romana iam pridem, literisque omnibus in antiquam dignitatem reſtitutis, non quibus modo ex auctoribus genus optimum latinitatis, ac forma orationis paretur, ſciunt omnes, uerùm ne illud quidem poteſt, niſi à pauciſſimis, dubitari, quæ ex quoque uideantur eſſe meliora. Quamobrem ego, quos mihi ſemper antea loquendi auctores uoluiſſem, eoſdem illos uidelicet, qui à M. Catone, & Plauto ad finem uſque imperij Octauiani Cæſaris fuerunt, quorũ princeps omnium, aliqua nunc etiam (ſi dijs placet) cũ inuidia multorum, M. Tullius extitit, cæteris, qui meum hunc laborem non aſpernabantur, hic & in ſcriptis meis omnibus, ad imitandum propono, unde & præcepta grammaticæ, & perfecta latinitatis ratio comparetur. In his uerò tantis auctoribus per quos mihi diuinitas quædam loqui uidetur, non ut male ſcripta ſoleo quædam uitare (quis enim ita inſaniat?) ſed magis probare, quæ ipſorum quoque ex iudicio auctorum, atque ſenſu magis probare neceſſe eſt. Illis enim ſummis uiris habendum exiſtimo honorem Dijs immortalibus proximum, non tamen auctoritas eorum aliquid, amplitudoque læditur, ſiquæ

ab ijs,

ab iis, etiam rectiſſimè ſcripta, neſcire me fatear ad meam orationem transferre, quùm præſertim omnis deinde poſteritas imitatione eorum ſuperſediſſet. Nec dicam eſſe in iis multa propria ſæculorum quibus auctores ipſi uixerunt, nec amore etiam antiquitatis illos feciſſe, ut aliis temporibus uſitata, ſemel aut certè non ſæpius aliqua renouarent. Sed, quùm propoſita nobis conſuetudo ſit, quam loquendi magiſtram ſequi debeamus, contra conſuetudinem profectò eſt ex duabus pluribusque idem efficientibus loquutionem formis, præter id quod tota in lingua latina diffuſum eſt, pro ſermonis lege illud etiam habere ad præceptaque grammaticæ referre, quod aliqui rationi repugnet, & raritate ipſa exemplorum à ſuis etiam auctoribus non magni æſtimatum eſſe uideatur. Veruntamen ego ridiculè facere uidebor, qui minimis de rebus & falſa opinione ſtultorum ac ſententia, non cum riſu agam apud te, qui puer olim ac penè de ſinu matris noſtræ fueris à me totam ad hanc rationem inſtitutus. Quare cum iis non diſputabo amplius, nec obſtinato cum genere hominum puto eſſe contendendum. Quid præterea his παιδαγωγοῖς fieri poteſt arrogantius? Quales cæteri ſint ex duobus cognoſce. Viuit Neapoli terræ filius quidã, antea familiaris meus, puto etiam tuus, certè non male de domo noſtra meritus, ex oculis etiam, & uultu cognitus, haud nimium ſane mentis homo, qui ut cum grammaticis rationem habere cœpit, in me

literaſque meas debacchari Craſſus ad me ſcribit. Quid huic faciam? Expecto dum prorſus furere incipiat, eique inijciam cathenas. Alius non contemnere ſe meam amicitiam ſimulauit, ſed (quod antè diu clam cœperat) Neapolim in me concitare conabatur. Hominem eſſe me non credit, nec ſaluum eſſe debere quia Græcè ſcio, & Bononiæ Romulum audiui: ipſe etiam ſuis amatoribus perſuaſerat, ſe unum ſcire literas. Ego uerò in literis flocci iſtos non puto eſſe faciendos, nec literatorum numero habendos omnino, qui græcas literas ignorent. Hos autem libros Romæ tantùm, & in Gallia, ueteribus noſtris amicis placere cupio. Iſt s uerò, omnium hominum imperitiſſimis, ſi ſuſpicarer aliquid eſſe placituros, ne dubitaris frater, quin ego concremandos putarem. Verum aggrediar hinc de uerbo dicere, quæ neceſſario ſunt à me in hunc librum reſeruata. Genera prima uerborum ſunt quatuor, actiuum, paſſiuum, neutrum, deponens, quæ mihi ſunt alia in ſubiecta genera paulo ſubtilius diuidenda, ſi de ſubſtantiui nominis cum adiectiuo, nominatiui cum uerbo, relatiui cum antecedẽte concordia prius aliquid monebo. Imperſonalia enim alia ad actiua referenda ſunt, ut pœnitet, pudet: alia ad paſſiua, ut itur, ſtatur. Subſtantiuum nomen conuenit cum adiectiuo, genere, numero, caſu, ut Clodius pulcher, Liuia caſta, facinus memorabile. Nominatiuus cum uerbo, perſona & numero, ut Cato ſcribit; adoleſcen-

tes amant. Relatiuum cum antecedente, genere & numero, ut Lælius qui, Tullia quæ, flumen quod. Conueniunt hæc quidem poſtrema relatiui exempla, etiam caſibus, ueruntamen, ſeruare hoc ut perpetuum, non licebit. Nam ſic etiam loqui neceſſe eſt; ſequor auctorem, qui mihi uidetur eſſe ſapiens: Adeſt Cornelius, is quem adhuc non uideram. Nunc illud etiam ſcire oportet, in diſpoſitione uerborum duas neceſſario ineſſe uel res, uel perſonas, unam quæ agat, alterã quæ patiatur aliquid, uel quoquomodo ab illa ſit affecta. Rerum, hoc exemplum ſit. Potentia auget inuidiam. Res quæ agit, potentia eſt, quæ patitur inuidia. Hoc rerum nomine, tempus etiam & locum, & ſiquid eſt aliud, intelligi uolo, ut hic dies aliam uitam affert: hic locus alios mores poſtulat. Perſonæ ſunt, Deorum, hominum, belluarum, & quarumuis animantium. Nec male diſtincta hæc olim fuerunt, ut tum res, tum perſonæ agentes patientesq; dicerentur, quæ perfectò neceſſe erat ante eſſe conſtituta, quam ad reliqua accederes. Sunt etiam grammaticis appoſiti, & ſuppoſiti, dialecticis ſubiecti, & attributi conſueta nomina; item apponere & ſupponere, ſubijcere, & attribuere, quibus etiam nos utamur aliquando neceſſe erit. Verborum ſignificationis actiuæ genera ſunt minutiora, (ut iam propoſui) quæ ſequuntur. Primum eſt eorum quæ ſolo agente nominatiuo, & patiente accuſatino tractantur, ut Seruius amat literas.

ras. Hanc tamen ipſam duorum caſuum rationem in cæteris quoque actiuorum generibus uerborum omnium, iam nunc meminerimus eſſe neceſſariam. Ex his, quæ ſubiungam, paucis, exemplum ſumere licebit.

Amo, amas, amaui, amatum.
Diligo, diligis, dilexi, dilectum.
Laudo, laudas, laudaui, laudatum.
Augeo, auges, auxi, auctum.
Moueo, moues, moui, motum.
Adiuuo, adiuuas, adiuui, adiutum.
Libero, liberas, liberaui, liberatum.
Quæro, quæris, quæſiui, quæſitum.
Timeo, times, timui.
Metuo, metuis, metui.
Conſulo, conſulis, conſului, conſultum.
Audio, audis, audiui, auditum.

Ceterum quæcunque ſimilia his erunt, ut uoco, intelligo, fallo, noſco, cognoſco, uolo, expecto, facio, ago, ſperno, contemno, aliaq; innumera, & aliorum quoque generum actiua quoties nihil habeant præter accuſatiuum patientem, hoc ipſum ad genus referre omnia oportebit. Porro autem actiua intelligere cõueniet, quæ formam ſignificationemq; patientem habere in primis, & in ſecundis utriuſque numeri perſonis naturaliter poſſint, quemadmodum fallo fallor, accuſo accuſor, credo credor, induo induor, ſpolio ſpolior, audio audior, ac denique omnia, quæ hu-

iuſmodi

iuſmodi eſſe uidebuntur. Pauca ſunt formæ actiuæ, quæ interdum loco habentur paßiuorum, lauo, tondeo, duro, nec ſanè multa præterea, quale in Terentio exemplũ eſt: Vbi nos lauerimus, ſi uoles, lauato. Actiua quædam ac neutra, quibus accuſatiui per naturam, aut alij etiam caſus iungi debeant, ſine ijs poſita aliquid ſignificant permanentius, & quod aſſiduo ſit in uſu, ut legere, ſcribere, pro ſuis penè frequentatiuis lectitare, ſcriptitare, & quæ frequentatiuis carent, amare, potare, ut;

Cur amat, cur potat?

Secundum genus, poſt rectum accuſatiuumque, ſi pretij, mercedisue mentio fiat, ablatiuum requirit, ut;

Vendidit hic auro patriam.

Vendo, uendis, uendidi, uenditum.

Emo, emis, emi, emptum.

Redimo, redimis, redemi, redemptum.

Loco, locas, locaui, locatum.

Conduco, conducis, conduxi, conductum.

Aeſtimo, æſtimas, æſtimaui, æſtimatum.

Addico, addicis, addixi, addictum.

Huius loci ſunt etiam Conſtare, Eſſe, & Mulctare, ſed priora tamen duo pretij ſunt, ut in Verrem Cicero; Metuiſti ne æs alienum tibi Creſceret, ſi HS Vi millibus tibi conſtarent ea, quæ tu facile poſſes uendere HS CC millibus. Et; Quanti frumentum ſit, conſidera. Tertium refertur magis ad pœnam. Mulctari enim dicimus aliquem exilio, morte, uerberibus,

bus,regno,uinculis,ignominia,damno,pœna, bonis, dolore,agris,ac rebus denique alijs,quibus uel affe-ctus quis eſt, uel priuatus. Reliqua ad pretium referri certum eſt omnia, quod ablatiuo caſu pronunciamus. Vt enim Terentius dixit;

Viginti minis tu illam emiſti,

Sic etiam dicere conueniet, magno, paruo, caro,uili,plurimo,minimo,paululo,quamplurimo. Cicero; Magno inquit decumas uendidi. Sed plena eſt Romana lingua, omneſq; libri hoiuſmodi exemplorũ. Contra uerò, ac ſuperiora adiectiuorum octo genitiuis utimur, non ablatiuis,aut alio caſu nominum, pretio ſignificando, uel mercede his cum uerbis nominanda,idq; ſeruandum eſt quum ſeparata ea ſunt à ſubſtantiuis,tanti,quanti, tantidem, quantilibet, quantiuis,quanticunque,pluris,minoris. Terentius iterum in Adelphis,

Meum mihi reddat ſaltem, quanti empta eſt.

Cicero quoque in Verrem; Addicitur medimnis duobus millibus,dimidio ferè pluris,quam ſuperiore anno. Et in eundem infra eodem libro tertio; Ibi tantidem frumentum emeret, quanti domi uendidiſſet. Quod ſi his adiungas nomina ſubſtantiua, utendum eſt iterum ablatiuo, & tanta pecunia, & maiore minoreue pretio conductam domum, locata prædia, uenditam familiam dicere debemus. Itaque ſic ſtatuere oportet, ut per ſolum nomen adiectiuum dicere neceſſe ſit; Emit Sempronia fundum, quanti il-

lum dominus æſtimauit: at per adiectiuum ſimul, & ſubſtantiuum, ſic; Opus redemptor maiore pecunia conduxit, quam res ferre uidebatur. Pro Minoris tamen ad Atticum Cicero, antiquiſſimum loquendi morem ſequutus, Minore ſcripſit, ut; A Cæcilio propinqui minore centeſimis nummum mouere non poſſunt. Nam ueteres Minore etiam, & plure aliquid emptum eſſe dicebant. Sunt illa quoque aliter, quã in ablatiui, aut genitiui formam cadentia, uilius, carius, melius, peius, gratis, quæ ad pretium rectè uſitateq; referuntur, ut; Vilius æſtimata carius uendidiſti. Melius item & peius aliquid emere, aut gratis operam locare dicimus. Ac natura quidẽ hæc non multo plura ſunt uerba, quam quæ enumeraui, ſed cum his uel actiuis, uel etiam neutris, uel deponentibus, facere, pendere, habere, licere, uenire, putare, liceri, licitari, auctionari, mercari, exceptis admodum paucis, omnia ferè uerba hanc ipſam ad pretij, mercedis, & rationẽ loquendi ſæpe transferuntur, ut; Suſcepit cauſam Demoſthenes minis octoginta. Defendebat Hortenſius Verrem nulla pecunia. Docuit Plato minoris, quam cæteri: Factum illud opus eſt, quanti nemo putauiſſet. Arant hoc anno pluris, quam ſuperiore. Ita Cicero in Officijs; Ne Marco quidem Seio uitio datum eſt, quod in caritate annonæ, aſſe modiũ populo dedit. Sic facio te pluris, feci illũ plurimi, uel parui, & tanti uos facio quanti præterea neminem: uirtus

uolu-

uoluptatem minimi facit. Idem Cicero ad Appium; Equidem pro eo quanti te facio, quicquid feceris, approbabo. Terentius in Eunucho;

Inuidere omnes mihi, mordere clanculum,
Ego non floccipendere.

Ergo etiam & flocci, & nauci, & nihil facere dicimus, quemadmodum tanti, & quanti cum cæteris huiuſmodi adiectiuis, ut; Hoc ipſum tamen aueo ſcire, nec tamen flocci facio. & idem libro quarto ad Atticum Cicero; Denique Rempublicam flocci non facere. De Diuinatione etiam primo extremo libro; Non habeo denique nauci Marſum augurem: quibus in exemplis negationē quoque ſemper uides eſſe adiunctam. Raro enim loquimur, quemadmodum Terentius;

Tum me autem qui illum non flocci fecerim.

Sed eadem ſententia ſæpius explicatur, ut iam exemplis probatum eſt. Tertium genus pauca uerba continet, quæ ad iudicia, crimina, pœnas, ſupplicia, culpaſue pertinent omnia. His enim poſt duos principes, quos dixi, caſus datur genitiuus, uel pœnam ſignificans, quale unum illud, & frequens exemplum eſt, accuſo te capitis uel crimen indicans, uel culpam, quod in pluribus fit, ut accuſo te parricidij, aut iniuriarum, aut negligentiæ. Datur & in hoc ſecundo exemplo ablatiuus ex ui præpoſitionis De, & accuſare aliquem de parricidio dicimus, uel de iniurijs. Verba hæc ſunt, uel non multa huiuſmodi.

Accur-

Accuſo,accuſas,accuſaui, accuſatum.
Poſtulo,poſtulas,poſtulaui,poſtulatum.
Accerſo,accerſis,accerſiui,accerſitum.
Damno,damnas,damnaui, damnatum.
Condemno,condemnas,condemnaui,condenatum.
Arguo,arguis,argui,argutum.
Inſimulo,inſimulas,inſimulaui, inſimulatum.
Reprehendo,reprehendis,reprehendi, reprehenſum.

Abundant exempla omnia. Vt enim dicamus accuſare,& damnare aliquem maieſtatis,uel repetundarum, accuſare capitis, accuſare ambitus, uel rei capitalis, condemnare inertiæ & impudentiæ, inſimulare auaritiæ,probri uel cupiditatis, quum docti homines, tum Cicero ubique nobis eſt auctor. Item accuſare ſcelus Pompeij, accuſare de ui, de literarũ negligẽtia, & arguere ſummi ſceleris,arguere tanti facinoris: & de ambitu, ſeu de repetundis aliquem poſtulare,accuſare,damnare,condemnare, & alijs adhuc modis ijdem ſummi uiri dixerunt. Abſoluere etiam ſceleris,abſoluere iniuriarum, abſoluere criminis, quandoque dicere licebit, ut Cicero in Verrem; Video Neronis iudicio, non te abſolutum eſſe improbitatis,ſed illos damnatos eſſe cædis. His ablatiuum quoque ſine præpoſitione adiungimus. Nam & Condemnabo eodem ego te crimine, Cicero dixit, & accerſere nomine ſtatuarum,& inuidioſo crimine magis quam uero: item damnari capite, & uno aut multis criminibus damnari,ut in Verrem; Nunc nõ

modo

modo te hoc crimine non arguo, ſed ne illa quidem communi uituperatione reprehendo. Annumerari his poteſt, etiam Tenendi uerbum, ut, tenetur furti, tenetur ſacrilegij, tenetur utroque, tenetur multis manifeſtisque criminibus.

Quartum genus datiuum cæteris caſibus adiungit, ut; Virtus dedit immortalitatem Scipioni. Hoc uerbo dumtaxat utimur etiam ſic; Dedi literas tabellario ad Catonem. Cætera ſunt huiuſmodi,

Reddo, reddis, reddidi, redditum.

Interdico, interdicis, interdixi, interdictum.

Inuideo, inuides, inuidi, inuiſum.

Mitto, mittis, miſi, miſſum.

Narro, narras, narraui, narratum.

Innumera hæc ſunt cæteris quoque ex actiuorum generibus huc translata. Quintum adhuc alterum accuſatiuum, ut Scæuola docuit Sulpicium ius ciuile. Sunt huius generis pauca.

Doceo, doces, docui, doctum.

Moneo, mones, monui, monitum.

Oro, oras, oraui, oratum.

Poſco, poſcis, popoſci.

Rogo, rogas, rogaui, rogatum.

Peto, petis, petiui, petitum.

Hic enumerāt etiam plura, de quibus uelim cogitari diligentius. Quare mox uidero, ſiquid rectius poterit, uel cautius admoneri.

Sextum, ijs quos dixi caſibus adiungit ablatiuum inſtru–

inſtrumenti, uel materiæ, ut ſcelerati homines tegunt uitia ſimulatione uirtutis; Tu impleuiſti epiſtolam querelis.

Spolio, ſpolias, ſpoliaui, ſpoliatum.
Munio, munis, muniui, munitum.
Tego, tegis, texi, tectum.
Paſco, paſcis, paui, paſtum.
Orno, orna, ornaui, ornatum.
Impleo, imples, impleui, impletum.
Onero, oneras, oneraui, oneratum.
Exonero, exoneras, exoneraui, exoneratum.

Illa quoque uerba, peto, induo, ueſtio, exuo, cælo, cingo, aliaq; non multa, ut ſuperioris generis eſſe non prorſus negem, inuenies tamen habere ſæpius ablatiuum.

Etſi enim exuere humanitatem, induere perſonam iudicis, & hoc te cælatum uolui, recte dicatur, in Verrem tamen ſcripſit etiam Cicero; Iſte petit à Rege, & eum pluribus uerbis rogat. Pro P. Quintio; Quũ à me peteret, & ſummè contenderet. Adhuc de natura deorum; Aliæ corijs tectæ, aliæ uillis ueſtitæ. In Verre libro quarto; His tabulis interiores templi partes ueſtiebantur. In Tuſculanarum quæſtionum libro quinto; Ipſa ſe mens uitijs exutam cognoſcat. In epiſtola ad Metellum; Debes exiſtimare te maximis de rebus à fratre eſſe cælatum. Pro Cluentio; Non eſt profecto de illo ueneno cælata mater. Ad Atticum libro quarto; In Campo

Martio

Martio ſepta tribunitijs comitijs, marmorea ſumus & tecta facturi, eaq; cingemus excelſa porticu. Libro tertio de natura Deorum; Diligentiusq; urbem religione, quam ipſis mœnibus cingitis. Præterea igitur cognoſci poteſt quaſdam eſſe etiam in ijs loquendi formas, quæ nullum ad genus eorum, quæ adhuc dicta ſunt, referri ſatis conuenienter poſſint. Quare nihil tam expedit ijs, qui rectè loqui uolunt, quam ex auctorum libris hæc petere, adhibitoq; iudicio uidere quatenus imitandum ſit (ut exempli cauſa dicam) quod Cicero ſcripſit in ſecundo de finibus libro; Ex eius ſpolijs, ſibi, & torquem, & cognomen induit: & quod in Verrem; De iniurijs iudices docere, & quod ad Papirium; Socratem fidibus docuit nobiliſſimus fidicen. Illud etiam prætereundum non eſt, quoties inſtrumento quodam rem fieri oſtendimus, nullum eſſe uerbum, quod non ad genus hoc reuertatur, unde;

Malo me Galatea petit,

Virgilius dixit, & petere lapidibus, & aliquē gladio, aut ſecuri percuſſum, & uirgis cædere ſeruum dicimus. Sed hic ablatiuus datur neutris etiam, deponentibusq; uerbis, ut ſummis digitis incedere, manibus ambulare, & ſuaui oratione loqui. Cicero quoque in Antoniū; Si non ſpiritu, at uirtutis laude uiuemus. Rerum tamen ablatiuus, non perſonarum hic eſſe debet, tametſi Cicero poterit uideri ad perſonas quoque interdum retuliſſe, ut; Quum ſuis laudibus,

dibus, tum uero te filio, ſuperaſſet omniũ fortunas, ſi ei contigiſſet, ut te ante uideret, quam è uita diſcederet: & quadam in epiſtola ad Appium; Neque enim obſcuris perſonis, nec paruis in cauſis res agitur. Pro Cæcina etiam, ſæpius uim dicit armatis hominibus factam. Hæc tamen exempla proponi rudibus adhuc latinæ linguæ non ſanè uelim, ſed aliud ad tempus differri. Sunt præterea, quæ nullum ad certum genus referri poſſunt. In alia igitur genera hæc, ut commodum fuerit, ſpargemus: quod niſi permittatur, nimis multæ fierent huiuſcemodi generum diſtributiones. Nunc illa occurrunt, ſcio, neſcio, ſpero, deſpero, cupio, duco, exiſtimo, puto, autumo, credo, opto, deſidero. quæ etſi multa ſint, de iſs tamen ut dicerem, ad modos uerborum infinitos mihi integrum uolui reſeruare.

Septimum genus ablatiuum, ex harum aliqua præpoſitionum, A, Ab, Abs, De, E, Ex; ut, accepi conſilium à patre meo. Audieram ex fama & ſermone hominum. Cato eiecit Flaminium de ſenatu. Extorſi ſicam illi de manibus. Huius generis uerba ſunt omnia quæ à loco, à tempore, aut à perſonis quoquomodo proficiſci aliquid declarant. Neceſſe eſt igitur nullo hæc certo numero poſſe contineri.

Audio, audis, audiui, auditum.
Pello, pellis, pepuli, pulſum.
Haurio, hauris, hauſi, hauſtum.
Sumo, ſumis, ſumpſi, ſumptum.

 Intel-

Intelligo, intelligis, intellexi, intellectum.

Aliud præterea non puto equidem eſſe genus actiuorum. Inuideo enim, & interdico, ſi accuſatiuum habere nolumus, ſimul cum cæteris impero, maledico, & ſi qua ſunt alia eiuſmodi, malim inter neutra numerari. Nam, quod priora duo formam ſignificationemq; paſſiuam habeant aliquando in primis perſonis & ſecundis, hoc quidem argumento, ut actiua eſſe concedam, nego tamen ijs aßignari ſuum aliquod genus oportere. Etſi enim dixit Virgilius;

Liber pampineas inuidit collibus umbras;

Et M. Tullius libro tertio Tuſculanarum in principio; Vt nobis optimam naturam inuidiſſe uideantur: Hanc rationem tamen ſpectare ſi uolumus, ad quartum genus actiuorum hoc uerbum pertinebit. Quoties autem (ut nunc ferè loquimur) id ſine accuſatiuo eſt, tum inter actiua nemo collocare audebit. Ac, ut nemo miratur dici, Conſulo te, & Conſulo tibi, & unum ad actiua, alterum referimus ad neutra, ſic Inuideo tibi ornamenta, & Inuideo tuis ornamentis, eadem illa ad diuerſa uerborum genera ſignificationesue cum reliquis tribus timeo, metuo, & interdico diſtribui neceſſe eſt. Etſi enim ætate Ciceronis, interdico tibi aquam & ignem, planè dictum ab aliquo nunc quidem non recorder, quod is tamen pro domo ſua dixit; Vt M. Tullio aqua & ignis interdiceretur, aliquod argumentum eſt, illo etiam modo ſcribere licuiſſe. Nullo enim à uerbo

ita

ita dici poteſt ignis interdicitur, niſi unde rurſus dicatur ille interdicit ignem: quo modo ſiquis diceret, ſeruitur dominus, obtemperatur ſenatus, is profectò oſtenderet ſe dicturum etiam ille ſeruit dominum, & obtemperat ſenatum. Non tamen hoc, aut ullum genus argumentorum, ſatis eſſe uolo ad ſermonem latinum, uerborumq; uim atque uſum confirmandum: ſed moueor, quod, qui poſt Ciceronem ſequuti ſunt, ſcripſere etiam, interdico tibi aquã & ignem. Titus quoque Liuius interdicere fœminis uſum purpuræ dixit: ita ut diuerſis huic uerbo caſibus tribuendis id, quemadmodum ſuperiora modo inter actiua, modo inter neutra numeremus. Denique mihi quidem placet, interdico tibi aqua & igni, minimè ad uerbi actiui rationem pertinere. Porrò ſeparanda ſunt neutra ab actiuis, non uoce ſola, ut uideamus utrum à lego fiat legor, & ab inuideo inuideor, ſed natura, de qua dicam, ipſa ad neutra quum peruentum erit.

Verba paſſiua formantur ab actiuis, ut amor & accuſor, ab amo & accuſo.

In his rem, uel perſonam, quæ agit aliquid, in ablatiuo ponimus, ex aliqua trium dumtaxat præpoſitionum, A, Ab, Abs, quæ id patitur, in nominatiuo qui nominatiuus numero & perſona conueniat cum uerbo paſſiuo. Ante enim ſic dicebatur; Plato laudat uirtutem: nunc dicendum eſt; Virtus laudatur à Platone. Cornelia mater docuit eloquentiam Grac-

chos filios, Gracchi filij docti ſunt eloquentiam à Cornelia matre. Neque aliud eſt, præter hos duos agentis, patientisq; rei, uel perſonæ caſus, quod mutari debeat. Cætera enim tractantur omnia, quemadmodum in actiuis. Illa tamen differentia ſit, quod hic, perſonis quidem præpoſitio ſine exceptione aliqua ſubiecta eſſe debet: rebus uero quibus debeat uel non debeat, rectè cognoſci uelim. Nemo enim dicat aliquem à metu perterritum, à lapide percuſſum, à ferro occiſum, quibus in exemplis addita præpoſitio uitioſam reddit orationem. Vtimur tamen rebus interdum loco perſonarum, ut ſæpe etiam dicamus; Conſilium tibi non eſt ab alijs inuentum, ſed à tua prudentia allatum. Præpoſitio hinc auferri uix poteſt, niſi ſi mutato uerbo excogitatum, aut aliud ſimile dicas, pro allatum. Quare tum res, tum perſonas, tum uerba cognoſcere neceſſe eſt, ut hic errorem declinemus. Vt autem res à perſona, ſic perſona ab inſtrumento ſeparanda eſt, ut certum ſit, quod ante dictum eſt, nominibus, quæ inſtrumentũ ſignificẽt, minimè dandam eſſe præpoſitionem. paſſiuorum denique exempla ſint hæc, de ſingulis generibus actiuorum huc translata.

Amor, amaris, amatus ſum.
Redimor, redimeris, redemptus ſum.
Accuſor, accuſaris, accuſatus ſum.
Mittor, mitteris, miſſus ſum.
Doceor, doceris, doctus ſum.

Spolior,

Spolior, ſpoliaris, ſpoliatus ſum.
Audior, audiris, auditus ſum.
A facio paßiuum eſt fio, à calefacio, conſuefacio, tepefacio, compoſitisq; huiuſmodi calefio, conſuefio, tepefio, ijs exceptis, quæ ſunt cum præpoſitionibus compoſita. Dicimus enim à reficio reficior, à conficio conficior, à præficio præficior. Aliquando tamen Confieri lectum eſt in Cicerone: in Terentio autem, ac Virgilio etiam defieri. Illud moneri tardiuſculos uelim pueros, rem uel perſonam patientē à medio, aut à fine orationis actiuæ ad principium paſſiuæ, caſu nominatiuo transferendam eſſe, eumq; nominatiuum numero & perſona cum uerbo paßiuo accommodandum. Primus ergo locus patientis rei ſit, aut perſonæ, ſecundus uerbi, tertius præpoſitionis, poſtremus ablatiui perſonæ, uel rei agentis. Hic enim ordo, quem profectò non poſtulat ratio latinitatis, ad grammaticam tamen nunc primum accedentibus prodeſſe poteſt, ut; Pauci cauſam publicam defenderunt: Cauſa publica defenſa eſt à paucis. Conſul eiecit Catilinam: Catilina eiectus eſt à conſule. Seruari tamen hoc non licet in patiente pronomine relatiuo. ſeu enim actiua oratio ſit, ſeu paßiua, id ex natura ſermonis præponendum eſt uerbo, ut; Vetus hiſtoria eſt, quam legi. Præclara ſunt exempla, quæ proponuntur. Turpißimi ſunt, quibus faues. Honeſti ſunt homines, quibus inuidetur ab improbis. Præterea enim, quæ uerba da-

tiuum requirunt appoſitum, non poſſunt aliter in paſſiuum conuerti, quam (ut infra apparebit) perſona tertia, & numero ſingulari, ut; Serui, irato domino ſatisfecerunt: A ſeruis irato domino ſatisfactum eſt. Meminiſſe oportebit, huiuſmodi in generibus loquendi; Solent literæ contemni; Conſueuerunt indocti pro literatis haberi. Debet uirtus honorari. Cœperunt uitia laudari. Epicurus deſijt audiri, paßiuam non dari formam his uerbis cœpi, uel incipio, deſino, conſueſco, ſoleo, poſſum, debeo, ſed ijs potius infinitis quibus ipſa ſubiecta ſunt. Cœpi tamen, & deſino, etiam paßiuè dumtaxat in præteritis uel præteritorum uoce ſæpius poni ſolent, ut; Audacia pro literis haberi cœpta eſt. Cicero ad Papirium Pætum; Poſt hunc tredecim fuerunt ſella curuli, ante L. Papirium Craſſum, qui primus Papiſius eſt uocari deſitus. In uerbo uideor, nequid erretur, animaduertendum eſt, quid cui uideatur, ut Octauius mihi uidetur eſſe prudens. Commodè hoc dicitur, quia Octauius is, qui uidetur, caſu eſt nominatiuo, qui cum uerbo uidetur, duabus rebus conuenit, ideſt numero & perſona, is autem, cui uidetur, caſu eſt datiuo, uerbum aliud modo infinito. Facillima ergo ratio eſt: hanc tu ſequare. Namque unus ſic uidetur uni. Quod ſi uni plures, aut prima perſona ſecundæ, uel tertiæ, aut illæ huic, uel prima ſibi uideatur, uel ſecunda, uel tertia, in his omnibus una illa cogitatio ſit, quam dixi, ut quicquid illud

ſit,

ſit, quod uidetur, ſeu perſona, ſeu res, aptè conueniat cum uerbo uideor. Is autē, cui uidetur, aliudque uerbum, uel ſubſtantiuum, uel quale ſit cunque, tractetur quemadmodū iam dictum eſt. Huius rei hæc tibi ſint exempla, omnium uel perſonarum, uel numerorum, uel generum. Puer mihi uidetur eſſe triſtis. Soror mihi uidetur eſſe hilarior. Tu mihi uideris paululum turbatus. Si perſonas mutaueris, iam ſic dicendum erit. Filio uideor ego eſſe triſtis. Soror uideor ego eſſe commotus. Ego tibi uideor paululum turbatus. Numero multitudinis, eadem ſic; Pueri mihi uidentur eſſe triſtes. Sorores mihi uidentur eſſe placatæ. Vos mihi uidemini paululum turbati. Ego mihi uideor ſatisfeciſſe omnibus. Tu tibi uideris eſſe literatus. Mater ſibi uiſa eſt eſſe liberalis. Nobis uiſi ſumus aliquid profeciſſe. Omnes homines uidentur ſibi eſſe ſapientes. Hunc ipſum propè in modum paßiua horum tractantur, dico, puto, credo, exiſtimo, & quæ ſunt huius naturæ, ut dicor eſſe nimium ſeuerus. Exiſtimatur es tu patrem occidiſſe: quod exemplū in futuro ſi uelis dicere, participio utendum erit, ut; Exiſtimatus es tu patrem eſſe occiſurus. Qui pro religione mortem oppetiuerunt, pie crediti ſunt in deorum numerum eſſe translati: preces hominum audiri ab illis rectiſſimè ſunt exiſtimatæ. De uideor tamen dicere oportet, ita etiam loqui ueteres conſueuiſſe; Comites accipiam quos mihi uiſum erit. Amicos accerſam

quos mihi uidebitur. Cicero in Verrem; Octauio & C. Cottæ Cens. Senatus permiſit ut uini & olei decumas, & frugum minutarum, quas ante Quæſtores in Sicilia uendere conſueſſent, Romæ uenderent, legemque quam ipſis uideretur edicerent. Pro C. Rabirio; Fit Senatus conſultum, ut C. Marius, L. Valerius Conſules, adhiberent Tribunos, & Prætores, quos eis uideretur. T. etiam Liuius; Mitterentque, quem ipſis uideretur, quoad Minutius conualuiſſet. Non tamen liceat hoc, ſi uerbum paſſiuum antecedat. Quod ſi occurrat, per nominatiuũ loqui opus erit, ut; Legentur iudices qui tibi uidebuntur. Neutra autem uerba rectè ſeparanda ſunt ab actiuis. Ac primum uerba omnia multifariam inter ſe differunt. Alia enim hominum ſunt in homines ut amare, docere. Alia hominum in belluas ut equitare, frenare, mulgere, domare. Alia in res inanimes ut arare, inſerere, putare, ſcribere, diſcere, cœnare. Alia in rem nullam aliam, ut caneſcere, ſeneſcere, exulare, iueneſcere, repuera ſcere, ſternuere, lacrimare. Alia non hominũ ſunt, ſed rationis expertium, ut repere, uolare, mugire, hinnire, balare. Alia ſenſu carentium, ut florere, gemmare, ſylueſcere. Alia omnium animalium ut uigilare, uiuere, ſitire, dormire, eſurire, quieſcere, accedere, diſcedere, uenire. Alia rerum omnium, ut eſſe, conſtare, ſubſiſtere. Alia rerum occultarum, nullamque in rem aliam aliquid agentium, ut fulminare,

nare, pluere, ſerenare. Alia rurſus hominum ſunt quidem in homines & in res alias, ſed ita ut accuſatiuum habere non poßint, ut egere, abundare, meminiſſe, occurrere, ſeruire prouidere, ſatisfacere, obtemperare. Ex his igitur quæ dicta ſunt, uerè ac propriè ſi rem conſtituere uolumus, primo loco poſita, ideſt quæ hominum in homines eſſe diximus, uerba eſſe actiua exiſtimabimus. Reliqua uerò, equitare, ſeneſcere, mugire, uiuere, manere, ſubſiſtere, egere, meminiße, pluere, ſeruire, & quæ iam enumeraui, & ſimilia ijs omnia inter neutra ponemus. Genere tamen aliquo figuræ, aut hæc pro actiuis, aut illa pro neutris uſurpantur, ita prope quemadmodum neutra ipſa ac deponentia, ſine figura tamen ſibi mutuo ſuccedunt. Sæpißimè enim uel ſine caſibus actiua (ut ante iam dictum eſt) loco ſunt neutrorum, uel quùm ſermo rebus mutis tribuitur paßiuam ſignificationem accipiunt neutra, primæ perſonæ ac ſecundæ quod proprium eſt uerbi actiui. Sunt autē neutra, quædam natura, quædam uetere doctorum inſtituto. Nam uiuere, ſedere, quieſcere, uolare, dormire, & huiuſmodi omnia, illud habent inſitum naturaliter, de quodam, aut quibuſdam dici ut non poßint. De quodam enim, aut quibuſdam dici putat M. Tullius, quæ κατηγορήματα ſcribit à græcis eſſe nominata, ut habere diuitias, capere honores à quibus longiſſimè hæc abſunt; quorum, uis actioque extra manare ad aliud non poteſt. Multo minus po-

teſt

teſt illorum, calere, frigere, tepere, luceſcere, adueſperaſcere, nigricare, albicare, horrere, gaudere. His accedunt arare, inſerere, cœnare, texere, ædificare quorum prima perſona ac ſecunda per naturam nequit uocem aut ſignificationem habere paßiuam. Illa uerò ſunt inſtituti, egere, abundare, carere, meminiſſe, indulgere, fauere, ſtudere, ſeruire. Nulla enim ratio naturæ antiquitati obſtare potuiſſet, quin his accuſatiuum darent, ſi placitum fuiſſet; quæ rectè à ſuperioribus oportet habere diſtincta. Sunt prræterea quæ referas ad naturam, adeſſe, deeſſe, abeſſe, item exire, diſcedere, certare, migrare, abire, redire. Sed uenio ut ſingulis horum de generibus dicam. Primum genus neutrorum ſubiectum habet nominatiuum, loco attributi uerò, aut nihil, aut aduerbium, aut ſiquid aliud eſt pro aduerbio, aut nomen adiectiuum, omnia ad rationem ſubiecti nominatiui relata, ut Agamemnon dormit. Catilina uixit ſcelerate. Idem occidit cum turpitudine. Marcellus exulat in Græcia. Gabinius uixit infamis. Exemplum ſumere his de paucis licebit.

Viuo, uiuis, uixi, uictum.
Sum, es, eſt, fui.
Dormio, dormis, dormiui, dormitum.
Quieſco, quieſcis, quieui, quietum.
Vigilo, uigilas, uigilaui, uigilatum.
Exulo, exulas, exulaui, exulatum.
Volo, uolas, uolaui, uolatum.

Addi

Addi huc poſſunt etiam, euadere, occidere, laborare, tacere, ſedere, ruere, ſudare, quæque ſunt id genus: item coruſcare, fulminare, fulgurare, ningere, tonare, pluere, rorare, ſerenare, luceſcere, adueſperaſcere. Etſi enim aliquando pluere lapidibus, aut pluere ſanguinem boni auctores dixerint, cæteris tamen rem ullam caſu aliquo perquam raro uidemus eſſe attributam.

Secundum genus habet pro attributo genitiuum, ut res indiget conſilij. Pomponia meminit iniuriarum.

Memini, meminiſti, meminit.

Satago, ſatagis, ſatage, ſatactum.

Egeo, eges, egui.

Indigeo, indiges, indigui.

Verum duobus egeo, & indigeo damus neſcio an etiam ſæpius ablatiuum: Alijs uero careo, affluo, exubero, abundo, niſi ablatiuum dare caſum non poſſis ullum. Exempla ſunt nota omnibus. Memini etiā ſæpe habebit accuſatiuum. His in uerbis omnibus recte uidendum eſt quis, & qua re abundet, uel careat, ut ſuo quidque caſu locetur. Nam ſi (exempli cauſa) per careo loquendum ſit, perſona uel res cui deeſt aliquid eſſe debet caſu nominatiuo, ut epiſtola caret ornatu. Hoc non propter aliud monendū fuit, niſi quod qui nunc primum latinè docentur, hæc duo non ſatis uident aliter in careo atque deſum poni debere, & omnino his in uerbis omnibus tractandis aliquid offendunt. Quod ſi in oratione ſit aliquod

ex uer-

ex uerbis huiuſmodi debeo, poſſum, cœpi, incipio, deſino, ad hæc illum quem dixi nominatiuum accommodabimus, uerba autem ſecundi huius generis inclinabimus ad infinitum. Dicimus enim; Facultates defuerunt mihi, & ; Ego carui facultatibus. Tu egebis conſilij mei, & ; Tu incipies egere conſilij mei.

Tertium uerò datiuum, ut; Seruiam commodis tuis. Tu obtemperabis uoluntati & conſilio meo.

Seruio, ſeruis, ſeruiui, ſeruitum.

Placeo, places, placui, placitum.

Studeo, ſtudes, ſtudui.

Noceo, noces, nocui.

Conſulo, conſulis, conſului, conſultum.

Occurro, occurris, occurri, occurſum.

Ex his paſiua fiunt ſolum perſonæ tertiæ numeri ſingularis, id quod ſeruant omnia, quibus apponitur datiuus, ut; Illi repugnatum eſt ab uniuerſis. Gloriæ inuidetur ab improbis. Studioſis detrahitur à nequam hominibus; quod tamen paſſiuorum genus grammatici nominant imperſonale, quoties hic contra quam in alijs uerbis fit, id quod patitur, caſu datiuo poſitum neque numeris neque perſonis cõuenit cum uerbo, quod uerbum numero unitatis & perſonæ tertiæ ſemper eſſe debet, ut mihi ſeruitum eſt ab hominibus. Sed præter hæc quæ recitaui, quæque ſunt his ſimilia hunc eundem in modum tractantur, inſum, interſum, deſum, ſubſum, ſuperſum, & huiuſ-

modi

modi omnia à ſum compoſita excepto abſum. Conſulere eſt hic proſpicere ac prouidere, in primo autẽ genere actiuorum, ab alijs conſiliũ petere. Quarto ſubijcimus nominatiuum, attribuimus accuſatiuum, unde inſerere uineam dicimus, inſerere ficus, aut arbores, arare agrum, bibere aquam frigidam. Verba ſunt huiuſmodi.

Aro, aras, araui, aratum.
Sero, ſeris, ſeui, ſatum.
Inſero, inſeris, inſeui, inſitum.
Bibo, bibis, bibi, bibitum.
Cœno, cœnas, cœnaui, cœnatum.

Horum paſiuas fieri tertias perſonas tam ſingularis numeri quã pluralis, notum eſt oĩbus, ut; Seritur uinea, inſeruntur ficus, & arantur agri ab iniuſtis poſſeſſoribus. Quædam huius generis uerba præteritũ habent quemadmodum paſſiua, ut prandeo prandi, & pranſus ſum, Cœno, cœnaui & cœnatus ſum, iuro iuraui & iuratus ſum, poto potaui & potus ſum, odi peroſus & exoſus ſum. Etiam ſuperioris atque aliorum generum, ut placeo placitus ſum & placitum eſt uel fuit. Quinti generis uerba, etſi cadant illa quidem in ſyllabas poſtremas, ut cætera uel neutra, uel actiua, uim tamen atque intelligentiam ſeruant paſſiuorum. Quamobrem quod hic patitur nominatiuo, ſiquid eſt quod agat ſoli dandum eſt ablatiuo. Nam dicimus non raro aliquid turgere uento, frigere bruma, calere uino. Vſitatiſſima uerò

atque in ore omnium eſt illa translatio uerborum, florere liberis,opibus,eloquentia. Item ingenio,ætate,uiribus,nobilitate,ac rebus omnibus : Hic aiunt, ſcrupuloſius quidem, ſed tamen aiunt eorum gratia qui docendi ſunt, primum eſſe debere nominatiuum rei aut perſonæ patientis, qui numero & perſona conueniat cum uerbo, deinde agentem ablatiuum, ut; Humus incaleſcit ſole. Præterea illud addunt,ſi his uerbis ea ſubijciantur de quibus dictum eſt ſupra in paſſiuis, conſueſco, debeo, ſoleo, incipio, deſino, poſſum, cœpi, & quæ ſunt uel ab his, uel huiuſmodi naturæ ad hæc debere nominatiuum illum patientem accommodari, & loco tertio eſſe huius generis uerba modi infiniti, ut; Humus incipit caleſcere. Arbos deſijt florere. Prata incipiunt uireſcere.

Caleo,cales.
Frigeo,friges.
Tumeo,tumes.
Tepeo,tepes.
Floreo,flores.

Cum his eiuſdem ſunt naturæ gaudeo, mæreo, pingueo,macreo,rubeo,uireo,areo,tepeo,albeo,nigreo, palleo,turgeo,ſplendeo,calleo,ardeo,ferueo,frōdeo, horreo,ſtupeo aliaque huiuſmodi: à quibus fiunt caleſco,frigeſco,ſtupeſco,tumeſco, frondeſco, tepeſco, unde ſunt præterita calui,horrui,frigui, ſtupui, tumui,frondui, tepui. Illa enim unde ſunt hæc præteritum

ritum non habent ut ſuperiore libro docuimus. Significant illa planè calidum, aut frigidum, aut tepidum eſſe, hæc autem non eſſe iam, ſed fieri, & quemadmodum luceſcere & ueſperaſcere, rem perpeſſionemque ſemiplenam & inchoatam demonſtrant, ut Cicero de adoleſcente adhuc Cælio quum loqueretur, eum nunc primum floreſcentem dixit, firmata iam ſtirpe uirtutis. De natura deorũ libro ſecundo; Maria agitata uentis tepeſcunt. De claris oratoribus; Hortenſio floreſcente, Craſſus eſt mortuus. Neque falſi ſunt ueteres grammatici hæc uerba nominantes inchoatiua: qua de re quid mihi uideretur proximo quem dixi ſuperiore libro explicaui. Sunt ex his plurima à neutris, ut quæ iam dixi frigeſcere, tepeſcere, caleſcere, illuceſcere, ferueſcere, concreſcere, edormiſcere: Sunt ab actiuis, quædam ſignificatione actiua, ut extimeſcere, pertimeſcere: quædam neutra, ut augeſcere dureſcere. Sunt etiam à nominibus, atque ijs uel adiectiuis, ut crudeſcere, euaneſcere, flaueſcere: uel ſubſtantiuis, ut frondeſcere, ſylueſcere, lapideſcere, tabeſcere, iuueneſcere, ſeneſcere, repueraſcere, fraceſcere, & alterius formæ cuiuſdam albicare, nigricare, & unde uiridans fecerunt poetæ uiridare: & glaciare, ut M. Tullius de natura Deorum; Tum aquæ, declarat effuſio, quæ neque conglaciaret frigoribus, neque niue pruinaque concreſceret: item flagrare, deflagrare, conflagrare, quibus adiungere poſſis etiam exultare, ægrotare,

tare,& fragrare,ut;

-Redolentque thymo fragrantia mella.

Sunt etiam ex tribus his quibus dixi generibus, adoleſco, conualeſco, ægreſco, crebreſco, clareſco, rareſco, rauceſco, ſplendeſco, ſordeſco, liuideſco, hiſco, fathiſco, illuceſco, tenebreſco, obmuteſco, reuiuiſco, quieſco, uileſco, putreſco, ardeſco, liqueſco, grandeſco, arboreſco, pigreſco, lenteſco, labaſco, herbeſco, pubeſco, incurueſco, igneſco, gemmaſco. Nunc uerò duo non prætermittam. Vnum rei quæ agit, contra atque grammatici recentes quidam præceperunt dari non poſſe accuſatiuum ex ui præpoſitionis Ob, uel Propter. Alterum animatam eſſe rem eandem quæ agit, minime oportere: quæ ſi occurrat, neceſſe erit hæc uerba in uocẽ ac ſignificationẽ conuertere actiuam ſiqua huiuſmodi ſunt in conſuetudine loquendi, calefacio, frigefacio, tepefacio, aut in paſſiuam calefio, frigefio, tepefio, conſuefio. Nec aliquid eſſe uolo quod ex Horatio contra nos grammatici quidam nimis præfactè afferre ſolent;

Nec tenerũ Lycidam mirabere quo calet iuuẽtus
Nunc omnis & mox uirgines tepebunt,

& ſimiles neſcio quos eodem ex poeta locos. Sexcenta ſint enim, & mille eiuſmodi exempla, non attingunt quod ſe efficere arbitrantur. Non enim Lycida puero iuuentus calet, nec aliquid ab eo caloris accipit, eius uidelicet quem ſimpliciter, & non tranſlatione uerbi calorem nominamus. Eſt enim puero

Lycida

Lycida iuuētutem calere perinde atque ſi amore Lycide pueri dictum eſſet. Vero autem de calore quo à Lycida puero quis afficiatur, ſciamus hunc poetam, aut ullos denique auctores minime fuiſſe dicturos.
Sexti quoque ut proxima, ſuperiora uoce ac forma ſunt neutrorum, intellectu ac ſignificatione paſſiuorum. Datur his dumtaxat nominatiuus perſonæ aut rei patientis, aliqua ſæpe uel perſonæ alterius, uel pretij, inſtrumentiue mentione addita. Rem uerò hæc, aut perſonam agentem non habent unquam.
Nubo, nubis, nupſi, nuptum.
Liceo, lices, licui, licitum.
Veneo, uenis, uenij, uenum.
Vapulo, uapulas, uapulaui uapulatum.
Ad Atticum Cicero de Pompeio, ſcripſit; Se omnium ſermonibus ſentiet uapulare. De natura Deorum; Venus nupſit Vulcano. Duo ad hæc uerba licere & uenire ſi pretium accedat, eius ratio tractandi erit eadem quæ in genere ſecundo fuit actiuorum. Vni autem hæc uerba generi ſubiecta ſunt, non quia tractatione quemadmodum cætera conueniant, ſed quia tantum (ut dixi) forma, & ſignificationis genere ſint ſimilia.
Septimi omnia ad motus pertinent, uel de loco, uel per locum, uel ad locum, uel uſque ad locum, uel denique uerſus locum, qualia hæc ſunt.
Eo, is, iui, itum.
Redeo, redis, rediui, reditum.

Exeo,exis,exiui,exitum.
Tranſeo,tranſis,tranſiui,tranſitum.
Venio,uenis,ueni,uentum.
Item diſcedo,recedo,reuerto,accedo,& quæ ſunt id genus. Diſcedere ab amicitia dicimus, diſcedere ab urbe, diſcedere à conſilio & uoluntate patris, à uilla, ab agro, ab hortis, ab inſtituta uita, à bonis moribus. Per locum uerò quale Terentij illud eſt.

Atque per alienas tegulas
Fucum factum mulieri, ueniſſe per impluuium clanculum.

Ergo præpoſitio per, ad hoc ſignificandum idonea eſt, quæ tamen huic uerbo tranſire non ſæpe neceſſaria eſt. Suam enim habet ſibi coniunctam præpoſitionem, ut ſine accuſatiuo eſſe non poſsit, quomodo etiam adire, inire, præterire, circumuenire, anteire. Duobus enim modis accuſatiui præpoſitionibus iunguntur, uel per appoſitionem, quemadmodũ grammatici loqui ſolent, ut redire in patriam,uenire ad urbem, uel per compoſitionem, ut illo quoque eſt in Virgilij uerſu,

Ipſe rotis ſummas leuibus perlabitur undas.

Dicimus ergo tranſire alpes, mare, terras,flumina, Cicero in Piſonem; Quum mare uaſtiſsimum hyeme tranſibas. De natura Deorũ libro ſecundo; Quum idem pomærium tranſiret. Sæpe tranſire etiam ſine caſu,ut ad Atticum libro ſeptimo; Quum legis dies tranſierit, rationem haberi placet? Ad locum ue-

rò

rò quum aliquid mouetur, utendum eſt accuſatiuo caſu cum præpoſitione Ad, uel In, ut tranſeo in Epirum, accedo ad urbem, redeo ad uillam, eo ad exercitum, ad Cæſarem, ad Imperatorem. Cæteris motibus qui reliqui duo ſunt, itidem accuſatiuus datur, ut Galliam uerſus, Mutinam uerſus, quale Ciceronis illud eſt ad Curionem; Quum te iam ex Aſia Romã uerſus profectum eſſe conſtaret. De diuinatione libro primo; Exercitu luſtrato quum Aretium uerſus caſtra mouiſſet. Item uſque ad mare, uſque ad nemus, uſque ad montes, uſque ad ea loca, uſque ad tempus nuptiarum. Dicimus etiam uſque à, & uſque ab, quum de loco, uel perſona, uel tempore motum ſignificare uolumus, ut uſque à Thalete enumeraſti ſententias philoſophorum. Accuſatio Pompeij uſque à toga pura. Vſque à mari ſupero, Romam proficiſci. A Brunduſio uſque Romam uidi: quæ ſunt M. Tullij exempla. Terentius in Eunucho.

Ex Aethiopia eſt uſque hæc.

Virgilius in ſeptimo.

- Siculo proſpexit ab uſque Pachinno.

Octaui generis, neutro paſſiua grammatici nominauerunt, illa ratione moti, quod in præteritis perfectis, ac cæteris temporibus, quæ ſunt ab ijs declinata cadunt ſimiliter atque paſſiua ut;

Gaudeo, gaudes, gauiſus ſum.

Soleo, ſoles, ſolitus ſum.

Fido, fidis, fiſus ſum.

Confido, confidis, confiſus ſum.
Audeo, audes, auſus ſum.
Diſponuntur hæc uarie. Non tractandi enim, ſed præteritorum ſimilitudine ſola factum eſt, ut unum ad genus referrentur, Soleo, enim aliud uerbum poſtulat modi infiniti, ut; Vt qui mentiri ſolet, peierare conſueuit. Audeo uel infinitum, ut auſus eſt confiteri, uel accuſatiuum, ut T. Liuius de Horatio; Rem auſus, plus famæ habiturum ad poſteros, quã fidei. Verum arbitramur hoc præciſe ab auctoribus dici ſolere, ut planè ac perfectè, rem auſus facere, tentare, aggredi, aut cogitare dicatur, quemadmodum in Eunucho Terentius;

Hoccine tam audax facinus facere eſſe auſum?

Gaudeo, uel ablatiuum, ut; Gaudeo tuo iſto, tam excellenti bono: uel infinitum, ut; Gaudeo tibi iucundas eſſe meas literas. M. Cælius ad Ciceronem aliquando ſcripſit gaudere gaudium, ut gaudere dolorem, quod non miramur, ut nec uiuere uitam, ſeruire ſeruitutem, obire mortem, & huiuſmodi plurima, quum præſertim illud prius Terentium habeat auctorem, ut;

Hunc ſcio mea ſolide ſolum gauiſurum gaudia.

Sæpe cum Quod, aut Quoniam, aut alia coniunctione, ut; Quod ex morbo conualueris, gaudeo. Duobus autem fido, & confido apponitur uel datiuus, ut confido cauſæ, uiribus, ætati; uel infinitus, ut; Confido illum cras eſſe uenturum. Confido rem eſſe

ut uo-

ut uolumus; Quandoque ablatiuus, ut pro Sext. Roſcio; Sed ego copia, & facultate cauſæ confiſus, uide quo progrediar. Cæſar de bello ciuili; Maßilienſes, & celeritate nauium, & ſcientia gubernatorum confiſi, noſtros eludebant. Idem; Caſtrorum propinquitate confiſi. Tranſeo, ut breuiter, ijs de uerbis aliquid præcipiam quæ deponentia à grammaticis nominantur. Nam de communibus nihil uideo poſſe dici utilius, quam ut rectè commonefiant ſtudioſi latinitatis, ſignificationem illis paßiuam nõ ſæpius omnino quam ipſis deponentibus eſſe datam. Cauendum igitur nequid in his fiat inſolenter, & (quod uideo fieri à multis, & poſitum in præceptis) ab oratorum uſu, & latini ſermonis conſuetudine diſcedatur. Nam quod uador, quod amplector, quod interpretor, quod cætera huiuſmodi loco paßiuorũ accepta aliquando uideamus, non ſtatim id quod tam rarò fit ad loquendi præcepta referre oportebit. Et profectò ut M. Tullius memoriam dixit Bruti teſtatam, & ſenectutem adeptam, & auſpicia ementita, & Terentius incommoda meditata, & Virgilius carmina oblita, & Horatius bella deteſtata, & plura illis quæ tam multa Priſcianus, Aulusque Gellius collegit, ſic pauca etiam illa quæ communia uulgo dicuntur, non ſæpius quam hæc, paßiua ſignificatione inueniuntur eſſe donata, & quod maximum eſt, eloquentißimi auctores quidam ſignificationem ijs paßiuam non dederunt unquam.

Itaque uerborum, quatuor prima genera fecimus, quum ſupra, ea de re diſputatio nobis eſſet. Nec obſeruatio nos antiquitatis modo quæ prima eſſe debet, ſed uetuſtiſſimorum quoque grammaticorum ac doctiſſimorum hominum auctoritas in hanc ſententiam induxit. Soſipater enim Cariſius, & ipſe ita ſenſit, & alijs quibuſdam antiquioribus ita placere ſcripſit, non plus quatuor eſſe genera uerborũ, agens, patiens, neutrum, commune. Nam deponentis nomen tacuit, proque eo commune ſubſtituit. Ac ne ego quidem arbitror intereſſe aliquid utrum ex his duobus, nomen auferri, utrum retineri uelimus. Modo ſit enim, communibus deponentibusque uerbis non diuerſa, ſed una eademque natura, nulla à me fiet cuiquam de nomine controuerſia. Ipſe communium uerborum nomen tacui, quia ſic nominari uidebam à grammaticis uerba, quæ falſo, ui agendi patiendique prædita eſſe dicebantur. Tollamus ergo nos hunc de latino ſermone errorem, ſintque uerba hæc nõ duorum ſed unius tantum generis, & per me quidem, quod reliquum eſt genus altero ſublato, appellet quisque ut uolet, modo ne erraſſe me exiſtimet, quod potius deponentium nomen ſeruauerim. Illud iuuenes admoneri debent his utrisque in uerbis, quæ nobis unius eſſe generis placuit, uim ſignificandi paſſiuam, non uſus quotidiani, ſed auctoritatis eſſe ueterum, & nunc doctis tantum hominibus eſſe permittendam. Ego denique ne quos in erro

rem ac difficultates conijcerem, uolui potius ea, inter deponentia quarti generis collocare. Hæc uerò ſunt in eadem penè genera diſtributa, in quæ neutra diuiſimus, ut cui nota ſint quæ de illis iam dicta sũt, is de ratione tota deponentium dubitare non poſſit. Deponentia autem κατὰ ἀντίφρασιν *quod non deponant unquam à fine, liquidam poſtremam, Soſipater idem eſt auctor, ut largior, ſequor, amplector. Horum primo generi, loco ſubiecti & attributi, ea dantur omnia, quæ primo neutrorum, ut Varro philoſophatur. Ego iocor tecum. Lucullus ruſticatur in Tuſculano. Sunt autem uerba id genus pauca, ut peregrinor, philoſophor, ruſticor, morior, iocor, luctor, gladior. Quædam præterea utranque formam ſeruant, ut in poſtremas tam actiuorum quam deponentium ſyllabas terminentur, aſſentio & aſſentior, mutuo & mutuor, pignero & pigneror, obſono & obſonor, medico & medicor, populo & populor, ſtabulo & ſtabulor, & huiuſmodi quædam alia.*
Secundo, genitiuus, ut recordor conſuetudinis antiquæ. Cæſar obliuiſcitur iniuriarum. Miſereor alienæ calamitatis, tametſi his duobus obliuiſci & recordari tribui ſoleat etiam accuſatiuus, ut; Curio totam ſubito cauſam oblitus eſt. Pueritiæ memoriã recordari ultimam. Alijs quibuſdam ablatiuus, ut; Vtor diu conſuetudine ueſtra. Fruor ſermonibus amicorum. Diu tu abuſus es patientia mea. Habebant omnia hæc apud ueteres accuſatiuum.

Tertio, datiuus, ut; Boni ciues opitulati ſunt reipublicæ. omnes homines aduerſantur cupiditati tuæ. Hoc ad genus referre poßis, blandior, aduerſor, ſuffragor, opitulor, auxilior, & quæ ſunt huius naturæ. Quarto, accuſatiuus, ut ſequor ſententiam tuam. Sequor auctoritatem Platonis. Vlciſcor petulantiam hominis inimici. Verba ſunt hæc, & ſimilia his, quæ ſubiungam, ſequor, confiteor, ulciſcor, aggredior, alloquor, nanciſcor, conſolor.

Quinto, eadem ferè nominatiui patientis, & ablatiui agentis ratio eſt, quæ generi quinto neutrorum, ut; Appius gloriatur imaginibus maiorum. Brutus lætatur publica libertate. Auia mortua eſt deſiderio tui. Lætor, glorior, indignor, iraſcor, & alia non ualde multa.

Sexto, ablatiuus cum præpoſitione, ut; Bellum ex iniuria ortum eſt. Suo quæque tempore ſtirpes renaſcuntur è terra. Naſcor, orior, renaſcor, & ſi qua ſunt his non dißimilia.

Septimo, accuſatiuus, & præpoſitio idonea ad motus, ut; Proficiſcor ab exercitu. Proficiſcor ad urbem. Ingredior in templum. Egredior è uilla. Reuertor ad ſtudia. Conferenda ſunt hæc ſingula (ut iam dixi) cum ſingulis generibus neutrorum, ut ſimiliter ſcias hæc atque illa tractari.

Dictum ferè nobis eſt quatuor de ſignificationibus, aut generibus uerborum. Nunc illud fortaſſe requiratur ut imperſonalibus etiam de uerbis aliquid præcipiam.

cipiam. Ac de his ego non quæram ſcrupuloſius utrum dici commodiore loco debuiſſet. Quando autem ad ſuos quæque generum fontes referri decet, illud à me in principio huius libri factum eſt, ut imperſonalia, actiuæ, paßiuæque ſignificationi ſubijcerem. Priora ſunt igitur ut pœnitet, miſeret, altera ut uiuitur, ſtatur.

Primo generi actiuorum, ſubijcimus genitiuum, apponimus modum uerbi infinitum, ut; Omnium ciuium intereſt pacē defendere. Sed meus, tuus, ſuus, noſter, ueſter, & cuius, cuia, cuium. his duobus uerbis intereſt, & refert ſubiecta, caſu eſſe debent ablatiuo & genere muliebri, ut Cicero ad Rufum; Non adſcripſit, quod ſua nihil referebat. Rurſus ad Atticum; Mea magni intereſt, te ut uideam. Pro Muræna; Ea cædes potißimum crimini datur ei, cuia nihil interfuit. Huius generis uerba duo ſunt, intereſt, & refert, quibus, aliquando & genitiuus aliorum nominum, & ablatiuus pronominum quæ dixi ex muliebri genere, ſimul dandus erit, quemadmodum ſi dicas; Mea ſolius interfuit redimere patrem. Veſtra omnium refert illud exemplum ſequi.

Secundo, datiuum, & infinitum; ut; Metello contigit pugnare. Mihi accidit audire. Accidit, euenit, contingit, expedit, conuenit, licet, liquet, uacat, libet, placet, conducit, & multa de tertio potißimum genere neutrorum, ad hunc locum tranſlata. Deſinunt hæc eſſe imperſonalia, ſi loco infiniti ſequatur

nomen, ut; Mihi placet ingenium Platonis.
Tertio, accuſatiuum & infinitum, ut; Vos delectat audire. Accuſatorem decet rectè uiuere. Decet, iuuat, delectat, oportet. Tria priora ſi nominatiuum habeant pro infinito perſonalia ſunt, ut; Cæſarem delectant ioca Ciceronis.
Quarto, adiungitur accuſatiuus, & ſi nomen ſequatur, genitiuus, ſin uerbum, modus uerbi infinitus, ut; Neminem penitet ingenij ſui. Otioſos homines tædet uiuere. Pudet, tædet, miſeret, piget, pœnitet.
Quinto, itidem accuſatiuus, & infinitus uerbi alterius imperſonalis, ut; Torquatum debebat miſerere filij ſui. Putidum eſt in re aperta alia inculcare exempla. Incipit, deſinit, debet, poteſt, ſolet. Hæc ſi perſonale uerbum ſequatur, non dubium eſt redire ipſa quoque iterum ad perſonalia, ut Cicero ad Atticum; Conuentus qui initio celebrabantur, iam diu fieri deſierunt. Siquod aliud uerbum huius putetur eſſe generis, id rectè inſpiciendum nobis erit. Hæc enim quinque uerba, cæteroqui neutra, aliorũ ſocietate ſola fiunt imperſonalia. Quæ præterea paucißimorum natura eſt. Atque, ut fortaſſe dicere aliquando conueniat; Noluit erubeſcere. Cupio dolere, & ſexcenta huiuſmodi, minimè tamen hic pro erubeſcendi uerbo, uel dolendi, pudere, aut pœnitere queas dicere. Non modo enim illud repugnat, quod imperſonale uerbum, cohærere, propter diuerſam tractandi naturam, perſonali cum uerbo nõ

poteſt,

poteſt, ſed ea res etiam impedit, quod huiuſmodi uerborum (ut generatim omnia complectar) alia ad pertinendum, alia referuntur ad iuuandum, ut intereſt, refert, expedit, conducit, alia ad contingendũ, ut euenit, contingit, alia ſunt uoluptatis, decori, neceßitatis, ut placet, libet, delectat, decet, oportet, alia ſunt animi, hoc aut illo modo affecti, ut pudet, tædet, miſeret, piget, pœnitet, quorum in nullo eſt locus uoluntati, deſiderio, cupiditati; Quis enim eſſe in quoquam exiſtimet, ut eum quoties uelit, pudere, tædere, miſerere, pigere, pœnitere arbitratu ſuo poßit? Iam ne cætera quidem ſunt eiuſmodi, ut intereſſe, referre, conducere, euenire, delectare, oportere, pendeant ex uoluntate cuiuſquam. Itaque & ſi cupio dolere, cupio erubeſcere, perſonalibus inter ſe cõiunctis uerbis, ab eo dici ſolum queat interdum, qui à turpi uita, profligatoque pudore ad bonam frugem cupiens redire, & obtemperantem rationi ſenſum habere non poßit, communi tamen in conſuetudine loquendi, hoc genus minime uerſabitur. Omnibus de uerbis hæc dicta ſint imperſonalibus, tametſi tertio de genere & quarto ſatis fuerat cauere, ne quis ita diceret, quamquam tractatio uerborum pateretur; Nolo pœnitere: Cupio pudere. Duo autem uerba ſimul coniungere, aut plura, quæ diuerſis tractanda ſunt caſibus minime oportet, uni eidem caſui ſubiecta, ut uelle & pudere, cupere & pœnitere, quemadmodum, nec relinquere & opitulari,

tulari, quod in illo Terentij accidit exemplo;

Si illum relinquo, eius uitæ timeo, ſin opitulor,
huius minas:

& in Adelphis,

- Quem neque pudet
Quicquam, nec metuit quenquam, neque legem putat
Tenere ſe ullam.

Paſſiua ſunt, (ut ſupra dictum eſt) itur, uiuitur, ſtatur. Nam uerbi imperſonalis proprium eſt tertiam dumtaxat habere perſonam ſingularis numeri, ut; Nos pænitet audaciæ noſtræ. Mihi ſeruitur ab omnibus. Tibi ſatisfactum eſt ab uniuerſis. Collocantur hæc in oratione, uel ſola quod plerunque fit ab omnibus, ut Cicero; Si in Hiſpania turbatum eſſet; uel cũ ſuis caſibus, & rei agentis ablatiuo, ut idem in officijs; Occurritur nobis & quidem à doctis & eruditis, ut Terentius;

Siquid eſt peccatum à nobis, profer.

Cicero ad Lentulum; Eius orationi uehementer ab omnibus reclamatum eſt. Etenim, quæ uerba accuſatiuum reſpuunt attributum, hæc paſſiuum aliud habere non poſſunt ullum niſi imperſonale. Nam ſi dicamus; Ab honeſtate omnes diſceſſerunt. In hac urbe diu homines ſeruierunt. Aequo iure nuſquam uiuunt. Conuertere licet hæc tantum ad imperſonalia, ſi paſſiua facere uolumus, ut; Ab honeſtate diſceſſum eſt. Diu in hac urbe ſeruitum eſt.

Aequo iure nuſquam uiuitur. Exemplo ſint hæc pauca pro omnibus. legitur, auditur, inuidetur dormitur, laboratur, ſeruitur, diſceditur, quæ fiunt omnia ab actiuis, & neutris, præterquam ab ijs quæ ſunt quinti, ſexti, & octaui generis.

Q. MARII CORRADI
DE LINGVA LATINA
AD MARCELLVM CORRADVM FRATREM

Liber VI.

L*ONGIORIBVS fortaſſe adhuc uſus eſſe principijs uidebor, nec multum ad ſequentia accommodatis. Tu uerò cogites uelim frater, hoc alijs etiã à doctis hominibus fieri illuſtrium auctorũ exemplo conſueuiſſe, & mihi neceſſariam in his libris omnibus cauſam accidiſſe, cur adhibendum hoc principiorũ genus eſſe putem. Vt enim de artificio eius rei ineptiſſimum ſit hoc loco diſputare, illud certè quod in uſu uerſatur, ſine præceptis uulgò ab omnibus cognitum, omni in genere ſermonis commemorari poteſt nonnullos græcorum, acutiſſimos etiam dicendi magiſtros, & Saluſtium ex noſtris cuius tanta eſt in oratione auctoritas, alienis à ſcriptione reliqua, exordijs uſum fuiſſe. Atque is non caruit laude quanquam ea commemoret ante hiſtoriam quæ ad propoſitæ meteriæ nullam partem lumen queant afferre,*

ferre, nos uerò ſermonem ijs de rebus introducere ſæpius cogimur, quæ ſummam latinitatis uniuerſæ attingunt. Quid enim amplius de latinitate ſcribat quiſquam hodie, niſi oſtendat inſanire eos, qui latinitatem ex rebus humanis tollere conantur? Quid iuuentutem ad hoc ſtudium adhorter niſi prius illorum opinione reprehenſa, probem, eſſe hodie innumerabiles, qui ſunt immortalitatem latinè ſcribendo conſequuti? Ne illi quidem nos de latinè & rectiſſimè loquendo ſcribere permittunt, qui ſe philoſophos, medicos, theologos, iuriſconſultos haberi uolunt. Quid grammaticā, bonasque literas, à grammaticorum inſcitia ac turpitudine uindicandas non arbitramur? Hoc mihi quùm uehementer eſſet laborandum, nec locus foret, ubi commodius agi his de rebus poſſet, neceſſariò ex ueterum conſuetudine, facere mihi ſum uiſus, ut principia huiuſmodi his libris accommodarem. Itaque pergam hoc loco illa etiam renouare quæ docti quondam homines literarum præceptoribus eſſe perneceſſaria duxerunt. Quanquam ea ne admoueri quidem oportebat quæ per ſe ipſum qui non uidet, is profectò nihil uideat neceſſe eſt. Nam, ſi quiſquam fuit iam inde ab Euandro Rege, aut Latino, aut ſiquid uetuſtius poſſem dicere uſque ad hanc memoriam, non de oratoribus modo & poetis, ſed omnino alia ſtudia ſequutis qui ſine literis græcis perfectam ſermonis latini ſcientiam tenuerit & in numero ſit habitus eorum qui

perfectè

perfectè ſcripſerunt, ego ſcientijs omnibus obeſſe græcas literas confitebor. Iam uerò ſine artificio dicendi, uel dialecticorum diſciplina, quis aut ipſe uerbum facere, aut oratorem, aut poetam promittat aut ſcriptorum genus aliquod explicaturum ſe? Non dico morem antiquitatis, obſeruationem uetuſti ſermonis, memorias temporum, artificia poetarum. Nam illa de parte philoſophiæ quæ pertinet ad mores puto ſuperuacaneū eſſe dicere quum doctiſſimi Veterum, ſi Varronis, Lucretij, Empedoclis lectionem grammaticus uitare non poſſet, ei neceſſario alteram partem quæ de natura eſt, cognoſcendam eſſe dixerunt. Non ne etiam hiſtorici ſæpius & oratores in loca eiuſmodi incurrunt? An poetarum libri carent philoſophiæ parte aliqua, uel artium cæterarum? Nam de aſtrologiæ ſcientia dicendum nihil erat quum & ipſi poetæ & auctores omnes, & ij præcipuè qui de agrorum cultu ſcripſerunt, (ut alia plura nō dicam,) certe quidem anni tempora, uel menſiū, uel cæteras partes, obſeruatione ſiderum cognitas, eorundem exortu & conuerſionibus declarant. Oratio autem componi ex arte rhetorum, uſu oratorum, naturaque ſermonis à quoquā non poteſt niſi ab eo qui omnia uerſuum genera ex poetis fere omnibus cognita habuerit. Nam ſoluta oratio ſi facienda eſt (ut alijs etiam in rebus) rectiſſimè quid in ea ſequendum fugiendumue ſit cognoſcere oportebit. Porrò autem hæc nihil habet

quod

quod à poetica ratione ortum non ſit, nihil ei rurſus ita cauendum eſt ut eadem ratio poetarum. Coniunctam hanc præceptionem uolunt eſſe cum diſciplina muſicorum, quæ ſi ignoretur, ea quæ de metris numeriſque obſeruatio eſt, rectiſſimè teneri non poſſit. Vbi ſunt igitur qui nullius eſſe negotij grammaticam tenere & literas latinas arbitrantur? Arripiunt hæc ſtudia quamplurimi non recto iudicio adducti, ſed falſa opinione multitudinis, egeſtate ac fame impulſi, quod uel iuris uel medicinæ uel maximarũ rerum ſciẽtia deſperata ex literis oĩbus aliud non eſſe breuius iter ad quæſtum ſibi perſuaſerunt. Hi ſunt qui ſe magiſtros literarum dici & haberi uolunt, qui literas & literatorum nomen ubique turpiſſimum reddiderunt. Vtinam uero cum barbarie ac ſordibus (quod etiam à bene doctis hominibus requiro) ſaltem ad mores ad recteque ſentiendum pertinentia docerent. Dolendum eſt enim teneros adhuc animos, qui ad philoſophiam, ad iura, ad alios docendos, ad gubernacula rerum publicarum, ad regna, ad imperia educantur, domi ad ſuperbiã, ad immanitatẽ, ad leuiſſimaque omnia inſtitutos, in ſcholis autem uel neglectos omnino uel ad peiora etiam animatos, eò denique aſcendere, illa cum peruerſitate opinionum atque ſenſus, ut non optime de rebus humanis ac diuinis mereri poſſint. Quare neminem pudeat honeſtatis, morum, pietatis, eaque in primis doceant omnes quibus manſuetudo, humanitas, religio, cognitio

ſui ipſius, rectiſſimique ſenſus informentur. nec alienum putent ea tradere quæ ſunt omnium prima elementa, uel Deo, Cœlitibus, & Virgini matri præcipue ſupplicandi, uel ſumma de religione ex maiorũ, Pontificisque Maximi auctoritate, ſentiendi. Peſſimè enim in literis operam locamus, deque ſermone ac lingua uitia & barbariem tollere conamur, ſi moribus tamen & uita intimoque ſenſu barbariem immanitatemque ſeruamus. Verũ tranſeo nunc ut uerbi quæ ſunt reliqua exponam, & participia ad finem huius libri includam. Ex iis quæ uerbo adiuncta ſunt quùm ſatis uideamur de coniungationibus, de ſpecie, de figura, de perſonis, de numeris, & proximo libro de generibus quatuor uerborum eſſe perſequuti, quæ alia etiam in ſuptiliora quædam genera diuiſimus, reliqua nunc ſunt poſtrema duo, id eſt modi ac tempora de quibus hoc loco diſſeratur. Modos antè poſuimus indicandi, imperandi, optandi, ſubiungendi, & quem dixerunt infinitum. His tempora ſubiecta ſunt præſens, præteritum imperfectum, præteritum perfectum, præteritum pluſquam perfectum, futurum. Quinque hæc ſunt quorum nullo caret uel indicandi, uel ſubiungendi modus. Tria præterita abſunt à modo imperandi, duo priora ab infinitatis. Indicandi facillima ratio eſt ut ex temporum cognitione apparebit. Imperandi autem non ualde in uſu ſecunda perſona temporis inſtantis ex patiente numero plurali. Nam legamini & audiamini

mini ubi dicendum erat (id quod Flauius etiam Cariſius aduertit) indicandi potius uoce utimur, legimini, audimini, & à deponentibus etiam ſequimini, ſortimini, paciſcimini. Ita enim loquimur uulgo ut Catilina apud Saluſtium; uel Imperatore, uel milite me utimini. Ex uſu auctorum utimini dicimus, quo in loco ex arte utamini dicendum erat: nec magis obuium eſt aliquid in ueterum ſcriptis omnibus. Futurum imperatiui, etſi pro locis uideri poßit aliquando ad res præſentes referri, non tamen ea ſatis magna cauſa eſt, cur id non futurum putemus. Nam ſi à græcis imperatiuo, tranſacta etiam tempora aſſignata ſunt, quibus παρακειμένων καὶ ἀορίστων illorum grammatici nomina dederunt, quanto rectius noſtri futurum ei tempus dederunt? Sæpius enim ita poſtulat natura ut rem futuri temporis imperium reſpicere debeat. Rectißimè igitur ut omnia Virgilius hæc tempora diſtinxit;

Phyllada mitte mihi, meus eſt natalis, Iola,
Quum faciam uitula pro frugibus, ipſe uenito.

Quare leges etiam uel teſtamenta ſcribentes quorũ ad ſequens tempus ſpectat imperium ſic loquuntur, Mulieres faciem ne radunto, neue funeris ergo leſſum habento. Octauius mihi ex dodrante hæres eſto. Bona mea à meis nepotibus ne poßidentor. Eandem in futuro eſſe uocem perſonæ tertiæ cum ſecunda, uenito tu, & uenito ille, declarat ſenex apud Terentium qui ſic de abſente paraſito loquitur;

Sexcẽtas perinde potius ſcribito iam mihi dicas. Imperatiuo autem nulla negatio apud oratores iungi ſolet quod primæ antiquitati ſolum, poetis, atque hiſtoricis permiſſum eſt, ut;

Ne pete connubijs natam ſociare latinis.

M. Tullius uerò cum alijs quibuſdam ab hac loquendi forma abſtinuit. Pertinet etiam imperatiuus ad orandum, ut;

Vos ò Calliope precor aſpirate canenti.

ad hortandum, ad uetandum, petendum, permittendum, ut optatiuus, & ſubiunctiuus non ad ſolam optandi uim, aut coniungendi. Optatiuus autem ſimilia habet omnia ſubiunctiuo, præſens, illius præterito imperfecto, præteritum præterito pluſquam perfecto, futurum præſenti: ſed facile hæc ſenſus diſcernit. Illud, primum cognoſcere oportet, quod iam dixi, non optandi uim in optatiuo ineſſe tantum, ſed alios etiam ad motus animi illum pertinere. Optandi quidem ſunt illa; Vtinam ad reip. cauſam te adiungeres. Vtinam Pompeij amicitiam cum Cæſare, aut nunquam iunxiſſes, aut nunquam diremiſſes. Vtinam ſic ſint qui mi male uolunt. O ſi adeſſet Africanus. O ſi te ad nos conferre uoluiſſes. O ſi poſſem te ad meam ſententiam adducere. ut Virgilius;

O mihi præteritos referat ſi Iuppiter annos

& in ſexto

Si nunc ſe nobis ille aureus arbore ramus

Oſten-

Oſtendat nemore in tanto

Huius loci multa ſunt unde abſunt etiam aduerbia optandi, ut;

τίσειαν δαναοὶ ἐμὰ δάκρυα σοῖσι βέλεσσιν

Quod noſtri etiam ſic protulere;

Exoriare aliquis noſtris ex oſsibus ultor
Qui face Dardanios ferroque ſequare colonos.

Nullo negotio hæc norunt, etiam qui literas ignorant. Alia ſunt quæ ſola temporum inſpecta differentia ſeparãtur à ſubiunctiuis, ut; Poterat utrunque præclare ſi eſſet fides, ſi grauitas in hominibus conſularibus. Quum uideas enim hic nullam eſſe rationem præteriti, etſi nihil optetur, neceſſe tamen eſt præſentem eſſe modum optatiui. Nam perfidiæ uitium in hominibus adhuc erat idem. Declarat hoc etiam græci conſuetudo ac natura ſermonis, quæ diſtinctas à ſubiunctiuo habet uoces optatiui. Eſto enim uulgare illud exemplum; ſi eſſet in ijs fides in quibus ſumma eſſe debebat non laboraremus, ideſt, εἰ ἡ πίστις εἴη ἐν οἷς ἀνθρώποις ὤφειλεν εἶναι μεγάλη. Præteritum imperfectum ſubiunctiui apud illos eſt eadem uoce omnino qua præſens, ubi dicere non licebat, εἰ πίστις ἦ. Sint igitur mille exempla illi ſimilia Demoſthenis, τίς δ᾽ ἂν ἄλλος (ὃ μὴ γένοιτο) ἀνατρέψειε τὴν πόλιν, εἰ λάβοιτο ἐξουσίας. tria uerba, γένοιτο, ἀνατρέψειε, λάβοιτο, modi ſunt optatiui. Quamobrem de noſtris dubitandum non erit, ſi dicatur; Quis remp. alius euerteret pernicioſius (quod Dij omen auer-

tant) ſi hæc illi facultas daretur . Præteritum uerò pluſquam perfectum optatiui difficilius eſt à ſubiunctiuo temporis eiuſdem ſeparare : primum quod non uoce tantum , ſed ipſo etiam tempore conueniunt , deinde , quod non eſt inuenire quibus græcorum exemplis utamur . Illi enim, huius præteriti loco, plurimum, præterito imperfecto, uel ſuis ἀορίστοις *indicandi modi abutuntur , ut ;* εἰ μὲν ἤρεσκε τί μοὶ τῶν ὑπὸ τούτων ῥηθέντων ἡσυχίαν ἂν ἦγον, εἰ δὲ μὴ τότ' ἂν αὐτὸς ἐπειρώμην ἃ γιγνώσκω λέγειν *: quod noſtri etiam poetæ imitantur , ut Virgilius ;*

Et ſi non alium latè iactaret odorem
Laurus erat .

Facilis tamen differentia ubi aut ita per optandi modum loquimur; His conſilijs ſi te præſentem habuiſſem (ut opinio mea fert) eſſem uſus ijſdem : aut ubi apud nos participium deeſt tranſacti temporis actiui , ut ; Quum ſcripſiſſet epiſtolam diſceßit , τὴν ἐπιστολὴν γράψας ᾤχετο . *Futuri exempla ſunt , præter quæ iam dixi ; Ita uiuam, ut ex animo te dilexiſſem per : Moriar niſi plus te hiſce oculis amo : Nec ualeam , nec uiuam , ſi quenquam habeo , quem tibi anteponam : Male diſpeream ſi tale quicquam putaui . Subiunctiuo autem ex eo nomen fuit , quod alijs cum uerbis coniungitur : quare etiam à coniungendo , coniunctiuum hunc ueteres quidam dixerunt , ut ; Quum te uideam bonis delectari literis , hos de lingua latina libros fore tibi non inutiles putaui .*

taui. Quum duo uerba coniungenda ſunt utimur his potiſſimum uerbis, Quum, Quoniam, Quia, Si, Siquidem, Quando, Quandoquidem, item pronomine Qui, Quæ, Quod, & nomine Siquis, uel Siquiſquã, & quæ ſunt huiuſmodi: præterea aduerbijs Antequam, Poſtquam, Simul, Simulac, Simulatque, & quæ ſunt loci infiniti; Quocunque, Vbicunque, & eius naturæ plurimis. Ac refertur etiam ſubiunctiuus, ad res certas quidem, ſed incertis de rebus cum loquimur uix locus eſſe niſi ſubiunctiuo poteſt, ut; Siquis te nunc roget, quid reſpondeas non erit. Non rectè hic Rogat, & Reſpondes, dictum eſſet: quemadmodum ſi dicatur; Nihil intereſt utrum hoc an illud facias: Seu loquare ſeu taceas non obſcura tamen tua ſententia eſt. Sic Demoſthenes; Ἅπας ὁ τῶν ἀνθρώπων βίος, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι κἂν μεγάλην πόλιν οἰκῶσι κἂν μικρὰν, φύσει καὶ διοικεῖται. *Illud etiam frequens eſt loquendi genus; Dubito quid reſpondeam: Scio quid ſcribam: Quærendum eſt cui Deo uota faciamus, ideſt, quid reſpondere, quid ſcribere, cui uota facere debeamus. In his aliquid ex tribus uerbis lateat neceſſe eſt, Volo, Poſſum, Debeo, ut;*

Quid igitur faciam? non eam? ne nunc quidem
Quum accerſor ultro? an potius ita me comperẽ
Non perpeti meretricum contumelias?

Hic enim quid facere, num ad meretricem redire, quid conſtituere debeat, ſecum adoleſcens quærit, ut Virgilius,

Quid faceret? quo ſe rapta bis coniuge ferret?
Quo fletu manes, qua numina uoce moueret?

Denique uel M. Tullius, uel oratores, uel poetæ omnes, uel Romani, uel Græci, & communis conſuetudo ſermonis, nihil habent hoc genere frequentius. Vbique obuiam ſunt loca eiuſmodi; Ἀγαθῇ τύχῃ ἐπερωτᾷ ὁ δῆμος ὁ ἀθηναίων, περὶ τοῦ σημείου τοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ γενομένου, ὅτι ἂν δρῶσιν Ἀθηναῖοι ἢ ὅτῳ θεῷ θύουσιν. *Quare ſi dicimus; Nihil eſt quod metum uiro forti poſſit afferre; Hoc rectè, & magnam partem ex uſu dictum erit, ſed animaduertimus iam ſuperioribus de exemplis aliquod ſemper ex tribus quæ dixi uerbis eſſe ſublatum. Itaque fit etiam ſic ut liceat ſcribere. Nihil eſt quod uiro forti metum afferat: quo modo palam auctores omnes loquuntur. Quamobrē Cicero librorum primo de officijs, quia fieri poſſe uidebat, aurium & numeri complendi gratia, id uerbum appoſuit, quo ſententia elegantiſſimè carere potuiſſet, ut; Homines autem hominum cauſa eſſe generatos, ut inter ſe alij alijs prodeſſe poſſent. Eodē in loco idem auctor, id potentiæ uerbum ſubſtulit, unde eſſe debuerat, appoſuit ubi non debuerat, ut primo libro Tuſculanarum in principio; Diſertus eſſe poſſem, ſi contra iſta dicerem. Nam ratio ita poſtulare uidebatur potius; Diſertus eſſem, ſi contra iſta poſſem dicere. Hunc tamen ſenſum nos quidem non rarò, ſed græci ſæpius optandi modo expreſſerunt, ut;* τί γὰρ ἂν γένοιτο συκοφαντίας, καὶ παρονομίας

δηνότεροι? Subiunctiuo autem, & pronomine, Qui, Quæ, Quod ad interrogationes dubitationesque utimur, ut; Miſi qui de rebus cognoſcat, ad meque perſcribat. Græci autem ad hoc ſæpius futurum accommodant indicandi, quemadmodum Demoſthenes; πρέσβειαν δὲ πέμπειν, ἥτις ταῦτ' ἐρεῖ καὶ παρέσαι τοῖς πράγμασι. Noſtri ratio ſermonis, τοῦτ' ἐρῇ, καὶ παρῇ τοῖς πράγμασι. poſtulabat; ideſt legatos mittere qui hæc exponant, & rebus interſint. Cicero etiam poſuit indicatiuum, ubi ſubiunctiuo opus eſſe uidebatur, ut; Siquis ueſtrum indices, aut eorum qui adſunt forte miratur, me qui tot annos in cauſis iudicijsque publicis ita ſim uerſatus, ut defenderim multos, læſerim neminem. Siquis miretur dicendum erat: ſed orationē adiuuit aduerbio Fortè quod proprium eſt dubitationum. Certis autem de rebus utimur indicatiuo. Quis enim ita ſit hebes, ut non uideat, quantum interſit, utrum quis dicat; Adeſt qui nos docet, uel Adeſt qui nos doceat? Incertis de rebus Turnum ſic Virgilius dubitantem facit;

- Animo nunc huc, nunc fluctuat illuc,
An ſe mucrone ob tantum dedecus amens
Induat, & crudum per coſtas exigat enſem,
Fluctibus an iaciat medijs, & littora nando
Curua petat, Teucrumque iterum ſe reddat in arma?

Quæ uerò certa ſunt, & antiquiſsimis monumentis teſtata ſic idem expreſsit;

Si po

Si potuit manes arceſſere coniugis Orpheus
Threicia fretus Cythara fidibusque canoris,
Si fratrem Pollux alterna morte redemit
Itque reditque uiam toties

Interpretantur enim grammatici illud Si pro Quando aut Quandoquidem, aut Quoniam, aut Quia, quæ rebus de certis dicuntur, ut;

– Quando hæc te cura remordet

Quare indicandi modus eſſe eo Terentij loco debuit in Andria;

Si te in germani fratris dilexi loco,
Siue hæc te ſolum ſemper fecit maximi,
Seu tibi morigera fuit in rebus omnibus.

Præteritum imperfectum, ut iam dixi uoce eadem eſt qua præſens optatiui: quæ duo temporum differentia facillime apud auctores diſcernit. Sed pergam de ſubiunctiui differentia atque indicatiui exempla afferre. Quod ergo dictum eſt;

Ante pudor quam te uiolem;

Vox eſt non dum conſtituentis, an pudicitiam uiolare debeat:

Ante pudor quam te uiolo;

Aliquid aliud facere cogitantis, antequam ad conſtitutæ iam turpitudinis flagitium accedat. Quamobrem Terentiano adoleſcenti qui ſibi ex amore nõ dubitabat moriendum eſſe, ita loqui neceſſe fuit;

Omnia experiri certum eſt priuſquam pereo.

Loca ſunt etiam ubi nihil refert, utrum ſic dicas;

Ante-

Antequam de rep. dicere incipio P.C. an illo modo; Antequā de rep. dicere incipiam, ut ſunt illa exempla;

Neſcio quis teneros oculus mihi faſcinat agnos:

Item ſi dies eſt, lucet: alia cogitatio eius eſt qui dicat, ſi dies ſit; & quum ibi dicatur lucet, hic dicendum erit, luceat neceſſe eſt. Prorſus autem, non poetæ ſolum ſed etiam Oratores, uideri poſſint negligere ſæpius hanc legem, quæ & uera & neceſſaria eſt, & ſeruatur ab omnibus, ut indicandi coniungendique modum alterum pro altero ponant, ut Virgilius;

- Aut ſiqua id fortuna uetabit,

Abſenti ferat inferias, decoretque ſepulchro

Vetabit indicandi modo poſuit, pro uetet, aut uetuerit, quemadmodum ante iam attuli Demoſthenis exemplū, ἥτις ταῦτ' ἐρεῖ, καὶ παρέσε τοῖς πράγμασι, ratione fit etiam ut non rarò indicandi ſit pro coniungendi modo, quum dubijs in rebus magis ad certum affirmationemque inclinat animus, quemadmodum in Terentio;

- Si Dijs placet,

Spero me habere qui hunc meo cruciem modo:

& in Andria;

- Si impetro,

Quid alias malim, quam hodie has fieri nuptias?

Illud uerò, quod idem ait in Phormione;

Sic ſum, ſi placeo, utere,

eiuſmo-

eiuſmodi cauſam habet, quod leno conſtitui ſubito uolens, tempus non concederet adoleſcenti ad cogitandum. Fuiſſet enim tarditas maior quædam in modo coniungendi. Ac de præſenti quæ dicta ſunt cæteris etiam de temporibus intelligenda eſſe nemo ignorat. Preteritum uerò imperfectum ut iam dixi, uoce eadem eſt qua præſens optantis modi, quas uoces facillime ſeparat apud auctores temporum diſcrimen, ut; Si uiueret mihi pater, lætior forem. Quum proficiſci cogitarem, tuas de ſtatu rerum mearum literas accepi. De præterito etiã perfecto cognitis quæ iam dixi, non multa ſunt quæ dubitare quis poſſit. Eius enim ratio eſt eadem, quæ præſentis. Proprium uero hoc habet, ut præſentis loco optatiui ponatur, ut Horatius;

Semper ego optarim pauperrimus eſſe bonorum:

& Cicero ad Trebatiũ; Ego omnibus unde petitur, hoc conſilij dederim, ut à ſingulis Interregibus binas aduocationes poſtulent. Loco etiam præteriti perfecti indicantis modi ut idem auctor ad Varronem; Scito me poſtquam in urbem uenerim rediiſſe cum ueteribus amicis, ideſt cum libris noſtris in gratiam. Eſſe enim debuerat; Poſtquam in urbem ueni, ut;

Poſtquam altos tetigit fluctus & ad æquora uenit.

Primo libro cum de Syllabis mihi ſermo eſſet, huius præteriti uoces ita ſeparabam à futuri, ut hic, ſecunda unitatis perſona poſtremam ſyllabã corriperet, ut cæ—

ut cælauerim, cælaueris, monuerim, monueris, legerim, legeris, audiuerim, audiueris, tulerim, tuleris, uoluerim, uolueris: unde numero multitudinis, etiam proximæ ſyllabæ à poſtremis corripi debeant, cælauérimus, cælauéritis, monuérimus, monuéritis, legérimus, legéritis, audiuérimus, audiuéritis, tulérimus, tuléritis, uoluérimus, uoluéritis, Contra autem, futuri quum producatur, ut apud Horatium;

Audieris hæres, ergo nunc Dama ſodalis,

cæteras hinc natas, ut à cælauero, cælaueris, monuero, monueris, futuriſque ſubiunctiuis omnibus legerîmus legerîtis, audiuerîmus audiuerîtis, tulerîmus tulerîtis, produci neceſſe ſit ſecundas à poſtremis. Pertinet hoc præteritum ſæpius, ad concedendum, ut; Affuiſſe me dixiſti, quum bona uenderentur? Eſto ſanè affuerim, quale crimen hoc eſſe uoluiſti? Murænæ plures obuiam proceſſerunt; infiniti etiam proceſſerint, quid hoc Murænam lædit? In Africa uos fuiſſe gloriamini: fueritis ut lubet: Carthaginē quoque ui cæperitis, aliud hoc iudicio quæritur. Præteriti uerò pluſquam perfecti, breuior tractatio eſſe debet, quam cæterorum, quæ iam dixi, temporum, & breuior quam futuri, ſi memoria tenemus ea de quibus à principio huius loci diſputabam. Huius præteriti loco, ut etiam optatiui pluſquam perfecti ſuorum græci ἀορίϛων uel παρακειμένων participijs utuntur. Nam quod nos ita loquimur; Tres ibi dies quum ſediſſemus, nihil de auxilio audiebatur, τρεῖς

ἡμῶν

ἡμῶν ἐκεῖ ἡμέρας προσδοκησάντων μηδὲν ἡκέετο περὶ βοηθείας. Ac ſanè maiores noſtri illud excogitarunt, ut participiorum loco actiuorum tranſacti temporis quæ noſtro in ſermone deſideratur, ipſis uerbis modi ſubiunctiui, & coniunctione Quum uterentur. Futurum eſt laudauero, uenero, laudaueris, ueneris, unde ſunt laudauerîmus & uenerîmus, laudauerîtis & uenerîtis, ſyllabis ut iam dictum eſt productis quæ poſtremas antecedunt, quale exemplum Catulli ſupra afferebam;

Dein quum millia multa fecerimus
Conturbabimus illa ne ſciamus.

Elegantem & neceſſarium hoc habet uſum apud nos quum ita dicimus; Ego uidero: Nos uiderimus, ideſt, ego te aut nos iſta cura liberamus. Ego iſtuc non uidero: hoc eſt, cogitare aut ſollicitus eſſe, ac de re nolo: uel, in hoc me non interponã. Vos uideritis. Illi uiderint, perinde eſt atque ſi dicatur, uobis aut illis reddendam facti alicuius rationẽ relinquimus, utrum bene an male res agatur. Hoc ita Græci expreſſerunt; αὐτὸς ἂν εἰδείης ὅτι ἀποκρίνεσθαι δεῖ σε ὑπὲρ αὐτοῦ. Nec iterandum hic eſt quod iam dixi, quæ de præſentis ſubiunctiuo ſunt à nobis diſputata, eadem hoc transferri omnia oportere. Significationem futuri ſubiunctiui longius remotam eſſe quam futuri indicantis modi norunt omnes, ut Cicero ad Atticũ; Nunc uerò ſentio (quod commodo tuo facere poteris) uenias ad id tempus quod ſcribis, obieris Quinti

fratris Comitia, nos longo interuallo uiſeris, Acutilianam controuerſiam tranſegeris. Hoc tempus ita ſignificãt Græci; εἰδ᾽ ὁ μὲν ὡς αἰεὶ τὶ μεῖζον τῶν ὑπαρχόντων δεῖ πράττειν ἐγνωκὼς ἔσαι, ὑμεῖς ὡς οὐδὸς ἀντιληπτέον ἐῤῥωμένως τῶν πραγμάτων, σκοπεῖτε, εἰς τὶ ποτὲ ἐλπὶς ταῦτα τελευτῆσαι. Ita Demoſthenes, ἐγνωκὼς ἔσαι, dixit, ideſt ſi ea ſemper cupiditate Philippus fuerit. Patibilis formæ hoc futurum duas habet uoces, ideſt laudatus ero & laudatus fuero. Nec dubium eſt ſic eas differre ut in præterito perfecto indicantis modi ſupra iam docuimus. Vt enim παρακειμένου loco eſt laudatus ſum, laudatus uerò fui temporis eſt remotioris, quemadmodũ laudatus eram & fueram, laudatus ſim & fuerim, laudatus eſſem & fuiſſem. ſic, ratio quædam ſimilis eſt futurorum. Nam laudabor, tempus amplectitur etiam longè poſt futuræ laudationis: quem græci tamẽ habent μέλλοντα μετ᾽ ὀλίγον eodem hoc futuro nos latinè pronunciamus. Temporis autem longinquioris eſt laudatus ero. Sit enim locus ubi nihil interſit indicantis an coniungentis modo utamur, ut Ciceronis ille eſt ad Atticũ; Spero ſi abſolutus erit, coniunctiorem nobis fore in ratione petitionis. Differunt hæc duo tempora abſoluetur, & abſolutus erit, & longiſſime poſt futurum eſt ſi dicas abſolutus fuerit. Verum hinc ordine poſt ſubiunctiuum, nobis tranſeundum eſt ad modum uerbi infinitum, de quo ea mihi propoſui ad explicandum, quæ maximè ad latinitatis uſum pertinebunt.

bunt. Modi igitur infiniti tria tempora ſunt quæ diximus, præſens, præteritum perfectum & plusquam perfectum, futurũ, ut ſcribere, ſcripſiſſe, ſcripturum eſſe: paſſiui totidem, ſcribi, ſcriptum eſſe uel fuiſſe, ſcriptũ iri. Hic res quæ agit in actiuis, & quæ patitur, in paſſiuis, danda eſt accuſatiuo, quod fieri nullo modo poteſt, niſi aliud infinito uerbum antecedat. Vbi enim dicimus; Audio Curionem aduentare. Memini te fuiſſe admonitum à patre: Si tollas hinc audio & memini, uitioſam & mancam feceris orationem. Verbum igitur præponendum infinitis eſt, non cuius id cunque ſit naturæ, ſed cum ex alijs quibuſdam paucis tum ex ijs potiſſimum quæ ad aures, ad oculos, ad linguam, uel ad animum pertinent, quo de genere ſunt audire, uidere, negare, cogitare, placere, diſplicere, & multa quæ ſint ad notandos huiuſmodi ſenſus nata. Hic quatuor ferè in uerbis immoratur Apollonius χρῆ, δεῖ, ἀναγκάζω, ποιῶ, quod nobis etiam dicere conſuetum eſt uos oportet legere, illos decuit audire, faciam te uideri liberalẽ, latrones cogam diſcedere, quemadmodum Audio Varronem ægrotare: Video multos diſcedere: Scio uos diſſentire, Aiunt claſſem appropinquare. Nec mirari tamen oportet, quod alia adhuc uerba longè ab his diuerſa præponãtur ſæpe infinitis, qualia ſunt fremere, prætermittere, turbare, ſcribere, expedire, prodeſſe, mittere, intereſſe, referre, apparere, & quæ omnia colligi uix poſſint. His enim quæ in hoc ſenſu

perpetua

perpetua non ſunt, & interdum pro locis apte eleganterque ſunt illorum loco poſita, rectè ſi interpretemur, uidebimus eundem penè ſenſum quem ſuperioribus eſſe datum, ut; Conſtituit ſe Cato amplius non uiuere. Scribit Sulpitius Pompeium eſſe ſuperatum. Arrius conſulatum ſibi ereptum fremit. Germani legatos miſerunt, ſeſe quod imperatum eſſet eſſe facturos. Apparet hunc ſeruum eſſe domini pauperis. Noſtrapte culpa facimus, ut malos expediat eſſe. Cicero pro Cn. Plancio; Equitis autem Romani eſſe filium, criminis loco poni ab accuſatoribus, neque his iudicantibus oportuit, neque defendentibus nobis. Et ad Atticum; Ita ſpero nobis profici quiddam, quum hoc percrebeſcit, plurimos noſtros amicos inueniri. Horum loco omnium ſunt etiam uerbis cognata nomina, aut idem efficientia, ut ſpes, timor, ſollicitudo, metus, lætitia, nox, rumor, nuncius, fama, literæ, ſermo, teſtis. Denique his ipſis coniugata cum uerbis, ut ſentire & ſententia, uel ſenſus, opinari & opinio, conſulere & conſilium, iudicare & iudicium, dubitare & dubitatio, affirmare & affirmatio, negare & negatio, metuere & metus, timere & timor, ſperare & ſpes, teſtari & teſtis, laudare & laus, confiteri & confeſſio, & ſimilia his omnia, ut; Spes eſt omnia hæc ad pacē ſpectare. Timor iniectus eſt hominibus, bellum ualde acerbum fore. Certorum hominum literæ ſunt Craſſum triduo eſſe uenturum. Hic omnium eſt in ore,

Y te niſi

te niſi à tuis nullam iniuriam accepiſſe. Meum gnatum rumor eſt amare. Meum iudicium ſemper fuit omnia noſtros inueniſſe per ſe ſapientius quam Græcos. Iterum M. Tullius ad Antoniũ; Nullam mihi abs te relatam gratiam, tu es optimus teſtis. Sunt illa quoque ad uetandum, permittendum, iubendum, ſequendum, antecedendum, repugnandum, concludendum, negandum, concedendum, confirmandum, promittendum, contingendum, agendum, conuincendum, arguendum, diſputandum pertinentia. Itaque dicimus; Ne permittas puerum audire turpia. Iuſsit neminem ad ſe introduci. Legionibus imperat nullũ dari commeatum. Sequitur ex his nullam pacem eſſe factam. Iubeo te (Cicero inquit) bene ſperare, & bono animo eſſe. Adhuc de oratore; Lex peregrinum probibet in murum aſcendere. Ad Lentulum; Dixique eodem teſte alio loco, eoſdem eſſe qui Bibulum exire domo probibuiſſent, & qui me coegiſſent. De finibus; Illud uehementer repugnat, eundem & beatum eſſe, & multis malis oppreſſum. In Topicis; Repugnat enim rectè accipere, & inuitum reddere. Pro A. Cæcina; Quum uideatis nihil aliud actum, niſi poſſeſsionem per interdictum eſſe repetitam. Terentius in Phormione;

Aruſpex uetuit ante brumam aliquid noui
Negoti incipere.

Hoc etiam quod ſuperiora præſtant etiam iniuſtum eſt, par eſt, iniquum eſt, conueniens eſt, ſatis eſt, credi–

credibile eſt, fas eſt, nefas eſt, opus eſt, moleſtum eſt, ſuaue eſt. Item facile, difficile, bonum, malum, turpe, honeſtum & ſimilia his omnia. Cicero in Antonium; Satis enim erat probatum illum eſſe Pop. Romano. Terentius iterum in Phormione;

Non ſat tuum te officium feciſſe, ſi non id fama
approbat?

Cicero; Par eſt omnes omnia experiri. Sed non committam ut rem ſatis apertam, pluribus onerē exemplis. Illud moneo ſine his quæ dicta ſunt hanc rationem infiniti, non poſſe conſtare, niſi genus quoddam ſit figuratæ orationis. Talia ſunt;

Me ne incepto deſiſtere uictam?
Me ne Iliacis occumbere campis
Non potuiſſe?
Adeone ingenio te eſſe duro atque inexorabili?

Me miſerum, te iſta uirtute, fide, probitate, humanitate, in tantas ærumnas propter me incidiſſe?

Seruo fortunas meas me commiſiſſe futili?
Ex illa familia tam illaberale facinus ortū eſſe?
Quenquā ne hominē in animo inſtituere. aut;
Parare quod ſit carius quam ipſe eſt ſibi.

Crebra in omnibus hæc ſunt ut ne uitari quidem poſſint. Adhuc genus eſt illud, quoties uitamus quod per infinitum dici oportebat. Etenim uulgò loquimur ſic etiam ſæpiſſime; Puto iraſcetur miles; Arbitror inueniam qui mihi opem ferat. Scio redibit hodie pater. Credo iam ut ſolet iurgabit. Credo (ut

ſit) miſera præ amore excluſit hunc foras. Hoc ſcio animus tibi pendet. Annibal credo erat ad portus. Diem mihi credo dixerat. Rectè uerò hæc diſtinguenda ſunt ab illis, quum dicimus; Mando ſic facias. Volo mihi reſpondeas. Nolo me in tempore hoc uideas. Hæc nanque exponere ſolemus per, Vt, illa per Quod, ut ſcias hæc ad ſubiunctiuum, illa pertinere potius ad infinitum. Hæc duo genera (ſi duo eſſe uolumus) apta ſunt ad amphibologiam uitandam, quæ inter duas ſuppoſiti, & appoſiti perſonas animatas neceſſario accidit actiuo infinito, niſi potius paſſiuè malis dicere; Nolo hoc in tempore uideri à ſene. Amphibologia nulla erit ſi id fiat quod ſcripſit Apollonius ut ijs infinitis utamur quæ reſpuunt accuſatiuum ut ποίησον τρύφωνα χαρίζεσθαι ἀπολλωνίῳ, *iube Tryphonem gratificari Apollonio. Leuiuſcula ſunt quæ deinde admonuit, ſunt tamen huius loci, & me, ut ea dicerem, hominis doctiſſimi auctoritas commouit :* προσνεῦον γὰρ, *inquit,* τὸ ἀπαρέμφατον, ἀμφοτέραις αἰτιατικαῖς οὐκ ἐμφανῆ καθίστησι τὸν ἐνεργοῦντα, καὶ ἐνεργούμενον. *Solent hunc locum ita græci explicare quemadmodum Iſocrates* πεποιήκασιν ὥστε πολλοὺς ἀμφισβητεῖν, *quod nobis, fecerunt ut multos dubitare, nullo pacto dicere licebit. Omnino autem illi accuſatiuo eiuſmodi liberius utuntur. De noſtris uerò nemo ita ſcripſit unquam, ut tantulum reſpicere hanc infiniti formam uideretur : immo adeone illud quidem genus ;* ἐν τῷ πορδᾶσθαι, τὴν φυλάμιν,

μιν, ἐν τῷ συνελθεῖν τὺς ἄρχοντας, πρὶν τὺς ἀνθρώπυς γενέσθαι. Plura adhuc talia ſunt apud eos quæ nos ita dicere ſolemus; Quum exercitus proficiſceretur: Quum Principes conuenirent: Antequam homines eſſent. Vel ſi paßiua ſignificatio ſit; In conuocanda concione: Inſcribendo ſenatuſconſulto: In legendis tuis literis. quæ poſtrema exempla in gerundijs explicanda nobis erunt. Eſt etiam ille mos uitandi infiniti quoties una eademque res, uel perſona ſuppoſitum eſt & appoſitum uerbi ipſius quod modo eſſe debuerat infinito, quo de genere illud ex multis exẽplum ſit Ciceronis ad Torquatum; Tu uelim te, ut debes, & ſoles, tua uirtute ſuſtentes. Hic ratio ulla non erat qua obſcuritas amphibologiæ uitaretur, niſi infinitus, prætermiſſus eſſet. Latißimè patet hoc genus. Hinc ſunt illa communia; Tu me uelim ames. Tu te uelim cures. Velim ſe ille ad nos reciperet. Pleni ſunt libri auctorum, ac doctißimorum omniũ hac loquendi figura. Solebant autem hic ueteres ita orationem inſtituere, ut accuſatiuum illi uerbo uoluntatis accommodarent, ut Plautus in Aulularia;

Nimis hercle ego illum coruum ad me ueniat uelim:

Cum uerbo mirandi poeta idem, accuſatiuo eſt uſus, ut;

Seruum meum Stephilum miror ubi ſit.

Quod poſterius exemplum à græcis uidetur eſſe ſumptum. Illi enim ita loqui ſolent ut Ariſtophanes;

 πυθοί-

πυθοίμεθ' αὖ τὸν χρησμὸν ἡμῶν, ὅτι νοεῖ.

Hic me locus dicere admonet rem uel perſonam quæ agit in actiuis, & quæ patitur in paßiuis expreſſam eſſe non ſignificatam debere. Nec moueor quod non ſeruatum aliquando uideam hoc à Cicerone etiam maximisque auctoribus ut ita loquantur quemadmodum Terentius;

Hoc qui nequit, fateatur neſcire imperare liberis

Et Virgilius

Hoc ſignum cecinit miſſuram Diua creatrix.

Non tamen omnia quæ ſunt latinæ linguæ auctoribus interdum, conceſſa, grammaticam quoque diſcentibus, putem eſſe permittenda. Præterea etiam in ijs quæ non uno modo dicuntur (ut nihil de ratione dicam) uidendum puto, utrum magis, aut quid maxime ſit uſitatum, idque ego ſtatuo ſequendum. Quamobrem græcis hoc genus relinquatur, quorũ eſt in communi conſuetudine ſermonis; ἐγὼ δ' οὐδὲ συμπρεσβεύειν φημὶ σοι. *Illa quoque ſunt huius generis, ab noſtroque uſu remotiora;* ὅσα ὑμῖν ὑπεσχόμην ἀρχόμενος τοῦ λόγου δείξω πεποιηκώς. *Contra Demoſthenis idẽ,* κατὰ Τιμοκράτους: βούλομαι τοίνυν ὑμῖν ἃ ὑπεσχόμην, ἐν ἀρχῇ τοῦ λόγου ἀπολογήσασθαι, πεποιηκότα ἐμαυτόν. *Minus uerò à ſermonis latini conſuetudine recedunt quum ſimiliter ut hic, uitantes infinitum eodem participio ſic inſtituunt ſermonem;* αἰσθάνομαι δὲ ἐμαυτὸν ἔξω φερόμενον τῆς συμμετρίας τῆς συντεταγμένοις τοῖς προοιμίοις. *Atque apud nos eas quas dixi perſonas*

perſonas in ratione infiniti expreſſas eſſe, & caſu (quod nemo dubitat) accuſatiuo expreſſas, neceſſe eſt. Caue enim ad præcepta loquendi transferas illud genus orationis; Fateor eſſe ſuperbum. Fateor eſſe indoctum. Nam ſi pronomen taceas dicendum erit; Fateor eſſe ſuperbus. Fateor eſſe indoctus: uel addito pronomine; Fateor me eſſe ſuperbum. Fateor me eſſe indoctum: Affirmas eſſe amicus, &; Affirmas te eſſe amicum. Sin ſermo tertia de perſona ſit; dicere non licebit aliter, quam per accuſatiuum, ut; Contendit Cicero Antonium eſſe malum ciuem, & hoſtem reipublicæ. Non eſt enim ullus nominatiuo locus, niſi quum perſonam quæcunque ea ſit, uel prima, uel ſecunda, uel tertia, ipſam de ſe loqui oſtendimus, ut; Dico eſſe iuſtus. Tu dicis eßſe Romanus. Iuturna dolet eſſe Dea. Græci etiam ſic loquuntur;

Ἀθάνατος εἶναι φημὶ διόνυσος, διός.

Illa ipſa in fabula idem Ariſtophanes,

Δοῦλος ὢν ἔφασκες εἶναι δεσπότης.

Illis familiare tritumque eſt hoc loquendi genus. Id quod noſtri etiam poetæ ſæpius imitantur, ut Virgilius;

Senſijt medios delatus in hoſtes.

Quodſi uerbum perſonale paßiuum, infinito antecedat, res qua de agitur caſu nominatiuo eſſe debet, ut; Pompeius Brunduſio erupiſſe dicitur. Cæſariani equites capti ad Vriam dicuntur fuiſſe. Sin uer-

bum ſit imperſonale, ſequetur accuſatiuus, ut; Cicero; Venerem Adonidi nupſiſſe traditum eſt. Hoc ſi mutes in uerbum perſonale, dicetur; Venus Adonidi nupſiſſe traditur, quemadmodum Cæſar primo libro de bello ciuili; Hæc conſultãtibus eis nunciantur aquatores ab equitatu premi noſtro. Fac eſſe nunciatur, aut nunciatum eſt, & aquatores ex nominatiuo fiat accuſatiuus. Age, Terentiano etiam exemplo res fiat illuſtrior;

In hac habitaſſe platea dictum eſt Chryſidem.

Accuſatiuus Chryſidem, ad nominatiuum redeat neceſſe erit, ſi perſonali uerbo uti placeat, ut; In hac habitaſſe platea dicta eſt Chryſis. Vtrumque morẽ loquendi, etiam græci ſequuntur. Nam quod apud Xenophontem eſt; τὸν δὲ κύρον πρὸς ταῦτα ἀποκρίνασθαι λέγεται. Licuiſſet etiam nominatiuo caſu dicere, ὁ δὲ κύρος. Quumque per accuſatiuum loqui, & per nominatiuum liceat, uidendũ eſt ne ſi duo ſint membra orationis, alius in ſecundo atque in primo caſus ponatur, id quod Cicero ſibi in primo Tuſculanarũ libro permiſit, ut; Ita ſacerdos aduecta in fanum, quum currus eſſet ductus à filijs precata à Dea dicitur, ut illis præmium daret, pro pietate, quod maximum homini dari poſſet à Deo. Poſt, epulatos cũ matre adoleſcentes, ſomno ſe dediſſe, mane inuentos eſſe mortuos. Tollendæ ſunt ab ratione infiniti coniunctiones, aut relatiua pronomina, aut quicquid denique uſum habet, ſuſpendendæ ſententiæ uſque ad

alterum uerbum. Quod enim ante dicebatur; Simulat Appius, quod multas à Cicerone iniurias accepit: nunc dicere oportet; ſimulat Appius ſe multas à Cicerone iniurias accepiſſe. Quod autem eſt in uſu; Audiui quum appellatus à matre fuiſti; doleo quoties in crimen uocaris; gaudeo ſanè quemadmodum ipſe ſcribis; iraſcerer ſi à ſtultis laudererer: quatuor hæ orationes & infinitæ huiuſmodi, niſi auferatur Quum, Quoties, Quemadmodum, Si uel Quia, uel Quãdo, uel Quoniam, uel Vt, uel Sicut, uel ſimilia his multa, infinito explicari non poſſunt, loquendumque erit ita ut Virgilius;

Dædalus ut fama eſt fugiens Minoia regna
Præpetibus pennis auſus ſe credere cœlo
Inſuetum per iter gelidas enauit ad Arctos.

Secus uerò ubi nota abfuit ſimilitudinis quæ erat impedimentum allatura infinito, ut;

- Fama eſt huc Helidis amnem
Occultas egiſſe uias.

Per pronomen quoque relatiuum, ſi dicas; Audio amicos nunc eſſe tuos qui ante lædebant: ſatis eſt prius uerbum eſſe infinitum. Alteri uerbo, eiuſdem eſſe modi, pronomine impediente relatiuo non licebit. Similiter etiam; Neſcio quæ ratio nobis ineunda ſit parandæ pecuniæ. Scio quid ego reſpondeam patri. Audiſti tu ubi lateat ſeruus. Dubito an redierit frater. Conſtituendum quæ potiſſimum uia teneri debeat. Non dubium eſt, quin uxorem nolit filius.

filius. Deliberat Senatus utrum Romæ an Veijs eſſe malit. Sciunt omnes à quo inuenta ſit hæc fallacia. Nemo ſuſpicatur, unde ueniam. Sciebant omnes, quo profectus eſſes. His quoque omnibus in exemplis, illa uerba, Quæ, Quid, Vbi, An, Quin, Vtrum, Quo, Vnde, obſtant quo minus loqui per infinitum poßimus. Obſtant etiam uel Quam uel Qualis, uel Quantus, uel ſimilia, ut; Nemo ignorat quam arrogans fuiſti ſemper. Sciunt omnes qualem tribunatum geſſeris. Cicero pro M. Cælio; Iam intelligitis quantum iudicium ſuſtineatis, quanta ſit res commiſſa uobis. Non ſæpißime etiam ſic noſtri auctores loquuntur quemadmodum Cicero; Non ut par quidem ſit poſtulat: inferiorem eſſe patietur: & alio loco; In Italia autem nos ſedentes quid erimus? Nã medios eſſe iam non libet. Idem alibi; Quo in genere mihi, negligenti eſſe non licet: & pro Cornelio Balbo; Si ciui Romano licet eſſe Gaditanum. C. Cæſar de bello ciuili; Is enim erat annus, quo per legem, ei conſulem fieri liceret. Sed ut ad infiniti ipſius tempora reuertamur, animaduertendum, nihil eſſe quod in præſenti quidem, & præterito actiuo dubitare poßis, eſſe tamen aliquid in futuro. Videndũ igitur nequis errore hic labatur, & exiſtimet latinè prorſus, eodem hoc ſenſu, ac forma infiniti nos poſſe dicere; Scias laudatum ire omnes homines uirtutẽ tuam. Hoc enim tametſi dicatur, nego tamen huius eſſe aut loci, aut ſignificationis. Hic ergo dicimus,

lauda-

laudaturum nõ laudatum ire, nihil diſcrepantia nos impediente numerorum. Veruntamen hoc etiam de genere loquendi, aliquid hoc loco dicimus. Forma eſt igitur latini ſermonis proba, & antiquis auctoribus uſitata. Aiunt etiam hic literatiſsimi quidam, Romanos homines, hanc à græcis imitatos eſſe. Afferunt enim ab illis multa, illi Demoſthenis exemplo ſimilia; ᾤχετ' εὐθὺς ἀπιῶν, ubi nihil erat cur ultimũ uerbum primo adiungeretur. Quare græcos noſtri etiam ſequuti, ſæpius dixerunt; Mihi iniuria factum itur. Bona mihi mea ereptum uenis. Iniurias ultum eunt: pro iniuria fit, bona eripis, iniurias ulciſcuntur. Terentius etiam dixit;

In mea uita tu tibi laudem is quæſitum ſcelus.

C. Cæſar de bello Gallico: Qua proximum iter in ulteriorem Galliam per alpes erat, cum his quinque legionibus, ire contendit. Idem paulo poſt; Bibracte, ire contendit: & libro quarto: In Britanniam proficiſci contendit. Cicero de Diuinatione; Conclaue illud ubi erat manſurus, ſi ire perrexiſſet, proxima nocte corruit: & in Lucullo; Confeſtim ad eum ire perreximus. T. Liuius; Ad Crotonem oppugnandum pergunt ire. Virgilius;

- Quæ ſigna ferant, quo tendere pergant.

Plautus in Ciſtellaria;

Qui magis potueritis mihi honorem ire habitum?

& in Bacchidibus

Sine hoc exorare abs te,

Vt

Vt iſthuc delictum deſiſtas tantopere ire oppugnatum.

Nec modo ire perrexit, & ire ſeu proficiſci contendit, ſed repetito eiuſdem uerbi infinitiuo, properat properare dixerunt, ut idem Plautus in Aulularia;

Nunc domum properare propero.

Homerus etiam ſæpiſſime ſic loquitur

Βὰν δ' ἰέναι καθ' ὅμιλον ἀνὰ στρατὸν εὐρὺν ἀχαιῶν.

Quando igitur uulgare eſt apud noſtros etiam ſic loqui; In Hiſpaniam ire perrexit. Ad exercitum ire perrexit. In Italiam proficiſci contendit, ſociantur etiam hæc uerba ſæpe cum iȷs quæ motu carent, ut ita loquamur quemadmodum Saluſtius; Bonorũ præmia ereptum eunt. Idem auctor; Fuere tamen ciues; qui ſeſe remque publicam obſtinatis animis perditum irent. Ergo hæc ipſa loquendi eſſe forma exiſtimanda eſt, quum dicimus; Animaduerti te direptum ire quotidie fortunas meas, quod quis neget aut miretur præſentis eſſe temporis nihil pertinens ad futurum infiniti? Quare ne illud quidẽ mirari oportebit, quod paſſiua etiam in forma & ſignificatione uerborum, ac tempore præſenti dicamus; Domum meam non patiar aſſidue dilapidatum iri: quod idem eſt omnino, ac ſi dicamus, dilapidari. Sed redeo ad rationem infiniti. Quando igitur huius futurum eſt, non laudatum ire, ſed laudaturum eſſe, loqui ſic licet etiam, per genera omnia atque numeros, Arbitror ciues hoc tuos ægrè permiſſurum: tuas etiam

ſorores

ſorores moleſtè accepturum. Exiſtimabant homines aliter hæc mala eſſe caſurum: quæ natura eſt infiniti huius præſertim actiui, ut neque generibus, neque numeris, ulla cum parte orationis conueniat. Vtimur quidem ſæpius hic participio quam infinito, ut ciues ægrè permiſſuros, ſorores moleſtè accepturas, & mala dicamus eſſe caſura: ſed nullum erat actiui futurum infiniti, hoc ſi agnoſcere, aut renouare noluiſſem, & prouideri debuit, ne futurum hoc tempus noſtro in ſermone obſoleſceret. Video præterea antiquitatem, uſque ad ſæculum Ciceronis hoc loquendi genere fuiſſe delectatam, ut Plautus etiam dixerit quum de ancilla ſermo eſſet;

Deierauit occiſurum eum hac nocte quicum cubaret.

Paulo etiam poſt, eadem in fabula, duos illã gladios habere, quorum altero te occiſurum ait, altero uillicum. M. Tullius in oratione in Verrem de ſupplicijs; Sed quocunque uenerint, hanc ſibi rem præſidio ſperant futurum. Ex his quæ dicta ſunt facile eſt paſſiui etiam præſentis rationem cognoſcere, ut; Non inuitus patior ab indoctis iudiciũ repudiari meum. Verbi ſubſtantiui futurum eſt fore, ut; Speramus fore otium; Scito nos fore in urbe: aut fore beatos. Confido fore ut nos ames. Non proponam hic exempla, unde probare ſtudent, fore, eſſe temporis etiam præſentis, quæ neminem imitari uelim. Præteritum uerò paſſiuum, eſt, uti iam à principio diximus, ſcri-

ptum

ptum eſſe uel fuiſſe. Variatur hoc per genera, numeros, perſonas, caſus quemadmodum auditus ſum uel fui, auditus eram uel fueram, & quæ ſunt ex his nata omnia, ut; Superiores ad te meas literas cognoui non fuiſſe perlatas. Vnius hominis prudentia ſcito fracta eſſe hoſtium conſilia, niſi apud Plautum ſi rectè ſcriptum in Amphitruone;

Iuſtam rem & facilem eſſe oratum à uobis uolo.

At futuri uox una eſt quæ nullos in caſus alios declinari poſſit, ut ſcriptum iri, & laudatũ iri. Dicamus ergo; Confido probatum iri animũ tibi & uoluntatẽ, aut conſilium meum. Perditiſſimi hominis mores, artes, ac latrocinia confido uobis omnibus cognitum iri. Infiniti loco ueteres dicebant; Facto opus eſt: inuento opus eſt Phædria: conciliatum oportuit Cæſarem: mihi communicatum oportuit, pro facere, inuenire, conciliare, communicare. Non deeſt in his ne Ciceronis quidẽ auctoritas, ut; Opus fuit Hircio conuento. Verum hoc iam quidem factum oportuit. Interemptum eſſe L. Catilinam, & grauiſſimo ſupplicio affectũ iam pridem oportebat. A uerbo etiam neutro abſoluto quemadmodum Terentius;

Vt ut erat pater, manſum tamen oportuit,

Sed non ualde pertinent hæc ad eam ipſam rationem infiniti, qua de nunc ſermo erat; ſed potius ad ſimplicem illam, pueris notam; Aueo ſcire: cupio diſcedere, deſijt furere, cœpit rogare, qua neſcio an genus aliud

aliud uerborum admittat, præterquæ ad animũ, uel ad incipiendum pertinẽt, uel deſinendum, uel ad facultates, ut cupio; poſſum, queo, ualeo, licet: niſi ſi loquare ita quomodo M. Tullius pro A. Cæcina; Nullam eſſe rationẽ amittere eiuſmodi occaſionem: ideſt nihil eſſe cur ea occaſio amitti debeat. Iterũ, in Lucullo; Nec uerò eſſe ullam rationem diſputare cũ ijs qui nihil probarent: & in Andria Terentius;

Poſt ubi iam tempus eſt promiſſa perfici,
Tum coacti, neceſſario ſe aperiunt.

& Catullus;

Surgere iam tempus, iam pingues linquere menſas,

Solent admonere pueros infinitum capi ſæpius præteriti loco imperfecti, ubi prſærtim breuiter multa colligere neceſſe eſt, ut;

Inuidere omnes mihi,
Mordere clanculum: ego non floccipendere:
Illi inuidere miſerè.

M. Tullius in Verrem; Quærere incepimus de Carpinatio, quiſnam eſſet is Verrutius: hærere homo, auerſari, rubere: & Virgilius;

Hinc mihi prima mali labes, hinc ſemper Vliſſes
Criminibus terrere nouis, hinc ſpargere uoces
In uulgum ambiguas, & quærere conſcius arma.

Illud ergo intereſt maximè quod præteritum imperfectum, ſicut iam quarto libro diximus ad actionum quoque tarditates, infinitum uerò ad narrandi celeri

tates

tes adhiberi ſolet : quod uidens in Phormione Terentius, eodem, hæc duo in loco diſtinxit, ut ;

Noſter quid ageret neſcire, & illam ducere
Cupiebat, & metuebat abſentem patrem.

Poſtulat autem hic locus de gerundijs etiam explicemus ea, quæ ſummis auctoribus uſitata, & maximè latinitati conſentanea eſſe uidebũtur. Nomen uerò gerundiorum ideo uitare nolui, quod nemini ueterum, ac ne M. quidem Varroni uiſum eſt id uitari debuiſſe. In his enim libris, præter quæ ſunt propria ipſius grammaticæ ea tantum permitti uolo mihi quæ maximis oratorum, & poetarũ ſunt permiſſa. Ac denique ſunt gerundiorum duo genera prima, quæ literatiſſimi noſtrorum hominum, nominibus quoque diſtincta eſſe uoluerunt, unum legendi, legendo, legendum plerunque ſignificationis actiuæ : alterum legendus, legenda, legendum, ſignificationis paſſiuæ. Prioris generis exempla dari hæc poſſunt. Nullum facio finem legendi. Defeſſus iam ſum ſcribendo : uenio ad audiendum. De paſſiuo conſtituere ſic neceſſe eſt ; Duo illud ſecunda in genera diſtrbui debere, unum quod ſponte rem fieri demonſtrat, quoties ita loquimur ; Accedo ad rem publicam adminiſtrandam, aut literas diſcendas : alterum, quod neceſſitate, ut; Mihi adminiſtranda eſt res publica, diſcendæ literæ, ducenda uxor. Significamus etiam hoc genere loquendi, ſiquid ad me officiumque meum pertinet, ſed neceſſitas eſt in eo frequentior. Tam ſpon-

tis quam neceſſitatis declinatur more adiectiui nominis, ut legendus, legenda, legendum. Sunt hæc duo poſtrema ſic inter ſe diſtincta, non opinione mea, ſed natura. Longè enim differunt, ita ut alterum, eſſe pro altero nunquam poſſit. Præterea uerò, quum illud quærimus, utrum habeant gerundia nominatiuum, dici conſtanter aliquid ea de re non poteſt; niſi hæc duo uelimus eſſe diſtincta. Nam illud quod ſpontis, uoluntatisque eſſe diximus, nominatiuum non habet ullum, niſi à poetis quendam raro uſurpatum quali eſt apud Virgilium;

Turne quod optanti Diuum promittere nemo
Auderet, uoluenda dies en attulit ultro.

Immo ne ille quidem nominatiuus eſt, unde potuerint ij quos dixi gerundiorum caſus ullo modo declinari. Rectè enim ſi exiſtimemus hoc tertium erit quoddã gerundium in conſuetudine poetarum, ſignificatione à ſuperioribus omnino ſeparatum, à quo ſit ablatiuus pluralis,

Triginta magnos uoluendis menſibus orbes
Imperio explebit:

Vt apud Homerum quoque

Ἔτος ἦλθε περιπλωμένων ἐνιαυτῶν.

Niſi ſi, ut quemadmodum homines docti quidam uoluerunt, gerundia omnia, nos uel hoc unum gerundium uelimus eſſe participiũ præſentis temporis. Verum hac de re iudicet quiſque ut uolet; ego ad illud reuertor, ut moneam gerundia quæ dixi neceſ-

ſitatis carere nominatiuo non poſſe quem habēt tota in latina lingua freguentiſſimum, ut mihi exorandus eſt pater, ducenda uxor, fugiendum crimen. Gerundijs igitur hæc in genera diſtributis, nihil de his con fuſè cogitari poteſt, & quoties dubitatio erit, ad ſuum quæque, certumque genus referre poterimus. Pronunciabantur olim hæc omnia in tertia coniuga tione & quarta, quod ſæpius in ueterum ſcriptis eſt, legundi, legundo, legundum, & audiundi, audiundo, audiundum, idque etiam in adiectiuis, ut legundus & audiundus, ut iuris dicundi, communi diuidundo, familiæ herciſcundæ, finium regundorum. Percurram ergo ſingula, & quicquid habent memoratu, aut ueterum elegantia dignum, id potiſſimum notabo. De tribus illis prioris generis, primum eſt legendi, ſignificationis actiuæ. Paſſiui exempla quæ & pauca & minus grauia ſunt, imitari nolim. Cauendum enim nequid à ueterum uſu oratorum diſcedamus. Dependet hoc, ut cæteri omnes genitiui ab antecedente nomine ſubſtantiuo, ut auiditas legendi, uoluntas audiendi: interdum adiectiuo, ut auidus pugnandi, cupidus nauigandi, ut Horatius;

- Expers ipſa ſecandi.

Terentius in Hecira,

- Non dici poteſt
Quam cupida eram, huc redeundi, & abeundi à milite,
Voſque hic uidendi.

Hoc

Hoc eodem in exemplo uides etiam, huic gerundio caſum tribui poſſe, qui ſuis etiam uerbis apponatur. Nec miremur huius loco, modum eſſe aliquando infinitum;

Vt animum ad aliquod ſtudium adiungant, aut equos

Alere, aut canes ad uenandum

Sint enim hæc, nõ huius loci & noſtræ præceptionis, ſed ueterum auctoritatis. Illa ſunt etiam quæ pluribus dicuntur modis, Nunc tuum eſt officium has bene ut aſſimules nuptias. Hic priſcè etiam ſuperioreque exemplo, dici potuiſſet, aſſimulare, & quod eſt poetæ eiuſdem & bonorum omniũ conſuetudinis;

Tuum eſt officium has bene aſſimulandi nuptias.

Sed quod ad horum trium gerundiorum ſignificationem attinet, qua de re omnes ferè grammatici multa inter ſeque diuerſa diſputarunt, illud ſcire oportet antiquiſſimis temporibus ſic loquutos eſſe homines, ut his paſſiuam quoque ſignificationem darent. Declarat hoc, tritũ illud M. Tullij uulgareque exemplum quod habent etiam pueri quotidie in manibus in epiſtola ad Papirium Pætum; Nunc ades (inquit) ad imperandum, uel parendũ potius: ſic enim antiqui loquebantur. Apparet iam ut ad imperandum ſignificatione paßiua dixerit: hoc eſt ut Papirio à Cicerone imperetur. Apparet etiam antiquißimis hominibus hoc fuiſſe in conſuetudine ſermonis. Hoc exemplum quod ſolum eſſe uidebatur

tur uir doctiſsimus latinæ linguæ Paulus Manutius, altero Saluſtij exemplo pulcherrimo illuſtrauit. Illius auctoris in bello Iugurthino locus eſt huiuſmodi. Iugurtha ubi armis, uirisque, & pecunia ſpoliatus eſt, quum ipſe ad imperandum, Tiſdrum uocaretur, rurſus cœpit flectere animum ſuum, & ex mala conſcientia, digna timere. Durius etiam hoc uideri poteſt, quod gerundio ex genere tertio neutrorum paſsiua ſignificatio data ſit. Et ſi enim dicamus imperare frumentum populis, imperare pecuniam ciuitatibus, nemo tamen dicat imperare populos, aut ciuitates. Antiquitas uerò in uſu habuit ut præter uerbi naturam diceret; Ades ad imperandum ut ſcias ex ijs uerbis quæ paſsiuam naturaliter poſſunt habere ſignificationem, gerundia huiuſmodi paſsiua, communi in conſuetudine omnium fuiſſe. Quamuis igitur tribus his gerundijs, legendi, legendo, legendum, nunc actiue magis quam paſsiue utimur, antiquiſsimum tamen loquendi morem auctores imitati ſunt, ut (quemadmodum infra apparebit) ea, interdum paſsiua quoque in ſignificatione uſurparint. Quare non præcipio equidem poſteriora duo præſertim, nullo modo paſsiue dici, ſed auctorum huiuſmodi exempla, ſuadeo rectiſsime uideri, atque ab ijs nihil omnino diſcedi, nequid fiat aut ſæpius, aut aliter quam illi fecerunt. Secundum uerò gerundium cohærere unquam non poteſt cum ſubſtantiuo nomine. Et ſi enim dicatur audiendo Platone, legendo

gendo poeta, audiendo tamen & legendo ad ſignificationem pertinet paßiuam. Habet ſæpe caſus pro uerborum natura, ut refellendo argumenta, ſeruiendo ſtudijs. Ipſum fit aliquando ablatiuus ex ui præpoſitionum, ut; Non diſtinguit Epicurus à non dolendo uoluptatem. Idem Cicero de Natura Deorum; In redeundo quum pomoerium tranſiret, auſpicari eſſet oblitus. Tertio Tuſculanarum quæſtionum libro; Quoniam confidens, mala conſuetudine loquendi, in uitio ponitur, ductum uerbum à confidendo, quod laudis eſt. Eodem in loco; Diſcrepat enim à non timendo confidere. Præterea de tranſeundo in Epirum: & inuidiam eſſe dictam ab inuidendo, & amorem, amicitiamque ab amando, & nos deterreri à diſcendo, & aliquem eſſe multum & ineptum in loquendo, & eſſe interfectorem in confitendo, uel inficiando, & diſputatum de non ſentiendo, idem Cicero, auctoreſque omnes ſæpißime dixerunt. Illud rarum eſt quod huic ablatiuo caſum tribuunt aliquando, ut in officijs Cicero dixit in tribuendo ſuum cuique, & in Tuſculanarum tertio quæſtionũ libro; ut effugiamus ambiguum nomen inuidiæ, quod uerbum ductum eſt à nimis intuendo fortunam alterius. Sunt alia quædam uel M. Tullij, uel cæterorum huiuſmodi interdum exempla, quæ inſaniat neceſſe eſt ſiquis latina eſſe non putarit, quæ ut concedam ueterum auctoritati, nolim tamen pueris nouiſque imitatoribus proponi ad imitandum. Præ-

terquam enim quod rara ſunt, eſt etiam alia ratio loquēdi magis tuta, & uulgata omnibus quam pro hac ſequi poßimus, & placet mihi minime dubiam tyronibus maximeque tritam loquendi uiam oſtendere. Habet aliquando gerundiū hoc paßiuam quoque ſignificationem. Præter enim exempla quæ attulerunt grammatici à Virgilio;

– Alitur uitium creſcitque medendo,

Sunt illa quoque Terentij in Phormione;

Quando iam accuſando fieri infectum non poteſt.

& ;

Nihil eſt Antipho, quin male narrando poßit deprauarier;

Illud etiam Ciceronis eſt in Catone Maiore; Animi autem excolendo leuantur. Meminerimus tamen his gerundijs paßiuis, nullum ablatiuū perſonæ aut rei agentis dandum eſſe. Non enim dicas accuſando à te, uel exercendo ab hominibus, uel narrando à nobis. Inuenimus gerundium hoc poſitum aliquando cum uerbo ſubſtantiuo. Dicimus enim ſic; Pater ſoluendo non eſt. Publicani ſoluendo non erant. Cicero ad Atticum; Magius ſoluendo non erat. Ad Appium Pulchrum; Sumptus decerni legatis nimis magnos, quùm ſoluendo ciuitates non eſſent. Rectè quidem hoc ſenſu, & hoc ſoluendi, nemo tamen dicat pater non eſt reſpondendo, aut publicani exigendo. Licet cum uerbo ſoluere ſic loqui, non licet cum cæteris. Simile quiddam fortaſſe admoneri de eo poterit

terit quod in Topicis idem Cicero dixit; Quia coniugata uerba ſunt pluuia & pluendo, diceret omnem aquam oportere arceri quæ pluendo creuiſſet. Sit ergo nix & ningendo, tonus & tonando, lux & lucendo, amor & amando, error & errando ac denique in uerbis omnibus, id ſequamur, quod M. Tullius uno in uerbo, idque ſemel dixit pluuia & pluendo. Audaciæ eſſet hoc, & non ferendæ temeritatis quæ latinum ſermonem euerteret. Concedimus enim hæc ſummis aliquando uiris, non ueteribus modo, ſed noſtri etiã ſæculi doctis hominibus quoties grauiſſimis in rebus, de ratione uerborum aliquid ſit neceſſe quemadmodum hoc loco Ciceroni diſputare. In ſcholis uerò & communi uſu loquendi, apud eos qui integri ad grammaticam accedunt, ſuadeo his exemplis, atque hoc genere loquendi omnino ſuperſederi. Ne illud quidem admoneri oportebat, huic gerundio motum de loco non temere dandum eſſe, nec ualde uſitatum inueniri, Venio à legendo, uel redeo à diſputãdo, nec magnifacienda ſunt quæ grammatici aduerſus hanc ſententiam exempla attulerunt. Item illud, inter duas perſonas minime poſſe quemadmodum ne participia quidem collocari. Vt enim oratio foret inaudita ſcribentes docti homines cognita ſapientia eſt, ita etiam ſi dicatur; Scribendo docti homines eſt cognita. Nam poſt ſcribentes uel ſcribendo ſequatur neceſſe eſt uerbum quod eadẽ hæreat cum perſona, ad quam ipſa uel gerundia uel

participia referuntur, ut; Scribendo docti homines ſapientiam illuſtrarunt. Sunt quidem exempla ueterum quibus probetur, ſic etiam dici poſſe, eaque illuſtrium auctorum, ſed maximo ac latiniſſimo omnium Terentio contenti ſimus. Is enim ita in Hecyra ſcribit;

Nam de te quidem ſatis ſcio, peccando, detrimenti nihil fieri poteſt.

Eadem in fabula;

Vouiſſe hunc dicam, ſi ſaluus domum
Rediiſſet unquam ut me, ambulando, rumperet.

Cæcilius quoq; apud Ciceronẽ in Catone Maiore fortaſſe uideatur hunc ipſum loquẽdi morem ſequutus;

Aedepol ſenectus ſi nihil quicquam aliud uitii
Apportet ſecum cũ aduenerit, unum id ſatis eſt,
Quod diu uiuendo, multa quæ non uult uidet.

Hunc Cicero malum iudicat auctorem latinitatis. Terentii uerò fabellas propter elegantiam ſcribit ſolitas, eo tempore ad Lælium ac Scipionem deferri. Quid ergo? Ex illius auctoritate nobis ita loquendũ erit, ut alias ad perſonas gerundia ac uerba referantur, ſæpiusque nihil ſit quo referri gerundia uelimus? Dicemus poſthac; Tu docendo nos lætamur, aut; Vos laudando nihil ad ueſtram gloriam addi poteſt: idque pro latini ſermonis publica lege habebitur? Equidem, ad imitandos optimos etiam auctores, totamque rationem latinæ linguæ, magnum quoddam iudicium ſentio adhibendum eſſe, quod ſi

non ſiat, magna parte latinitatis periclitandum nobis erit. Scio quibus religio ſumma eſt à M. Tullio, ac bonis auctoribus, uel paululum diſcedere, quia tamen iudicio carent imitandi, nihil afferunt, quo recte loqui, ac ſcribere uideantur. Auctores enim quos imitamur, omnino perfecti ſunt omnes, at culpa in nobis eſt, qui non recte illos didicimus imitari. Quamobrem nos id ſequamur quod in uſu eſt frequentiore bonorum auctorũ omnium, & in ijs quædam non intelligere nos, modeſtiæ loco ſit confiteri. Sunt illa probatiſsimo in more poſita loquendi, adeſſe ſcribendo, abeſſe ſcribendo, ut; Scribendo affuerunt L. Domitius; Q. Cælius. Idem Cicero alibi; Decreto ſcribendo uideo abfuiſſe Lyſaniam. Tertiũ gerundium eſt legendum, cadens in literas ac ſignificationes accuſatiui, ſemperque ſubiectam habet præpoſitionem Ad, ut; Veni ad legendum, ad ſeruiendum, ad fruendum. Poteſt & ſine uerbis eſſe pertinentibus ad motum, ut in Phormione Terentius;

Potior ſit, qui prior ad dandum eſt:

& cum adiectiuis, idoneus ad diſcendum, aptus ad diſputandum, paratus ad audiendum, promptus ad pugnandum, animatus ad confligendum, & huiuſmodi quamplurimis. Eſt illud quoque genus; Ad imitãdum mihi propoſitum exemplar illud eſt. Et; Attici nobis propoſiti ſunt ad imitandum: qua forma loquendi Cicero cum bonis omnibus plurimum delectatur ubi gerundium pro uerborum natura poteſt

teſt nunc actiue exponi nunc paſſiue, ut; Propono mihi aliquid ad illuſtrandum. Magna res propoſita nobis eſt ad ſcribendum. Philoſophia habet multa difficilia ad explicandum. Sunt etiam illa quum accuſatiuus gerundij alias habet ſubiectas præpoſitiones, ut mercedem petere ob abſoluendum, uel ob ius dicendum, uel ob iudicandum, ut idem Cicero ad Atticum; Vt de ijs qui ob iudicandum pecuniam accepiſſe quæreretur. Poſſunt igitur ferè hic eſſe præpoſitiones quæ ad motum pertinent, uel ad cauſſas. Ad motum uerò ſeu ad locum ſignificent, ut Ad, ſeu de loco ut A, Ab, Abs, De, E, Ex, Pro, ut uenire ad ſpectandum, diſcedere uel abeſſe à diſcendis literis, cogitare de remigrando, uel de legionibus, traijciendis, orationem habere pro captiuis redimendis, relinquere omnia propter pauperes defendendos. De Pro exemplum nobis dedit Plautus in Aulularia, ut;

Pro uapulãdo hercle ego abs te mercedẽ petam. Aliæ uerò præpoſitiones quædam, uel raræ ſunt in hoc genere, uel ſolum poetis conceſſæ. Verum ego paulatim delapſus eram ad exempla gerundij adiectiui paſſiui. Sed exempla quibus probetur huic gerundio tertio actiuo accuſatiuum poſſe dari pauca ſunt. Recitant enim ex M. Tullio ad Atticum; Ad uaſtandum Italiam: & in Catilinam; Ad placandum Deos: & ad P. Seſtium; Ad leuandum fortunam tuam: & de Oratore; A principio agreſte quid-

quiddam eſt, & illud idem ad confirmandum uocem ſalutare: & neſcio quid ex alijs, quæ ut uera ſint, & uitio careant ſcripturæ, raritas tamen exemplorum facit, ut rudibus ægre ſic loqui permittam, & quæri de his adhuc uelim diligentius. Gerundij autem adiectiui nobis à principio bipartita ratio fuit: una ſpontis (hoc enim uerbo utendum eſt) altera neceſsitatis. Priore igitur de genere nunc ſcribendum erit. Hoc ſignificatione præditum paßiua, per genera, numeros, & caſi more nominis adiectiui declinatur. Cohæreat ergo neceſſe eſt cum ſubſtantiuis, in caſibus quos, aut uerba poſtulent, aut participia, aut præpoſitiones, aut prorſus quæcunque ratio alia ſit nominum adiectiuorum. Solo caret hoc (ut dixi) recto caſu utriuſque numeri: quare à genitiuis incipere licebit, ut cupiditas legendi Platonis, uidendæ matris, ſalutandi numinis. Data eſt opera placando Cæſari, conciliandæ amicitiæ, componendo bello; Veniebant ad cognoſcendum Liuiũ, ad audiendam hiſtoriam, ad legendum poema. Abeſt à gerendo magiſtratu, à tuenda re publica, à frequentando foro. Sic etiam delectatio, fructus, utilitasue legendorum oratorum, cognoſcendarum ſtirpium, obſeruandorum ſiderum. Potius tamen dicimus legendi oratorum, & (niſi in fœminino genere ac neutro tam rarus eſſet uſus) cognoſcendi ſtirpiũ, obſeruandi ſiderum, præter naturam numeri, ut aurium cauſa rationem grammaticæ negligamus. Tri-

tum eſt Plauti in grammaticorum præceptis exemplum;

Nominandi iſtorum tibi erit, magis quam edundi copia:

& Ciceronis de Diuinatione; Dolebis tamen Stoicos noſtros Epicureis irridendi ſui facultatem dediſſe. denique T. Liuij; Nō enim uereor, nequis hoc me ueſtri adhortandi cauſa magnifice loqui exiſtimet, ipſum aliter animo affectum eſſe. Datiuus ablatiuusque eſt ſalutandis amicis, diſcendis literis, diluendis criminibus. Accuſatiuus denique ad commonendos animos, ad copulandas amicitias, ad punienda ſcelera. Nec expectet aliquis dum dicam, quos caſus, quibus dari gerundijs oporteat. Iam apparuit enim adiectiui nominis quadam natura hoc eſſe gerundium. Quapropter fieri non poteſt, quin ſubſtantiuo nomini ſemper aptum ſit atque coniunctum. Caſibus erga iiſdem neceſſe eſt hoc eſſe quibus nomina ſubſtantiua ſunt, aut etiam forent, tametſi gerundia non adeſſent. Tolle enim hæc à ſuperioribus, & eadem omnino uerborum omnium, & caſuum ratio manebit. Nam præcipiunt etiam, cuiuſcunque ſint generis, aut numeri genitiuos, eorum dumtaxat quæ adhuc dicta ſunt gerundiorum, ab his pendere ſæpe ablatiuis, cauſa, gratia, mente, animo, ſtudio, uoluntate. Hæc tamen ratio non magis ad gerundia, quam ad ipſa nomina pertinet, etiā ſine gerundijs, in oratione collocata. Nam quod

Platonem, Architæ cauſa Terentum ueniſſe dicimus, quod hominum gratia philoſophiam mandaſſe literis, quod adductum ſtudio ſapientiæ Aegyptũ peragraſſe, his genitiuis nihil mutata forma orationis gerundia poſſis addere ut Archytæ audiendi, hominum iuuandi, ſapientiæ perdiſcendæ. Quod dico eò pertinet etiam ut oſtendam neque huiuſmodi in genitiuis, neque alia in re ulla, uel addito, uel detracto hoc gerundio paſſiuo, diuerſumque genus fieri ſermonis. Quæ præpoſitiones autem gerundijs præponantur, colligi poteſt ex his quæ ſubiungam exemplis; Dicimus enim in propulſando bello, in capiendis uoluptatibus. Venio ad ſpectandos ludos. Ob deponendum imperium, uel propter aſſequendos magiſtratus ad urbem accedere. Boni auctores multi ſic loquuntur, ut dicant; Inter cœnandum ſcripſit, inter currendum cecidit, ut Virgilius;

Potum paſtas age Tityre, & inter agendum
Occurſare capro, cornu ferit ille caueto.

Rarior eſt uſus præpoſitionis Ante, ut;

Ante domandum
Ingenteis tollent animos.

Pergam de reliquis dicere, ut; Romam miſſus eſt de redimendis captiuis. Vel; Agitur de ornando Cæſare, de reſtituendo Ptolemæo. uel; Mutauit conſilium de fugiendo in Africam. Item ex turpiter uiuendo ſuſpicio ſceleris eſt nata. E tollenda lege aut minuenda libertate conſequutum eſt odium. A con-

ſulendo

ſulendo ſunt conſules nominati. Diu feriati ſumus a historia ſcribenda. Nihil habent commune deliciæ cum ſapienter uiuendo, aut cum literis diſcendis. Siquibus alijs etiam præpoſitionibus cum gerundio alij auctores utuntur, ſciamus hoc rarius fieri ſolere ut Varronis in quinto (ut arbitror) de latina lingua libro locus eſt; Nec ſine canendo tibicines dicti. Vtimur etiam gerundij huius ablatiuo, à præpoſitionibus, aut uerbis quibuſcunque abſoluto. Nec enim ualde rarò, tale quiddam in ſcriptis eſt ueterũ. Multum aſſequeris doctrinæ Platone legendo; antiqua literarum conſuetudine renouanda, eloquentiæ lumine cum omni ſapientia coniungendo. Sed huiuſmodi in exemplis tamen diſpiciendum, recteque uidendum eſt, quoties huiuſmodi in ratione loquendi, certa cum perſona hoc gerundium coniungitur, tum ſignificationem eſſe actiuam. Hic ergo quum ea ſint ad ſecundam perſonam (quæ certa eſt) relata, ita exponendum eſt, ſi Platonem legeris, antiquam literarum conſuetudinem renouaris, lumen eloquentiæ cum ſapientia coniunxeris. Rationem habet eandem, quod M. Tullius ad Sulpitium ſcripſit; Gratiã quoque nos inire defendẽda pace arbitrabamur. Sic etiã & reliqui auctores omnes, & Cicero ipſe quum alibi ſæpius, tum ad Lẽtulum; Videbatur enim reconciliata nobis uoluntas ſenatus eſſe, quod tum dicendo, tum ſingulis appellandis, rogandisque perſpexeram. Ad Marcum filium; Orationem autem latinã

profectò

profectò legendis noſtris efficies pleniorem. Hæc rurſus certam ad perſonam ſi referri non poſſint, tum paſſiuam ideſt naturalem ſignificationem obtinebunt. Idem Cicero ad Atticum; Quum concio more hoc inſulſo & nouo, plauſum meo nomine recitando dediſſet, habui orationem. Ergo ſuperiora exempla, ſi ita paululum commutamus; Magna doctrinæ fieret acceſſio legendo Platone, antiqua literarum conſuetudine renouanda, eloquentiæ lumine, cum omni ſapientia coniungendo: item: Defendenda pace clamores inſenatu fuerũt, ſingulis appellandis, rogandisque, ſcito cauſam tuam ab omnibus eſſe adiutam, ſignificatio hic erit ea, quæ per naturam eſſe debet, gerundij paſſiui. Venuſtè hoc gerundium iungitur his uerbis, do, loco, conduco, mando, trado, accipio, curo, ſuſcipio, puto, cenſeo, exiſtimo, ut mandaui deſcribendos libros, locaui ædificandam domũ, ut Cicero de Diuinatione; Redemptores columnam de Cotta & Torquato conduxerunt faciendam. Et apud Terentium;

Neque pol ſeruandum tibi quicquam dare auſim.
Idem alibi;

Ea lauatum dum it ſeruandum mihi dedit anulũ.
Sic tu dicas etiam; Curaui erudiendum puerum, uel redimendos captiuos. Dabo tibi legendam epiſtolam, uel diſcenda carmina. Illi conduxerunt deſiccandam paludem, uel ſternendos montes. Putaui ad te ſcribendum. Exiſtimaui eas ad te lite-

ras non eſſe mittendas. Cenſuit Caninius Lentulo eſſe ſuccedendum, uel adimendam prouinciam, uel abrogandum imperium. A deponentibus etiam uerbis hoc gerundium fit quibus datur ablatiuus, ut, ea quæ acceperis utenda Cicero dixit, & Plautus in Aulularia;

Cultrum, ſecurim, piſtillum, mortarium,
Quæ utenda uaſa ſemper uicini rogant.

Commoda hic ea uerba ſunt, quibus rationem infiniti cõſtare iam dictũ eſt, ſed ea magis quæ ad linguam, & maximè omnium quæ ad animi ſenſum pertinent. Genus fuit alterum gerundij paſſiui, quod eſt neceſſitatis, habetque cæteris cum caſibus nominatiuum, ut; Diſſimulandus mihi dolor fuit, ſubeunda inuidia, cælandum uulnus. Non multis arbritror hic opus eſſe exemplis. Nam & per genitiuos quoque dicimus; Turbatus eſt metu Pamphilus ducendæ uxoris, mercator abijciendarum mercium: pro uxore quam illi ſit inuito neceſſe ducere, & mercibus quas cogatur in mare hic abijcere: quod ualde apud omnes tritum eſt loquendi genus. Apertius tamen hoc apparet in accuſatiuis, ut; Prouideo fugiendam eſſe tibi patriam, relinquendos honores, & accipiendas improbrum iniurias. Sunt hæc neceſſitatis omnia, quod etiam antè docti ac literati homines uiderunt. Etenim Aelius Donatus ſæpe in ijs commentarijs quos in Terentium ſcripſit rectè admonuit, quod poſteriores grammatici neglexerunt. Non prætereundum

reundum hîc arbitror, quod hoc gerundium ad neutrius formam utimur ſingularis, quòd à uerbis omnibus duci poteſt, cuius ea cunque ſint naturæ, ut legendum eſt, carendum eſt, ſeruiendum eſt, bibendum eſt, uapulandum, tranſeundum, gaudendum, philoſophandum, utendum, miſerendum, recordandum, ſuffragandum, gloriandum, moriendum, naſcendum, ingrediendum, pudendum, pœnitendum. Denique à uerbis poteſt omnibus hoc deduci, præter ſubſtantiua, & quæ nata ſint à ſubſtantiuis: item à quinto genere neutrorum & imperſonalibus quibuſdam paucis. Ergo dicimus; Catoni exulandum fuit ab Italia, qui illo potiſſimum tempore ſibi putauit eſſe moriendũ. Cæſari manendum in ſententia, utendum fortuna, reſiſtendum audaciæ, occurrendum inſidijs inimicorum. M. Tullio ueniendum ad amicitiam Cæſaris, redeundum ad literas, carendum foro, & ſenatu, ſeruiendum tempori. Dicebant etiam uetuſtiores, per hoc gerundium, atque uerba quibus dari conueniat accuſatiuus; Nigidio fuit audiendum philoſophos, fugiendum magiſtratus, legendum libros doctorum hominum græci ſermonis (ut arbitror) figurã ſequuti ἀκυςέον φυλακτέον ἀναγνωςέον. *His enim illi dant accuſatiuum quoties liceat per naturã uerbi, ut;* λεκτέον μοι τάδε, γραπτέον τὴν ἐπιςολὴν, ἀναγνωςέον τοὺς λόγους *quod loqnendi genus ætate etiam C. Cæſaris quùm minime corrupta, & cultiſſima latini ſermonis integritas fuit, boni quoque auctores ali*

AA *quando*

quando imitati ſunt, Varro, Lucretius, Virgilius, ut;

Alia arma Latinis

Quærenda, aut pacem Troiano ab Rege petendũ.

Is etiã quem dixi Lucretius præter cætera quæ grãmatici habent in ore;

Aeternas quoniam pœnas in morte timendum.

Libro etiam ut opinor quarto ſcriptum ſic reliquit;

Multaque in his rebus quærendũ multaque nobis

Clarandum, planè ſi res exponere auemus.

Varronis quædam ſunt eiuſmodi, ut; Subulo dictus quod ita dicunt tibicines Tuſci: quocirca radices eius in Etruria non Latio quærendum. Ego tamen Lucretium, Varronem, Virgilium cæteros, auctores iudico eſſe admirabiles, uerum quando aliud eſt genus loquendi uſitatum, atque etiam ita uſitatum, ut (propè dixerim) ſingulis in uerſibus occurrat non puto docti eſſe diligentisque imitatoris, id ſtatim arripere, & paßim inculcare, quod ex raritate ipſa apparet eſſe ab alijs multum, ab alijs omnino diligentißimeque uitatum. Si ergo magna quædam, & grauia tibi ſcribenda eſſent, totque libris explicanda, ut illi quos dixi fecerunt, non uereri fortaſſe deberes tanta in amplitudine rerum, atque operis, tuo iure interdum proferre duriora: pueris autem, & quibus epiſtola componenda eſt, diuque laborandum, ut inſolentiam exuant ſermonis, & uerba ſex latina faciant, non hæc ſola, uerum alia etiam infinita huiuſmodi prohibere te uelim. Poſtremus eſt ſupino

rum

rum locus quæ duo ſunt, unum actiuæ ſignificationis, ut lectum à lego; alterum paſsiuæ, ut lectu à legor. Actiui uſus penè idem eſt, atque gerundij eius quo dicimus uenio ad ſpectandum, uel eo ad redimendos captiuos. Apponimus huic ſui uerbi caſum, ut Terentius;

Fucum factum mulieri

Iterum in Phormione;

Venias nunc mihi precibus lauatum peccatum tuum:

& Virgilius

- Graijs ſeruitum matribus ibo.

Sæpius tamen ſine ullis caſibus ponuntur, cuiuſmodi ſexcenta ſunt eiuſdem poetæ, atque aliorum omnium exempla, ut; Videre uideor iam illum diem quum hinc egens profugiet militatum: & in Eunucho;

Abeunt lauatum:

Differt à gerundio ſupinum, quod illud eſſe poteſt aliquando ſine motu, ut adſum ad audiendum, quemadmodum ante recitaui ex Terentio exemplum;

Potior ſit qui prior ad dandum eſt:

Huic uerò locus non poteſt eſſe aliquis quo in ſermone motus quidam non ſit. Denique prius hoc ſupinum eſt omnibus actiuæ ſignificationis etiam à deponentibus [à uerbis] *ut in Phormione Terentius;*

Percontatum ibo ad portum.

Quod autem ſignificationis eſt paſsiuæ, iungitur hu

huiuſmodi ſemper nominibus adiectiuis, dignus, mirabilis, horrendus, obſcœnus, turpis, ut res turpis uiſu, obſcœna dictu, digna memoratu, ut Virgilius;

Infert ſe ſeptus nebula, mirabile dictu.

Nec alia, aut longiore præceptione res eget. Quoniam uerò ut gerundia, & ſupina, ſic participium quoque naſcitur ex uerbo, placuit mihi, id cum ſuperioribus hunc eundem in librum ad finem uerbi conijcere.

Participium eſt igitur pars orationis ex eo dicta quod partem capit à nomine, ideſt genera & caſus, partem à uerbo tempora & ſignificationes, & ab utroque numerum & figuram. Participium conſequuntur (ut literatis græcorum loquendi mos eſt) genus, caſus, tempus, ſignificatio, numerus, figura. Genera ſunt maſculinum, fœmininum neutrum, ut lectus, lecta, lectum, & commune trium generum, ut legens. Caſus totidem ſunt participiorum, quot nominum fuerunt, eodemque modo ut nomina ipſa declinantur, ideſt legens declinatione tertia, ut uctus & prudens: lecturus, lectus, & legendus (ſi tamen poſtremum hoc, participium eſſe uelis) ut clarus, clara, clarum. Tempora tria ſunt, præſens, præteritum perfectum, futurum, ut legens, lectus, lecturus. Significationes accipiunt à uerbis unde naſcuntur: quare legens à lego actiuum eſt, lectus à legor paßiuum, ſeruiens à ſeruio neutrum, ſequens à ſequor deponens. Numeri duo, ſingularis ut legens, pluralis

plůralis ut legentes. Figuræ etiam duæ ut in nomine: uel ſimplex enim eſt, ut ſcribens, uel compoſita, ut perſcribens. Itaque à uerbis actiuis duo participia ſunt unum præſentis temporis, ut amans & legens, alterum futuri, ut amaturus & lecturus. A paßiuis unum, lectus & amatus temporis præteriti. A neutris duo, ſeruiens & ſeruiturus: uerum ab ijs quæ præteritum habent uocis paßiuæ tria, ut gaudens, gauiſus, & gauiſurus. A uerbo quod ſubſtantiuum nominant unum eſt participium futurus futura futurum. Præſens uerò nullum eſt, & aliquod eſſe debebat, illud uidelicet quod ſatis molliri poterat analogia minime repugnante. Nam, quis reprehẽdat quod C. Cæſar, aut alij doctißimi ENS participium eſſe uoluerunt, quum reprehendat nemo, præſens & abſens, quæ fuerunt olim duriora? Sed profectò, maiores noſtri, omnis elegantiæ candorisque ſtudioſißimi, nouitatem in uerbis ac ſermone, contra quam græci, quibus licere omnia uolumus, prope dixerim nimis formidabant. Dißimulare ſæpius hoc participium ſolent Romani ſcriptores, quemadmodũ Cicero ad Varronem; Videbar enim mihi quum me in res turbulentißimas infidelißimis ſocijs demiſiſſem, præceptis illorum non ſatis paruiſſe. Et ad Trebatium; Nihil te ad me poſtea ſcripſiſſe demiror, præſertim tam nouis rebus; ideſt καινῶν ὄντων, *uel* γεγενημένων πραγμάτων. *A deponentibus quemadmodum à neutropaßiuis tria par-*

 ticipia

ticipia ducuntur, ut ſequens, ſequutus, & ſequuturus, quæ fieri alijs à paßiuis minime poſſunt. Non enim à legor, ſed à lego fit legens & lecturus. Sequendus uerò, fruendus, utendus, paciſcendus gerundia ſunt non participia. Quibus enim uerbis deponentibus, accuſatiuum dari oportet, ea tametſi actiua ſignificatione ſint, gerundium tamen habent aliquando paßiuum, ut imitandus, ulciſcendus, inficiandus, aſpernandus. Nanque utor & abutor hāc rem ueteres dicebant, ut Terentius;

In ſcribundis prologis operam abutitur.

Hoc poſteriores etiam imitati ſunt. Quocirca licuit etiam Ciceroni dicere; Ea quæ acceperis utenda, maiore menſura iubet reddere Heſiodus. Adhuc in Verrem libro primo; Is qui teſtamentum fecit, huic Heraclio ante aliquanto quam eſt mortuus, omnia utenda, ac poßidenda tradiderat.

Terentius in Adelphis;

Maior filius tuus. Aeſchinus
Quem fratri adoptandum de diſti, neque boni,
Neque liberalis functus officium eſt uiri.

Lucretius libro tertio;

Mala multa animus contagia fungitur.

Supra etiam in gerundijs afferebam ex Aulularia Plauti exemplum;

Quæ utenda uaſa ſemper uicini rogant.

Ea re factum, ut in munere fungendo, ſapientia aut uoluptate fruenda ſæpe à bonis auctoribus dictum

ſit,

ſit, ut; Fruendæ iuſtitiæ cauſa uidentur olim bene morati Reges conſtituti. Genus porrò gerundij quod dicebam antea neutrum ſingulare, quale eſt; Vtendum fuit iniquis iudicibus, à uerbis omnibus fit, ſeu actiua, ſeu neutra ſint, ſeu deponentia, quemcunque ijs caſum dare conueniat. Participiũ uerò paßiuum temporis futuri ſiquod eſſe tamen uolumus nullis à deponentibus uerbis duci poteſt. Multa à nominibus nata, loco participiorum habenda non ſunt, auritus, pellitus, galeatus, togatus, palliatus, paludatus, trabeatus, falcatus, lunatus. Sunt autem hæc plurima, quæ originem à uerbis quia nullam habẽt, huius eſſe loci non putantur. Redeo nunc, ut quibus poßim, participia exemplis demonſtrem. Quod igitur duobus uerbis, & relatiuo, aut aliqua coniunctionum media, ignari latinitatis ante dicebant; Cato ſcribit & laborat, uel; Cato qui ſcribit laborat: nunc uerbum prius in participium conuertere neceſſe eſt, & quicquid inter duo eſt medium, prorſus reijcere; ut; Cato ſcribens laborat. Non rectè enim ſatis dicebatur; ſcribit & laborat. Nam quoties duo quædam ponimus, id quod alteri cauſam affert, ut nunc ſcriptio labori, participio magis quam uerbo pronunciandũ erit. Sin ita uerba disiuncta ſint, ut omnino aliud alio fiat, uix participio locus eſſe poteſt, niſi apud poetas, ut;

Quin ut te peterem, & ſupplex tua limina adirẽ,
Idem orans mandata dabat.

Diuerſa quidem inter ſe ſunt orare & mandare, ſed conueniunt hic in tempore, quod ſimul utrunque faciebat Anchiſes. Vt rectiſſimè enim dicatur perſona & tempus conueniant neceſſe eſt, ut uerbum ac participium præſens eodem in tempore eandem reſpiciant perſonam. Nam uerba contraria tranſacti præſertim temporis iungere poſſumus, ut; Cato ſedit & ambulauit: Diſputauit & tacuit, quod alio tempore, aliud Cato egit: non poſſumus autem contrarium uerbo participium præſens, ut; Cato ſedens ambulauit: tacens diſputauit, uel bellum gerens filium laudauit. Hæc enim participij præſentis temporis ac gerundij natura eſt, ut ſimul utrunque fieri demonſtret cum uerbo. Qualis enim oratio foret, ita ſi loquare; Suppeditaui filio ſumptus uitæ neceſſarios, illum à ſinu matris auferens: aut illi togam puram dando? Nam præterquam quod aliud eſt ſuppeditandi ſumptus, aliud togam puram dandi tempus, illud quoque impedit, quod eripiendi pueri à ſinu matris actio, puramque togam dandi ſtatim tranſit, ſumptuum uerò ſuppeditandi perpetua eſt: quare locum in his eſſe participio gerundioue minime putabimus. Si contra fiat aliquando à latinis aut græcis etiam auctoribus aliquid, meminerimus tamen tota in grammatica ea præcipi debere quæ uideantur eſſe certiora. Ergo inter duo uerba quoties uel relatiuum pronomen, uel huiuſmodi ſint coniunctiones, quæ rerum uel antecedentium, uel coniunctarũ cauſas

ſas declarant, Quum, Quia, Quando, Quoniam, Siquidem, quo in uerbo cauſa eſt illud in participium conuerti debet. Denique oratio ſine participijs aut uno uerbo eſt abſoluta, aut pluribus. Si unum ſit uerbum, idque mutes in participium, priuata uelut anima quadam uerbi oratio ſtare non poteſt. Eſto enim exempli gratia, Plato ſcribit: plena ſententia eſt, Hinc uerò ſi fiat, Plato ſcribens; nihil omnino dixeris. Aſſumas igitur neceſſe eſt alterum uerbũ, quo ſenſus fiat aliquis, ut Plato ſcribens laborat, ſcribens miratur, ſcribens mortuus eſt. Sin ita loquare, ut participium ſimul & pronomen coniunctione in ſermone adſint, iam duo uerba deſiderabit oratio: unum quod participio: alterum quod pronomini apponatur uel coniunctioni, ut; Pater qui ex Africa rediens mortuum filium putauit, ſtatim ſe ſuſpendit. Quod ſi pronomini ac participio coniunctionem quoque adiungas, tertium duobus primis uerbum adiungere opus erit, ut; Pater qui quum ex Africa rediens mortuum filium putauiſſet, dolori par non fuit, ſtatim ſe ſuſpendit. Vides enim ut uerba uerbis reſpondent, & ſuſpendit, ad participium, fuit, ad pronomen, putauiſſet, ad coniunctionem reſpicit. Quoniam uerò eandem ad perſonam, atque ad idem tempus aut uerbum utrunque, aut cum uerbo præſens (ut dixi) participium referri neceſſe eſt, ſi perſonarum diuerſitas erit, caſu ablatiuo eſſe participium debebit. Vbi enim dicimus; Cato legens miratur:

miratur: ſi transferas uerbum miratur, à Catonis, ad Lælij perſonam, uitioſa ne dicam fœda oratio fiet, niſi dicas; Catone legente, Lælius miratur. Nam duo ſubiecti diuerſarum perſonarum nominatiui, quando alterum ex ijs neceſſario eſſet ſine uerbo, ad unum atque idem referri uerbum nullo modo poſſunt. Fit hoc igitur ut per ablatiuum loquamur, ſi duæ ſint perſonæ: perquam raro ſi una: quale Terentij fortaſſe illud exemplum eſt;

Quemquam ne animo tam comi eſſe & leni,
Qui ſe uidente amicam patiatur ſuam?

Inter duas uerò perſonas aliter quam per ablatiuum loqui nemini licebit. Supra etiam demonſtraui hoc fieri ne in gerundio quidem permittendum eſſe. Nec me loca mouent in auctoribus alia quædam ubi hæc ratio neglecta poterit uideri, ut locus ablatiuo ſit in quo non duæ adſint uel res uel perſonæ, ut pro M. Cælio; Fuit hic aſsiduus mecum, Prætore me. Quod exemplum, eo afferre uolui, quod non in participio ſolum præſentis ac futuri actiui, & præteriti paſſiui, ſed ubi etiam participia non ſint ſpectandus eſt hic numerus perſonarum. Huic ergo non diſsimilis eſt ille ad Piſones Horatij locus;

Difficilis, querulus, laudator temporis acti
Se puero caſtigatorque minorum

Participium uero hanc ad rationem Cicero addidit ſcribens ad Lucceium; Alacres animo ſumus ut & cæteri uiuentibus nobis, ex literis tuis nos cogno-

ſcant,

ſcant, & nosmetipſi uiui gloria noſtra perfruamur. Adhuc, in Antonium; Nemo erit præter unum me, qui credat, te inuito, prouinciam tibi eſſe decretam. Alibi etiam; Non potes effugere huius culpæ pœnam te patrono. Hoc apud græcos uſitatum genus loquendi, ijs qui non magnum habent latini ſermonis uſum ac ſcientiam, minimè puto eſſe concedendum. Idem tamen Cicero, neceſſario ad ſententiam, ſic alio loco ſcripſit; Memineram nobis priuatis uſque ad Cæſarem & Bibulum COSS. quum ſententiæ noſtræ magnum in Senatu pondus haberent, unum ferè ſenſum fuiſſe bonorum omnium. Illa ipſa quam ſupra dixi ratio cauſæ temporis ac perſonæ, ſeruanda eſt in participijs, & futuri temporis, quorum nunc exempla ſubiungam. Quod enim dicimus; Quintus proficiſcetur in Aſiam, participio licebit explicare: Quintus profecturus eſt in Aſiam. Fit per alia uerba quàm per ſubſtantiuum: Quintus profecturus in Aſiam familiam comparat. Huic orationi ſi addas relatiuum pronomen, uel coniunctiones, uel aduerbia de quibus ante dixi, neceſſe erit alterum quoque uerbum adiungere, ut; Quintus Cicero qui profecturus eſt in Aſiam Ciceroni fratri domum commendat. Cæſar cum ingreſſurus eſſet in Britanniam, tribunos ad ſe uenire iuſſit: Quod ſi plura uno ſint uerba, plures ad perſonas relata, eadem ratio erit ablatiui quæ ante in participio præſenti demonſtrata eſt, ut; Profecturo in Italiam Cæſare, noua conſilia Pompeio

quærebantur. Denique his duobus participijs, caſus dari pro ſuorum natura uerborum, ne admonendum quidem erat. Tractatio autem præteriti paſſiui, huiuſmodi eſt; Miſſus in Africam Scipio, Carthaginem uicit. Hic etiam ut in actiuis, oratio, aut ſingulis uerbis contexitur, aut addito pronomine relatiuo, aut coniunctionibus adiectis, aut aduerbijs quæ ante memoraui, in quibus omnibus, eadem ratio ſit quæ ſuperiorum. Similiter per ea participia quæ à uerbis deponentibus deſcendunt, ut; Scipio ſemel complexus rempublicam, diuelli ab ea nunquam potuit. Si duæ adſint perſonæ, ut ſupra dictum eſt, ablatiuo caſu utendum erit, ut; Miſſo in Africam Scipione, fore otium in Italia ſperabatur. Sin uerbum, aut aliud fuerit quod uelut poſſeßio, uel tanquam ad appoſitum uel quoquo modo ad Scipionis perſonã referri debeat, uidere oportet, cuiuſmodi illud ſit. Ita enim eo caſu erit nomen & participium, quem id uerbum poſtulabit, ut; Scipionis domum reuerſi, fortuna & uirtus laudata eſt. Tibi iſtam gloriam conſequuto, inuiſum eſt ab inimicis. Ligarium Cicero defendit à Tuberone accuſatum. Amici ueniunt ad Marcellum patriæ reſtitutum. Conciliata ciuium gratia, liberaliter uſi ſumus. A renouatis in Italia bonis literis abhorruiſti ſemper. Ineptum eſt exempla inculcare ueterum, & hæc non leuißima putare. Futuri paßiui, hæc informatio quædã erat olim à grammaticis tradita; Fabius docendus eſt literas.

Fabius

Fabius quum literas docendus eſſet, ſibi libros emi rogauit. Fabius qui acerbè à patruo ſe accipiendũ intelligeret, latuit eo die. Nemo tamen ignorat poſtremo in exemplo, ſi latinitatem ſpectemus, acceptum iri, non accipiendum eſſe dici oportere. Et profectò locum non arbitror eſſe, in lingua latina ullũ, ubi docendus, accipiendus, legendus, & ſimilia his futuri participij magis quam gerundij uis eſſe appareat. Itaque, ut rem nouam Donatus in eum Terentij locum;

Ea primum ab illo animaduertenda iniuria eſt, nos participium à paſſiuo notare uoluit, quod non minus tamen gerundium eſt quam cætera. Præterea etiam (quod magnum argumentum eſt) M. Varro, ubi participia numeranda ei omnia fuiſſent, tria ſolum ex ijs poſuit. Is enim octauo libro de lingua latina in extremo ita ſcripſit; Analogiam item de ijs quæ appellantur participia reprehendunt multi iniuria. Nam non debent duci terna à ſingulis uerbis, Amaturus, Amans, Amatus; quod eſt ab amo Amans & Amaturus: ab amor Amatus. Hic à uerbo quod eſt amo poſuit Amãs & Amaturus: ab eo autem quod eſt amor, tantum Amatus: ubi Amandus participium ſi eſſe credidiſſet, non uidetur quùm recenſeret cætera, id fuiſſe prætermiſſurus. Veruntamen illud eſt maximum, quod nunquam latinitas, loco parpicipiorum his uſa eſt, & conſuetudo ſermonis hæc diſtinguit. Perquam rarò enim huic

paſſiuo ablatiuus datur perſonæ uel rei agentis, plurimum uerò datiuus, ut; Mihi docendus eſt puer: ſternenda eſt uia: aperiendum eſt iter: quæ tractatio eſt gerundiorum. Tria hæc participia, ſi caſus non habeant uerborum unde naſcuntur, loco ſunt habenda nominum, ut fugitans litium Terentius dixit, & lactis abundans Virgilius. Item ſemper quùm ſunt his præpoſitiones additæ, nec habent aliud unde ducta uideri queant, ut indoctus innocens. Sed facile eſt hæc à nominibus diſtinguere, ipſam orationis partiũ uim atque naturam intuenti. Pauca ſunt igitur facie quidem paſſiua, ui ac ſignificatione, actiua: ſcitus, fluxus, profuſus, tacitus, ignotus, argutus falſus, tutus, cautus, diſertus, circumſpectus, conſideratus, complacitus, iuratus, potus, excretus, exoletus, adultus, defectus, inuetaratus, excelſus. Alia contra paſſiua, quum ex forma & caſu literarum uim uideantur habere actiuorum, intemperans, euidens, indulgentior, honorificentiſſimus, magnificentiſsimus, munificentiſsimus: tria hæc poſteriora quoties ad animi expertia referuntur. Participio etiam præſentis temporis à forma actiua, loco præteriti abutimur. Huiuſmodi enim à uerbis participium præteritum latinitas non habet ullum. Quare aut per uerbum coniunctionesque loquimur, ut;

Dijs magnas merito gratias habeo atque ago,
Quando euenere hæc frater proſperè:

aut per alieni temporis participium, ut;

Offendi aduenienſ
Quicum uolebam, atque ut uolebam collocatam
filiam.

Monuerat hoc Aelius Donatus antea: quod homines docti alijs poſtea exemplis approbarunt, ut; Quum è Cilicia decedens Rhodum ueniſſem. Per alia uerba hoc facere non licebit, quàm per decedo, diſcedo, aduenio, & ſiqua ſunt alia in quibus mora huiuſmodi eſſe uideatur. Pertinere enim hæc putantur modo quodam ad tempus non diſcedendi ſolum, uerum etiam faciendi itineris, & perueniendi quò uolumus. Quorum igitur uerborum eiuſmodi natura eſt, ut aliquid ſtatim fieri demonſtrent, nec ſupereſſe omnino deinde quod agi poſſit, eà ad rationem quam dixi minime ſunt accommodata. Neque enim rectè diceretur; Negotia omnia tranſigens, aut prouinciam ornans, aut publicanis ſatisfaciens, Rhodum ueni. Nanque hæc ne minimum quidem tempus durant, ſtatimque cœpta, fieri deſinunt. Non male tamen fortaſſe diceretur; Cælium prouinciæ legatum relinquens, Romam ueni.

Q. MARII

Q. MARII CORRADI
DE LINGVA LATINA
AD MARCELLVM CORRADVM FRATREM
Liber VII.

ANTEQVAM ad pronomen uenio, quartam ac poſtremam orationis partem earum quæ declinabiles dicuntur, placet mihi aliquid (ut hactenus feci) ijs de rebus uitijsque dicere, quæ niſi corrigantur, nihil eſt; quod hæc ſermonis latini præcepta colligere debeamus. In ſuperioribus libris reprehenſa ſunt multa in quibus non tam id agebatur ab aduerſarijs, ut quid eſſet in latinitate optimum reſpondere nos uellent, quam illud potius curare, ut illorum inſania obſtinationeque mentis damnata, linguam latinam oſtenderemus ubicunque religio erit, etiam ultra oceani littora, ſimul cum omni mundo eſſe uicturam. Putemus enim aliquando, illius de æternitate, & regno orbis terrarum, generi humano ſic à Deo reſponſum fuiſſe.

Huic ego nec metas rerum nec tempora pono,

Impe-

Imperium ſine fine dedi.

Non uacat mihi iſtos homines ut uolo utque poſſum refellere, nec tam ſæpe, ac tam longe à propoſito aberrare, quibus tamen infra quùm ad præcepta uerſus componendi uentum erit, aliquid reſpondebo. Nunc de ijs dicendum eſt qui latini eſſe cupiunt, & hunc meum laborem, & quæ tradi ab alijs de latino ſermone præcepta ſolent, auidè amplectuntur. Crede mihi frater ſecundum te, qui me ad ſcribendum impuliſti, horum ſtudijs, & honorum iuuenum commodis, ne deeſſem, minus aliquanto, precibus & uoluntati tuæ repugnādum putaui. Hi ſunt enim qui poſt lumina hæc ætatis noſtræ, gloriam nominis latini (quæ perſe æterna eſt) poterunt, alijs etiam clariſſimi ingenij & eloquentiæ monumentis illuſtrare. Nec dubitaueris, paululum refrixiſſe amorem latinitatis, quoniam ipſæ quoque bonæ artes & rerum omnium ſcientiæ & (ignoſcant omnes homines) religionis etiam ſtudia refrixerunt. Quùm uero hæc omnia reſpirarint, & boni principes, ac res publicæ honeſta omnia, grauitatemque ſpectare cæperint, tum latinis literis quæ lumen ac uitam his rebus afferunt, credamus honorem habitum iri quā tum nec ipſi quondam Romani habere potuiſſent. Nunc doleo munus hoc latine docēdi, parum doctos homines ſibi uendicare; qui ſi literas neſciunt, ingenia tamen eorum quos docent, & naturas omnium agnoſcant. Alius acumen habet, alius memoriam,

alius utrumque, alius neutrum. Hic citò diſcit, ille diu retinet: ſunt qui utranque habent hanc opem à natura: ſunt quibus labor eſt maximus pauciſſima diſcendi eaque ſtatim effluxere. Communia ſunt hæc naturæ uitia: ſunt alia uoluntatis & multorum. Vt enim ſunt qui ad literas naſcuntur, ſic etiam qui ſunt ab ijs alieniſſimi, qui non tamen ſunt unius generis, & literas alij contemnunt, alij amare, atque ad id ſe ipſos cogere non poſſunt. Horum alius alia uia docendus eſt, & multis in quoque artifitijs utendū. Tarditatis uitia ſunt illorum qui multum ſudantes ægre aut ſerò perueniunt quo ducere illos conere. illud uero apud præceptores maximè olim uidebatur in quorundam ingenijs eſſe mirandum, qui natura ſic auerſi erant à uoce ac ſermone doctoris, ut mentem nullo pacto cogere ad audiendum poſſent. Magno emerem ne hoc genus uidiſſem: ne in barbarie quidem aliqua uellem credere humani ſenſus ita parcam ſolere eſſe naturam. ſed ij tamen oſcitantes dormitantesque moleſtiam ferre illam audiendi non poſſunt, furtim, oculos atque uultū ſæpius à te uertunt. Vt minitantes ictus, ut ſplendentiſſimarum obtutum rerum, ut ſolem ipſum acies reformidat, ita illorum cogitatio, & mens, uocem ac ſpiritum loquentis, occulto ſenſu quodam auerſans conniuensque pertimeſcit. Alijs obeſt uelocitas naturæ mentisque feruor nimius, cum leuitate coniunctus: plerosque fallit inanis perſuaſio qua ſeſe tanquam plu-

rima

rima didicerint mirantur. Mitto ignauiam aut impatientiam laboris, inanitates ingeniorum, aliarum delectationes rerum, ſui ſenſus iuditijque amorem atque arrogantiam & ipſos in doctores audaciam & linguæ procacitatem, ruſticæ ac ferinæ mentis barbariem, & inſitum in animis quorundã, allatæ rationis odium, alienas à uero mentes, & plurima naturæ uitia aut uoluntatis, quæ niſi corrigantur aut in ſe quisque animaduertat ei aut nulli poterunt labores eſſe ſatis ad diſcendum, aut literæ bonæque artes acceſſionem afferent ad uitia naturæ. Itaque ſalutarius eſt his nunquam literas uidere. Qui autem uitijs remotis omnibus, integri amantesque ad præceptorem ut filij ad parentem ueniunt, ij mirandum immodum præceptoris uoce, conſilijs ac nutu etiam ipſo nutricantur, fitque ut non ſolum docti, ſed graues, & iuſti locum in hominibus diuinitati proximum conſequantur. Deſperatis igitur illorum quos ante dicebam peruerſis ingenijs, peruerſis uoluntatibus atque naturis, horum gratia qui boni ſunt, hos libros ex tua mi frater uoluntate & ſententia aggreſſus, accedo iam ad ſiqua poſſim de pronomine, ex antiquorum obſeruatione præcipere. Pronomen eſt pars orationis declinabilis per caſus, ex eo dicta, quòd nominis loco ponatur. pronomen conſequuntur ſex, ſpecies, genus, numerus, figura, perſona & caſus. ſpecies eſt uel primitiua ut Ego, Tu, Sui, uel Deriuatiua

ut Meus,Tuus,Suus.Genus eſt ut nominis, maſculinum,ut meus,femininum ut mea, neutrum ut meum, cõmune uel duorum generum ut qualis, uel trium ut Ego Tu ſui. Numeri duo ſunt ſingularis ut ego, pluralis ut nos. figuræ ſimiliter duæ, ſimplex ut qui, cõpoſita ut quicunque. Perſonæ tres ut Ego Tu Ille. Caſus denique ijdem ſunt ſex qui & nominum. Pronomina alia de ſe nota ſunt ut Ego,Tu,Sui: Alia ab his prognata ut Meus, Tuus, Suus. Alia indicandi ut Hic, Ille, Iſte, & Is. Alia poſſeßionis, ut Meus Tuus Suus Noſter & Veſter. Alia ſunt gentis ut Cuiâs Noſtrâs Veſtrâs. Alia relatiua ſubſtantiæ ut Qui, Quæ,Quod; alia accidentis ut Qualis & Talis. Hæc tota de pronominum diſtributione, hoc libro ut poterit breuiſsimè diſſerendum erit. Mittam ergo de his quæ dicuntur ſpecies, uel de generibus, uel de numeris, uel de figuris,uel de perſonis inutilia diſputare. De caſibus aliquid poſtremo loco,grammaticæ rudes admonebo. Nunc primum de tribus ijs quæ prima ſunt omnium,Ego,Tu,Sui,dicam paucis quæ ad linguæ latinæ uſum atque elegantiam pertinebunt. Deſcendam hinc ordine ad cætera,nec tamen ſtudio breuitatis neceſſarium aliquid prætermittam. Tria igitur quæ dixi pronomina,quùm habeant nihil in rectis quod unquam dubitatum ſit à doctis de ſingulari tamen & plurali genitiuo, num dici poßit commodè aliquid uidendum puto. Ac primum non arbitror iam poſſe à quoquam ignorari am-

amplius Mei, Tui, Sui, ſignificationis eſſe tantũ paſſiuæ. Valde enim agitata ea quæſtio eſt à ueteribus etiam grammaticis ex antiquo probatoque latinitatis uſu, ita nos loqui debere, ut dicamus, nulla tibi cura eſt adiuuandi mei: Cæſar conſilium cœpit ornandi tui: Scipioni cogitatio iniecta eſt occidendi ſui. Tertium pronomen hoc pluralis numeri, unum dumtaxat habet genitiuum, prorſus eadem uoce & ſignificatione, cum ſigulari, ut, boni uiri pauciſsimos inueniunt imitatores ſui. Reliqua uero duo binos genitiuos habent, unos Noſtrum & Veſtrum; alteros Noſtri & Veſtri: illos actiuæ ſignificationis ut aliquis noſtrum proficiſcatur, nemo ueſtrum profectus eſt: hos paſsiuæ, ut cognoui te eſſe cupidiſsimum noſtri: Solicitat me deſiderium ueſtri. ſic enim doctiſsimi omnes loquuntur, ſic ſcriptum ueteres reliquerunt, ut rectiſsimam hanc loquendi legẽ iudicauiſſe uideantur. Iidem ſeculo etiam C. Cæſaris, non ut rationem hanc negligerent, ſed priſcam loquendi conſuetudinem, ut aliquando imitarentur, Neſcio quid aliter interdum ſcripſerunt. Antiquitas enim etſi diſcreta hæc habuerit ſæpius tamẽ priora illa, Mei, Tui, Sui pro Meus, Tuus, Suus & contra hæc pro illis uſurpare conſueuit. Nec putandũ eſt falſo mendoſéque ſcriptum, quod in epiſtola M. Tullij eſt ad Curionem; eam autem, tui unius ſtudio me aſſequi poſſe confido. Quæſita enim ſuauitas eſt maior quam ſi tuo unius ſtudio dictum eſſet, & or-

natus quidam ex imitatione uetuſtatis. Eadem ratione ſuauitatis & conſuetudinis antiquæ adductus ita etiam ſcripſit in Lucullo; cur Deus omnia noſtri cauſa quùm faceret (ſic enim uultis) tantam uim natricum uiperarumque fecerit. Putidum eſſet plurima inculcare, quæ non uulgo imitandi quidem, ſed uetuſtatis cognoſcendæ cauſa de illius & aliorum ſcriptis poßim afferre. Ac poſtremo denique in exẽplo uidere omnes poſſunt, ut neceſſariò etiam ſic loquendum fuerit, ne ſi omnia noſtra cauſa dixiſſet ſonum compoſitionis malum & inuenuſtum faceret ſi tria uerba deinceps tribus AAA terminare uoluiſſet. Hic ergo Tui & Veſtri dixit pro tuo & ueſtro, alibi contrà pro Cornelio Balbo, ſua, pro ſui, ut; Ignoſco tibi, ſi neque Pœnorum iura calles: relinqueras enim ciuitatem tuam, neque noſtras potuiſti leges inſpicere, ipſæ enim te à cognitione ſua iudicio publico repulerunt. Hic ſonantius fuit ſua dicere quam ſui. Priore in exemplo Plautum habuit priſcè loquendi in Pſeudolo auctorem;

Duorum labori ego hominum parſiſſem libens
Mei te rogandi, & tui reſpondendi mihi:

Peto mihi ignoſci à doctißimis grammaticorũ quod uel ſcripturæ uel poetæ ipſius hic uitium eſſe aliquod negem & publicam potius eam fuiſſe antiquis temporibus conſuetudinem loquendi affirmem. Secundi exempli, & idem Plautus & Terentius Ciceroni auctores fuerunt. Ille enim dixit in Aulularia;

Sed uter ueſtrorum eſt celerior memora mihi
Hic uero in Phormione;

Nunquam odio tuo me uinces
Item alibi

Neque negligentia tua, neque odio id fecit tuo.
In Eunucho poeta idem, loco primigenij, deriuatum pronomen uſurpauit ut noſtrarum diceret pro noſtrum, ut;

Hunc oculis ſuis
Noſtrarum nunquam quiſquam uidit Phædria.

Quare illud etiam ab his Cicero ſolet imitari ut pro nomine Tu aliquando pro Tuus, & illius genitiuo ſignificationis actiuæ pro huius ablatiuo aut quouis alio caſu abutatur ut; Recordamini qui dies nudius tertius decimus fuerit, quantus conseſſus ueſtrum, quanta uirtus, quanta conſtantia, quantam ſitis à Pop. Rom. laudem, quantam gratiam conſequuti. Eundē in Catilinā, hunc genitiuum pro numeri multitudinis accuſatiuo poſuit pronominis poſſeßiui, ut, Video P. C. in me omnium ueſtrum ora atque oculos eſſe conuerſos. Alio adhuc in loco; ut iam omnium iudicio conſtitutum eſſet, omnium ueſtrum bona prædam eſſe illius uictoriæ. Sic pulcherimam patriam omnium noſtrum pro noſtram, & ueſtrum omnium eædem, eadem in oratione, & alibi ſæpius pro ueſtram aut ueſtri ex antiquorum uſu potius quam ex grammaticæ inſtitutis dicere conſueuit. Contra Virgilius mei pro mea;

Et nunc magna mei ſub terras ibit imago.
Denique finis non eſſet, colligere omnia ſi uelim, quæ tum auctores optimi, optimis latinæ linguæ tem poribus huiuſmodi exempla uetuſtatis, tum quæ uetuſtas ipſa de libertate ſermonis græci ad quotidianum uſum transferebat, ut nunc binos genitiuos nũc terna pronomina confunderet. Nobis uerò cauendum rectè eſt quod illis eam quam dixi rationem ſequutis laudi potius quam uitio dabatur. Nec faciendum puto ut ijs etiam de nominibus dicam plura quibus interdum paßiua pronomina ueteres, con iunxere ut, cauſa, fama, imago, poteſtas, uſus, utilitas, memoria. Nam Ciceroni, memoria noſtri tua, potius quam tui, dicendum fuit. Poteſtas uerò mea quam in alios exerceo, poteſtas mei, qua in me alij utuntur, ut etiam differunt accuſatio mea & mei. Fama tamen dicenda mea potius quam mei, neque aliud eſt quod hic & in tota ratione horum ſex pronominum quæ dixi arbitrer ualde eſſe permittendũ. Quatuor pronomina ſequuntur quæ diximus indicandi, Hic, Iſte, Is, Ille quorum facilis cognitu differentia eſt. ſi enim de me loquor, uel de meis, uel com paratè de ijs quæ propria ſunt mihi, uel magis ad me pertinent, non dubium quin dicendum ſit, Hic ſpiritus: Hic dolor: Hæc uita: Hæc anima: Hoc robur: Hæc ſomnia: ſin de ijs quæ te propius attingunt, Iſte labor: Iſta arrogantia: Iſti oculi: Iſtud corpus: Iſta ciuitas: Iſta prouincia: Iſtæ familiaritates.

Quod ſi tertia de perſona intelligas, hoc eſt ea quæ inter nos & illam ad quam ſermo fit media eſt; tum Ille uir: Illa grauitas: illa urbs: Illi labores: Illa ornamenta. ſeu ſimpliciter ſeu comparate loquimur, dicendum erit. Hoc ipſum diſcrimen eſt aduerbiorũ quæ tribus his ex pronominibus facta sũt Hic, Iſtic, Illic, & eorum quæ ad motus pertinent, Hinc, Iſtinc, Illa, Horſum, Iſtorſum, Illorſum Iſte & Ille contrario interſe quodam more ponimus, ut contemnentes aliquid, Iſte homo, Iſti nebulones, Iſta mendacia: honorifice autem, uel ſi quo de homine aut re nota omnibus loquimur; Ille uir, Illa gloria; Princeps ille creator huius urbis Romulus. Medea illa ex Ponto quondam profugiſſe dicitur. Hic & Ille referuntur ad perſonarum uel rerum deſtributiones, antepoſitarum, ut quùm duo quædam ſunt propoſita, eaque ſingulatim exponimus, uni ex propoſitis pronomen Hic alteri Ille dubio tamen aliquando ſenſu reſpondere facimus. ſit enim ſermo de Annibale & Hannòne Carthaginenſium ducibus, dicaturque hic de ambitu Africæ, Ille de re militari ſcripſiſſe libros, non ſatis aperta per ſe ſententia eſt omnibus, uter hos, aut illos libros ſcripſerit. Nam pronomen Hic ad nomen uicinius, Ille ad magis remotum, naturaliter uidetur eſſe referendum. ſeruauit hoc M. Tullius pro Cornelio Balbo; Sit hoc diſcrimen inter gratioſos ciues, atque fortes ut illi uiui fruantur opibus ſuis, horum etiam mortuorum (ſi quiſquam huius impe-

imperij defenſor mori poteſt) uiuat auctoritas immortalis. Hanc ipſam rationem contempſiſſe pro Q. Roſcio uidetur; Quid eſt quod negligenter ſcribamus aduerſaria? quid eſt quod diligenter conficiamus tabulas? qua de cauſa? quia hæc ſunt menſtrua, illæ ſunt æternæ. Rurſus autem non contempſit hoc auctor idem in quarto libro de finibus; conferam autem auum tuum Druſum cum C. Graccho eius ferè æquali: quæ hic reip. uulnera imponebat eadem ille ſanabat. At parui eandem rationem fecit eodem in libro de finibus in principio; Quumque duæ ſint artes, quibus perfecta ratio & oratio compleatur, una inueniendi, altera diſſerendi: hanc poſteriorem & Stoici, & Peripatetici priorẽ illi egregiè tradiderunt, hi omnino ne attigerunt quidem. Palàm ueteres ſic loquuntur omnes, uel ætate Ciceronis uel qui poſtea ſunt inſequuti, ut Quintilianus; Quo fit ut minus ſanguinis ac uirium declamationes habeant quàm orationes, quod in illis uera, in his aſſimulata materia eſt. Innumera hic poſſem recitare exempla ueterum unde appareat Hic, modo ad uicinius, modo ad longius poſitum, Ille uero nunc ad longius poſitum, nunc ad uicinius referri nomen. Græcè ſi loquamur obſcura ſæpius huiuſmodi oratio eſt quamſi latinè, quod illic una utrobique uox eſt ad antecedentia nomina reſpondens: ut qui neſciat Heſiodum exempli gratia poetam eſſe, Lyſiam oratorem, is non poſſit ex uerborum ui fieri ea de re certior

tior quum ita exponimus ὁ μὲν ῥήτωρ ὁ δὲ ποιητὴς *: ſic etiam niſi ex literis aliorum, atque fama Solon & ex reliqua oratione Demoſthenis cognitus Timocrates foret nemo poſſet intelligere utrius tandem uitioſæ leges eſſent, quamuis ita dicatur;* Ὁμοίως γε ὦ ἄνδρες ἀθηναῖοι σόλων νομοθέτης καὶ τιμοκράτης. Ὁ μὲν γε, καὶ τοὺς ὄντας βελτίους ποιεῖ, καὶ μέλλοντας ἔσεσθαι, ὁ δὲ καὶ τοῖς γεγενημένοις πονηροῖς ὅπως μὴ δόσουσι δίκην ὁδὸν δυκνυσι, καὶ οὖσιν ὅπως ἄδεια γενήσεται κακουργεῖν.

Nos ēt ubi pronomine geminato pro græcorum articulis ὁ μὲν ὁ δὲ *alterum & alterum dicimus, eadem fere ſequatur obſcuritas aliquando neceſſe eſt, quam dilucidare ſic oratores noſtri ſolent, quemadmodū Cicero ad Lentulum, Legi tuas literas quibus ad me ſcribis gratum tibi eſſe, quod crebro certior per me fias de omnibus rebus, & meam erga te beneuolentiam facile perſpitias: quorum alterum mihi ut te plurimū diligam facere neceſſe eſt ſi uolo is eſſe quē tu me eſſe uoluiſti. Niſi enim quatuor illa uerba poſuiſſet, VT TE PLVRIMVM DILIGAM, dubitatio eſſe poterat priusne, an poſterius ad membrum referri debeant quæ ſequuntur; ſi uolo is eſſe quem tu me eſſe uoluiſti. Hoc ipſum uero indiſtinctum reliquit in prima tuſculanarum queſtionum, ut, Dicæarchum uerò cum Ariſtoxeno æquali & condiſcipulo ſuo doctos ſanè homines omittamus: quorum alter ne condoluiſſe quidem unquam uidetur, qui animum ſe habere non ſentiat, alter ita delectatur*

ctatur ſuis cantibus, ut eos, etiam ad hæc tranſferre conetur. Quid hic poßit intelligere, uter ex his muſicus fuerit, uter philoſophus qui non alijs ex locis Ariſtoxenum cognouerit? Porro geminatur pronomen Hic apud nos ad res, uel perſonas quæ prorſus diſcretæ non ſunt, ut;

Hi ſumò in fluctu pendent, his unda dehiſcens
Terram inter fluctus aperit.

Sed quando hæc in uerbis ambiguitas & ſi minima ea ſit in ſermone græco ſæpius ne uitari quidem poteſt, mirum non debet uideri ſi quando apud nos etiam occurrat. At ne liberum omnino cuiquam eſſe uideatur, ita nos loqui ut uolumus, temereque duo hæc pronomina ſemper alterum loco alterius locari poſſe, illud obſeruari uelim, inter duo de quibus in comparatione loquimur, ſit ne aliud multo maius alio aut præſtabilius, ſit ne aliud præſentis temporis aliud præteriti, ſit ne aliud alio recentius, ſit ne ex ijs unum, de quo maior habenda ſit ratio. Non dubium enim quin ad præſtabiliora, recentiora præſentia, & in oratione potiora, pronomen Hic potius quam Ille adhiberi conueniat. Vbi enim aliquid ex his eſt, de re aut perſona quæ ſola eſt ſine contẽtione duorum, etſi maxime abſit, ſolemus tamen Hic pronomine uti potius quam Ille aut Is ut;

Hic tibi nate prius uinclis capiendus.

Superiore igitur in exemplo ex oratione pro Q. Roſcio quum C. Fannij potiſſimum aduerſaria M. Tullius

lius inſtituerit labefactare hæc menſtrua, illas uerò, ideſt tabulas æternas eſſe dixit. Id ipſum cognoſcere licebit in eo quod ex oratione pro Balbo allatũ eſt ubi de uiris fortibus dicere princeps conſilium erat, non de gratioſis. Quod uerò ad recentiora attinet (ut dixi) unum ſit exemplum ex oratione de lege agraria contra Rullum; Videte quantum interuallum ſit interiectum inter maiorum noſtrum cõſilia & inter iſtorum hominum dementiam. Illi Capuam receptaculum aratorum, nundinas ruſticorũ, cellam atque horreum Campani agri eſſe uoluerunt: hi expulſis aratoribus, effuſis ac diſsipatis fructibus ueſtris eandem Capuam ſedem nouæ Reip. conſtituunt, molem contra ueterem Remp. comparant. Naturalis quidem in eo ſeruatus eſt ordo, ut pronominum. Hic & Ille alterum propinquius alterum longius poſitum referret, ſed illud quoque prouiſum, ut Hic præſentibus, Ille diu ante mortuis daretur. In eo autem quod pronomen Hic, rei, uel perſonæ datur cuius ratio maior habenda nobis in ſermone eſt ſic accipiẽdum erit: ſi de cliente prior mentio eſt & in aduerſarij nomen ſententia terminatur, præpoſterè duo hæc pronomina poſſumus collocare. Sit etiã de Cæſare & Hercule nobis deſſertatio, ſed Herculis eo ſolum introducta mentio ſit, ut maior ex ea comparatione Cæſar appareat; hic non multum erit momenti Herculem ſecundo loco eſſe nominatum ubi, pronomen Hic, Cæſari potius dandum erit. Sit præ-

terea hæc mihi de pronominibus nunc ſuſcepta diſpu tatio, incidatque ſermo de figuris, earumque ſit po— ſtremum in oratione uerbum: non audeas repreh en dere quod pronomen longinquitatis referam ad figu ras, uicinitatis ad pronomina, de quibus ratio ma- ior habenda eſt. Declarat hoc Virgilius qui quum prius Romam deinde Mantuam propoſuiſſet, quoniã de Roma potius ei dicendum erat, pronomen Hic ad Romam retulit quamquam longius poſitus, ut;

Vrbem quam dicunt Romam, Melibœe putaui
Stultus ego huic noſtræ ſimilem, quo ſæpe ſole—
mus
Paſtores ouium teneros depellere fœtus,
Sic canibus catulos ſimiles, ſic matribus hædos,
Noram, ſic paruis componere magna ſolebam.
Verum hæc tantùm alias inter caput extulit ur-
bes
Quantùm lenta ſolent inter uiburna cupreſſi.

Poſtremum ſi placet eſto in his illud etiam diſcri- men, ut ex duobus quæ fuerint propoſita, ut homo exempli gratia & bellua, de quibus differendum pu temus, pronomen Hic & prior locus rei perſonæue dandum erit, quæ paucioribus explicari uerbis po- teſt. Notus enim eſt Ciceronis ad filium locus; In- ter hominem & belluam hoc maxime intereſt quod hæc tantùm quantùm ſenſu mouetur, ad id ſolum quod adeſt, quodque præſens eſt ſe accommodat: homo autem qui rationis eſt particeps per quam & conſe-

conſequentia cernit, & quæ longius diſputantur. Sed pergam cæteris de pronominibus dicere. Is, & Ille, indicandi eſſe iam ante dictum eſt. Rectè id quidem, ſed Is relatiuum eſt ſæpius quodã, non rarò ſic relatiuum eſt, ut pro qui omnino poſitum eſſe uideatur, ut Cicero; Venit mihi obuiam puer tuus is mihi literas abs te reddidit. uerùm ſint huiuſmodi exempla auctoritatis: illa uideamus, quæ ſunt naturæ. Quoties in oratione Qui uel Quæ locum tenẽt antecedentis, tum ſequetur uel Hic relatiuum, uel Is, ut in Antonium; Qui familiarem iugularat quid hic data occaſione faciet inimico? Vel; Qui à parentibus odio habetur is, ne Deum quidem placatum habere poterit. Neque uerò ſic inferri debet; Ille ne Deum quidẽ placatum habere poterit niſi quum uel auctoritati damus aliquid, uel, & Ille ſit pro antecedenti & Ille pro conſequenti, quod non eandem tamen refertur ad perſonam, ut;

Si illum obiurges uitæ qui auxilium tulit;

Quid facias illi qui dederit damnum aut malum.

Locum habent hæc duo pronomina ubi quid leuiter augendum eſt, ut; defendit legem Voconiam Cato magna uoce ac leteribus idque in ſenectute. Poterat etiam dici; & hoc in ſenectute, ſed prius illud frequentius eſt, ut; Inuidioſa pecunia, eaque non ualde magna. Quod ſi non Qui, ſed Quicunque antecedat per Is pronomen abſoluenda oratio eſt, ut; Quæcunque in equite Romano dignitas eſſe poteſt, eam

eam ſemper in M. Cælio habitam eſſe ſummam ſæpe etiam conuerſo ordine uerborum, ut, Ea notant ſidera natalitia Chaldæi, quæcunque lunæ iuncta eſſe uideantur. Denique id neutrius generis, eſt interdum loco ſubſtantiui, ut;

Id ſibi negotij credidit ſolum dari:

Sæpius adiectiui, ut Cicero Ad Atticum; Idque ſacrificium quum uirgines inſtauraſſent, mentionem à Q. Cornificio in ſenatu factam. Pronomen hoc interdum geminatur eaſdem ad res uel perſonas relatum, ut;

Fuit olim quidam ſenex
Mercator: nauem is fregit apud Andrum inſolam,
Is obijt mortem.

Fit à ſimplici is iunctum pronomen Idem in quo, uis quædam coniunctionis ineſt, ut; Nemo poteſt qui non idem prudens ſit iuſtus eſſe. Alio loco M. Tullius; Marcellus ille quinquies conſul, idem imperator, idem augur optimus. Quanquã ubi eſt Idem, poſſit eſſe coniunctio, ut ad Varronem; Caninius, idem tuus & idem noſter. Nec aliquid impediet ſi dicere uelimus; Quicquid cœperimus conſilij idem proderit etiam inimicis: uel remota coniunctione; idem proderit inimicis. Plura tamẽ hic & firmiora diligens obſeruatio docebit, quam præceptiones. Nã ut Is (quod à principio dictum eſt) referendi naturã intelligas habere proximamque ad perſonam referri qua

ri quæ præſens nobis cum loquitur, Sic M. Tullius in libro de fato ſcripſit; non & huic uenæ ſic mouentur & febrim is non habet. Simul uidendum erit ut rectè eodem in libro uni eidemque perſonæ, quatuor pronomina eodem in loco tribuit, Hic, Ipſe, Is, Ille. Stilphonem (inquit) Megaricum philoſophum, acutum ſane hominem & probatum temporibus illis accepimus. Hunc ſcribunt ipſius familiares & ebrioſum & mulieroſum fuiſſe: Neque hoc ſcribunt uituperentes ſed potius ad laudem. Vitioſam enim naturam ab eo ſic edomitam, & compreſſam eſſe doctrina ut nemo unquam uinolentum illum, nemo in eo libidinis ueſtigium uiderit. Verum coniuncta ad pronomina mox redibo: nunc de ſimplicibus quæ reliqua ſunt uideamus ecquid habeant obſeruatione dignum. Is eodem loco orationis & relatiuum eſt ſæpe & antecedens, ut;

Nam is poſtquam exceſſit ex ephebis Soſia,
Liberius ei uiuendi fuit poteſtas:

Duæ tamen hic ſunt relationes. Prior enim refertur ad antecedens nomen, ubi dictum eſt;

Eo pacto & gnati uitam, & conſilium meum
Cognoſces,

Poſterior, ad pronomen ut hoc etiam ſtatuamus relatiuorum eſſe relatiua. Immo adeo neceſſe eſt ſæpius tertiam eſſe relationem tertiæ reſpondentem. Vide enim quæ ſequuntur;

Horum ille nihil egregie præter cætera

Studebat.

Totum igitur ſi ſpectes locum id quod profecto dici aliter non debuit, aut certè melius non potuit, ſine metu ſolœciſmi aliquo imitabere. Ac primum Ipſe pronominibus perſonarum omnium adiungitur, ut ego ipſe, tu ipſe, hic ipſe, iſte ipſe, ille ipſe. Hic ſæpius ita loquuntur boni auctores, ut alterum pronomen tollant, ut; Par eſt autem primum, ipſum eſſe uirum bonum deinde alterum ſui ſimilem quærere. Et pro Cornelio Balbo; Nihil enim unquam audiui, quod mihi de iure ſubtilius dici uideretur, nihil de memoria, de more, de exemplis acutius, nihil peritius de fœderibus, nihil illuſtriore auctoritate de bellis; nihil de rep. grauius; nihil de ipſo modeſtius, nihil de cauſa & crimine ornatius. Hoc loco ne potuiſſet quidẽ ſatis commodè, de ſe ipſo, dici. Nam pronomen ſe, ad certam perſonam referri debet, quæ tametſi hoc loco non deeſt, oratio tamen ſic inſtituta eſt, ut uerbum à Pompeio, ad omnes homines traducatur. Quis enim illud non uideat quantum interſit utrum, quis dicat; Nihil potuit modeſtius de ſe ipſo dicere Pompeius: an illo modo; Nihil audiui quod mihi dici uideretur de ipſo modeſtius? Nõ enim ut in priore, ſic in altero exemplo, illud pronomen Se neceſſarium debet uideri. Quoniam uerò hic locus & pronominum ratio cum reciprocatione magnam partẽ coniuncta eſt, ipſius de reciprocationis uſu quædam nobis dicenda ſunt quùm hæc pars erit abſoluta. Itaque

que pronomen Ipſe etiam adiungitur pronominibus poſſeßiuis ideſt Meus, Tuus, Suus, Noſter, Veſter. ſed caſu tantum genitiuo; ut; Meam ipſius uitam contempſi; Tuam ipſius turpitudinem oſtendiſti; Suas ipſorum urbes incenderunt, Noſtris ipſorum argumentis refellimur. Præterea quùm ſit eius proprium perſonas diſtinguere uel ſi mauis illarum diſtinctioni lumen afferre, ſæpius tamen relinquit hoc munus ac diuerſum quoddam aliud aſſumit, ut ſic interdum loquamur, quemadmodum eſt in his M. Tullij exemplis quæ ſequuntur; Cato mortuus eſt annis octaginta tribus ipſis ante me conſulem. Ego has Prid. Non. Quint. proficiſcens Athenis dedi, quum ubi decem ipſos fuiſſem dies. Triginta dies erant ipſi quum dabam has literas. Denique ad M. Cælium, illa ipſa de re atque tempore quod ſecundo in exemplo fuit; Ego quum Athenis decem ipſos dies fuiſſem, multumque mecum Gallus noſter Caninius proficiſcebar inde prid. Non. Quintilis. Integrum atq; certum tempus dierum ſignificatur hac uoce huiuſmodi in forma loquendi, contrà quam eſt in præpoſitione ad, uel circiter, ut circiter uiginti dies, circiter ſeptem annos; quale præter alia multa, illud Ciceronis eſt ad Atticum; Homines ad quindecim Curioni nullum ſenatus conſultum facienti aſſenſerunt. Sed quia ex lectione auctorum, & imitatione cognoſci facile poſſunt, quæ multiplicem, ac ſcrupuloſam nimis præcipiendi diligentiam requirunt, ne

nio ad quæ de reciprocatione paulo ante pollicebar me eſſe dicturum. In hanc uerò doctiſſimi quidam, etiã Tranſalpini homines penè dixerim inuecti ſunt. Et quidem afferunt multa ex auctoribus grauiſſimis; unde reciprocationis tota præceptio acuta potius & moroſa quam uera eſſe uideatur. Ego laudo in eis ingenium & doctrinam, laudo diligentiam latinitatis, copiæ & auctorum omnium prorſus cognoſcendi. At homines literatiſsimos qui ante illos fuerunt, quum audeat nemo reprehendere, tanquam ab ijs contra rationem latinæ linguæ præceptum ſit, meæ partes erunt non quidem præcipiendi, ſed monendi potius, quid hic ſeruare oporteat eos qui iudicio uti ſuo nondum poßint. Eſſe enim debent in grammatica certæ quædam uiæ quas ſine errore illi potiſſimum ſequantur. Illud uerò ſi magnifacias & eſſe proloquendi norma, uelis quod aliquando optimi etiam auctores contra quam literati homines præcipiunt, loquantur, iam nihil erit quod amplius de grammatica ſcribere poßimus & (ne quid amplius dicam) ſermonis latini magna confuſio ſequatur neceſſe eſt. Quamobrem ea quæ ſibi iure ſuo quodam aut M. Tullius, aut cæteri græcos fortaſſe auctores imitati, ſumpſerunt, doctis tantum hominibus relinquenda ſunt, & ijs qui ad latinam linguam rudes ueniunt aliud ad tempus reſeruanda. Non enim ignoro, loca eſſe quædam, ubi ſeu ex natura etiam ſermonis, ſeu quia inſtitui aliter oratio debuerat, reci-

procationis, quæ uera lex eſt, oīno ſeruari non poſſit. Mox aliqua ex ijs oſtendere non grauabor, in quibus ne ueteres quidem Romanæ linguæ auctores quod rectum erat ſeruare potuiſſent. Illud tamen quod rectum uoco, & perpetuum in ſermone latino eſt, atque uerum, nemo qui uel primas attigit literas putabit non ſanctiſſimè ab ijs eſſe ſeruatum. Nunc ergo illa tradenda ſunt quæ non modo certiora, ſed meliora etiam ipſe quoque ueterum auctorum omnium conſenſus probauit. Reciprocatio igitur fit in pronomine, Sui & Suus, ut; Cato laudat filium ſuum. Ariſtotiles facit omnibus poteſtatem interrogandi ſui: quorum loco, auctoritati damus aut licentiæ, aut neceſſitati, ut eſſe queant Eius aut Ipſius aut Illius, aut hæc uiciſſim pro Sui & Suus. Accidit præterea interdum, ut neutra hæc in oratione locum habere poſſint, quemadmodum eſt apud Virgilium;

Tum breuiter Barcen nutricem affata Sichæi,
Namque ſuam patria antiqua cinis ater habebat.

Etenim, quam reciprocari debeat ad Reginã ſermo, dici non potuit, aut illius, aut eius: quum uerò ſequatur uerbũ aliò relatum incommode ſcriptũ eſt Suam. Quod ſi ad perſonã qua de agitur uerbũ illud Habebat referri poſſet incommodo omni leuata oratio eſſet. Eſt .n. illa ratio reciprocationis conſtantiſſima, à non indoctis hominibus obſeruata, ut ſi nomen ſubſtantiuum quod pronomini adiungitur, ad ſuppoſitũ

referatur, Suus pronomine utendum ſit, ut proſcripſit Sylla multos ira accenſus & odio ſuo. Sin id ſubſtantiuum ad rem appoſitam ſpectet, Eius, aut, Ipſius aut Illius dicere debeamus, ut repudiaui uxorē ob turpitudinē eius, ut Cicero ad Dolabellam; ſemper amaui ut ſcis M. Brutum propter eius ſummum ingenium, grauiſsimos mores, ſingularem probitatē atque conſtantiam. Scio etiam dici ob turpitudinē ſuam, immo adeo ſi pronomē ſit appoſitum ſuam turpitudinem dicere oportebit magis quam Eius, ut ſuo ſibi hunc gladio iugulo. ſic Cicero; Ego illum de ſuo regno, ille me de noſtra rep. percontatus eſt. Præterea ſi quid appoſito ſit additū uel adiectiuum nomē uel participium uel denique aliquod uerbum, per Suus pronomen potius quam per cætera loquendum erit, ut; Metellum habuimus iniquiorem propter læſum fratrem ſuum. Animaduerti Lentulum commoueri ob uiolatam ab inimicis exiſtimationē ſuam. Sunt etiam huiuſmodi orationes; Pompeium ſequuntur amici ſui. A Cæſare nunquam deſciuerunt milites ſui, & quæ hunc in modum innumerabiles figurari poſſunt, in quibus trium quæ dixi paulū eſt ratio mutata, & poſſeſsiuum pronomen locum tenet appoſiti, quo loco non dubitandum erit quin per Suum, non per Illius, Eius, Ipſiusque dici conueniat, ita planè, ut ſequuntur milites imperatorem ſuum, ut quaſi hinc fiat; Imperatorem ſequuntur milites ſui. M. enim Tullius, hic nobis erit imitandus qui ſæpe ita

pe ita loquitur ut in libris de inuentione; Alexandrum Phæreum uxor ſua quum ſimul cubaret occidit. Nec dubitandum eſt, ſi Suus loco ſubſtantiui ſit nominis, quin ita loqui debeamus; Vliſſes quum rediјt non eſt agnitus à ſuis, ut Cicero ad Varronem; Sed tamen cum ille ſcripſiſſet, ut opinor ſe in alſienſen eſſe uenturum, ſcripſerunt ad eum ſui ne id faceret. Sui uerò non poſſeßiuum eſt ut cætera, ſed primitium pronomen, carens nominatiuo, naturamque retinens quandam ſubſtantiui, non minus quam alia duo, à nominatiuis, Ego, & Tu, Mei, & Tui. Porrò non poteſt eadem prorſus eſſe ratio ubi contrà quam in cæteris poſſeßio non ſit. Facile tamen eſt uidere quo loqui modo oportet, ut; Scipio ſimilis eſt ſui: Cato ſe interfecit. Nec fere dici uelim, Scipio ſimilis eſt ei, illi, aut ipſi, uel Cato Eum, Illum aut Ipſum interfecit, niſi altero pronomine, ideſt primitiuo tertiæ perſonæ ſubiecto, ut; ſe ipſum interfecit: & Scipio ſimilis eſt ſui ipſius. Nam quod paulo ante recitauimus ex oratione pro Balbo; Nihil unquam audiui quod mihi uideretur dici de ipſo modeſtius, rectißimè ſcriptum eſt, quia non prorſus ad Pompeium pronomen illud reſpicit, nec de ſe ipſo ſi dictum eſſet eo loco ferri poſſet. Ac tertia perſona quoties non in primam aut in ſecundã ſed in ſemetipſam agit aliquid tum pronomine alio quam Sui uti non licebit, ut; Scipio & Cato mortem ſibi conſciuerunt, quemadmodum ſi de prima aut ſecunda ſermo ſit; ego mibi

iraſcor : tu tibi multum tribuis. Rectè ergo dicitur; Quum peteret à me Cæcilius ut ſe defenderem, ego illi adeſſe non potui. In priore enim membro Cæcilius ſubiecta res eſt, in altero, pronomen res eſt attributa. Denique ſic loquuntur omnes, ut nihil malo quam & me mei ſimilem eſſe & illos ſui. Ne ipſe quidem mihi perſuaſiſſet, ut ſe dimitterem : teſtificantur iſti P. Quintium non ſtitiſſe & ſe ſtitiſſe : In Socrate cupiditas non fuit ulla oſtentandi ſui. Quocũque alio ex pronominibus hic utamur alia de perſona quàm de Socratis loqui uidebimur ut ſi dicamus oſtentandi illius : aut Socratem accepimus fuiſſe ſemper ſimilem eius aut ipſius : quanquam ſimilẽ ſui ipſius neceſſario dicamus, & ſimilem ipſius interdum non male, & ſimilem eius, & oſtentandi illius : & Sui & Suus pro Illius, Eius, aut Illorum inueniamus eſſe dictum, ſed huiuſmodi exempla (ut ſæpius iam dixi) nunc primum latinè diſcentibus nolim proponi ad imitandum. Neceſſario etiam ita ſæpius loquuntur, ut M. Tullius ad Atticum; Pompeius ueniet iratus, & ijs maximè qui eum maximè ſaluum uolebant. Non enim ut iraſcor ijs qui me ſaluum cupiunt, & ſuccenſes tu ijs qui te laudabant, ſic dicendum putabimus, iratum eſſe Pompeium ijs qui ſe ſaluum eſſe cupiebant. Non enim cupiendi uel quodcunque aliud uerbum ſit ad Pompeium refertur. Nunc, eum maximè ſaluum uolebant, ideo rectè dicitur quod uerbum alio ſpectat, & præter nu-

meri diſcordiam quæ id referri ad illum non ſinit, longe diuerſa loquendi ratio eſt quam ſi dicatur; Pompeius maximè ſaluum ſe eſſe cupiebat Hinc tranſeundum ad reliqua de quibus uideamus, an quemadmodum ego dixi rectè præceptum ſit à doctiſsimis. Admonent enim, ſi nomen ſubſtantiuum pronominis ad rem appoſitam: attributamque referatur, Ipſius, Eius, & Illius dicendũ eſſe, ut Atticum amaui propter mores & elegantiam eius Is quum eſſet proiectus inhumatus amica corpus eius texit ſuo pallio. Sunt hæc Ciceronis exempla quæ ſi longius perſequi uelim, ſingulos penè uerſus, & illius & latinorum omnium, afferre poſſem: Eſto igitur hæc reciprocationis ratio, ſecura, breuis, aperta, facilis, quam ſequi rudes, ac doctiſsimi omnes queant. Neque ego ignoro uel miror ſæpe aliter loquutos eſſe oratores, & hanc uiam, quæ certè uſitatior apud illos eſt, & poſtea à doctis hominibus notata, nemo à præceptis exiſtimabit eſſe tollendam in qua perpetuò illud ſpectandum eſt, ut ſciamus nomen ſubſtantiuum ad ſuppoſitum ne referatur; ut; Craſſus gloriatur diuitijs ſuis, an ad appoſitum, ut ſequuti ſumus Cæſarem propter clementiam & liberalitatem eius. Suadeo autem hanc loquendi rationẽ quæ pueris etiam accommodatiſsima eſt ad errorem declinandum in ſcriptis ueterum diligentiſsimè ſeruari. Nunc uerò ne ſim longior unum illud monendum putaui, dubium fieri ſententiam (quod poſtremo etiam de exemplo ad

Atticum de irato Pompeio cognoſci potuit) ſæpius cum duabus de perſonis tertijs loquendum erit, ut Petijt à Lucceio M. Tullius ſuas res geſtas literis mandaret. Eundem rogauit, ut laudandi ſui negotium ſuſciperet. Atticum orauit, ut ſibi ignoſceret, A Milone contendit, ut ſe commendatum haberet. Petebant à maioribus rationes exteræ, ut ſuis legibus uterentur. Hic oratores uel hanc ſermonis ac ſententiæ ambiguitatem diſsimulant, uel pro Sui & Suus contra præceptionem noſtram, aſciſcunt Is, aut Ille uel genus loquendi aliud ſequuntur uel mutant rectè in pronomen Ipſe. Aullus quidem Cæcina ad Ciceronem ſcribens uni atque eidem perſonæ contra hanc rationem ſola uarietatis cauſa, duo pronomina diuerſa adiunxit, ut; Hoc ſi Cæſar non cogitat, omnibus rebus felix eſt, ſi ſcit & perſuaſus eſt, quid iraſcitur ei qui aliquid ſcripſit contra ſuam uoluntatem quùm ignorit omnibus qui multa Deos uenerati ſint contra eius ſalutem? contra ſuam uoluntatem dixit, quia uidebat aliter dici non debere: contra eius ſalutem uerò, quia bis dicere Suum inelegans eſſe uidebatur. Sui uerò & Ipſe certis in locis, ac loquendi generibus quibuſdam alterum pro altero ponitur, ut; Societas hominum inter ipſos & uitæ quaſi conmunitas continetur: quam ſententiam alibi Marcus idem Tullius ita expreſſit; Homines autem hominum cauſa eſſe generatos, ut ipſi inter ſe alij alijs prodeſſe poſſent. Hic enim (ſi qua eius uarietatis

tis

tis cauſa hac uideri poteſt) certa perſona eſt appoſita , ut ipſi homines prodeſſe poſſent , quæ ſuperiore in exemplo ſignificata occultius eſt in uerbo , CONTINETVR . Poſtremum illud ſit ut ubi etiã diuerſitas eſſe perſonarum, quoties inter ſuppoſitum & princeps uerbum orationis , aliud uerbum ſit interiectum, Ipſe, pronomine potius quam Suus uti conueniat : quo modo ſi dicas ; Remp. à me eſſe conſeruatam, oſtendunt ipſius mihi decreti honores. Denique ex ijs quæ ſupra iam diximus facile quis rationem intelligat eorum quæ ita ab oratoribus d cuntur, ut à Cicerone in Lucullo ; Innumerabiles mundi ſunt ita pares inter ſe ut nihil inter illos interſit . Sed iam redeo ad quæ ſequuntur . Relatiuorum alia ſubſtantiæ aiunt eſſe alia accidentis . Illa antecedens habent ſubſtantiuum ut labor qui : moleſtia quæ : Tempus quod: hæc, adiectiuum , ut qualis , ueſtrâs, Formianus Preneſtinus quorum ſunt antecedentia, Cuiâs & Qualis nec aliter quam adiectiua . Nunc de ſubſtantiæ priusquam dicatur, illud memoria tenendum eſt, quicquid loquimur , uel ſubſtantiæ eſſe ipſius, ut homo, paries, cælum, uel qualitatis , ut albus, triſtis, auarus, uel quantitatis, ut altus, magnus, profundus, uel relationis, ut pater filius, auus, nepos, tàlis, qualis, cuiâs, noſtrâs, uel actionis, ut ſcribere, iuuare, ſentire, uel perpeſſionis, ut ſcribi, iuuari ſentiri, uel loci, ut hic alibi, intus, ad macellum in foro, uel temporis, ut nunc aliquando, heri, dudum hodie,

nu-

*nudiustertius, uel ſitus, ut ſedere, iacere, pronum, te-
ctum aut ſupinum eſſe, uel habitus ut indutum eſſe,
nudum, paludatum armatum. Sunt hæc philoſopho-
rum quidem, ſed quid negotij eſt intelligere, aut cur
negligantur ea quæ ſunt aperta omnibus, & lumen
afferunt ad intelligenda quæ ſunt omnium, & huius
etiam inſtituti? Subſtantia enim & qualitas, &
actio, & perpeſſio & relatiua quæ dicunt, ideſt, ea
quæ quouis modo cum aliquo conferuntur, quæ ſunt
omnium prima in grammaticis, niſi cognita ſine dia-
lecticorum præceptis eſſent, iam nihil penè tota hac
in diſciplina intelligeretur. Iam cæterorũ omnium,
ſed temporis & maximè locorum tanta in communi
uſu loquẽdi, localibus præſertim aduerbijs diſtincta,
facilè admonemur non huc nos ex aliorum artificio,
ſed illos de medio, conſuetudineque uulgi ſumpta, hæc
ad artificium contuliſſe. Pronomen igitur Qui Quæ
Quod relatiuum ſubſtantiæ, quod in ipſo eſt, fit ſæpius
qualitatis, uel accidentis, ut apud Plautum eſt in
Capteineis*

Quo ex genere natus ſis ſcio.

*Vulgo enim ac ſæpius quùm ita loquimur, non id in-
telligimus, ſcire nos, quo ex multis generibus quiſ-
quam ſit, quod ad ſubſtantiam, ſed illud unum ge-
nus, quale ſit non ignorare, quod pertinet ad quali
tatem. Diſtingunt hæc literati homines, ut prono-
men hoc, aut relatiuum ſit, ut;*

Reſtat Chremes qui mihi exorandus eſt:

aut

aut interrogatiuum, ut;

Quod genus hoc hominum quæue hunc tam barbara morem
Permittit patria? *aut infinitatis, ut;*
Nunc ſcio quid ſit amor.

Horum trium generum, quod relationum eſt, ſubſtantiæ, reliqua duo, qualitati tributa ſunt. Hic meminerint ſtudioſi latinitatis in interrogationibus propè nullas occurrere poſſe dubitationes. In ijs autem quæ ſunt relationis aut infinitatis, illud primum ſit, quod quùm eſſet huius loci, ratio quædam tulit, quinto ut libro exponeretur, ut; Amicos accerſam quos mihi uiſum erit. Legem ſcripſerunt, quã ipſis uiſum fuit. Prouinciã ſortiere quam tibi uidebitur. Item genus illud; Quos autem numeros cum quibus miſceri oporteat; nunc, dicendum eſt. Illud prætereà, quoties caſum relatiui ſequitur antecedens, ut;

Id ſibi negotij credidit ſolum dari,
Populo ut placerent quas feciſſet fabulas.

Nam græci præter illam quæ naturalis eſt loquendi figura ut; ἡ μὲν οὖν σπουδὴ περὶ τῶν ἐν χεῤῥονύσῳ πραγμάτων ἐςὶ, καὶ ςρατείας, ἣν ἐνδέκατον μῆνα τουτονὶ φίλιππος ἐν θράκῃ ποιεῖται, *in qua illis conuenit nobiſcum, ſic etiam loquuntur, ut relatiui quem dixi caſum nõ ex uerbi natura ponant, ſed illum ſæpius accommodent ad antecedens. Plurima enim talia ſunt aliorum omnium rectißimè loquentium, quale Demoſthenis eiuſdem;* τῷ μὲν ἔργῳ πάλαι πολεμεῖ πρὸς τὴν πόλιν, τῷ δὲ

λόγῳ

λόγων ὧν ὁμολογεῖ διὰ τῆς ἐπιςολῆς ἧς ἔπεμψεν: Platonis enim in Sympoſio; οὔτέπω Αγάθων καὶ παυσανίας οὐδὲ μὴν ἀριςοφάνης ὤπερὶ διόνυσον καὶ ἀφροδίτην πᾶσα διατριβὴ οὐδὲ ἄλλος τουτωνὶ ὧν ἐγὼ ὁρῶ. Hos imitati ſunt noſtri omnes quibus latinæ linguæ auctoribus utimur, ut ita ſæpius loquantur; Ex ijs quibus dixi literis nihil de reditu illius cognoſci potuit: Ex ijs quibus nominaſti prouincijs exercitũ collegit: tametſi dicere etiam licebit; Ex ijs quas nominaſti prouincijs, ut eiuſmodi mutato ordine antecedentis & relatiui, utrunque tamen ſuo caſu ponatur, ut Ciceronis multa ſunt quale illud in officijs; Quare quùm hoc commune ſit potentiæ cupidorum cum ijs quos dixi otioſis. Sepius tamen ſic loquuntur quemamodum ex Terentio attuli modo exemplum. Atque ex mille huiuſmodi unum M. Tullij ad Atticũ ſit ſatis; Quos cum Matio pueros & Trebatio miſeram, epiſtolam mihi attulerunt. Semper huiuſmodi in latinorum exemplis præcedit relatiuum: quodſi antecedẽs priore loco ponatur, tum ita loqui ueteribus permiſſum eſt, ut Plauto in Aulularia

Pici diuitias qui aureos montes colunt
Ego ſolus ſupero

Denique neceſſe eſt hæc ita habere diſtincta quo ſint ad intelligendum faciliora, ut modo relatiuum & antecedens ſuum utrunque per ſe ex uerborum natura caſum teneat, ut; Sequor auctorem qui mihi uidetur eſſe ſapiens, modo relatiuum ſequatur caſum

ſum antecedentis qualia ſuperiora ſunt exempla; ex iis quibus nominaſti prouinciis, & διὰ τῆς ἐπιστολῆς ἧς ἔπεμψεν, modo contrà, antecedens, ad caſum relatiui accomodetur, quale fuit;

Populo ut placerent quas feciſſet fabulas:

& quod ex Plauto duriuſculũ uiſum eſt exemplum. Nec miretur quis ita uideri. Eſto enim tranſeat nominatiuus antecedens in caſum relatiui, ut;

Quas feciſſet fabulas,

Tranſeat relatiui accuſatiuus in caſum antecedẽtis, ut; Ex iis quibus nominaſti prouinciis: non ſic tamen receptum eſt ut pluralem genitiuum antecedentis in rectũ transferas caſum relatiui, ut; Supero Diuitias Pici, qui aureos montes colunt, pro diuitias picorum. Ablatiuum quoque antecedentis mutant ueteres in rectum caſum relatiui, unde Terentii illud eſt in Ecyra exemplum;

Ea quæ inſequuta eſt nox, eam nihilominus attigit.

Ordinem quoque uerborum, huiuſmodi in figura loquendi intuebimur. Non enim latini ſcriptores hoc loco ſimiliter atque græci Orationem inſtituunt, ut nihil mutato ordine uerborum, latinè uertant hoc ipſum ad loquendi genus, quæ ex Demoſthene afferebam διὰ τῆς ἐπιστολῆς, ἧς ἔπεμψεν. Nam ſi duo quæ ex Terentio & M. Tullio ſupra attuli exempla, ita paululum commutes, ut relatiua non priore loco ponantur, non ſatis ex more ueterum loquutus indicabere.

cabere. Eoſdem illos quos dixi græcos imitati, ſic orationem contrahunt noſtri, ut alia pronomina auferant, ut; Nego ius eſſe qui miles nō ſit pugnare cum hoſte. Concidiſſem qui illum oderunt. His enim ex duobus exemplis, Eum, & Eos uidemus eſſe detracta. Nam relatiua, ſine antecedentibus, non ſemel animaduertes eſſe, ut;

Quæ ſeſe noluit in ignem conijcere, prohibui: & alio modo quodam Cicero in officijs; Quam ſimilitudinem natura ab oculis ad animum transferens, & quæ ſequuntur: Quam ſimilitudinem dixit, quùm antè, nullam ſimilitudinis mentionem feciſſet. Sæpius fit etiam ut pronomen Is, diuerſo caſu repetatur ad poſterius membrum à priore, ut M. Varro de analogia; Ea quæ declinari non poſſunt, eorum declinatus requirunt. Eſt illud etiam genus, quale M. Tullij pro Milone; Cuius enim ſenatui de illo inceſto ſtupro iudicium decernendi poteſtas eſſe erepta, de eius interitu quis poteſt Senatum, iudicium nouum conſtituendum putaſſe: item aliud auctoris euiſdem illud eſt ad Lentulum; Nam neque de monimentis meis ab ijs adiutus es, à quibus debuiſti. Hic pronomen omitti potuit, quod eſt priore loco poſitum. Porrò quam purgatum ſit genus illud, & quæ inde ſuperuacanea, detracta ſint uident omnes. Qua de re, iure decertare oporteret, armis non contendere, ut idem alibi M. Tullius; Hoc uobis non concedo ut quibus rebus gloriemini in uobis, eaſdem in alijs reprehendatis.

His

His ferè igitur & aliȷs adhuc modis relatiua præponuntur antecedentibus, & repeti ſolent antecedentia, cum relatiuis, præſertim quoties aliquid inter hæc & illa interiectum ſit, ut; Accepi tuas literas pridie quam Roma exirem, quibus ex literis, dolui me de ualetudine tua nihilo factum eſſe certiorem. Dubium fortaſſe cuiquam uideatur ubi duo ſimul ad locum & ex loco ſpectandi ſunt motus. Sæpius enim tale quiddam in oratione ſit neceſſe eſt: Reuertar in quam egreſſus ſum uiam: redeundum eſt in quem exiuimus portum: redire ſtudebis in quē cecidiſti dignitatis gradum. Cur non potius habita ratio eſt motus alterius, ex loco? Haberi certè poterat, ſi tantum quid nudi ſermonis lex poſtulet uidendum eſſet. At quoniam hic maioris apud nos momenti eſt, quod eſt in redeundo poſitum, præcipuumque nobis eſt redire unde ſumus egreſſi, motus ad locum potius rationem haberi decuit, quam Terentius habuit, ut;

Reſtitue in quem me accepiſti locum.

Contra enim ſi exeundi apud nos quàm redeundi potius cogitatio ſit, motionis ex loco, ſpectanda ratio nobis erit, ȷſque uerbis utendum quæ de loco ſignificant non quæ ad locum quale eſt ita ſi loquamur; Deȷciam te ex quo acceſſiſti loco: detrudam uos ex qua ingreſſi eſtis domo. Nec dicere quis audeat huiuſmodi in orationibus ita, ut quem dixi Terentȷ locum imitetur. Eſt etiam illud genus exemplorum;

Si nos ij ſumus qui eſſe debemus, ideſt ſtudio digni & literis noſtris, dubitare non poßimus quin ea maximè conducant, quæ ſunt rectißima. Quo in genere duo pronomina Ii & Qui relatiua ſunt accidentis, ad qualitatemque referuntur. Poſtremo autem, ne ſingula perſequar, illa etiam uenuſtatis habent multum; Tu quæ tua prudentia eſt, acutißimè omnium uidiſti. Ego quæ mea in patriam pietas eſt, qui meus in uos amor, meam pro republica ſalutem neglexi. Rarò etiam ſic; Tu cuius in remp. pietatis fuiſti ſemper, nullum pro ea periculum, tibi metuendum eſſe duxiſti. Sæpiuſculè autem illo more; Ego qua beneuolentia in uos fui ſemper, ne mortem quidem pro ſalute ueſtra mihi extimeſcendam credidiſſem. Præterea utimur hoc pronomine, pro aliqua rationali etiam coniunctione, idque ipſis in relationibus, ut ſimul utrunque ad munus accommodetur, ut;

Nam in prologis ſcribundis operam abutitur
Non qui argumentum narret, ſed qui maleuoli
Veteris poetæ maledictis reſpondeat.

Eſt autem hoc frequentißimum in uſu doctißimorū omnium. Ab hoc pronomine illa etiam naſcuntur, Siquis, Quiſque, Quiſquam, Quidam, Aliquis, Quiſnam, Nequis, Nunquis, Enquis, Ecquis, Quiſpiam, Quiuis, Quicūque, Quilibet, Quiſquis, Vnuſquiſque; quibus addere licebit illa quæ ex hoc nata non ſunt, Vterque, Vtercunque, Vteruis, Alter, Alius. Horum omnium exempla facilia & in promptu ſunt omni-

omnibus, ut; Cætera naturâ ſuis ſeminibus quæque gignuntur. Quidã & Aliquis differunt. Illud enim certis de rebus perſoniſue dicitur, ut; Quidam tibi homines inuiderunt: hoc uerò de incertis, ut; Aliquos inueniam fortaſſe defenſores mei. Prius tamẽ ad animi expertia relatum, ſæpius eiuſmodi de rebus dicitur quas nunc quidem tacemus, quia uel obſcuræ ſint, uel magnæ, uel ſuptiles, uel quoquo modo difficiles ad explicandum, ut; Aures enim, uel animus aurium nuncio, naturalem quendam in ſe cõtinet uocum omnium menſionem. Paulo poſt idem Cicero; Eſſe ergo in oratione numerum quendam non eſt difficile cognoſcere. Atque ut noris illud Quendam ſub obſcuris de rebus dici, illud uide quod ſequitur; In quo eſt iniquum quod accidit nõ agnoſcere, ſi cur accidat, reperire non queamus. Eius etiã quod eſt Aliquis, huiuſmodi quidam eſt uſus apud oratores, ut pro nonnullo, aut alicuius tandem loci numeriue ponatur, ut; Quare, fac ut omnia ad nos perſpecta & explorata perſcribas, meque ut facis, uelis eſſe aliquem, quoniam qui fui, & qui eſſe potui, iam non poſſum. Atque utinam liceat aliquando aliquo reipublicæ ſtatu frui, interque nos conferre ſolicitudines noſtras. Mihi Philargyrus tuus omnia de te requirenti, fideliſsimè (ut mihi quidem uiſus eſt) narrauit te interdum ſolicitum ſolere eſſe uehementius: quod facere non debes, nec dubitare quin aut aliqua republica, ſis futurus qui eſſe de-

bes,aut perdita,non afflictiore conditione quam cæteri. Quùm beatiſſimi ſint qui liberos non ſuſceperunt, minus autem miſeri qui his temporibus,quam ſi eoſdem bona aut denique aliqua republica perdidiſſent. Sed alijs etiam quamplurimis, ex M. Tullij & cæterorum locis rem arbitror eſſe ualde cognitam. Illa Siquis, Quiſquam, Quiſpiam, Nequis, nihil in uſu, uel ſenſu difficultatis habent, ut; Siquis ueſtrum iudices, aut eorum qui adſunt, fortè miratur;

Quiſquam numen Iunonis adoret?

Sic egit cauſam tuam, ut neque elequentia maiore quiſquam neque grauitate, neque contentione, nec ſtudio agere potuerit. Innocens eſt quiſpiam: uerumtamen quanquam abeſt à culpa, ſuſpitione tamē non caret. Quùm eſſet lex Athenis, nequis plebiſcitum faceret. Quiſnam & Nunquis ad interrogationes dubitationesque pertinent. Quæſiuit ab eis: Quiſnam uirgines formoſas haberet. Quod ſi Nam præponatur maiorem commoti animi motum quendam ſignificat, ut; —

Nam quis te iuuenum confidentiſſime noſtras
Iuſſit adire domos

Velim quæras, fundus numquis in Nolano uenalis ſit. Enquis uim doloris oſtendit, ut;

En quis conſeuimus agros.

Quiuis, Quicunque, Quilibet, hominem aut rem notant incertam aliquo de numero maiore, ut; Abs

quiuis

quiuis homine, quùm opus eſt, beneficium accipere gaudeas. Vtrunque, quiuis intelligere potuiſſet. Hoc utimur quùm aliquid negamus, id eſſe quod dici, aut exiſtimari poſſet, ut; Vis illa fuit, & (ut ſæpe iam dixi) ruina quædam atque tempeſtas, & quiduis potius, quàm iudicium, aut diſceptatio, aut quæſtio. Item illo modo; Quiduis perpeti malim, quàm illum diem uidere. Quicunque, ſeparatim aliquando ponitur, uerbo inter duas interiecto partes, ut;

Quæ me cunque uocant terræ.

Horatius quoque

Qui teſtamentum tradet tibi cunque legendum: & apud oratores, ut in quarto libro de finibus M. Tullius; Viues inquit Ariſto, magnificè atque præclarè: quod erit cunque uiſum ages. Vbi eſt Quicunque poteſt locum habere ſimul, Omnis, ut; Nõ omnia (idem inquit auctor) quæcunque loquimur mihi ad artem & ad præcepta eſſe reuocanda. Quilibet eandem habet cum ſuperioribus duobus naturam, ut; Hiſtrioni actio, ſaltatori motus, non quiuis, ſed certus quidam eſt datus, ſic uita agenda eſt, certo genere quodam, non quolibet: quod genus cõueniens, conſentaneumque dicimus. Quiſquis, facile eſt diſcernere, à Quicunque, ſed ea re maxime diſcretum eſt, quod illud non ſemper, hoc uerò ſemper duo uerba poſtulat, aut utrunque, aut alterum, aut neutrum ad ſe relatum, ut; Quiſquis obuiam factus

erit haud impune abibit, uel; Quiſquis accedet, hinc ego illum deturbabo : uel ; Quencunque offendero, illi me opponam. Vnuſquiſque, ſinguli ex pluribus, ut ; Rogaui unumquenque ueſtrum. Quæſtiones habitæ ſunt de unoquoque illorum. Duo hæc poſtrema, Vnuſquisque & Quiſquis, utrinque declinantur, ut Cuiuſcuius, Cuicui, Quemquem Quoquo, illud alterũ ſimiliter, ſed ſyllaba tamen immobili nouiſsima, ut Vniuſcuiuſque, Vnicuique, Vnumquemque, Vnoquòque. Reliqua uerò una tantum queunt ex parte declinari, ut Sicuius, Cuiuſque, Cuiuſquam, Cuiuſdam, Alicuius, cæterosque in ſuos caſus omnia. Quiſque & Vnuſquisque uim habent multitudinis, ẽt in ſingulari numero, ut ; Cæperunt quiſque de reditu cogitare : reuerterunt unuſquisque in ſuas ciuitates. Leue arbitror, illud etiam admonere, admonebo tamen ; Quùm binæ ſint neutrius generis uoces, tam in ſimplicibus quàm in coniunctis, Quid, & Quod, Siquid, & Siquod, Quicquid & Quodquod, Quiddam & Quoddam, eodemque modo cæterorum omnium, priores eſſe ſubſtantiuas, tractarique inſtar ſubſtantiuorum nominum oportere, ut ; Debebam neſcio quid nummorum. Scribes ad me, ſi quid erit noui. Docebo te ſi quippiam acciderit rerum nouarum : ſic à cæteris omnibus præterquàm à Quicunque, & Vnuſquiſque. Vterque duabus de perſonis reb usque tantum dicitur, ut ; Lælius & Cato uterque ſapiens. Hinc dictum eſt in utranque partem diſputare.

ſputare. Magnam eſſe uim conſcientiæ in utranque partem: Aliquem eſſe ſtudioſum utriuſque noſtrũ. Quumque ad ſuperiora antecedentiaque referatur, uenuſtiſsime tamen & ſæpius ad principia ponitur ſententiarum, ut; Vtrunque tibi gratulor, & commodum ualetudinis & lætitiam animi à te recuperatam eſſe. Terentius in Eunucho;

Vterque, pater & mater
Quaſi dedita opera erant domi.

Vulgare eſt antiquis & bonis omnibus ita loqui græcos auctores imitantibus. Hoc enim pacto ij loquuntur, ut; ὑπὲρ τῶν μεγαλοπολιτῶν Demoſthenes; Αμφότερον μοὶ δοκοῦσιν ἁμαρτάνειν ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ οἱ τοῖς Ἀρκάσι καὶ οἱ τοῖς λακεδαιμονίοις συνειρηκότες. Illud etiam quod noſter elegantiſsimus auctor latinitatis, ita ſcripſit; Obfuit plurimum eo tempore Conſulum, ſiue malitiam, ſiue ſtultitiam dicere oportet, ſiue potius utrunque: eorundem è græcorum fontibus ad nos ipſoque Demoſthene potiſsimum dimanauit. Is nanque in oratione de corona, ſic totidemque uerbis penè hunc locum expreſsit; τι οὖν συνηγωνίσατο αὐτῷ πρὸς τὸ λαβεῖν ὀλίγου δεῖ ὑμᾶς ἑκόντας ἐξαπατημένους ἢ τῶν ἄλλων ἑλλήνων εἴτε χρὴ κακίαν, εἴτε ἄγνοιαν εἴτε καὶ ἀμφότερα ταῦτ' εἰπεῖν. Quamuis aũt ſingularis hic numerus apud nos duo minimum ſignificat, aſſumit aliquando tamen ad res duas numerum pluralem, ut;

Huius formam atque ætatem uides

Nec clam te eſt, quàm illi utræque res inutiles
Et ad pudicitiam, & tutandam ad rem ſient.
Contra enim fieri hoc debet, quùm ſunt res de quibus agitur multiplices natura, ut; utraſque literas accepi tuas, & quas puero meo & quas tabellarijs publicis dediſti, uel; Vtraque rectè uiuendi præcepta, & ſacrorum, & philoſophiæ ſum complexus. Vterque & ambo ſic differant, ut illud rès, perſonasque diuerſi etiam temporis demonſtrare poßit, quale eſt ſi dicatur; Hoſtilius & Numa, uterque ante ſuperbum Tarquinium regnauit: hoc autem ad idem tempus referri debeat, ut in Phormione Terentius;
Euenit ſenibus ambobus ſimul
Iter, illi in Lemnum, ut eſſet, noſtro in Ciliciam.
Neuter, non eſt omnino huius loci, ſed eodem modo tractatur, quo Vterque, Vtercunque: & Vteruis, eſt alteruter ex duobus, ut;
In hoc bello utracunque pars uicerit, tamen perituri ſumus, &;
Menander fecit Andriam, & Perinthiam
Qui utramuis rectè norit, ambas nouerit.
Habent ſuas denique pronomina declinationes quorum & ſi non omnes, quidam tamen caſus differunt à nominibus. Exempla hic ſubijcere placuit ea declinandi: eſtque prima declinatio pronominum eorum quæ primitiua dixerunt, Ego, Tu, Sui, ut;
Ego, mei, mihi, Me, à Me:

Nos, Noſtrum, uel Noſtri, Nobis, Nos à Nobis.
Tu, Tui, Tibi, Te, ò Tu, à Te:
Vos, Veſtrum, uel Veſtri, Vobis, Vos, ò Vos à Vobis.
Sui, Sibi, Se, à Se.

Habebant hæc tria quondam, alios etiam genitiuos numeri ſingularis, Mis, Tis, Sis quæ obſoleuerunt. Ego, & Sui uocatiuos habere non poſſunt, nec putet quis illum eſſe uocatiuum, quoties aiunt poetæ

O ego quantum egi quã uaſta potentia noſtra eſt

Habent ſingulares genitiuos ut ante iam dixi tantũ ſignificationis paſſiuæ, quod imitantur, numeri multitudinis etiam ſecundæ uoces. Noſtri, Veſtri, Sui, qui tamen poſtremus genitiuus perſonæ tertiæ, ſolus eſt, & unus utriuſque numeri ſine recto, & tantum ſignificatione præditum paſſiua. Secunda declinatio eſt, quorum ſingulares genitiui Illius faciunt, & Ipſius, & Iſtius, ut;

Ille illa illud, Illius, illi
Illum illam, illud, Illo illa illo
Illi, illæ illa, Illorum illarum illorum, Illis
Illos illos illa, Illis.
Ipſe ipſe ipſum, Ipſius, Ipſi
Ipſum ipſam ipſum, Ipſo ipſa ipſo
Ipſi ipſæ ipſa, Ipſorum ipſarum ipſorum, Ipſis
Ipſos ipſas ipſa, Ipſis.
Iſte iſta iſtud, Iſtius, Iſti
Iſtum iſtam iſtud, Iſto iſta iſto

Iſti iſtæ iſta, Iſtorum, iſtarum, iſtorum, Iſtis
Iſtos iſtas iſta, Iſtis.
Hic, hæc, hoc, Huius, huic,
Hunc, hanc, hoc, Hoc hac hoc
Hic hæ hæc, Horum harum horum, His
Hos has hæc, His.
Is, ea, id, Eius, Ei
Eum eam id, Eo ea eo
Ii eæ ea, Eorum earum, eorum Iis, uel eis
Eos eas ea, Iis, uel Eis.
Idem eadem idem, eiuſdem, eidem
Eundem eandem idem, Eodem eadem eodem
Iidem eædem, eadem, Eorundem, earundem eorundē,
Iiſdem, uel eiſdem
Eoſdem eaſdem eadem, Iiſdem, uel eiſdem.
Quis uel Qui quæ quod, uel Quid, Cuius, Cui
Quem quam quod uel quid, Quo qui, Qua qui, Quo qui:
Qui quæ quæ, Quorum quarum quorum, Quibus uel Quis
Quos quas quæ, Quibus uel quis.

Vt ſuperiora declinantur unus una unum, Vnius Vni, Totus tota, totum, Totius, Toti. Solus ſola ſolum: itemque Alius, Alter, Vllus, Nullus, Vter, Alteruter, Vterius, Vterque, Vtercunque, & alia ſiqua ſunt huiuſmodi. Declinationem pronominis, Qui quæ quod, ſequuntur etiam quæ ex eo compoſita ſunt, quorum de ſignificatione & uſu, iam ante docuimus

cuimus Siquis, Quiſque, Aliquis, Quiſpiam, Quiſnam, Nequis, Nunquis, Enquis, Quidam, Quiuis, Quicunque, Quilibet, Quisquis. Tertia declinatio, quinque pronominum dumtaxat eſt eorum quæ dicunt poſſeſſiua, Meus, Tuus, Suus, Noſter, Veſter quæ ita declinantur ut nomina adiectiua, Lætus læta lætũ Pulcher, pulchra, pulchrũ, & innumera huiuſmodi quorum exempla à nobis tertio libro in ſecunda nominum declinatione ſunt allata, ut;

Meus mea meum, Mei meæ, mei, Meo, meæ, meo
Meum meam, meum, Mi mea meum, Meo mea meo
Mei meæ mea, Meorum, mearum, mearum, Meis
Meos meas mea, Mei meæ mea, Meis.
Tuus tua tuum, Tui tuæ tui, Tuo tuæ tuo,
Tuum tuam tuum, Tui tuæ tui, Tuo tuæ tuo,
Tui tuæ tua, Tuorum tuarum tuorum, Tuis
Tuos tuas tua, Tuis.

Hæc duo pronomina poſſeſſiua ſecundæ perſonæ exẽpla eſſe poſſunt aliorum, ideſt Noſter, & Veſter declinandi. Ab his nulli eſſe per naturam uocatiui præterquam à primo poſſunt, ut ne cæterorum quidem niſi à primitiuo ſecũdæ perſonæ. Nec uocatiuum eſſe quis putauerit quod eſt in Vergilio;

- O qui res hominumque Deumque
Aeternis regis imperijs

Poſſeſſiua quæ dicuntur, uel unius poſſeſſionem ſignificant ut; Meus Tuus, uel tum unius, tum plurium, ut Suus; Nam & ille colit agrum ſuum, &

illi uendunt prædia ſua dicimus: uel pluribus communem, ut Noſter & Veſter: noſtra enim & ueſtra, res nulla dicitur niſi quæ pertineat ad multos. Quarta uero nihil differt à tertia nominum declinatione, ut;

Noſtrâs noſtrate, Noſtratis, Noſtrati

Noſtratem, noſtrate, Noſtrâs Noſtrate, Noſtrate noſtrati

Noſtrates, noſtratia, Noſtrates noſtratiū, Noſtratibus

Noſtrates noſtratia, Noſtrates noſtratia, Noſtratibus

Veſtrâs ueſtrate, Veſtratis, ueſtrati

Veſtratem, ueſtrate, Veſtras ueſtrate, ueſtrati:

Veſtrates ueſtratia, Veſtratium, Veſtratibus

Veſtrates, ueſtratia, Veſtrates, ueſtratia, Veſtratibus.

Sed nunc denique reuertor, ut quæ de relatiuis adhuc reliqua ſunt, ut breuiſſimè potero complectar. Ac primum ijs etiam quæ Romanæ linguæ ſunt omnino rudes nullum eſt negotium uidere quemadmodum conueniāt hæc neceſſe eſt, (ut à principio dixi) genere & numero cum antecedentibus, ut Lælius qui. Tullia quæ, flumen quod: nec errare quiſquam in ijs poteſt quæ accidentis relatiua grammatici nominant, ut quales ſumus, tales eſſe uideamur. Non tanta eſt Roma quanta olim fuit. Quare maneat hoc ſine præceptis, relatiua omnia eſſe per ſe ualde

cognita.

cognita. Quoniam uerò nomina quædam adiectiua huc docti quidam homines congeſſerunt, quæ antecedentium loco relatiuis præponuntur, ſi ſciamus rectè, quid ea ſint, nihil erit amplius, quod requiratur. Adiectiuorum igitur nominum quæ dixi, alia ſunt magnitudinis, ut magnus paruus, altus, profundus, alia numeri, ut multi, plures, tot, quot, uiginti, centum, mille. A principio autem hæc ita deducimus, Vnus, duo, tres, quatuor, quinque, ſex, ſeptem, octo, nouem, decem: Vndecim, duodecim, tredecim, quatordecim, quindecim, ſexdecim, decē & ſeptem, uel ſeptemdecē, decem & octo, uel duodeuiginti, decem & nouem, uel undeuiginti, Viginti: Viginti unus, uigintiduo, uigintitres, uigintiquatuor, uigintiquinque, uigintiſex, uigintiſeptem, uigintiocto, uel duo de triginta, uigintinouem, uel undetriginta, triginta. Sic ēt triginta unus, trigintaduo, trigintatres, uſque ad duo de quadraginta, undequadraginta, & ipſa quadraginta. Deinceps uerò quinquaginta, ſexaginta, ſeptuaginta, octoginta, nonaginta Centum. Centum & unus, Centum & duo, centum & tres uſque ad centum & decem. Centum uiginti, Centum triginta, Centum quadraginta, Centum quinquaginta, Centum ſexaginta, centum ſeptuaginta, Centum octoginta, Centum nonaginta, ducenti, trecenti, quadrigenti, quingenti, ſexcenti, ſeptingenti, octingenti, nongenti, mille. Duo millia, tria millia, uſque ad decem millia, quorum relatiua ſunt Tot &

Quot.

Quot. Non declinantur hæc a quatuor uſque ad centum: declinantur autem à ducentis ad mille, ut ducenti ducentæ ducenta, trecenti trecentæ trecenta, quadrigenti quadrigentæ quadrigenta: item quingenti, ſexcenti, ſeptingenti, ottingenti, nongenti. Rurſus non declinantur mille: declinantur duo millia, tria millia, quatuor, quinque, ſeptẽ, decem, & omnia millia. Præterea mille adiectiuum nomen eſt, ideoque ferè dicimus mille homines, & mille iugera, ut;

Non anni domuere decem non mille carinæ.

Quandoque ſubſtantiuum eſt, quare dicunt, etiam rarò mille hominum & mille iugerum, ut pro Milone Cicero; Ante fundum Clodij quo in fundo propter inſanas illas ſubſtrutiones facile mille hominum uerſabatur. & in M. Antonium; Inuentus eſt qui L. Antonio mille nummûm ferre expenſum. Millia uerò numeri multitudinis, nomen eſt ſemper ſubſtantiuum, quare dici aliter non poteſt quam duo millia hominum, tria, quatuor, decem, quinquaginta millia iugerum, centum, trecenta, quingenta, octingenta millia modiorum tritici. Pro P. Quintio; ſeptingenta millia paſſuum decurſa eſſe biduo. Quod ſi minor poſt millia ſequatur numerus habenda eſt ratio minoris, ut; ſex millia quingenti homines. Nec utendum genitiuo eſt quoties uerbum antecedat ſubſtantiuum, ut; Hordei modij fuerunt quingenta millia. Reſpondent his omnibus (ut dixi) Tot, Quot, & Totidem. Ex his aduerbia ducuntur omnium numerorum,

rorum, ſemel,bis,ter,quater,quinquies,ſexies, ſepties,octies,nouies, decies. Ita etiam duodecies quatuordecies,quindecies,ſexdecies,decieſepties, decies octies, uel duodeuities,decieſnouies, uel undeuities. Reliqua uerò,uities quadragies, quinquagies ſexagies,ſeptuagies,octogies,nonagies,centies. Similiter ducenties, quingenties, millies, bis millies usque ad nouies & decies millies. His reſpodent illa duo Toties & Quoties,quæ non indegent exemplorum. Du cuntur etiam ex his quæ ordinem ſignificant, primus,ſecundus, tertius,quartus, quintus, ſextus, ſep timus,octauus,nonus,decimus. Poſt hæc undecimus, duodecimus,decimus tertius,decimus quartus,decimus quintus,decimus ſextus,decimus ſeptimus,decimus octauus,decimus nonus,uigeſimus. Deinde uerò trigeſimus,quadrageſimus,quinquageſimus ſexageſimus ſeptuageſimus,octogeſimus,nonageſimus, centeſimus: ducenteſimus,quingenteſimus,milleſimus. Horũ loco ponunt ſæpe auctores illa prima & ſeptẽ pro ſeptimo, nouem pro nono, decẽ pro decimo, quadraginta pro quadrageſimo dicere cõſueuerunt, ut; Septem annis poſtquam conſul fuiſſet. Atque hanc ille egit orationem ſeptem & decem annis poſt alterum conſulatum. Nouem annis poſt meum conſulatum, quùm conſul iterum me conſule creatus eſſet. Exempla ſunt hæc Ciceronis in Catone Maiore; Immo etiam utranque miſcere formam conſueuit, ut; Plato uno & octogeſimo ſcribens mortuus eſt. Nec

octo-

octogeſimo enim primo, nec uno & octoginta dixit. quod ratio poſtulare uidebatur. Contra etiam, pro tres & quinque tertium & quintum, quemadmodũ de Neſtore eodem libro ſcripſit. Tertiam enim (inquit) iam ætatem hominum uiuebat. Obſeruatum eſt antequam aſcendatur ad centum ſi inter duos numeros coniunctio intercedat, excurrentem numerũ quadrato præponi oportere, quod ſuperioribus ex quibus iam dixi exemplis cognoſci potuit, ut; Vno & octogeſimo anno ſcribens mortuus eſt. Sine coniunctionibus autem ſi loquamur, eum ordinem qui naturalis eſt ſequi debemus, ut; Quadragintaſeptẽ annos uixit. Sexaginta quinque ſeſtertijs contentus fuit. Idem fieri in numeris ultra centum conueniet, ut; Centum & ſeptem denarios accepit. Centum quinquaginta urbibus imperabat: id quod fit etiã ad mille quùm peruentum eſt, ut; Mille quingentos homines armatos habuit ſecum. Sin plura ſint millia ita loquemur ut infra centum admonui loquẽdum eſſe, ut; Quatuor & uiginti millibus hominum præfuit. Si tamen à decem & ſeptem ad uiginti aſcẽdatur, maiores numeros præponere debebimus, ut decem & ſeptem, ubi tamen ſeptemdecim quoque dicere licebit, hinc decem & octo, decem & nouẽ. Rurſus autem (ut apparuit iam ſuprà) minores præcedunt in his undecim, duodecim tredecim, quatuordecim, quindecim ſedecim. His unum reſpondet relatiuum Quotus. Nec audiendi ſunt qui Totus etiã

adie-

adiecere. In illo autem Quotus, rectè uidendũ quid auctorum uſus poſtulet, nec audeas ita dicere ſedeo ultimus omnium, quotus nemo æqualium meorum niſi grauem habeas auctorem. Pro Quot inuenimus dictum, Quoteni: hinc ad Atticum Cicero dixit; Neſcio quotenorum iugerum. Vſitatiora tamen exempla ſunt illa; Quot capita, tot ſententiæ. Quot homines tot cauſæ. Totidem habuit Craſſus talenta quot ego trientes. Ducuntur & illa quæ diuiſionem in numeros æquales notant, ſinguli, bini, terni, quaterni, quini, ſeni, ſepteni, octoni, noueni, deni. Sequũtur hæc, undeni duodeni, ternideni, quaternideni, quinideni, uigeni. Præterea quadrageni, quinquageni, ſexageni, ſeptuageni, octogeni, nonageni, centeni. Hinc ducenteni, quingenteni, milleni, ut; Duodena deſcribit in ſingulos homines iugera. Vnicuique ueſtrum ubi conſiſtat bini pedes aſſignantur. Sumpta hæc à M. Tullio ſunt exempla. Cæſar etiã de bello ciuili; Dum locus communis pugnandi daretur, æquo animo ſingulas binis nauibus obijciebant. Damus hæc adiectiua his etiã nominibus quæ numero tantum multitudinis declinantur. Idem Cæſar de bello ciuili; Adeo ut una caſtra iam ex binis facta uiderentur. Item unas, binas, ternas, uel quinas dicimus literas, unas binas uel ternas nuptias; Accepit ergo multitudinis numerum, unus una unũ ut cum huiuſmodi nominibus accommodari poſſit. Non enim ſingulas à te accepi literas dicendum, ſed

unas, & quemadmodum bina uel terna caſtra, ſic etiam una caſtra poſita, unos aut binos ludos eſſe factos, quaternas centeſimas ſolutas. Adhibentur hæc ad numeros ſupra nongenta millia, ut decies centena millia, uities, quadragies, octogies, nonagies, centies centena millia. Vities capere de poſſeßionibus, quadragies redimere ſe ab hoſtibus, ſexagies uendere ſuas facultates. Vbi terni ſunt poſſunt eſſe trini. Nam trina, etiam caſtra idem Cæſar, & literas trinas M. Tullius, dixit cuius rei plurima ſunt exempla auctorum. Ducuntur ab his etiam illa binarius, ternarius, quaternarius, quinarius, ſenarius, ſeptenarius, octonarius, nouenarius, denarius. Conſequuntur hæc deinceps quinquagenarius, centenarius, millenarius. Hinc ternarios ſcrobes, aut quaternarios, hinc ſenarios, ſeptenarios, aut octonarios uerſus; hīc denarios nummos dixerunt quod denos aſſes, denoſue æris ualerent. Hinc ſexagenarios, octogenarios, centenarios homines etiam ac lapides. Ducuntur & illa, ſimplex duplex quadruplex, ſeſcuplex, item alia ſimplum duplum triplum quadruplum quincuplũ, ſexcuplum, ſeptuplum, octuplum nonuplum decuplũ & centuplum nota omnia ſignificationis: neque tamen uerum eſt habere hæc pro relatiuis quotuplex & quotuplum. Hic numerant etiam Cuiâs. Nam reſpondent huic Noſtrâs & Veſtrâs: reſpondent ẽt patriæ, nationum, aut ſectarum nomina, ut; Cuiates illi ſunt? Vtrum Carthaginenſes an Siracuſani,

Ita-

Itali an Galli homines? Stoici an Peripatetici philoſophi. Pertinet hoc poſtremum ad relatiua, ſuperiora autem (ut à principio iam dixi) ad antecedentia. Quantulum eſt hoc, diſtingui certè admoueri que oportebat. Nec ignorare quenquam arbitror huius eſſe loci etiam Tàm & Quàm & ſuperiora quæ dicebam Tantum & Quantum: præterea Vnus & Alter & Cæteri, & reliqui Tantum, & Alterũ tantum, & quicquid denique rem aliquam reſpicit antecedentem. M. Tullius in Bruto; ut neceſſe ſit partem pedis, aut æqualem eſſe alteri parti, aut altero tanto, aut ſeſqui eſſe maiorem. Nam & alterũ tantum, & altera tanta dicimus, quæ exempla ſunt etiam græcorum, ut prima in Philippica Demoſthenes δέκα μὲν ναυσὶ ταχείαις, τετταράκοντα τάλαντα, εἴκοσιν εἰς τὴν ναῦν μναῖ τοῦ μηνὸς ἑκάστου, στρατιώταις δισχιλίοις τοσαῦτα ἕτερα. Quàre nos etiàm, bis tantum, uel tria tanta, quinque uel decem tanta, ad ſexcenta, uel mille tanta poſſumus dicere. Neceſſariò diſcrepat relatiuum pronomen aliquando ab antecedentibus, tum genere, tum numero, tum utroque interdum ſimul, ut; Mandatum eſt Africano imperiũ quæ una fuit ſalus reipublicæ. Seditiones erant illæ quam ſolent improbi propugnationem libertatis nominare. Diſcedebant ueterani, quod ſolum erat robur exercitus. Huiuſmodi in orationibus poſt relatiuum ſequitur uerbum Eſſe, Vocare, Dicere, Appellare, Nominare, Putare, Exiſtimare, etiam Da-

re, nec ferè multum ab his diſsidentia: deinde ſubiungitur nomen, quæ ſolet interpretatio eſſe quædã antecedentis. Illud ergo nomen accidit ſæpius, ut non eodem quo antecedens genere ſit aut numero. Quamobrem ſimul coire, quin (uti dicebam) inter ſe diſcrepent non poſſunt. Vel potes hoc ipſum ita breuius intelligere. Quoties poſt relatiuum aliud ſequitur nomen, alterius numeri aut generis quàm antecedens relatiuum neceſſe eſt cum alterutro pugnare. Eſto enim illud Ciceronis exemplum; Iſque animus datur ſempiternis ignibus quæ ſidera, & ſtellas uocatis. Apparet hic relatiuum, neceſſario, ab antecedenti, uel conſequenti diſcordare.

Q. MARII CORRADI DE LINGVA LATINA

AD MARCELLVM CORRADVM FRATREM

Liber VIII.

PROXIMO ſuperiore libro ut potuimus, utque ipſa res tulit, pronomina, & illorum, ex omni antiquitate uſum oſtendere conati ſumus. Nunc uenio ad præpoſitiones, quarum non puto breuior explicatio eſſe poterit. Etſi enim difficiles quæſtiones haud ualde multas habeant ſuptiles tamen ac uarias habent loquendi formas, quæ ipſa tenuitate fallere parum exercitatos poſſunt. Requirit enim tota hæc obſeruatio latinitatis, accuratiſsimã diligentiam, & ſtudium eiuſmodi rerum, quæ minus ſtudioſis hominibus, nullæ prorſus uidentur. Nobis uerò & ijs qui perfectæ ſcientiam latinitatis aſſequi, uel adumbrare cupiunt, uerba omnia quæſita, cognita, & notata eſſe debebunt. Exactiſsima enim diligentia utendum eſt ad ea ſuptiliter cognoſcenda quæ pertinent ad notiones, diſcrimina, uſum, collo-

cationesque uerborũ. Ac neſcio equidem cur grammatici præpoſitiones & reliquas treis partes orationis indeclinabiles putauerint ſibi tractandas eſſe minus copioſe quàm cæteras, quidam uerò nomina dumtaxat illarum nuda, ſine præceptis aut ullis denique auctorum exemplis tradiderint. Qum de aduerbijs enim, & coniunctionibus eſſent plurima, quæ ſummè erat neceſſarium, plenius explicare, tum de præpoſitionibus etiam, deque illarum uſu nõ minus multa uideri ijs grauiſſima debuiſſent. Accedit itanque illud præterea quod ex eo genere uerborum præpoſitio eſt, ut cognoſcere totam neceſſe ſit nec partem illius negligere poſſis ullam. Sunt enim partes orationis quædam infinitæ, ut nomen, uerbum, participium, aduerbium. addo etiam interiectiones, quæ non ſolum propter multitudinem, ſed ortum quoque & interitum certo in numero non habemus. Pronomina uerò præpoſitiones, coniunctionesque plures fieri paucioresue non licet. Qui enim his uel addatur aliquid, uel detrahatur? Nam coniunctiones eædem ſemper fuere: præpoſitiones per naturam uix augeri uel minui, pronomina autem ne uix quidem poſſunt. Quæ ſunt huiuſmodi, eorum nulla pars eſt, quamuis minima, quæ teneri perfectiſſimè non debeat. Finge enim aliquod unum ex pronominibus, uel ignorari omnino, uel falſam de eo ſcientiam haberi, quis non uideat, quando nihil penè ſine his loqui poſſumus, illum errorem ad pauciſſima non

per-

pertinere? Quoniam ergo ſunt præpoſitiones ex his quæ per naturam exiguo numero continentur, eas crebrius quàm cætera uerba omni in parte ſermonis uerſari neceſſe eſt, quarum inſolentia totam undique orationem reddere uitioſam poteſt niſi diligẽtiſsimè cognoſcantur. Itaque non pauca hæc noſtra tantum, ſed ex libris uſuue auctorum alia obſeruari uelim, & fortaſſe meliora. Præpoſitio eſt pars orationis indeclinabilis, quæ præpoſita alijs partibus orationis, ſignificationem earum aut mutat, aut implet, aut minuit. Dicta eſt à præponendo quod nomini, uerbo, participio, cæteriſque partibus præpoſita, aut pars ipſa efficitur uerbi, ut proferre, producere, adamare conuenire, aut ab ea ſeparata ſolis præponitur declinabilibus, & caſum regit, ut ante domum, circa templum, pro roſtris, pro tribunali. Quædam accuſatiuo dantur, quædam ablatiuo, quædam utrique. Accuſatiuo quidem, Ad, Apud, Ante, Aduerſum, uel Aduerſus, Cis, Citra, Circum, Circa, Contra, Erga, Extra, Inter, Intra, Infra, Iuxta, Ob, Pone, Per, Prope, Secundum, Poſt, Trans, Vltra, Præter, Propter, Supra, Circiter, Vſque, Secus, Verſus, Penes. Singularum exempla à bonis auctoribus, & à M. Tullio potiſsimum proferenda ſunt. Ad, ſignificationem habet motus, ad res, ad locum, ad tempus, ad perſonas. Vel hoc differt à præpoſitione In, quod nemo ignorat, non idem eſſe ad mare, & in mare, ad flumen, & in flumen, ad ignem, &

in ignem, ad domum & in domum. Dicimus ergo redire ad ſtudia, uenire ad urbem, differre ad tempus idoneum, reuerti ad conſulem, uenire ad arma. Venire ad urbem, uel eſſe ad urbem, dicebantur magiſtratus à prouincijs quum redirent, nondum in urbem ingreßi.

Venit Chremes poſtridie ad me clamitans.

Dicimus etiam; Quod ad tempus, exiſtimationis partæ, fructus reſeruabitur? Item ad Apollinis uenire, ad Opis, ad Veſtæ, ad Telluris, ad Dianæ, quomodo Horatius;

Ventum erat ad Veſtæ quarta iam parte diei

& Terentius;

Vbi ad Dianæ ueneris.

Sæpe etiam ſine motu, ut; Quam ad ſuauitatem nullis egebat corporis uiribus. Ad omnes introitus homines armatos apponit. Ad Telluris quidem etiam tuam ſtatuam locaui. Ad quæ tempora te expectē facies me certiorem. Teſtis ad iudicem fidem infirmare. Eſt enim ſæpißime pro Apud, ut;

Hic ad ueteres fagos

Videt ad fornicem Fabianum in turba Verrem. Occiditur ad balneas Palatinas à cœna Roſcius. Bellum ad Mutinam gerebatur. Præterea ſigna quæ nobis curaſti, ea ſunt ad Caietam expoſita. Diximus ad manum eſſe alicuius, ut; Licinium ſeruum ſibi Gracchus habuit ad manum. Decem fiſci ad ſenatorem relicti. Dionyſius ad me fuit bene mane. Aie-

bant

bant illum primo ſanè diu multa, ad extremum autem manus dediſſe. Ad multam quoque noctem dicimus, & ad multam diem, & ad multam ſenectutem. Ad memoriam poſteritatis, ad immortalitatem conſecrare, canere ad cytharam uel tibiam, & multum eſſe aliquem in loquendo ad impudentiam. Pro quatenus, de Aruſpicum reſponſis; Mihi exire domo mea ad priuatum dolorem fuit luctuoſum, ad rationem reip. glorioſum. Pro eo quod eſt Propter in Antonium; Populari agros non ad ſpem conſtituendæ rei familiaris, ſed ad præſentem paſtum mendicitatis. Refertur ad numerum, & ad tempus, quemadmodum Circiter, ut ad tertium Idus, ad quartum Nonas, ad quingentos denarios; Homines ad quindecim (inquit ad Atticum) Curioni nullum ſenatus conſultum facienti aſſenſerunt. Si negationem hanc præponas, Nihil ad me, ad te, ad ſe, ad illum, Nihil ad nos, ad uos, ad illos, nihil ad philoſophos, nihil ad iudices, nihil ad ſenatum, perinde erit atque ſi dicas nihil noſtra, aut illorum intereſt. In cõparatione etiam dicimus nihil ad Virgilium, ad copiam Ciceronis, ad ſplendorem Cæſaris, ad eloquentiam Platonis, ideſt nihil eſſe eam rem ſi conferas cum Virgilio, Cicerone, Cæſare, Platone, ut; Lælium Decimũ uolo quem cognoui uirum bonum & non illiteratum ſed nihil ad Perſium. Terentius etiã de Thaide ad Pamphilam collata dixit; Nihil ad noſtram hanc, quæ ſuperat ipſam Thaidem. Sunt illa

quoque ad rem pertinere, ad rem facere, referre ad ſenatum, ad philoſophos, dicere ad populum, ad me recipio ſic fore, dare tabellario literas ad Varronē, regio quæ eſt ad mare, ad Orientem, ad Baleares, ad Oceanum. Denique uarium habet hæc præpoſitio & elegantiſſimum apud auctores uſum. Apud, pro Ad, niſi quod motum non ſignificet. Cæterum eodem in loco dicimus ad me & apud me: ad Cybiſtra & apud Cybiſtra, ad Mutinam & apud Mutinam. Verum Ad, cum uerbis etiam quæ motus expertia ſunt, aliquid tamen affert aliquando ad motum. Illo enim in exemplo; Dionyſius ad me fuit bene mane, ſpatium temporis eſt minus quam ſi dictum eſſet, apud me fuit. Refertur ad locum, ut apud forum, apud macellum, & ad perſonas. ut apud Craſſum, apud Licinios, apud rhetores, apud philoſophos, apud multas ciuitates, apud maiores auos patresque noſtros, apud populum, apud Senatum, apud animum tuum, ideſt coram populo, coram ſenatu & in animo tuo. Apud maiores, hoc eſt maiorum memoria: ſunt illa, Apud Homerum, apud Platonem, apud inferos. Apud me, te, ſe, illum, hoc eſt domi meæ, tuæ, ſuæ, illius, quemadmodum, ad me, ad te, ad ſe, ad illum. Eſt etiam apud me, te, ſe, illum, ſenſu quidem meo, tuo, ſuo, illius, ut; Pluris apud me literæ ſunt, quam exiſtimatio rumoresque uulgi. Coniungitur abſentibus etiam perſonis, ut queſtus eſt apud me per literas. Excuſauit iis apud te literis

ris quod operam tibi ſuam accommodare non poſſet. Ante, ad locum refertur, ut ante domum, ante templum, ante ianuam, ut;

Ante urbem in luco falſi Simoentis ad undam.

Ante pedes, ante oculos, ante tribunal. Clodius ante fundum ſuum Miloni inſidias collocauit. Item ad tempus, ut pridie Calendas, tertio Nonas, quinto Idus, quod plenum erat ante calendas, Nonas, atque Idus. Aliquando expreſſa à ueteribus præpoſitio eſt, ut Cicero ad Appium, Decedenti mihi, & iam imperio annuo terminato ante diem III. Non. Sext. quum ad Sidam naui accederem, & mecum Q. Seruilius eſſet, literæ à meis ſunt redditæ; Dicimus etiã ante diem, ante legitimum tempus, ante uigeſimum quintum annum, ante me conſulem, ante Catonem cenſorem. Non iungitur propriè cum perſonis. Vt ante me, ante te, ſe, illum: nec recte dicitur ante Prætorem, ante iudices, ante Regem, aut ante Conſules, niſi locum ſignificans ita potius loquare, ante oculos Prætoris, ante oculos iudicum: priora autem referre oportet ad rationem temporis, ut ante me Prætorem, ante illum Quæſtorem, ante hoſtem iudicatum Antonium, Ante expulſum Catilinã, ante occiſum Clodium, ante exactos Reges, ante Romam conditã. Ergo ad ſignificandum tempus etiam Cicero in diuinatione dixit contra Cæcilium; Dum hic quæ opus eſſent compararet cauſam interea ante eum diceret. Ac ſcio quoſdam auſos eſſe etiam perſonis coniungere

gere, ut ante Imperatorem, pro apud Imperatorem, aut coram imperatore, quod mihi ætate C. Cæſaris uidetur fuiſſe non ualde uſitatũ. Illud me exemplum quoque Balbi commouet ad Ciceronem; Eum quem ante me diligo uideo in conſulatu quiduis potius eſſe quam conſulem: ideſt magis amo pluris facio quam me ipſum. Vellem eius ætatis aliud mihi exemplum ueniret in mentem. Si caſum præpoſitio hæc non habeat, ad uerbumque referatur aduerbij numero ducenda eſt non præpoſitionis ut;

Ante pererratis amborum finibus exul.

Hic non eſſet finis exemplorum, nec neceſſe eſt rem apertiſſimam, & quæ nullam habet in uerborum conteſtu, dubitationem exemplis probare. Vnum omittere nolui, quodam in loco Ciceronem ante, dixiſſe pro, contrario eius quod eſt ponè aut retro, ut; ſi aut manibus ingrediatur quis, aut non ante, ſed retro, fugere planè ſe ipſe uideatur. Vſus ergo apparet etiã ante aduerbio, cum ſignificatione motus. Aduerſum, uel aduerſus (utroque enim modo dicitur) trium loco præpoſitionũ, utimur, Contra, Erga, Apud. De primo dubitatio nulla eſt, ut aduerſus rempublicam, aduerſus legem, aduerſus hoſtes, aduerſus me, te, ſe, illum, aduerſus Antonium. De ſecundo, ut pietas ac iuſtitia aduerſus Deos, officia aduerſum parentes, aduerſus patriam. Lenem ſe ac liberalem præbere aduerſum amicos, aduerſum hoſpites, familiam, propinquos. De tertio;

Præſertim aduerſus magiſtrum morum Cicero dixit, & ;

Id gratum fuiſſe aduerſum te habeo gratiam

Terentius. De diuinatione primo libro, M. Tullius Exaduerſus dixit pro Aduerſus, eo planè ſenſu qui in Terentij Phormione eſt;

Exaduorſum ei loco

Tonſtrina erat quadam

Sic enim ille ſcribit; Ara enim Aio loquenti, quam ſeptam uidemus, exaduerſus eum locum conſecrata eſt. Cis & Citra idem ſignificant niſi repugnare Ciceroni uolumus. Pro eodem enim uidetur ad Appium ſcripſiſſe; Dioceſis quæ cis Taurum ſunt, Atque in Antonium; Decretum eſt ut exercitum citra flumen Rubiconem, qui finis eſt Galliæ educeret. Ad Tironem quoque; Is locus eſt citra Leucadem ſtadia cxx: quibus exemplis palam fit has duas præpoſitiones, plurimũ ijs nominibus dari uel montium uel fluminum, uel fortaſſe rerum quarundam aliarum, quæ fines, terminoſque ſignificent, ut cis flumen, citra montẽ, cis Rhenũ, cis Taurum, citra Danubium. Circa etiam ſæpe non magni refert diſcernere à circum. Idem enim ſenſus eſt in Verrem; Aiebat multa ſibi opus eſſe, multa canibus ſuis quos circa ſe haberet, qui ad Atticum; Nec ſine cauſa, & eos qui circum illum ſunt, omnia poſtulantes & bellum nefarium times: niſi motum & concurſationem eſſe quandam ſecundo in exemplo uelimus eſſe, quo-

rum profectò nihil tale eſt in priore. Et quidem ad motus, uel circuitum, non circa ſed circum eſt accommodata, ut;

Ter circum Iliacos raptauerat Hectora muros:

& illud in oratione pro Quintio;

Tum Næuius ipſe pueros circum amicos dimittit. Circa uerò magis idonea eſt ad circumſtantias, uel συμβεβηκότα *rerũ & negotiorum, & Perſonarum, ut circa ſtudium, circa uoluptates, circa curam ualetudinis. Pro eodem uidetur urbes quæ circum Capuam ſunt, & circa Capuam, niſi circum ad totum agri Capuani ambitum referas. Contra, pro Aduerſus, ut contra uoluntatem meam, contra ſtudium bonorum: contra ſalutem aut fortunas ciuium. Fit ſæpiſſime aduerbium, ut; Iam enim faciam contra atque in cæteris cauſis fieri ſolet. Contra quam deceat, & quam poſſit, hominis eſt imprudentiſſimi. Idem Cicero ad Sulpitium; Nos qui domi ſumus; tibi beati uidemur: at contra nobis, non tu quidem uacuus moleſtijs, ſed præ nobis beatus.*

Erga, pro ea quam ſupra diximus, Aduerſus, uel Aduerſum, ut meus erga te amor: tua erga me uoluntas: erga dignitatem meam, ſtudium tuum: mea erga uos beneuolentia. In Lælio; Eodem modo erga amicum affecti ſimus, quo erga nóſmetipſos.

Extra, ut extra urbem, extra portam, extra culpam

Extra anni ſoliſque uias:

Extra numerum,extra Italiam,extra iocum,extra coniurationem:

Neque illi beneuolens,

Neque notus, neque cognatus, extra unam aniculam, Quis aderat, Terentius dixit in Phormione, ideſt præter unam aniculam. Sic Cicero quùm ſæpe alibi,tum in epiſtola ad Marium; Extra ducem paucosque præterea (de Principibus loquor) reliqui, primum in ipſo bello rapaces, deinde in oratione ita crudeles,ut ipſam uictoriam horreſcerem. Fit ſæpius aduerbium,ut;

Senſibus & animo quæ extra ſunt percipimus.

Inter,uenuſtas habet loquutiones, ſumma inter philoſophos contentio eſt. Vide quid interſit inter meã atque tuam uoluntatem. Sæpius hac de re diſputatũ inter nos eſt. Pueri Cicerones amant inter ſe. In Catilinam; Furtim non nunquã inter ſe aſpiciebant. Ad Atticum; Vna ſpes ſalutis eſt,iſtorum inter iſtos diſſenſio: ſic etiam ipſorum inter ipſos: & hominum inter homines ſocietas: & amamus nos inter nos. Etiam,inter cœnam,inter ſcyphos,inter pocula,inter uinum, inter tot annos inter manus. Intra, oppoſitã habet extra, ut;

Iliacos intra muros peccatur & extra

& à loco ad tempus,reſque alias transfertur,ut intra Europam,intra fines Latij, intra domeſticos parietes, intra paucos dies, intra uiginti annos, intra fortunam ſuam. Intra modum Cicero ad Sulpitium

ſcri-

ſcripſit,ut; Quoniam effugi eius offenſionem, qui for taſſe arbitraretur me hanc,remp. non putare,ſi per petuo tacerem, modice hoc faciam, aut etiam modum, ut & illius uoluatati, & meis ſtudijs ſeruiam. Ad Papirium auctor idem intra legem dixit, quibus in exemplis intra modum & intra legem,eſt mi nus etiam quam ratio modeſtiæ, aut ſententia legis permittat. ita enim habet is locus. Epulamur una non modo non contra legem (ſi ulla nunc lex eſt) ſed etiam intra legem,& quidem aliquanto. Quare nihil eſt quod aduentum noſtrum extimeſcas,non enim multi cibi hoſpitem, accipies, ſed multi ioci. His duobus alijsque locis quã plurimis adducti ſunt homines quidam ſanè docti ut aliud eſſe dicerent uiginti diebus & intra uiginti dies, decem annis & intra decem annos, ſex menſibus & intra ſex menſes, Calendis & intra Calendas factum eſſe aut fieri aliquid oportere. Aulus quidem Gellius uidetur Sulpitij Apollinaris ſententiam non admodum probare, qui reſponderit intra Calendas eſſe idem quod ipſis Calendis, & errore factum eſſe hominum, ut quod intra Calendas agi oporteat, id interpretentur ex natura uerbi, ante Calendas agendum eſſe. Non laudari autem hanc Apollinaris ab Gellio ſententiam probat quod infra ſcriptum eſt his uerbis. Hæc tunc Apollinaris (inquit) ſcitè acuteque dicere uiſus eſt. Sed poſtea in libro M. Tullij epiſtolarum ad Seruium Sulpitiũ ſic dictum eſſe inuenimus,

intra

intra modum, ut intra Calendas dicunt, qui dicere citra Calendas uolunt. Equidem nihil ſtatuo adhuc, & quærendum puto diligentius. Illud uideor mihi poſſe affirmare niſi aliud impediat quin intra Calendas tempus aliquod ante Calendas intelligere poſſimus, uincere exempla quæ iam ſunt allata. Ex duobus alijs præterea quæ is recitauit exemplis neutrũ huic rationi repugnat. Vnum illud fuit tertio ex libro in Verrem. Eſt autem modo locus intra Oceanum iam nullus neque tam longinquus neque tam reconditus quo non per hæc tempora noſtrorum hominum libido iniquitasque peruaſerit. Alterum ex oratione pro Seſtio; Antiochum magnum illum, maiores noſtri magna belli contentione terra marique ſuperatum intra montem Taurum regnare iuſſerunt: Aſiam qua illũ multauerunt Attalo ut is in ea regnaret, condonarunt. Neque enim alia loquendi ratio eſt quum dicimus intra Oceanum quam ſi intra urbem, intra Italiam, intra Europam, intra modũ, intra legem dicamus, itaque intra Oceanum dixit tanquam intra Romani imperij aut orbis terminos dixiſſet. Antiochus uerò ita regnare iuſſus eſt, ut Tauri montis tranſire fines ei non liceret. Nota ſunt enim illa ex fœdere quod ſcriptum Liuius reliquit. Excedito urbibus, agris, uicis, caſtellis, cis Taurum montem uſque ad Tanaim omnem, & à Valle Tauri uſque ad iuga quæ in Lycaoniam uergit. Simul autem nec poſt, nec trans, nec ultra Taurũ,

nec in Tauro, ſed intra montem Taurum iuſſus regnare dicitur, quod flexuoſi à natura montis ambitus regionesque intra montem nos intelligere oportebat. Denique eò reuertar ut dicam, uideri mihi quidem non nihil afferre momenti hæc exempla ut intra Calendas quum dicitur, dies uel plures, uel unus etiam ante Calendas intelligatur. Eſt enim intra Calendas & intra uiginti dies pecuniam ſoluere multo aliud quam uiginti dies ægrotare, quum ſecundo in exemplo contra quam in priore perpetui continuatio temporis demonſtretur, & liceat etiam dicere intra uiginti dies aliquem eſſe mortuum, & intra paucos dies Clodium fuiſſe occiſum. Infra præpoſitioni, contraria eſt ſupra & altitudinum interualla ambæ ſignificant quemadmodum citra, & ultra longitudinis; ut infra cœlum. Infra lunam. Infra collum. Infra pectus. Infra ſe putare omnia quæ accidunt in uita. Supra me Atticus accumbebat, infra Verrius. Infra Eutrapelum Cyteris accubuit, M. Tullius ad Papirium ſcripſit. Ipſam quoque aduerbij loco frequenter inuenies poſitam, ut; Earum literarum exemplum infra ſcripſi. Iuxta, & præpoſitio eſt, ut iuxta littus, iuxta æquora (ut Virgilius dixit) & aduerbium ut, Poſt reditum in Senatu Cicero; P. Seſtius me quum omnibus rebus quibus tribunus plebis potuit, defendit tum reliquis officijs, iuxta ac ſi meus frater eſſet ſuſtentauit.
Ob, propter, ut nullam ob cauſam uel ob crimen

tuum.

tuum. Ob ſcelera tua inuiſus omnibus fuiſti. Cicero; Dij immortales etiam ſi pœnas à Pop. Rom. ob aliquod delictum expetiuerunt, & quæ ſequuntur. Etiam pro ante, ut ob oculos aliquid eſſe poſitum: ob os aliquid uerſari, & cum pauciſſimis huiuſmodi nominibus. Nota ſunt hæc uel pueris.

Pone contrariam habet Ante, & præpoſitio eſt, ut Liuius. Pone caſtra utrique pabulatum & lignatum ibant: ſæpius aduerbium, ut Cicero; Ante, pone, ad dexteram, ad leuam, ſurſum, deorſum. Virgilius;

Pone ſubit coniux ferimur per opaca locorum.

Per, tantum præpoſitio eſt multas ad loquendi rationes accommodata. Rebus enim adiungitur, ut per fraudem, per iniuriam, per uim, per ſummum ſcelus, per inuidiam. Item illa, per ſpeciem, per cauſam, per ſimulationem: quorum trium loco Dicis cauſa M. Tullius interdum ſcribit, ut in Verrem libro de ſignis; Attamen ut poßit ſe dicere ueniſſe, Artagatho imperat, ut aliquid illis quorum argentum fuerat, nummorum dicis cauſa daret. Dicimus adhuc, per tranſennam, per ſomnium uidere, per feneſtras, per umbram, ut Virgilius;

Vt primum iuxta ſtetit agnouitque per umbram

& alio ſenſu, eodem in libro ſexto;

Admonet & triſti teſtatur uoce per umbras;

Sunt etiam per iocum dicere, per ætatem, aut per ualetudinem, aut per ſenectutem, ut per anni tempus,

non poſſe. Per auaritiam, per latrocinium, per malitiam áliquid moliri, perſpicere per inuolucra, per tranſennam, per integmenta, per præſtigia, palam & per imperium compilare ciuitates, per gratiam petere, aut per amicitiam, per leges aut per naturã nefas eſſe, aut per furorem uáticinari. Dicimus per literas, uel per epiſtolam aliquid nunciare, uel petere, uel ſe purgare, uel gratias agere, uel gratulari, uel permittere, uel polliceri, uel concedere, uel queri, uel monere, uel minitari, uel negare, uel blandiri, uel huiuſmodi plurima. Datur etiam tempori, ut ad Marium; Binæ uenationes per dies quindecim: ſic per hyemem, per æſtatem, per ſeptem annos, per multa ſæcula, per multas hominum ætates. Adiungitur perſonis, ut facere aliquid per ſe, per alium, per ſeruos, per amicos, clientesque ſuos, ut; Per ſe ipſum honores eſt adeptus. Per te ipſum rem tantã confeciſti. Per me ipſum, à nemineque adiutus periculo ſum liberatus. Et illo modo ut ad Volumnium Cicero: Quæ ſunt à me in ſecundo libro de Oratore per Antonij perſonam diſputata de ridiculis. Alia ſententia eſt ubi ita loquimur; Per te nunquam ſtetit quo minus totum cõficeretur negotium. Per me non ſtabit, quin diſſoluantur nuptiæ. Sunt alia huiuſmodi exempla. Per me quidem ruas in quam ueliſcunque turpitudinem. Per me, uel nomen extinguatur familiæ tuæ. Eſt quoque uel iurandi, ut;

Fata per Aeneæ iuro:

uel

uel deprecandi, ut; Hæc imitamini per Deos immortales qui gloriam quæritis. Næuium obſecrauit per fratris mortui cinerem, per nomen propinquitatis, per ipſius coniugem & liberos. Per tuam nobilitatem, per familiam, per ſtatuas tuas. Accommodatur ad ſignificationes locorum; Per urbes, per campum, per agros, per uiam, per domos, per uillam Sulpitij. Cicero ad Quintum fratrem; Præſertim quum tu neque per Locuſtæ, neque per Varronis uelles ducere. Per Locuſtæ, & Varronis ea ratione dixit qua de ſacris ædibus ante dictum eſt, ad Veſtæ, ad Dianæ, ad Telluris, ad Apollinis. Vt enim illic ædium ſacrarum, ita hic uillarum nomina diſsimulata ſunt. Illa etiam uenuſtatis habent plurimum; In bona fortunasque locupletum, per cauſam inopum, atque imperitorum repentinos impetus comparare. Aliter auctor idem; Per mihi, per inquam gratum feceris. Prope, contrarium habet aduerbium procul, atque ad perſonas pertinet, ut prope me, prope Antoniũ; item ad res inanimes, ut prope domum, prope Tyberim, prope amnem, prope urbem, prope mœnia. Sæpe loco eſt aduerbij, ut uirtus prope diuina, ſapientia prope ſingularis, hominem iniurijs uexatũ, prope dixerim occidit. Erat hic prope dixerim extinctus. Duobus poſtremis in exemplis, Penè uſitatius eſt quam Prope. Ponitur cum uerbis pertinentibus uel ad motum ut prope accedere, uel ad locorum interualla, ut prope à Sicilia bellum geri, pro-

pe à domo detineri, quemadmodum proprius abeſſe, ut primo libro ad Atticum; Illam manum tu mihi cura ut præſtes, quoniam propius abes, Pompeij noſtri amici. Occurrunt ſimilia his ubique exempla. Nec illa quidem ſunt ad inueniendũ rara, ut in Verrem; Nec quicquam propius eſt factum quam ut ui uus combureretur. Atque ut propediem dicimus, ita etiam prope Calendas dictum aliquando uidemus. Secundum, pro Poſt, ut; Tua ratio eſt ut ſecundum binos ludos mihi reſpondere incipias. Secundum Deos homines hominibus maxime utiles eſſe poſſunt. Secundum fratrem, aut ſecundum Deos immortales diligere aliquem. De abſente, ſecundũ præſentem iudicare. Secundum quietem mihi ſum uiſus uidere. Secundum te iudicatum eſt, aut ſecundum cauſam tuam. Secundum tabulas teſtamenti adire hæreditatem. Secundum naturam uiuere. Secundum te nihil eſt mihi amicius ſolitudine. Secundum Platonem Ariſtoteles maxime in philoſophia excelluit. Secundum ſtudia literarum, non habeo præterea in quo acquieſcam. Vultus ſecundum uocem plurimum poteſt. Meæ literæ lectæ ſunt ſecundum tuas. Eſt & loci, ut ſecundum littus, ſecundũ mare, ſecundum flumina, ſecundum uias.

Poſt, μετά, ut poſt conſulatum Metelli, poſt Romam conditam, poſt occiſum Carbonem, poſt Carthaginem deletam. Vicem ſuſtinet ſæpius aduerbij, ut;

Reſpexit

Reſpexit tamen & longo poſt tempore uenit. Paucis poſt dicbus quam Pompeius diſceßit. Vnus poſt hominum memoriam Cæſar fortißimus impera tor. Nihil poſt natos homines factum clementius. Trans, contrariam habet Cis aut Citra, ut trans Alpes, trans fluuium, trans ripam, trans Tyberim, atque ad locum ferè pertinet. Vt autem iam dixi contrariam habet Citra huiuſmodi in exemplis

- Sunt certi denique fines,

Quos ultra citraque nequit conſiſtere rectum.

Seruat hæc præpoſitio ſæpius accuſatiuum, uerbis etiam coniuncta, ut tranſmittere, tranſportare, traijcere, tranſire. Dicimus enim tranſire terras, mare, montes. Quare eſt apud ueteres traijcere exercitum Iſaram, & traijcere copias Iberum: quibus exemplis auctores elegantißimi admonent dicere nos poſſe etiam traijcere legiones Danubium.

Vltra, & præpoſitio eſt, ut ultra fretum, ultra Capuam, ultra pœnam, ultra ſanguinem: & aduerbium, ut ultra quam ferre poßis laborare: & ultra progredi quum eo perueneris non licebit. Ponitur pro ſupra ut Cicero; Oratio ſcripta elegantißimè, ut nihil poßit ultra. Fuit olim pro Vltra, Vls, & Vltis. Præter, præpoſitio ſemper eſt, ut Nemo præ ter te hoc auſus eſſet. Hanc ponimus etiam non antecedente nominatiuo, ut ad Atticum Cicero; Hoc præter me nemini uidetur. Sunt illa etiam exempla; Præter ſententiam, præterque opinionem accidit.

gere, ut ante Imperatorem, pro apud Imperatorem, aut coram imperatore, quod mihi ætate C. Cæſaris uidetur fuiſſe non ualde uſitatū. Illud me exemplum quoque Balbi commouet ad Ciceronem; Eum quem ante me diligo uideo in conſulatu quiduis potius eſſe quam conſulem: ideſt magis amo pluris facio quam me ipſum. Vellem eius ætatis aliud mihi exemplum ueniret in mentem. Si caſum præpoſitio hæc non habeat, ad uerbumque referatur aduerbij numero ducenda eſt non præpoſitionis ut;

Ante pererratis amborum finibus exul.

Hic non eſſet finis exemplorum, nec neceſſe eſt rem apertiſſimam, & quæ nullam habet in uerborum conteſtu, dubitationem exemplis probare. Vnum omittere nolui, quodam in loco Ciceronem ante, dixiſſe pro, contrario eius quod eſt ponè aut retro, ut; ſi aut manibus ingrediatur quis, aut non ante, ſed retro, fugere planè ſe ipſe uideatur. Vſus ergo apparet etiā ante aduerbio, cum ſignificatione motus. Aduerſum, uel aduerſus (utroque enim modo dicitur) trium loco præpoſitionū, utimur, Contra, Erga, Apud. De primo dubitatio nulla eſt, ut aduerſus rempublicam, aduerſus legem, aduerſus hoſtes, aduerſus me, te, ſe, illum, aduerſus Antonium. De ſecundo, ut pietas ac iuſtitia aduerſus Deos, officia aduerſum parentes, aduerſus patriam. Lenem ſe ac liberalem præbere aduerſum amicos, aduerſum hoſpites, familiam, propinquos. De tertio;

Træ-

Præſertim aduerſus magiſtrum morum Cicero di-
xit, &;

Id gratum fuiſſe aduerſum te habeo gratiam

Terentius. De diuinatione primo libro, M. Tullius Exaduerſus dixit pro Aduerſus, eo planè ſenſu qui in Terentij Phormione eſt;

Exaduorſum ei loco
Tonſtrina erat quædam

Sic enim ille ſcribit; Ara enim Aio loquenti, quam ſeptam uidemus, exaduerſus eum locum conſecrata eſt. Cis & Citra idem ſignificant niſi repugnare Ciceroni uolumus. Pro eodem enim uidetur ad Appium ſcripſiſſe; Dioceſis quæ cis Taurum ſunt, Atque in Antonium; Decretum eſt ut exercitum citra flumen Rubiconem, qui finis eſt Galliæ educeret. Ad Tironem quoque; Is locus eſt citra Leucadem ſtadia cxx: quibus exemplis palam fit has duas præpoſitiones, plurimũ ijs nominibus dari uel montium uel fluminum, uel fortaſſe rerum quarundam aliarum, quæ fines, terminósque ſignificent, ut cis flumen, citra montẽ, cis Rhenũ, cis Taurum, citra Danubium. Circa etiam ſæpe non magni refert diſcernere à circum. Idem enim ſenſus eſt in Verrem; Aiebat multa ſibi opus eſſe, multa canibus ſuis quos circa ſe haberet, qui ad Atticum; Nec ſine cauſa, & eos qui circum illum ſunt, omnia poſtulantes & bellum nefarium times: niſi motum & concurſationem eſſe quandam ſecundo in exemplo uelimus eſſe, quo-

rum

rum profectò nihil tale eſt in priore. Et quidem ad motus, uel circuitum, non circa ſed circum eſt accom modata, ut;

Ter circum Iliacos raptauerat Hectora muros:

& illud in oratione pro Quintio;

Tum Næuius ipſe pueros circum amicos dimittit.

Circa uerò magis idonea eſt ad circumſtantias, uel συμβεβηκότα *rerũ & negotiorum, & Perſonarum, ut circa ſtudium, circa uoluptates, circa curam uale tudinis. Pro eodem uidetur urbes quæ circum Capuam ſunt, & circa Capuam, niſi circum ad totum agri Capuani ambitum rèferas. Contra, pro Aduerſus, ut contra uoluntatem meam, contra ſtudium bonorum: contra ſalutem aut fortunas ciuium. Fit ſæpiſſime aduerbium, ut; Iam enim faciam contra atque in cæteris cauſis fieri ſolet. Contra quam deceat, & quam poſſit, hominis eſt imprudentiſſimi. Idem Cicero ad Sulpitium; Nos qui domi ſumus; tibi beati uidemur: at contra nobis, non tu quidem uacuus moleſtijs, ſed præ nobis beatus.*

Erga, pro ea quam ſupra diximus, Aduerſus, uel Aduerſum, ut meus erga te amor: tua erga me uoluntas: erga dignitatem meam, ſtudium tuum: mea erga uos beneuolentia. In Lælio; Eodem modo erga amicum affecti ſimus, quo erga nóſmetipſos.

Extra, ut extra urbem, extra portam, extra culpam

Extra anni ſoliſque uias.

Extra

Extra numerum, extra Italiam, extra iocum, extra coniurationem:

Neque illi beneuolens,

Neque notus, neque cognatus, extra unam aniculam, Quis aderat, Terentius dixit in Phormione, ideſt præter unam aniculam. Sic Cicero quùm ſæpe alibi, tum in epiſtola ad Marium; Extra ducem paucosque præterea (de Principibus loquor) reliqui, primum in ipſo bello rapaces, deinde in oratione ita crudeles, ut ipſam uictoriam horreſcerem. Fit ſæpius aduerbium, ut;

Senſibus & animo quæ extra ſunt percipimus.

Inter, uenuſtas habet loquutiones, ſumma inter philoſophos contentio eſt. Vide quid interſit inter meā atque tuam uoluntatem. Sæpius hac de re diſputatū inter nos eſt. Pueri Cicerones amant inter ſe. In Catilinam; Furtim non nunquā inter ſe aſpiciebant. Ad Atticum; Vna ſpes ſalutis eſt, iſtorum inter iſtos diſſenſio: ſic etiam ipſorum inter ipſos: & hominum inter homines ſocietas: & amamus nos inter nos. Etiam, inter cœnam, inter ſcyphos, inter pocula, inter uinum, inter tot annos inter manus. Intra, oppoſitā habet extra, ut;

Iliacos intra muros peccatur & extra

& à loco ad tempus, resque alias transfertur, ut intra Europam, intra fines Latij, intra domeſticos parietes, intra paucos dies, intra uiginti annos, intra fortunam ſuam. Intra modum Cicero ad Sulpitium

ſcri-

ſcripſit, ut; Quoniam effugi eius offenſionem, qui for taſſe arbitraretur me hanc remp. non putare, ſi per petuo tacerem, modice hoc faciam, aut etiam modum, ut & illius uoluatati, & meis ſtudijs ſeruiam. Ad Papirium auctor idem intra legem dixit, quibus in exemplis intra modum & intra legem, eſt minus etiam quam ratio modeſtiæ, aut ſententia legis permittat. ita enim habet is locus. Epulamur una non modo non contra legem (ſi ulla nunc lex eſt) ſed etiam intra legem, & quidem aliquanto. Quare nihil eſt quod aduentum noſtrum extimeſcas, non enim multi cibi hoſpitem, accipies, ſed multi ioci. His duobus alijsque locis quā plurimis adducti ſunt homines quidam ſane docti ut aliud eſſe dicerent uiginti diebus & intra uiginti dies, decem annis & intra decem annos, ſex menſibus & intra ſex menſes, Calendis & intra Calendas factum eſſe aut fieri aliquid oportere. Aulus quidem Gellius uidetur Sulpitij Apollinaris ſententiam non admodum probare, qui reſponderit intra Calendas eſſe idem quod ipſis Calendis, & errore factum eſſe hominum, ut quod intra Calendas agi oporteat, id interpretentur ex natura uerbi, ante Calendas agendum eſſe. Non laudari autem hanc Apollinaris ab Gellio ſententiam probat quod infra ſcriptum eſt his uerbis. Hæc tunc Apollinaris (inquit) ſcitè acuteque dicere uiſus eſt. Sed poſtea in libro M. Tullij epiſtolarum ad Seruium Sulpitiū ſic dictum eſſe inuenimus,

intra

intra modum, ut intra Calendas dicunt, qui dicere citra Calendas uolunt. Equidem nihil ſtatuo adhuc, & quærendum puto diligentius. Illud uideor mihi poſſe affirmare niſi aliud impediat quin intra Calendas tempus aliquod ante Calendas intelligere poſſimus, uincere exempla quæ iam ſunt allata. Ex duobus alijs præterea quæ is recitauit exemplis neutrũ huic rationi repugnat. Vnum illud fuit tertio ex libro in Verrem. Eſt autem modo locus intra Oceanum iam nullus neque tam longinquus neque tam reconditus quo non per hæc tempora noſtrorum hominum libido iniquitasque peruaſerit. Alterum ex oratione pro Seſtio; Antiochum magnum illum, maiores noſtri magna belli contentione terra mariq; ſuperatum intra montem Taurum regnare iuſſerunt; Aſiam qua illũ multauerunt Attalo ut is in ea regnaret, condonarunt. Neque enim alia loquendi ratio eſt quum dicimus intra Oceanum quam ſi intra urbem, intra Italiam, intra Europam, intra modũ, intra legem dicamus, itaque intra Oceanum dixit tanquam intra Romani imperij aut orbis terminos dixiſſet. Antiochus uerò ita regnare iuſſus eſt, ut Tauri montis tranſire fines ei non liceret. Nota ſunt enim illa ex fœdere quod ſcriptum Liuius reliquit. Excedito urbibus, agris, uicis, caſtellis, cis Taurum montem uſque ad Tanaim omnem, & à Valle Tauri uſque ad iuga qua in Lycaoniam uergit. Simul autem nec poſt, nec trans, nec ultra Taurũ,

nec in Tauro, ſed intra montem Taurum iuſſus regnare dicitur, quod flexuoſi à natura montis ambitus regioneſque intra montem nos intelligere oportebat. Denique eò reuertar ut dicam, uideri mihi quidem non nihil afferre momenti hæc exempla ut intra Calendas quum dicitur, dies uel plures, uel unus etiam ante Calendas intelligatur. Eſt enim intra Calendas & intra uiginti dies pecuniam ſoluere multo aliud quam uiginti dies ægrotare, quum ſecundo in exemplo contra quam in priore perpetui continuatio temporis demonſtretur, & liceat etiam dicere intra uiginti dies aliquem eſſe mortuum, & intra paucos dies Clodium fuiſſe occiſum. Infra præpoſitioni, contraria eſt ſupra & altitudinum interualla ambæ ſignificant quemadmodum citra, & ultra longitudinis; ut infra cœlum. Infra lunam. Infra collum. Infra pectus. Infra ſe putare omnia quæ accidunt in uita. Supra me Atticus accumbebat, infra Verrius. Infra Eutrapelum Cyteris accubuit, M. Tullius ad Papirium ſcripſit. Ipſam quoque aduerbij loco frequenter inuenies poſitam, ut; Earum literarum exemplum infra ſcripſi. Iuxta, & præpoſitio eſt, ut iuxta littus, iuxta æquora (ut Virgilius dixit) & aduerbium ut, Poſt reditum in Senatu Cicero; P. Seſtius me quum omnibus rebus quibus tribunus plebis potuit, defendit tum reliquis officijs, iuxta ac ſi meus frater eſſet ſuſtentauit.

Ob, propter, ut nullam ob cauſam uel ob crimen

tuum.

tuum. Ob ſcelera tua inuiſus omnibus fuiſti. Cicero; Dij immortales etiam ſi pœnas à Pop. Rom. ob aliquod delictum expetiuerunt, & quæ ſequuntur. Etiam pro ante, ut ob oculos aliquid eſſe poſitum: ob os aliquid uerſari, & cum pauciſſimis huiuſmodi nominibus. Nota ſunt hæc uel pueris.

Pone contrariam habet Ante, & præpoſitio eſt, ut Liuius. Pone caſtra utrique pabulatum & lignatum ibant: ſæpius aduerbium, ut Cicero; Ante, pone, ad dexteram, ad leuam, ſurſum, deorſum. Virgilius;

Pone ſubit coniux ferimur per opaca locorum.

Per, tantum præpoſitio eſt multas ad loquendi rationes accommodata. Rebus enim adiungitur, ut per fraudem, per iniuriam, per uim, per ſummum ſcelus, per inuidiam. Item illa, per ſpeciem, per cauſam, per ſimulationem: quorum trium loco Dicis cauſa M. Tullius interdum ſcribit, ut in Verrem libro de ſignis; Attamen ut poſſit ſe dicere ueniſſe, Artagatho imperat, ut aliquid illis quorum argentum fuerat, nummorum dicis cauſa daret. Dicimus adhuc, per tranſennam, per ſomnium uidere, per feneſtras, per umbram, ut Virgilius;

Vt primum iuxta ſtetit agnouitque per umbram

& alio ſenſu, eodem in libro ſexto;

Admonet & triſti teſtatur uoce per umbras;

Sunt etiam per iocum dicere, per ætatem, aut per ualetudinem, aut per ſenectutem, ut per anni tempus,

non poſſe. Per auaritiam, per latrocinium, per malitiam áliquid moliri, perſpicere per inuolucra, per tranſennam, per integmenta, per præſtigia, palam & per imperium compilare ciuitates, per gratiam petere, aut per amicitiam, per leges aut per naturā nefas eſſe, aut per furorem uaticinari. Dicimus per literas, uel per epiſtolam aliquid nunciare, uel petere, uel ſe purgare, uel gratias agere, uel gratulari, uel permittere, uel polliceri, uel concedere, uel queri, uel monere, uel minitari, uel negare, uel blandiri, uel huiuſmodi plurima. Datur etiam tempori, ut ad Marium; Binæ uenationes per dies quindecim: ſic per hyemem, per æſtatem, per ſeptem annos, per multa ſæcula, per multas hominum ætates. Adiungitur perſonis, ut facere aliquid per ſe, per alium, per ſeruos, per amicos, clientesque ſuos, ut; Per ſe ipſum honores eſt adeptus. Per te ipſum rem tantā confeciſti. Per me ipſum, à nemineque adiutus periculo ſum liberatus. Et illo modo ut ad Volumnium Cicero: Quæ ſunt à me in ſecundo libro de Oratore per Antonij perſonam diſputata de ridiculis. Alia ſententia eſt ubi ita loquimur; Per te nunquam ſtetit quo minus totum cōficeretur negotium. Per me non ſtabit, quin diſſoluantur nuptiæ. Sunt alia huiuſmodi exempla. Per me quidem ruas in quam ueliſcunque turpitudinem. Per me, uel nomen extinguatur familiæ tuæ. Eſt quoque uel iurandi, ut;

Fata per Aeneæ iuro:

uel

uel deprecandi, ut; Hæc imitamini per Deos immortales qui gloriam quæritis. Næuium obſecrauit per fratris mortui cinerem, per nomen propinquitatis, per ipſius coniugem & liberos. Per tuam nobilitatem, per familiam, per ſtatuas tuas. Accommodatur ad ſignificationes locorum, Per urbes, per campum, per agros, per uiam, per domos, per uillam Sulpitij. Cicero ad Quintum fratrem; Præſertim quum tu neque per Locuſtæ, neque per Varronis uelles ducere. Per Locuſtæ, & Varronis ea ratione dixit qua de ſacris ædibus ante dictum eſt, ad Veſtæ, ad Dianæ, ad Telluris, ad Apollinis. Vt enim illic ædium ſacrarum, ita hic uillarum nomina diſſimulata ſunt. Illa etiam uenuſtatis habent plurimum; In bona fortunasque locupletum, per cauſam inopum, atque imperitorum repentinos impetus comparare. Aliter auctor idem; Per mihi, per inquam gratum feceris. Prope, contrarium habet aduerbium procul, atque ad perſonas pertinet, ut prope me, prope Antoniũ; item ad res inanimes, ut prope domum, prope Tyberim, prope amnem, prope urbem, prope mœnia. Sæpe loco eſt aduerbij, ut uirtus prope diuina, ſapientia prope ſingularis, hominem iniurijs uexatũ, prope dixerim occidit. Erat hic prope dixerim extinctus. Duobus poſtremis in exemplis, Penè uſitatius eſt quam Prope. Ponitur cum uerbis pertinentibus uel ad motum ut prope accedere, uel ad locorum interualla, ut prope à Sicilia bellum geri, pro-

pe à domo detineri, quemadmodum proprius abeſſe, ut primo libro ad Atticum; Illam manum tu mihi cura ut præſtes, quoniam propius abes, Pompeij noſtri amici. Occurrunt ſimilia his ubique exempla. Nec illa quidem ſunt ad inueniendũ rara, ut in Verrem; Nec quicquam propius eſt factum quam ut uiuus combureretur. Atque ut propediem dicimus, ita etiam prope Calendas dictum aliquando uidemus. Secundum, pro Poſt, ut; Tua ratio eſt ut ſecundum binos ludos mihi reſpondere incipias. Secundum Deos homines hominibus maxime utiles eſſe poſſunt. Secundum fratrem, aut ſecundum Deos immortales diligere aliquem. De abſente, ſecundũ præſentem iudicare. Secundum quietem mihi ſum uiſus uidere. Secundum te iudicatum eſt, aut ſecundum cauſam tuam. Secundum tabulas teſtamenti adire hæreditatem. Secundum naturam uiuere. Secundum te nihil eſt mihi amicius ſolitudine. Secundum Platonem Ariſtoteles maxime in philoſophia excelluit. Secundum ſtudia literarum, non habeo præterea in quo acquieſcam. Vultus ſecundum uocem plurimum poteſt. Meæ literæ lectæ ſunt ſecundum tuas. Eſt & loci, ut ſecundum littus, ſecundũ mare, ſecundum flumina, ſecundum uias.

Poſt, μετά, ut poſt conſulatum Metelli, poſt Romam conditam, poſt occiſum Carbonem, poſt Carthaginem deletam. Vicem ſuſtinet ſæpius aduerbij, ut;

Reſpexit

Reſpexit tamen & longo poſt tempore uenit. Paucis poſt diebus quam Pompeius diſceßit. Vnus poſt hominum memoriam Cæſar fortißimus imperator. Nihil poſt natos homines factum clementius. Trans, contrariam habet Cis aut Citra, ut trans Alpes, trans fluuium, trans ripam, trans Tyberim, atque ad locum ferè pertinet. Vt autem iam dixi contrariam habet Citra huiuſmodi in exemplis

— Sunt certi denique fines,

Quos ultra citraque nequit conſiſtere rectum.

Seruat hæc præpoſitio ſæpius accuſatiuum, uerbis etiam coniuncta, ut tranſmittere, tranſportare, traijcere, tranſire. Dicimus enim tranſire terras, mare, montes. Quare eſt apud ueteres traijcere exercitum Iſaram, & traijcere copias Iberum: quibus exemplis auctores elegantißimi admonent dicere nos poſſe etiam traijcere legiones Danubium.

Vltra, & præpoſitio eſt, ut ultra fretum, ultra Capuam, ultra pœnam, ultra ſanguinem: & aduerbium, ut ultra quam ferre poßis laborare: & ultra progredi quum eo perueneris non licebit. Ponitur pro ſupra ut Cicero; Oratio ſcripta elegantißimè, ut nihil poßit ultra. Fuit olim pro Vltra, Vls, & Vltis. Præter, præpoſitio ſemper eſt, ut Nemo præter te hoc auſus eſſet. Hanc ponimus etiam non antecedente nominatiuo, ut ad Atticum Cicero; Hoc præter me nemini uidetur. Sunt illa etiam exempla; Præter ſententiam, præterque opinionem accidit.

Vim habet etiam ſuperlatiui, ut;

Quia erat forma præter cæteras.

Dicimus præter ſpem aliquid eueniſſe, præter conſuetudinem, præter fatum, præter modum, præter naturam. Ponitur loco eius interdum, quæ eſt Ante, ut de re frumentaria in Verrem; Serui præter oculos Lollij, hæc omnia ferebant. Vulgaria ſunt illa; Lælium præter laudem ſapientiæ inter literatiſſimos habitum fuiſſe.

Propter, ad rerum cauſam pertinet, ut propter uirtutes, propter ingenium tuum, plurimi te ſemper feci. Adhibetur ad ea quæ aiunt philoſophi propter ſe eſſe expetenda in comparatione eorum quæ propter aliud: exempla paßim occurrunt. Traducitur ad rerum, locorum, perſonarum, aut corporum inter ſe propinquitates, ut Terentius;

Nimium iſthinc abiſti, ſed propter hunc aßiſte.

Sic propter iudicem, aut propter Antonium ſedere: propter Auentinum collem, propter Argiletum, propter muros urbis, propter fontem, propter ſtatuam Platonis.

Supra, non id ſignificat modo, quod à loco ſuperiore, alteque imminet, ut;

Olli Cæruleus ſupra caput aſtitit imber.

Verum id etiam ſæpe quod rem contingit, cui eſt impoſitum, ut illud eſt Ciceronis exemplum; Homines ſub terra habitantes qui nunquam exiſſent ſupra terram. Ergo, ſupra Lunam eſt Mercurius dice-

re poſſumus, & ſupra terram ſunt homines, cæteræque animantes omnes. Supra humanitatem, ſupra humanum ingenium, ſupra ætatem, ſupra hominem, ſupra mortalitatem, eſt ultra quam humanitas, ingenium, ætas, natura humana, mortalitasque ferre poßit. A Sole exoriente, ſupra Mæotis paludes, pro eo M. Tullius dixit, quo Virgilius

– Super Garamantas & Indos
Proferet imperium.

Supra dictum eſt, ſupra commemoraui, ſupra mentionem fecimus, hoc eſt ſuperiore parte orationis, aut ſermonis, dixi, commemoraui, mentionemque fecimus.

Circiter, uel ad tempus refertur, ut Circiter Idus Quintilis, uel ad numerum, ut Circiter quingentos homines: uel ad utrunque, ut Cæſar primo libro de bello Gallico; Dies circiter quindecim iter fecerunt. Idem diuinus auctor hanc præpoſitionem tempori dedit, ut circiter meridiem, & Plautus, etiam loco, ut;

Loca hæc circiter.

Nec extimeſcendum eſt ita loqui; Affuerunt optimi uiri amiciſsimi illius circiter quingentos, ut nominatiuus dependeat à uerbo, accuſatiuus à præpoſitione ſimili figura loquendi atque illa Ciceronis ad Atticum; Homines ad xv. Curioni nullum Senatus conſultum facienti aſſenſerunt.

Vſque, & loci eſt, & temporis, ut uſque Roma m

uſqu

uſque Baias, uſque ad Vulturnum, uſque ad meridiem, uſque ad noctem. Significat etiam de loco motum, uel de præterito ad futurum tempus, ut uſque à mari: uſque ab Indis. Vſque à Principe illo atque inuentore Lyſia. Vetus opinio eſt, iam uſque ab Heroicis ducta temporibus, Terentius;

Ex Aethiopia eſt uſque hæc.

Secus, raro admodum accuſatiuo, aut caſui denique ulli inuenimus eſſe datam, ut ſecus fluuium, ſecus uiam, ſecus tribunal, ſæpiſsimeque aduerbium eſt, ut Virgilius;

Haud ſecus ac iuſsi faciunt.

Ita loqui Cicero conſueuit; Tecum agam Serui, non ſecus ac ſi meus frater eſſes. Recte an ſecus tu egeris mecum, nolo nunc diſputare. Penes, eas ad res ac perſonas refertur in quarum poteſtate aliquid eſſe dicimus, ut; Loquutionis emendatæ ac latinæ laus, penes Cæſarem fuit. Iſte penes quem omnis eſt poteſtas. Item Horatius; – Si uolet uſus,

Quem penes arbitrium eſt, & uis & norma loquendi.

Verſus, aliter ac cæteræ præpoſitiones poſt accuſatiuos ferè collocatur, ut Galliam uerſus, Megaram uerſus, Ad Curionem Cicero; Quum te iam ex Aſia Romã uerſus profectum eſſe conſtaret. Procul, Pridie, Poſtridie, inter præpoſitiones Aldo numerare placuit. Demus hoc nos doctiſsimi hominis iudicio, qui nobis olim per ſe, nunc uero per liberos, progeniem-

geniemque ſuam, ſplendorem antiquæ latinitatis, & eloquentiæ reſtituit. Nam Soſipater Cariſius plures adhuc alias ex ueterum libris præpoſitiones attulit. Ablatiuo damus quæ ſequuntur, A, Ab, Abs, Cum, Coram, Clam, De, E, Ex, Pro, Præ, Palam, Sine, Abſque, Tenus. Tres primæ hoc ſolo inter ſe differunt, quod A, utimur ſi conſonantes literæ ſuccedant uerbi ſequentis, Ab; ſi uocalis, uel D, F, L, N, R, S, atque (ut in pauca conferam) quæ ſimul iungi poſſunt ac ſolent intra uerbum, ut ſi (exempli cauſa) abdere dicimus, ab domo etiam dicere poßimus, ſi abfui, ab filijs, ſi abnuo, ab nominibus, ſi ablegare, ab legibus, ſi abrogare, ab Rabirio, ſi abſtuli, abs Tito, ſi abſque, abs Quinto. Cicero tamen uidetur ſcripſiſſe ad Atticum; Ab Clodia Socru: unde cognoſci poteſt licere aliquid inter duo ſimplicia aliquando, quod uno in compoſito minime permittatur: Non enim in uerbo abſcondendi, Ab, loco Abs eſſe potuiſſet, quamuis ab Clodia Socru, & fortaſſe ab colonia, ſiue his interdum ſimilia dicantur. Abs ſolis præponitur conſonantibus. Quare dicimus (ut à principio complectar) à mœnibus, à focis, à puluinaribus, ab audacia, ab inteſtino bello, ab incendijs. De his igitur ſimul dicendum erit.

Ab Andria eſt ancilla hæc quantum intelligo, apud Terentium, eſt, ab Andria ſtat aut loquitur, ideſt illam quocunque patrocino defendit. Numerabo, aut ſuggerã aut dabo, aut ſuppeditabo, aut ſol

uam,

uam, aut numerabo tibi ab argentario, hoc eſt argentarius tibi meo nomine, quod ipſe debeo repræſentabit. Nudus à propinquis. Inops ab amicis, & contra firmus à gratia, propinquis, amicis, hoc eſt amicis caret aut gratia abundat, ſic ciuitas orba ab optimatibus, uel firma à ſocijs. Tres præpoſitiones, A, Ab, Abs, differunt ab illis tribus E, De, Ex. Priores enim de loco ſignificant, non ubi quis iam ſit, ſed quo pergat ire, quod tametſi non inueniam perpetuo ſeruatum, nec fortaſſe hæc diſtinguere ſemper neceſſe ſit, & eodem in loco poni interdum hæc pro illis, illa etiam pro his liceat, diſtincta hæc tamen ſunt, per naturam. Nam Cicero qui pro A. Cæcina de uerbis interdicti ſuptiliſſime diſputauit, hanc aduerſarij Sext. Ebutij inter has præpoſitiones differentiam, nõ eſt auſus reprehendere, ſed pro Cæcina potius eſſe contendit. Calumniabatur enim Ebutius illum non ex fundo eiectum à ſe fuiſſe. Itaque Gallos qui in Capitolium non ſunt ingreſſi à Capitolio eiectos, eos uero qui cum Graccho fuerunt, ex Capitolio deiectos eſſe dicemus. Sed redeo unde ſum digreſſus, ut dicam ſtare etiam à mendacio contra ueritatem, & dicere à nobis, & ab reo, & à teſtibus pro eodem capi ſolere atque Terentius Ancillam pro Andria eſſe dixit. Sunt illa quoque, ueterem eſſe opinionem ab heroicis iuſque ductam temporibus. Ordinem eſſe iam inde à rege Romulo, uel à Tarquinio eiecto, uel ab exactis regibus conſtitutum. Seruum eſſe ali-

quem,

quem, aut pueros eſſe multos à pedibus. Præterea inſtructum eſſe aliquem à literis, inſtructum à philoſophia, inuictum à labore, literas didiciſſe à puero, alicui à me dicere ſalutem, à te aliquid eſſe ortum; ab aliquo inire gratiam. Cum, cum laude uiuere. Cum turpitudine mori. Cum filio ſcribere. Cum ſocijs litigare. Poſtponitur his pronominibus, mecum, tecum, ſecum, quicum, quibuſcum, nobiſcum, uobiſcum. Dicimus nobiſcum ea res facit, uel tecum ea argumenta faciunt, pro ijs quæ ante dicta ſunt à nobis uel à te ſunt eæ res uel argumenta. Sed agere furti cum hoſpite, iniuriarum cum filio, agere ueneficij cum priuigno, uel cædis cum Antonio, uel parricidij cum Roſcio, uel de repetundis cum Verre quid ſit, nimis eſt putidum explicare. Aliæ ſunt loquutiones, bene, male, recte, præclare, melius, peius, optime, peſſime agi uel cum patre, uel cum ſocijs, uel mecum, uel cum exercitu, uel cum rep. Cum octauo, cum decimo, cum centeſimo ager efficit aut refert, perinde eſt, atque ſi dicas, octuplum, decuplum, centuplum, ut multa ſunt C. Plinij & M. Tullij exempla, unde id palàm fiat quale eſt in Verrem; In iugere Leontini agri, medimnum ferè tritici ſeritur perpetua atque æquabili ſatione ager efficit, cum octauo bene ut agatur, uerum ut omnes Dij adiuuent, cum decimo. Præpoſitio hæc non iungitur ablatiuis qui inſtrumentum ſignificent. Dicimus enim ſcribo epiſtolam calamo, atramento, ſanguine, carbone. Res

contrita

contrit à pedibus,exploſa ſibilis, inciſa ferro,combuſta flammis,ut;

Sanguineis frontem moris & tempora pingit.

Poterit aliquando tamen uideri poſita ubi non oportuiſſet, ut in Verrem; Conſiderate cum animis ueſtris uoſmetipſi. Pro A,Cluentio; Atque hæc iudices quæ uere dicuntur à nobis, facilius credetis, ſi cum animis ueſtris lõgo interuallo recordari Staleni uitam & naturam uolueritis. Hanc frequentiſſimo in uſu poſitam uidere licet pro Aduerſus,ut pugnare ſecum, pugnare cum aliis, pugnare cum hoſte, quod genus latiſſimè patet.

Coram, præpoſitio eſt; ut apud Horatium ad Piſones;

Ne pueros coram populo Medea trucidet.

Cicero in Piſonem; Mihi uero ipſi coram genero meo propinquo tuo quæ dicere auſus es?

& L. Virginius apud Liuium; Sinas hic coram Virgine, nutricem percuntari: ſæpius aduerbij eſt loco, ut;

Coram quem quæritis adſum:

&; Coram tecum egi: coram de rebus omnibus colloquemur. Præpoſitio hæc ad perſonas tantum, non itidem ad res poteſt referri,nec dicendum eſt, coram templo,altari,littore,foro, cælo,ut coram plebe, exercitu,populo, aut magiſtratu.

Clam, contraria eſt præpoſitioni Palam,ut;

Nec clam te eſt, quam illi utræque res inutiles.

Et ad Pudicitiam, & ad rem tutandam ſient.
Plautus etiam in Amphitruone;
Amare occœpit Alcumenam clam uiro.
Dabant huic ueteres aliquando accuſatiuum, ut apud eundem; Erit hodie quod amas, clam uxorem. Verum, eſt ſæpius aduerbium, ut clam ſe contulit ad matrem: clam fugit ab exercitu.

De; Agere de pace, cogitare de inſidijs, ſcribere de bello. Item pro Ex, ut; De conſularibus nemini poſſum eſſe teſtis. Dicimus quoque legem de repetundis, conſilium de reuocando Cæſare: ſenatus conſultum de Rege Ptolemæo, præcepta de philoſophia, liber de conſolatione, dicere de loco ſuperiore, mittere unum de populo, aliquos de plebe, prædam amittere de manibus, ſurgere de nocte, dormire de die, duſcere de Theophraſti libris; tollere profanum de ſacro, frumentū de area, lapidem de terra, triticum de cella, ſcribere de ſententia & uoluntate Pompeij. Emere de præda, emere de quæſtoribus, dormire de cœna, uigilare de prandio, de tertia uigilia mouere caſtra, dolere de uento, fatigari de curſu, inclinare aliquem de uia, damnare, abſoluere, decernere de conſilij ſententia, moueri de conſilio, auctoritate, aut literis Craſſi, quærere de cæde, furto, inceſto, criminibus, cognoui de patre meo, quæſiui hoc de uobis omnibus, potes hoc ſcire de multis, feci de conſilio ac ſententia bonorum, conductam habere domū de Lucceio, quærere in dominū de ſeruo, queſtiones

haberi

haberi de ſeruis, uel de criminibus. Sepius pro A, uel Ab, uel Abs, uel Ex, ut iam dixi quæſiui de Lentulo, audiui de Bruto. Refertur ad cauſas rerum, ut;

Ecquid nos amas de fidicina hac?

Id quod fit etiam cauſæ appoſito nomine, ut Ciceronem Pompeius oderat nulla de cauſa, quem contra multis de cauſis diligere debebat. Sunt alia multa, ut mittere legatos de pace, uel grauiſſimis de rebus, recitare orationē de ſcripto, uerſum ſoluere de induſtria, adeſſe de improuiſo, de repente, de ſubito, de transuerſo: repetere narrationem de principio, de manu tradere in manum, de intrego facere comœdias. Vulgare eſt etiam ſic loqui in ſententiarum principijs; De tua ualetudine, laudo quod iſtinc migrare cogites. Eſt enim hoc tanquam ſi dicas; Quod attinet ad ualetudinem tuam. Item accuſare de repetundis uel de paricidio, dolere de ſupplicio ciuiū, uel de interitu hominis amici. Cum uerbo faciendi omiſſam hanc præpoſitionem aliquando uidemus, ut apud Terentium,

Nec quid me faciam ſcio:

& Ciceronem; Quid illo Myoparone factum eſt? E, & Ex, una utriusque ſignificatio eſt, ut illarū quoque trium A, Ab, Abs, ut prior à conſonantibus excipiatur, altera à uocalibus. Leuis res eſt, ſed Ciceronem habet auctorem. Is enim ita ſcribit; Ex uſu dicunt & è republica, quod in altero uocalis excipiebat, in altero eſſet aſperitas, niſi literam ſuſtuliſſes.

ſes. Non multum hæ duæ à ſuperiore differunt, niſi quod perſonis quidem magis conuenit E, & De, ut è familiaribus tuis acceperam literas, de Theophane audieram aduentare Pompeium. Dicimus, è Cilicia decedere, è uilla reuerti, è prouincia redire, quemadmodum ex Cilicia, ex uilla, ex prouincia. Locis autem ac temporibus, Ex, præpoſitio magis eſt propria quàm E, ut;

Ex illo ruere ac retro ſublapſa referri:

iterum Virgilius;

Tempore iam ex illo caſus mihi cognitus urbis.

Valet ad materiam declarandam, ut uaſa ex argento, ex auro, ex ligno, chriſtallo: ſtatua ex marmore, lapide, ferro, magnete, hebore. Quotidiani ſunt uſus illa etiam, ut uel morborum nominibus, uel membrorum iungantur ægrotantium, qualia ſunt laborare ex febri lippitudine, quartana, uel auribus, capite, ſtomacho, pedibus, inteſtino, lateribus. Medicorum ſiqui latinè ſcribunt, mos eſt ita loqui, ſumere ex aceto, uorare ex melle, bibere ex poſca, uino, ſapa, oleo. Vulgata ſunt apud omnes ex æquo & bono agere, ex animo diligere, amare, loqui, dicere, dolere; ex animi ſententia aliquid euenire, ex arte dicere, ex tempore orationem habere aliquem ex aliorum ingenijs, natura, moribus, iudicare: aliā rem ex alia cogitare, aut aliud ex alio in mentem uenire: ex iure ciuili aut pontificio reſpondere: ex lege, ex conſuetudine, ex more, ex uoluntate no-

ſtra aut aliorum conſilio facere. Adhuc autem dementem eſſe Pamphilum ex peregrina: & immutarier homines ex amore, & ex noſtra dignitate ſtatuere: ex pueris aut ex ephebis excedere: ex equo aut ex curru pugnare: ex tempore conſilium capere, ex tempore rationem habere, ex euentu factum aliquod iudicare: ex lege uel conuentis, uel teſtamento, uel chirographo rem uel pecuniam petere: ex re mea, ex re tua, uel ex republica aliquid eſſe uel facere, ex uita decedere: fabulam ex græco in latinum uertere, aut ex græca latinam facere: ex aſſe, ex triente, ex dodrante hæredem fieri, ex toto, ex partibus, ex differentia, uel ex comparatione, uel definitione, argumentari. Huiuſmodi infinita ex bonis auctoribus petenda ſunt, nec in eo erretur, ut quia præpoſitioni altera præpoſitio non iungitur, præter uſum aut rationem eſſe non dum periti latinitatis arbitrentur ex ante Calendas, & ex pridie Idus: meminerintque & ab alijs & à Cicerone potiſsimum dici ſolere; Nuncij nobis triſtes, nec uarij ueniunt ex ante diem Nonarum Iun. uſque ad pridie Calendas Septembris.

Pro, quinque potiſsimum utimur modis; Primo ut incerta habere pro certis, falſum pro uero, liberum hominem pro ſeruo, fidelem ſocium pro inimico: Item pro Prætore, pro Conſule, pro Quæſtore, pro magiſtro ſcripturæ: quibus non diſsimilia ſunt, gerere ſe pro ciue, ut Virgilius;

Nec

Nec me pro coniuge geſſi.

Altero, ut pro ſua cuique dignitate tribuatur: pro tua liberalitate ago tibi uti debeo gratias: pro tua conſuetudine ac natura facis, ut multos complectare: pro tua ſtultitia feciſti, ut fortiorem prouocares. tertio, ut; pro ſuis ciuibus & uniuerſa republica laborare: pro cauſa optimatum contendere: item pro Muræna oratio, pro Cornelio aduocatus, pro te, & pro nobis omnibus uigilare. Quarto ſunt loco, pro mea parte, pro rata parte, pro uirili parte, pro ſe quiſque adniti. Poſtremo, ut; pro roſtris dicere, pro tribunali ſedere, pro templis omnibus præſidia collocare, pro æde Caſtoris monumenta poſita. Præ, autem uel ad cauſas refertur, ut præ gaudio, præ lacrimis, præ amore, præ lætitia loqui non poſſe: uel ad comparationes, ut;

Hic ego illum contempſi præ me.

Tu, quæ tua arrogantia eſt, neminem præ te hominem putas. Vel ad ſignificationes quaſdam uultus, aut linguæ cum uerbo ferendi, & pronomine aliquo trium primitiuorũ, ut præ ſe ferre metum, uel ſpem, uel dolorem, ut; Ego diſcordias cum agrarijs hominibus præ me ſemper tuli. Tu ſpeciem boni ciuis præ te ſemper tuliſti. Vel ad locum, ut præ oculis, præ pedibus, uel ad tempus, aut ordinem, uerbis coniuncta, ut prædicare, præire, quæque ſunt huiuſmodi. Palam, aperte, ante oculos omnium. Caſum huic præpoſitioni raro ueteres dederunt, ſæpiusque aduer

bij loco fungitur, ut palam dictitare cœpit. In ſenatu palam ſic egit cauſam tuam. Non obſcure, neque per præſtigia, ſed aperte ac palam ſcelera omnia moliebatur. Palam & in medio foro cunctis audientibus mortem & crudele exitium ciuibus minatus eſt. Verbis etiam iungitur ſubſtantiuis, ut; Non dum palam factum erat concidiſſe rempublicam: & apud Terentium;

Sin falſum aut uanum, aut fictum eſt, continuo palam eſt.

Sine & abſque, nihil habent in quo laborare debeamus. Vulgo enim ita loquuntur omnes; Homo ſine literis, ſine dubio ſceleratus: ſine controuerſia Princeps: abſque dolore, abſque moleſtia, aut uoluptate uixit ulla. Huic enim præpoſitioni ablatiuū à Terentio, & Plauto inuenies eſſe datum; quorum alter ſic in Phormione ſcripſit;

Nam abſque eo eſſet
Recte ego mihi uidiſſem.

Alter in Capteiueis,

Ego illis Capteiueis alijs documentum dabo,
Ne tale quiſquam facinus incipere audeat,
Quod abſque hoc eſſet, qui mihi hoc fecit palam.

Quod abſque hoc eſſet (inquit) hoc eſt, niſi hic Ariſtophontes mihi captiuorum fallacias pateféciſſet. Sic enim hi duo poetæ, & omnes antiqui plurimum loquebantur.

Tenus, ablatiuo Cicero coniunxit libro tertio de legibus.

gibus. Nam ueteres (inquit) uerbo tenus, acutè illi quidem, ſed non ad hunc uſum popularem atque ciuilem de rep. diſſerebant. Et pro Rege Deiotaro; Et enim ſi Antiochus, magnus ille Rex Aſiæ, quum poſtea quam à Scipione deuictus, Tauro tenus regnare iuſſus eſſet, omnemque hanc Aſiam quæ eſt nunc noſtra prouincia amiſiſſet, dicere eſt ſolitus benigne ſibi à Populo Romano eſſe factum, & quæ ſequuntur. Tauro tenus eandem in ſententiam qua ſupra dixit intra montem Taurum, Antiochum regnare iuſſerunt, ideſt ne Tauri montis fines reliquam in Aſiæ partem ullam tranſiret. Virgilius in ſecundo;

– Lateri capulo tenus abdidit enſem.

Aiunt grammatici ſi nomen ſit numero multitudinis poſſe etiam id nomen caſu eſſe genitiuo, ut;

– Et crurum tenus à mento palearea pendent.

Fit ſine caſibus aduerbium, ut;

– Eſt quiddam prodire tenus ſi non datur ultra.

Reliquæ ſunt præpoſitiones quatuor, In, Sub, Super, & Subter. Si priores duæ ad motus referantur, ſequatur neceſſe eſt accuſatiuus: Sin cõtra ablatiuus, ut eſſe in ſenatu, gaudere in ſinu, & uenire in ſenatum, accipere in ſinum.

In habet ſæpius latentem in uerbo motum ut rem in partes diuidere, genera in formas diſtribuere, in res omnes præcepta tradere, in omne genus cauſæ ex locis argumenta ſuppetere, imperium in exteras nationes habere. Dant etiam ſine motu huic præpoſi-

tioni aliquando accuſatiuum, quo plenior fiat ſonus orationis, ut Cicero in Diuinatione; Clariſsimi uiri noſtræ ciuitatis, temporibus optimis, hoc ſibi ampliſsimum pulcherimumque ducebant, ab hoſpitibus, clientibus ſuis ab exteris nationibus, quæ in amicitiam Pop. Rom. ditionemque eſſent, iniurias propulſare, eorumque fortunas defendere. Pro lege Manilia; Quum ueſtros portus in prædonum fuiſſe poteſtatem ſciatis. Pro P. Quintio; Itaque ex eo tempore res eſſe in uadimonium cœpit. Cæſar de bello ciuili; Quo facilius omne Adriaticum mare ex ultimis Italiæ partibus legionesque Græciæ in poteſtatem haberet. Terentius in Eunucho;

Ille ubi miſer, famelicus uidet me eſſe in tantum
honorem:

Pomponius Iuriſconſultus; Quia magiſtratibus ueſpertinis temporibus in publicum eſſe inconueniens erat, Quinqueuiri conſtituti ſunt, Cis Tyberim, & ultis Tyberim qui poſſent pro magiſtratibus fungi. Ita etiam legitur Saluſtij locus in bello Iugurthino; Quum talem uirum in poteſtatem habuiſſet, tum fore uti iuſſu Senatus Populique Rom. fœdus fieret. Imitati uero ſunt hæc auctores ex uetere conſuetudine loquendi, ut libro de legibus tertio ubi M. Tullius antiquitatem exprimere conabatur; Minores magiſtratus periti iuris plures in prælia ſunto. Plautus in Amphitrione;

Numero mihi in mentem fuit.

Hinc factum arbitror ut liceat etiam literas in æs inciſas dicere. In communi uſu & quotidiano ſunt illa, inuehi in cauſam Principum: argumenta meditari in aduerſarium: dicere in Catilinam: dicere in Antonium: ire in ſententiam pedibus diſputare in Verrem, in Seruilium, in Piſonem. Commentarios facere in Virgilium, epigramma ſcribere in Catonē, quod ſæpe in Catonis laudem intelligitur, ut in primo libro de natura Deorum M. Tullius ait, in Roſcium epigramma à Q. Catulo factum fuiſſe, & in officijs; Videndum eſt ne non ſit ſatis id quod apud Platonem eſt in philoſophos dictum, ideſt in laudē, uel in excuſationem philoſophorum. Vulgatiora ſunt; Mea in uos beneuolentia: Veſtra in me officia: Mirandum in modum Cæcilium eſſe iratum: Multa in hanc ſententiam aut utranque in partem eſſe diſputata. Succedere in demortui locum Pontificis: In diem & in horam uiuere. In manum uiro deuenire: In dies & in horas creſcere: Hortenſium in magnis oratoribus habitum fuiſſe: Nec uoluptatem in bonis, nec laborem in malis eſſe, aut putari, aut poni, aut numerari debere. Vtram in partem accipias non laboro: quam in partem acceperis declarat quod iracundè ſcripſiſti. Iudicium ea in uerba datum acceptumque eſt in quæ C. Verri commodum fuit: Conſulatum petebat Milo in ſequentem annum: Conſilia noſtra ſpectare in ſempiternum debent. In ſingulos homines quaternos aſſes diſtribuit.

Pretium uini eſt in Congios HS iiij. olei denarii xx. frumenti in medimna HS lxxx. Titurium Pletorius apud Ciceronē pro M. Fonteio, quaternos denarios in ſingulas uini amphoras portorij nomine exegiſſe criminabatur. Dixerunt etiam ueteres, In præſentia, pro aduerbio temporis præſentis, ut in Verrem; Ille clamare, quùm raperetur, nihil ſe miſerum feciſſe, nihil commiſiſſe, pecuniam ſibi eſſe in nominibus, numeratam in præſentia non habere. Sunt illa quoque exempla, in carcerem includere, in commune conferre, bonam in partem accipere, hoſtes in patriam incendere, in medium conferre, in capita ad ſingulas ciuitates pecuniam imperare, in Deos, uel in Deorum numerum referre, in annos ſingulos aliquid facere, in ante diem xv. Calendas differre, in horam & in diem uiuere, in horas creſcere malum, in dies latius manare, in præſens tempus omittere, in futurum, uel in poſterum proſpicere, in reos referre. At uero per ablatiuum, eſſe in ære alieno, eſſe in ſuis nummis, eſſe in amicis aut in familiaribus Cæſaris, eſſe, habitare, aut ferre in oculis. Item in os laudare, in diſciplinam tradere, in uiam ſedare, & ſimilia his innumera. Sed incidere in æs & ære, ponere in publicum & in publico, & alia quædam, utrumuis per caſum dicuntur, pro ut motum quietemúe ſignificare uolumus.

Sub, quemadmodum ſuperior, ſi uel motum ſignificet, uel tempus, etiam ſine motu nemo dubitat adiungi

iungi ei accuſatiuũ debere, ut;

Nunc magna mei ſub terras ibit imago:

& Horatius ad Piſones

Purgor bilem uerni ſub temporis horam.

Sic Cæſar primo de bello ciuili; Pompeius ſub noctẽ naues ſoluit. Adhuc idem; Sub ueſperum, intra hanc foſſam legiones deducit. Hinc ſub dies feſtos dicitur, ſub ſacra, ſub ludos ſub arcturum, ſub tempus nuptiarũm, ſub æquinoctij dies. Sed pleni ſunt libri omnes huiuſmodi exemplorum. Ne motu quidem ſignificando res obſcura eſt, ut cadere ſub aſpectum; cadere ſub intelligentiam, uenire ſub tectum, ſub umbram, ſub antrum. Raro diſceßionibus datur ex loco, ut illud eſt in Plauti Aulularia;

Foras lumbrice qui ſub terra erepſiſti modo

Videtur enim ſub, pro κάτωθεν, hic dictum eſſe. Nec illa præceptionis indigent quæ propria ſunt ablatiui; eſſe ſub poteſtate, ſub imperio, ſub tecto, ſub umbra, ſub Dio: uendi ſub haſta, uendi ſub corona. ſuper ablatiuo ſæpius præponitur, ut;

Multa ſuper Priamo rogitans ſuper Hectore multa

Similia huic exemplo ſunt quùm dicimus, ſuper legatione uotiua, ſuper ea cogitatione, ſuper re familiari. Sin aliquam ad ſignificationem loci aut motus ponitur accuſatiuum potius requirit, ut libro de legibus ſecundo in extremo;

Nam ſuper terræ tumultum, noluit quid ſtatui niſi

Columellam tribus cubitis non altiorem. Plautus in ea quam paulò ante fabulam nominaui accuſatiuum huic præpoſitioni tribuit, ut;

Dixi tibi mater iuxta rem mecum tenes
Super Euclionis filiam.

Ergo quum eſt loco præpoſitionis De, ablatiuo iungi poteſt & accuſatiuo, ut ſuper Priamo, ſuper Hectore, & ſuper Euclionis filiam: Quum eſt loci, ablatiuo, ut;

- Stratoque ſuper diſcumbitur oſtro. & ;
Fronde ſuper uiridi.

Subter, proxime ſuperiori contraria eſt, ut accuſatiuo crebrius quam ablatiuo præponitur, ut;

- Fama eſt huc Helidis amnem
Occultas egiſſe uias ſubter mare.

Cicero; Subter mediam ferè regionem ſol obtinet. Et in Tuſculanarum quæſtionum libro primo; Iram in pectore, cupiditatem ſubter præcordia locauit. Ergo ſubter aquam dicendum eſt, ſubter balas, ſubter uentrem, etiam ſine motu. Fit ſæpius aduerbiũ, ut; omnia quæ ſupra ſubterque ſunt, unum eſſe. Sex aliæ numerantur præpoſitiones, quæ nominibus cõtra ac cæteræ nunquam, uerbis autem ſemper præponuntur, Di, Dis, Re, Se, An, Con, & una pars orationis fiunt, in primas eorum ſyllabas receptæ ut diuidere, disijcere, referre, ſeiungere, ambire, complecti.

Q. MARII CORRADI
DE LINGVA LATINA
AD MARCELLVM CORRADVM FRATREM

Liber IX.

TRANSEO nunc de aduerbijs ut exponam, quæ mihi de obſeruatione antiquitatis in ſermone latino, elegantiæ, uenuſtatiſque plurimum habebunt. Hoc etiam loco ut ſæpe hactenus feci, maioribus quibuſdam ex noſtris commentarijs proferam non quæ mihi perſuaſerim ſatis eſſe ad ſcientiam latinitatis, ſed quæ gradum ſtudioſis faciant ad maiora. Vt enim legendo, multa cognouerim, adhuc tamen reliqua ſunt plura in quibus uideo eſſe laborandum. Maximè uellem ſupereſſent, quæ his de rebus homines docti & graues olim ſcripſerunt. Nam qui in ſinu literati ac ſapientes fuere, eis uelim induſtria non defuiſſet. Quid enim aut nos, aut literas adiuuerunt, Aurelius Opilius, Curtius Nitia, Q. Cæcilius, L. Craßitius, ac plurimi, de quibus etiam hiſtoriæ loquuntur? Contra uerò C. Cæſaris, M. Meſ-

ſallæ, P. Nigidij non induſtriam requirimus uel diligentiam ſcribendi, ſed fortunam accuſamus, quæ nobis & Latio inuidit ingenij monumenta & literarum, quæ illi pulcherrima reliquerunt. Quod ſi pars aliqua ſaltem ex ijs extaret, nec cæteri doctrinam ſuam occultare uoluiſſent, nunc mihi non deeſſet quorum auctoritate me tuerer, aut ope, aliquam laboris mei partem leuare poſſem. Illud mihi nunc relictum eſſet, quod artium ſcriptoribus quibuſdam, uiris doctiſſimis, ut iudicio res diſſipatas in unum quaſi corpus colligerem, quæ dubia eſſent explicarem, falſa corrigerem, pugnantia accommodarem, omnia ſtilo repurgata ordine diſponerem. Nunc uerò, ob id ſaltem quia grammaticis credendum non erat, magnam partem in eo mihi laborandum fuit, ut pleraque, ipſa ex antiquitate eruerem, quibus ad latinitatem alios informarem. Aduerbium eſt pars orationis indeclinabilis, ad moderandas uerborum ſignificationes inuenta. Alias quidem refertur ad orationis partes, ad nomen adiectiuum, nimium uelox, nimium tardus: ad participium, minime prouidens, minime proſpiciens futura: ad præpoſitiones ualde, infra, nimiũ ſupra: ad ſe ipſum uehementer iratè, nimiùm crudeliter; ſed quemadmodum apud græcos, ex eo potiſſimum nomen inuenit, quod uerbis maximè apponatur, ut attentè audio, uehementer cupis, humaniter feciſti. Quare etiam Suetonius, Cariſius, M. Varro, & alij

quidam

quidam id prouerbium dici maluerunt. Primum numeri ſunt aduerbia, ſemel, bis, ter, quinquies, decies, uicies, quinquagies, centies, millies, bipartito, tripartito, quadripartito, quinquepartito: bifariam, trifariam, multifariam: iterum ſecundum, tertium, quartum, quintum, ſextum, ſeptimum, octauum, nonum, decimum, undecimum, duodecimum, & ſiqua ſunt huiuſmodi cætera. Item ordinandi, primum, deinde, tum, deinceps, dehinc, exin, poſtea, præterea, præpoſterè, ſubinde, denique poſtremum. Iurandi, ædepol, ecaſtor, hercule, medius fidius. Sunt confirmandi quippe, certè, nempe, uidelicet, enimuero, ut pote, utique, nimirum, næ, certò, ſcilicet. Sunt negandi, non, nil, nihil, nec, nequaquam, nedum, neutiquam, haud, quin, quominus, incaſſum, fruſtra, nequicquam. Sunt euentus, forte, fortuito. Adhuc, dubitandi forſan, forſitan, forte, fortaſſis, fortaſſe, an, ne, nec ne, eccubi, nuncubi, nunquando, ecquādo. Interrogandi, cur, quare, num, quin, quemadmodum, nonne, quamobrem. Hortandi, eia, age, agite, ageſis, agedum. Eligendi, quin, immo, ſatius, potius. Prohibendi, ut ne. Intendendi, nimis, ualde, nimiùm, nimiè, nimiopere, ſanè, prorſus, penitus, omnino, affatim, apprime, ſummopere, tantopere, magnopere, uehementer. Remittendi, uix, ferè, ferme, paulatim, grauatè, quatenus, tantum, tantummodo, ſolum, quoadeius, quodammodo, quadantenùs, at, ſaltem, uel, dumtaxat, paulum, paululum, penè, prope, pedentim,

dentim,ſenſim, propemodum. Similitudinis, quaſi, ceu,ſic,ſicut,ſicuti,uelut, ueluti, ut, uti, ſimiliter, acſi,atqueſi,perinde acſi,perinde atqueſi, tanquam, ita,itidem, inſtar, prout, quomodo, queadmodum, qualiter. Comparationis,magis,minus,celerius, tardius,tam,quam. Superlationis,maximè,minimè,celerrimè,tardiſſimè. Demonſtrandi,en, ecce, optandi,utinam. Vocandi,heus,ò. Extenuandi,bellè,clanculum,meliuſculè,nitidiuſculè, blandiuſculè. Congregandi,ſimul,unà,gregatim,pariter,collectim, aceruatim,cuneatim,turmatim. Separandi,ſeorſum, ſecretò,uiciſſim,inuicem,ſeparatim,ſingulatim, uiritim,oſtiatim,oppidatim,alternatim,caſtellatim, uicatim,generatim,ſpeciatim,ſyllabatim,cæſim, inciſim,membratim, unciatim, municipatim, ſummatim, tributim, regionatim, turmatim. Qualitatis, bene,male,doctè,pulchre,ſapienter,fortiter,blandè, paternè,memoriter,obliuioſè, fraternè,hoſtiliter,inteſtatò,auguratò,auſpicatò,cõſultò,cõtinuò,ſubitò, ultro,ſpõtè,ſedulò,optato,improuiſo,feſtinato, tuto fœneratò. Quãtitatis,multũ,parum,modicùm,minimùm,minimè,maximè,ſat,ſatis,nimiùm. Temporis, modo,nunc,adhuc,antehac, ſtatim, citò, confeſtim, denique,interdum,intereáloci,interim,necdum, nondum,antequam,priusquam,poſtquam,demum, mane, ueſperi, iam, tunc, noctu, interdiu, lucu, hodie, heri,nudius tertius,cras,perendie,diluculo,diu, diutius,diutiſſimè,tandiu,donec,pridem,iampridem, du

dum,

dum,iamdudum,quando,nequando,unquam,quamprimum,quammox,quamdudum,quandiu,quotidie, nunquam,olim,iam olim,quondam, quouſque,ſero, tandem,uixdum,poſtea, poſtmodum, poſthac, aliquando, ſemper. Sed antequam de loci quæ reliqua ſunt aduerbijs dicantur,de his ipſis quæ ſunt enumerata,breuiter aliquid admonendum uidetur. Eſto igitur primum illud, an diuidi hæc ſcrupuloſius neceſſe fuerit. Neque tamen dubitari debet, quin, ut properè,auguſtè, præciſè,præfractè,opipare, ad qualitatis,ita obuiam quoque & peſſum,& gratuitò, & peregre,& ultro,citroque, ad loci ſquamatim uerò, furtim,raptim,pectinatim,curſim,columbatim, decuſſatim, ad ſimilitudinis eſſe referenda. Neque alia ſunt quæ dubitationem afferre poſſint. Præterea tamen, contraria quis fortaſſe aut oppoſita inter ſe aduerbiorum genera requirat. Vt enim affirmandi ſunt & negandi, uocandi,& reſpondendi, intendendi, & remittendi, ſeparandi & congregandi, hortandi & prohibendi, ita fortaſſe optandi & renuendi, ſimilitudinis & diſſimilitudinis aduerbia diſtingui debeant. Ac prioris quidem poſtemorum generum illa fortaſſe quis putabit eſſe, apage, & apagete,apageſis: alterius,contrà, aliter, ſecus, differenter. Verum ſit aliquis etiam ſtudioſis iuuenibus relictus locus,& huiuſmodi quoties rectum ſit ſuo arbitratu diuidendi. Ego nunc aduerbia recenſui, quæ in promptu mihi fuerunt. Neque uerò colligere

ſimum nominibus primæ & ſecundæ declinationis ducuntur, ut oratorie, diſertè, aptè, diſtinctè, ornatè; uel à tertiæ ut eloquenter, humiliter, prudenter, ſuauiter. Hæc tam multa ſunt, quam ipſa adiectiua unde naſcuntur. Omnibus enim ferè ab adiectiuis huiuſmodi aduerbia ſunt. Bene tamen & male paulo aliter fiunt quam cætera, & temerè nomen adiectiuũ non habet unde natum ſit. Pauca primæ declinationis & ſecundæ, bina ex ſe aduerbia faciunt priora ex analogia, altera quemadmodum tertiæ declinationis, ut à ſyncerus ſyncere, & ſynceriter; à durus durè & duriter, auarus auarè & auariter, ignauus ignauè & ignauiter, fraudulentus fraudulentè & fraudulenter, luculentus luculentè & luculenter, à truculentus truculentè & truculenter: item ab alijs uiolentè & uiolenter, humanè & humaniter & humanitus, turbulentè & turbulenter, commodè & commoditer, à nauo nauiter, & à tertia declinatione dulcè & dulciter. Pauciora ſunt tertiæ, unde aduerbijs utimur etiam quemadmodũ ſecundæ, ut à repens repentè, ab hilaris hilarè, à facilis facilè, tametſi hilarus etiam dicatur unde eſſe potuit hilarè. Humanitus autem, ut iam dixi, & ſtirpitus, & radicitus, & cælitus, & funditus, & medullitus, & penitus, & huiuſmodi cætera poſſis inter localia numerare, ut ita naturaliter differant diuinè & diuinitus, tametſi diuinitus etiam aliquid factum, uel ſcriptum eſſe dicere ſolẽmus. Est

etiam mordicus. & ſiquod reperiatur aliud ſimile, ſed hoc unum ſi propriè dicitur ad qualitatis, ſin ex translatione ad ſimilitudinis aduerbia referatur. Secundæ autem declinationis pauca inciſè & inciſim, ſtrictè & ſtrictim, iunctè & iunctim ſeparatè & ſeparatim, priuatè & priuatim, faciunt ſyllabas aduerbiorum ultimas. A ſubſtantiuis nominibus, ſi ueterum propria ſint familiarum, aut ſimilem ijs formam ſeruent, aduerbia faciunt quemadmodum adiectiua. Nam ipſa quoque tria in genera declinantur, ut Terentius Varro, Terentia domus, Terentium genus. Quare ſunt ab his aduerbia, Terentianè, Tullianè, Virgilianè, Salluſtianè, Liuianè. Sin ea ſint quæ appellatiua à grammaticis nomina dicuntur, aduerbia ab ijs in tertiam uocalem, ſecundamque liquidam inclinantur, ut generatim, ſpeciatim, uiritim, paſsim, imbricatim, punctim, particulatim, paſſim, ubertim, niſi hominum ſint appellatiua quæ ut proxima ſuperiora faciunt aduerbia ut paternè, maternè, fraternè, quemadmodum à præpoſitionibus quibuſdam ſupernè, & infernè. Alia ſunt à uerbis, ut ſtatim, curſim, certatim. Alia uel in ſecundam cadunt uel in quartam uocalem, ut certè & certò, improuisè & improſò, falsè & falsò. Alia in primam, ut recta tranſuerſa. Rite à nomine ſubſtantiuo breui ſyllaba poſtrema quemadmodũ impunè. Ex neutris omnibus comparatiuorum, nulla mutatione literarum fiunt ad-

uerbia

uerbia comparandi, ſono tantum uocis ultimam ad ſyllabam translato, ut fortiùs, iuſtiùs, amantiùs, ardentiùs. Idem fit ex neutris generibus ſuperlatiuorum, ut fortiſſimum, iuſtiſſimum, amantiſſimũ, ardentiſſimum, in fortiſſimè, iuſtiſſimè, amantiſſimè, ardentiſſimè conuertamus. Accedo nunc ut ſiquid habent ſingula momenti ad ſermonis latini elegantiam, id breuiter exponam. Illa enim præteribo omnia quæ nimis eſſe in præceptis aliorum omnium trita, faciliaque etiam pueris uidebuntur, ut neque uulgatiſſima perſequar omnia & tamen inſtituto Romanæ linguæ totius amplectendæ non deſim. Sed illam hoc loco mihi peto dari ueniam, ut uel parcam multitudini exemplorum quoadeius fieri poteſt, uel toties auctorum nomina, uitandi faſtidij gratia non ubique ponam, uel noſtra ipſorum aliquando breuiora exempla ad res accommodem, ubi præſertim exemplis docere magis quam auctoritate argumentisque uincere neceſſe ſit, & denique ex media ueterum latinitate proferri à me omnia credantur. Primum igitur de numeri aduerbijs, illud ſemel eiuſmodi habet in oratione locum ut pro omnino prorſusque dicatur, ut; Antonius ſemel induxit animum, ſibi licere quod uellet. Item pro primum, ut; ſæpius à te pater eſt occiſus, ſemel quum domo expuliſti iterum cum inimicis illum hominibus commendaſti, poſtremò quum inſepultum reliquiſti. Etiam ſic; ſemel iterum ac ſæpius te conuenire ſtatueram.

Adhuc alio ſequente aduerbio, ut; Quum ſemel tuam fidem expertus eſſem prouidendum fuit ne ſecundo abs te rideri poſſem. Dicitur ſemel ijs etiam de rebus quæ per naturam retro commeare amplius non poſſunt, ut ſemel uita, ſemel uirginitas amittitur. Sequuntur, Bis, Ter, Quater, Quinquies, ac deinceps uſque ad decies, & hinc ad uicies, ad Quinquagies, ad centies, ad Millies, Deciesmillies, Centiesmillies, & infinities centies millies, quæ nihil habent præcipuum quod hic à me notari ualde interſit, niſi placeat adiungere hæc ex his eſſe quæ ſunt in auctoribus uulgata decies HS, uities, tritíes, quadragies, octogies, centies, trecenties, & millies quoque HS, quæ præceptores hoc loco, aut ubi uidebitur eſſe commodius admonebunt. Illorum quoque Bipartito, Tripartito, Bifariam, Trifariam, ſimiliumque omnium ſunt obuiam ubique exempla, in quibus hærere nemo poßit. Iterum uerò Secundũ, Tertium, & quæ ſequuntur, mutato ad ſyllabas ultimas accentu, quoties eundem magiſtratum, aut imperium quis geſſerit oſtendunt; ut Graccho iterum Conſuli Cenſuræ cupiditas iniecta eſt. Pompeio tertium Conſule de cæde in uia Appia quæſitum. Sic M. Tullius, ſic Romani, ut in tertio de Natura Deorum; Cur enim Marius tam feliciter ſeptimum Conſul domi ſuæ ſenex eſt mortuus?

Secundi loci auerbia fuerunt, Ordinandi, Primum, Deinde, Tum, Deinceps, Dehinc, Exin, Poſtea, Præ-

terea,

terea, Præpoſterè, Subinde, Denique, Poſtremo, ut; Vbi primum acceſſi ad urbem atrociſſimis amicorũ literis ſum percuſſus. Ego tibi obuiam non prodirẽ, primum Appio Claudio, deinde Imperatori, deinde more maiorum, deinde (quod caput eſt) amico? Sic etiam; Vos mihi rem indicare noluiſtis primum collegæ, deinde beneuolo, poſt familiari, tum ad extremum conſilij illius auctori. Deinceps refertur ad res quarum una alteram ſequitur, ut; Sed tamen treis fratres quos deinceps tribunos plebis per triennium uideo fore te nolo habere inimicos. Aliquando ad tempus, ut; Cupio deinceps eſſe meliora. Sæpius non amiſſa ſignificatione ſua, tamen pro deinde poſitum uideri poteſt, ut; Primum eſt officium, ut ſe conſeruet in naturæ ſtatu, deinceps ut ea teneat quæ ſecundum naturam ſint. Exin, & Exinde ita propemodum utimur ut deinde, ubi non plurium ut ſupra, ſed duarum rerum, duorumue temporum diſtributio eſt. Communia enim ſunt quædam ordinis aduerbia atque temporis, quorũ de genere ſunt etiã Subinde, Poſtea, Præterea, Denique, Poſtremo quorum ubique ſunt in promptu exempla. Eſſe in his poteſt Cæteroqui aut ſcribere ſi malis cæteroquin, ut; Non poeta ſolum ſuauis, uerum etiam ceteroqui doctus ſapiensque traditur. Nec ſunt obſcuriora quæ tertio loco poſuimus ad iurandum pertinentia, Aedepol, Caſtor, Herculè, Mediusfidius.

Quartus erat locus affirmandi, quorum illud Quip-

pe ad cauſas etiam, & rerum approbationes refertur, ut; Nemo bonorum affuit in Senatu; quippe de ignominia eius ordinis eo die referendum erat. Præponi ſolet relatiuo pronomini, ut quippequi, quippequos etiam coniunctioni Quum, ut; Recuſaui tuas orationes legere, quippe quas non probabã. Intereſſe tuis nuptijs non poteram quippequi grauiora tua negotia ſuſtinerem. Excuſationem accepi tuam quod nõ ſcripſeris, quippe quum ſimili ex cauſa rariores ad te meæ literæ fuerunt. Idem prorſus de utpote poßim dicere; Quale eſt utpotequi, utpotequos, utpotequam. Certè, iungitur ſæpe cum alijs affirmandi uel aduerbijs, uel coniunctionibus, ut certe quidem. Certe enim & ordine mutato; Cupio enim certe te uidere quamprimum. Certe enim hoc negare nemo audebit. Adhuc addita Quidem, ut; Cupio quidem certe. Nam certe, ſiquis erubeſcendum hic non credit, ei non ſatis magna ſcelera uidentur quæ commiſit. Ponunt hanc & ſimiles Comici ſæpe cum ijs quæ pertinẽt ad iurandum. Mille enim ſunt eiuſmodi;

> Certè adepol niſi me animus fallit aut parum oculi proſpiciunt
> Meæ nutricem gnatæ uideo.

Dicitur etiam certo, ſed uerbo ſciendi plurimũ adiuncto, ut; Hæc te non dubitare certo ſcio: quo in loco etiam Certe, ueteres dixerunt. Eſt etiam Certe, pro ſaltem, ut; Hæc ſint falſa ſanè, inuidioſa certè non

tè non ſunt. Dicimus eodem ſenſu At certe, ut; Tibi conſilium dabimus, quod ſi non fuerit ualde prudens, at certè ab optima fide proficiſcetur. Nempe ad reſponſiones potiſsimum approbationesque rerũ adhiberi ſolet, ut; Quid ergo tulit? Nempe ut quæreretur. Si dat tantam pecuniam Flacco, nempe idcirco dat, ne rata ſit emptio. Tale eſt etiam illud;

Dictum puta:

Nempe ut curentur rectè hæc:

A Certe & Nempe non ualde omnino abeſt, Nimirum, niſi forte hoc interrogationibus reddi non ſoleat, ut; Hoc nimirum eſt illud, quod non longe à gradibus hæc cauſa dicitur. Videlicet, neſcio an legerim, ubi non poni aptiſsime loco eius Nimirum poſsit, ut; Vix tandem legi literas Appio dignas, plenas humanitatis: aſpectus uidelicet urbis tibi tuã priſtinam urbanitatem reddidit. Scilicet autem, aliquando pro Videlicet, ut; Eſt ſcilicet utriusque rei modus ſicut reliquarum. Sæpius uerò pro Certè; aut Quidem, ut; Quamquam te ipſum ſcilicet maximè, tamen etiam literas tuas ante expecto. Ponitur ad rerum quoque expoſitiones, ut; Lecta epiſtola tua, de Atticæ febricula uidelicet, ualde dolui. Pro eo etiam quod ſæpe dicitur, ſi Dijs placet, ut; Scilicet hæc Panſa non uidit, &;

Scilicet hic ſuperis labor eſt.

Enimuero pro Certè, ſiue ordinem, ſiue ſenſum, ſiue ſtructurã ſpectes, ut; Enimuerò ferendũ non eſt, &;

Enimuerò Daue nihil loci eſt ſegnitiæ.

Eundem habet uſum Vtique, ſed ſæpius pro Omnino, ut; Faba Pythagorei utique abſtinuerunt. Cum Valde coniuncta eſt Næ, ut; Næ iſta glorioſa ſapientia, non magno æſtimanda eſt. Ponitur etiam alijs cum aduerbijs, ut; Næ ille medius fidius uir ſapiens, lætus morietur.

Quinto loco poſui, quæ ad negandum pertinent, quorum Nil & Nihil quæ ſunt notiſſima relinquam. Niſi fortè illa huc pertinent quum dicimus; Nihil propius factum, quam ut homo innocentiſſimus occideretur. Nil mihi fuit potius quam ut Maſiniſſam conuenirem. Nihil habui antiquius quam ut rebus tuis proſpicerem. M. Tullius in Antonium; Nihil unquam longius Cal. Ian. mihi uiſum eſt Patres cõſcripti. Nõn, ſimplex negatio eſt, Nec & Neque, præter negationes uim habent etiam coniungendi, tanquam ſi dicas ET NON. Hinc, publica in loquendi conſuetudine dicimus. Furnium noſtrum tanti à te fieri quantum ipſius humanitas & diligentia poſtulat, nec miror, & gaudeo. Apud antiquos autem; Nec, ſimplex negatio habita eſt quos interdũ ſolet Cicero imitari, ut libro tertio de legibus; Magiſtratus nec obedientem & noxium ciuem multa, uinculis, uerberibusque cohercento. Obſeruatum hic eſt, pari negationum numero aientem orationẽ fieri, ut; Nemo hæc non audiuit, impari negationem, ut; Nemo tibi affuit. Ergo ſi tres negationes

erunt,

erunt, ſimiliter negans oratio fiet, atque ſi foret una, ut Neque uerò ego nō poſſum improbi hominis amicitiam non contemnere. Illas enim intelligo negationes eſſe plures in quibus una ſententia unumque uerbum negatur. Nam quod illa duo Nec & Neque ſæpius eadem in oratione repetita ſint alia tamen uerba reſpiciunt aliasque ſententiæ particulas auferunt & (quod caput eſt) non tam negandi quā coniungendi gratia adhibentur. Coniunctio enim his ut iam dixi inſita eſt natura, ut ſine ea intelligi non poſſint. Eſto igitur ille M. Tullij locus; Quapropter in priuatis rebus nullum neque officium, neque ſtudium meum deſiderabis: quæ ſententia erit prorſus eadem, ſi negatio ex his una ſublata ſit, ut; Neque officium neque ſtudium meum deſiderabis. Hoc accidit quia non eadem uis negandi in his quæ in cæteris. Quanquam uerò tres maneant uel quatuor, uel plures, non tamen plus habent momenti quam ſi una eſſet. Sit ergo propoſitum nobis exemplum ubi ſæpius alterutra ponatur, ut; Nulla enim uitæ pars, neque publicis in rebus, neque priuatis, neque forenſibus, neque ſi tecum agas quid, neque ſi cum altero contrahas uacare officio poteſt. Vna profectò hic negatio eſt, ſex uerò coniunctiones. Nam de ſententia nihil mutatur omnino ſi coniunctiones ipſas negationū loco ponas, ut; Nulla enim uitæ pars uel publicis in rebus, uel priuatis, uel domeſticis, uel forenſibus, uel ſi tecum agas quid, uel

ſi cum

ſi cum altero contrahas uacare officio poteſt. Ergo negantias, more dialecticorum, ideſt exquiſito illo & certo cognoſcere ſi uolumus, duo hæc negationũ genera diſtinguere oportebit. Nec prætereundum illud, negãs poni uerbum aientis loco uenuſtiſſimè il lo in genere ſermonis quod apud Ciceronem eſt tertio libro de officijs in principio; Quod quum omnibus eſt faciendum qui uitam honeſtam ingredi cõgitant, tamen haud ſcio ã nemini potius quam tibi. Nequaquam in totum negat ac ſi dicatur; Minimè gentium; Minimè omnium, ut; Nequaquam à boni uiri amicitia diſcedendum fuit. Huic non diſſimile eſt Neutiquam ut poni alterum loco alterius poſſit, quemadmodum Fruſtra, haud quaquam, Incaſſum, & nequicquam, ſibi mutuò reſpondent; ut; Fruſtra quærere, Incaſſum laborare, Nequicquam ſperare. Haud, rarò ſimplicem negationem efficit, ut; Haud hæres eſt Cluentius. Haud poteſt grauioribus à me uerbis uulnerari: nam ſæpius eſt cũ uerbo ſciendi apud oratores & leuis ac dubia quædam negatio eſt, ut interdum potius affirmare uideatur, ut Cicero de Ariſtotele loquens quinto libro de finibus in principio; Quem excepto Platone haud ſcio an rectè dixerim principem philoſophorum. Haudquaquam uerò animaduertes dici pro Nequaquã. Quin & Quominus puerilis notitiæ ſunt, ut;

Non dubium quin uxorem nolit filius.

Teneri non poſſũ quin ſtudia ualetudini anteponam.

Cauſæ

Cauſæ nihil dico quin ſupplicium ſumas. Dies nullus erat quin ad te uenirem. Subſtituimus etiã ſæpe, Vt pro Quin, ſicuti mille ſunt eiuſmodi exempla, ut; Ruere illa non poſſunt, ut hæc non eodem motu labefactata concidant. Quin & Quominus neque ſæpius eundem tenere locum, neque prorſus nunquam poſſunt. Dependet autem hoc ex aliorum quidem generum uerbis aut nominibus, ſed plurimum tamen ab ijs quæ ad impediendum quoquo modo pertinent, ut; Nihil de me tuliſtis quominus eſſem in ciuium numero. Huc refer Quin etiam, ut, Delectatio nulla extitit: quin etiam miſericordia conſequuta eſt. Ne dum, uel duo uerba poſtulat, ut; Ne uox quidem aliqua prolata eſt nedum oratio audita non fuit: uel unum, ut; Ne uox quidem aliqua, nedum oratio audita non fuit. Sublatis aũt negationibus, ut; Ibi uerò etiam tumultus, nedum altercationes fuerunt. Hinc apparet ſi negans oratio ſit, quod eſt maius in principio, ſin aiens in fine collocandum eſſe. Quod ſi per Non ſolum, Non modo, uel Non tantum loqui uolumus, meminiſſe, oportet, aliam ordinis rationem, & alias rerum comparationes eſſe debere. Solis enim eiuſmodi in rebus, Nedum ponimus ubi aliud alio maius fuerit: illa uero tria, & in maiorum, & parium comparatione collocantur. Sed toto de genere negationum, illa quoque nobis ueterum exempla proponemus ad imitandum, è quibus illud eſt Ciceronis in Lucullo; Nemo unquam ſuperiorum

non

non modo expreſſerat, ſed ne dixerat quidem poſſe hominem nihil opinari. Hic negandi uis eſt in membro etiā ſuperiore: ſimiliter omnino atque ſi dictum eſſet; Non modo non expreſſerat, ſed ne dixerat quidem. Ita mos eſt optimis tantum auctoribus loquēdi: non quod aliter ij non debeant, ſed quod ſciant hoc etiam genus eſſe pulcherimum. Sublata igitur priore ex membro negantia, tamen id ita omnino ut poſterius tota ui negandi etiam ſi occulta, eſſe prædi tum uolunt. Auctor idem libro ut opinor tertio de legibus; Quæ res quum ſapientiſſime conſtituta eſſet à maioribus noſtris, nihil habui non modo multum quod putarem monendum: unde palam fit, licere non à priore tantum, ſed alterutro ex membro negationē abeſſe, quum duo quædam in oratione inſunt è quibus alterum ſit maius altero, ut; Marius uerò non modo à ſenatu, ſed etiam oppreſſo ſenatu eſt reſtitutus. Hoc ipſum poteſt & fieri conſueuit etiam quo in loco unius membri oratio ſit, quo modo ad Quintum fratrem; Quod abfuiſti uereor ne ſatis diligenter in ſenatu actum ſit de literis meis: illud enim Cicero uerebatur ne nō ſatis diligēter in ſenatu ſuis de literis actum eſſet. Quam plurima hic recitarem exempla, ſi intelligerē oportere. Sed illud mihi uolo eſſe perpetuum, ut qui hæc legēt, nihil me præcipere arbitrentur quod non conſuetū perfectumque ſit, & à uulgo, aut libris grammaticorum potius quam ipſis ex Romanæ linguæ ſummis auctoribus acceperim.

rim. Eorundẽ ſunt igitur ex fontibus quæ nuſquam non occurunt; Vereor ut poſſis efficere: Vereor ut par eſſe queam: Vereor ut conſilia hæc proſint, quẽadmodum Terentius in Andria;

Vereor ut ſubſtet hoſpes.

Idem alibi

Dies mihi hic ut ſatis ſit uereor,

Ad agendum.

Hic ne ſignificatis quidem negationibus, negans tamen ipſa oratio efficitur. Sed pergam alia exponere. Sexto fuerunt quæ euentus nominantur, Forte, Fortuito, Fortuitu, ut; Fortę accidit ut per eos dies adeſſe non potuerim. Superior ætas numero caruit, niſi ſiquando temerè ac fortuitò. Idem Cicero in Antonium; Quod uerbum tibi non excidit (ut ſæpe fit) fortuitu, ſed ſcriptum, meditatum, cogitatum, attuliſti.

Septimo dubitandi, Forſan, Forſitan, Forte, Fortaſſis, Fortaſſe, An, Ne, Necne, Neue, Vel, Seu, Nuncquid, Eccubi, Nuncubi, Nunquando, Ecquando, ut;

– Forſan & hæc olim meminiſſe iuuabit, &

Forſitan & Priami fuerint quæ fata requiras.

– Si forte tuas peruenit ad aures.

Sed ego fortaſſis uaticinor, & hæc meliores habebunt exitus. Fortaſſe, quum Romæ, à iudicijs forum refrixerit, excurremus Menſe Septembri legati ad Piſonem. An, Ne, Necne, & interrogandi, & hu-

ius

ius etiam poſſunt eſſe loci,ut; Neſcio an redierit adhuc Varro. Quæro fueriſne armatus cum telo? Dubium eſt uelit necne uxorem Pamphilius. Verum de his infra dicetur, Eccubi etiam. Nuncubi, Nunquando, Ecquando ad temporis aduerbia referenda ſunt.

Octauo interrogãdi Cur, Quare, Num, Quin, Nonne, Quamobrem, Quapropter, Quomodo, Quidnam, Quidni, Quidtum, Quid ita, An, Ne, Necne, ut; Cur innocentem accuſas? Quare amicum laceſſis? Quãobrem à patre diſceſſiſti? Quapropter officia contemnis? Quomodo ſaluum te putas fore? Quin te reſpicis aliquando? Num latere manifeſtum ſcelus arbitrare? Quid? Præmio dignam putaſti crudelitatem tuam? Quid grauiora commemorem? At imprudens non nulla commiſiſti: quid tum, quando ſcelerate facta placuerunt? Sed quædam correxiſti: quid ita? Nempe quia tibi ad maiora ſcelera uiam præcludebant. Verum plurimi te homines læſerunt: quidni? Quos tu grauiſſimis iniurijs ante affeciſſes: Eratne ſcelerati hominis cuiuſquam res tam nefarias cogitare? An ullo in tempore factum aliquid ſimile putamus? Vtrum audaciam tuam, an patientiam noſtram eſſe maiorem arbitramur? Tuæne domus an ciuium reliquorum odia ſuſtines maiora? Deprehenſum te ſpectante populo in re turpiſſima confiteris necne? Hæc ipſa & plura quoque interrogandi aduerbia tribus modis pronunciantur. Ne-

ceſſa-

ceſſariò enim ad quas iam dixi dubitationes referri ſolent omnia, ut; Neſcio quamobrem accuſer. Poni ſolent infinitè, ut; Quamobrem accuſer, apud uos exponam breui. Denique referuntur ipſas ad relationes, ut; Cauſa nulla erat quamobrem accuſarer, &; Nihil erat cur te læſum crederes, ut in Verrem Cicero; Quid ſi ab Apollonio aliquid commiſſum eſt, quamobrem iure in eum animaduerteretur? Ac ne mirum ſit quatuor, non nullis aduerbijs eorum quæ dixi ſignificationes datas eſſe, illud etiam dici poteſt, Quamobrem, Quare, Quapropter, quintam ſignificationem dari, quoties concludendi uim habent, ut; Res mihi erat cum homine furioſo: quamobrem reprehendi non debeo quod pertimuerim. Sunt autem coniunctiones hoc loco magis quam aduerbia. Nec difficile erit cuiquam hæc omnia diſtinguere, & alia adhuc exempla præter iam dicta colligere ſingulorum generum. Illud etiam omnes intelligunt in his diuerſarum ſignificationum aduerbijs eſſe plura quæ à pronomine relatiuo Qui, Quæ, Quod proficiſcuntur. Sunt quidem alia, ut interrogandi;

Cur ſimulas igitur:

& referendi;

Quid igitur obſtat cur non ueræ fiant?

Sed nata unde iam dixi, aut temporis ſunt aut loci præcipua. Hic addam quod ueteres etiam doctiſſimi ſcripſerunt, graui hæc omnia ſono uocis pronunciari ſemper, niſi quum aduerbia ſunt interrogandi. Sed com-

commune eſt hoc uerbis etiam omnibus quæ ad interrogandum pertinent, ut ſint acuta ſyllaba ſecunda uel tertia antecedente primam, tametſi aliud interdum ſyllabæ poſtulet natura. Quanquam uerò non uno modo hæc ab omnibus tradantur, ut mihi in libris etiam doctorum hominum uideantur aliquid eſſe corrupta, uel mutata, uocis tamen quadam natura, ac ſono cognoſcuntur hæc, etiam ſi pręcepta non extarent. Vt enim alia multa non dicam, norunt etiam rudes literarum aliter pronunciari omnia ſi ad interrogandum, quam ſi ad infinitatem, uel relationem pertinent. Vidit hoc decimo quinto libro Priſcianus, Quando & Vbi, & Vnde, & cætera huiuſmodi & pronomina, & nomina quædam quæ naturaliter ad interrogationes referuntur, acuta uoce ſecundas uel tertias à poſtrema ſyllabas dici debere. Nec difficile fuit hoc uidere quod aurium ſenſu potius quam ratione artis iudicatur. Neque enim ſuptili dimenſione ſyllabarum uel acuta ſyllaba uel grauis cognoſcenda eſt: immo enim diſſimulata ea ratione, ſępius uel acuta grauatur, uel circũflexa acuitur. Nam ubi ex duabus breuibus per naturam, acuta prior eſſe debuit, ut huiuſmodi in relationibus.

Sæuus ubi Aeacidæ telo iacet Hector, ubi ingens
Sarpedon, ubi tot Simois correpta ſub undis

rectè auctor idem animaduertit, neceſſario eam ſyllabam grauem eſſe oportere. Contra etiam Vnde ſequente correpta quod in ſe eſt circumflectit longã prio-

priorem, at quoties interrogandi eſt accentum habet grauem, cui locus in ea ſyllaba eſſe non debet, ut;

Genus unde latinum.

Sin ad interrogandum ponitur eundem habet acutum, ut;

Vnde hæc ò Palynure tibi tam dira cupido?

Quamobrem niſi hæc falſa ſunt, & is auctor quem dixi naturam in hoc ſequi non debuit, acuta uox pro circumflexa in his erit interrogationibus, Quale, Quantum, & alijs huiuſmodi compluribus. Ac ne ſim longior, uidetur mihi hoc loco non tam accentus reuera uel acutos, uel graues, quam ſublationes demiſſionesque uocis dici conuenire, ut eo in loco apud Terentium accidit;

Regem me eſſe oportuit.

Admonet hic rectiſſimè Aelius Donatus, illud Me, natura circumflexum, quo apertior diſtinctio eſſet, perſonarum ſerui ac Demiphonis acuto ſono pronunciandum eſſe.

Nono eſt hortandi, Eia, Age, Agite, Matte, Ageſis, Quæſo, Amabo, Sodes, Agedum, ut Virgilius;

Eia age care pater, ceruici imponere noſtræ,

Omnia præter Ageſis modo imperatiuo unitatis, aut multitudinis iunguntur, quorum ſunt uulgata in puerorum manibus exempla.

Decimo fuerunt eligendi, Quin, Immo, Satius, Potius, ut; Quin ea potius malui quæ nihil profuerunt.

Quæ habebas amiſiſti omnia; quæ habebas autem? Immo uerò & quæ ſperare potuiſſes. Sunt uerò hæc aut eligendi, aut corrigendi, quæ ἐπανος σώσεις nominantur.

Vndecimo probibendi, ut Ne, cuius ubique ſe offerunt exempla, ut;

Ne pete connubijs natam ſociare Latinis.

Nos uerò ſic hodie loquimur; Ne diſcedas ab auctoritate & more maiorum. Ne permittatis homini iuſto & ſancto iniuriam fieri. At poetæ quidem omnes, etiam comici, & hiſtoriarum ſcriptores, dicunt etiam Ne diſcede, Ne permitte, ex uſu uetere loquendi. Hinc ille ſermo in lege Romuli; Nocturnas in templo uigilias ne habento. In legibus quoque duodecim tabularum ita ſemper ſcriptum eſt; Hominem mortuum in urbe ne ſepelito, neue urito. Apud M. uerò Tullium non uideor mihi adhuc inueniſſe aut recordari ubi hoc aduerbium præponatur imperatiuo, niſi ſiquando antiquitatem in eo ſibi is proponit imitandam, ut ſecundo libro de legibus; Nocturna mulierum ſacrificia ne ſunto, præter illa quæ pro populo rite fient, neue initianto, niſi ut aſſolet Cereri, græco ſacro. Eſt enim ſermo proprius leges condentium, uel teſtamenta. Cognitum eſt ſupra, huius particulæ multos eſſe nec eorundem generum intellectus. Pertinet enim uti iam diximus ad uetandum, negandum, dubitandum, interrogandū. Immo etiam (quod reliquum uidetur) ſignificatus

habet

habet aliquando eiuſmodi, quos nullo pacto queas referre ad ſuperiora, inter quos eſt; Crudelis Caſtor, ne dicam ſceleratum & impium. Et ſi enim figura hæc loquendi nullum ad genus ex his quæ dixi, ac ne hunc ipſum quidem ad locum, ſatis propriè accommodetur, quia tamen ut res eſt à uerbo Ne, ſeparari non poteſt, includere huc uolui, quæ ea de eloquutione dici poſſent. Itaque præcipiunt hoc loco ſi nomen ſubſtantiuum anteponas, ſceleratum & impium accuſatiuo caſu dici conuenire: ſin id nomen reſerues ad extremum, potius nominatur, ut; Crudelis, ne dicam ſceleratus & impius Caſtor. Rectè homines docti utrunque ſcripſerunt. Quare ego quidem illud moneo tantum, ſi uerbum ſubſtantiuum terminet orationē, aut abſolutum, aut alioqui ſignificationis paßiuæ, non licere in accuſandi caſu illum Ciceronis locum imitari. Ita enim potius loquendū erit; Crudelis Caſtor, ne dicam ſceleratus & impius fuit. Verboſior oratio, ne dicam inepta & petulans iudicata eſt. Obſcurus omnino & pauper, ne dicam turpis & infamis uixiſti ſemper: quas orationes contra quam ſuperiores dici, natura cogit uerborū. Quod ſi alius caſus antecedat quam rectus, non ferè cogimur uerbi quamuis actiui rationem ſequi, ut; Negotium dederat familiaribus neſcio quibus. Amici rationem ſibi eſſe habendam ſimulabat neſcio cuius. Veneram quo tu uoluiſti die. Præceptore uſus eſt neſcio quo imperito homine, impuro atque a-

greſti, ut M. Tullius pro Milone; Diuiſa ſententia eſt poſtulante neſcio quo, nihil neceſſe eſt omnium flagitia proferre. Verum hæc ad pronominis rationem poßis reuocare, ubi iam diximus accuſandi caſum in relatiui migrare antecedentis ablatiuum, nec dubium aſt ita nos loqui debere, niſi paulo aliter ſenſum commutes. Magis tamē illud eſt huius loci proprium; An ſperaſſet hoc uiuo Milone ne dicam conſule? Quomodo etiam ſcripſit ad Papirium; Nec præſtari quicquam poteſt, quod poſitum eſt in alterius uoluntate, ne dicam libidine. Alio item in loco; Peccauit igitur pace uel Quirini, uel Romuli dixerim. Antecedentis uerò nominatiui, cui ex natura uerbi ſuccedat accuſatiuus, idem nobis ad filium eſt auctor: harum rerum duarum, ſplendor omnis & amplitudo eſt, addo etiam utilitatem in poſteriore. Si enim ablatiuus hic antecederet, eodem, reliqua in oratione, ablatiuo utendum fuiſſet, ut; Nihil illo ſplendore & amplitudine addo etiam utilitatem maius eſſe poteſt. Aliud eſt genus quum dicitur; Ne plura, Ne multis, Ne longum faciam.

Duodecimo, intendendi, Nimis, Valde, Nimium, Nimiè, Nimiopere, Sanè, Prorſus, Penitus, Omnino, Affatim, Apprime, Summopere, Tantopere, Magnopere, Vehementior, Etiam atque etiam. Moderantur aduerbia (ut à principio diximus) non uerbo tantum, ut; Nimis iraſcitur, Nimis abundat, ſed alijs etiam aduerbijs, ut nimis obſtinatè: Nimis

odiosè,

odioſè, Nimis crudeliter: & participijs, nominibusque adiectiuis, ut; Nimis audax, Nimis inflammatus: & præpoſitionibus, ut; Nimis infra montē, Nimis prope domum. Hoc loco ſum admonitus, ut iterum ea de re dicerem, quod intendendi aduerbia cum paucis alijs, neque totis cum generibus, ad partes quas dixi orationis referrè poſſunt. Non enim hoc habent aduerbia numerandi, non hortandi, non remittendi, non congregandi, non ſimilitudinis, aut ſeparandi, non temporis denique, aut locorum interrogationumue, ſed quædam præter intendendi, ad comparationes, ſuperlationes, qualitates, aut quantitates pertinentia. Quum uerò ex cunctis generibus nullum ſit omnino quod ad uerborum ſignificationes moderandas adhiberi queat, iure aduerbia à uerbo potiſsimum nomen acceperunt, quanquam ex his nonnulla ſæpe alijs moderentur etiam partibus orationis. Ad Nimis autem ut reuertar, dicimus etiam Nimis inuidiæ, Nimis iniuriarum: ſicut Nimium ſtultitiæ, Nimium calamitatis, ut nihil ferè inter hæc duo Nimis & Nimium interſit: quæ ſola ex his quemadmodum Nihil & Multum, & Satis, & Parum; huiuſmodi caſus genitiui ſequi poſſunt. Nimis & Nimiopere, eundem pene habent caſum, præterquam quod ſecundo genitiuum addere non licet. Valde, nihil habet niſi uulgaria exempla, ut Valde eloquens, Valde ſapienter, Valde amat, Valde iraſcitur. Sanè, ut; Homo ſane doctus, Diſputa-

tio ſanè ſuptilis, ſanè perturbato animo fui. Sane quam libenter feci. Eſt etiam concedentis aduerbium; ut; Eſto ſanè ut uultis. Prorſus & omnino, pro uſquequaque dicimus, ut; Si non omnino, at aliqua ſaltem ex parte res meas curato. Equidem non prorſus à te, ſed magnam partem diſſentio. Eſt etiam Omnino, pro Denique; ut; Omnino amicitiæ confirmatis iam ingenijs iudicandæ ſunt. Vix, aut Omnino aliquid non poſſe, eſt quod ſolemus dicere, Vix aut ne uix quidem poſſe. Penitus idem eſt quod Prorſus, & Omnino, ſed loci quandam ſignificationem habet, ut Cicero de Natura Deorum; Dij Penates dicti quod penitus inſident. Quod igitur aiunt grammatici ex INTUS hanc natam eſſe uocem, & hinc uerbum penetrandi non debet falſum uideri: unde intimam penitus in rem aliquam peruenire: & in alicuius amicitiam penitus intrare, & animos hominum, uel res alias penitus cognitas habere dicimus. Affatim, eſt plenè, abundè, cumulatè, ut; Affatim ſuppeditare, Affatim donare, affatim reddere. Apprime, Valde aut imprimis, ut;

Nam id arbitror

Apprime in uita eſſe utile, ut ne quid nimis.

Magnopere & Summopere, pro Multum, ut Tantòpere, pro Tantum: quæ duo priora, ut poſitiua & ſuperlatiua inter ſe differunt. Vehementer, & Etiã atque etiam aliquando ſimul iuncta ponimus, ut; His de rebus te uehementer etiam atque etiã rogo: pluri-

plurimum uerò ſeparatè, ut; Vehementer petijt. Etiam atque etiam uidere oportet.
Decimo tertio, remittendi, uix, Ferè, Fermè, Paulatim, Aegrè, Grauatè, Quatenus, Tantum, Tantummodo, Solum, Quoadeius, Quodammodo, Quadamtenus, Dumtaxat, Paulum, Paululum, Propè, Penè, Pedetentim, Senſim, Propemodum, ut; Vix loqui, aut tollere audet uultum. Vix paucos reperias qui honeſtatem pecunijs anteponant. Vix, aut Omnino obtineri non poterit quod uolumus. Vix aut ne uix quidem res alicui noſtrum probata eſt. Ferè, Fermè, Penè, Propè Propemodum ſimilē inter ſe rationem habent, ut; Omnes ferè quos habui amicos ad me ſalutandum uenerunt. Dicimus etiam Ferè, quoties fieri poſſe confitemur, ut multis enumeratis rebus, aliqua à nobis etiam neceſſatia prætermiſſa ſit, ut; Hæc ferè ſunt quæ de contemnenda morte dici poſſe uidebantur. Sæpius idem efficit, quod plerunque, ut; Ferè ita ſcribis ut nullum orationis ornatū quæras. Sub tempus fermè ſacrorum tabellarij à te præſto fuerunt. Bibulum habuimus multo iuſtiorem, penè etiam amicum. Res habere multum auaritiæ iudicata eſt penè etiam ſceleris. Beneficio ac propè diuina liberalitate tua ſum adiutus. Inedia & fame propemodum confectus erat. Vix etiam diſcernas Paulatim, Senſim, Pedetentim, ut; Paulatim ad uitia delapſi ſumus. Senſim uerò ac pedetentim improborum amicitia diſſuenda eſt. Aegrè pro Aloleſtè,

ut; Aegrè iniuriam ferre. Item pro difficile, ut; Acta diu in uitio redices ægre euelli poſſunt. Grauatè idem ferè quod Aegrè, ſed hoc ad homines tantum, aliud etiam ad res inanimes refertur, ut: Non grauatè inimicorum ſimultates ueſtra omnium cauſa depoſui. Quatenus, pro Quam longè, Quantum uel Quem, uel Qualem ad finem, ut; Id primum uideamus quatenus amor in amicitijs progredi debeat. Quod uerò idem Cicero ait; In omni re uidendum eſt, quatenus; id ſignificat, modum eſſe quendam, certosque rerum omnium fines;

Quos ultra citraque nequit conſiſtere rectum.

Quæ ſignificatio maximè frequens eſt in ſcriptis doctorum penè omnium. Adhuc; Poſtulatum eſt ut Bibuli ſententia diuideretur quatenus de religione dicebat, ideſt quod ad illam attinet ſententiæ partem, qua de religione agebatur. Idem auctor; Leges tollunt aſtutias, quatenus manu teneri res poſſunt, philoſophia quatenus ratione, & intelligentia. Tantũ, Tantummodo, Solum, Solummodo, ut; De ſapientum libris tantum ſordes colligere. Nihil dicam petulantius, tantum dicam, quod ipſe confiteris, minus te prudenter feciſſe. Non tantum imprudens, uerũ etiam ſtultus fuiſti. Eſt etiam in uſu doctorum, Tantum quod pro μονονουχὶ qualia eiuſmodi ſunt exempla. Miſerrimum patrem tantum quod non lapidibus domo eieceris. Sunt illa præterea; Tantum abeſt ut patriam defenderes, ut cum hoſtibus, aduer-

ſus

ſus illam coniuraueris. Iam triuere etiam pueri locum Ciceronis illum. Tantum abeſt ab officio, ut nihil officio magis poßit eſſe contrarium. Inter hæc numerari poteſt Modo, ut; Literis modo & ſolitudine delectabar. Hinc eſt etiam Tantummodo, ut; Libros tantummodo cupio mihi eſſe ſaluos. Quod potui non me puto rebus tuis defuiſſe. Quoadeius facere potuiſti, nos omni officiorũ genere proſequutus es. Te ſuſpicabar mihi non omnino quidem, ſed quodammodo eſſe ſubiratum. Huius loco, uel pro Aliquantum, alij quidam non indiſerti homines, Quadãtenus utuntur. Dumtaxat, à ſuperioribus, Solum & Tantummodo, in eo differt, quod, ubi dicimus; Patria tibi non opes tantum, ſed dignitatem auxit, nõ ualde ex uſu pro Tantum poni dumtaxat licebit. Hoc enim unius membri orationem deſiderat, non duorum, omiſſo negante aduerbio & coniunctione Sed, aut Sed etiam, ut; Hac una dumtaxat in re libenter me ſum paſſus ludibrio haberi. Neque uerò non grauißimos exiſtimo latinitatis auctores qui interdum aliter ſunt loquuti, ſed his omnibus frequentiora eſſe proponenda. Decimo quarto, ſimilitudinis, Quaſi, Ceu, Sic, Sicut, Sicuti, Velut, Veluti, Vt, Vti, Similiter, Ac ſi, Atque ſi, Perinde, ac ſi Perinde atque ſi, Tantum, Ita, Itidem, Inſtar, Prout, Quaſi, Quomodo, Quemadmodum, Qualiter. Ac de illis primum, Quaſi, Tanquam, Ceu. Pro P. Quintio M. Tullius; Eorum gratia & potentia factum

ctum

ctum eſt, qui quaſi ſua res aut honos agatur ita diligenter Sext. Næuij ſtudio & cupiditati morem gerunt. Si ad Quaſi, addas Verò, diſſimilitudine quadam nota omnibus figurata oratio fiet, ut ad Appiũ Palchrum; Non poteram credo ante hyemem (ſic enim ſcribis) quaſi uerò, ad cognoſcendum, ego ad illos, non illi ad me, uenire debuerint. Ad M. Cælium; De Dolabella quod ſcripſi, ſuadeo uideas, tanquam ſi tua res agatur. Ceu, poſt C. Cæſaris ætatem ſolutæ orationis ſcriptoribus in uſu eſſe cœpit, antea autem à poetis receptum, ut;

Aduerſi rupto ceu quondam turbine uenti

His tribus quid naturæ ſit exempla indicabunt. Dicimus enim; Feci ut imperatum fuerat. Scripſi quēadmodum potui. Veniſti ut amicum decebat. Non aderas uti par fuiſſet. Nihil uos commouet ſicut auaritia. Parata fuerunt omnia ſicuti uolebam. Nemo has orationes poteſt reprehendere. Muta autē aduerbia, hisque in exemplis fac eſſe uel Tanquam, uel Quaſi, iam nihil dictum erit ex uſu oratorum. Ita ſunt ergo percurrenda omnia, aut quam fieri poteſt plurima huiuſmodi exempla, resque ipſa penitus animo perluſtranda, ut; Illo ſi ueneris tanquam Vlyſſes, cognoſces tuorum neminem. Quaſi etiam, pro Quemadmodum Terentius poſuit, ut;

Ita uita eſt hominum, quaſi ludas teſſeris.

Propriè enim hæc tria, comparationis quiddam habent magis quam ſimilitudinis. Apparet hoc illu-

ſtrius

ſtrius in Tanquam, ubi duæ ſunt comparandi uoces, Tam & quam aliquando etiã diſtinctæ, ut Cicero ad Tironem; Xenomenes hoſpes tam te diligit, quã ſi uixerit tecum. Apud Terentiũ quoque in Phormione, quum interrogaretur ſeruus cognitumne haberet Phædriam, is Tam quam te, reſpondit. Quum dicimus ergo; Tanquam hoſtis, Quaſi prædo impetum facis, hoſtem ferè ac prædonem facimus eum de quo loquimur. At ſi per Vt, uel Sicut, uel Quemadmodum loquamur, Similiter atque hoſtis, uel prædo conſueuit impetum facere illum dicimus. Eſt enim hoc, perinde omnino ac ſi dicatur, ſicut prædo facit, illud uerò prius, Tanquam predo eſſes. Hoc adeo certum eſt, ut uero de hoſte ac prædone hiſdem uerbis loquendum ſit, ut; Cethegus ac Lentulus tanquam hoſtes Pop. Rom. in carcere Tulliano ſcelerum pœnas dederunt. Virgilius quaſi poeta rem aliter contexuit. Sic Homerus etiam de Venere Dea in tertio Iliados;

Τὸνδ' ἐξήρπαξ' ἀφροδίτη
Ῥεῖα μάλ' ὥς τε θεός.

Noſter quoque diuinus auctor Ioannes quẽ nec huiuſmodi rationis ignarum proprietatisque expertẽ, Dei ſpiritus reliquit; ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός. Quamobrem, quum ueris de rebus ne poſſimus quidem loqui aliter, in comparationibus etiam neceſſario loquendum erit; Ad Romulum acceſſi tanquam ad Muſas, Propugnatores

tores meæ ſalutis diligo quaſi Deos immortales. His in duobus exemplis illud etiam diſcrimen eſt quod non ut diligendi uerbum ita accedendi ad comparationes adhiberi poteſt, nec magis minusque accedere ad Romulum potui, ut parũ, & minùs, & plus, & maxime aliquos diligere. Hic igitur duo illa meminerimus, primum (ut ante iam cognoſci licuit) pro Tanquam ijs etiam cum uerbis quæ intendi, aut remitti non poſſunt. Denique ad comparationes pertinet genus illud exemplorum Ciceronis pro Muræna; Erant in magna potentia qui conſulebantur, à quibus etiam dies, tanquam à Chaldæis petebantur: ex ijs quæ ipſis de rebus ueris dicentur illud Platonis de rep. κατέβην χθὲς εἰς πειραιᾶ μετὰ γλαύκωνος τοῦ ἀρίστωνος προσευξόμενος τῇ θεῷ, καὶ ἅμα τὴν ἑορτὴν βουλόμενος θεάσασθαι τίνα τρόπον ποιήσουσιν ἅτε νῦν πρῶτον, ἄγοντες. Velut, & Veluti, illud etiam habent proprium neque commune cum cæteris, ut per ea confuſe ac parum explicate à nobis iam dicta, demonſtreutur, ut; Quædam incidunt tempora quibus impune hominem liceat occidere, ueluti quum te à latronum telis explicare aliter nõ poſſis. Nec illud quis denique miretur ſimilitudinis aduerbia aliquando inter diſſimiles, contrariasque res locum habere, ut; Bono tantum naturæ quidam diſerti fuerunt, ſicut nullis rhetorum præceptis alij ſunt aſſequuti, ut infantiã depellerent. Nec raro inuenies antiquitatem hoc genere uſam loquendi ſeu noſtram, ſeu græcorum.

Ab

Ab illis quidem ad ſacra etiam non pauca dimanarunt, quorum ueteres ita ſæpiſſime loquuntur ut Platonis illud in Phædro; οὐδὲ τοῖς ὀλίγον χρόνον σπουδάζουσιν ἀλλὰ τοῖς ὁμοίως διὰ παντὸς τοῖς φίλοις ἐσομένοις & M. Tullij ad Atticum; Libros tuos caue cuiquam tradas. Nobis quemadmodum ſcribis conſerua. Summe eorum ſtudium tenet, ſicut odium cæterarum rerum. Illud præterea quum dicitur; Non ſum ſapiens ſicut Socrates, intelligi poteſt, uel nullo pacto me eſſe ſapientem, uel ſapientem quidem, ſed non ita aut quantum Socrates. Neque ad menſuram, quantitatemue illud referri debet, ἀγάπα τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτὸν uel quod eodem afflatu diuino aut cæteri collegæ, aut Lucas ita ſcripſit γίνεσθε οὖν οἰκτίρμονες καθὸ καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν οἰκτιρμών ἐστι. Similiter pro Ita, ut; Ea ſunt à te mihi præſtita officia, ut in meam ſalutem non recorder alium ſimiliter animatum fuiſſe. Nemo ſimiliter atque tu rem confeciſſet. Similiter ac boni uiri omnes de patria cogitaſti. Tunc ſimiliter omnes perturbati erant ac ſiquis urbem incendiſſet. Trepidus eram perinde ac ſi conprehenſus tenerer. Placet hic monere quod aliquando cognoui eſſe dubitatum. Aduerbia enim ſimilitudinis quædam, aut ſemel, aut bis poſita eodem uerbo abſoluunt orationem, ut feci quemadmodum cæteri. Patriam lugebis ut omnes boni luxere. Si unum adſit uerbum, ſubdubia tractatio erit utrum expreſſi an diſſimulati uerbi ratio habenda ſit, ut; Cupio noſtros homi-

hominesl atinis literis ius Pontificium illuſtrare, ut Ariſtotelem græcis philoſophiam. Vno hic illuſtrandi uerbo ſententiam complectimur, nec dubium eſt ita nos loqui debere, tametſi uerbum cupio, nulla ratione ad Ariſtotelem referri poſſit. Sic enim Cicero, quum ſæpius alibi, tum in Lucullo ſcripſit; Dico ſimiliter Arceſilam euertere philoſophiam rectè à ueteribus inſtitutam atque Tib. Gracchum ſtatutum ciuitatis. Sin turbandi uerbum iterare placeat, ſequetur caſus quem poſtulat natura, cuiuſmodi foret; Dico ſimiliter Arceſilam euertere philoſophiam, rectè à ueteribus inſtitutã atque Tyb. Gracchus turbaret ſtatũ ciuitatis. Exempla ſunt huiuſmodi plurima, ſed eodem ex Lucullo adhuc duobus alijs contenti ſimus; Dicit me acrius uidere quam ullos piſces: fac expreſſum eſſe uerbũ illius infiniti, Videre, & ſine dubio recto caſu ulli piſces dicendũ erit. Sic loquimur ubi ſimilitudo, uel diſſimilitudo, uel quoquo modo in oratione comparatio aliqua inſit. Nam poſterius exemplum, comparationis dicendum potius eſt quam ſimilitudinis, quale tertium eſt illud; Rationes omnes diſcripſerit eas quibus efficitur multis partibus ſolem maiorem eſſe quam terram. Non dixit maiorem quam terra, quoniam ſemel uerbum expreſſit. Alioquin dicendum fuiſſet; Maiorem quam terra eſt. His in orationibus tamen ratio ſemper extitit infiniti, quæ ſi auferatur, uideamus num quod aliud indicium fiat. Quocirca illud

eſto

eſto exemplum; Aliter de procreatione mundi ſentit Plato quam cæteri ferè omnes, quos ego quidem legerim philoſophos. Hic poſtrema uox caſu expreſſa accuſatiuo, prioris uerbi ſuppoſitum eſſe non poteſt, & profectò ſuppoſitum uerbi ſubintelecti eſſe debuerat, ideſt ſenſerunt: ſin eam poſterius ad uerbum referas quod eſt Legerim hic pro ſuppoſito habet relatiuum. Quare ad illud referendum eſt, ut quemadmodum ſupra diximus, ex uſu latini ſermonis, contra rationem grammaticæ, antecedentis caſum relatio hæc ſequatur. Quod ſi iterum exprimas uerbum, ſimiliter ac ſuperioribus in exemplis, caſu nominatiuo dicendum erit; Aliter de procreatione mundi ſentit Plato, quam cæteri ferè omnes quos ego quidem legerim, philoſophi ſenſerunt. His ergo in orationibus dubitatio eſſe nulla poteſt quarum diſſimulato uerbo altero, bina tamen ſupoſita manſere. Af ſine his eſt illud quoque genus exemplorum quæ ſine his aduerbijs pronunciari ſunt ſolita; Ego illum de ſuo regno, ille me de noſtra rep. percunctatus eſt; ubi ſimiliter atque in his propter diſsimulationem uerbi à parum exercitatis dubitari poſſet, utrum percunctatus eſt, an percunctatus ſum dici oporteret. Sed ratio à doctis ea demonſtrata eſt, ut uerbum, ad ſuppoſitum uicinius accommodetur niſi aduerbium, aut nomen ſimilitudinis, uel diſsimilitudinis, uel comparationis interueniat, ut; Propius tu quam Varro abes à rep. Ita nos ut alius quiſquam nego-

negotium confeciſſemus. Tanta in noſtros ciues Deiotarus fide quanta nulli unquam Reges fuit. Lentulus meam ſalutem, ſimiliter atque Dij immortales adiuuit. Vniuersè autem, omnis oratio, orationisue ſenſus uel uno uerbo clauditur, uel pluribus. Si uno, id uel in principio, uel in medio ponitur, uel in fine, eſtque figura quam ζεῦγμα grammatici dixerunt. Sin pluribus, tum uel binis, uel ternis, uel pluribus, uel ſingula ſingulis uerba nominibus redduntur, ut; Fortiſſimi ciues, qui circumſtant Senatum quorum tu & frequentiam uidere, & ſtudia perſpicere, & uoces paulo ante exaudire potuiſti. Dubitari unquam hoc ſecundo in genere non poteſt. In ſuperiore autem, ubi pauciora, aut unum eſt uerbum, multis nominibus redditum, ſæpius dubitationem affert, ad quod potiſſimum de multis in perſona, numero, & genere accommodari debeat. Quare fit etiam, ut multis nominibus, uno pluralis numeri uerbo ad finem poſito reſpondeamus, ut;

Aetas, metus, magiſter prohibebant.

& in Adelphis idem Terentius;

Hæc ſi neque ego, neque tu fecimus,
Non ſiuit egeſtas facere nos.

Verum delapſus iam ſum à ſimilitudinis aduerbijs ad ea quæ inter συλλήψεως genera ſpargentur. Quāobrem, quæ ſunt aduerbiorum cætera uideamus. Ad hunc locum non pertinet, quod, Ita, eſt ſæpius idem ferè quod Valde, ut; Non ita poſt exactos Reges.

ges. Non ita multum aberras à uero. Minus autẽ hic iteranda ſunt quæ de eo in ratione ſuperlatiuorũ attigimus. Veræ ſimilitudinis hæc ſunt; Tuas literas dedi legendas præconi, ita enim ipſe mandaras. Ita prorſus hæc cecidere omnia, ut ego uoluiſſem. Fit etiam iurandi aduerbium, qualia ſunt; Ita uiuam, Ita mihi contingant quæ uolo. Ita filij ſis mihi ſuperſtes. Ita ſaluis meis liberis omnibus moriar. Itidem uerò pluribus exemplis non indiget;

Vtinam eſſet mihi

Par æqua amoris tecum, ac pariter fieret, ut

Aut hoc tibi doleret itidem, ut mihi dolet;

Aut ego iſthuc abs te factum nihil penderem.

Intemperans fuiſti itidem ut rebus omnibus.

Inſtar ad numerũ, ad ſimilitudinẽ, ad magnitudinem que ſolet referri. Eſt etiam, pro Circiter, ut; Inſtar uiginti uerſuum. Item pro eo quod eſt loco fratris, loco ſententiæ, loco omnium, ut; Vnus mihi Lælius inſtar eſt omnium qui in Græcia, aut uſquam putati ſunt eſſe ſapientes. Dicimus; Inſtar montis equum, & Inſtar urbis nauem ædificare, Inſtar uoluminis epiſtolam ſcribere; Male de religione ſentientis nomen, inſtar mortis exhorreſcere, Vnius horæ aut momenti inſtar, omne tempus uitæ habere. Superſunt Prout, Quomodo, Quemadmodum. Illud primum eſt pro Perindeut, uel Perindeac, ut; Faciam omnia prout maxime te uelle intelligam. Quommodo nunc homines opinantur, res felicem exitum habitura eſt.

ra eſt. Cupio euenire omnia quemadmodum in tuis eſt ſignificatum literis. Illud habent etiam ſimilitudinis aduerbia in quo dubitare de ſententia parum docti parumque exercitati hominis uideretur; Scio te ut cæteros dolere caſum ciuitatis, &; Audio te lugere communem fortunam ut cæteri. Quis non uideat enim quo referri accuſatiuum Cæteros & nominatiuum Cæteri conueniat. Poteſt utraque ſententia pro nomine etiam relatiuo explicari, ut; Cupiebam ea uos uti prudentia, qua cæteros, &; Gaudeo te eadem fuiſſe pietate qua cæteri. Hic & cæteros, & alios, & reliquos dicere poterimus, & cum infinito coniuncta oratio eſt. Decimo quinto, comparationis, Magis, Minus, Celerius, Tardius, Tam, & Quam. Hoc de genere aduerbiorũ nihil eſt quod præcipere debeam. Nam Celerius, Tardiuſque & huiuſmodi infinita ut ante iam dixi à comparatiuis aut quibuſcunque adiectiuis nominibus ſignificationes minime dubias accipiunt ab alijs unde manauerunt. Sed per illud quam uenuſte facimus etiam, ut uerba diſſimulantes quæ pertinet ad comparandum, ſic loquamur; ſeptem diebus quam profectus eram Puteolos ueni: altero & centeſimo die quam tabulæ ſcriptæ ſunt, homo è uita deceſſit. Olim quoque, ante C. Cæſaris & M. Tullij ſæculum, ſic loquebantur, ut Plautus in Caſina;

Vna ædepol opera in furnum calidum condito:
Atque ibi torreto me pro pane rubido hera

Quam

Quã iſthanc operã à me impetres, quod poſtulas:
ſic antiquiſſimi græcorum, ut;
Βούλομαι ἐγὼ λαὸν σαὸν ἔμμεναι ἢ ἀπολέσθαι

De Magis autem & Minus, illud putide quidem, ſed uel ordinis tamen conſeruandi gratia dicatur; De calamitate magis quam de interitu amici laboraui. Minus ea re dolui quam ego putauiſſem. Magis magisque miteſcit quotidie dolor. Magis ac magis exhilaratur animus. Vixit Plato in literis ac philoſophia annos magis octoginta. Sic Plus, & Minus, & amplius, ut; Natus eram annos amplius uiginti. Iam & Quam in comparationibus ferè alterum reſpondet alteri, ut;

Tam magis illa fremens & tribus effera flammis
Quam magis effuſo crudeſcunt ſanguine pugnæ.

Ergo præter poſitiuos ac ſuperlatiuos gradus, comparatiuo etiam aliquando à poetis iunguntur. Quam poſita cum Prius uel Ante ſubiunctiuo iungitur, ut; Antequam ueniſſes: Priuſquam diſcederes. Aliquando ratio patitur eſſe cum indicatiuo, ut; Ego Plance neceſſitudinem conſtitutam habui cum domo ueſtra, ante aliquanto quam tu natus es.

Decimo ſexto, ſuperlationis, Maximè, Minimè, Summè, Celerrimè, Tardiſſimè. Superiore in genere ſoli duo Tam & Quam, hic uerò nullum ex ijs aduerbiis eſt quorum naturas perſequi ſtatuimus. Cæteris enim omnia orta ſunt à nominibus adiectiuis.

Decimo ſeptimo, demonſtrandi, En, & Ecce. En

cum demonſtratione, indignationem ſæpius coniunctam habet, ut;

En quis conſeuimus agros?

En crimen, en cauſa cur Regem fugitiuus, dominum ſeruus accuſet. Ecce, ut omittam quomodo interdum ueteres, quomodo interdum poetæ ſint, uſi quomodo etiam raro oratores, equidem ſoli nominatiuo dari uelim, ut; Ecce tibi ſtatus noſter. Plerumque repentinum aliquid ſignificat, idq; ſæpius horrendum, uel triſte, uel indignum, uel præter animi uoluntatem, ut;

Ecce autem gemini a Tenedo tranquilla per alta
(Horreſco referens) immenſis orbibus angues.

Sic ferè M. Tullius, ut; Ecce illa tempeſtas caligo bonorum, & ſubita atque improuiſa formido. Aliquando ſubitas quidem ad res adhibetur, ſed quæ nihil habeant mali, ut; Ecce tibi exortus eſt Iſocrates. Sed quando idem auctor huic aduerbio rarò quidem certè, ſed tamen dat aliquando accuſatiuum in pronomine primæ perſonæ, non ualde malim dici, Ecce ego, quam Ecce me, ex uſu antiquorum, Terentij & Plauti; qua ex ratione accuſatiui, nata ſunt illa, Eccum Parmanonem, Eccam Thaidem, Eccos pueros, Eccas ancillas, Ellum quoque, & ellam, & ellas uerbã comicis uſitata.

Decimo octauo, optandi, ut Vtinam, quod unum aduerbium etiam huius linguæ expertibus cognitum eſt. Dici præterea ſolet, re aliqua uehementius optanda;

tanda; Nunc mihi uenit in mentem conſilij tui, quod utinam, iterum autem utinam ſequutus eſſem.

Decimo nono, uocandi, ut Heus, ô, quale apud Virgilium illud eſt exemplum;

– Heus inquit iuuenes monſtrate mearum
Vidiſtis ſiquam hic errantem forte ſororum:

Ciceronis etiam; Heus ubi Roſcio, ubi Caſca? Sed apud Oratores aduerbium eſt ſæpius attentè audiri poſtulantis, ut; Heus tu, qui κακῶν eſſe meorũ ſcriptorum ſoles. O, & miſerantibus, & indignantibus, & dolentibus, & mirantibus, & uocantibus, & alijs motibus animorum datur, ut; O miſera parentum ſenectus. O noſtri ſæculi licentia. O fruſtra mei ſuſcepti laboris. O tua mi Pomponi conſtantia. O C. Cæſar (adoleſcentem appello) quam tu ſalutē reipublicæ attuliſti? Ad hos ipſos motus, præterquam uocandi accuſatiuo iungi ſolet, ut; O miſeram parentis ſenectutem. O noſtri ſæculi inſolentiam. O tuam mi Pomponi conſtantiam. Sæpe etiam ommiſſo aduerbio, ut; Indignum facinus. Rem omnino deteſtandam, effrenatam hominis libidinem. Conditionem prorſus miſeratione dignam.

Vigeſimo, extenuandi, Bellè, Clanculum, Meliuſculè, Nitidiuſculè, quæ nihil aliud niſi extenuationem facti quandam ſignificant. Nam ſenſum hæc eundē habet, quem aduerbia qualitatis.

Vigeſimo primo, congragandi, Simul, Vna, Gregatim, Pariter, Collectim, Aceruatim, Cunctatim,

Confertim, Turmatim, idque genus plurima, quæ nihil habēt in oratione præcipuum, niſi quod Simul ponitur etiam ad ſignificationem temporis, ut Cicero ad Atticum; Simul quid erit actum ſcribam ad te. Sæpius hoc fit ut Simul dicatur pro Simulatque, uel ſimulac, quo oratores & poetæ ſic utuntur;

Quam ſimulac tali perſenſit peſte teneri.

Vigeſimo ſecundo, Separandi, Seorſum, Secreto, Inuicem, Viciſſim, Separatim, Singulatim, Viritim, Oſtiatim, Oppidatim, Alternatim, Caſtellatim, Vicatim, Generatim, Speciatim, Nominatim, Syllabatim, Cæſim, Inciſim, Membratim, Vnciatim, Municipatim, Summatim, Tributim, Regionatim. Hæc & alia huiuſmodi, forma quidem & caſu ſyllabarum, ſunt eadem penè cum proximis congregandi, ſententia uerò, illis omnino contraria. Eſt enim Vnciatim, Nominatim, Syllabatim, per ſingulas uncias, nomina, ſyllabas: gregatim uerò, Turmatim, & Aceruatim ijs de rebus, uel animantibus dicuntur quæ multa in gregem, in turmas, in aceruum, collecta ſunt. Nec dubitationem afferant quædam, ut Generatim, aut ſiqua ſint alia eius naturæ. Hoc enim quatenus aliud genus ab alio diſtinguit, ad ſeparandum pertinet, quatenus autem ſingulis generibus plures formas contineri ſignificat ad congregandum. Cæſim, contrarium habet Punctim, unde Cæſim, aut punctim ferire dicimus. Eſt quoque, idem quod Inciſim, ut apud rhetores cæſim dicere, uel membratim,

tim, uel circumducte. Viciſsim pro Contra, eo ſenſu uidelicet, qui eſt apud Terentium;

Si laudabit hæc
Illius formam, tu huius contra.

Cicero ad Appium; Hoc ego meo facto ualde delector. Nihil enim potuit fieri amantius. Conſidera nunc uiciſsim tuum. Inuicem, erat minus uſitatum à uetuſtioribus, ſi tamen eo uti placeat, non multũ differre uelimus, à Viciſsim, ab eoque ſenſu quem habet nomen, unde aduerbij origo eſt, neque id cũ Mutuo coniungere, quod iis de rebus dicitur quarum eſt idem tempus. Mutuo enim amare non eiuſdem rationis eſt, ut uiciſsim reddere, aut inuicem narrare, inuicem audire, quæ ſunt uiciſsitudinis. Ad ſeparandum pertinent etiam Qua, Aliter, Contra, Alioquin, Diſsimiliter, & quæ ſunt huiuſmodi. Alioquin huiuſmodi habet exempla. Minima olim iſtius rei fuit cupiditas, alioquin multa extarent exempla maiorum. Inuentum eſt, hoc pro Aliter eſſe poſitum, ut; Quorum ab oratoris iudicio delectus magnus habebitur, alioquin quomodo ille in bonis hærebit, & habitabit ſuis? Aliorum quæ propoſui ſimiliumque huius loci aduerbiorũ, eodem penè quo aduerbia ſimilitudinis more tractantur. Vt enim ſimilitudinis, ita diſsimilitudinis etiam, proprium genus aduerbiorum fortaſſe conſtitui oportebat, quæ ad ſeparandi hæc aduerbia retulimus. Libenter enim facio, ut quo ad res patitur diuiſiones huiuſmodi ſe-

quas ab alijs ante conſtitutas. Præterea etiam natura aduerbiorum & coniunctionum ita uaria eſt, ita plures ad ſignificationes ex his multa diſtrahuntur, ut non modo ex alijs alia in genera tranſire neceſſe ſit, uerum aduerbia etiam in coniunctiones, & hæ in aduerbia ſæpius migrare. Me quidem præterea mouit quod minus obſcurum putaui, ſi paulo cõfuſiora genera ab alijs tradita, quam ſi plura à me alia excogitata docere uoluiſſem. Veruntamen, Qua primo loco à me poſitum aliquibus in locis nõ aliam uim habet, quam Partim & partim, uel Quum & Tum, ut; Qua dominus, qua aduocati ſibilis conſciſſi ſunt.

Vigeſimo tertio, qualitatis, Benè, Malè, Doctè, Pulchrè, Sapienter, Fortiter, Blandè, Proteruè, Memoriter, Obliuiosè, Inteſtatò, Auguratò, Auſpicatò, Conſultò, Continuò, Subitò, Secretò, Vltrò, Sedulò, Spontè, Optatò, Improuisò, Commodum, Numeratò, Feſtinatò, Tutò, Fœneratò. Sunt hæc & innumera à nominibus adiectiuis: quare ſunt etiam infinita: ſed Vltro & Sponte aliunde naſcuntur quam cætera. De cæteris autem quando ex illa ſunt origine quam dixi nihil eſt cur diſputari conueniat. Primis duobus, illæ figuræ datæ ſunt loquendi, Bene, & Malè uertere, Bene & Male audire, Bene & Male narras, Bene & Male iraſci, quod eſt quantitatis, pro Valde, Bene & Male olere. Bene & Male mereri, Bene & Male rem publicam gerere, Bene &

Feli-

Feliciter euenire. Male cogitare, ut; Carthagini male iam diu cogitanti, bellum inferatur. Sponte autem, ſeu aduerbium, ſeu nomen eſſe uolumus, longe aliud, & plus quiddam eſſe quam ultro inde palam eſt, quod etſi utrunque, ratione utentibus detur, mutis tamen ſenſuque carentibus rebus non Vltro, ſed ſponte adiungimus. Proprie enim Virgilius;

Oſtia iamque domus patuere ingentia centum
Sponte ſua.

Sic ſua ſponte ignem extingui: ſua ſponte ſequi numeros: herbarum quoque alias ſatu hominum, alias ſua ſponte naſci dicimus.

Vigeſimo quarto, quantitatis, Multùm, Parum, Modicùm, Minimùm, Minimè, Maximè, Sat, Satis, Nimiùm. Hæc & à nominibus fere adiectiuis ducuntur, & ſimillima ſunt aduerbijs intendendi: quapropter nihil eſt quod ex noſtro inſtituto, aut fructu diſcentium, de his quod poßim dicere.

Vigeſimo quinto, temporis, Modo, Nunc, Adhuc, Antehac, Statim, Continuo, Cito, Confeſtim, Denique, Interdum, Interealoci, Interim, Nondum, Necdum, Antequam, Priuſquam, Poſtquam, Demum, Simul, Simulut, Simulac, Simulatque, Mox, Mane, Quondam, Veſperi, Tum, Tunc, Noctu, Interdiu, Lucu, Hodie, Heri, Nudiustertius, Cras, Perendie, Diluculo, Diu, Diutius, Diutißime, Tandiu, Donec, Pridem, Iampridem, Dudum, Iamdudum, Alias, Iterum, Quando, Nequando, Propediem, Vn-

 quam.

quam, Pridie, Poſtridie, Quamprimum, Quammox, Quamdudum, Quandiu, Quotidie, Iam, Nunquam, Olim, Iamolim, Quondam, Quouſque, Sero, Tandem, Vixdum, Poſtea, Poſthac, Antehac, Dum, Aliquãdo, Identidem, Semper. Colligi adhuc poſſent plura, ſed ne de his quidem, omnibus dicere oportet. Satis eſt enim aliqua ſi percurram breui, quæ fortaſſe, noſtram linguam diſcentibus ſuboſcura uideantur. Ac primum, Nunc, fit interdum coniunctio, idem ualens propemodum, quod ſed, quemadmodum ex primo M. Tullij libro de Diuinatione accepimus. Multo plura (inquit) euenirent, ſi ad quietem integri iremus, nunc onuſti cibo, & uino, confuſa & perturbata cernimus. Eſt in Terentio, Nuncnuper, pro non multo ante hac, ut;

Idem Menandri Phaſma nuncnuper dedit.

Dolorem aliquando ſignificat ſero tandem reſipiſcentis, ut;

Nunc ſcio quid ſit amor.

Iungitur & alijs temporibus quam præſenti, ut uulgo etiam dicimus; Nunc mihi otium non erat ſuptiliter omnia perſequendi. Immo omnino tranſactis, multoque ante geſtis de rebus, ita loquimur; Quum ſuperiore anno cauſam agi poſtularem, ij quibus utebar patronis, reſponderunt operam ſe mihi nunc dare non poſſe. Adhuc, præter illã temporis notam ſignificationem, quæ eſt; Adhuc ſpirat, Adhuc uiuit, Adhuc reſiſtit, eſt quoque pro Hactenus, ut; Vnas

nas tantum adhuc literas à te accepi. Continuo & Statim, ad cauſas, uel ad cõſequendi, conficiendique rationes referuntur, quoties interrogando, aut negando, ita ſermonem inſtituimus; Continuone hominem occidi ſi cum telo fui? Non ſi cum telo fui, ſtatim ille à me eſt occiſus. Aeque enim (Cicero inquit) contingit omnibus fidibus ut contentæ ſint, illud non continuo, ut æque contentæ. Antequam, uel Anteaquam, & Priusquã non ſubiunctiuo tantum, ſed indicatiuo etiam adiungitur, ut; Cum illo ſum loquutus antequam diſceſſit. Literas ad me miſit ante quam eſt in urbem ingreſſus. Poſtquam, & Poſteaquam, ſæpius detracta Poſt & Poſtea, dicuntur, ut; Paucis diebus quam una fuimus hunc librum ad te mittere uoluiſſem. Iterum non tam ſecundi eſt loci, ut;

Iterum ad Troiam magnus mittetur Achilles,

quam primi in ea ſignificatione qua antehac, ut pro lege Manilia M. Tullius; Quum tantam multitudinem, cum tanto ſtudio uideamus quantum non iterum pro eodem homine præficiendo uidimus. Pridie & Poſtridie caſum habere ſolent genitiuum, ut; Pridie eius diei, ueſperi, confeſtim Puteolos ueni. M. etiam Cælius non dubitauit ad Ciceronem ſcribere; Pridie eius abſolutionis. Eſt etiam in omnium ore; Pridie quam hæc acta ſunt, &; Poſtridie quam ueniſti, &; Altero die quam factus eras conſul. Sunt & illa dierum aduerbia, Nudius tertius, Heri, Hodie,

Cras, Perendie. Donec uiuam & donec moriar eandem in ſententiam dicuntur. Tempus aliquando apud utriusque auctores linguæ ſignificat infinitum, ut ſi dicatur; Vigilaui uſque ad ortum ſolis, unde nō ſit neceſſario à me dormitum interdiu. Quod ignorantes multi grauiſſimos in errores delapſi ſunt, illo præſertim in loco ſacrorum καὶ παρέλαβε τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ οὐκ ἐγίνωσκεν αὐτὴν ἕως οὗ ἔτεκεν τὸν υἱὸν αὐτῆς. *Modo ſimili in Antequam aduerbio peccatum eſt, quod præteritum ſæpe tempus oſtendit infinitum, ut;* πρὶν ἢ συνελθεῖν αὐτοὺς εὑρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα ἐκ πνεύματος ἁγίου. *Hic tale genus loquendi eſt, ut ſi uelis dicere; Damnatum eſſe aliquem per ſcelus, antequam de cauſa cognitum eſſet, aut non dum iudicio conſtituto: uel occiſum eſſe quempiā in itinere antequam eò perueniret quò pergebat ire. Non enim de cauſa cognoſcitur homine iam damnato: uel ad locum peruenit quis poſteaquam eſt occiſus. Huius eſſe generis poteſt ille Virgilij locus;*

Sed mihi uel tellus optem prius ima dehiſcat,
Vel pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras
Pallentes umbras Herebi noctemque profundam
Ante pudor quam te uiolem aut tua iura reſoluam.

Maxime naturale eſt ita loqui, ut; Legatos antequā audiſſent omnino de ſenatu eiecerunt. Sic ueteres Latini, & Græci ſæpius loquuntur. Vt Homerus;

Τὴν δ'

Τὴν δ' ἐγὼ ὀ λύσω πρὶν μιν καὶ γῆρας ἔπεισιν
Ἡμετέρῳ ἐνὶ οἴκῳ ἐν ἄργει τηλόθι πάτρις.

Non enim intelligi hoc uoluit Agamnon, fore ut Chriſeida, quum facta erit anus, ſe dimittat. Dudum & Iam dudum, aliquod intra unum diem, Nuper, Pridem, & Iampridem intra annum, aut paucos annos, tempus notant pro ut quæque res, maiorem minoremue diuturnitatem ferre poteſt, ut; Nuper duxiſti uxorē. Nuper ſunt binæ artes reſtitutæ. Iampridem ad literas acceſſi. Iampridem hæc ciuitas habitari cœpta eſt. Raro etiam dicimus, olim pro Iampridem, ut Cicero ad Atticum; Locus ille animi noſtri, ſtomachus ubi habitabat, olim concalluit. Diu, & Iamdiu norunt omnes, ijs cum uerbis dumtaxat coniungi quorum ſignificatio permanentior eſt nec cœpta ſtatim tranſit, ut; Diu uixit, non autem Diu mortuus eſt; Iam diu manſit, non iamdiu uenit. Dum, illud habet non prorſus uulgare genus; De Aufidio & Pelicano non puto te expectare dum ſcribam.

Sed uenio iam ad locorum aduerbia, quæ ſunt ut Hic, Illuc, Eò, Iſtorſum, Athænis, Romæ, Sagunti. Ex his porrò alia ſignificant in loco, alia de loco, alia per locum, alia ad locum, alia uerſus locum, alia uſque ad locum. Sunt igitur in loco;

Hic, Iſthic, Illic, Intus, Foris, Ibi, Ibidem, Inibi, Alibi, Alicubi, Vſquam, Nuſquam, Sicubi, Vſpiam, Necubi, Intriſecus, Extrinſecus, Vtrobique, Vbique, Vbi-

Vbiuis, Vbiubi, Vbicunque. De loco, Hinc, Iſthinc, Illinc, Vnde, Eminus, Cominus, Aliunde, Sicunde, Necunde, Alicunde, Indidem, Cœlitus, Funditus, Vtrinque, Vndecunque.

Per locum, Iſthac, Illac, Ea, Qua, Siqua, Nequa, Aliqua, Quacunque.

Ad locum, Huc, Iſtuc, Illuc, Intro, Foras, Vſquam, Nuſquam, Eo, Eodem, Quo, Siquo, Nequo, Aliquo, Vtroque, Quocunque. Verſus locum, Quorſum, Horſum, Iſtorſum, Illorſum, Deorſum, Quoquouerſus, Retrorſum, Deſtrorſum, Siniſtrorſum.

Vſque ad locum, Quouſque, Hucuſque, Iſthucuſque, Illucuſque, Placuit nihil addere ad ea quæ grãmatici tradiderunt; Contra uerò detraxi quæ mihi aut nimia aut non uſitata ab omnibus uidebantur. Paucis enim quæ retuli, toto hoc de genere poterit quilibet admoneri. Ergo ad illud reuertor, ut locorum atque urbium de nominibus pauca dicam. Hæc enim ſi primæ declinationis, aut ſecundæ ſint, manſione in loco ſignificanda, eſſe debent caſu genitiuo, ut; Eram ego Bononiæ, Tu Brunduſij. Sin declinationis tertiæ ſint, uel ſolo prædita numero multitudinis, ijs utendum in ablatiuo, ut; Papirium ego Baijs, ille me Neapoli expectabat. Quod ſi motus ad locum fiat, tum nulla cum præpoſitione, hæc tanquam aduerbia ſint in formam uertemus accuſatiui; Proficiſcebar Mantuam: Ille ingreſſus erat Mediolanum, Venerat Carthaginem, Miſſus erat Venetias, Redie-

rat

rat Puteolos. Diſceſſus autem ſi de loco eſt, uel tranſitus per locum, ablatiuo uti neceſſe erit, ut Redieram Fauentia, Piſauro, Neapoli, Formijs. Iter feceram Vria, Tarento, Pompeijs, Tybure, Venetijs. At ſi uerſus locum dicere uolumus, uel usque ad locum, addenda præpoſitio eſt, ut, Romam uerſus, Ariminum uerſus, Vſque Brixiam, Vſque Mediolanum. Præterea, Domus, Humus, Rus, Militia, Bellum & ſi non omnino, plurimùm certè loco ſunt aduerbiorum ut nomina quæ dixi urbium uel oppidorum. Eſſe tamen in bello, & proficiſci ad bellum, & ex bello diſcedere dicimus, & Rure futurum Horatius, uerſus cauſa dixit. Præterea uerò quæcunque alia ſint nomina locorum, aut perſonarum, quancunque uel manſionem, uel itionem, uel diſceſſum, uel tranſitum ſignificare uolumus, ea iungi præpoſitionibus debent, ut; Proficiſcor in Italiam, ad exercitum, ad Alpes, ad Cæſarem: ab Italia, ab exercitu, ab Alpibus, à Cæſare. Ita etiam ad agrum, ad flumen, ad uillam, ad urbem; Eram in agro, in urbe, in uilla, in Cumano. Ibam ad amicos, ad patrem, ad legiones, ad Pompeium. Redijt frater ab agro, ab urbe, à uilla, è Cumano, ab amicis, à patre. Siquid interdum aliter ſcriptum ſit à doctis, ut; Venire ad Capuam, uenire ad Meſſanam, uidere oportebit, num id hunc ipſum ad ſenſum dicatur, quem nunc uolumus, an fortaſſe quiddam ſit, quod ad publicam ſermonis legem non uideatur eſſe reuocandũ. Nam doctiſſimi Romanorum

rum

rum ſic loquuti ſunt ipſi; & ab alijs nequid præter hanc rationem fieret exigebant. Etenim Pomponius Atticus ipſum quoque Ciceronem auſus erat reprehendere, quod; is (ut uidebatur) ad nomen oppidi præpoſitionem addidiſſet. Illud poſtremum ſit, ut eſſe locus pro tempore, & pro loco tempus conſueuit, ſic aduerbia quæ ad locum pertinent, pro ijs quæ temporis, & hæc pro illis communi in loquendi conſuetudine uſurpantur. Superſedendum putaui exemplis, quæ ſunt nota omnibus.

Q. MARII CORRADI
DE LINGVA LATINA
AD MARCELLVM CORRADVM
FRATREM

Liber X.

RELIQVAE mihi duæ ſunt partes orationis, quarum ea, quæ interiectio dicitur, quanquam ex natura, & ſententia græcorum aduerbio ſimilior eſt quàm coniunctioni, eam tamen, quia nonus liber nimium creſcere uidebatur, ad hunc locum potius differendam putaui. Erit igitur hic, prior locus interiectionum, quæ breuiter quùm erunt abſolutæ, paulo accuratius mihi de coniunctionibus diſputandum erit. Etenim præpoſitio, quùm ad nomina, & partium cæterarum caſus, aduerbium ad uerba, participia, eaſque partes orationis de quibus ante dictum eſt ſingulas referatur, coniunctio utrunque habet à natura, ut quùm uerba, tum ſententias maximè coniungat. Ergo maius quoddam hæc requirit ſtudium, quia non uerba tantùm ut ſuperiora, ſed ipſam quoque ſpectat orationem, cuius & uerba

uerbis, & inciſa inciſis, & membra membris, & maiora etiam, ideſt comprehenſiones comprehenſionibus coniungit, & ſententias accommodat ſententijs. Non grauior fortaſſe ratio, aut intellectus obſcurior coniunctionis quàm aduerbij, quam præpoſitionis, quàm cæterarum partium, ſed obſeruatio atque uſus difficilior, ut longè maiorem diligentiam exercitationemque deſideret. Vbi enim grauitas rerum, oratione ſublimi, longo, multiplici, ac perplexo circuitu deſcribenda eſt, cauſæque plurimæ cauſis, & rationes rationibus adiungendæ, & uariarum ſerie coniunctionũ, ſentẽtia paulo maior, cum dignitate explicanda, uidemus aliquando non indoctos etiam homines, male coniungendi uitio laborare. Prorſus autem hæc pars orationis, ubi etiã ſimilia coniungimus, multiplicia diſtinguimus, differentia, contraria, pugnantia, conſequentia, antecedentia, coniuncta, aut alia alijs collata iudicamus, aliquid poſtulat maius, quàm ea quæ nudis in grammaticorum præceptionibus tradi poſſunt. Quamobrem, ea quæ ſcribimus & ſi non incommodis omnino exemplis conati ſimus illuſtrare, ex oratorum uſu tamen, integris orationibus, aut orationum locis, & exercitatione multa confirmabimus. Atque ego nunc uti iam dixi initium ab interiectionibus capiam ſcribendi.

Interiectio, eſt pars orationis indeclinabilis, alijs partibus orationis interiecta ad uarios exprimendos motus

motus animorum inuenta. Sunt enim interiectiones uel gaudendi, ut Euge, Euax, uel ridendi ut Ha Ha He, uel admirandi, ut Hem, Papæ, uel dolendi, ut Heu, Hei, Eheu, Ah, Oi, Væ, uel metuendi, ut At At, uel indignandi, ut Prò, uel Optandi, ut O, uel irridendi, ut Vah Hui, uel corripiendi, ut Ah. Ex his præter admodum paucas, ut dolendi indignandi & optandi quaſdam, non modo non oratorum ſed ne poetarum quidem ſunt niſi dumtaxat Comicorum. Vbi enim paulo grauior ſermo eſt, ſignificantibus uerbis, integriſque uocibus loquendum erit. Interiectiones uerò quid aliud ſunt quam ſine uerbis, actiones quædam, & quaſi geſtus uerborum? Itaque, illarum crebrior eſt uſus in ſcena, ubi non his uocibus modo, ſed etiam uultu, oculis, inceſſu, geſticulatione, & ſæpius nihil dicendo, minima ſpiratione aliqua, res agi pluſquam narrari uidetur. Videro tamen ſiquæ ſunt oratorum, deque ijs identidem admonebo. Ac duæ primæ, Euge, & Euax, quanquã ſequutus alios, ad lætitiam retulerim, ſunt etiam gratulandi, animandi, laudandi, exultandi, aſſentiendi, exprobrandi, irridendi, & aliarum affectionum uoces. Quare etiam exempla nulla attuli poetarũ, quòd intelligi uolo ex locis ipſis ubi inueniuntur, nõ ex inſtitutione mea multiplices illarum ſenſus cognoſci oportere. Ridendi uerò unius tantum ſunt rationis, ut nihil aliud ſignificare poßint. At admirandi, illud Hem, non admirationem tantum oſtendit,

immò etiam, una tantum in Plauti, uel Terentij fabula, uix numerare poſsis quam uariè ſenſus mutet: quæ apud illos ad ſcreandum quoque uel tuſsiendum ſæpe accomodetur, & ST, pro ſilentij nota ponitur in Phormione. Papæ, paulo pluſquam admirandi interiectio eſt, ut;

Papæ facie honeſta.

Dolēdi, illæ primæ quæ ſunt, Heu et Hei, ſunt etiā oratorum. Heu, datur accuſatiuo, ut Heu me miſerum, Heu te perditum: aliquando etiam nominatiuo, ut;

Heu pietas, heu priſca fides

Adhibetur ad alios motus, ut;

Heu ſtirpem inuiſam & fatis contraria noſtris
Fata Phrygum

Ac talem habet quendam ſenſum quoties non pronominibus iungitur. Interdum geminatur Heu heu, uel Eheu, ſine caſu, ut;

Eheu quid uolui miſero mihi

Hei iungitur datiuo, ut;

Hei mihi qualis erat

Væ, aut ſine caſu ponitur, ut;

Mantua uæ miſeræ nimium uicina Cremonæ

aut cum datiuo, ut in Andria Terentius;

Væ miſero mihi.

Ah, quemadmodum ſupra de Hem dictum eſt, innumerabiles penè ſignificationes habet. Eſt enim dolentis, indignantis, optantis, reprehendentis, obiurgantis, denegantis, reclamantis, ſuſpirantis, quæ & his

his multo plura, ex auctorum locis iudicari malo quam ex infinitis afferre plurima quæ tamen propter infinitatem pauciſſima uiderentur. Hæc olim Haha pronunciabatur, nunc etiam geminari ſolet Ahah; uel ei in principio aſpirari uel omnino aſpiratio tolli. O, quoties aduerbium uocandi non eſt, interiectionem eſſe neceſſe eſt, non minus multa ſignificans quã ſuperiora, uel Ah, uel Hem, uel Heu, uel Euge uel Euax, quorum ſunt à nobis quædam in aduerbijs notata. Hoc apud Terentium dolentis eſt in Eunucho: Nec pauciores oſtendit motus, uel Oh, uel Oho quàm quæ ſunt ante memoratæ. Eſt & Ohe faſtidientis interiectio. Metuentis At at, quæ tamẽ ſenſum ita multiplicem habet, ut cæteræ quas iam dixi, ut attenta animaduerſio auctorum hic etiam neceſſaria ſit, magis quàm exempla, aut præceptio. Cogita enim Terentij exemplum

At at, hoc illud eſt,
Hinc illæ lacrimæ, hæc illa eſt miſericordia

Illud etiam in Eunucho

At at, data hercle uerba mihi ſunt: uicit uinum
quod bibi:

& eadem in fabula

At at hic quidem eſt paraſitus Gnatho
Militis ducit ſecum unà uirginem huic dono:

Cogita etiam plura. Omnibus enim penè in locis nouæ interiectionis huiuſce, ſignificationes apparebunt. Prò indignantis dolentisque ſimul, ut;

Prò Iuppiter ibit

Hic ait & noſtris illus erit aduena regnis.

Pro Deûm atque hominum fidem

Prô Dij immortales, facinus indignum quod narras?

O, optandi, ut;

O mihi præteritos referat ſi Iuppiter annos.

Vah, irridendi, quæ erat Vaha, quemadmodum Ah & Aha, cuius tamen ut aliarum non ûna tantum ratio eſt, uerùm admirantis etiam, ut;

Vah conſilium callidum

& gaudentis & inſultantis & plurimarum adhuc ſignificationum cuius loco Hui præſertim admirando ac deridendo ponimus. Hui & Hem ſæpius Oratorum ſunt, ut Hui, totiesne me literas dediſſe Romam, quùm ad te nullas darem? Idem Cicero ad Terentiam; Hem mea lux, meum deſiderium, unde omnes opem petere ſolebant, te nunc mea Terentia ſic uexari, ſic iacere in lacrimis & ſordibus? Eſt etiam Hau conſternatæ mentis, ut;

Hau obſecro mea Pythias, quid iſtuc nam monſtri fuit?

Eho, uel Eodum, uocantis uel attentionem poſtulantis interiectio eſt, ut;

Eho dic mihi, ſi omnes coniectum hunc in nuptias
Inimici uellent, quod niſi hoc conſilium darent?

Euoe, & Iò, ſunt Bacchantium uoces, ut;

Euoe Bacche fremens, &

Io matres, audite ubicunque latinæ.

Hic uerò illud rectè cogitari uelim, & plures etiam eſſe interiectiones poſſe, & plura interiectionum genera, neque his quas iam retuli ſingulas, certasque dari ſignificationes, ut cæteris partibus orationis. Neque enim uerba hæc ſunt, ſed quidam, uel gemitus, uel anhelationes, uel ſuſpiria, uel nutus (ut ſic dixerim) uerborum, uel ſiquod eſt aptius aliud nomen quo aſſequar id quod uolo, qui nutus tot ſunt omnino, quot modis in conſuetudine uulgatiſsima loquendi in uocis l teratæ locum, ſpirationes confuſæ quædam ſuccedunt. Quando igitur nec uerba quidē ſunt, nec alijs à uerbis naſcuntur, certo more, certisque accentibus pronunciari Donatus non putauit. Sunt uerò quædam non interiectiones, ſed interiectionum loco uſurpata, quæ aliud atque aliud erãt antequã interiectiones eſſent, quod genus ſunt Miſerum, Infandum, Malum, Nefas, ut;

– Pendere pœnas

Cecropidæ iuſsi miſerûm ſeptena quotannis &

Nauibus infandum amiſsis

Apud etiam Oratores, ut; Quænam (malum) eſt iſta uoluntaria ſeruitus? Nec mirandum eſt, Eia, Age, Agite, Ageſis, item Apage, Apagete, & alia quædam ab alijs aduerbia ab alijs interiectiones putatas eſſe. Tanta enim aduerbij interiectionisque ſimilitudo eſt, ut interdum uix diſcernere interſit. Græci uerò prorſus hæc utraque, una tantum

pro orationis parte acceperunt. Noſtri autem, ideo interiectiones ab aduerbijs diſcreuere, quòd non hæ ut illa ad moderandum uerbis nata ſunt. Verum ego tranſeo hinc de coniunctionibus quoque ut breuiter exponam. Duas enim has partes orationis, quando non longior interiectionum ratio eſt, mihi in hunc librum includendas putaui.

Coniunctio eſt pars orationis indeclinabilis annectens ordinansque ſententiam. Tria hùic attributa eſſe uoluerant: figuram, ordinem, poteſtatem. Figuram eſſe aiunt, uel ſimplicem, ut; Et, uel compoſitam, ut Etiam. Ordinem ad eas referunt, quæ proponi, uel quæ ſubiungi debent in oratione. Itaque proponuntur Et, Ac, At, Aſt, Atque, Aut, Vel, Nec, Neque, Quin, Quatenus, ſi, ſin, Ni, Niſi. Subiunguntur, Que, Ne, Ve, Quidem, Quoque, Autem, Verò. Præponi & ſubiungi poſſunt cæteræ ferè omnes, Ergo, Quauquam, Equidem, Igitur, Tamen, de quibus omnibus infra ſuptilius diſſerendum erit. Nunc uerò trium quæ dixi generum alia ſcrupuloſiora in genera coniunctiones diuidendæ ſunt: Alias enim grammatici appellant copulandi, Et, Que, Atque, Nec non, Ac, Quidem, Quoque, Etiam, Item, At, Aſt, Sed tamen, Sed enim, Verumtamen, Autē, Verò. Recte aiunt copulari his confirmarique ſententiam. Ac primùm Et, ſi partes orationis coniungit quæ per caſus declinantur, eoſdem eſſe caſus debere nemini dubium eſt: ſin uerba copulet uerbis,

uel unum uni, uel unum pluribus, ut poſſint eſſe diuerſa tempora, modos tamen uariari non oportebit: quæ ratio communis eſt coniunctionum omnium. Hæc tamen qua de agimus referetur aliquando ad cauſas, ut idem ſit propemodum quod Quia uel Quoniam, ut Terentius in Eunucho

Sed uideo herilem filium minorem huc aduenire
Miror quid ex Piræeo abierit: nam ibi cuſtos publicè eſt nunc,
Non temerè eſt, & properans uenit.

Idem omnino in Que obſeruatum eſt, ut illud Ciceronis exemplum indicat; Non ſolum nobis nati ſumus, ortusque noſtri, partem ſibi patria uendicat, partem amici. Denique his duabus coniunctionibus, uulgo hic ſenſus datur ab omnibus. Habet illa prior cum interrogatione uim admirandi, quales eiuſmodi ſolent eſſe loci;

Et quæ tanta fuit Romam tibi cauſa uidendi?

Duplicatur ſæpiſſimè, ut; Amicitiam noſtram, & colui ſemper & notam eſſe poſteritati uolui. Non rarò utraque, ter & quater, & amplius multiplicata eſt, ut; Pompeium & hortari, & orare, & iam liberius accuſare, & monere ut magnam infamiam fugiat non deſiſtimus. Crebrius hoc poetæ faciunt, ut;

Therſandrus, Sthelenusque duces, & dirus Vliſſes,
Demiſſũ lapſi per funẽ, Athamaſque, Thoasque,

Pelideſque Neoptolemus, primuſque Machaon.

Vides hic primo in uerſu utranque ſimul eſſe cõiunctam, ut;

Sthelenuſque duces, & dirus Vliſſes

Idem in uſu eſt apud oratores, ut; Quis ignorat ij qui Mathematici uocantur quanta in obſcuritate rerum, & quam recondita & multiplici ſuptilique uerſantur? Hoc ipſum fit etiam coniunctionum ordine mutato, ut idem Cicero in Antonium; Ego arma contra Deos araſque, & focos tuli? Altera ut interiectio, animorum quoque motibus datur, ut Virgilius.

- Et quiſquam numen Iunonis adoret?

Vehementiã addit orationi, illo more uſurpata; & dubita ſi poteſt quin ille, ſeu uictus, ſeu uictor redierit cædem facturus ſit. Item aliter pro Milone; Et ſunt qui de uia Appia loquãtur, taceãt de curia? Hanc ponimus aliquando pro Ac, uel Atque, illo uidelicet ſenſu; Res aliter ſucceſſit ac putaueras, ut pro A. Cæcina; Nõ alia cauſa eſt æquitatis in uno & in pluribus: & pro M. Cælio; Lux lõge alia ſolis & lychnorum. Iungitur alijs conuinctionibus, At uerò, Et uerò, Et quidem, Et item, Et iam, Et etiam, Et hercule, Et profectò, Et certe. Dicimus etiam, Et quod dicendum ſit, pro nequid diſſimulem. De Neque, & Nec aduerbijs negantibus hoc loco, etiam literati homines aliquid meminere, quod iam ſupra diximus ea uim habere etiam coniungendi, perindeque eſſe

ac ſi

ac ſi ET NON, dicatur. Attuli igitur ſupra de illis hoc (ſi memini) exemplum; Furnium noſtrum à te diligi nec miror & gaudeo: quod alijs modis licet commutari. Poteſt enim huiuſmodi in oratione modo Nec, aut Neque, modo Et in priore membro poni, ut; Furnium noſtrum a te diligi & gaudeo, nec miror. Ac & Atque ſimilia ſunt. utraque enim multo magis quam proxima ſuperior utilis eſt ad comparationes, ut; Aliter cecidit ac putatum eſt. Euenit contra omnino atque uoluiſſes: ut Cicero; Non poſſum ego, non aut proximè atque ille, aut etiam æquè laborare. Statim atque, pro ſtatim poſtquam: ſimul ac & ſimulatque, ut;

Quam ſimul ac tali perſenſit peſte teneri.

Dicitur ſæpius alius, & aliter atque, & in Terentio

Aliorſum atque ego feci

Valde etiam frequens, ſimiliter, diſſimiliter, ſimilis, diſſimilis, alius, par, & pariter, ut; Similiter agis mecum atque ſi ego repugnarem. Dicimus etiam, Item atque, ut; Nõ item boni atque mali ciues de te loquuntur. Adhuc antecedente comparatiuo, ut; Egit mecum uehementius ac ſolebat. Fuit in me durior atque putauiſſem. Idem fit antecedente Secus, ut; Velim domum ad tuos ſcribas ut mihi tui libri pateant non ſecus ac ſi ipſe adeſſes. Vbique etiam illa occurrunt; Aliter ac uolo, Aliter atque putatum fuit. Item contra ac uolo, Contra atque arbitrabar. Nec minus erit latinum, ſi dicatur, confe-

ſtim

ſtim atque,ut æquè ac uel perinde atque,ut; Me certè habebis, cui carus æque ſis & periucundus ac fuiſti patri. Illa etiam quæ non ſunt huius loci; Aequè quam, Aequè ut, Perinde ut, Perinde quaſi. Item, pro eo ac decuit, pro eo debitum fuit, pro eo atque officij ratio poſtulabat. Neque eſt inuſitatum, Idem ac, uel Idem atque,ut; Non idem uos atque ego ſpectauiſtis. Nec rarum eſt illud genus; Iuxta ac ſi meus frater eſſes. Conuicijs me affecit iuxta ac ſi à me iniuriam accepiſſet: & illa; Iuxta mecum rem tenes: Iuxta mecum intelligitis. Vulgatum eſt ita etiam loqui; Hoc cõſilio, atque adeo hac amentia impulſi, quibus in locis, Atque adeo, ſuperioris uerbi correctio eſt, aliam minoremue quam uolumus uim habentis. Naturam coniungendi quũ ſuſtinent, (niſi inconcinnitas impediat orationis) alteram loco alterius ponere licebit,ut; Manſuetudinem ac uirtutem Cæſaris libentiſſimè ſum complexus: uel; Ignem ab urbe atque a templis omnibus prohibui. Valde etiam frequenti in uſu eſt omniũ Ac & Atque in ſententiarum quoque principijs,ut;

Ac primum ſilicis ſintillam excudit Achates.

Cicero etiam de oratore; Ac ne illud quidem dici poteſt, plures cæteris artibus inſeruire, aut maiore delectatione, aut ſpe uberiore, aut premijs ad perdiſcendum amplioribus commoueri. Eodem ſtatim in loco, idem auctor; Atque, ut omittam Græciam, quæ ſemper eloquentiæ princeps eſſe uoluit, atque illas

omnium

omnium doctrinarum inuentrices Athenas, & quæ ſequuntur. Vbi corrigendum eſt proximum uerbũ, per Ac potius quam per Atque loquendum erit, ut; Omni officio ac potius pietate erga te cæteris ſatisfacio omnibus. Poſitam aliquando inuenimus pro Et quidem, ut in Andria Terentius

Ego uero, ac lubens

In comparationibus uerò (ut iam dixi) cum uerbis ad æqualitatem, ſimilitudinem, uel diſſimilitudinem, qualitatem ue pertinentibus, ambæ hæ coniunctiones ponuntur, & cum ijs etiam quæ uel repugnantia ſunt, uel contraria, uel quoquo modo ad ſuperandum pertinent, quorum exempla nusquam non plurima occurrunt. Etiam uerò quoties tantum coniunctio eſt, non longiores habet explicatus, ut;

Tunc etiam fatis aperit Caſſandra futuris

Iungitur uulgo alijs uel coniunctionibus, ut Quoque, Atque, Item, Ac, At, Atque, Sed, Autem: uel ſibi ipſi, ut Etiam atquę etiam: uel aduerbijs, ut Nunc, Tunc, Adhuc, Mox, Iam, & ijs quæ ſunt id genus. Fit aduerbium temporis, ut;

Ego met quoque eius cauſa in funus prodeo,
Nihil ſuſpicans etiam mali

Eſt, idem quod præterea, ut;

Etiam puerum inde abiens conueni Chremis

Sæpius aduerbium eſt ex eo genere quod uocant eligendi, corrigitque ſuperius uerbum aut ſententiam, ſimiliter atque, Immo, uel Contra, ut Cicero in Ver-

rem

rem de ſupplicijs, Deriſum credo eſſe hominem amẽ-tem à ſuis conſiliarijs, & admonitum, haſce ei tabellas nihil profuturas, etiam plus ex nimia Prætoris diligentia ſuſpicionis meo crimine futurum. *Eſt* aduerbium affirmandi, ut interroganti, factumne ſit aliquid nec ne, aut, Non, aut Etiam reſpondendum ſit, ut M. Tullius in Lucullo; Vt ſequens probabilitatem ubicunque hæc aut occurrat, aut deficiat, aut Etiam, aut Non reſpondere poſſit. Et uerò Etiam, pro Atque etiam dici ſolet, ut; Multum te rebus meis integris adiuui, & uerò etiam nunc euerſis, quæro ſiquid poſſim. Ponitur etiam omiſſo non ſolũ, ut; Studia humanitatis uoluptatem afferre poſſunt etiam Senectuti. Etiam ſi pro Tametſi, non eſt cur explicari debeat cuiquam. Item, uel Itemque, pro Etiam, ut rarò altera alteri ſuccedere ijs preſertim in locis non poſſit, ubi in rebus differentia quodam modo, uel diuerſitas aliqua oſtenditur, ut; Ea res uni tibi, uoluptati eſſe poterit, cæteris non item. Mulieri ſine tutore auctore pecuniam rectè ſoluas, pupillo non item. Vera tamen coniunctio eſt, pro Etiam poſita, illo more;

Sed poſtquam amans acceſſit pretium pollicens
Vnus & item alter.

Quoque ualde ſimilis eſt proximis quas dixi ſuperioribus, ut;

Multa quoque & bello paſſus.

Aliquando Sed ad ſeparandum poſita eſt, uel exci-

pien-

piendum: quare pergam his de excipiendi coniun-ctionibus dicere, ut; Arbitratu quidem tuo facere te uolebam, ſed non ut uillam incenderes. Permiſe-ram tibi ut proficiſcerere, ſed non ut perpetuò exu-lares. Poteſt his duobus in exēplis ubi eſt Sed, poni Verum, & huius loco, Sed tamen, & non rarò Sed enim, uel At, uel Veruntamen. Hoc uerò quod po-ſtremum eſt, reditionem ad ſuperius uerbum aut rē propoſitam ſignificare interdum ſolet, ut Cicero ad Atticum libro primo; Quum eſſem in Tuſculano (erit hoc tibi pro illo tuo quum eſſem in Ceramico) ueruntamen quum ibi eſſem, Roma puer a ſorore tua miſſum, epiſtolam mihi abs te allatam dedit. Verum enimuero excipiendi uim habet quemadmo-dum ſuperiora, ſed paulo maiorem. Enimuero etiam uehemens quædam affirmatio eſt. At ponitur ſæpe ad exceptiones quas iam dixi, ut ſi dicas; Volui te quidem adeſſe, at non ut cauſam oppugnares. Sepiſ-ſimè pro ſaltem, ut; Quando nihil poteras adiuuare, at prouidendum erat nequid obeſſes. In obiectioni-bus etiam, quas ἀνθυποφορᾶς dicunt, At eſſe commo-modam ſciunt omnes, ut pro Archia poeta; At do-micilium Romæ non habuit. Adhuc, obiectionibus quùm reſpondetur, ut idem Cicero ad Rufum; Ego de prouincia decedens Quæſtorem Cælium præpo-ſui prouinciæ: puerum inquis? At Quæſtorem, at nobilem adoleſcentem, at omnium fere exemplo. Sæpius autem pro Contra, quale eſt;

At

At Regina graui iamdudum ſaucia cura.

Aliquando uim ſignificat maximam, quùm doloris, tum indignationis cum deteſtatione, ut idem Virgilius;

At tibi pro ſcelere exclamat, pro talibus auxis.

Vbi aduerſandi uis eſt poni etiam licet, Atqui, ut Cicero de Natura Deorum; Atqui certè nihil eſt melius mundo. Aſt poetarum eſt quidem, ſed qua Oratores etiam aliquando utantur, ut ad Atticum Cicero; Crebras à nobis literas expecta, aſt plures etiam ipſe mittito. Quidem, ad res diſtinguendas, uulgato more, ſic utimur; Ego quidem philoſophiæ, tu uerò humanioribus literis operam nauas. Item quoties nulla diſtinguendi coniunctione ſequente, ſic loquimur; Nihil quod quidem ego ſciam petere à me, tibi ueniſſet in mentem, quin ultro darem. Hinc ille modeſtè loquendi mos eſt, quùm propoſita animi noſtri ſententia alij tamen impedimento non ſumus, quin melius aut contrà ſentire aliquidue pronunciare queant; Ego quidem ſic arbitror. Ego quidem ſic animum induco meum: uel, Equidem ſic iudico: Equidem ſic arbitrabar. Et ſi autem, apud quoſdã è doctiſsimis, Equidem primæ ſemper iungatur perſonæ, Ciceroni tamen, & alijs quamplurimis linguæ latinæ non minus perfectis auctoribus, ea religio non fuit, qui omnibus id perſonis ac numeris iunxerunt, ut; Illi ſunt equidem malè mulctati, ſatisque magnas pœnas dederunt. Præterea quoties ex

duobus uno excepto, alterum confirmamus ut; Honores quidem omnibus dantur, gloriam uero pauciſſimi conſequuntur. Apertior autem huiuſmodi eſt ſenſus quùm interuenit pronomen Ille, aut Is, aut Tu, ut;

Dulcibus illa quidem ſed triſtibus efferа flammis

Libros inſpexi tuos parum multos illos quidem, ſed graues & auctoritatis antiquæ. Vt reuertar ad epiſtolam tuam, fuit ea mihi quidem periucunda, ſed parum eleganter ſcripta. Sæpiùs tu quidem ſcripſiſti, ſed minus planè ad quæ ego uoluiſſem. Habet etiam coniunctio hæc locum ubi nihil excipiendum eſt, ut; Quæ in tuis erant literis, ea me quidem ualde confirmarunt, ſed mallem hæc antea cognoſcere potuiſſem. His omnibus in exemplis excipiendi uerbum, feci Sed, ubi poterat etiam eſſe ex his quodlibet, Verum, Verumtamen, At, Cæterum, Tamen, Attamen, Sedtamen. Aliud etiam genus eſt loquēdi, in quo non ad excipiendum his coniunctionibus utimur. Afferunt ex Lælio Ciceronis uulgatũ exemplum; Aut enim nemo (quod quidem magis credo) aut ſi quisquam, ille ſapiens fuit. Quidem aliquando pro tamen, ut; Quanquam tibi ſuppeditata fuiſſent omnia ad literas, ingenio quidem & lingua nihil præſtitiſſes. Itaque Cicero ad Lentulum; Sed certè, & ego te auctore amiciſsimo, & tu me conſiliario fortaſſe non imperitiſsimo, fideli quidem & beneuolo certè uſus eſſes. Eodem libro idem auctor; Dignitatem

tatem quidem illam, fortis & conſtantis Senatoris, nihil eſt quod cogitemus. Repugnet hic mihi fortaſſe quis non prorſus idem eſſe, Quidem in huiuſmodi locis, & Tamen. At mihi ſatis puto eſſe, locum oſtendere, & nouum genus quoddam, uel uſus, uel ſaltem collocationis, quod à naturali paululum diſsideat, propiuſque ad illud Tamen accedat. Obſeruatum à doctis eſt, poni Quidem per ſe, nominibus ſimpliciter adiunctis auctorum quos ad rem confirmandam citamus, ut Ariſtoteles quidem, Heſiodus quidem, Virgilius, aut M. Tullius quidem, cuius rei ſe multa efferunt exempla. Dicimus etiā id quod iam paulo ante intelligi potuit extenuantes aliquid; Vos non re modo ſed ne uerbo quidem uiolati eſtis: uel augentes; Petulanter iniuriam feciſti, & quidem in templo, & quidem præſente magiſtratu. Hinc alia coniunctio nata eſt, Siquidem, pro Nam, uel Nanque uel huiuſmodi alia ex ijs quas uocant rationales, ut primo libro Tuſculanarum quæſtionum in principio M. Tullius; Nam quùm apud Græcos antiquiſsimum è doctis ſit genus poetarum, ſiquidem Homerus fuit, & Heſiodus ante Romam conditam, & quæ ſunt eius loci. Plerunque duo uerba ſunt, Si, & Quidem, ubi tertiam à poſtrema ſyllabam, præter naturam corripi etiam ſi duo ſunt uerba, tum ex alijs tum ex Terentij Senariolo cognoſci poteſt

Siquidē me amaret, tum iſtuc prodeſſet Gnatho

& ex Ouidij uerſu

Hoc quoque tentemus ſiquidem ieiuna remanſit

Item altero, ſi modo rectè ſcriptum eſt,

Quæ mihi uentura eſt ſiquidem uentura ſenectus.

Ni & Niſi ad excipiendum natas eſſe non eſt cur admonendum ſit.

Niſi et Si non ſæpius altera loco alterius eſſe poteſt, ut;

Quæ ſi non aſtu prouidentur, me aut herum peſſundabunt:

& Virgilius

Si non pertæſum thalami thedæque fuiſſet.

Commutari ſimul hæc poſſunt ut eſſe priore in exemplo, Si non in poſteriore Niſi, ſatis commodè liceat. In illo autem; Niſi uerò exiſtimatis dementem P. Africanum fuiſſe, mutari hæc in alteram non poteſt quin orationis, & me hercule de ſenſu non nihil immutetur. Sunt huiuſmodi plurima, quale eſt; Nihil uideo quod timeam, niſi quod omnia ſunt incerta. Verò & Autem diſtinguendi naturam habent, ſuntque ex ijs uerbis quæ in principijs orationum locari non poſſunt, ut; Agebam ego tecum de ſtudijs, tu uerò mihi de cœna ſermonem inducebas. Quando igitur hæc, prima nunquam eſt, ei præponi, quùm alia ſolent omnia, tùm hæc præcipuè quæ ſequuntur, At, Quaſi, Iam, Enim, Age, Sanè, Tum, Nunc, Neque & Nec, quorum pauca & rarò cum Autem, iungi poſſunt, nec multum indiget exemplis. Notum eſt illud etiam genus; Ego uerò

Serui uellem ut ais in meo grauiſſimo caſu affuiſſes. Idem ualet interdum quod Immò, uel Contrà, ut; Obijcis mihi quòd mathematicis credam, ego uerò illos ne audire quidem uolui. Eſt, reſpondentis, id ipſum eſſe quod non putabatur, ut ſi accuſanti quod non gaudeam in aduerſa fortuna, reſpondeam; Ego uerò gaudeo & lætor. Item aſſentiendi, ut; Eſt uerò ita mi frater ut ſcribis. Adhuc affirmandi, ut; Non inuitus tibi aſſentiebar, & uerò nihil repugnare potuiſſem. Addito Etiam, ut ſi dicas; Et uerò etiã aſſentiendum fuit. Diſſimulanter & amare ita loquimur ut in Eunucho Terentius

Sanè quia uerò hæ mihi patent ſemper fores:

& alio idem in loco

Mirum uerò impudenter ſi facit meretrix

Frequens eiuſmodi quædam eſt ironia; Niſi uerò dementem fuiſſe Platonem credimus. Illa etiam Virgilij

Egregiam uerò laudem & ſpolia ampla refertis
Tuque puerque tuus

Stomachantis etiam interiectio eſt, ut;

Promoue uerò ocyus te nutrix

Vtimur Verò etiam ubi magna res quæpiam augenda eſt, qualia mille ſunt poetarum exempla, & Oratorum, ut Virgilij in ſeptimo;

Tum uerò ad uocem celeres qua buccina ſignum
Dira dedit:

& Ciceronis ad Rufum; Quintum & uigeſimum

iam diem, aggeribus, uineis, turribus oppugnabam oppidum munitiſsimum Pindeniſſum, tantis opibus, tantoque negotio, ut mihi ad ſummam gloriam nihil deſit niſi nomen oppidi, quod ſi ut ſpero cepero tum uerò literas publicè mittam. Eandem habet uim diſcernendi coniunctio *Autem*, quæ in ſignificatu quem habet à natura uix aut non multum differt à *Vero*. Propriè tamen poſitam inuenies pro *Etiam*, in admirationibus laudationibusque præſertim, ut; *Fratrem neglexeſti, qua fide, qua prudentia, qua autem pietate hominem?* Quòd ſi interrogationibus, admirationibusue huiuſmodi, careat oratio, *Tum autem* dici conſueuit, quale Terentianum eſt illud;

Vt Dij illum Deæque ſenium perdant qui me hodie remoratus eſt,
Meque adeo qui reſtiterim; tum autem qui illum non flocci fecerim

Habet etiam coniunctio hæc locum ubi corrigendũ eſt aliquid, quod parum nobis planè dixiſſe uideamur, unde eſt illud pueris in ore; *Erat hoc mihi dolendum, ſed multo magis illud, quod inimicũ meum, meum autem? immò uerò legum, iudiciorum, otij, patriæ bonorum omnium, ſic amplexabantur, ſic in manibus habebant, ſic fouebant, ſic me præſente oſculabantur.*

Alias coniunctiones dicunt eſſe continuandi, ut *Si*, *Sin*, & *Niſi*; Prima uarium habet in oratione uſum.

Nam ſi certa de re loquimur indicatiuo potius iungenda eſt, ut;

Ne abſte hanc ſegreges, neu deſeras
Si te in germani fratris dilexi loco
Siue hæc te ſolum ſemper fecit maxumi

Eſt autem hic modus obſecrandi. Longè diuerſa ratio apud Virgilium eſt ubi ratione agitur in hunc modum

Liber & alma Ceres ueſtro ſi numine tellus
Chaoniam pingui glandem mutauit Ariſta

Si, pro An in dubitationibus ueteres dicebant, ut;

Viſam, ſi domi eſt:

& Virgilius (niſi tamen aliud genus eſt)

Si quibus eiectus ſyluis, aut urbibus errat.

Raro autem, idque in uſu poetarum pro O ſi, ut;

Si nunc ſe nobis ille aureus arbore ramus
Oſtendat nemore in tanto

Poſita eſt aliquando ad ſignificationem temporis, ut;

Herus ſi redierit
Molendum uſque in piſtrino,

& Virgilius

Præterea ſi nona diem mortalibus almum
Aurora extulerit.

Sæpuiſculè pro Tametſi, ut;

Non ſi capiundos mihi ſciam eſſe inimicos omnes homines

Verſatur illud in uulgari conſuetudine loquendi

Si eſt

Si eſt ut errauerim: ſi eſt ut filios amiſerim, pudebit me lucem amplius uidere, quemadmodum Terentius in Phormione;

Si eſt patrue, culpam ut Antipho in ſe admiſerit
Ex qua re minus rei foret, aut famæ temperans
Non cauſam dico quin quod meritus ferat.

Sin locum non habet niſi antecedente Si, ut;

Si periturus abis & nos rape in omnia tecum
Sin aliquam expertus ſumptis ſpem ponis in armis,
Hanc tutare domum

Duplicatur aliquando Sin poſt ſemel poſitam Si, ut Cicero ad Trebatium; Quod ſi ſcribere oblitus es, minus multi iam te aduocato cauſa cadent: ſin noſtri oblitus es dabo operam ut iſtuc ueniam, antequàm planè ex animo tibi effluam: ſin æſtiuorum te timor debilitat, aliquid excogita, ut feciſti de Britannia. Primum locum atque adeo ſolum, tenere ſin uidetur ſæpiſſime, ut;

Hæc primùm ut fiant Deos quæſo, ut uobis decet,
Sin aliter animus ueſter eſt, ego Demea
Summa ui hanc defendam & illum mortuum.

Sed loca huiuſmodi quamuis non expreſſam omnino, at ſignificatam Si, habent, & ſignificatum aliud antecedens orationis membrum. De Niſi autem ne admonendum quidem uidetur, quod etiam docti homines præcipiunt in huiuſmodi orationibus; Quid eſt ira niſi breuis inſania? Nihil erat in actis Cæſa-

ris niſi leges Cæſaris, ubi eſt Niſi, locari non poſſe Quàm, illa ratione excepta qua ſic loquamur; Quid aliud eſt ira quàm breuis inſania? Nihil erat in actis Cæſaris aliud quàm leges Cæſaris. Vbi uerò eſt Quàm, rectè Niſi, locum habere poterit, ut; Nihil erat in actis Cæſaris aliud niſi leges Cæſaris.

Alias faciunt (ut ipſi loquuntur) ſubcontinuandi, ut Quando, Quoniam, Quia, Quandoquidem, Quatenus. Hæ non modo aliorum ſunt generum, ſed aliarum quoque partium orationis. Huius tamen ſunt loci quoties (ut in aduerbio diximus) infinitè pronunciantur, ut; Quando ita uelle te cognoui, conſilium ego non ſequar meum. Quoniam ſe nulla oſtendebat ratio qua hinc abeſſem has ad te ſcripſi literas. Sed quùm facilia omnibus hæc exempla ſint ad reliquas tranſeo coniunctiones.

Alias uocant diſiungendi, quarum eſt munus ſenſum diſiungere, uerba copulare, ut Ve, Ne, Neue, Vel, Aut, Siue, Seu. Harum natura eſt omnium ex duobus quæ ſint propoſita, unum uerum, alterum falſum relinquere. In diſiunctionibus enim, ut Cicero in Topicis ait plus uno uerum eſſe non poteſt, ut; Aut nox eſt, aut dies. Noſtris tamen in rhetoricis libris admonuimus tres priores, apud oratores & poetas omnes capi etiam pro coniunctis, ut;

Hic quibus inuiſi fratres dum uita manebat
Pulſatusue parens uel fraus innexa clienti.

& Horatius ad Piſones

Vel prodeſſe uolunt, uel delectare poetæ
Aut ſimul & iucunda & idonea dicere uitæ

& M. Tullius pro Milone; In utro igitur hæc fuit? In Milone qui etiam nunc reus eſt facti, aut præclari, aut certè neceſſarij; an in Clodio qui ita iudicia pœnamque contempſerat, ut eum nihil delectaret quod aut per naturam fas eſſet, aut per leges liceret? Sed omnis plena eſt latinitas hoc genere ſermonis. Vel pro ſaltem non ad hunc locum pertinet. Duas poſtremas etiam ſimul eodem in loco poni interdum licet, ut;

Siue dolo, ſeu iam Troiæ ſic fata ferebant

His duabus coniunctionibus Vel & Aut. Sic etiam utimur ut dicamus; Quotidie lego aut ſcribo aliquid, ideſt utrunque modo hoc, modo illud ſucciſiuis horis facio. De Ne autem, Ve & Neue illa quoque ſunt ueterum exempla; Ille annus qui me ne dicam grauius afflixerat. Curabis ut nequid prorſus ignorem. Tu non artes modò liberales ſed ne literas quidem attigiſti ullas. Videndum nequid plus, minuſue dicatur quam neceſſe ſit. Operam dedit ut neue durior quàm oporteret, neue lenior in filium uideretur. Vti C. Panſa, A. Hircius Conſules, alter amboue cognoſcerent. Vel, præter ſenſum quotidiani uſus & quē iam dudum dixi, ponitur ſæpius pro Etiam, ut; Per me, uel ſtertas licet, nòn modo quieſcas: Seu rectè, ſeu perperam egeris non laboro. Ne ualeam ſi mentior. Ne uiuam, niſi te facio ex omnibus

pluri-

plurimi. Nec ualeam, nec uiuam, ſiquid aliter ac dixeram cogitaui.

Alias dicunt ſubdiſiungendi, quæ ſunt; Vt, Quùm; Dum,ut quùm è Cylicia decedens Rhodum ueniſſem. Hic ſi conſuetudinem ſequimur, per ſecundam conſonantem, ſin ratio magis placeat, per Q. ſcribi cõ iunctio hæc debet. Diſcernenda enim erat etiam à præpoſitione, & aliquid eſſe puto etiam, quod (ut nemo ignorat) Quom ueteres ſcribebant. Sed quãdo hæc una uox multa ſignificat, hoc loco de omnibus, etiam aliò pertinentibus abſoluam, ſi prius admonitum ſit facilè à coniunctione aduerbium ſeparari. Huius enim uis à natura eſt partes orationis aut illarum ſenſus coniungere, illius uerò iiſdem, uel minuendo, uel augendo, uel tempore, locoue deſcribendo moderari. Itaque ſit illud genus exemplorum;

Poeta quuùm primum animum ad ſcribendum
appulit:

Illud Quùm, temporis eſt aduerbium. Sin ita dicamus; Quum ſis quotidie admonitus à patre, conſilium tibi deeſſe non potuit, coniunctio eſt ad cauſam pertinẽs. Similiter diſtinguas Vt, Ne & ſiqua ſunt alia, quæ diuerſas ad partes orationis referri poſſint. Nam; Vt ad urbem acceſsi, uenit ad me Pompeius; aduerbium eſt: admonui te ut fieres certior, coniunctio. Item; Egi ut mandaſti, cum publicanis, aduer bium ſimilitudinis: ne committas ut ab omnibus acc uſe-

cuſere, illud Ne prohibendi eſt aduerbium;

Qui teneant, nam inculta uidet, homines feræne, dubitandi aduerbium: metuiſti ne tibi ſuccenſerẽ, coniunctio. Cur puerum cædis? Ne fiat inſolentior, coniunctio eſt iterum pertinens ad cauſam. Labores non recuſaui dum tibi prodeſſem: & ; Nihil dum noſtris de rebus actum erat quùm has ad te literas dabam, nullum eſt hic negotium partes orationis diſcernere. Illud Quùm, ut ratio poſtulat nunc indicatiuo, nunc ſubiunctiuo iungitur, ut; Quùm ſcribo ad te, uideor mihi paululum reſpirare. Quùm proficiſcerer, mihi obuiam in itinere factus eſt Curio. Eſt ſæpius pro poſtquàm, ut Miſi tabellarios quùm ad urbem acceßiſſes. De ratione tamen indicatiui ac ſubiunctiui dictum eſt, quùm de uerbo nobis diſputatio eſſet. Eſt autem ſæpius loco unius ex ijs quæ (durius quidem ſed tamen uſitatè apud non indoctos homines) rationales uocantur, cum ſubiunctiuo poſita, ut; Quum te uideam quotidie magis dolere caſum ciuitatis cogito ſiquam tibi conſolationem afferre poſſim. Significat etiam id quod Quamuis, ut; Quum multis oneribus premerere, tamen illud maximum putaui, quod ineptiſſimi homines tibi audiendi eſſent. Si, Tum ſequatur, ex duabus rebus, grauior, in orationis altero membro locabitur, ut; Quum omni ætati modeſtia, tum ſenectuti maximè accommodata eſt. Vides hic enim, ut ſecundi loci, ſpecies quædam, pluris ducitur, præfer-

tur-

turque generi, quod eſt in priore? Fit etiam hæc duarum comparatio uocum in rebus, quarum neutra alteri ſpecies eſt, uel genus, ſeu rebus paribus, ut; Sumus enim flagitioſè imparati quum à militibus, tum à pecunia: ſeu altera maiore, ut; Lentulum noſtrum, eximia ſpe ſummæ uirtutis adoleſcentem quum cæteris artibus quibus ſtudiuſti ſemper, tum in primis imitatione tui fac erudias. Hæc fuerunt exempla modi indicatiui, nec tamen hic ſubiunctiui ratio eſt alia atque in cæteris loquendi generibus. Poſſunt etiam hæc ipſa binis explicari uerbis, modis utriſque indicatiuis, ut; Quum multæ res in philoſophia nequaquam ſatis adhuc explicata ſunt, tum perdifficilis Brute (quod tu minime ignoras) & perobſcura quæſtio de Natura Deorum. Verbum enim prius illud ſi mutes in ſubiunctiuum præter morem latinitatis loquare. Sepiſſime uerò ad res inter ſe æquales Tum ſolet adhiberi etiam ſine Quum, idque bis, ter quater, & amplius, ut; Homo tum amicus, tum prudens, tum de nobis optimè meritus. Habet etiam Tum ſignificationem temporis, pro Tunc, atque etiã pro Nunc, ubi ita loquimur; Nunc hos nunc illos præferre, quo in loco poteſt eſſe Tum, cui in ſignificatione temporis Dum aduerbium reſpondet, de quo nihil iam dicam amplius. Sola ergo ex hoc generé reliqua Vt, qua haud ſcio an alia plures habeat loquendi formas. Ipſe colligam ex ijs quæ magis uidentur neceſſaria. Atque ut ne ſæpius ad hanc unam

uocem

uocem mihi redeundum ſit, ea dicam etiam, quæ non huius erunt loci, aut non huic parti conueniunt orationis. Ac primum refertur ad cauſam finis, quod genus eſt ſi dicam; Acceſſi propius ut audirem. Huiuſmodi in orationibus ubi eſt Vt, eſſe poteſt etiã Quo. Hæ duæ enim cauſas quas iam dixi ſignificant, quale eſt; Omnia feciſti quo ciuium gratiam colligeres. Ad conficientes uerò cauſas, Quia & Quod & huiuſmodi cæteræ accommodatæ ſunt. Vulgò enim ſic loquuntur omnes; Hominem defendi non quod à me diligeretur, ſed quòd mihi à ſummis uiris commendatus eſſet. Hic poni etiam quia potuiſſet. Item altero in membro Quia, uel Quod, in altero Quo uel Vt pro diuerſitate cauſarum rectiſſimè dictum eſſet. Bina ſunt huiuſmodi in orationibus membra, binis uerbis diſtincta. Nihil tamen impedit quia plura fiant, uel alterum ex uerbis tollatur. Nota etiam ſunt illa; Inuitus feci, ut C. Flaminium de Senatu eijcerem. Non committas ut à quoquam ludibrio habeare. Interpoſitionibus apta eſt, quas παρενθέσεις uocant; Vt uerum dicam. Vt uerum fatear. Vt hinc incipiam. Vt cætera obliuiſcar. Vt in pauca conferam, & ſexcenta huiuſmodi. Adhuc pro Poſtquam, cuius generis innumera exempla ſunt illi ſimilia uel coniunctionibus, uel aduerbijs expreſſa;

Vt belli ſignum Laurenti Turnus ab arce

De Vt & Ita & Vt pro Quam uel Quantum in ſuper la-

perlatiuis nominibus dictum fuit ſatis. Vt, pro Ita ut, uel Adeout, uenuſtè dicimus. Mille enim ſunt in ueterum ſcriptis huiuſmodi exempla, Nimis diu nihil reſpondes ad quotidianas meas literas, ut iam de ualetudine tua incipiam ſuſpicari. Dici pro Quemadmodum, ſciunt etiam rudes latinitatis. Abundant enim omnia tali genere ſermonis

Ego poſtquam te emi à paruulo, ut ſemper tibi
Apud me iuſta & clemens fuerit ſeruitus
Scis

Hinc illa nata ſunt; Vt nunc ſunt mores. Vt illis temporibus: ut illa in fortuna fieri potuit. Vt in tanto mœrore & luctu, ſatis reſpondit hilariter. Additur uerbis metuendi, uerendi, timendi. Vbique ſunt enim hæ quaſi formulæ quædam latini ſermonis; Vereor ut labori par eſſe poſſim. Metuo ut rem tantam aſſequare: perinde quaſi dicatur; non confido, me tanto labori parem fore, uel te rem tantam aſſequuturum. Vt ut geminata pro Vtcunque: Vt quid interrogandi aduerbium eſt. Sunt etiam formæ loquendi eiuſmodi; Vt ne dicam grauiora. Vt ne redeam de uetera. Item; Efficiam ut ne tibi proſit ea ratio. Sic loquimur, ubi ſola Ne, ſatis eſſe poterat, quemadmodum ex infinitis, illud ſit unum M. Tullij ad Curionē; Non ut decernatur aliquid noui quod ſolet eſſe difficilius, ſed ut nequid noui decernatur. Illa prætereo; Vt qui maximè: ut quū maximè: ut quod plurimum; aut alia huiuſmodi aduerbia

ſuper-

ſuperlatiuorum, illi generi affinia, quod eſt uulgare omnibus, ſicuti Ciceroni, tum alibi ſæpiſſimè, tum in epiſtola ad Metellum; Tam enim ſuum amicus reip. quam qui maximè. Ne illa quidem ſunt repetenda longius; Vt omnes Dij adiuuent: Vt omnia proſpere ſuccedant: Vt rectiſſime feceris, pro Tametſi, aut alio uerbo, quod pertineat ad concedendum, ueluti ſi dicam; Vt ſanctiſſimè ſemper uixeris, hæc tamen turpitudo tanta deleri ex hominum memoria non poterit: quæ orationes hoc efficiunt, ut altero ex duobus conceſſo, alterum tollatur. Diſſimilia uidentur illa quæ ſunt huiuſmodi; In ijs autem rebus quæ nihilominus ut ego abſim cõfici poſſunt, peto à te ut me rationem habere uelis & ſalutis & dignitatis meæ. Eſt apud comicos præſertim, optandi aduerbium. ſic enim illi ſæpius loquuntur.

Vt te omnes equidem Dij Deæque quantum eſt
Syre.
Cum iſthoc inuento cumque incepto perdiunt.

Habet admirationem quoque doloris plenam unde Virgilianum eſt illud;

Vt uidi ut perij ut me malus abſtulit error

Sed eſt genus hoc oratoribus etiam frequens, uerum eſto ille ſatis pro Seſtio Ciceronis locus; qua ſuperbia cœnum illud ampliſſimi ordinis lacrimas repudiauit, me ipſum ut contempſit. Nec admonendum eſt ſimitudinis etiam eſſe aduerbium, quale eſt quum dicimus; Feci ut imperatum fuerat. Negotium curaſti

raſti ut ſi eſſet res tua. ſæpe inuenias pro Quemadmodum, quod genus eſt quum ita loquimur; Quæro ut hæc agi potuerint. Hinc ad interrogandũ ponitur; Vt uales? Vt res proceſsit? Vtar hic Horatij potiſsimum exemplo

Vt Naſidieni iuuit te Cœna beati?

Alias dicunt eſſe cauſarum, quod his cuiusque rei propoſitæ cauſam proloquimur, ut Nam, Nanque, Quod, Iccirco, Ideo, Enim, Quocirca, & quæ ſunt huius naturæ. Harum breuis apertaque ratio eſt. Tanta enim ex infinitate exemplorum ſingulis penè in uerſibus occurrit, unde rem omnibus notiſsimam doceri poſsimus, ut; Fugiebat maximè frequentiam: nam literas faciebat pluris quã res humanas omnes. Hæc primum ſemper locum tenet, niſi in compoſitione, ut Quiſnam, Nunquidnam, & ſimilibus in uerbis. Simplex uerò quum eſt, indignationemque aut motum animi ſignificat à poetis, ui ratiocinandi priuatur, primo loco poſita ut;

Nam quis te iuuenum confidentiſsime noſtras
Iuſsit adire domos?

& Terentius in Phormione

Nam quæ eſt hæc anus à fratre quæ egreſſa eſt
meo?

Elegantem habet uſum in tranſitionibus ad aliam ſermonis partem, ac ſi dicatur Quod autem, ut in Philippicis à M. Tullio; Nam quod me tecum iracundè agere dixiſti ſolere, non eſt ita: uehementer

me agere fateor iracunde nego. Nanque, pro ſiquidem, & primo & ſecundo loco poni ſolet, quod notum eſt omnibus. Tranſitionibus interdum ſeruit, pro Verum, Sed, Veruntamen, ut; Nanque illud quare Sceuola negaſti? De Quod, ſi huius eſſe loci uolumus, illud uerè dici poteſt, uariè eleganterque uſitatam eſſe apud auctores. Ac primum, illud uide Ciceronis ad Terentiam; Quum ſcribo ad uos aut ueſtra lego conficior lacrimis ſic, ut ferre non poßim: quod utinam minus uitæ cupidus fuiſſem: certe nihil, aut non multum in uita mali uidißemus. Nam illud Quod hoc loco eſt pro Qua in re. Sæpe etiam pro aliqua rationalium (cuius tamen uſum nominis ego uitare cum Cicerone uolui, & ipſas rationales coniunctiones ad cauſas referre) ut; Vrbs quæ quòd in ea fortunæ fanum fuit, Tyche nominata eſt. Superioris exempli mille ſunt eiuſmodi; Feciſti mihi pergratum quòd Serapionis librum ad me miſiſti. Eſt interdum loco uerbi aut orationis infinitæ, ut; Apparet quòd aliud à terra ſumpſimus, aliud ab humore. Hoc dici aliter conſueuit; Apparet nos ſumpſiſſe. Venuſtatem habet illa; Teſtamento non cauit, ne ſua bona uenderes credo quòd uir bonus, eò te inſaniæ uenturum non putauit. Item; Nihil eſt quòd in uiam te dare cupias. Non eſt quod mihi iraſcare, ut;

Quod utinam ne Phormioni id ſuadere in mentẽ incidiſſet

NN *Quod*

Quod bonum, felix, fauſtum, fortunatumque ſit. Nunc cenſeo quod commodo tuo facere poteris uenias ad id tẽpus quod ſcribis. Nemo quod ego ſciam hodie ad te fuit. Siquid eſt quod mea opera uti uelis. Enim, uix internoſcas quid à Nam differat, eſtque ſecundi ſemper in oratione loci, a ſuperiore ſententia dipendens, quemadmodum ſi dicas; Ille enim ſæpißimè iniurijs me affecerat. Hæc enim aliter plena eſſe non poteſt oratio, quàm ſi ante dixeris; Filium exhæredaui, aut aliquid ſimile, unde illud Enim, aut Nam, aut Nanque, ſenſum poßit accipere. Toto autem de hoc genere quod uel ad cauſas uel ad rationes explicandas repertum eſt in quo ſunt Etiam, Quia, Quoniam, Siquidem aliæque multæ, illud admonendum eſt, plurimis interdum ſuperiore in periodo, aut ſententia propoſitis, ut norimus ad quod potißimum coniunctio referri debeat. Eſto enim exempli gratia quod Cicero ad Volumnium ſcripſit; Opus eſt hic limatulo & politulo tuo iudicio, & illis interioribus literis meis quibus ſæpe uerecundiorem me in loquendo facis. Mihi enim iudicatum eſt, ſi modo hoc Cæſar aut patietur aut uolet deponere illam iam perſonam in qua me ſæpe illi ipſi probaui. Nam coniunctio Enim, quàm proximum uerbum, aut uniuerſam ſententiam ex uerbis conflatam reſpicere naturaliter debeat, hoc loco neque unam in ſententiam uerba colligit, neque interiores literas, neque uerecundiam Ciceroni à Volumnio tributam, ſed limatũ

Volum

Volumnij iudicium reſpexit. Hic porrò non tam certa ratio trádi poteſt, quàm legentium ſcribentiumuę attentio excitari.

Alias nominant approbandi; ut Si, Quidem, Equidem. De his iam antea dictum eſt. Differunt autẽ, quod hoc quidem ſenſu, modo uerbi indicatiuo ſolum iunguntur. Harum exempla à ueteribus etiam grammaticis hæc recitata ſunt;

Dij tibi ſiqua eſt cœlo pietas, quæ talia curet
Perſoluant grates dignas
– Equidem merui nec deprecor inquit.

Sed infinita ſunt huiuſmodi auctorum loca, ubi propoſitarum, conuinctarumue rerum approbatio indicatur.

Alias nominauerunt aduerſandi, Quanquam, Etſi, Quamuis, Tametſi, Tamen, licet. Verum hic eſſe inuenio quod alij ante nos docti homines dixerunt, primas duas in maioribus epiſtolarum principijs, aut librorum poni cum uerbo indicantis modi ſolere, ut; Quanquam te Marce fili, annum iam audientẽ Cratippum, idque Athenis, abundare oportet præceptis inſtitutisque philoſophiæ, & quæ ſunt nota omnibus. Idem, orationis, pro lege Manilia principium eſt; Quanquam mihi ſemper frequens conſpectus ueſter multo iucundiſsimus: & apud Terentium, Chremetis ad Menedemum.

Quanquam hæc inter nos nupera notitia admodum eſt;

Sequitur deinde aduerſandi uerbum in primo exemplo; Tamen ut ipſe ad meam utilitatem ſemper cum græcis latina coniunxi: in ſecundo, Tamen hoc aditu laudis qui ſemper optimo cuique maximè patuit, non mea me uoluntas, ſed meæ uitæ rationes ab ineunte ætate ſuſceptæ prohibuerunt: in tertio;

Tamen uel uirtus tua, uel uicinitas,

& quæ ſequuntur

Extra huiuſmodi principia, in rebusque leuioribus modo etiam ſubiunctiuo interdum præponitur, ut Cicero, quæſtionum Tuſculanarum libro quinto; Omniaque iucunda, quanquam ſenſu corporis iudicentur ad animum referri tamen. De Etſi, nihil eſt quod præcipi debeat aliud quàm quæ de ſuperiore dicta ſunt, ut, pro Milone; Etſi uereor iudices, ne turpe ſit, pro fortiſſimo uiro dicere incipientem timere: paulopoſt ſequitur aduerſandi coniunctio; Tamen (inquit) hæc noui iudicij noua forma terret oculos. Quamuis, & Tametſi non ita principijs conueniunt orationum, & nunc indicatiuo, nunc ſubiunctiuo iungi ſolent, frequentius tamen priori quàm ſecundo. Nonnullæ autem ſunt orationes à quibus hæ coniunctiones abſunt, ex earum aduerſa Tamen intellecta, ut; Pluribus grauiſſimisque diſtentus negotijs, nec ſatis firma ualetudine, ſtudijs tamen aliquid otij impertimur, ut Cicero ad Lentulum; Ipſe literis omnibus à pueritia deditus, experiendo tamen, magis quam diſcendo cognoui. Alias fecere diſtribuendi,

At, Aſt, Verò, Autem, Sed, quæ ſunt à nobis ante iam explicatæ. Nunc uerò diſtincti generis aliud eſſe nomen debuit. Neque uerò ſuprà hoc ipſum genus obſcurè à me ſignificatum eſt, ut; Ego quidem philoſophiæ, tu uerò humanioribus literis operam nauas. Ad ſimpliciter coniungendum ſæpius Autē refertur, ut; Sed quia uidebam ciuilis belli hiſtoriā iam penè à te eſſe perfectam, dixeras autem mihi, te reliquas ordiri, deeſſe mihi nolui quin te admonerē. Eſt etiam non rarò aduerſandi, aut contrarietatis uerbum, ut; Craſſus hoſtium uim ſeſe peruerſurum putauit, peruertit autem ſuam. Adhuc etiam, corrigendi uim habet uerbum ſuperius, ut; Erat hoc mihi dolendum, ſed multo magis illud, quod inimicū meum, meum autem? immò uerò iudiciorum, otij, patriæ, bonorum omnium, ſic amplexabantur, & quæ ſunt eius loci. His diſtribuendi nomen aiunt ſediſſe, quod rebus hæc perſoniſue diuerſis, diuerſa diſtribuant, de quibus hactenus dictum à me ſit. Alias eligendi, ut; Quàm. Hæc enim ut in aduerbijs quoque dictū eſt, utimur, quùm ex duobus aut pluribus propoſitis, unum quoquo modo eligimus, ut in Andria Terentius

Quæ ſeſe inhoneſte optauit parare hic diuitias
Potius quàm in patria honeſte paupera uiuere.

Alias dubitandi, An, Ne, Nec ne, ut; Multum intereſt, utrum laus minuatur, an ſalus deſeratur. Non uereor ne ſis commotus, quod non ſcripſerim.

Illud nemo dubitat, ueſter honos, an mea ſalus mihi ſit Carior. Non quæro, occiderit ne Milo Clodium, ſed iurene an iniuria occiderit. Quum tuæ ſint illæ rationes euerſæ omnes, tamen ne repugnas? Tamen ne argumentaris? Volo mihi reſpondeas, noctu in domo aliena deprehenſus cum telo fueris necne? Satis prouiſum eſt, ne ea res impedimento eſſe poſsit. Cicero pro A. Cæcina; Vti dicis te deiectum debeo intelligere nonne? Idem alio loco; Quùm eſſet ex eo quæſitum, Archelaum Perdiccæ filium nonne beatum putaret? Virgilius autem;

Nonne fuit ſatius triſteis Amaryllidis iras
Atque ſuperba pati faſtidia?

Nec miretur quis confuſe hæc à me recitari exempla, qui unius eiuſdemque uerbi diuerſum uſum ac naturam cognoſci uolo. Eſt nanque illud Ne, ita uarium, ut non inter aduerbia modo locum habere potuerit, ſed hic inter coniunctiones poſitum, nunc dubitandi, nunc interrogandi, nunc uetandi, nunc denique negandi uim habeat. Illi præterea locum Cicero aliquando mutauit, ut in Lucullo; Videamus terrane penitus defixa ſit, & quaſi radicibus hæreat, an media prudeat? Vſitatius enim foret; penitusne terra defixa ſit.

Alias diminuendi nominant, Saltem, At, Vel, quarum ſunt in ſuperioribus antè poſita à nobis exempla, de aduerbijs quùm diſputaremus.

Alias hoc loco ponunt quas uocant abnegandi.

Has,

Has, grammatici non inueniunt ipſas quidem in Romana lingua, ſed earum uim quandam in ſenſu latentem poetæ oratoresque noſtri expreſſere. Quæ ratio poteſt etiam, uel mediocriter noſtro in ſermone exercitatis eſſe notiſsima, quoties uidelicet, uerbum Poſſum uel Debeo, aut aliud ſimile in oratione deeſt, ut Cicero ad Gallum; Quùm decimum iam diẽ grauiter ex inteſtino laborarem, neque ijs qui mea opera uti uolebant, probarem me non ualere, quia febrim non haberem, fugi in Tuſculanum. Quid hic Cicero dolet ſe nõ probare quod in ipſo tantum erat ut probaret? Si enim inſpicias, diligenter, mançam orationem cognoſces, niſi exponas, probare non poſſem. Libro etiam ſecundo ad Atticum; Cogitanti autem hæc ferè ſuccurrebant: primum, ex eo quod ſuperioribus literis ſcripſeras, ex familiari te illius audiſſe, prolatum iri aliquid quod nemo improbaret. Interrogo iterum, quid uult ſibi ea uerborum inſolentia, Nemo improbaret? Profectò, id quod iam dixi; Nemo improbare poſſet, quodque aiunt græci, οὐκ ἄν τις ἐξελέγξειεν. Hic enim duabus ἄν & κὲ uel κὲν, illi utuntur, ſed ἄν oratorum eſt, κὲν poetarum. Nobis autem hæ duæ uoces quùm deſint uidendum eſt accuratè nequid ſententia nos fallat, & uerò nihil eſt noſtro in ſermone frequentius.

Alias, colligendi aut inferendi, Ergo, Igitur, Quamobrem, Itaque, quarum duæ priores minutarum ſunt potius concluſionum, ratiocinationum, enthymematum,

tum, argumentorumque ſingulorum, ut; Sunt autem Dij, eſt igitur diuinatio. Mundus generat animalia, ergo eſt animalis. Eſt apud antiquos Ergo, pro cauſa, ut;

- Illius ergo

Venimus & magnos Herebi tranauimus amnes.

Cicero etiam de legibus; Mulieres genas ne radunto, neue leſſum funeris ergo habento. Quare autẽ, Itaque & Quamobrem, ad Concluſiones rerũ adhibentur quæ multis uerbis diſputatæ ſunt, niſi quùm ita uulgò dicimus; Miror quamobrem mihi ſis iratus. Neſcio quare à uetere conſilio tuo diſcedas. Itaque ad principia cõcluſionum locatur, primumque uerbum ſolet eſſe orationis pro Quamobrem, ut; Itaque mirari deſinamus: quibus in locis non licebit ordine conuerſo dicere; Deſinamus itaque mirari, niſi aliam uim habeat, & proximam à poſtrema ſyllabam acutè dicamus, pro ſimilitudinis aduerbio, ut; Quùm Quæſtor in Sicilia fuiſſem iudices, itáque ex ea prouincia diſceßiſſem, ut Siculis omnibus iucundam, diuturnamque memoriam quæſturæ nominisque mei relinquerem, & quæ ſequuntur longius. Quamobrem, ex ijs eſt quæ συλλογιστικὰ nominantur, neque idem planè quod Igitur, neque omnino diuerſa. Quare & Cur, ad cauſas relationesque referuntur, ut; Nihil hactenus feci cur odiſſe me debeas, ubi Quare etiam & Quamobrem dicere licebit, quæ ſunt omnes cauſarum quoque & interroga-

rogationum illarum, unde abſunt relationes. Duæ, Quare, & Quapropter ſibi mutuò ſuccedunt, ut; Pugnabat oratio tua cùm honeſto: quare nemo tibi eſt aſſenſus. Multis hominibus feceras iniuriã: quapropter nemo tibi affuit in petitione magiſtratus. Igitur pro deinde etiam ueteres dixerunt, ut Plautus in Amphitruone;

Seſe igitur, ſumma ui, uiriſque, eorum oppidum expugnaſſere.

Alias poſtremo complendi, Autem, Verò, Quidem, Equidem, Nanque. Ita ab illis nominantur, quòd non ut ante, ſententiam adiuuandi, ſed augmentandi uerba, numerumue implendi, aut ornandi, tantum gratia ponuntur. Res denique tota ſtudium requirit ac diligentiam. Nihil enim in oratione facienda turpius eſt quàm ſiquid ex ijs quæ ad coniunctiones pertinet, non ſit apte collocatum. Quamobrem hoc etiã de ſcriptis ueterum rectiſſimè imitandum nobis erit. Hac enim re non ſolùm latinè ſcribendi ratio, ſed pars nonnulla interdum, exquiſitioris doctrinæ, & connexionum dialecticarum, continetur.

Q. MARII

Q. MARII CORRADI
DE LINGVA LATINA
AD MARCELLVM CORRADVM FRATREM

Liber XI.

NVNC de octo partibus orationis quùm uideamur nobis quidem neque fortaſſe omnia complexi, neque tamen ad ſermonis latini ſcientiam neceſſaria prætermiſiſſe, ad illud iam accedendum eſt, ut ex his, quæ dicta ſunt, ipſam orationem, quæ uerſu primum, deinceps quæ ſolutè componenda ſit, informemus. Quoniam uerò utriusque generis compoſitio carere ſuis figuris non poteſt, antequam eò ueniam, hoc libro figuras mihi putaui eſſe exponendas, non quidem omnes, quas propè infinitum eſſet colligere & ſcrupuloſiſſimi laboris, ſed quæ ſũt in poetis, uel oratoribus, noſtris aut Græcorũ illuſtriores à ueterum quoque doctiſſimis iudicatæ. Has autem cognoſcere ſummè neceſſarium eſt ijs qui aut in ueterum ſcriptis uerſantur, aut ipſi ad ſcribendum aliquid accedunt. Equidem ijs qui noui ad literas

ueniunt hanc partem iudicio debere maximè propoſitam ad diſcendum, & ijs qui progreßus aliquos in ſtudijs fecerunt, ab oratoribus, à poetis, à doctißimis omnibus, ipſoque Ariſtotele rectè magnoque adhibito iudicio petendam. Colligam ego nunc multa, uerum hæc ſi ad rei magnitudinē conferas, paucißima, neque ſatis explicata uidebuntur. Habenda enim mihi ratio eſt, captus intelligentiæque iuuenum qui literas nunc primum ſunt aggreßi. Nec illud hoc loco faciam inuitus ut quædam à ueteribus ſumam, ut nec Diomede puduit doctum hominem à Donato quam plurima ijſdem uerbis transferre, nec Flauiū Cariſium à cæteris. Neceſſariò autem hic magis quam in ſuperioribus libris poetarū exemplis utendum erit: ad poſtremum uerò librum, illud mihi reſeruare uolui, ut poeticæ quoque orationis & uerſus faciendi præcepta darem. Amaui à prima adoleſcentia hoc genus, quod utinam plurimos delectaret. Nec uereor equidem, ne meum hoc ſtudium, uel ſenſus, uel oratio animum offendat cuiusquam: ſpero etiā fore, ut hos duos libros qui poſtremi ſunt libentiſſimè etiam ſtudioſi latinitatis amplectantur. Vt igitur ad ea ueniam, quæ mihi de figuris dicenda propoſui: Figurarū duo genera ſunt, unum ad uerba pertinens, alterum ad ſententias. Illud σχημάτων λέξεως dictum eſt, atque ad uerba quaſi ad cuiuſdam corporis ueſtitum, hoc ad motus animi, & ueluti mores quoſdam ideſt τρόπους orationis referatur. Quod eſt

uerbo-

uerborum, aut barbariſmus eſt, aut ſolœciſmus, bar bariſmus uno in uerbo ſpectatur, ut illa maſtruca erat Ciceronis aut ſputalica Siſennæ. Peccatur hic modis quatuor, addictione, detractione, immutatione, tranſpoſitione. Additur enim, uel detrahitur, uel immutatur, uel tranſponitur litera, ſyllaba, tempus, aſpiratio accentus. Additur litera, ut;

- Quærentem dicere plura
Reppulit,

Sillaba, ut;

Nunquam huc tetuliſſem pedem.

tempus, ut;

Italiam fato profugus.

Detrahitur litera, ut;

Verſibu quos olim Fauni uatesque canebant

Syllaba, ut;

- Alta mente repoſtum.

Tempus, ut;

- Nimboſus Orion

Correpta Orionis prima ſyllaba, quæ per naturam ſit longa. Tranſponitur litera, ut Euandre pro Euander: ſyllaba, ut ſi dipliſcinam dicas pro diſciplina: tempus, ut Iambum ſi pronunciet quis pro Trochæo, uel Dactylum pro Anapæſto. Totidem eſſe in accentu uitia, & aſpiratione poſſunt: ac denique præter naturam uerbi, literæ, ſyllabæ, accentus aut aſpirationis, quodcunque in ſcripto uel in ſermone uitiū ſit, hunc ſciamus nominatum eſſe barbariſmum. Subijcias

biicias huc licet, ἀντίπτωσιν qua alium caſum pro alio ponimus, ut (ſi huiuſmodi illud eſſe uolumus)

Vrbem quam ſtatuo ueſtra eſt:

Hac ſæpiſsime Attici utuntur, ut; διὰ τῶν λόγων ὧν ἔπεμψας ἡμῖν. Sed modis tamen infinitis alium caſum pro alio ponimus. Sclœciſmus autem in coniunctis eſt uerbis, atque in ſermone uitium contra grammaticæ rationem, quoties uel ipſis partibus orationis, uel generibus, uel numeris, uel temporibus, uel perſonis, uel caſibus perturbata ſit oratio. Fit etiam (ut dixi) per partes orationis, quoties alia pro alia, aut ipſa pro ſe quidem, ſed non ut ſua poſtulat natura collocatur. His quæ dicta ſunt conſtat metaplaſmũ eſſe ſubiectum, cuius ſunt ferè ſpecies quæ ſequuntur Proſtheſis, Epentheſis, Paragoge, Amphæreſis Apocopa, Ectaſis, Syſtole, Diæreſis, Synalepha, Ecthlipſis, Antitheſis, Metatheſis. Proſtheſis, qua ad principium uerbi literam apponimus, aut ſyllabam, ut;

Meum gnatum rumor eſt amare,

pro Natum. Epentheſis, qua literam interponimus uerbo, ut;

Relliquias Danaûm

Paragoge, qua adiicimus ad finem uerbi, quale dicier eſt, & amarier, pro dici & amari. Hanc uidemur latine ex M. Tullio, productionem poſſe nominare. Similia ſunt, quæ παρέλκοντα dicuntur, niſi quod his aliquid ſignificans uerbum adiungitur, ut;

Adeſdum paucis te uolo:

ut quan-

ut quantum ER ſyllaba in dicier, & dum in uerbo adeſdum differunt inter ſe, tantum inter has duas figuras interſit. Has duas inter Pleonaſmos quidam locauerunt. Aphæreſis, de principio aufert uerbi, ut;

Diſcite iuſtitiam moniti, & non temnere Diuos.

pro contemnere. Syncopa de medio, ut Commorat omnes nos, pro commouerat. Apocopa, ex fine, ut;

Terram altricem diri execramur Vlyſsi

pro Vlyſsis. Ectaſis, eſt proſtuctio ſyllabæ contra uerbi naturam, ut;

Quanquam animus meminiſſe horret luctuque refugit.

Syſtole, contraria eſt ſuperiori, ut Terentius

Menandri Eunuchum poſtquam Aediles émĕrunt:

Hic natura longam corripuit, ut in fine uerſus Iambum, ille produxit breuem, quo trochæum faceret. Dyæreſis, eſt unius diuiſio ſyllabæ, in duas, ut;

Aurai ſimplicis ignem,

pro auræ. Synæreſis, Dyæreſi contraria eſt, ut;

Fixerit aeripedem ceruam,

pro aeripedem. Synalepha, eſt, quum duas uocales, ultimam uidelicet ſuperioris uerbi & primam ſequentis, pro una ſyllaba putamus, ut;

Carthago Italiam contra,

Ecthlipſis etiam, eſt inter duo uerba, ſuperioris ſyllabæ inſuauiter cum ſubiectis uocalibus coeuntis,

detra-

detractio, ut;

Vacet annales noſtrorum audire laborum.

Antitheſis eſt literæ unius cum altera commutatio; ut pro Euander Euandre. Hæc in uſu dumtaxat poetarum ad ſingula uerba pertinent, quæ ſunt uti iam dixi metaplaſmi ſpecies: quibus tamen poßis etiam ἀναστροφὴν *addere, ut Italiam contra, & Megaram uerſus, pro contra Italiam, uerſus Megaram. His uidetur ſubiecta eſſe immutatio, ideſt ea quæ* ἐναλλαγὴ *nominatur, ad quã referunt grammatici, omnia quæ quouis modo immutantur, ut quum nomen loco uerbi, aut uerbum nominis, & (ut conferam in pauca) quoties, genera, ſpecies, numeros, figuras, caſus, tempora, modos, coniugationes, perſonas, alias aliarum loco uſurpamus. Quare* ἀντιπτώσεις *quas ante nominaui, & ſiquæ ſunt aliæ eiuſmodi non falſo huius eſſe minutiora genera putauiſſent. Nunc uideamus quæ ad coniuncta, etiam oratoriæ dictionis: atque ut hinc incipiam, Prolepſis, præſumptio eſt poſtea inſequentium rerum, ut;*

Continuo Reges, ingenti mole Latinus
Quadriiugo inuehitur curru, cui tempora circũ
Aurati bis ſex radii fulgentia cingunt,
Solis aui ſpecimen: bigis it Turnus in albis,
Bina manu lato criſpans haſtilia ferro,
Hinc pater Aeneas, Romanæ ſtirpis origo,
Sidereo flagrans clypeo, & cæleſtibus armis,
Et iuxta Aſcanius, magnæ ſpes altera Romæ

Pro-

Procedunt caſtris.

Simile eſt etiam ſi dicas, Ciues facti ad irritandum Cæſaris animum, & rem publicam euertendam, Pompeius ſuperbia, Cato pertinacia. M. etiam Tullius in primo accuſationis in Verrem; Carbo grauiter ferebat ſibi Quæſtorem obtigiſſe hominem ſingulari luxuria atque inertia. Veruntamen ornabat eum beneficijs officijsque omnibus. Ne diutius teneam pecunia attributa, numerata eſt. Profectus eſt Quæſtor in prouinciam: uenit in Galliam expectans ad exercitum conſolarem cum pecunia. Tertio libro eundem in Verrem, de Nymphonis iudicio, ſic orationem inſtituit, ut prius Romam fugiſſe illum de Sicilia, quam ab Apronio condemnatum dicere uideatur. Altera adhuc prolepſis eſt quum res ante nominatur, quæ poſtea ſit nata, uel id nomen aſſequuta, ut;

Italiam fato profugus Lauinaque uenit
Littora

Eandem hanc eſſe uolunt, quum tacite obiectioni occurrimus, quod eſſe ἀνθυποφορᾶς etiam dixerunt, ut;

Forſitan & Priami fuerint quæ fata requiras.

Zeugma, iugationem aliqui dixerunt. Ea eſt annexio, qua multi uno uerbo ſenſus iunguntur, quod tribus modis fit, aut enim in principio ſententiæ uerbum ponitur, ut;

Troiugena interpres Diuum, qui numina Phœbi
Qui tripodas Clarij lauros, qui ſidera ſentis,

Et uolucrum linguas, & præpetis omina pennæ:

Aut in fine, ut; Templa Deorum immortalium, tecta urbis, uitam omnium ciuium, Italiam denique totam ad exitium, ad uaſtitatem uocas. Hypozeuxis figura eſt ſuperiori contraria, ubi ſingulis rebus diuerſa uerba dantur, ut eundem in Catilinam Cicero; Egredere cum importuna ſceleratorum manu, confer te ad Manlium, concita perditos ciues, ſecerne te à bonis, infer patriæ bellum, exulta impio latrocinio. Syllepſis, eſt diſsimilium clauſularum uno uerbo annexa conceptio, ut;

Hic illius arma, hic currus fuit:

qua in oratione, uerbum uiciniorem unitatis numerum reſpexit. Alias, enim contra faciendum erit, ut;

Sunt nobis mitia poma

Caſtaneæ molles, & preſsi copia lactis.

Reſpicit ſæpe numerus multitudinis, plures unitatis antecedentes numeros, ut in Adelphis Terentius;

Hæc ſi neque ego, neque tu fecimus

Non ſiuit egeſtas facere nos.

Sin uerbum ad finem orationis dilatum, eadem in perſona & numero ultimum ad nomen accommodetur, tum Zeugma erit non Syllepſis. Atque ut repetam omnia à principio. Septem nobis huius figuræ ſpecies Aldus reſtituit. Primam facit, quum adiectiuum nomen inter duo ſubſtantiua, uirile potius adiungit ſibi genus, ut maritus & uxor ambo auari:

aut muliebre potius quam neutrum; ut ſtellæ & ſidera nequaquam luminoſæ, aut unum potius uirile quam plura neutra, ut dominus & mancipia armati. Alteram quoties multitudinis numerus ita conuenit cum uerbo, ut ſuperet numerum unitatis, ut; Legiones & conſul bene rem geſſerunt. Tertiam uerò quum perſona prima uel ſecunda tertia ſuperat, ut; Eramus in Tuſculano ego & Lucullus: Nunquam tu & Antonius in urbe uerſati eſtis. Quartã deinde, quùm rectus ablatiuum ſuperat ex præpoſitione Cum, ut;

- Remo cum fratre Quirinus
Iura dabunt:

quaſi ſi dictum eſſet; Quirinus & Remus frater. Quintam fieri ait, quoties cum ablatiuo, qui eadem ex ui præpoſitionis pendet qua dictum, isque ablatiuus nominatiuum ſuperet, ut;

Iphitus & Pelias mecum, diuellimur inde.

Sextam ſi uirum & mulierem demonſtrando aias utrunque ualde bonum & prudentem. Poſtremam denique, quum rebus multis propoſitis ſententiam concludens uerbum proprie cum poſtrema tantum cohærere poteſt, ut;

Sacra manu uictosque Deos paruumque Nepotẽ
Ipſe trahit.

Huius eſſe ſpecies uoluerunt quæ ſic dicuntur; Et mente optima ſunt & uiribus: uel; Optima ſunt mẽte & uiribus: Illa etiam; Ego illum de ſuo regno, ille

ille me de noſtra rep. percontatus eſt: & quomodo ſcripſit idem alio loco M. Tullius; Tamen ſuſpicor iiſdem rebus te quibus me ipſum inter grauius commoueri: exempla quoque eiuſmodi;

Vno ore omnes omnia
Bona dicere & laudare fortunas meas
Qui gnatum haberem tali ingenio præditum

Nec illud abeſſe ab hoc genere;

Ipſe Quirinali lituo paruaque ſedebat
Succintus trabea:

& eiuſdem poetæ in duodecimo Aeneidos;

Diſce puer uirtutem ex me uerumque laborem,
Fortunam ex aliis.

His addunt, illi ſimilia

Pars in fruſtra ſecant: &
Hic manus ob patriam pugnando uulnera paſſi:

& quæ mille ſunt in Terentio illius modi

Vbi illic eſt ſcelus qui me perdidit.

Anadiploſis eſt eiuſdem relatio uerbi à fine antecedentis uerſus aut membri ad principium ſequentis, ut;

Circum, perque duas in morem fluminis arctos
Arctos Oceani metuentes æquore tingi.

Anaphora eſt eiuſdem uerbi repetitio ad principia plurimorum quoque uerſuum, ut;

Nate meæ uires mea magna potentia ſolus
Nate patris ſummi qui tela Typhoea temnis

Pro A. Cluentio M. Tullius; Negem fuiſſe illam in-

famiam iudicij corrupti? Negem illam rem agitatam in concionibus, iactatam in iudicijs, commemoratam in ſenatu? Idem pro Gn. Plancio; Pater ut in iudicio capitis, pater ut in dimicatione fortunarum, pater ut apud tales uiros obeſſe filio debeat? Epanalepſis eſt in fine ſententiæ geminatio uerbi quod eſt in principio, ut;

Multa ſuper Priamo rogitās ſuper Hectore multa

Et; Nauis onuſta præda Sicilienſi, quum ipſa eſſet præda. Veteres hac figura delectati ſunt, ut;

Qui quum hunc accuſant Næuium, Plautum, Ennium
Accuſant.

Qualia etiam illa ſunt Catonis; Virum bonum quem laudabant, ita laudabant, Bonum agricolam, bonumque colonum. Sæpe ex tribus his proximis quibus dixi figuris Callimachus luſum aucupatur, ut;

φθέγξατο δ' οὐκ ἀτέλεστον ἀπειλήσας ἐπεὶ θήβη
θήβη, τίπτε τάλαινα, τὸν αὐτίκα πότμον ἐλέγχεις.

Plures etiam anaphoras continuatas ponit, ut;

Ζεῦ σε μὲν ἰδαίοισιν ἐν οὔρεσι φασὶ γενέσθαι
Ζεῦ σε δ' ἐν ἀρκαδίῃ πότεροι πάτερ ἐψεύσαντο
Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, καὶ γὰρ τάφον ὦ ἄνα σεῖο
Κρῆτες ἐτεκτήναντο σὺ δ' οὐ θάνες ἐσσὶ γὰρ ἀεί.

Seruat inter alia, ut uerſum primo non ſecundum reddat, ſed tertium uel quartum, ut in hymno Dianæ;

Δὸς,

Δὸς μοι παρθενίην αἰώνιον ἄππα φυλάσσειν
Καὶ πολυωνιμίην ἔινα μὴ μοι φοῖβος ἐρέζει
Δὸς δ᾽ οἰοὺς, καὶ τόξα, ὦ πατερ ὀ σεφαρέτρην
ὀυδ᾽ αἰτέω μέγα τόξον.

Eodem loco poſt quatuor uerſus,

Δὸς δὲ μοὶ ἑξήκοντα χορητίδας ὠκεανίνας
Πᾶσας εἰνετέας, πᾶσας ἔτι παῖδας ἀμίτρους
Δὸς δὲ μοι ἀμφιπόλους ἀμνίσιδας εἴκοσι νύμφας
Α῾ιτε μοι ἐνδρόμιδάς τε, καὶ ὁπ(π)ότε μήκετι λύγκας
Μῆτε ἐλάφους βάλλοιμι θοοὺς κύνας ἀι κομέοιεν
Δὸς δὲ μοι ὄυρεα πάντα πόλιν δὲ μοι ἥντινα νεῖμον
Ηντινα λῆς, ἐ σπαρνὸν γὰρ ὅτ᾽ ἄρτεμις ἄσυ κάτεισιν.

Epizeuxis, eſt eiuſdem uerbi ſtatim concitata repetitio, ut:

Me me adſum qui feci, in me conuertite ferrum. & in Antonium; Tu tu faces illas incendiſti.

Eſt uel oblectandi, uel docendi auditorum gratia, eadem repetita ſententia, ut;

Αὐτὰρ ἐγὼν ἑύδοιμι παρὰ χρυσῆ ἀφροδίτη
Ε᾽δειν ἐν λέκτροισι παρὰ χρυσῆ ἀφροδίτη.

Paranomaſia, quæ agnominatio à noſtris dicitur eſt], quarum uerbo una aut paucis literis mutatis, uerbum diuerſæ ſignificationis redditur, ut;

Inceptio eſt amentium haud amantium

Plautus in Captiueis;

Quæ memini, mera mora eſt monerier.

Cicero in Antonium; Paratum habet Imperatorē C. Caßium P. C. Reſp. contra Dolabellam, nec paratum ſolum, ſed peritū atque fortem: idem in Tuſculanis; Nemo parum diu uixit, qui uirtutis perfe-

cta, perfecto functus eſt munere. Ita etiam hac figura luſit Plato de rep. primo libro; τοῖς γὰρ φίλοις οἴεται ὀφείλειν τοὺς φίλους. Similiter deſinens hoc eſt, ὁμοιοτέλευτον eſt quoties, plura ſimilem in modum uerba finiuntur, ut in Verrem; Si pupillo opus redimitur, mihi præda de manibus eripitur. Similiter cadens quod ὁμοιόπτωτον à græcis nominatur, fit plurium eoſdem in caſus terminatione uerborum, ut; Non minus in cauſa cederet A. Cæcina Sex. Ebutij impudentiæ quam tum in ui facienda, ceßit audaciæ. Fit hoc etiam continuatis in uerbis, quale Demoſthenis illud in Philippum; ἐν δὲ τοῖς περὶ τοῦ πολέμου, καὶ τῆς τούτου παρασκευῆς, ἄτακτα, ἀόριστα, ἀδιόρθωτα, ἅπαντα. In eundem alibi; νῦν ἅπαντα καὶ πλείω καὶ μείζω ἐστὶ τῶν τότε πολλῷ: ἀλλ' ἅπαντα ταῦτα ἄχρηστα ἄπρακτα, ἀνόητα ὑπὸ τῶν πολιτευομένων γίγνεται. Hæ duæ figuræ, ut ſunt in exemplo in Verrem, & pro Cæcina familiares Iſocrati fuerunt, ut; πολλάκις ἐθαύμασα τῶν τὰς πανηγύρεις συναγαγόντων, καὶ τοὺς γυμνικοὺς ἀγῶνας καταστησάντων. Polyptoton orationem eſſe definiunt, ex ijſdem uerbis caſuum varietate diſtinctam, ut;

Littora littoribus contraria fluctibus undas
Imprecor arma armis

& in Phormione Terentius;

Eius me miſeret, ei nunc timeo, is nunc me retinet.

Nec dißimile eſt quod idem Virgilius in octauo Aeneidos

neidos fecit;

Mortua quin etiam iungebat corpora uiuis

Componens manibusque manus atque oribus ora

Huic ſimilis uideri aut eadem poteſt quæ πλοκὴ nominata eſt, ut;

- Notos pueri puer indue uultus & Poſtquam poeta uetus poetam non poteſt

Retrahere à ſtudio

Polyſyndeton, eſt oratio pluribus annexa coniunctionibus, ut;

Vna Eurusque, Notusque ruunt creberque procellis

Africus.

Aſyndeton figura eſt ſuperiori cõtraria coniunctionibus carens, ut;

- Ite,

Ferte citi flammas, date uela, impellite remos.

Climax, gradatio à noſtris dicta eſt, in qua non ante ad conſequẽs uerbum diſcenditur quam ad ſuperius aſcenſum eſt, ut in ſceptro quod ab Ioue Homerus deducit non prius à Thyeſte ad Agamemnonem quà à Vulcano ad Iouem, ab Ioue ad Mercurium, inde ad Pelopem, inde ad Atreum, denique ad Thyeſtẽ, unde illud Agamemnon accepit. Hic ad infimum à ſummo deſcenſum eſt. Fit etiam contra, ut ad ſummum ab infimo aſcendas, quemadmodum Virgilius à Latino Rege ad Saturnum;

- Rex arua Latinus & urbes

Iam ſenior longa placidus in pace regebat,
Hunc Fauno, & Nympha genitũ Laurente Marica

Accepimus, Fauno Picus pater, isque parentem
Te Saturne refert, tu ſanguinis ultimus auctor.

Hinc apud M. Tullium gradatio eſt illa pro Sext. Roſcio; In urbe luxuries creatur, ex luxuria auaritia, ex auaritia erumpit audacia σχέσις ὀνομάτων, *eſt (ut ipſius Donati uerbis utar) multitudo nominum coniunctorum eodem habitu copulandi, ut;*

Marſa manus, Peligna cohors feſtina uirum uis

Εἱρμὸς *uero ſeries orationis continuæ tenorem ſuum uſque ad ultimum ſeruans, ut;*

Principio cœlum, ac terras camposque liquentes
Lucentemque globum lunæ titaniaque aſtra
Spiritus intus alit:

Notus eſt Virgilij locus

Παρόμιον *eſt (idem ait) quando ab ijſdem literis diuerſa nomina ſumuntur, cuius ab Ennio hoc exemplum attulit;*

O Tite Tute Tati tibi tanta tyranne tuliſti.

Amant genus hoc ueteres græcorum, qualia mille ſunt ſimilia, Demoſthenis exemplo; ἐπειδὴ παρεῖδε πρὸς δίκαια μείδιαν καὶ τοὺς νόμους μᾶλλον ἔδεισε τῶν ἀπειλῶν τῶν τούτου τηνικαῦτα, τηλικαύτη καὶ τοιαύτη συμφορᾷ περιπέπτωκε ὑπὸ τούτου. *Nunc ad illas tranſeo figuras ac uitia quæ obſcuram reddunt ſententiam. Sunt enim tria uitia orationis, unde cætera omnia*

proficiſcuntur, Inordinatum, Obſcurum, Barbarū. Inordinatæ orationis ſpecies ſunt tum κακόφατα *ut;*

Numerum cum nauibus æquet,

tum κακέμφατα, *quā uocant* αἰσχρολογίαν, *quùm obſcænitas aliqua uno etiam in uerbo ſuſpecta eſt, ut;*

Arrige aures Pamphile,

tum male collocata ideſt κακοσύνθετα, *ut;*

- Verſaque iuuencum
Terga fatigamus haſta.

Obſcuritates uerò ſunt partes, πλεονασμὸς, περισσολογία, μακρολογία, ἔκλειψις, ταυτολογία, ἀμφιβολία, κακοζηλία. *Barbaræ denique orationis duæ ſunt partes, ſolæciſmus & barbariſmus quarum ſpecies plurimæ ſunt, ſed redeo ad uitia obſcuritatis. Pleonaſmus eſt quum ſuperuacaneis uerbis abundat oratio, ut;*

Sic ore loquuta eſt &

Faciem mutatus & ora cupido

Non defuerunt qui in uerbis reuertendi, redeundi, ac ſimilibus quæ ſecundos motus ſignificant pleonaſmum ineſſe dicerent, ſiquando auctores ea primos ad motus referunt, qualia ſunt illus generis exempla;

An ne aliquas ad cœlum hinc ire putandum eſt
Sublimes animas iterumque ad tarda reuerti
Corpora?

Periſſologia eſt ſuperiori ſimilis, niſi quod illa uerbis, hæc rebus minimè neceſſarijs oneretur, quale

afferunt

afferunt exemplum; Ibant qua poterant, qua non poterant non ibant. Macrologia eſt nimis culta longiorque deſcriptio ſententiæ cuius hoc exemplum Diomedes affert;

Poſtera lux ſummo ſpargebat lumine terras
Orta dies, quùm primum alto ſe gurgite tollunt
Solis equi lucemque elatis naribus efflant.

Eclipſis eſt uerbi defectio neceſſarij ad plenam ſententiam ut;

Hæc ſecum

& in Terentio;

Verbum caue de nuptijs

Ad hanc pertinere uolunt quum dicimus ad Veſtæ, ad Opis, ad Dianæ, ad Caſtoris: item rectà introire.

Hic ſæuus tendebat Achilles

Eſſe in Tuſculano, in Pompeiano, in Cumano, ueſci Suilla, bubula, ferina: eſſe in Pelignis, in Salentinis, apud Inſubres, apud Marſos; Sedere in tonſtrina, in ſutrina, laborare tertiana, uel quartana, reũ fieri de repetundis: adhuc etiam à pedibus, à ſecretis, à libellis, luceſcere, adueſperaſcere, redire ad ſuos, adeſſe ad ueſperam: etiam illa emiſſe domum trities, relicta à patre uities, accepiſſe quadragies, ac denique omnia ubi quocunque modo aliquod uerbum deeſt ad perfectum ſenſum. Similis ἐκλείψει ἀποσιώπησις *uidetur eſſe, quæ tum reticentia tum obticentia à noſtris dicta eſt, ut;*

Quos ego: ſed motos præſtat componere fluctus

Hæc

Hæc tamen ad ſententiarum, illa potius ad uerborũ figuras refertur. ἀνακόλουθον, eſt quoties membrum orationis membro ſuperiori minus commodè adiunctum eſt, ut;

Nam is poſtquam exceſſit ex ephœbis Soſia
Liberius ei uiuendi poteſtas fuit.

Priore enim in uerſu illud uerbum exceſſit, ſuſpenditur ex natura aduerbij Poſtquam. Aliud ergo neceſſarium erat quod ad pronomen Is perſonamque Pamphili referretur. At uerò quod eſt in fine ſecundi uerſus ad proximè antecedentem refertur nominandi caſum. Ἀνακόλουθα, dici poſſunt quùm duo membra quorum eſſe eadem ratio debuiſſet, ſecundum tamen differt à primo, quod accidit in illo Ciceronis exemplo; Ita ſacerdos aduecta in fanũ, quùm currus eſſet ductus à filijs, precata à Dea dicitur, ut illis præmium daret pro pietate, quod maximum homini dari poſſet à Deo. Poſt epulatos cum matre adoleſcentes, ſomno ſe dediſſe, mane inuentos eſſe mortuos. Crebriora ſunt hæc apud Comicos, ut in Phormione Terentius,

Summa eludendi occaſio eſt mihi nunc ſenes,
Et Phædriæ curam adimere argentariam.

Tapinoſin, humilitatem in ſermone dicimus, ualde infra rei qua de loquimur magnitudinem, ut;

Multa malus ſimulans uana ſpe luſit amantem.

Malus dictus eſt is à quo ſcelera & immanitates omnium hominum ante poeta dixerat eſſe ſuperatas.

Ἀμφι-

Ἀμφιβολία, ſenſus eſt quæcunque obſcuritas in ſermone, ut; M. Tullius hæres meus Terentiæ uxori meæ, triginta pondo uaſorum argenteorum dato quæ uolet. Ambiguum eſt, Vtrum quæ Tullius, an quæ Terentia uolet. Si uno in uerbo eſt ὁμωνυμία nominatur, ut ſi aciem (exempli gratia) dicas, nec utrum de ferri, an exercitus, an oculorũ alio ex uerbo ullo poſſit intelligi. Κακοζηλία, nimis tumida redundansque, aut affectata ornatus imitatio eſt, ut;

Fortunam Priami cantabo & nobile bellum

uolunt huc etiam pertinere illud;

Aureus axis erat, temo aureus, aurea ſummæ

Sequitur nunc ea pars figurarum quas ait Cicero τρόπους nominari. Ex ijs Translatio ideſt μεταφορὰ, dicitur, quùm ex re alia ad aliam uerbum transfertur quod propter ſimilitudinem rectè translatum eſſe uideatur. Itaque transferimus ad rem quæ uerbo aut caret omnino, ut;

Iam læto turgent in palmite gemmæ

aut indiget illuſtriore, ut;

Talia flammato ſecum Dea corde uolutans

Aſſumitur enim translatio, aut rei ante oculos ponendæ, aut obſcœnitatis uitandæ cauſa, aut breuitatis, aut augendi, aut minuendi, aut ornandi; Velim hic parum exercitatos non tam ſua temere proferre quam diutius ueterum in exemplis immorari. Abuſio quæ Κατάχρησις dicitur uſurpatio eſt uerbi aut nominis alicui, ut;

Inſtar

Inſtar montis equum diuina Palladis arte
Aedificant.

Ακυρολογία, *eſt improprij uſurpatio uerbi, ut;*

Hunc ego ſi potui tantum ſperare dolorem.

Totum uerò hunc de metaphora eiusq; generibus locum ita Cicero in oratore ad Brutum explicauit; Illuſtrant quaſi ſtellæ quædam translata uerba atque mutata. Translata ea dico ut ſæpe iam, quæ per ſimilitudinem ab alia re, aut ſuauitatis, aut inopiæ cauſa transferuntur. Mutata in quibus pro uerbo proprio ſubijcitur aliud, quod idem ſignificet, ſumptum ex re aliqua conſequẽti, quod quanquam transferendo fit, tamen alio modo tranſtulit quum dixit Ennius arcem & urbem orbas; alio modo ſi pro patria, arcem dixiſſet: & horridam Africam terribili tremere tumultu quum dicit, pro Afris immutat Africam. Hanc Hypallagen *rhetores, quia quaſi ſummutantur uerba pro uerbis; Metonymiam uocant, quòd nomina transferuntur. Ariſtoteles autem translationi hæc ipſa ſubiungit, & abuſionem, quam* κατάχρησιν *uocant, aut quùm minutum dicimus animum pro paruo, & abutimur uerbis propinquis, ſi opus eſt, uel quòd delectat, uel quòd licet. Iam quùm fluxerunt plures continuæ translationes, alia plane ſit oratio. Itaque genus hoc græci appellant* ἀλληγορίαν, *nomine rectè, genere melius ille, qui iſta omnia translationes uocat. Hæc frequentat Phalereus maximè, ſuntque dulciſſima,*

& quan-

& quanquam tranſlatio eſt apud eum multa, tamen immutationes nuſquam crebriores. Μετάληψις *fit, quùm per gradus eundum eſt quoſdam ad id quod uerbo oſtenditur, ut;*

Poſt aliquot mea regna uidens mirabor ariſtas

&

- Pater omnipotens ſpeluncis abdidit atris.

Ex atris enim nigras, ex nigris tenebricoſas atque hinc profundas intelligere oportet. Μετονυμία, *quæ eadem eſt cum hypallage à noſtris denominatio dicta eſt. Ea fit quùm id quod continet poſitum eſt pro eo quod continetur, ut;*

Nunc pateras libate Ioui:

aut contra

Crateras magnos ſtatuunt & uina coronant:

aut pro rebus inuentis inuentores uel auctores præſidesque rerum, ut;

Sine Cerere & Libero friget Venus.

Platonem glutinatoribus dedit. Ariſtotelē combuſſit. Poetas omnes uendit. Vel quùm poſſidentia, rerum loco poſſeſſarum ponimus, ut apud Homerum ab Achille δημοβόρον *Agamemnonem ſcimus propter auaritiam eſſe dictum. Vel quùm pro rebus effectis efficientia dicimus, ut;*

Pallida mors æquo pulſat pede pauperum tabernas

Regumque turres

Tritum eſt enim apud oratores hac figura, & συνεκ-

δοχῆς

δοχῆ, & μεταλήψει capi genera pro formis, partes pro toto, effecta pro cauſis, antecedentia pro conſequentibus, aut hæc pro illis quæ ſunt ex doctrina dialecticorum. Alia ſunt adhuc genera quæ ſubiungam. Antonomaſia quæ pronominatio fortaſſe diceretur, inſigne aliquid pro nomine proprio ſubſtituit, ut;

Pelidæ ſtomachum cedere neſcij.

& Virgilius

Speluncam Dido, dux & Troianus eandem
Deueniunt.

Epitheton Quintilianus uertit appoſitum quod ſubſtantiuo nomini adiungitur, ut;

Dira Celeno: & Dia Camilla.

συνεκδοχὴν intellectionem dicimus latinè, quæ partem oſtendit ex toto, ut;

- Puppesque tuæ, pubesque tuorum.

uel totum ex parte, ut;

Multam accepit rimoſa paludem:

uel quoquo modo plus aut minus uero ſignificat, aut ex uno plures, ut;

Regere imperio populos Romane memento:

aut ex forma genus, aut ex antecedentibus conſequentia uel contra: ut iam dixi multùm hæc ſunt in ſoluta quidem oratione, ſed in uerſu magis conceſſa. Nominatio eſt quam græci ὀνοματοποιίαν uocant, ex animalium aut rerum ſono factam. Inde ſunt nomina, fragor, ſibilus, mugitus, murmur, bombus, clangor, & uerba tum ex his ipſis, tum illa quoque,

rudere,

rudere, uagire, hinnire, grunnire, coaxare. Ἀντίφρασις *eſt nomen contra quam rei poſtulat natura factum, ut Parcarum, Manium, rerumque huiuſmodi cæterarum exempla nobis dederunt. Circuitio quæ ab iiſdem græcis auctoribus* περίφρασις *nominatur, eſt oratio rem ſimplicem pluribus uerbis deſcribens, ut;*

Tempus erat quo prima quies mortalibus ægris
Incipit & dono Diuum gratiſſima ſerpit.

Hæc etſi fortaſſe non omnino ſint eadem, ualde tamen ſimilia ſunt illi rationi qua ut Ariſtoteles ait in Rhetoricis, definitionem ponimus pro re definita, ideſt λόγον ἀντ᾽ ὀνόματος, *ut pro Sext. Roſcio M. Tullius; Portentum atque monſtrum certiſſimum, eſſe aliquem humana ſpecie & figura qui tantum immanitate beſtias uicerit ut propter quos hanc ſuauiſſimam lucem aſpexerit, eos indigniſſimè luce priuarit. Hunc locum aſſignare mihi uiſum eſt ei figuræ quæ dicitur* ἓν διὰ δύο *poetis uſitata, ut;*

Molemque & montes inſuper altos
Impoſuit.

Huic aduerſa eſt, δύο δι᾽ ἑνὸς, *ut;*

Oculos & lumina uoluens

Ὑπέρβατον, *eſt transgreſſio (ſic enim ſunt ueteres interpretati) uerborum ordinem perturbans cuius genera ferè ſunt* ὕστερον πρότερον, ἀναστροφὴ, παρένθεσις, σύνθεσις, σύγχυσις, τμῆσις, ὑπερβολὴ, ἀλληγορία. Ὕστερον πρότερον, *præpoſterum aut inuerſum dicatur.*

Eſt

Eſt enim ordo uerborum ac ſententiæ commutatus, quod in illo accidit;

Arma uirumque cano:

& eodem in libro Virgilius;

Torrere parant flammis & frangere ſaxo.

Tametſi diuidunt hæc ſuptilius grammatici, ut ſi natura prius uerbum, poſtponitur, ὑστερολογία dicatur quemadmodum in ſuperioribus eſt exemplis, ſin ordo ſententiæ inuertitur, tum illud ſit quod ὕστερον πρότερον uocamus. Quùm enim quæſiſſet Pomponius Atticus, quid in iudicio acciderit, ut Clodius abſolueretur, nec uehementius Cicero in Clodium pro religione ſteterit, is quùm de abſolutione ſecundo loco ſibi dicendum eſſe commodius uideretur, ita ſuæ epiſtolæ ordinem inſtituit; Reſpondebo tibi (inquit) ὕστερον πρότερον ὁμηρικῶς. Sit igitur hæc duarum quas dixi figurarum, nobis etiam, à Seruio conſtituta differentia, ut ὑστερολογία, de ordine mutato uerborũ, ὕστερον πρότερον de ſententiæ atque orationis dicatur. Huius eſſe generis putant quoties mutato ordine, referendi pronomen antecedit, ut;

Quas credis eſſe h.is non ſunt ueræ nuptiæ.

alia quædam inuerſio eſt, ſed duobus tantum poſita in uerbis, ut;

Carthago Italiam contra.

Παρένθεσις, eſt ad id de quo loquimur, alterius interpoſitio ſententiæ, ut;

Olli (ſenſit enim ſimulata mente loquutam,

Quo regnum Italiæ Libycas auerteret oras)
Sic contra eſt ingreſſa Venus.

Faciunt autem ſæpe auctores, ut à parentheſi ad intermiſſam longiuſculè ſententiam ſuperiorem reuertantur, quale Ciceronis eſt illud ex alijs quam plurimis, pro L. Muræna; Noſtri autem illi (fateor enim Cato me quoque in adoleſcentia diffiſum ingenio, quæſiſſe adiumenta doctrinæ) noſtri inquam illi, à Platone & Ariſtotele moderati homines, & temperati apud ſapientem ualere aliquando gratiã: uiri boni eſſe miſereri; diſtincta genera eſſe delictorũ, & diſpares pœnas. Alio modo quodã admonẽt ſuperioris ſaltem uerbi, ut in Verrem; Citat reum: non reſpondet; citat accuſatorem (attendite quæſo, uidete quantopere iſtius amentiæ fortuna ipſa aduerſata ſit, & ſimul uidete, quis Sthenij cauſam caſus adiuuerit) citatus accuſator M. Pacilius, neſcio quo caſu non affuit; non reſpondit. Et in eundem; Mittit ad hominem Venerios (hoc quoque attendite, apparitores à Prætore aßignatos habuiſſe decumanum, ſi mediocre argumentum uideri poteſt, iſtum decumanorum nomine ad ſuos quæſtus eſſe abuſum) adducitur à Venerijs atque adeo attrahitur Lollius commodè quum Apronius à palæſtra rediſſet & in triclinio quod Ennæ ſtatuerat accubuiſſet. Fiunt huiuſmodi reditiones ubi etiam παρένθεσις non ſit ſuperuacaneo pronomine ad antecedens relato, ut;

Sed gnatum unicum
Quem pariter uti his decuit, aut etiam amplius
Quòd illa ætas magis ad hæc utenda idonea eſt:
Eum ego eieci hinc miſerum iniuſtitia mea.

σύγχυσις eſt hyperbatou obſcurum, & confuſa uerborum compoſitio, ut;

Treis Notus abreptas in ſaxa latentia torquet;
Saxa uocant Itali medijs quæ in fluctibus aras

τμῆσις eſt quùm diuiſo ſuas in partes compoſito uerbo, aliquid interponimus, ut;

Gurgite cæruleo ſeptem prohibete triones.

Superlatio, ideſt ὑπερβολὴ eſt oratio ſupra alicuius rei ueritatem, augẽdi cauſa minuendiue ſumpta, ut;

Illa uel intactæ ſegetis per ſumma uolaret
Gramina, nec teneras curſu læſiſſet ariſtas:

& quæ ſequuntur. Ἔμφασις, eſt rei minus expreſſæ, uel omnino tacitæ ſignificatio, ut;

Trunca manum pinus regit, & ueſtigia firmat.

Quam uaſta enim corporis proceritas eſt eius qui ſe cæcitate infirmum trunco pini ſuſtentat? Alibi idem Virgilius

Quum iam glandes atque arbuta ſacræ
Deficerent ſyluæ.

Multo magis enim alijs deeſſe ſyluis neceſſe eſt quod etiam ſacræ deſit. Per mutationẽ dicunt ἀλληγορίαν quæ eſt oratio aliud uerbis, aliud ſententia demonſtrans, ut;

Sed nos immenſum ſpatijs confecimus æquor

Et iam tempus equûm fumantia ſoluere colla.
Huic generi ſubiectæ ſunt quæ ſequuntur formæ.
Ερωνία *diſsimilata eſt illatio, aliud uerbis, aliud ſententia ſignificans, ut;*

Egregiam uero laudem & ſpolia ampla refertis
Tuque puerque tuus.

Et C. Verres Prætor urbanus homo ſanctus & diligens. Aenigma eſt obſcura ſententia per obſcuram ſimilitudinem rerum, ne poetis quidem ualde permiſſa, ut;

Dic quibus in terris (& eris mihi magnus Apollo)
Treis pateant cœli ſpatium non amplius ulnas.

χαριεντισμὸν, *ſcribunt eſſe, quo dura dictu gratius proferuntur, ut apud Terentium in Ecyra interroganti Soſtratæ filium;*

Quid tu igitur lacrimas, aut es tam triſtis?
Matri Pamphilus reſpondit
Rectè mater.

Παροιμία, *eſt accommodatum rebus temporibus prouerbium, ut; Pares autem cum paribus ueteri prouerbio facillimè* σαρκασμὸς ἀ σαρκάζω, *ut* κλευασμὸς *etiam à* κλευάζω *amarior quædam eſt* εἰρωνεία. *hoſtilisque irriſio, ut;*

En ego uicta ſitu quam ueri effœta ſenectus,
Arma inter Regum falſa formidine ludit.

Huic ſubijcere μίμησιν *poßis. Ea eſt orationis uerborumque deprauata cum irriſione & contemptu imitatio,*

tatio, ut;

At ego neſciebam quorſus tu ires, paruola
Hinc eſt abrepta: eduxit mater pro ſua,
Soror dicta eſt, abducere cupio, ut reddam ſuis.

Illa apertior in eadem Eunucho;

Pergis ſceleſta mecum perplexè loqui
Scio, neſcio, abijt, audiui, ego non affui:
Non tu iſtuc mihi dictura apertè es quicquid eſt?

Ἀστεισμὸς *patet latiſſimè. Eſt enim ſatis urbana iocatio & quicquid omni barbarie ac peregrinitate in iocando, caret, ut;*

Qui Bauium non odit amet tua carmina Maeui.
Atque idem iungat uulpes & mulgeat hircos.

Huic ſubiecta uideri poteſt παρὰ προσδοκίαν *qua aliter atque expectatum ſit urbanè reſpondemus, ut Ariſtophanes in Pluto;*

Ἀλλ᾽ οὐ σε κρύψω, τῶν ἐμῶν γὰρ οἰκετῶν
Πιστότατον ἡγοῦμαί σε καὶ κλεπτίστατον.

Alienum eſt hic de tranſitione dicere, ſed commodiore loco dici non potuit. Ea eſt μετάβασις, *tranſitusque à ſuperioribus ad ea quae ſequuntur; ut; Audiſtis iudices de iſtius hominis libidine ſingulari, nunc de furtis inauditis cognoſcite. Verum de ijs quae tantum ſunt oratorum & ea parte quae eſt à P. Rutilio tradita noſtris in Rhetoricis libris accuratiſſimè perſequuti ſumus. Nemo igitur expectet hoc loco dum pluribus agam* περὶ προσαποδόσεως, συναθροισμοῦ, παραδιαστολῆς, ἀνακλάσεως, ἐπιβολῆς, ἐπιφορᾶς,

μετανοίας, aut alijs quæ Iulius etiam Rufinianus, & cæteri homines docti ueteres aut noui auctores collegerunt. His enim in libris, neque omnes (præſertim oratoriæ) figuræ tractandæ ſunt neque de ijs exquiſitiſsime ſcribendum. Ὁμοίωσις *eſt minùs notæ rei per ſimilitudinem eius quæ magis nota eſt demonſtratio, cui ſubiecta eſt,* εἰκὼν, παραβολή, παράδειγμα. Εἰκὼν, *ſeu imago eſt perſonarum inter ſe uel eorum quæ perſonis attributa ſunt comparatio, ut;*

Qualis in Eurotæ ripis, aut per iuga Cynthi
Exercet Diana choros.

Παραβολή, *eſt rerum genere diſsimilium comparatio, ut;*

-Pelago credas innare reuulſas
Cycladas, aut montes incurrere montibus altos.

Παράδειγμα, *eſt exempli expoſitio ad ſuadendum accommodata; ut;*

Si fratrem Pollux alterna morte redemit
Itque reditque uiam toties, quid Theſea magnum
Quid memorē Alcidē? & mi genus ab Ioue ſum

uel contra ad diſſuadendum, ut; (mo

Nec uerò Alciden me ſum lætatus euntem
Accepiſſe lacu, nec Theſea Pyrithoumque,
Dijs quanquā geniti atque inuicti uiribus eſſent.

Anthypophora eſt quum tacitæ quæſtioni reſpondemus, ut;

Forſitan & Priami fuerint quæ fata requiras.

Scio me adhuc prætermiſiſſe multas, ut προσωποποιίαν

ποιίαν, quùm ficta ꝑſona loquitur, μυκτηρισμὸν, quùm irridemus, ἑρμηνείαν quùm ipſi à nobis dictum, interpretamur ἀποστροφὴν, quùm abſentes, mortuos, aut mutua alloquimur; ut;

- Te pater optime Teucrum

Παῤῥησίαν, quùm aliquid dicendo audemus ὑποτύπωσιν, quùm habitum perſonæ deſcribimus, ἐπανόρθωσιν, quùm ſuperius aliquod aut ſenſum corrigimus, cæteras denique, uerborum, orationis, ſententiarum quæque ſunt innumerabiles proprijs nominibus diſtinctæ: quam plurimas etiam quibus nomina definitioneſque nondum ne à Græcis quidem ſunt aſſignatæ. Omnem enim aut unius literæ motum, aut ſyllabæ, aut uerbi, aut orationis, aut ſingula animi momenta, quarum eſt omnium infinita penè uarietas, & græci & nos figurarum nomine complexi ſumus. Nec nos terreat illud, quod eadem figura aliud apud auctores alios nomen habeat, aut nomini eidem, non eadem ſemper uis tamen ſubiecta eſſe uideatur. Tulit enim aut uerbi natura, aut ſermonis conſuetudo, aut hominum doctorum auctoritas, ut ita fieret, nec in uerbis moroſi nos eſſe uolumus, & ijs in libris quos de rhetorica ſcripſimus, plura, magiſque diſtincta & (ut ſpero equidem) illuſtriora tradidimus. Nunc poſtremũ ſit illud (quod cætera etiam ad præcepta grammaticæ omnia pertinere uolo) quæ à me ad figuras, aut alias omnino huius mei totius inſtituti partes afferuntur exem-

pla, eò ſolum afferri quò infinita huiuſmodi apud auctores omnes cognoſci poßint. Itaque legi hæc diligenter uolo, ſumpta à maximis utriuſq; linquæ auctoribus, ſed ita, ut quamuis neceſſaria, non tamen ſatis ipſa per ſe credantur, quibus id ſolum efficere ſtudemus, ut rectè in auctorum illuſtrium ſcriptis exerceri poßimus, non ut omnem hinc latinam linguam didiciſſe nos putemus. Obfuit enim ſtudijs eloquentiæ plurimum, quòd euulſa nondum eſt ex animis quorundam hominum ea uel opinio uel ſegnities quæ auorum noſtrorum memoria ualuit, aliquot ante ſæculis nata quum ſe adhuc latinitatis & ornatè loquendi ſcientiam de grammaticorum commentarijs conſequi poſſe uel cupiant, uel arbitrentur.

Q. MARII CORRADI
DE LINGVA LATINA
AD MARCELLVM CORRADVM FRATREM

Liber XII.

SYLLABAS, & genera carminum cognoſcere ita coniunctæ res eſſe uidebantur, ut hæc ſtatim ſequi poſt illas cognitas deberent. Ego uero naturæ potius quam docendi ordinē ſum ſequutus, ut omnia ſuis in quibus nata ſint locis exponerem. Nec dici ſyllabarum tempora commodius potuiſſent quam ubi neceſſariò ipſis de ſyllabis dicendum erat. Nec de pedibus tractatio ad eum locum differri non debuit in quo pedes accommodari ad ipſa carminum genera oportebat. Nec de carminum generibus fieri uerbum neceſſe erat, niſi pedetentim à ſimplicibus uerbis & eorum tractatione ad locum orationis componendæ uentum eſſet. Quamobrem ſic à natura & auctoritate (ut à principio dixi) antiquorum, accidit, ut illa in primo, hæc autem in poſtremo libro tractari debuiſſent. Nunc illud mo-

neo utraque hæc teneri diligentiſſimè ab omnibus debere qui non peregrini eſſe ac ſtulti ſemper in literis uolunt. Itaque ad faciendum carmen à ſuptili & accurata ſyllabarum cognitione deſcendatur, quod qui negligit (etiam ſi in poetis uerſari haud nimium uelit) is profectò omnes literas contemnit, iamque ſibi uiam præcluſit ad maiora. Non dicam hoc loco pluribus, quanta ea res mihi eſſe uideatur. Nihil enim eſſe uolo iudicium, nihil ſententiam meam. Tantum dico ſiquis ulla ætate, ex omni orbe terrarum, ullo in genere doctrinæ clarus fuit, qui hoc ignorarit, ego à me ſtultè (ſiquis hoc uult) aliorum ignauiam reprehendi confitebor. Quare non poetas nomino, nec ſine iis literas non poſſe conſtare diſputabo. Aſſentiar enim & concedam nunc quidem omnia, modo illud mihi concedatur neminē literas unquam attigiſſe, neminē aliqua in ſcientia præſtitiſſe, ex iis quorum latinè aut græcè ſcripta legimus, cui tu audeas dicere hæc non cognita fuiſſe. Qui ſe dicet literas non curare, ego non committam, ut cum illo diſputem, qui ambitione literarū tenetur, quæro; cuius ad morem auctoris, atque exemplum conformare ſeſe uelit? Suum quoddam ſequi inſtitutum à cæteris omnibus alienum, hoc eſt, nolle unquam ad literas accedere & ſtultitiam ſequi pro literis. Nā quis tu es qui non ſequi ipſe literas, non literatorum hominum ſenſum imitari, ſed mutilatum genus literarum, ad tuam imperitiam ac tortuoſum ingenium,

ſtudeas

ſtudeas accomodare? Nolo ego literatus uideri neque putari aliquid opinionē meam, nec abutor nunc auctoritate (ut iam dixi) poetarum, ſed Varro, Cicero, Ariſtoteles, Plato, ſummi uiri omnes qui Romæ aut in Græcia, aut usquā aliquando fuerunt, uelim doceri, utrum huius doctrinæ expertes fuerint, an curioſè ac ſtultè illos feciſſe dicant, ut hanc ſibi prætermittendam non putarint? Illud equidem ſcio quod nec ſtulti neſcire poſſunt, multa Ariſtotelis, omnia ferè M. Tullij, quamplurima Platonis ignorari ab ijs quibus hæc pars doctrinæ ſit ignorata. Nec præcepta .n. faciendæ orationis quæ ſunt ab illis tradita nec artificioſè ſcripta intelligant neceſſe eſt, qui hac in parte literarum non rectiſſimè ſunt exercitati. Verba enim coniungere ipſi non poſſunt, qui in eo quoque errant uehementer, quod rationem hanc ad componendos uerſus, magis neceſſariam, quam ad ſolutam orationem arbitrantur. Contra uerò ſi nullum ſcribendi genus eſt ſine hac ratione ſyllabarum, quod non poetæ ſolum, ſed ne oratores quidem exercere poßint, iam ſtultè quis dubitet cur poſt literas inuentas nemo unquam uel ex barbaris gentibus extitit cui non cognita hæc fuerint æquè ac ſummis poetarum. Quamobrem hortor bonos adoleſcentes, literarum ſtudioſos, nullam ſibi illarū partem credant eſſe negligendam. Hanc uerò maximè amplectantur, quam ſi relinquamus, nec uerſum nec orationem facere nos, nec ſcriptum ab alijs intel-

intelligere poterimus. Quid ergo in ſtudijs aliud eſt, in quo neglecto maiorem facias iacturam? Quumque duas res natura nobis dederit pulcherimas quibus aut fallere tempus, aut recreare à miſerijs animum poßimus, ideſt muſicos cantus, & poeticos uerſus, longè mea quidem ſententia præſtat ea quæ ſemper nobiſcum, in frequentia in ſolitudine in rebus agendis in otio, & in ſilentio uerſatur, eſtque ad omne tempus, ætatem, ſexum, locum, ordinem accomodata. Vtinã hanc ut hactenus multi fecerunt ad illa transferre pergamus, ut antiquorum exemplo, res celebrare perſonasque diuinas poeticis numeris, eſſe nobis pulcherrimum credamus. Sed non deerunt, qui Actium ſyncerum, qui illus æqualem Heronimum Vidam, qui M. Antonium Flaminium, qui Baſilium Zanchium ſequentur. Luſerunt alia doctißimi uiri, Pontanus, Caſtillio, Varchius, Cotta, Nauagerius, Fracaſtorius, Amaltheas Marullus, Gambara, Faſcitellus, quorum tamen ſcriptis non minus quam Virgilij, Horatij aliorumque ueterum, poſteritas omnis adiuuabitur. Nemo de quorundam ſtultitia hominum, ſuas ineptias, uel ſuorũ ſcripta, uel barbariem cum his audeat conferre, quibus uti licet, præterea infinita ſcribendi uarietate ea, ad quam iſti in ſua lingua ne aſpirare quidem poſſunt. Enumerent quæſo uerſuum genera in Horatio, Catullo, Anacreonte, Pindaro, in antiquis omnibus, & mecum repetent quotamquanque ſibi ex

hic

his partem liceat imitari. Caret enim illa barbaries, longarum & breuium diſcrimine ſyllabarum, quo fit ut pedes habere & carmen uariare non poſſint. Doluit hoc Triſsinus homo ex iſto grege ut ſibi uiſus eſt ingenioſus qui ut huic uitio mederetur nouas literarum formas atque uoces, nouasque ineptias excogitauit. Inuidit hanc nobis uarietatem Claudius Ptolemæus qui etiam ſine pedibus, capite, mente, ſapphicos, & paucorum generũ uerſus quùm ſcribere cœpiſſet, illum denique puduit leuitatis & audaciæ ſuæ. Quid ergo mihi iſtorum natio inſoletiſſima linguæ nouitate iſtius gloriatur? Sed hæc, religio uiderit aliquando, & artes ingenuæ, & res publicæ orbis terrarum. Nunc ea derelictio eſt rerum omnium, ut quùm dicitur latinã linguam, æternam fore in ſcientijs, æternam in religionum libris, æternam in iudicijs, æternam in communicatione ſacrorum, æternam in templis omnibus uicturam ſemper in cunctis terris ubicunque religio fuerit, non turpe creditur, uel animaduerſione dignum, quod his rebus iſti indoctorum principum ignauiam, ſuamque ipſorum imperitiam uulgi ſenſum, ac ramuſculos, ſuos amores, ſua ſcorta, ſuas adulationes, atque ineptiſſima omnia opponunt. Nobis uerò dubium non ſit Marcelle quin aliquo in tempore facilius quoque ſit futurum latini ſermonis uſum toto orbe terrarum, à mulieribus etiam, pueris ac ruſticis teneri, quam peiorem in locum (ut iſti cupiunt) adducere. Sed

iam

iam nimis diggredior, indoctorum inſulſitate hominum prouocatus. Pes, eſt igitur ſublatio ac poſitio duarum pluriumue ſyllabarum ſpatio comprehenſa. Ex ijs quatuor binas habent ſyllabas. Duabus enim breuibus Pyrrhichius conſtat, ut celer: duabus longis, ſpondæus, ut Muſas: breui & longa Iambus, ut Feras: longa & breui Trocheus, ut Amnis. Octo autem ternas continent ſyllabas, tres breues Tribrachus, ut Helena: tres longas Moloſſus, ut errores: longam duasque breues Dactylus, ut Carmina: duas breues & longam Anapæſtus, ut Alios: mediam breuē extremasque longas, amphimacrus, ut literæ. Contrarius huic longam inter breues, amphibrachus, ut Pruina: breuem duas antecedentem longas bacchius ut ituros: duas longas conſequente breui antibacchius, ut Vinoſus. Tam quatuor ſuperiores illi, qui binas, quam cæteri octo qui ternas habent ſyllabas, plures eſſe paucioresque non poſſunt. Vt enim ſyllaba nihil aliud quam breuis aut longa eſt, ita duabus è ſyllabis utraque aut longa eſt, aut breuis, aut ſequitur breuis longam, aut longa breuem, nec patiebatur natura uel quintum addi uel quartum adimi pedem. Ratio eſt eadem eorum qui ternis conſtant ſyllabis, nec niſi aut breues eſſe omnes aut longæ poſſunt, aut breues duæ ſequente longa, aut breuis una ſequentibus longis, aut longa ſequente breui, aut longa & breuibus, aut breuis inter longas, aut longa inter breues. Igitur palam eſt hunc

ſolum

ſolum eſſe numerum debere, utque duabus ſyllabis quatuor, tribus, octo pedes fiunt, ſic etiam quatuor ſexdecim, è quinque duo & uiginti, è ſex quatuor & ſexaginta, & ſemper deinceps ſyllabæ unius augmento pedes duplicari. Neceſſe eſt igitur ut iam dixi qui ſequuntur ſexdecim eſſe pedes. E ſyllabis .n. quatuor breuibus fit proceleusmaticus, ut Valeria. Eſt ex totidẽ longis, diſpondæus quẽ uocant moloſſum, ut Oratores. Ex duabus iambis pedem nominant diambũ, ut uelocitas. Duobus ex Trocheis, uel ditrocheum dicunt uel Choreum, ut Conſularis. Ex Iambo & Trocheo, ideſt utrinque duabus extremis breuibus duas concludentibus longas, antiſpaſtum, ut procelloſus. Ex trocheo & iambo, contrarium ſuperiori, Choriambum, ut Omnipotens. Duabus ex longis duas antecedentibus breues, ionicus maior, ut Prudentia. Contra, duabus ex breuibus quæ totidem præcurrant longas, ionicus minor, ut Leuitates. Reliqui ex octo pedibus quatuor ſunt Pæanes. Ex prima enim longa, tribusque breuibus, Pœan eſt primus, ut Legitimus. Secunda longa & cæteris breuibus, Pœan ſecundus, ut Horatius. Sic tertia longa, tertius, ut Peregrinus: quarta quartus, ut Facilitas. His contrarij totidem epitriti adiunguntur. Nam breuis prima quum tres longas antecedit epitritus eſt primus, ut facultates: quum ſecunda breuis, ſecundus, ut conditores: quum tertia tertius ut felicitas: quum quarta, quartus, ut libertate.

bertate. Quinis uerò è ſyllabis, ut iam dixi uerba duos & triginta pedes efficiunt. Erit igitur Orthius, ex pyrrhichio & tribracho, ut beneficia. Contrarius huic moloſſos ſpondeus, quinque è ſyllabis longis, ut inflammauiſſent. Probrachus ex iambo & moloſſo, ut trucidauiſti. Hyperbrachus è trocheo & moloſſo, ut Imperatores. Meſobrachus è ſpondeo & bacchio, ut orationes. Spondeocreticus, è ſpondeo & cretico, quem dicimus amphimacrum, ut prudentiſſimos. Calotibus, è ſpondeo & palimbacchio, ut conflagrauiſſet. Parapæan, è trocheo & tribracho, ut difficilibus. Periambus, ex iambo eodemque tribracho, ut probabilius. Meſomacrus, è pyrrhichio & dactylo, ut lacrimabilis. Hægemoſcolius, è pyrrhichio & amphibracho, ut agilitatis. Pyrrhichianapeſtus, è pyrrhichio & anapeſto, ut beneficijs. Diphyes, è pyrrhichio & moloſſo, ut gladiatores. Choreobacchius, è trocheo, & bacchio, ut præcipientes. Ameboeus, è ſpondeo, & anapeſto, ut circumſpicias. Spondeodactylus, è ſpondeo ac dactylo, ut ardentiſſimus. Simplectus è ſpondeo & tribacho, ut mirabilibus. Iambodactylus, conſtat ex iambo, & dactylo, ut paratiſſimus. Muſicus ex pyrrhichio, & palimbachio, ut animaduertis. Daſius è pyrrhichio & bacchio, ut cupiditates, choreodactylus, è choreo & dactylo, ut diligentia. Spondeoſchalius, è ſpondeo & amphibracho, ut illuſtriore. Periambodes, ex iambo, & bacchio, ut la-

borio-

borioſos. Cyprius, ex iambo, & anapæſto; ut probabilitas, Anticyprius, è trocheo & palimbacchio, ut contrucidatus. Iambocreticus, ex iambo, & amphimacro ut laboraueras. Doriſcus, è trocheo & amphibracho, ut inſinuare. Periodicus ex iambo & amphibracho, ut laborioſus. Antiperiodicus, è trocheo & cretico, ut negligentiæ. Strophius, è trocheo, & anapæſto, ut condolueras. Antiſtrophus, ex iambo & palimbachio, ut relegauiſſet. Senis autem è ſyllabis ſi pedes fiant, erunt numero quatuor & ſexaginta: è ſeptenis uerò, centum & uiginti octo, ex octonis ducenti quinquaginta ſex. Verum, eò ſi progrediare, fortaſſis nec uerba ex noſtro ſermone ſuppeditabunt, unde ad ſingulos exempla ſumas, nec nomina, quibus deſtinguantur. Quamobrem, binis è ſyllabis uel ternis quouis modo inter ſe commiſti pedes, ut ſpondeus cum ſpondeo, iambus cum trocheo, pyrrhichius cum anapæſto, trocheus cum dactylo, cum poeanibus, cum epitritis ita ſi placeat, aut neceſſe ſit, uel ſingulis in uerbis, uel ſimul in pluribus, ad quatuor & ſexaginta, uel centum uiginti octo, uel ducentorũ quinquaginta ſex, uel aliorum quoque pedum loco eſſe poterunt. Sed perſequar cætera, quæ ſunt huius loci. Notum eſt breuem ſyllabam unius, longam duorum eſſe temporũ. Item illud, pedum qui uel binis, uel ternis, uel quaternis conſtant ſyllabis, tria in genera partiri. Neceſſe enim eſt, ut M. Tullius ad Brutum ſcribit, par-

tem pedis, aut æqualem eſſe alteri parti, aut altero tanto, aut ſeſqui eſſe maiorem. Ita, fit æqualis dactylus, duplex, iambus ſeſqui poean. Aequalem, ut pyrrhichio dicit, ſpondeo, dactylo, anapæſto, & quorum ſimiliter, æqua pars temporis in ſublatione eſt, & in poſitione. Sublatio, ἄρσις à ueterum doctis hominibus, poſitio θέσις nominatur. Quod autē dicimus tale eſt. Non modo pyrrhichius tantum habet in priore ſyllaba, quantum in ſecunda, cuius utraque eſt breuis, uel ſpondeus cui ambæ longæ ſunt, ſed anapæſtus etiam ac dactylus, quorū uel duæ correptæ ſyllabæ, uni longæ ſunt æquales, uel una producta duabus breuibus. Duplex ab eo dicitur, quùm pars, duplo partem ſuperat, ut in trocheo, iambo, duobusque ionicis. Seſqui, ut in poeanibus quatuor, quorum una pars alteram, & eius dimidium continet, ut legitimus, Horatius, peregrinus, facilitas. Hæc M. Tullius ex Ariſtotele mutuatus eſt. Nos uerò, qui præter duarum, trium, & quatuor ſyllabarum pedes, reliquos etiam πεντεσυλλάβους καὶ ἑξασυλλάβους tradidimus, cætera etiā de huiuſmodi proportionibus perſequamur. Amphibrachus igitur tripla dimenſione eſt, qua una breuis in ſublatione, & longa breuiſque in poſitione inter ſe conferuntur, ut pruina. Epitrita ratio eſt, quum pars una continet alteram & tertiam eius partem, ut in epitritis accidit, ut facultates, conditores, felicitas, libertate. Superbipartiens eſt quùm una pars alteram

duasque tertias continet, ut contrucidatus. Super quartam dicimus, quùm pars una continet alteram, & quartam eius partem, ut orationes. Super quintam uerò, quum una pars alteram & quintam eius partem continet, ut in eo pede quem Caniocreticum uocant, ſex ſyllabarum, à nobis prætermiſſo, ut declamatorios. Super ſextam denique quùm maior pars continet minorem, bis, & eius alteram partem, ut in muſico pede quinque ſyllabarum, ut animaduertis. Sed uenio iam ut carminum genera exponam, eaque attingam breuiter quibus ad poeticam, & faciendos uerſus aditum paremus. Hic primum eſt, dicere poeticam, artem eſſe ipſam poetarum, & pangendi carmina. Poema autem & poeſis, nomine quidem ipſo ita differunt quemadmodum πράγμα & πράξις *& huiuſmodi formæ nomina. Rhithmum noſtri numerum uerſusque imaginē eſſe dixerunt, qui à uerſu hoc differt quod hic ſpatio temporum & modulatione conſtat, ut;*

Numeros memini ſi uerba tenerem.

Nam Cyclopas etiam poeta idem bracchia tollere, & Faunos ludere ad numerum dixit. Verſus autem certis pedibus conſtat. Eius plura ſunt genera quæ nos iam explicabimus De tragœdia enim comœdia, ſatyra, elegia, odis, epigrammate, cæteriſque poematum generibus, & ipſo de artificio poetarum, non putaui mihi his quidem in libris eſſe differendum. Sola igitur nunc metrorum genera cuique poëmatū

generi propria, ueteribus poetis uſitata deſcribam. Itaque à uerſu heroico incipiam. Hic ſex pedibus conſtat, primis quatuor ſpondeis dactylisque, quoquo modo permiſtis, quinto dactylo, ſexto ſpondeo, uel (ſi poſtrema ſyllaba eueniat breuis) trocheo. Poterunt eſſe quatuor ſpondei, ut;

Quem Iuno æternum ſeruās ſub pectore uulnus.

uel quatuor dactyli, ut;

Panditur interea domus omnipotentis Olympi.

Abundat hic uerſus interdum una ſyllaba, fitque is quem grammatici ὑπέρμετρον *uerſum uocant. Eam ſyllabam ſeu antecedat breuis, ut;*

Inſeritur uerò ex fœtu nucis arbutus horrida,

Seu longa, ut;

Iamque iter emenſi turres ac tecta latinorum,

Sequens uerſus neceſſe eſt incipiat à uocali, quod his duobus, & alijs etiam in locis Virgilius fecit. Ita enim abſumpta ſuperiore, fit in uerſu ut nihil ſuperſit. Varietatis gratia faciunt poetæ, ut quinto loco ponant aliquādo ſpondeum qualia ſunt eiuſmodi plurima exempla;

Conſtitit atque oculis Phrygia agmina circumſpexit:

Sic etiam Homerus & latini & græci omnes ut Heſiodus;

Μοῦσαι πιερίηθεν ἀοιδῇσι κλείουσαι

Δεῦτε δὴ ἐννέπετε σφέτερον πατέρ' ὑμνείουσαι.

Rarò

Raró habet hic uerſus pro dactylo proceleuſmaticum, ut;

Velleraque ut folijs deputant tenuia ſeres:

rarius anapæſtum, ut;

Fluuiorum rex Heridanus.

Inciſa uocant quæ à ueteribus grammaticorum πενθημιμερὴ, ἑφθημιμερὴ κατα τρίτον *dicuntur. Tria hæc noſtris ſemiquinariam, ſemiſeptenariam, & trochaicam cæſuram placuit nominare. Inde priora duo nomen habuerunt quòd in pedum quinque, uel ſeptẽ, dimidia parte, ideſt dimidio pede poſt uel duos uel tres integros pedes, una ſyllaba remanet antecedentis uerbi, ad principium alterius pedis, ut;*

Italiam fato profugus

Poſtrema enim ſyllaba in fato poſt ſpondeum reliqua, principium eſt dactyli ſequentis. Datur hic au ctotitati poetarum, ut ea ſi accidat breuis aliquando producere illam poßint, ut;

Olli ſerua datur operum haud ignara Mineruæ, &;

Omnia uincit amor & nos cedamus amori.

Non nihil enim uolunt in eo quoque eſſe momenti ad producendam uel corripiendam ſyllabam; ſi ea ad principium pedis uel finem locetur. Nam Cato, ut cætera huius formæ nomina poſtrema longa Virgilius dixit, ut;

Quis te magne Cato tacitum, aut te Coſſe relinquat

 Lucano

Lucano autem, ut ſcriptum Probus reliquit, ad finem pedis poſitum corripere licu t, ut;

Arcano ſacras reddit Cato pectore uoces

Ἑφθημιμερὲς *huiuſmodi habet exempla;*

Inferretque Deos Latio.

Ita enim ſupereſt huic ſyllaba poſt tres pedes ex latio ut ante iam poſt duos ex fato. Κατὰ τρίτον, *quum poſt duos primos pedes, trocheus quidam reliquus eſt à uerbo antecedentis pedis, ut;*

Poſt habita coluiſſe Samo.

In uerbo enim coluiſſe duæ poſtremæ ſyllabæ trocheum faciunt unde trochaicam cæſuram dixi à quibuſdam eſſe nominatam. Ex tribus huiuſmodi inciſis uel unum ſi non adſit in uerſu uitioſum putatur. Perquàm rarò enim ueteres poetæ fecerunt, ut ſingulos pedes ſingulis uerbis integris amplecterentur, ita prorſus ut eius uitij exemplum non facile afferre poßim. Contra uerò laudantur quæ huic ſimilia ſunt;

Inſignem pietate uirum tot adi e labores:

Nullus enim hic pes eſt qui integro uerbo finiatur. Præceperunt alij ante nos his de rebus multa, ſed ex noſtris ne Terentianus quidem Aldo plenius aut ſuptilius. Nos autem ea dumtaxat perſequimur, ſine quibus ad maiora, ad imitationem, ad cognoſcenda poematum genera bonis ingenijs uia eſſe non poterat. Nec admonendum eſt duas in uerſu ſyllabas unam in ſyllabam coire, aut breues in longam, ut

Nil, & Ni à Nibil, & Niſi, & illud;

Quin protinus omnia

aut longas in longam, ut;

Fixerit æripedem ceruam Tirynthius heros:

aut longam unam in duas itidem longas, ut;

Aurai ſimplicis ignem:

aut longam poſt breuem in longam, ut;

Pleno ſe condidit alueo.

Multa ex illo etiam uerborum genere, Debinc, Deinde, Deinceps, Proinde. Illud etiam ſane quam uidetur eſſe puerile ex binis uocalibus antecedentiũ, conſequentiumque uerborum, ex ratione carminis euaneſcere priores, ut;

Conticuere omnes intentique ora tenebant:

idemque fieri ſi antecedat M, ut;

Littora multum ille, & terris iactatus & alto:

& utraſque ſimul interire. Hoc ipſum accidit inter principia fineſque uerſuum, ut;

Aut dulcis muſti Vulcano decoquit humorem

Aut folijs undam tepidi deſpumat aheni.

Sed pergam dicere, ſiqua ratio eſt alia heroici uerſus quæ præceptionis indigere uideatur. Ac primũ illud obſeruandum eſt, bucolici carminis pedem quarto in loco plurimum eſſe dactylum ſolere, quo dactylo uerbum finiatur, ut;

Nos patriæ fines & dulcia linquimus arua

& Theocritus

Αἶγες ἐμαὶ τῆνον τὸν ποιμένα τὸν συβαρίταν,

φεύγετε τόν λάκωνα, τὸ μευ νάκος ἐχθὲς ἔκλεψεν.

Neque falſum omnino eſt hunc poetam in principijs quoque uerſuum ſæpius dactylum ponere quam ſpondeum. Iam interdum uerſus fieri à poetis in pyrrhichium uel iambum cadentibus poſtremis ſyllabis notum eſt ut Lucretius in tertio;

Nec facile in uenas cibus omnis diditur eis.

Huius etiam loci ſit fortaſſe quod idem in quinto poſuit;

Nec iacere lendo manus uia qua munita fidei:

&;

Naturæ primus portarum clauſtra cuperet:

&;

Attoniti Troes uiſo ſerpente pauitant.

Sunt & hoc genere amoebei, ſæpius ad finem cuiusque ſententiæ repetiti quos noſtri, intercalares dixerunt, ut;

Incipe Mænalios mecum mea tybia uerſus:

&;

Ducite ab urbe domum mea carmina ducite Daphnin.

Paſtorale eſt hoc genus ac neſcio an primum à Theocrito inuentum, ut;

Ἄρχετε βωκολικᾶς μῶσαι φίλαι ἄρχετ᾽ ἀοιδᾶς.

Sed iam tranſeo ad elegos uerſus pentametros. Conſtant hi primum duobus uel dactylis, uel ſpondeis, uel ſpondeo & dactylo utercunque prius occurrat. Debinc ſyllabam recipiunt longam duos dactylos,

& al-

& alteram longam ſyllabam, quæ ſuperiori annexa integrum pedem conſtituit. Verſum tamen ita ſi metiri uelis, ut quam dixi poſt duos primos pedes longam ſyllabam ſequenti adiungas, pedem hic ſpondeum feceris, ex alijs autem quæ ſuperſunt ſyllabis duos anapæſtos. Quunque duæ ſint rationes, utriuſque ſit exemplum;

Nil mihi reſcribas attamen ipſe ueni.

Iambici autem uerſus iambo tantum pede olim fiebant, ut;

Eamus omnis execrata ciuitas:

Deinde legitimo pedi quatuor ſunt alij adiecti pedes, tribrachus, dactylus, ſpondeus, anapæſtus locis imparibus attributi. Secundo autem & quarto loco tribrachus totidemque temporum iambus, ut apud Horatium;

Luxere matres Iliæ addictum feris
Alitibus atque canibus homicidam Hectorem.

Sed mutant hanc ipſi etiam ueteres legem, ut ponant quarto loco Anapæſtum, ut in Pluto Ariſtophanes;

Μετέχειν ἀνάγκη τὸν θεράποντα τῶν κακῶν.

Tragædiarum ſcriptores in locis paribus præter iambum rarò pedibus alijs utuntur. Tribracho uſus eſt Euripides in Rheſo;

τῆς κὰς τε ποταμοῦ ςρύμονος, φιλῶ λέγειν
τ' ἀληθές.

Sed parcius omnino faciunt, ut quos dixi mutent pedes

des. Terentius uerò & Plautus, & ſi eandem ſequuntur uiam liberius tamen hos quinque pedes in locis omnibus admiſcent. Secundum pedem uides illo in uerſu ſpondeum

Vos iſthæc intro auferte abite Soſia:

Secundum & quartum infra

Nempe, ut curentur rectè hæc: immo aliud: quid eſt.

Dactylum ſecundum;

Nihil iſthac opus eſt ad hanc rem quam paro:

Eundem quartum

Apud me iuſta, & clemens fuerit ſeruitus:

Tribrachum ſecundum;

Vt animum ad aliquod ſtudium adiungant, aut equos:

Eundem quartum;

Dic ſodes quis heri Chryſidem habuit: nam Andriæ:

Secundum anapæſtum;

Fide & taciturnitate: expecto quid uelis.

Nec alia ratio eſt uerſuum illorum quos in Tragœdia aut Comœdia μονομέτρους, διμέτρους, τριμέτρους, τετραμέτρους *dicunt, uel duorum, uel quatuor, uel ſex, uel octo pedum. Poſtremos duos noſtri ſenarios, octonariosque uocant. Primi ſunt, ut;*

Quid illud eſt

Alteri, ut;

Miſeram me quod uerbum audio!

Ter-

Tertij, ut;

Venit Chremes poſtridie ad me clamitans:

Poſtremi, ut;

Quo pacto Danae miſiſſe aiunt in gremium imbrem aureum.

Sunt ex omnibus ſpondeis, ut;

Si te in germani fratris dilexi loco
Siue hæc te ſolum ſemper fecit maxumi.

Conflatur uerſus ex unius fine & alterius principio ſcenæ, ut;

Ne ad morbum hoc etiam: teneo: Qui ais Byrrhia?

Raro admiſcent etiam his pedibus trocheum, ut;

Ad te uenio, ſpem, ſalutem, auxiliumq́, conſilium expetens.

Trochaici uerò ijsdem quibus iambici conſtant pedibus, ita ut nullam tamen in ſedem recipiant iambum, ut nec iambici trocheum. Hic uerò pes, uel tribrachus etiam, contra quam iambus tertio ferè & quinto loco datur. Si tamen octonario uerſus ſcribas tribrachum ſeptimo loco non admittes. Itaque uerſus trochaici ex eo potiſſimũ genere quod καταληκτικὸν *uocant, illud eſto Terentij exemplum;*

Dum ſtudeo obſequi tibi penè illuſi uitam filiæ.
Immo enim quam maxime abs te poſtulo atque oro Chremes,
Vt beneficium uerbis initum dudũ, nunc re comprobes.

Vides

Vides hic nullam in ſedem recipi iambum, & præter legem quam dixi primo in uerſu ſecundum pedem fieri trocheum. Pedibus conſtant ſeptem quibus addita ſyllaba, quæ ſuperat poſtrema, octonarium complet: eam ſyllabam ſemper trocheus antecedit, unde trochaici uerſus nominantur. Κατάληκτα *dixerunt metra quibus nihil deeſt, ut;*

Vos iſthæc intro auferte abite: Soſia

κατάληκτα *quibus deeſt in fine ſyllaba, ut quæ trochaica dudum ex Terentio retuli exempla.* Ὑπερκατάληκτα, *quoties una uel duæ ſyllabæ superſunt.* Βραχυκατάληκτα *quibus integere pes abeſt, ut ſi dixeris,*

Dum ætas, metus, magiſter prohibebant:

Deeſt enim iambus qui ſenarium abſoluat. Sotadeo in carmine quinque inſunt pedes, ionici duo à maiore, & tres, ut in endecaſyllabo trochei, cuius talia exempla Terentianus dedit.

Nunc redde mihi quod uolo te tenere ſemper
Longam in geminas ſæpe breues ſolere ſolui.

Sotadei finis, Ithyphallicum tribus trocheis facit, ut;

Romuli nepotum
Maximas Catullus
Iunge Bacche tygres.

Nunc mihi operæ pretiũ uidetur his quæ dicta ſunt ea quoque metrorum genera adiungere quorum pulcherrima exempla Horatius reliquit. Eiuſmodi

enim ſunt ut qui uel ſuperiore ætate, uel ſemper antea fuerunt, uel qui noſtra memoria uiuunt homines doctiſſimi, nihil habeant, quod ſuis in ſcriptis imitari ſe exiſtiment poſſe excellentius. Itaque primum genus habet uerſus omnes Aſclepiadeos. Hi primo pede conſtant ſpondeo, ſecundo dactylo, poſt hunc longa ſyllaba, ut pentameter elegiacus, tum duobus dactylis, & ſyllaba adhuc altera, quæ ſi longa eueniat erit cum ſuperiore pro ſpondeo, ſin breuis pro trocheo. Nihil enim hic aut uſquam ſeu uerſus fiat, ſeu ſoluta oratio aliquid refert breuis an longa ſit poſtrema ſyllaba. Erunt igitur hac quidem ratione pedes quinque. Poterunt enim eſſe quatuor, ſi poſt primum ſpondeum duos choriambos fecerimus & iambum uel pyrrhichium, ut;

Mecœnas atauis edite Regibus:

Secundum ſapphico eſt uerſu, qui ex eo nomen inuenit quod eo puella Sapphò plurimum ſit uſa. Primum pedem trocheum habet, ſecundum ſpondeum, tertium dactylum, & duos trocheos. Porrò ſunt quæ μονοκῶλα *grammatici dixerunt, ideſt quæ ut ſuperior ode uno carminis genere decurrunt. Sunt que* δίκωλα, *ut;*

Sic te diua potens Cypri
Sic fratres Helenæ lucida ſydera.

Hinc ad primam rationem uerſus quia redeundum ſemper eſt δίκωλα δίςροφα *dicuntur: quoties uerò ut in hac ipſa ode fit à quarto ad primum,* δίκωλα τετράςροφα.

ϛροφα. *Quartus quiſque uerſus dimeter eſt Adonius ex dactylo ac trocheo,ut;*

Iam ſatis terris, niuis atque diræ
Grandinis, miſit pater, & rubente
Dextera ſacras iaculatus arces
Terruit urbem.

Tertium δίκωλον δίϛροφον, *primo uerſus Gliconico, tribus conſtante pedibus ſpondeo, duobusque dactyllis,uel ſpondeo choriambo,& pyrrhichio poſtremo: altero Aſclepiadeo uerſu,ſicut;*

Mecœnas atauis edite Regibus;

ut;

Sic te diua potens Cypri
Sic fratres Helenæ lucida ſydera:

Quartum δίκωλον δίϛροφον,*binis uerſibus factum primis quibusque bucolico generi ſimilibus, ideſt (ut ſupra dixi) ut quarta in ſede uerba ipſa cum dactylis finiãtur,tribus reliquis pedibus trocheis: ſecundi uerſus,erunt eiuſmodi,ut primo pede ſint uel iambo, uel trocheo,uel ſpondeo, ſecundo iambo, & cæſura longa tribus ſequentibus trocheis,ut;*

Soluitur acris hyems grata uice ueris & Fauoni
Trahuntque ſiccas machinæ carinas;

Quintum,quaternis uerſibus incedit,duobus Aſclepiadeis, tertio Pherecratio, ex fine heroici uerſus ſpondeo, dactylo, iterum ſpondeo, uel propter indifferentem ultimam, trocheo: tertium uerſum habet Gliconium qui ſpondeo conſtat duabusque dactylis,

hunc

hunc in modum;

Quis multa gracilis te puer in roſa
Perfuſus liquidis urget odoribus
Grato Pyrrha ſub antro
Cui flauam religas comam:

Sextum genus totidem ideſt quaternis fit uerſibus, tribus Aſclepiadeis, quarto Gliconio ſic;

Scriberis Vario, fortis & hoſtium
Victor, Mæonij carminis alite
Quam rem cumque ferox nauibus aut equis
Miles te duce geſſerit:

Septimum binis uerſibus totum ad finem usque perducitur, primis ex Archilochio metro heroico, alteris ex fine uerſus heroici. Quatuor enim ſunt pedes, primi duo uel ſpondei uel dactyli, uel alterni, tertius dactylus, quartus uel ſpondeus, uel trocheus, ut;

Laudabunt alij claram Rhodum aut Mitylenem
Aut Epheſum bimariſue Corinthi.

Octauum, bimembre quidẽ (ut ſic dicã) eſt quomodo ſuperius, ſed nihil habent inter ſe aliud ſimile. Nanque hic primus, uerſiculus eſt ex dactylo & duobus trocheis, uel choriambo, & amphibracho, uel Bacchio: deinde aliud ex epitrito, ſecundo, duobus choriambis, & Bacchio, uel Amphibracho, ut;

Lydia dic per omnes
Te deos oro Sybarim cur properes amando.

Nonum Alcaico metro conſtat. Quaternis id uerſibus abſoluitur. Primi duo ſpondeum habent &

Iam-

Iambum, uel duos Iambos, & longam (ut uocant) cæſuram, quam duo dactyli ſequuntur: Tertius ſpondeum & Iambum, iterumque duobus his pedibus geminatis, alteram, ſeu longam, ſeu breuem cæſuram: Quartus duos dactylos, & totidem troheos, ſic;

Vides ut alta ſtet niue candidum
Soracte: iam nec ſuſtineant onus
Syluæ laborantes, geluque
Flumina conſtiterint acta:

Decimum, unius tantum eſt formæ. Pedes habet primos ſpondeos, deinde tres choriambos & Pyrrhichium, uel Iambum, ita;

Tu ne quæſieris ſcire nefas quem mihi quem tibi.

Vndecimum, binis uerſibus currit. Habet enim dimetrum trochaicum, in ſecundis uerò trimetrum Iambicum. Abeſt utrique tamen ſyllaba à fine, quod genus καταληκτικὸν *appellari diximus hoc pacto;*

Non hebur neque aureum
Mea renidet in domo lacunar.

Duodecimum, uno tantum uerſus genere incedit, ſed primi quique duo uerſus ternis tribus Ionicis à minore conſtant, tertij quaternis, ſic;

Miſerarum eſt, neque amori dare ludum,
Neque dulci mala uino lauere aut ex
Animari metuentis patrue uerbere linguæ.

Decimum tertium primos uerſus heroicos habet al-

teros

teros ex fine pentametri elegiaci, duobus uidelicet dactylis, & ſuperante longa ſyllaba, quale eſt;

Diffugere niues, redeunt iam gramina campis,
Arboribusque comæ.

Decimum quartum ἐπῳδὸν *dicitur cuius eſt ratio ut ſecundi minores uerſiculi, antecedentium, qui ſunt duobus pedibus maiores, ſententiam concludant. Hi ſenis pedibus conſtant: illi quaternis. Legitimi ſunt pedes, Iambi. Prima, tertia, & quinta in ſede eſſe poteſt ſpondeus: exemplum ſit;*

Ibis Liburnis, inter alta nauium,
Amice propugnacula.

Decimum quintum, priores uerſus, habet eoſdem, cum ſuperiore: alteros ex duobus dactylis, & longa ſyllaba: duobus Iambis ſpondeo, & iterum iambo, hoc exemplo;

Pecti, nihil me ſicut antea iuuat
Scribere uerſiculos, amore percuſſum graui.

Decimum ſextum, primos habet uerſus omnino heroicos: alteros ex dimetris iambicis, & fine pentametri uerſus elegiaci, cuius tale exemplum eſt;

Horrida tempeſtas cœlum contraxit, & imbres:
Niuesque deducunt Iouem, nunc mare, nunc ſyluæ.

Decimum ſeptimum, δίκωλον δίστροφον, *heroico uerſu & dimetro iambico, quale hoc eſt exemplum;*

Mollis inertia, cur tantam diffuderit imis
Obliuionem ſenſibus.

Decimum octauum, alternis eſt uerſibus heroicis, &

ſenarijs iambicis, quemadmodum ſupra; ut;

Altera iam teritur bellis ciuilibus ætas;
Suis & ipſa Roma uiribus ruit.

Decimum nonum, ratione iambica totum eſt, ſenisque pedibus, ut ſecundam in ſedem & quartam, pro iambo æqualem temporibus tribrachum poßit recipere, ut;

Iam iam efficaci do manus ſcientiæ:

& quod hinc ſupra attuli

Luxere matres Iliæ addictum feris
Alitibus, atque canibus homicidam Hectorem.

Hæc ſunt quorum aliqua ratio apud hunc poetam reddenda mihi uidebatur, quæ ut non contemnerē, aliorum quoque non indoctorum hominum, Diomedisque, & Cæsij Baſſi in primis antiquißimi grammatici, eiuſdemque poetæ optimi auctoritas me induxit. Quamobrem nunc redeo ut Catulli etiam quæ prodeſſe poterunt exempla, ijs qui noui ad poeticam accedunt breuiter exponam. Itaque tria epigrammata quæ prima ſunt, & quæcunque ſimilia his erunt quid habeant rationis, quod ad pedes attinet intelligi ſic poteſt. Verſus habent quos ipſi etiam ueteres poetæ hendecaſyllabos dixerunt. Primi ſunt pedes uel ſpondei, uel trochei, uel iambi, ſecundo loco dactyli, tribus ſequentibus trocheis, ut;

Qui dono lepidum nouum libellum
Arida modo pumice expolitum?

Secundum genus conſtat uerſibus iambicis trimetris quorum ſupra nonnulla ſignificata ratio eſt.

Exem-

Exemplum ſit huiuſmodi;

Faſelus ille quem uidetis hoſpites
Ait fuiſſe nauium celerrimus:

Tertium dimenſione trochaica eſt quod nomen inuenit à trocheo quem habet in fine, cæteris quinque pedibus iambis, & locis imparibus aliquando tribrachis, uel ſpondeis, in hunc modum;

Miſer Catulle deſinas ineptire
Et quod uides periſſe, perditum ducas:

Quartum genus Priapeium uocant. Imaginem habet quandam heroci uerſus, prima tamen & quarta in ſede ſpondeo mutato in trocheum. Ea enim ſeruatur lex, ut quum primi tres pedes tanquam ſeparati ſint à ſequentibus utraque pars à trocheo incipiat, qua de ratione ſic Terentianus Priapeio utens uerſu præcipit;

Scimus: uſque adeo hoc genus lex heroica pellit
Vt ſit utraque portio cœpta ſæpe trocheis
Nam diſcrimine nullo ponit hinc ue l iambum:

Tertiò loco poterit eſſe pro dactylo, uel ſpondeus, uel trocheus, uel iambus, uel tribrachus. Ita enim eodem à Terentiano accepimus;

Nec mirabere ſyllabæ finem commate primo
Tanquam de pede dactylo fiat tertia longa.

Speciem aiunt Priapeij carminis habere quoties heroico in uerſu idem eſt finis uerbi tertijque pedis, ut;

Cui non dictus Hylas puer, & latonia Delos.

Paulo diſsimiliora ſunt quæ ita ſcribuntur;

Fronde ſuper uiridi, ſunt nobis mitia poma:

Si enim ſententia pateretur, ut quartum uerbum an tecedentibus annecti poſſet, tres pedes ita caderent, ut;

Cui non dictus Hylas puer.

Sed ipſius hic deſcribam Terentiani locum;

Verſus ergo magiſtri uocant hos Priapeios
Et Maro dat tales: ſed quia diſtinctio uerba
Diſſociat, nectitque aliter, nec partibus æquis
Diſtingui patitur pedes, ſonus effugit aurem
Fronde ſuper uiridi, ſunt nobis mitia poma
Caſtaneæ molles & preßi copia lactis
Turbabat cælo, nunc terras ordine longo
Aut capere, aut captas iam deſpectare uidentur
Si diſtinctio ſepararet, Nobis mitia poma
Preßi copia lactis, terras ordine longo
Deſpectare uidentur fient ſic reſonantes
Vt uerſus ſonat alter quem diſtinctio nudat
Cui non dictus Hylas puer & latonia Delos
Siquis ſic quoque findat prima, commatis inſtar
Ex uno choriambico
De quo diſſerui modo
Verſus ſtare uidebitur
Cui non dictus Hylas puer
Thebis læta dies adeſt
Carmina Pierides dabunt
Vſque autem duo commata
Poßis credere rectius
Hæc ipſa ut uideas dari
Non hoc commodo ſunt ſitu

Verſa

Verſa ſed uice priſtina
Nanque his commatibus Flaccus Horatius
Metrum compoſuit, ſed choriambicos
Ex binis pedibus præpoſuit duos
Tunc hos iungit epodos
Partes ut modo duas
Ipſo carmine iam tibi fiet regula plana
Quis multa gracilis te puer in roſa
Perfuſus liquidis urget odoribus
Grato Pyrrha ſub antro
Cui flauam religas comam
Pergant cætera poſt conſimili ſtrophe
Verſus hic igitur ſunt pariles duo
Quis multa gracilis te puer in roſa
Perfuſus liquidis urget odoribus
Poſt hos quæ ueniunt commata perſpicis
Grato Pyrrha ſub antro
Cui flauam religas comam
Cui flauam religas comam prima parte locetur
Fiat comma ſecundum, Grato Pyrrha ſub antro.
Verſum non dubium fore quē dicunt Priapeium
Cui flauam religas comam grato Pyrrha ſub antro.

Sed redeo ad Catullum. Habent hi uerſus prima etiā in ſede aliquando ſpondeum, ut;

Tantundem omnia ſentiens, quam ſi nulla ſit uſquam

Secundo in loco anapæſtum, ut;

Hunc ego uolo de tuo ponte mittere pronum

Illo autem in uerſu

Si pote ſtolidum repente excitare ueternum.

Primam ſecundi pedis produxit ſyllabam, ex ui dua rum conſonantium quæ tertio in uerbo ſequuntur

Quartum genus eſt huiuſmodi;

O colonia quem cupis ponte ludere longo

En ſalire paratum habes, ſed uereris inepta

Ad Catullum referunt illud etiam generis eiuſdem ex Priapeio carmine;

Hunc ego iuuenes locum uillulamq; paluſtrem.

Quintum ſeptenarios habet uerſus, ut ſextum ad pedem iambici ſenarij, quem ex Terentio ſupra oſtendimus alia adhuc ſyllaba & trocheus in hunc modum apponatur;

Cynæde Thalle mollior cuniculi capillo.

Vel anſeris medullula, uel hinnula tenella.

Sextum genus rationem ſeruat exametri uerſus primum ſpondeo, poſt hunc dactylo, iterum ſpondeo, quarta in ſede anapæſto, quinta & poſtrema dactylis

Alphene immemor, atque unanimis fulſe ſodalibus,

Iam te nil miſeret, dure tui dulcis amiculi?

Septimum quaternis conficitur uerſiculis quorum primi tres, primis conſtat pedibus, uel iambis, uel trocheis, dehinc, dactyli duo ſuccedunt, quarti iambo dactylo, & ſpondeo fiunt, uel trocheo tribracho, & ſpondeo, ſic

Dianæ ſumus in fide

Puellæ

Puellæ & pueri integri
Dianam pueri integri
Puellæque canamus
O Latonia maximi
Magna progenies Iouis
Quam mater prope Deliam
Depoſuit oliuam.

Octauum unius tantum pedis inſolentia facit, ut à primo diſtinguam. Eſt enim endecaſyllabum ut ſuperiora, ſed hoc ſolum in epigrammate permittit ſibi ut ſecundo loco ſpondeum pro dactylo ſæpius accommodet, ut;

Oramus ſi forte non moleſtum eſt,
Demonſtres ubi ſint tuæ latebræ
Te quæſiuimus in minore campo,
Te in circo, te in omnibus tabernis,
Te in templo, ſupero Ioui ſacrato,
In Magni ſimul ambulatione.
Femellas omnes amice prendi,
Quas uultu uidi tamen ſerenas
Has te ſic tantum ipſe flagitabam,
Camerium mihi peſſimæ puellæ
Quædam inquit, nitidum ſinum reducens,
En hic in roſeis latet papillis:
Non cuſtos ſi fingar ille Cretum
Non ſi Ladas pennipesue Perſeus,
Non ſi Pagaſeo ferar uolatu,
Non Rheſi niueis, citisque bigis.
Adde huc plumipedas, uolatilesque,

Ventorumque ſimul require curſum,
Quos iunctos Cameri mihi dicaris,
Defeſſus tamen omnibus medullis,
Et multis languoribus pereſus
Eſſem, te mihi amice quæritando:
Sed te quærere iam Herculis labor eſt
Tanto ten faſtu negas amice:
Dic nobis ubi ſis futurus, ede
Audacter, comiti licenter ede:
Num te lacteolæ tenent puellæ
Si linguam clauſo tenes in ore;
Fructus proijcies amoris omnes
Verboſa gaudet Venus loquela
Vel ſi uis licet obſeres palatum,
Dum ueſtri ſim ego particeps amoris.

Nonum eodem eſt uerſuum genere iſdemque pedibus omnibus, quibus ſeptimum. Solum intereſt quod illud quaternis, ut iam dixi hoc uero quinis uerſibus decurrit, ut;

Collis ò Heliconij
Cultor Vraniæ genus
Qui rapis tenerum uirum
Virginem, ò Hymenæe Hymen
Hymen ò Hymenæe.

Decimum nominatur Galliambum quòd eo Galli, in ſacris Deæ Cybeles uterentur. Hoc de metri genere ſic Terentianus admonuit.

Sonat hoc ſubinde metro Cybeleium nemus
Nomen Galliambis memoratur hinc datum

Tre-

Tremulos quòd eſſe Gallis habiles putant modos.
Verſus hi primis in ſedibus anapæſtos habent uel ſpondeos, uel temporibus æquales proceleusmaticos, tum duos iambos & longam ſyllabam: quarto loco iterum anapæſtos, quinto iambos, uel tribrachos, ſexto denique iambos. Sæpe etiam ſecunda in ſede tribrachos in quarta proceleusmaticos uidemus;

Super alta uectus Attis celeri rate maria
Phrygium ut nemus citato cupide pede tetigit
Adijt opaca ſyluis redimita loca Deæ
Stimulatus ut furenti rabie, uagus animi
Deuoluit ipſe acuto ſibi pondera ſilice.

Sed plura non perſequar: In his enim qui rectè fuerit uërſatus, per ſe ipſum cætera cognoſcet. Nam genus quodcunque oblatum carminis, quum ex ratione æſtimabit, facile animaduertet qui pedes quaque in ſede uel ſemper, uel ſæpius occurrant. Quamobrem in Theocriti hala, aut ſecuri, ſtatim choriambicos eſſe pedes indicabit. Nulla pedum uarietas in Pindaro eſſe tanta poterit quin denique adhibita huiuſmodi ratione, ac diligentia, cognoſcatur. Nec ullius erit negotij trochaicos, dimetros Anacreontis metiri, ut;

Εσορῶ φέροντα τόξον
Πτέρυγάς τε καὶ φαρέτρlω

Aut illius καταληκτικὰ ἰαμβεῖα, *ut;*

θέλω λέγειν Ατρείδας
θέλω δὲ κάδμον ἄδειν.

aut

aut ſophoclis Euripidi ſimilia, ut;

Ἀεὶ μὲν ὦ παῖ λαρτιάδεω δέδορκά σε
Πεῖραν τιν' ἐχθρῶν ἁρπάσαι θηρώμενον.

aut quas uel Tragici poetæ, uel Comici pedum crebras mutationes inducunt. Quoniam uerò ad componendos uerſus (quod naturæ ordine prius erat) uidemur ſatis multa & ſuptilia eſſe perſequuti, nūc mihi ſolutam quoque orationem eſſe tractandā breuiter exiſtimaui. Non enim tot labores docendæ grammaticæ & latinitatis mihi, aut alijs etiam, eo ſuſceptos eſſe arbitrabimur, ſolum, ut latinis adoleſcentibus pangendi carminis ratio non deeſſet, ſed ut cognita ſyllabarum natura, dimenſione pedum, & generibus poetarum, quaſi gradus quidam aditusque fiat ad ea quæ ſequuntur. Hæc etſi non utilia modo, uerum etiam neceſſaria ad hunc locum eſſe intelligam, non tamen ab his qui literas nunc docent mihi conceſſum iri ſum arbitratus, niſi ea re uictis, quod olim doctiſſimi (ut ex Diomede & Valerio Probo cognitum eſt) ad præcepta grammaticæ, & latinitatis ſolutæ etiam orationis componendæ uiam adiungere ſolerent. Quumque hoc de genere multa ſint in rhetorum ac doctorum hominum libris diſputata, ego ut potero breuiſſimè communiora præcepta, & magis uſitata, magisque utilia complectar. Tria ſunt igitur, quæ componenda oratione potiſſimum cuſtodienda præcipiunt, primum ut res & uerba rectè diſponas, alterum ut ſuauiter copules, tertiū ut numeroſè concludas. Itaque res conſtat

ſtat ordine, iunctura, numero. Ordinis eſt ut nequid inuerſè ac perturbatè dicamus, & contra quam uel naturæ uel amplificandi ratio poſtulet, quæ minima ſunt ad extremum ſeruemus. Eſto enim illud M. Tullij exemplum; Facinus eſt uincere ciuem Romanum, ſcelus uerberare, prope paricidium necare, quid dicam in crucem tollere? Rectè hic à uinculis ad uerbera, à uerberibus ad necem, & hinc ac crucem aſcenditur, quæ ſi retrorſum impellas, ut à maximo crimine ad minimum delabare, non languens modo, & fracta, ſed ridicula prorſus oratio uidebitur. Denique adhibere diligentiam oportet ut quæ ſunt priora ne ignoremus, & ut primum quicque in uerbis ac ſententijs per naturam eſt, ita primo loco ponatur. Hic mihi Salluſtiani cuiuſdam exempli uenit in mentem; Hiempſal inquit, reperitur, occultans ſe in tugurio mulieris ancillæ. Verba duo poſtrema ſi ita inuertas ut mulier poſt ancillam dicatur, ordine peccatum fuerit & ridiculè peccatum. In fine autem ſententiæ uerbum collocare, ſi compoſitionis ratio patiatur, ideo putant ſæpius conuenire quod ſi acrior quidam ſit in eo ſenſus, non obſcurari media in ſententia debet, ſed relinqui in animo atque ad nouiſſima reſeruari. Hæc tamen ſi obſeruanda ratio eſt, quicquid in oratione uehementiſſimum eſt, ſi fieri quidem poſſit poſtremo loco dandum erit, ut; In conſpectu Pop. Rom. uomere poſtridie: quamuis aliter fiat ſæpe, & poſſit interdum aliud compoſitio poſtulare, & uis, atque impetus non grauior unius

uerbi

uerbi, quam alterius exiſtimari. Prorſus uerò perfecta & feliciſſima oratio eſt, quæ & recto ordine & ſuaui iunctura, & aptè cadente numero decurrit. Copulatio ſequitur uerborum, cui iuncturæ nomen dederunt. Hæc magis etiam quam ordo ſuperior, præter inciſa, membra, & periodos in literis ac ſyllabis etiam ſpectatur. Clara enim & perſpicua & leuiter fluens ubique oratio eſſe debet, ut neque uerba inter ſe, neque literæ usquam, aut ſyllabæ collidantur, & contra iucundiſſimum quo ad fieri poteſt ſonum reddant. Itaque uitia primum cauenda ſunt, quæ his uirtutibus repugnent, ut uocaliū concurſus ex fine antecedentis, & principio ſequentis uerbi, quibus hiatu uaſta compoſitio efficitur, ad loquendum, audiendumque permoleſta, ut;

Conticuere omnes

Affine huic, illud uitium eſt quoties uocalem, alterius uerbi ſecunda ex liquidis præit, ut;

Venturum excidio Libyæ.

Caret hoc uitio græcorum lingua, ubi nullum ea litera uerbum claudit. Concurſiones autem ut dixi uocalium niſi ſtudio inani quodam ac puerili adhibito, prorſus uitari neutro in ſermone poſſunt. Omnino tamen & hoc fugiendum erit quoties licebit, & eadem conſonantes, aut inter ſe ſimiles, in principio ac fine uerborum, quantum uel pudor, uel grauitas, uel rebus maioribus impedita cogitatio feret, non uitandæ quidem ut nunquam eueniant, ſed prouidendum ne ſæpius occurrant; ut; In hac cogitatione

fuit:

fuit: ab his ſtudijs ſuis ſe ſeiunxit: ad hæc quærēda ſe conuertit. Quæ ſimiliter deſinunt, cadunt, uel incipiunt loco poſita laudantur, ut leuium græcorum, aut immanium barbarorum: frequentior tamen eorum uſus reprehenditur. Hoc enim fuit unum ex ijs quæ Iſocrates (ut Cicero tradit) iam ſenex in ſe ipſo ut nimium correxit. Sed uenio iam ad numeros. Oratio omnis aut numero conſtat aut metro. De metris metrorumque generibus, uidetur mihi ſatis eſſe dictum. Nec illud arbitror admonendum quod ſcire omnes poſſunt, & hæc & numeros dimenſione pedū contineri. Ea re tamen differunt, quod non ut in metris, una & certa lex eſt, ordoque numerorum, neque in illis ita libera ſunt ſpatia, ut in his, qui tum longius duci, tum breuius contrahi, pro natura loci cuiusque poſſunt, nec metra, ut numeri alios pedes pro alijs ferunt. Nunc denique illud meminerimus, & quæ adhuc de ordine, iunctura, numero dicta ſunt, & quæ iam ſequentur ad illa pertinere, quæ tres ſunt partes compoſitionis, inciſa, membra, periodos. Inciſum eſt pars membri, membrum periodi. Eſt enim inciſum κόμμα, ſæpius nihil per ſe efficiens, ut ſi dicam; Si quantum in agro locisque deſertis: altero hic adiecto inciſo membrum eſſe incipit, quum dicitur; Si quantum in agro locisque deſertis audacia poteſt. Adde huc tria membra quæ ſequuntur, & periodum feceris, ut; Si quantum in agro locisque deſertis audacia poteſt, tantum in foro atque in iudicijs impudentia ualeret, non minus in

cauſa cederet A. Cæcina Sext. Aebutij impudentiæ quam tum in ui facienda ceßit audaciæ. Membra ſingula binis inciſis conſtant, periodus uerò hoc in exemplo membris quatuor, alibi minore, alibi maiore numero, perinde ut magnitudo fert periodi, quæ uti iam dixi certis definitisque ſpatijs non tenentur. M. quidē Tullius quatuor ſenarijs uerſibus hanc terminauit, aut quantum una contentione ſpiritus humani pronunciari poſſet. Ipſe tamen utrunque modum exceßit, quem ne Demoſthenes quidem, uel cæteri ita cuſtodiuere, ut ſe intra quatuor ſenarios continerent. Duo periodi genera eſſe uoluerunt, unū ſimplex, quum ſenſus unus longiore circuitu usque ad finem trahitur, ut; Credo ego uos iudices mirari quid ſit quod quùm tot ſummi oratores hominesque nobilißimi ſedeant, ego potiſsimum ſurrexerim, is qui neque ætate, neque ingenio, neque auctoritate ſim cum his qui ſedeant comparandus. Alterum eſt genus quod pluribus conſtet membris, quam ſuperius neceſſe eſt, quorum ſingula ſingulos ſenſus complectuntur, ut; Aderat ianitor carceris, carnifex prætoris, mors terrorque ſociorum & ciuium, lictor Seſtius, & quæ ſequuntur. Sententias denique omnes aut inciſim frangimus ubi tenuitas rerum, aut breuitas poſtulat, ut;

Funus interim
Procedit: ſequimur: ad ſepulchrum uenimus.
In ignem poſita eſt: fletur:

aut membratim partimur, ut;

Par-

– Parvula
Hinc eſt abrepta, eduxit mater pro ſua:
Soror eſt dicta: cupio adducere, ut reddam ſuis: aut circumductè concludimus, ut; Remp. Quirites uitam omnium ueſtrum, bona, fortunas, coniuges, liberos ueſtros atque hoc domicilium clariſſimi imperij, fortunatiſſimam pulcherrimamque urbem; hodierno die, Deorum immortalium ſummo erga uos amore; laboribus, conſilijs, periculisque meis ex flamma atque ferro, ac penè ex faucibus fati ereptam; & uobis conſeruatam & reſtitutam uidetis. Quod ſi ipſis nominibus, rerum cognitiones adiuuantur, minima pars compoſitionis inciſum (ut dixi) & κόμμα nominatur, altera membrum & κῶλον, poſtrema ambitus, uel circuitus, uel comprehenſio, uel continuatio, uel circumſcriptio, uel magis recepto nomine periodus. Hæc omnia pedibus conſtare non dubium eſt, quibus uerò pedibus, dici uniuersè non poteſt, nec multis generibus una ratio conuenit. Varia enim oratio eſt, ſuptilis, temperata, magnifica, uarij motus animorum, triſtes, læti, minaces, timidi, alacres, iracundi; in quibus ut orationis ipſius habitus ac norma ita numeri & pedes mutantur. Quocirca apparet etiam quanto ſit res difficilior ſoluta oratione quam uerſu ſcribere. Dicam tamen quæ mihi ueniunt in mentem, quæque attenta inſpectione, uel naturæ, uel numerorũ didici, uel multa lectione oratorum cognoui. Quanquam res eſt eiuſmodi quæ tradi alijs poßit facilius, quam ſeruari.

ri. Quoniam uerò quicquid loquimur, è ſyllabis eſt breuibus, aut longis, unde ſunt pedes, fieri non poteſt quin pedibus omnis oratio conſtet, ſponte naturæ. Itaque uerſu, etiã ſine ſtudio noſtro facti in orationẽ incurrant neceſſe eſt diuerſorum generum, tamet ſi uerſum facere quis non didicerit. Quare non tam id laborandũ nobis erit quo numerus in oratione fiat, ſed quo potius (ut loci natura poſtulabit) hoc aut illo modo temperetur. Quumque tota oratio, partesque illius oẽs, ſtudiũ requirant, maior clauſulis diligentia debetur: curam ſibi principia ſecundam uendicant, media poſtremam. De his præcipi illud generaliter poteſt, ut media quæ inter principia & clauſulas interiecta ſunt, cohæreant inter ſe & aptè componantur, neue aſperè concurrant, neue cõtinuatione breuium ſyllabarum leuius fluant, aut longarum tardius incedere uideantur. Illud cauendum in primis ne ulla in parte orationis uerſum facias. Quare pedes etiam aliquot, & uerſus particulam, oratores uitant. Nam in principijs quidem uel in medijs, principium aut aliquid apparere ex uerſu nemo tulit, ſed in clauſulis finem heroci præſertim inter prima & fœda compoſitionis uitia poſuere. Nec imitandum erit quod nõ Ciceroni modo uerũ etiã Demoſtheni aliquãdo nõ cogitanti uerſus exciderũt, ut; in epiſtola Philippi; οὓς βοηθήσειν αὐτοῖς ἤλπιζον ἐκεῖνοι *Idem infra Demoſthenes;* ἔνδειγμα τῇ πόλει γεγενῆσθαι. *aut ſi uerba ita cõiungas;* ἔνδειγμα τῇ πόλει γεγενῆσθαι. σκοπεῖτε. *Itẽm de corona;* καὶ τὴν κρίσιν εἶναι νομίζω.

Eodem

Eodem loco : προύλαβε καὶ κατέσχε φίλιππος ἔασω. Idē infra πλεονέκτημα ὦ ἄνδρες ἀθηναῖοι μέγα ὑπῆρξε, φιλίππω Philippica etiam ſecunda integrum abſoluit heroicum uerſum; τοσούτω τὸ τί χρὴ ποιεῖν συμβουλεῦσαι χαλεπώτερον εἶναι. Tit. Liuius principium heroici uerſus principio dedit orationis, ut; Facturusne operæ pretium ſim. In clauſulis autem raro componendi legem deſerit: ut; Fœdus inter Romā Lauiniumque urbes renouatū eſt: & paulo poſt; Is alteri populo cū bona pace imperitaret. Huius rei Salluſtius quoque meretur laudē, niſi quod ſæpius in uerſum cadit, ut; Ne ego meliores liberos ſumpſiſſe uidear quam genuiſſe. Deinde uerò; Nam per ea tempora confectum annis Micipſam, parū animo ualuiſſe. Tum poſtea; Per dolum Hiempſal caperetur. Paulo infra; Ex maxima inuidia, in gratiam & fauorem nobilitatis Iugurtha ueniret. Poſt hæc ipſa; Ne grauius in eum conſuleretur. Hinc ad paucos uerſus; Exercitum, diuitias, munimenta regni me habiturum. Sunt hæc omnia ex bello Iugurthino exempla. Sed auctorem elegantiſſimum excuſat uetus conſuetudo ſermonis. Conſtat enim antiquitatis eum amantiſſimum, & M. Catonis librorū, cui numeri defuerunt ſtudioſſimum fuiſſe. Iambici uerò trimetri, uel quadrati, propter ſimilitudinē quæ illis cum ſoluta oratione eſt, in ſcriptis doctorum hominum plures uidentur, non quod illos quærant, ſed quod interdum ſponte ſequutos ferant. Quid? Nonne ſtatim pro P. Quintio M. Tullius prima in ſententia totum ſenarium fecit?

eit? Quæ res inquit in ciuitate duæ plurimũ poſſunt ea contra nos ambæ faciunt hoc tẽpore ſumma gratia & eloquentia. Sex in uerbis quæ poſtrema ſunt uerſus eſt trimeter, cui duo ſi annumeres alia quæ præcedunt, uerſu quadrato ſententiam concludes. Credibile eſt multo ſæpius hoc illos ferre aut neceſſario etiam ferre in media, aut oriente ſententia, ut; Erat ei pecuaria res ampla, & ruſtica, ſanè bene culta. Hic ad ſeptimum uſque uerbum ſenarius excurrit, qui ut ne ad membri finem eſſet expreßior tria addidit uerba quæ ſequuntur, ſanè bene culta. Sed uenio iam ad pedes quorum ſatis eſſe diſtincta à nobis & explicata ratio uidetur. Illorum igitur nullus eſt qui in oratione cadere non poßit. Qui longis è ſyllabis conſtant grauiorem faciunt orationem, ac proinde ſententijs grauioribus conueniunt, qualis eſt uel ſpondeus, uel moloſſus, uel diſpondeus, ut Muſas, iratos, Oratores, qui autem breuibus, leuiorem ſtructuram reddunt è quibus eſt pyrrhichius, tribrachus, proceleusmaticus, ut Celer, Helena, facilia. Quare miſcendi ſunt pedes ut nec longarũ, nec breuium concurſu plurimarũ nimis uel tarda, uel ſubſultans oratio fiat, & illi potius eligendi qui ſunt longis, breuibusque temperati, ut bacchius, trocheus, amphimacrus. Vtendum quoque iudicio eſt ut quibus locis quod genus pedum, uel orationis conueniat, ne ignoremus. Principijs amphimacrum dare ſolet Cicero, ut; Quod precatus à Dijs immortalibus: & anapæſtum, ut; Animaduerti iudices, Pæanes, ut; Quod

erat optandum, & ; Venio nunc, & Credo ego nos iudices mirari: ſpondeos, ut; Quæ res in ciuitate, Moloſſos, ut; Eſt hoc in more, Epitritos, ut; Siquid eſt in me ingenij iudices, Dactylos, ut; Principio huius belli. Iambi autem fieri non poteſt ut ne ſæpius incurrant, ſed natura inuectiuo generi conueniunt, ut; Frequentia ueſtrum incredibilis Quirites. Medijs uerò in ſententijs conueniunt (ſi quis per ſe obſeruet) epitriti, dactyli, ſpondei, ditrochei. In clauſulis denique aptiſsimi putantur, Ionicus à maiore, ut; Officio coactus ad accuſandum traducerer. Ionicus à minore, ut; Me actorẽ cauſæ totius eſſe uoluerunt. Antiſpaſtus, ut; Me incolumi nemini ſupplices eſſe oporteret. Choriambus, ut; Homines idonei atque integri cauſam reip. legumque ſuſciperent. Vtiles habentur pæanes. Nuſquam enim primus ex ijs nõ occurrit, ut; Ne in opinione quidem cuiuſquam relinquo me omnibus patronis eſſe præpoſitum. Item ſecundus, ut; Siculis petentibus. De tertio autem dubitare poſſet. Nam ſi longa illum antecedat caueri finis heroici uerſus non poterit, ut in illo accidit exemplo; Veterem iudiciorum uim grauitatemque requirit. Quartus pæan optime concludit, ut; Quo nomine, abs te ſeſtertium millies ex lege repeto. Ditrocheus & laudatur maxime, à M. Tullio, & in ſcriptis omnibus frequentiſsime uſurpatur, ut; Ego potiſsimum ſurrexerim, is qui neque ætate, neque ingenio, neque auctoritate ſim cũ his qui ſedeant comparandus. Epitriti quoque omnes orationem clau-

dunt, ut; Non ſalutis ſpem, ſed exitij ſolatium quærunt. Secundus, ut C. Panſa propinquus meus auſus eſt confiteri. Tertius, ut; Qui accuſare poſſunt iudiciorum ſeueritatẽ deſiderant. Quartus, ut; Siculos omnes, auctorem ſuæ cauſæ contra illius iniurias quæſiſſe. Exempla ſunt hæc ferè de M. Tullij Diuinatione ſumpta. Pedes uerò ſunt omnes tretraſyllabi, ut Varro loqui ſolet, in quibus etiam diſſyllabi inſint neceſſe eſt. Vt enim antiſpacto, ſpondeus, & pyrrhichius continentur, pæane primo trocheus & pyrrhichius, ſic cæteri omnes, binos in pedes reſoluuntur, ut ſi primum epitritum clauſulis idoneum cognoueris, dubitatio, de iambo & ſpondeo ne relinquatur. Sed pergam dicere quæ ſequuntur. Probatur in fine ſpondeus quem præcurrat amphimacrus, cui cretico nomen dederunt, ut; Depellendi criminis cauſa. Hunc pedem laſciuientem reddit minuſque fortem antecedens tribrachus. Aegre patitur ante ſe anapæſtum, ut; Muliere non ſolum nobili, uerum etiam nota. Raro ſpondeum ſequitur iambus, uel pyrrhichius, nunquam ſpondeus, uel trocheus dactylum quæ foret uerſus exametri concluſio. Rectè duo ſe bacchij ſequuntur, ut; Venerum timeres. Ipſe bacchius iambum, trocheus pyrrhichiũ ſequitur. Sed quando uerſum aut finem uerſus cauere neceſſe eſt, illud intelligere omnes arbitror laudari quidem in fine choriambum, ſed hunc pedem ſi dactylus antecedat, elegi uerſus fine compoſitionem deformare. Bini dactyli carmen Aſclepiadeum terminabant, ut

 poſt

poſt dactylos bini trochei ſapphicum, terni endecaſyllabū, uel ſotadeum, bini dactyli præcurrente ſpondeo Gliconium. Itaque omnium ratio carminum tenenda eſt, eorum quæ ſupra demonſtraui, prouidendumque ne uel bini pedes illorum ad cadentes, uel terni pluresue ad medias periodos uel membra incurrant. Dictum eſt ſupra ad res ipſas accommodandam eſſe compoſitionem, & iucundis iucundos, aſperis aſperos, grauibus graues, triſtibus triſtes, magnis magnos numeros conuenire. In membra uero & inciſa oratio comminuenda eſt quum altercando, aut interrogando, acriter pugnandum eſt, aut breuiter aliquid narrandum, quale eſt (ut iterem ſuperiora)

– Funus interim
Procedit: ſequimur: ad ſepulchrum uenimus.
In ignem poſita eſt: fletur.

At ſi non tam docendi quam ornandi cauſa narrandum erit, ut in Verrem de Segeſtana Diana & raptu Proſerpinæ, tum periodis elegantibus ſuauiterque currentibus numeris utemur. Adhibenda eadē compoſitio eſt ad magnos motus animorum, ſolicitudines, commendationes, miſerationes, gratiarum actiones, ut poſt reditum ad Quirites & in Senatu adgratulationes, ad principia illuſtrium cauſarum, quæ natura nihil tam reſpuunt quam conciſæ tenuitatem orationis. Similiter ac ſuperiora perorationes tractari & amplificationes debent, ſed oratione tamen fortiore in accuſando, leniore in laudando. Loci etiam communes iiſdem comprehenſionibus du

cuntur, ubi & paria paribus, & contraria contrarijs reddere, & ſimiliter cadentia, ſeu deſinentia ponere licebit. Paria reddidit paribus, quum alibi ſæpe tum in Miloniana M. Tullius; Eſt enim hæc iudices, non ſcripta, ſed nata lex: quam non didicimus, accepimus, legimus, uerum ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus: ad quam non docti, ſed facti, non inſtituti, ſed imbuti ſumus. Reddita primum ſunt hoc loco paria paribus, ideſt unum uni, ut ſcripta & nata: dehinc tria, arripuimus, hauſimus, expreſſimus, quæ tribus reſpondent ſuperioribus: tum ſingula ſingulis; docti & facti, inſtituti & imbuti. Poſtremo ſimiliter cadunt tria inferiora cum ſuperioribus, didicimus, accepimus, legimus. Singula etiam relata ſingulis illa ſunt pro Sext. Roſcio; Etenim quid tam eſt commune quam ſpiritus uiuis terra mortuis, mare fluctuantibus, littus eiectis. Opponimus aceruatim aliquando inferiora ſuperioribus, ut ſpiritui, terræ, mari, littori, uiuos, mortuos, fluctuantes eiectos. Contrapoſita Cicero ſcribit eſſe quæ ἀντίθετα nominantur, feliciſſimeque ijs fieri ut nō quæſiti numeri, ſed ſponte ſequuti eſſe uideantur, ut in quarto accuſationis in Verrem; Conferte hanc pacem cum illo bello huius cohortem impuram cum illius exercitu inuicto: huius libidines cū illius continentia: ab illo qui cepit conditas, ab hoc qui conſtitutas accepit captas dicetis Syracuſas. Præcipiunt rhetores quod eſt oratoribus conſtantiſſime ſeruatum, ut ne longius huiuſmodi in ſtudio concinnitatis ac

tis ac

tis ac ueluti orationis cantu quodam immoremur: Obeſt enim ſi auditori faſtidium creet, & prodere ſe affectatione incipiat. Quare ſæpius etiam quæ natu ra nimium cadunt numeroſè & longius uidentur ſequutura, ea nos dedita opera frangimus, quo ſimplices in dicendo potius negligentesque uideamur. In genere tamen demonſtratiuo poſſunt hæc omnia eſſe crebriora, in deliberatiuo autem, & iudiciali, ut res ipſæ de quibus agitur, uaria componēdi ratio eſſe debet. Quam ob rem quæ ſunt in rebus leuia concitata, ſublimia, pugnacia, grauia, & his contraria, & aliorum quoque generum uidendum erit. Quæ grauiter enim ac magnificè dicenda ſunt pedes eos deſiderant qui longioribus conſtant ſyllabis: leuia autem amplioribus ducuntur ſpatijs. Ornata & ſublima ſplendorem quoque uerborum poſtulant, concitata, pugnaciaque, & acutè dicta, & iocoſa, & argumenta, & partitiones, & ſermo communis, ut pauca in uerba conferenda ſunt, ita ſpatijs minoribus membris, & inciſis, & paucarum & breuium ſyllabarum pedibus arctantur. Res tota omnino uaria eſt ut motus animorum ad quos aptari compoſitio debet. Quis enim hanc non uidet, uel ipſis in proœmijs, aliam ſoliciti, aliam ſecuri, aliam ſupplicis, aliā comminantis, aliam gratias agentis, aliam interrogantis, reſpondentisque eſſe oportere? atque ut modeſti, acres, graues, blandi, miſerabiles eſſe uolumus, ad ſingula animi momenta commutandā eſſe? Narratio tardiores, & magis temperatos habebit nume

ros. Lente enim ingreditur ut quæ docere & in animos audientium res infigere conatur, id quod celeritate orationis & numerorum fieri non poteſt, & rectè Quintilianus præcipit eam longioribus membris, breuioribus circumductis componendam eſſe. iam ſatis multa de numeris, niſi hiſtoria dubitationem afferre poßit quo genere compoſitionis eſſe debeat. Mihi uerò placet quæ hactenus dicta ſunt, iudicio tamen adhibito, ad hiſtoriam, ad epiſtolam, ad ſermonem, reſque cæteras omnes transferri. Quis enim dubitet eoſdem utrobique numeros eſſe oportere in ijs quæ ſimilia ſunt & communia utriſque? Nam de concionibus quæ ſunt in hiſtorijs multæ ſi quis me interroget, huic non aliud præcipere queam (breuitate excepta) niſi quæ de oratione iam dixi. Vbi uerò ſimpliciter narranda res eſt, quibus iam dixi, narrationum præceptis utemur, niſi quod hiſtoriarum narratio ſolum docendi gratia ſuſcepta eſt, oratorum uerò etiam ſuſpiciones aliquando iaciendi totaque ad fidem faciendam accommodatur, & arbitror iam eſſe cognitũ ad minima momenta orationis, etiam numeros paulo aliter mutari, & optimam componendi magiſtram eſſe imitationem. In ijs autem quæ alia prorſus atque in oratore ſunt, & in genere demonſtratiuo, placet inquit M. Tullius omnia Iſocrateo, Theopompeoque more dicere, illa circumſcriptione ambituque, ut tanquam in orbe incluſa currat oratio, quoad inſiſtat, in ſingulis perfectis abſolutiſque ſententijs. Epiſtola uerò, cuius gratia in

tia in his libris de compoſitione mihi ſcribendum fuit propius abeſt à componenda oratione quam hiſtoria. Media enim eſt inter ſermonem & ſuptile genus orationis, cui accedit aliquando ſi paululum aſſurgat: ſin familiarius loquatur, ſermoni propior aut ſermo iudicabitur. Ita enim ſcribenda epiſtola eſt, ut loquimur. Quare debet genus hoc familiare, epiſtolis, ad Atticum, ad Quintum fratrem, Terentij quoque & Plauti lectione adiuuari. Rarius hic utendum circumductis. Nam ſæpius membra & inciſa plebeio ſermoni ſatis erunt. Vitia præſertim fugienda quæ alij in generibus. Pura ſit epiſtola & latina, & ſimplex. Hoc ipſo ornatiſſima uideatur, ut ornatu careat quæſito. Vbi autem res erit grauior de qua ſcribere ſit neceſſe, tum ita compoſitio tractabitur ut natura, dignitasque rerum poſtulabit. Numeros & ornamenta cætera quibus epiſtola cõcinnior fiat aut illuſtrior, ex oratorum compoſitione mutuabitur. Modus tamen erit quidam, ut numeri quos in oratione etiam quoad eius fieri poteſt, diſſimulare oportet, multo in epiſtola rariores eſſe tectioresque uideantur. Omnino autem ut cæterorũ quoque generum, ſic epiſtolæ etiam componendæ, maximam ſibi partem uendicat imitatio. Hæc ſi ad præcepta quæ dedimus rectiſſime adiungetur nõ mediocrem ſentient ſtudioſi fructum laboris mei. Illud extremum ſit, compoſitionis eſſe tria munera debere ſuauitatis, ut delectet, uarietatis, ne faſtidium pariat, uerecundiæ ne affectatio deprehendatur. Sed

quo-

quoniam ſatis iam arbitror eſſe à me præceptionum, tranſeo ut imitationis dicam breuiter ſiqua certa ratio eſſe poteſt. Illud quidem omnes confitentur hac, ut res cæteras ita omnem orationẽ quoque adiuuari. Ac primum quid eſt in rebus omnibus, quod non uel ſolo, uel adiuncto ad præceptiones exẽplo diſcamus? Non puto mihi ad ſingula eſſe ueniendũ. Quid enim de pingẽdi, ſcribẽdi, canendi, ſaltandi, aut aliarum artificijs rerum in artibus, in uita, & in moribus loquar, ſi difficilius eſt inuenire ubi locus non ſit imitationi? In oratione autem, niſi hæc acceſſerit, fruſtra ea didiceris omnia quæ rhetores præceperũt. Eſt ergo imitandum omnino, ſed imitandi ea prima cura eſt ut ſimiles ſimus ijs quos imitamur: altera, ut ſtudeamus aliquando iyſdem eſſe meliores; tertia ut optimis ex auctoribus tantum optima ſequamur. Non enim caſu factum eſt, ut M. Tullius præſtaret omnibus qui ante ſe fuerunt, ſed quia operam dedit, ut Gracchos, Catonem, & qui tum primi erant arte, ingenio, & omni orationis facultate ſuperaret. Sic Virgilius Ennium, ſic Terentius Plautum, ſic alij alios uicerũt, quibus auctoribus utebantur. Efficiet hoc ſtudium, ut uel ſuperiores aliquando ſimus, uel pares, uel ſi id non contingat, minus longo ſaltem interuallo relicti eſſe uideamur. Denique ſummo labore ad ſumma omnia contendendum eſt; nec mediocrem nobis gradum proponemus quo aſcendendum ſit, ac ne certus quidem eius rei terminus eſſe debet conſtitutus, ſed altiſſimus quicunque ille ſit, quem

non

non uidemus. Mediocria eſſe ſpectanda præciperem, ſi tantum ſemper, uel non multo minus aſſequeremur in his, quam eſt illud quod ſpectamus. Tertium erat propoſitum, ut ratio eſſet quædam ac delectus uel auctorum, uel rerum quas imitari uelimus. Neque enim auctores ætatum omnium (quod ad latinitatē pertinet) omnes perfecti fuerunt, neque in præſtantiſſimis, non uitari aliqua oportebit. Qui autem ſe in dicendo exercent, multa ſumere ex omnibus, imitari paucos, & quæ imitati ſunt ea omnium perfectiſſimo uni fieri ſimilia debebant. At, qui ſolam ſermonis latini formam quærunt, nec multum ſupra epiſtolam aſcendere conantur, & ſi latiū nobis dederit plurimos in eo genere perfectos, & ex omnibus, loquendi figuras ac membra quædam orationis mutuari ſit pulcherrimum, ipſa tamen oratio & quaſi corpus quod fit ex membris, ad M. Tullij dictionem, uel ſolius, uel potiſſimum conformari uelim. Neque me ad hanc uoluntatem induxit, quod ſentiā hoc ſplendore ſaltem latinitatis illi pares non fuiſſe inter multos Terentium, Catonem, Plautum, Varronem, Salluſtiū, Cæſarē, & qui illius Octauijque Cæſaris ætate ſcripſerunt, ſed quod huius copiam & uarietatē ſcriptorum ſciant omnes, ad hoc eſſe magis accommodatam. Siqua uerò tradi certa ratio poteſt imitandi, illam uideo probatam à doctiſſimis ueterum, quamplurimis de illorum exemplis cognitam, à bonis ingenijs animaduerſam, ut uel ordo mutetur, uel pluribus uerbis, uel paucioribus, uel mutatis, uel contrario,

uel ſimili modo res dicatur. Eſto enim ex M. Tullio, principium illud epiſtolæ ad Varronem; Ex iis literis, quas Atticus à te miſſas mihi legit, quid ageres & ubi eſſes cognoui. Inuerſione ordinis cauendum eſt, nequid perturbatè dicamus. Permiſſum eſt hoc igitur, quoties non repugnet natura, ut; Qua ualetudine, quibuſue in locis eſſe certior ſum factus ex iis literis quas à te Atticus accepit. Nihil obeſt imitationi, ſiquod uerbum aut ſententiæ pars relinquatur. Explicare autẽ hæc pluribus, nihil erit negotij quũ ſingulis etiã ex uerbis ſingulas uel plura argumenta ducere ſoleamus, ut; Ex proximis tuis literis quas Atticus familiaris meus, ad ſe amantiſſimè ſcriptas, ex mandato tuo mihi legit, id quod uehementer ſcire cupiebam, ubi locorum eſſes & qua ualetudine uterere cognoui. Poterat hoc, etiã dici plenius: uerum ſolet hoc genus in uitium incidere ineptiarũ, ſi pluribus uerbis, uel maiore numero ac ſono orationis quã par eſt ſententia oneretur. Contraria huic illa ratio eſt, ſi multa in pauciora contrahimus, ut; Ex tuis ad Atticum literis de te cognoui. Nec una eſt uia, qua ex multis pauca, ex paucis multa facere poſſimus. Inter alias numerantur, quum uel totum, uel genus in partes formaſque diuidimus, uel quũ pro his contra, ipſum genus uel totum ponimus. Illa quoque eſt ratio Ariſtotelis, ut breuiter quum dicere uolumus nomen pro definitione, quum uerò placet idem uberius explicare, unius loco nominis tota nobis & plenior definitio repetenda ſit. Alijs uerbis idẽ uariabimus

mus hoc pacto; Ex epiſtola quam Atticus à te accepit ad quæ loca ueneris, ac de tuo ſtatu ſum admonitus. Mille modis eandem ſententiã licebit immutare qua ex re, imitatori, ex optimis auctoribus optimæ ſententiæ ſuppeditare poterunt: quod apud animum cuiusque multo maioris debebit eſſe momenti quam de uerbis laborare. Eſto enim in uerbis, & concinnitate orationis plurimum ponatur, ſæpius tamen fit ut quum adſint hæc duo inepta ſint & ridicula quæ ſcribuntur. Itaque prior cura ac diligentia, ſententiarum, ſecunda ſit uerborũ, tertia componendæ orationis. In prima quis non uidet quantũ ueteres & M. Tullius præcipuè ac Virgilius laborauerint? Hoc maximè Cicero à Demoſthene, Platone, ac cæteris, hoc propè ſolũ Virgilius ab Homero, ſuisque auctoribus ſibi imitandum putauit. Quare non ſumptis de medio, ac de triuio ſententijs agendum, ſed urbanis, acutis, & plurimum in ſcriptis ueterum conſuetis aſſueſcendum erit. Vertere in contrarium ſententias quum opus eſt, quiuis facile poterit, ut; Nec literas à te, mihi Atticus legit ullas, nec ego de te ac rebus tuis, quibuſue in locis eſſes à quoquam ſcire potui. Similia denique ſunt, quoties, non eadem ſed paria de propoſito nobis exemplo, ad rẽ accommodamus, quale eſt; Ex ijs quæ mihi tuo nomine Dolabellæ pueri nunciauerunt, mei de aduentum fratris, & communium ſtatu rerum, omnia cognoui. In hac exercitatione, memoria opus eſt illuſtrium, ex M. Tullio cæteriſque magnis auctoribus locorum, quæ pueri lo-

quendo

quendo uel ſcribendo recordentur, & aliquo ex his quibus dixi modis in ſuam orationem, ſuumque ius aptiſſimè conuertant. Fiet enim ut (quemadmodum omni in ſermonis genere diſcendo accidit) quæ dicimus non furto ac per iniuriam ab alijs ſurrepta, ſed noſtra & nobiſcum eſſe nata uideantur. Quunque ſex ea ſint quæ imitando ſpectari oporteat, inuerſio, additio, detractio, immutatio, contrarium, ſimile, poſſunt eadem nos grauioribus etiã in rebus adiuuare. Siue enim carmẽ, ſiue hiſtoria ſcribatur, ſiue oratio, ſeu quicquid literis mandari ſolet, locos etiam integros & argumenta librorum, quibimus imitari. Ac ne fieri quidem poteſt quin ſæpiſſime tractemus quæ ante nos alij ſcripſerunt. An ſummi uiri ſummæque uirtutis imaginem ſibi Virgilius non deſcribendam putauiſſet quia, idem, Homerus antea feciſſet? Non agrorum cultus, non item alia, propter Heſiodum ac Theocritum attigiſſet? Item cæteris de rebus deque philoſophia, & omni ſcriptorum genere dici poteſt, ſed nobis manendũ eſt intra fines & exempla Oratorum ac poetarũ. Plautus igitur & Terentius græcorum fabulas in latinum ſic uertebant, ut ſibi hanc ipſam rationem quæ demoſtrata eſt, ſequendã putarent. Immo etiam non aliter latini ipſi latinos, & græci græcos imitati ſunt, & nos ipſi tractantes noſtra his modis unum atque idem argumentum in res plures uariabimus, ut Menander apud Terentium ex Andria Perinthiam fecit quæ duæ fabulæ inter ſe oratione tantum ac ſtylo differrent. Noſtri autem

græcos

græcos imitati, ſine cõtrouerſia, id præſtiterunt quod M. Tullius ueriſſimè ſcripſit, noſtros aut per ſe ipſos inueniſſe ſapientius quam græcos, aut accepta ab illis feciſſe meliora. Sed iam ſatis hæc ſint, ijs qui ſe primis in literis exercent. In rhetoricis uerò noſtris libris commemorauimus plura, de quibus nõ putaui nunc eſſe dicendi locũ. Prorſus autem, ne leuiſſimis in rebus uidear laborare ita diſertus eſſe uellem, ut illum ex animis hominum uel errorem uel ignauiam potius euellerem qui nullum in oratione ſtudium eſſe patiuntur. Poſſem iſtos rationibus refellere, poſſem quoque noſtram doctiſſimorumque hominum ſententiam non ſolum iniquis uerum etiam ſtultis hominibus probare, ſed non debeo hic eſſe longior. Illud ſaltem per ſe ipſos mihi cogitent qui hæc ſtudia contemnunt, libros doctiſſimorum hominum grauiſſimis de rebus intermortuos eſſe quamplurimos quia ſolũ inquinato ſermone loquerentur: alios uerò quanquã leuiſſimo, interdũ etiam turpis exempli argumento, nullis tamen incendijs unquam auferri uel rerum omnium euerſionibus potuiſſe, tantum quia propter ſermonis elegantiam ipſæ Muſæ eos conſeruare in ſuis b bliothecis, rerumque diuinarum theſauris ad infinitum tempus debere uideantur.

Hæc habui Marcelle frater quæ hoc tẽpore, de lingua latina præcipienda mihi tuo rogatu fuerunt. Nec ut cæteri noſtræ aut paulo ſuperioris ætatis docti homines putaui lucubrationes huiuſmodi ad puerorum, ſed potius ad eorum qui literas docent in

ſtitu-

ſtitutionem accommodatas eſſe oportere. Nam & ſi hactenus ita plurimi ſcripſerunt, ut eorum gratia qui noui ad literas ueniunt, nullum barbariæ, aut ineptiarum genus uitarent, omnino tamen fieri non potuit, ut præceptoris opera neceſſaria non eſſet, & nemo unquã eſt uiſus, qui prorſus, literarum expers, aut undecunque, aut ex illorum libris grammaticam per ſe diſcere potuerit. Præclare etiam cum literis ageretur, ſi tantum ijs neceſſaria inſtitutio eſſet, qui literas nunquã attigerunt. Vides ergo tu conſilium meum, quod utrum ex parte aliqua ſim aſſequutus, aliorum eſto, & tuæ potiſſimum doctrinæ ac pruden tiæ iudicare.

F I N SI.